

ΠΡΩΤΗ ΕΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΖ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

(ἐτήσια)

Ἑσωτερικὸν

Δρχ. 490

Νομ. Προσώπων, Ὁργανισμῶν, Τραπεζῶν

» 600

Κοινοτήτων καὶ Σχολείων

» 400

Ἑξωτερικὸν

Δολλ. 20

Τιμὴ τεύχους

Δρχ. 100

Ἑμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλέφ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Μητροπολίτου Γερβασίου Ὁρολογὰ (ἐπιμέλεια Π. Τζιόβα)

Στεφ. Μπέττη

Δημ. Τρ. Παπαζήση

Ἀναστ. Εὐθυμίου

Χρήστου Σκανδάλη

Λ. Α. Τατσιοπούλου

Κων. Μπράτσου

Θεμ. Παπαθανασίου

Παύλου Α. Κυριακίδου

Χρυσάνθης Ζιτσαίας

Χρήστου Χειμῶνα

Γ. Νικολάου

Γιώργου Μάνθ. Οἰκονόμου

Νίκου Α. Τέντα

Archibald Macheish (μετ. Νίκου Σπάνια)

Γιάννη Σακελλίωνα

Ι. Παπαδημητρίου

Δημ. Καπετσώνη

Shiva Naipaul μετάφρ. Π. Λεύκα

Calderon de la Barca (μετάφρ. Κ. Κόκκινου)

Τόμα Τζερόρτζε - Μαϊορέσκου (μετ. Λάμπρου Ζιῶγα)

Γιώργου Βέη

Προπέρτιου (μετάφρ. Βασ. Ι. Λαζανά)

Δημ. Σκυλίτση

Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία

Τάσου Σαμαρτζή

Mieczyslaw Jastrun — Leopold Staff — Wislawa Szymborska

— Marian Grzeszczak (μετ. Ν. Χατζηνικολάου)

Κ. Δ. Στεργιοπούλου

Σάρλ Μπωντλαίρ (μετ. Α. Γερωντικού)

Gregor Maranon (μετάφρ. Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ὶ ῶ μ α τ α :

«Η Ε.Ε.» — Πνευματικά καὶ καλλιτεχνικά γεγονότα — Τεχνολογικά — Κριτική τοῦ βιβλίου — Πνευματικά πένθ η. — Ἡ ἔκθεσις τοῦ Διοικητοῦ τῆς Γενικῆς Τραπεζῆς.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεις: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 51 - Ἰωάννινα

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἑπιτροπῆς

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΤΣΗΣ

(Ἀθῆναι)

ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ

(Θεσ/νίκη)

ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ (Ἀθῆναι)

ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ

(Ἀθῆναι)

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

(Ἀθῆναι)

Σελ. 577

» 594

» 604

» 616

» 623

» 633

» 645

» 664

» 679

» 686

» 686

» 687

» 688

» 691

» 692

» 693

» 700

» 701

» 702

» 711

» 712

» 713

» 714

» 715

» 716

» 718

» 719

» 721

» 732

» 733

» 733

» 733

» 733

» 733

» 733

» 733

» 733

» 733

» 733

» 733

Η ΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΖ'

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1978

ΤΕΥΧΟΣ 315 - 316

ΤΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΚΟΡΥΤΣΑΣ - ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΓΕΡΒΑΣΙΟΥ ΩΡΟΛΟΓΑ 1864 - 1916

(Παρουσίαση: ΠΑΝΟΥ Δ. ΤΖΙΟΒΑ)

Για πρώτη φορά, ύστερα από 62 χρόνια σιωπής, έρχεται σὲ φῶς τὸ προσω-
πικὸ ἡμερολόγιό ἀλληλογραφίας τοῦ ἀείμνηστου Μητροπολίτη Κορυτσαῖ, Καί-
σαρειας καὶ Ἰωαννίνων Γερβασίου Ὁρολογᾶ, ποὺ σύνδεσε τιμητικὰ τ' ὄνομά
του μὲ τὴν ἄλωση τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων στὰ 1913.

Τὸ ἡμερολόγιό εἶναι γραμμμένο σ' ἓνα τετράδιο χρώματος μαύρου, μεγάλου
μεγέθους ἀριθμημένο καὶ συμπληρωμένο μέχρι τὴν σελίδα 132. Ἔχει γραμ-
μένες 135 ἐπιστολές καὶ ἀπαντήσεις ἀπὸ προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς του. Με-
ρικὲς ἐπιστολές ἢ ἀπαντήσεις, ἀπλὰ καὶ μόνο καταχωροῦνται, χωρὶς νὰ γράφε-
ται τὸ περιεχόμενό τους, καὶ λείπουν ἀπὸ αὐτὸ τέσσερες σελίδες (76—79) καὶ
τέσσερες ἐπιστολές. Ἡ ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 56 ἐπιστολὴ δὲν εἶναι ὁλόκληρη.

Ὁ Γερβάσιος Ὁρολογᾶς, γεννήθηκε στὴν Ἀργυρούπολιν τοῦ Πόντου τὸ
1864. Δὲν μπορεῖ δυστυχῶς νὰ προσδιορισθεῖ ἡ ἡμερομηνία γεννήσεως, γιατί
δὲν ὑπάρχει πουθενὰ καταχωρημένη. Ὁ χρόνος ὅμως τῆς γεννήσεως εἶναι
ὅπως οἰκτιροῦνται τὸ 1864 καὶ βγαίνει ἀπὸ τὴν ληξιαρχικὴ πράξη τοῦ θανάτου του
ποὺ μᾶς λέει πῶς πέθανε τὴν 1η τοῦ Ἰούνη τοῦ 1916 σὲ ἡλικία 52 χρόνων.

Σὲ πολὺ μικρὴ ἡλικία ὀρφάνεψε καὶ ὁ Μητροπολίτης τῆς Χαλδίας (πε-
ριοχὴ Τραπεζούντας), Γερβάσιος τὸν πῆρε μικρὸ κάτω ἀπὸ τὴν προστασία του,
γιὰ νὰ τὸν μεγαλώσει καὶ νὰ τὸν σπουδάσει.

Φοίτησε στὰ σχολεῖα τῆς Τραπεζούντας καὶ πῆρε ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ἀπολυτή-
ριο τοῦ Γυμνασίου. Ἀργότερα ἔγινε μοναχὸς καὶ φοίτησε στὴ Θεολογικὴ Σχο-
λὴ τῆς Χάλκης. Στὰ 1888 πῆρε τὸ πτυχίό του καὶ γιὰ τέσσερα χρόνια διευθύ-
νει τὸ σχολαρχεῖο τῆς Ἀργυρούπολης καὶ εἶναι ἱεροκήρυκας στὴν περιοχὴ
τῆς Χαλδίας. Στὰ 1893 ἔρχεται στὴν Κων)πολιν καὶ ὁ Πατριάρχης Νεόφυτος
Η' τὸν κάνει Μεγάλον Πρωτοσύγγελλο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῶν Πα-
τριαρχείων. Ὑστερα ἀπὸ δύο χρόνια στὰ 1895 ὁ Πατριάρχης Ἀνθίμος Ζ' τὸν
χειροτονεῖ Μητροπολίτη Κορυτσαῖ σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Μητροπολίτη Χρύ-
σανθου ποὺ ἔχει παραιτηθεῖ. Στὶς 14 τοῦ Ἰούνη τοῦ 1895 φεύγει γιὰ τὴν ἔ-
δραν του.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἡμερομηνία ἀρχίζει καὶ τὸ ἡμερολόγιό του. Μέσα στὶς γραμ-
μές του περιγράφονται: Ἡ ὑποδοχὴ ποὺ τοῦ ἔγινε, ἡ κατάσταση ποὺ ἀντιμε-

τώπιζε, οί προσπάθειες καὶ οί συμβουλές του γιὰ τὴν ὁμόνοια τοῦ ποιμνίου του, ἡ ἀντίδρασή του στὴ ρουμανικὴ καὶ ἀλβανικὴ προπαγάνδα, ποὺ εἶχε ἀπλώσει τὰ πλοκάμια της μέσα στὸν κληρο, ἡ διαφύλαξη τοῦ δημοσίου πλοῦτου (λάσου) ἀπὸ τοὺς καταχραστὲς, ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἐξαθλίωση τῆς ὑπαίθρου, ἡ μέριμνά του γιὰ τὸ χτύσιμο σχολείων, ἡ πρότασή του γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μεγάλου Κορυτσᾶς (ἐπιστολὴ στὸν Εὐεργέτη Μπάγκα), ἡ διαφύλαξη τῶν κληροδοτημάτων Ζάππα καὶ Ἀβρααμίδη, μία ἀπόφαση τοῦ Μητροπολιτικοῦ δικαστηρίου σὲ διαμαρτυρία τῶν διαδίκων στὸν Πατριάρχη, προσφώνηση στὰ τουρκικὰ στὸν Σουλτάνο Ἀβούλ - Χαμὴτ γιὰ τὰ γενέθλιά του, ἡ φτώχεια του στὰ πρῶτα χρόνια τῆς ποιμαντορίας του καὶ ἄλλα πολλὰ γύρω ἀπὸ τὴν ζωὴ τῆς Κορυτσᾶς. Τελειώνοντας τὸν μικρὸ αὐτὸ πρόλογο εὐχαριστῶ πολὺ τὸν κ. Μενέλαο Σωτηριάδη κάτοικο Θεσσαλονίκης, (ἀνηψιὸ ἀπὸ ἀδελφῆ τοῦ Γερβασίου), κάτοχο τοῦ Ἀρχείου, ποὺ τὸ φύλαξε σὲ καλὴ κατάσταση τόσα χρόνια, καὶ ποὺ τόσο πρόθυμα δέχτηκε νὰ μοῦ τὸ παραχωρήσει γιὰ ἐπεξεργασία καὶ δημοσίευση στὸ περιοδικὸ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας».

ΠΑΝΟΣ Δ. ΤΖΙΟΒΑΣ

Ἀριθ. πρωτ. 1

Ἡ ἐκ Βασιλευούσης ἀναχώρησις τοῦ ἁγίου Κορυτσᾶς Κυρίου Γερβασίου
τῇ 14ῃ Ἰουνίου 1895.

Προπίνω ἀδελφια ἀγαπητὰ ὑπὲρ σεπτοῦ Δεσπότη, καὶ σεβασμίου Κορυτσᾶς κυρίου Γερβασίου.
Ἀπὸ ψυχῆς δὲ δέομαι τοῦ πάντων ζωοδότου, νὰ ἦ ὑγείας ὁ δωτήρ, κι' εὐδίου πλοῦ κι' αἰσίου.

Τρισυποστάτου με σεπτὴν, λευῖτα, προστασίαν θὰ ἐωρτάσης ἄφιξιν εὐοίωνον κι' αἰσίαν, εἰς τὴν λαιχόθεν ἐκ Θεοῦ κλεινὴν Σου ἐπαρχίαν. Ἡ τῆς Μητρὸς δὲ Ἐκκλησίας εὐχὴ ἢ θεσπεσία, θὰ δῶ Σ' ἐσὲ εὐδοκίμησιν ὑγεία κι' εὐτυχία.

Τῶν φίλων Σου εἰλικρινεῖς εὐχαὶ Σὲ συνωδεύουν, καὶ εὐτυχῇ Σοὶ εὗχονται πορείαν καὶ αἰσίαν. Νὰ φθάσης στὴν καθέδρα Σου, τὸ θεῖον ἱκετεύουν, μ' ὑγείαν καὶ ὅλος χαρὰ νὰ θύσης πανδαισίαν.

Πνευματικὰ τὰ τέκνα Σου Πατέρα ν' ἀπολαύσουν, καὶ τ' ἄχρι τοῦδε βάσανα καὶ πίκρες νὰ ξεχάσουν. Τὴν ἀγαθὴν καρδίαν Σου κι' ἀξίαν νὰ γνωρίσουν, καὶ σεβασμὸν τε καὶ ἀγνὴν στοργὴν νὰ Σὲ τηρήσουν.

Καλὸν Σου κατευόδιον Σοὶ εὗχομαι κ' ὑγείαν, τελείαν εὐδοκίμησιν κι' ἀντάμωσιν αἰσίαν. Ἐμπρός! κανένα αἴτιον ποσὼς μὴ Σὲ πτοήσῃ τοῦ ποταμοῦ τὸ πέραςμα Θεὸς θὰ κυβερνήσῃ.

Ὑγεία νὰ ᾖ καὶ ὁ δρόμος Σου, χαρὰ ἢ συντροφιά Σου, ἀχώριστός Σου ὁδηγὸς σὲ κάθε Σου περπατησιὰ

νάν' τῆς Αὐγούλας ἡ δροσιά
καὶ μόνη Σου παρηγοριά καρδιά καὶ ἀφοβία Σου.

Α. ΓΑΖΙΑΔΗΣ

Ἀριθ. πρωτ. 2

Γερβάσιον τὸν γεραρὸν ἐκλέγ' ἡ Ἐκκλησία,
ἀρχιερέα Κορυτσᾶς τῇ θεῇ εὐδοκίᾳ.
Ἡ πόλις ἐσπαράσσετο ὑπὸ τῆς διχονοίας
νὰ καταπαύσ' τὰς ταραχὰς διὰ τῆς περικοῖας.
Ἄμα εἰς τὴν ἔδραν ἔφθασε κ' ἐμβῆκεν εἰς τὴν πόλιν
οἱ κάτοικοι τὸν δέχθησαν μὲ τὴν καρδιά των ὅλοι.
Καὶ ὦ τοῦ θαύματος· εὐθὺς ἐπῆλθεν ἡ εἰρήνη
σκοτίσθησαν αἱ ἔριδες, ἀνέτειλε γαλήνη.
Κοιμνίσθη ὁ μισόκαλος, ἡσύχασεν ἡ πόλις
εὐφράνθη δὲ ἡ Κορωνίς τῆς ἐπαρχίας ὅλης.
Χαῖρε λοιπὸν ὦ Κορυτσά καὶ δόξαζε τὸ θεῖον,
ὅπου Σοὶ ἐξαπέστειλε τὸ τῆς εἰρήνης Ἰον.
Κ' ἐπούλωσέ Σου τὰς πληγὰς κ' ἔφερε ἡσυχίαν
καὶ πρὸς ἐσὲ τὴν εὐάνδρον κ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν.
Τὰ τέκνα σου δὲ Κορυτσά ὅλα ἀδελφοθήκαν
τὰ μίση καὶ τὰ πάθη των ἀποσκορακισθῆκαν.
Χαῖρε αὖθις καὶ δόξαζε τὸν ἀγαθὸν δοτῆρα
τὸν Κύριόν μας Ἰησοῦν ἔχθρας καταλυτῆρα.

Ζῆθι καὶ Σὺ πανσέβαστε καὶ ἀρχιδύτα Νέε
κ' ὑπ' οὐρανὸν ἀνέφελον μακροχρονίως πλέε.
Ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ποιμένης Σου καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας
καὶ τῆς ἀγίας καὶ σεπτῆς Μητρὸς μας Ἐκκλησίας.

Ἀριθ. πρωτ. 3

Προσφώνησις

τῆς Ἐφορίας τῆς Πατριαρχικῆς Δημοτικῆς Σχολῆς Φαναρίου.

Σεβασμιώτατε,

Ἐπὶ τῷ ἀκοῦσματι τῆς εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν θρόνον Κορυτσᾶς καὶ Πρεμετῆς ἀναρρήσεως τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος ἡ Ἐφορία τῆς Π/χικῆς Δημοτικῆς Σχολῆς Φαναρίου ὑπὸ διπλοῦ αἰσθήματος κατεσχέθη, χαρὰς μὲν ἐπὶ τῇ δικαίᾳ προαγωγῇ Αὐτῆς καὶ ἀνυψώσει εἰς τὸ ὑπατον τῆς Ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα, ὑπαγορευθεῖση πάντως ὑπὸ τῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Γένος προθύμων καὶ σπουδαίων Αὐτῆς ἐκδουλεύσεων, λίτης δ' ἀράτου καὶ ἀνεκφράστου ὡς ἀπορφανισθεῖσα ἐξαπίνης σεπτοῦ καὶ μεγαλοπύχου Προέδρου, δι' εἰλικρινοῦς περιβάλλοντος ἡμᾶς ἀγάπης καὶ προστασίας καὶ μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου ὑπερμέτρου πρωτοστατήσαντος καὶ ἐργασθέντος ἐπὶ dietiān ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ εὐκλείας τοῦ σμικροῦ τούτου τῶν Μουσῶν φυτωρίου, ὅπερ εἰς λίαν εὐάρεστον περιῆλθε θέσιν ὑπὸ τε ὕλικὴν καὶ ἠθικὴν ἔποψιν, διατρανοῦσαν τὴν πρὸς τοῦτο ἀγαστὴν καὶ πρόφρονα μέριμναν τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος.

Μὴ δυνάμενοι δὲ ἵνα ἀποκρίνωμεν τὴν μέχρι δακρύων εἰλικρινὴ καὶ νύκην ἡμῶν συγκίνησιν ἐπὶ τῷ ἀκουσίῳ ἡμῶν ἀποχωρισμῷ ἀπὸ τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος, ὥς τε προσφιλεστάτου Προέδρου καὶ συνετῆς ἄγαν καὶ πεπειραμένης κεφαλῆς, προαγόμεθα εὐσεβάστως, εἰς ἐνδειξιν ἐλαχίστου φόρου εὐγνωμοσύνης καὶ ὑπερμέτρου ἀγάπης, ἵνα ἐκφράσωμεν Αὐτῇ τὰς βαθυτάτας ἡμῶν εὐχαριστίας ἀντὶ τῆς εἰλικρινοῦς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης, ἣν ἐπὶ διετίαν οὐκ ἐπαύσατο ἐνδεικνυμένη ἀπαραιμώτως καὶ ἀνθ' ὧν ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τῆς Π/χικῆς Δημοτικῆς Σχολῆς ὁμολογουμένως εἰργάσατο, ἀξιοῦντες μὲν ἀφ' ἑνὸς ταπεινῶς ὅπως καὶ μακρόθεν μὴ παύσητε ἐπιδραμεύουσα τὴν αὐτὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην καὶ εὐνοίαν καὶ ἀναμνησκομένη τῆς σφόδρα ὑπ' Αὐτῆς πεφλημένης Σχολῆς, εὐχόμενοι δ' ὁλοφύχως πρὸς τὸν Ὑψιστον ὅπως διατηρῇ Αὐτήν, δικαίως καταλεγομένην μεταξὺ τῶν διαπρεπῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἱεραρχῶν, ἀνεπηρέαστον καὶ ἀλώβητον ἀπὸ παντὸς κακοῦ, ὑγιᾶ δὲ καὶ εὐημεροῦσαν, ἐπ' ἀγαθῇ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους. Ἐπὶ τούτοις κατασπαζόμενοι μετὰ πόθου καὶ εὐλαβῶς τὴν σεβασμίαν Αὐτῆς δεξιάν, ὑποσημειούμεθα μετ' ἄκρου σεβασμοῦ.

Ἐν Κων/πόλει τῇ 12ῃ Ἰουνίου 1895

Τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος

Τίσι κατὰ πνεῦμα προθυμότητι καὶ ὅλως ἀφωσιωμένοι

Ἡ Ἐφορία τῆς Π/χικῆς Δημοτικῆς Σχολῆς Φαναρίου

Ἀβραάμ Γ. Βαπορίδης

Ἐλευθέριος Γρ. Ταπεινός

Ι. Τσεράχογλους

Α. Μελαχροίνος

Ἀριθ. πρωτ. 4

Ἀπάντησις τοῦ πρώην Πατριάρχου Κων/πόλεως Νεοφύτου.

Πανιερώτατε καὶ θεοπροβλήτε Μητροπολίτα Κορυθαῖς, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε ἄνω Μακεδονίας, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ λίαν ἀγαπητὲ καὶ περιπόθητε ἡμῖν ἀδελφε καὶ συλλειτουργε Κύριε Γερβάσιε, τὴν φιλίην ἡμῖν αὐτῆς Πανιερότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ ἀσπαζόμεθα. Μετὰ πολλῆς τῆς εὐαρεσκείας λαβόντες ἀνέγνωμεν τὸ ἀπὸ τῆς κγ' παρελθόντος μηνὸς Ἰουνίου ἀδελφικὸν αὐτῆς γράμμα, δι' οὗ ἀγγέλλει ἡμῖν τὴν αἰσίαν εἰς τὴν θεόθεν λαχοῦσαν αὐτῇ παροικίαν ἄφιξιν καὶ τὴν ἐνθερμον ὑποδοχὴν, ἥς ἡξιώθη παρὰ τοῦ λογικοῦ αὐτῆς ποιμνίου. Εἰς ἀπάντησιν δὲ λίαν ἀσμένως προαγόμεθα ἐκδηλῶσαι αὐτῇ τὴν ἀνυπόκριτον ἡμῶν χαρὰν καὶ ἐνδόμυχον εὐφροσύνην ἐπὶ τῇ ἐνδειχθείσῃ αὐτῇ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν αὐτῆς στοργῇ καὶ ἀφοσίῳ, οἵτινες διὰ βεβαίας ἔχομεν πεποιθήσεως ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ ἔτι μᾶλλον ἐκτιμήσουσιν αὐτὴν καὶ εἰλικρινῶς ἀγαπήσουσιν. Οὐδὲ δυνατόν ἄλλως γενέσθαι, ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὅψει τὸ μειλίχιον τοῦ χαρακτῆρος τῆς φίλης ἡμῖν αὐτῆς πανιερότητος καὶ τὴν περιουσιοῦσαν αὐτὴν βαθεῖαν σύνεσιν καὶ προσοχὴν ἐφ' ἣ ἀείποτε διεκρίθη καὶ διέπρεψεν. Ἡ δ' ἐπιτυχία αὐτῆς ἐν τῇ ὄντως δυσχερεῖ ἐκείνῃ θέσει ἔσται καὶ ἡμῖν χαρὰ μυχία καὶ εὐχαρίστησις ἄκρα, δικαίως σεμνυμένοις, ὅτι εἴχομεν αὐτὴν συνεργὸν καὶ δεξιῶς ἀντιλαμβανομένην τῶν Πατριαρχικῶν ἡμῶν μερσιμῶν, ὅτε διατελοῦμεν ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ἐπὶ δὲ τούτοις εὐχόμενοι ἀπὸ κέντρου καρδίας ὅπως ἐδραιωθῇ εἰς τὸ διηνεκὲς ἐν τῇ ὁμογενεῖ ἐκείνῃ κοινότητι ἢ ποθητῇ εἰρήνῃ ἐπ' ἀγαθῇ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας καὶ πρὸς δόξαν καὶ ἔπαινον τῆς ἀγαπητῆς ἡμῖν αὐτῆς Πανιερότητος, αἰτούμεθα ἄνωθεν τὰ ἔτη αὐτῆς ὥς πλεῖστα, ὑγιενὰ καὶ πανευφρόσυνα.

ᾠψε' Ἰουλίου δ'. Ἐν Ἀντιγόνῃ

† ὁ Πατριάρχης Πρ. Κωνσταντινουπόλεως Νεόφυτος

Ἀριθ. πρωτ. 5

Τῷ Ἀβραάμ Βαπορίδῃ Ἐφένδῃ.

Περисπούδαστε φίλε,

Φθάσας ἤδη αἰσίως εἰς τὴν ἔδραν τῆς λαχούσης μοι θεοσώστου ἐπαρχίας καθήκόν μου ἐθεώρησα νὰ γράψω τῇ ὑμετέρᾳ φιλότῃ ἐξαγγέλων ὅτι ἀρίστη ὑποδοχὴ καὶ ἐγκάρδιος μάλα ἐγένετό μοι ὑπὸ τοῦ ποιμινίου μου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνταῦθα ἀφίξεώς μου. Ἀνάρπαστος σχεδὸν καὶ ἐπὶ χειρῶν αἰρόμενος ὠδηγήθην ὑπὸ τοῦ ἀπειρου πλήθους εἰς τὴν Ἱερὰν Ἐκκλησίαν, ἔνθα ἐγένετο ἡ τελετὴ τῆς ἐγκαθιδρύσεως. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης διὰ τῶν παραίνεσέων μου καὶ νουθεσιῶν ἐδηλώθη τάσις πρὸς συμφιλίωσιν καὶ συνεργασίαν. Ἐλπίζω ὅτι τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου θὰ καταπαύσω τὸν σάλον καὶ θὰ ἐπέλθῃ ἡ ποθητὴ εἰρήνη καὶ ἀγάπη. Γινώσκων τὴν πρὸς ἐμὲ ἀγάπην καὶ τὰ εἰλικρινῆ σου αἰσθήματα δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ μοι γράφῃς ἔστιν ὅτε περὶ τῶν καθ' ὑμᾶς, ἵνα ἀνετώτερος μοι φανῇ ὁ ἐνταῦθα μονότονος βίος.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 4ῃ Ἰουλίου 1895

Ἀριθ. πρωτ. 6

Ἀπάντησις.

Σεβασμιώτατε φίλε,

Μετ' ἀφάτου χαρᾶς ἐδέχθην τὴν ποθεινοτάτην ὑμῶν ἐπιστολὴν δι' ἧς εὐαγγελίζεσθέ μοι τὴν αἰσίαν ἀφίξιν καὶ τὴν γενομένην ὑμῖν λαμπρὰν καὶ ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν, ἣτις πάντοτε ἀνεμένετο ὑπὸ χριστιανῶν γινωσκόντων νὰ ἐκτιμῇσιν τὴν ἀξίαν τοῦ νέου αὐτῶν ποιμενάρχου. Ἐφ' ᾧ καὶ συγχαίρω ὑμῖν ἀπὸ καρδίας, μᾶλλον δὲ συγχαίρω τῇ ἐπαρχίᾳ, ὅτι ἡξιώθη τοιοῦτου ἀρχιερέως διὰ τὸν ὅποιον καὶ δικαίως θὰ σεμνύνηται.

Ἐὰν ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης αἰσθάνηται στενοχωρίαν τινὰ μακρὰν τῶν ἐν Κων/πόλει φίλων της, ἡ στενοχωρία αὕτη καὶ ἡ θλίψις τις πολὺ περισσότερον συνέχει τὰς καρδίας ἡμῶν ἐνταῦθα, οἵτινες ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῆς εὗρομεν τὸν ἀληθῆ, τὸν ἄδολον, τὸν παρήγορον εἰς τὰς στενοχωρίας καὶ τὸν χαριέστατον εἰς τὰς συναστροφὰς φίλον. Καὶ δι' Αὐτὴν μὲν θὰ ἡ παροδικὴ ἡ τοιαύτη στενοχωρία, διότι θὰ διασκεδασθῇ λίαν ταχέως ὑπὸ τῆς ἀγάπης τῶν πνευματικῶν της τέκνων, δι' ἡμᾶς ὅμως ἔσται διηνεκὲς καὶ μόλις θ' ἀνακουφίζωσιν αὐτὴν ἐν μέρει αἱ ἐπιστολαὶ Αὐτῆς, ἔὰν καὶ ταύτας θὰ εὗρίσκη συνεχῶς καιρὸν νὰ ἐπιστέλλῃ ἡμῖν ὑπὸ τόσων μερμυρῶν καὶ ἀσχολιῶν περιστοιχουμένη. Εἴη λοιπὸν ὑγιαίνουσα καὶ τὰς εὐχὰς Αὐτῆς καταπέμπουσα καὶ ἔφ' ἡμᾶς οὕς κατέλιπεν ὀρφανούς. Μετ' ἀπλῆτου πόθου κατασπασόμενοι Αὐτὴν ταῖς διαταγαῖς Αὐτῆς διατελῶ προθυμότητος καὶ φίλος ταπεινός

Ἐν Κων/πόλει τῇ 6ῃ Ἰουλίου 1895

Ἀδ. Βαπορίδης

Ἀριθ. πρωτ. 7

Τῷ Ἀγίῳ Πελαγωνείᾳ.

Σεβασμιώτατε ἐν Χρ ἀδελφέ,

Ἐπανελθὼν ἐκ μικρᾶς περιοδείας ἐσκόπουν νὰ ἐκθέσω τῇ Ὑμετέρᾳ Σεβασμιότητι τὴν ἀθλίαν ὑπὸ ἐκπαιδευτικὴν ἔποσιν κατὰστασιν τῶν περὶ τὴν Κορυτσὰν χωρίων τῆς ἐπαρχίας μου, ἐν οἷς πολυάριθμα ἀθῶα πλάσματα στεροῦνται καὶ τῆς στοι-

χειωδεστάτης παιδείσεως, μὴ δυναμένων οὐδ' ἐλάχιστα νὰ συνεισφέρωσι πρὸς σύστασιν σχολείων καὶ συμφωνίαν διδασκάλων, ἐνόμιζον δ' ὅτι ἡ ἔκθεσις ἡ μελετωμένη ἤθελεν ἐπενέγκῃ βελτίωσιν τινα τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος διαβιβαζούσης αὐτὴν εἰς τὰ Π/χεῖα καὶ ἐκζητούσης καὶ δι' αὐτὰ ἐπιδόματά τινα εὐτελὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου. Ἀλλ' ὅποια ὑπῆρξεν ἡ ἐκπληξίς μου ἅμα τῇ ἀναγνώσει της ὑπὸ ἡμερομ... ἐπιστολῆς τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος. Παρεξηγήθη ὅλως ἡ προηγούμενή μου, περὶ Βοβοστίτης ἐπιστολὴ καὶ ἐθεωρήθη ὅλως περὶ τὸν καὶ τὸ Παρθενωγειὸν Βοβοστίτης καὶ τὸ ἐπίδομα Γιάντζη. Πῶς νὰ τολμῇσω σήμερον νὰ εἶπω εἰς τοὺς κατοίκους Βοβοστίτης (ἂν βεβαίως σέβομαι ἑμαυτὸν) ὅτι δὲν ἔχουσι διὰ τὸ ἔτος τοῦτο διδασκάλισαν, ἐνῷ χθὲς καὶ προχθὲς διεβεβαίουν τοὺναντίον· αἱ πνευματικαὶ τοῦ χωρίου τούτου ἀνάγκαι δὲν ἐπουλοῦνται μὲ ἓνα διδάσκαλον οὔτε μὲ δύο διδασκάλους· συνήθισαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχωσι καὶ διδασκάλισαν, φόβος δὲ ὑπάρχει μὴπως ἐπὶ τέλους τὰ διωπῶντα παιδείας κοράσιά των ἐμπιστευθῶσιν εἰς ξένην καὶ ὀθνεῖαν παιδευσιν, ὥς μοι πλαγίως ὑπεδήλωσαν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὑπέδειξα ὅτι δέον τὸ ἐπίδομα Γιάντζη νὰ διατεθῇ ὑπὲρ τῆς Βοβοστίτης, ἀφοῦ παντάπασι στερεῖται σχολείου. Δὲν ἤρουν ὥς φαίνεται αἱ δυσχέρειαι τῆς Κορυτσᾶς, ἥδη δημιουργοῦνται καὶ ἔτεροι δυσχέρειαι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ μου, ὧν ὑπαίτιος βεβαίως δὲν εἶμαι ἐγώ. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων μὴ δυνάμενος νὰ παραστήσω τὴν Μητροπόλιν μου ὥς φρενακίζουσιν τοὺς ἀπλοῖκους χωρικοὺς τῆς Βοβοστίτης, ἄλλοις θὰ ἐπιρρίψω τὴν αἰτίαν τῆς ἀλλοπροσάλλου πρὸς αὐτοὺς διαγωγῆς μου, τὰ δὲ λοιπὰ χωρία τὰ μὴ δυνάμενα νὰ συντηρῶσι σχολεῖα θὰ καταλείπω εἰς τὴν τύχην των ἀφοῦ μὲ ὀλίγους μόνον οὐδὲν κατορθοῦται καὶ ἀφοῦ οὐδὲν δικαίωμα ἔχει ἡ Μητρόπολις μου νὰ ὑποδείξῃ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἐξοικονόμησιν πρὸς πρόληψιν δυσχερειῶν καὶ χρησιμωτέραν δαπάνην τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ χρήματος.

Εἶνε λυπηρὸν πολὺ ὅτι χάριν τῶν ἐπιδομάτων τούτων τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου, δημιουργοῦντος ἀντιζηλίας μεταξὺ τῶν χωρίων καὶ ἀπαγορευθεῖσαις τῆς Μητροπόλεως καὶ τῶν χωρικῶν· ἐν τῇ διανομῇ τῶν ἐπιδομάτων ἔπρεπε πρῶτιστα πάντων νὰ ἐκτιμᾶται ἡ γνώμη τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως, ὅστις καὶ μόνος γινώσκει ποῦ εἶνε ἡ μᾶλλον ἐπείγουσα ἀνάγκη καὶ ποῦ εἶνε δυνατόν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἐπιδόματος νὰ δημιουργηθῶσι σκάνδαλα καὶ ἔριδες πρὸς βλάβην τοῦ γοήτρου τῆς Μητροπόλεως, παρ' ἧς καὶ μόνης νομίζουσιν οἱ χωρικοὶ ὅτι ἀδικοῦνται ὥς μὴ παραστησάσης ὥς δεῖ τὰς ἀνάγκας των τοῖς ἀρμοδίοις. Σήμερον ὅπως κατήντησεν ἡ Ἱερά μου Μητρόπολις, εἶνε μόνον ὄργανον ξένων εἰσηγήσεων καὶ οὐδὲν πλέον.

Δὲν ἀμφιβάλω ὅτι καὶ ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης θὰ μὲ δικαιώσῃ πληρέστατα· ἴσως τὰ γραφόμενα ἐνέχουσι πικρίαν τινα. ἀλλ' αὕτη ἀποδοτέα εἰς τὴν ψυχικὴν μου ταραχὴν, εὐρισκομένου εἰς τὴν ἀδήριτον ἀνάγκην, ἄλλοτε μὲν τοῦτο, ἄλλοτε δὲ τοῦναντίον νὰ διαβιβάσω εἰς τοὺς χωρικοὺς καὶ νὰ παρίσταμαι εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν ὥς ἄνθρωπος μὴ σπουδάζων ἀλλ' ἀπατῶν καὶ ἐξαπατῶμενος.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως καὶ ἄλλοτε θὰ τύχῃ ἐκτενέστερον νὰ ἐκθέσω τῇ Ὑμετέρᾳ Σεβασμιότητι, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν μόνον ζητῶ παρ' αὐτῆς, εἰ δυνατόν, εἰς ὅσους πρὸ τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς ἔνοησα καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ εὑρῇ καὶ ἐξαποστείλῃ μοι ἐγκαίρως ἐκ Θεσσαλονίκης ἢ ἄλλοθεν δύο διδασκαλίσσας διὰ Χότισταν καὶ Βοστίτσαν καὶ νὰ μὲ πληροφορήσῃ ἐγκαίρως περὶ τούτου διὰ τὰ περαιτέρω.

Ἐπὶ τοῖτοις διατελῶ

Ἀριθ. πρωτ. 8

Τῷ Ἀγίῳ Πελαγωνείας.

Σεβασμιώτατε ἐν Χω ἀδελφέ,

Ἀσμενος ἐδεξάμην τὴν ἀπὸ 21ῃ λήγοντος μηνὸς χρονολογουμένην ἐπιστολήν

τῆς Ὑμετέρας περισπουδάστου Σεβασμιότητος, δι' ἧς μοι ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ μέγας τῆς ἐνταῦθα Κοινότητος εὐεργέτης κ. Ἰωάννης Μπάγκος τῇ ἐνεργείᾳ καὶ συστάσει αὐτῆς εὐηρεστήθη νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἄλλων ἑλλειψιν τοῦ ἐπ' ὀνόματι καὶ δαπάναις αὐτοῦ λειτουργοῦντος ἐνταῦθα Γυμνασίου, ὁρίσας ἐν τῇ διακρινοῦσῃ αὐτὸν φίλομουσίᾳ μισθὸν 65 λιρῶν δι' εἰδικὸν καθηγητὴν τῆς Γαλλικῆς. Τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα τοῦτο ἀνεκοίνωσα ἀμέσως τῇ ἐφορείᾳ τῶν ἐνταῦθα ἐκπαιδευτηρίων καὶ τῇ Δημογεροντίᾳ. Πάντες δ' ἐνεπλήσθησαν ἀκράτου χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης καὶ χεῖρας ἱκέτιδας πρὸς τὸν Ὑψιστον ὑψώσαντες, ἐδεήθησαν ὑπὲρ μακροημερεύσεως τοῦ ἐριτίμου ἀνδρός, ὅστις ἄπασαν τὴν περιουσίαν του πρὸς τὸ καλὸν τῆς πατρίδος του ἀφιέρωσεν, ἄφθιτον τὸν ἔπαινον καὶ τὴν δόξαν παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις τοῖς νῦν ἔχουσι κομισάμενος· ἀλλ' ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δὲν ἐλησμόνησαν ν' ἀπονεύμωσι καὶ τὸν προσήκοντα ἔπαινον τῇ Ὑμετέρᾳ περισπουδάστῳ Σεβασμιότητι, ἥτις ἀόκνως ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς ἐν τῇ ταπεινῇ μου ἐπαρχίᾳ πνευματικῆς κινήσεως ἐργαζομένη, διείδε τὴν ἐν τῷ Ὑμετέρῳ Γυμνασίῳ ἑλλειψιν καὶ συνέστησε τὴν τούτου θεραπείαν ἀπαλλάξασα τὴν ἐν μεγίστῃ οἰκονομικῇ δυσπραγίᾳ διατελοῦσαν ἐνταῦθα Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Κοινότητα τῆς πληρωμῆς λιρῶν 41 τῷ διδασκάλῳ τῆς Γαλλικῆς.

Ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ μετὰ πολλῆς τῆς προσοχῆς μελετηθέντος τοῦ λοιποῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς τῆς Ὑμετ. Σεβασμ. παρόντος καὶ τοῦ Γυμνασιάρχου, ἀπεφασίσθη νὰ υποβληθῶσι τῇ Ὑμετέρᾳ εὐμενεῖ ἐγκρίσει τὰ ἐπόμενα. Πρῶτον αὐτῆς ὥρων διδασκαλίᾳ δὲν εἶνε ἐφικτὴ, διότι οἱ μαθηταὶ παραπονοῦνται καὶ νῦν ἤδη μὲ τὸ ὑπάρχον ὥρολόγιον, ὥς λίαν ἐπαχθὲς καὶ δυσεκτέλεστον· εἰς οὐδὲν δ' ἄλλο μάθημα δυνατόν νὰ περικοπῶσιν ὥραι διδασκαλίας εἰ μὴ εἰς τὸ μάθημα τῶν Ἑλληνικῶν, ὅπερ κατὰ μὲν τὴν ἐμὴν γνώμην δὲν εἶνε πρόξενον πολλῆς ζημίας καὶ βλάβης, ἀλλὰ δὲν συνάδει πρὸς τὴν γνώμην τῆς Ὑμετέρας περισπουδάστου Σεβασμιότητος· καὶ τοῦτο ὅμως κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἶνε δυσεφάρμαστον, διότι θὰ ἐπέλθῃ ἀναστάσεις ἐν τῷ προγράμματι, καὶ κακῶς ἡχῆσει εἰς τὰ ὅτα τῶν τε μαθητῶν καὶ τῆς μαθητευούσης νεολαίας. Ἐπειτα ὁ προσληφθεὶς ὡς διδάσκαλος τῆς Γαλλικῆς καὶ Τουρκικῆς διδάσκει μετὰ τσαύτης ἐπιμελείας καὶ ζήλου καὶ δεξιότητος τὰς γλώσσας ταύτας, ὥστε καὶ ἀκροαταὶ τῇ συστάσει τῆς Ἐφορείας προσέρχονται εἰς τὰ μαθήματά του καὶ πάντες ἀπὸ τοῦ ἐλλογίμου Γυμνασιάρχου μέχρι τοῦ κατωτέρου μαθητοῦ εἶνε λίαν ηὐχαριστημένοι· γινώσκει δ' ἄριστα ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης ὅτι οὐχὶ ἡ πολύωρος διδασκαλία, ἀλλὰ τὰ ἐπίστασθαι μεταδιδόναι τὰ διδασκόμενα καὶ ἐγχαράττειν ἐν ταῖς ἀπαλαῖς τῶν μαθητῶν ψυχαῖς, τοῦτο προσπορίζει γνῶσιν σαφὴ καὶ παιδείαν ἀσφαλὴ καὶ βεβαίαν· τούτου οὕτως ἔχοντος ἐὰν ἡ διδασκαλία τῆς Τουρκικῆς γλώσσης ἀνατεθῇ ἐτέρῳ ὄκνως καὶ ραθυμίᾳ θὰ καταλάβῃ τοὺς μαθητάς, οἵτινες ἤρξαντο ἤδη νὰ αἰσθάνονται ἡδονὴν τινα ἐν τῇ ἐκμαθήσει τῆς γλώσσης ταύτης.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον, Σεβασμιώτατε ἐν Κῷ ἀδελφέ, εἶνε τὸ ἐπόμενον. Ὁ κ. Βασίλειος Σύγκελλος προσκληθεὶς ὑπ' ἐμοῦ ἰδιαιτέρως προτοῦ νὰ συγκαλέσω τὴν Ἐφορείαν ἐδήλωσεν, ὅτι ἀδυνατεῖ ν' ἀναλάβῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς Τουρκικῆς γλώσσης ὡς ζημιούμενος λίαν ἐκ τῆς κυρίας του ἐργασίας τοῦ ἐπαγγέλματος δηλονότι τοῦ δικηγορεῖν· μετὰ πολλὰς μου καὶ ἐπιμόνους παρακλήσεις ἐδέχθη ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ διδάσκῃ μόνον εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις, εἰς δὲ τὰς ἄλλας νὰ προσληφθῇ ὁ βοηθός του, παιδίον ἔτι κατὰ τὸ ἰδίωμα τῶν ἐνταῦθα περιβαλλόμενον. Τὸ τοιοῦτον βεβαίως δὲν ἐγένετο δεκτὸν ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς Ἐφορείας, ἐχούσης ὑπ' ὄψει καὶ τοὺς ἄνωθι ἐκτεθέντας λόγους ἀλλὰ τοῦ κ. Βασιλείου Συγκέλλου μὴ ἀποδεχομένου καὶ ἂν ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης δὲν θέλει ἐπιδοκιμάσῃ τὴν ἀπόφασιν ἡμῶν, οὐδένα ἕτερον ἐνταῦθα ἔχομεν Τουρκιστὴν ἐκτὸς Βασιλείου τινὸς Κόνδη, οὔτε τῆς Ἑλληνικῆς οὔτε τῆς Τουρκικῆς ἀρκούντως κατόγου, ἀλλ' αὐτοματοῦς καὶ τοῖς ἐνταῦθα Βλάχοις ἐκάστοτε συμφυρομένοις καὶ συμπράττοντος· τούτου οὕτως ἔχοντος, ἴσως κριθῇσεται καλὸν τὸ ἄλλοθεν ποθεν μεταπέμψασθαι τὸν ἀρμόδιον. Ἀλλὰ, Σεβασμιώτατε,

ἡ παροῦσα οἰκονομικὴ καχεξία ἡ μαστίζουσα τὴν κοινότητα δὲν ἐπιτρέπει αὐτῇ τὸ παράπαν καὶ ὁβολοῦ δαπάνην· ὀφείλω νὰ σημειώσω, ὅτι οὐδὲν μὲ ἐφόβισε τόσον ἐν τῇ ὑπὸ παθῶν ποικίλων τέως σπαρασσομένη ταύτῃ κοινότητι, ὅσον ἡ οἰκονομικὴ κατὰστασις, ἔνεκα τῆς ὁποίας πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν ἡπυλῆτο ἀπεργία ἐκ μέρους τῶν διδασκάλων, ἣν μόλις ἀπεσόθησα ἐνεργήσας προσωρινὸν δάνειον ἐκ λιρῶν 150.

Ταῦτα πάντα λαμβάνουσα ὑπ' ὄψει ἡ Ὑμετέρα περινοῦς Σεβασμιότης θὰ συγκατανεύσῃ ἐσμέν βέβαιοι, πρὸς ἐπιδοκιμασίαν τῆς ἀποφάσεως ἡμῶν ταύτης ὥστε, τὰς μὲν 65 λίρας νὰ λάβῃ ὡς μισθὸν τοῦ ὁ κ. Μιχαὴλ Μίχας, τὸ δὲ διὰ τὸν διδάσκαλον τῆς Τουρκικῆς ὠρισμένον ἐξ 24 λιρῶν ἐπίδομα νὰ διατεθῇ ἐφέτος μόνον πρὸς ἀγορὰν ἱστορικῶν χαρτῶν χρησιμωτάτων τινῶν ὁργάνων, ὧν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἔχει τὸ Γυμνάσιον. Τὸ δ' ἐπὶ ἐτος, ὡς εἰκὸς θὰ γένηται σκέψις περὶ τούτων πάντων ἀκριβεστέρα καὶ ἀσφαλεστέρα.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τοὺς αἰτουμένους πίνακας θὰ φροντίσω ἅμα τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ γραμματέως τῆς Ἱερᾶς μου Μητροπόλεως ἀπουσιάζοντος εἰς Χότσεισταν.

Ἐπὶ τούτοις κατασπαζόμενος Αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀδελφικῶ διατελῶ

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 26ῃ Φεβρουαρίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 9

Ἐπιστολὴ τῶν Σωματείων εὐχαριστήριος τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ
καὶ τῇ Ἀγίᾳ καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ.

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Ἀγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος,

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ ἄκρας εὐγνωμοσύνης προάγεται σήμερον ἡ ἐν ταῦθα Ὁρθόδοξος χριστιανικὴ κοινωνία νὰ υποβάλλῃ πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Ὑμετέρας θειοτάτης Παναγιότητος καὶ τῆς ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τὰς ἐγκαρδίους αὐτῆς εὐχαριστίας ἐπὶ τῇ ἐξαιρετικῇ ὄντως προνοίᾳ, ἣν ἡ Μητρὶς ἡμῶν Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἠρδόκησε νὰ λάβῃ ὑπὲρ τῆς ἐπαρχίας Κορυτσᾶς, ἐμπιστευθεῖσα τὴν ποιμαντορίαν αὐτῆς εἰς πνευματικὸν ποιμένα ὑψηλῇ γεκοσμημένην παιδείᾳ καὶ κάτοχον πασῶν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀρετῶν, αἵτινες δέον νὰ ἀγλαΐωσι τοὺς ἀληθεῖς τῆς Ἐκκλησίας στρατιώτας.

Ναί, Παναγιώτατε Δέσποτα, εἶνε ἀνεκλάλητος καὶ ἀπερίγραπτος ἡ χαρά, ἣν αἰσθάνεται σύμπασα ἡ ἐν ταῦθα Ὁρθόδοξος χριστιανικὴ κοινωνία ἀτενίζουσα πρὸς τὸν πνευματικὸν πατέρα καὶ Κυριόρχην αὐτῆς Κύριον Κύριον Γεωβάσιον, οὗ αἱ το-
ρώτερον τυραννικῶς σάλπιγγος διαπορεπτάται ἀρεταὶ ἄγουσι σύμπαν τὸ χριστεπώνυμον Αὐτῆς πλήρωμα εἰς τὸ γλυκύτατον συμπέρασμα, ὅτι ὁδηγήσει αὐτὸ πάντως εἰς πνευματικὰς νομὰς σωτηριοδεσάτας. Καὶ ὄντως μὲν εἰσέτι δὲν συνεπληρώθη ἀπὸ τῆς αἰσίας ἀφίξεως τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ γεραοῦ ἡμῶν ἱεράρχου εἰς τὴν Μητροπολιτικὴν αὐτοῦ ἔδραν καὶ πάνυ ἐκπεφασμένως ἡ ἐν ταῦθα κοινωνία δύναται νὰ διαβεβαιώσῃ τὴν Ὑμετέραν θειοτάτην Παναγιότητα καὶ τὴν Ἀγίαν καὶ Ἱερὰν Σύνοδον, ὅτι αἱ ἀπὸ πολλοῦ κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος συνταράσσουσαι τὴν ἐδῶ πόλιν, κοινωνικαὶ δυσχέρειαι λαμβάνουσι νῦν τὴν προσήκουσαν λύσιν καὶ ὅτι ἡ Κορυτσὰ ἀνευρίσκουσα ἐν τῷ προσώπῳ τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ ὁτορημοῦ καὶ ρέκτου Μητροπολίτου αὐτῆς τὸν καλὸν ποιμένα καὶ διδάσκαλον, ἐπιφωνεῖ ἀπὸ κέντρου ψυχῆς τὸ τοῦ Ἀποστόλου τοιοῦτος Αὐτῇ ἔπρεπεν Ἀρχιερεῖς. Τὴν εὐφρόσυνον ἀγγελίαν τῆς ἀποκαταστάσεως πλήρους εὐρίνης καὶ ὁμοιοῦς ἐν τῇ ἐν ταῦθα ὀρθοδόξῳ χριστιανικῇ κοινότητι διαβιβάζοντες τῇ Ὑμετέρᾳ θειοτάτῃ Παναγιότητι καὶ τῇ περὶ Αὐτὴν Ἀγίᾳ καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ, οἱ εὐσεβάστως ὑπόσημειούμενοι ἐν ὀνόματι δλοκλήρου τῆς

πόλεως Κορυθαῖς, ἐπικαλούμεθα ἐφ' ἡμᾶς τὰς ἀγίας εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῆς Μη-
τροῦς ἡμῶν Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ διατελοῦμεν τῆς Ὑμετέρας θείο-
τάτης Παναγιότητος Τέκνα πειθήνια.

Ἀριθ. πρωτ. 10

Τῷ Ἰωάννῃ Μπάγκα.

Εὐγενέστατε κ. Ἰωάννη Μπάγκα ἡμέτερε κατὰ πνεῦμα νιὲ λίαν ἀγαπητέ, τὴν
περιοπούδαστον ἡμῖν Αὐτῆς Εὐγένειαν ἐκ ψυχῆς εὐχόμενοι εὐλογοῦμεν πατρικῶς.

Αἱ μεγάλοι καὶ ὄντως ἡγεμονικαὶ δωρεαὶ τῆς Ὑμετέρας Εὐγενείας, ἃς ἐκάστοτε
ἐπιδραφίλευε τῇ τε ἰδιαίτερα Αὐτῆς φίλι πατρίδι καὶ παντὶ τῷ Γένει ἡμῶν, εὐλόγως
κινουσι τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην παντὸς φιλοπάτριδος καὶ φιλοπροό-
δου ὁμογενοῦς. Διότι τίς τῷ ὄντι τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν μετὰ τὴν εὐφρόσυνον ἀγ-
γελίαν τῆς πρὸς τὸ Γένος κολοσσιαίας ἐκείνης δωρεᾶς τῆς ἡμετέρας εὐγενείας δὲν
ἡσθάνθη πάλλουσιν ἐξ ἀρρήτου χαρᾶς καὶ αἰδίου εὐγνωμοσύνης τὴν καρδίαν αὐτοῦ
καὶ δὲν ὑψόγησεν ἀπὸ μέσης ψυχῆς τὸ ἐρίτιμον ὄνομα τῆς Ὑμετέρας Εὐγενείας, τοῦ
μεγαλόφρονος καὶ εὐεργετικωτάτου τέκνου τῆς κοινῆς πατρίδος; Τίς δὲ ἀποβλέπων
εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ διανοητικὴν ὠφέλειαν, ἣν, ὡς φαινὴ λαμπρῶν, παρέχει τὸ ὑπὸ
τῆς ἡμετέρας εὐγενείας ἰδρυθὲν ἐνταῦθα Γυμνάσιον, ἐν ᾧ τοσοῦτοι νέοι ἐκπαιδευό-
μενοι πληροῦσι τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας πολιτῶν μεμορφωμένων καὶ ἀνεπτυγμένων,
δὲν συγκινεῖται βαθέως τὴν καρδίαν καὶ δὲν μακαρίζει τὴν χεῖρα τὴν εἰς ἀγαθοε-
ργίας δαφνιστάτην. Τίς δὲ ἀναγινώσκων τὴν διαθήκην τῆς Ὑμετέρας Εὐγενείας
δὲν ἀποθαυμάζει τὸ ὑπερεκχειλίζον αἶσθημα τῆς φιλογενείας καὶ φιλοπατρίας, ὅπερ
διήκει διὰ τῶν φλεβῶν αὐτῆς.

Ἡ Κορυθαῖς, ἐρίτιμε εὐεργέτα, δικαίῳ τῷ λόγῳ τοιοῦτον ἐκθρόψασα τέκνον δὲν
ἔχει ἢ διὰ βίου νὰ σεμνίνηται καὶ ἐγκαυχᾶται ἐπ' αὐτῷ μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ὁλόκλη-
ρον τὸ γένος ἡμῶν. Ἐξ ἴσου καύχημα καὶ ἐγκαλώπισμα ἐστὶ καὶ ἔσται ἡ Ὑμετέρα
Εὐγένεια καὶ πρὸς ἐμὲ τὸν ταπεινὸν τοῦ Ὑψίστου λειτουργόν, πρὸς ὃν ἡ Μήτηρ τοῦ
Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐνεπιστεύσατο ἑναγχος τὴν πνευματικὴν πηδαλιουχίαν τῆς ἐ-
παρχίας Κορυθαῖς, εἰς ἣν ἀφ' ἧς ἡμέρας τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου ἀφικόμεν καὶ
ἀνέλαβον τὰ ὑψηλὰ τῆς Ἀρχιερωσίνης καθήκοντα, μετ' ἅκρας ψυχικῆς συγκινήσεως
ἀπὸ τῶν στομάτων ἀνεξαίρετως πάντων τῶν ἐνταῦθα χριστιανῶν ἀκούω εὐλογοῦ-
μενον τὸ ὄνομα τῆς Ὑμετέρας Εὐγενείας ἐπὶ ταῖς μεγαλόφρονσιν εὐεργεσίαις, ἃς πα-
ρέχει τῇ πατρίδι αὐτῆς.

Δι' ὅλα ταῦτα ἐνῶν καὶ γὰρ τὰς διαπύρους πρὸς τὸν Ὑψίστον εὐχὰς μου μετὰ
πάντων τῶν ὑπ' αὐτῆς εὐεργετουμένων ὑπὲρ τῶν πολυτίμων ἡμερῶν τῆς Ὑμετέρας
Εὐγενείας, εὐθετον θεωρῶ τὴν σημερινὴν περίστασιν, νὰ ποιήσωμαι Αὐτῇ τὴν ἐπο-
μένην παράκλησιν.

Ἐπειδὴ μετὰ τὸν παρόντα χειμῶνα μελετᾶται ἡ ἑναρχίς τῆς πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ
πέδου πυρποληθέντος κυρίου τῆς ἐνταῦθα ἱερᾶς Μητροπόλεως ἐργασιῶν, οὗ χάριν
ἀπαιτηθήσονται ἱκανὰ χρήματα, ὅπερ δὲν δύνανται νὰ καταβάλωσι μόνοι οἱ ἐνταῦ-
θα πατριῶται, ἕνεκα τῆς ἀπὸ ἐτῶν ἐπικρατούσης ἐν Κορυθαῖς ἐμπορικῆς καχεξίας,
διὰ ταῦτα λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσω τὴν Ὑμετέραν Εὐγένειαν καὶ ἰδιαι-
τέρως, ὅπως προσέλθῃ ἀρωγὸς εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ μελετωμένου τούτου ἔργου. Γι-
νώσκων ὅμως κάλλιστα, ὅτι πᾶσαν τὴν περιουσίαν Αὐτῆς διέθεκεν ὑπὲρ τοῦ Γένους,
ἀπευθύνω διὰ τῆς Ὑμετέρας Εὐγενείας τὴν αἰτησίαν μου πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν κληροδο-
τημάτων τῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις ἀποβλέπουσα πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ ἀνωτέρου ἔργου
δὲν ἀμφιβάλω ὅτι θὰ διαθέσῃ ποσὸν τι χρηματικὸν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ἐπιδαφιλεύων δὲ ἐκ τοῦ προτέρου καὶ τὰς ἐπὶ τούτῳ εὐχὰς καὶ εὐλογίας μου τῇ Ὑμετέρᾳ Εὐγενείᾳ ἐξαυτοῦμαι τὰ ἔτη Αὐτῆς ὅτι πλείστα καὶ εὐδαίμονα.
Ἐν Κορυθαίᾳ τῇ 11ῃ Ὀκτωβρίου 1895

Ἀριθ. πρωτ. 11

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, τιμιώτατοι προεστώτες καὶ λοιποὶ πάντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς καθ' ἡμᾶς κομποπόλεως Μοσχοπόλεως τέκνα ἐν Κυρίῳ ἡμῶν ἀγαπητά, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ καὶ εὐλογία.

Γνωστὸν τυγχάνει πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι πρὸ τριῶν περίπου ἐτῶν ἡ Μήτηρ ἡμῶν Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία λαβοῦσα ὑπ' ὄψει τὰ ἐπανειλημμένως γεγόμενα Αὐτῇ ἐκ μέρους τῆς αὐτόθι κοινότητος παράπονα κατὰ τοῦ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μυρίοις διαβολικοῖς τρόποις τὴν κομποπολὶν ὑμῶν συνταράσσοντος ἐκ Γραμπόδας κακοσμᾶ καθήρεσεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ὑψηλοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματος, ἀπαγορεύσασα ἐπὶ ποινῇ ἀλύτου ἀφορισμοῦ πάντα Χριστιανὸν Ὀρθόδοξον ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναγνωρίζῃ αὐτὸν ὡς ἱερέα καὶ διατελῇ εἰς ἄμεσον μετ' αὐτοῦ συνάφειαν καὶ σχέσιν. Ἐπειδὴ δὲ ὀλίγοι τῶν αὐτόθι χριστιανῶν οἱ κ. Διονύσιος Βαλαούρης καὶ Σπύρος Γαδέσης οὔτε τὸν Θεὸν φοβοῦμενοι οὔτε τοὺς ἀνθρώπους αἰσχυρόμενοι τολμῶσι ν' ἀντιστρατεύωνται εἰς τὴν φωνὴν τῆς Μητρὸς ἡμῶν Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, οὐ μόνον εἰς ἄμεσον διατελοῦντες σχέσιν μετὰ τοῦ παμπονήρου τούτου διαβόλου ἀλλὰ καὶ παρηγοροῦντες αὐτῷ πρὸς καθίστησιν τῆς ἀμωμῆτου καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἔγνωμεν, ὅπως ὡς μέλη σαπρὰ καὶ γαγγραινώδη ἀποκόψομεν αὐτοὺς τῆς ὁλομελείας τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Καὶ διὲν γράφοντες ἀποφαινόμεθα Ἐκκλησιαστικῶς ἵνα οἱ εἰρημένοι Δ. Βαλαούρης καὶ Ζ. Γαδέσης ὡς παρήκοοι τῆς φωνῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑβρισταὶ τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστεως ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐξῆς ὧσιν ἐξεκκλησιασμένοι καὶ τῷ ἀναθέματι ὑποβεβλημένοι ἀπαγορεύομεν δὲ αὐστηρῶς ἐπὶ μεγίστῃ Ἐκκλησιαστικῇ ποινῇ πάντα ἐν Μοσχοπόλει ἱερέα, ὅστις ἤθελε τολμήσει νὰ μεταβῇ εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν πρὸς ἁγιασμόν ἢ τέλεσιν ἱερατικοῦ τινοῦ καθήκοντος μέχρις οὐ συνέλθωσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ μετανοοῦντες εὐλικρινῶς ἐξαιτήσωνται τὸ ἔλεος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τύχῳσι συγχωρήσεως. Καὶ τόσα μὲν περὶ τούτου ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετὰ πάντων ἡμῶν. Ἀμήν.

Ἀριθ. πρωτ. 12

Τῷ Ἀγίῳ Πελαγονείας.

Σεβασμιώτατε ἐν Κφ ἀδελφέ,

Ἐλήφθη ἡ ἀπὸ 15ῃ παρελθόντος μηνὸς χρονολογούμενη ἐπιστολὴ τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος εἰς ἀπάντησιν τῆς πρὸ ταύτης μου, ἣν ψυχικῇ ἀληθῶς δυσθυμία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὑπηγόρευσε. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ Ὑμετέρα ἀγάπη γινώσκει τὰς δυσχερείας, καθ' ὧν ἄχρι τῆς σήμερον ἀντιπάλαισα, ἵνα ἐπενέγκειν τάξιν τινα ἐν τῇ ἐνταῦθα τέως πρυτανευούσῃ ἀταξίᾳ νυχθήμεροι σκέψεις καὶ πολύμοχθοι ἀγῶνες τῇ βοηθείᾳ πάντως τοῦ Ὑψίστου ἐπήγαγον τὴν ποθητὴν ἐνταῦθα εἰρήνην, οὕτως ὥστε μόλις σήμερον θεωρῶ ἑμαυτὸν ἀπηλλαγμένον ἐνοχλήσεων ἐπαχθῶν καὶ ζητημάτων πολυπλόκων. Ἐντεῦθεν κατανοεῖ ἄριστα ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης, ὅτι μετὰ μεγίστης ἀθυμίας ἐβλεπον δημιουργούμενον ζήτημα καὶ ἐν Βοβοστίτῃ ἣς οἱ κάτοικοι Βουλγαρόφωνοι ὄντες, ἀριθμοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς στοιχεῖά τινα ἀνατρεπτικά, ἐπιζητοῦντα παντὶ τρόπῳ, ἀλλὰ μεθ' ὑπουλότητος τὴν ἐξόντῳσιν, εἰ δυνατόν, τῆς.

προγονικῆς παιδείας καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ὀθνείας καὶ ξένης παιδεύσεως. Εἶνε ἀληθές ὅτι κατὰ τὴν εἰς τὸ ἐν λόγῳ χωρίον μετάβασίν μου, ὑποδηλωθείσης μοι τῆς τάσεως ταύτης, ἐπάταξα, ὡς ἔδει, τοὺς τὰ τοιαῦτα ὑποκινούντας ὀλίγους μὲν, ἀλλὰ προκρίτους τοῦ χωρίου, ἀλλὰ πάντοτε φόβος μὲ κατεῖχε καὶ κατέχει μὴ συμβῇ τις ταραχὴ ἐν τῷ χωρίῳ, ἀφοῦ οἱ σχισματικοὶ προθύμως ἀνοίγουνσι τὰ βαλάντια των καὶ ἀφοῦ οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι εἰς τοσοῦτον κακοθηθείας ἐξείκοντο, ὥστε, καθὼς λέγεται καὶ παρὰ τῶν Σέρβων κατ' ἔτος ἐξαπατῶντες λαμβάνουσι χρήματα ἐπὶ σκοπῇ συστάσεως καὶ λειτουργίας Σερβικοῦ Σχολείου ἐνῷ οὐδεὶς ὑπάρχει ἐκεῖ Σέρβος καὶ ἐνῷ οὐδέποτε ἐπάτησε τὸν πόδα ἐκεῖ Σέρβος διδάσκαλος, καίπερ πολλῶν δαπανηθέντων χρημάτων πρὸς φενακισμόν τῶν παρὰ τοῖς Σέρβοις ἀρμοδίων, ὅτι δὲ πράγματι τοιούτου ἐμφορούμενος φόβου παρεκάλεσα νὰ προστεθῇ τὸ ἐπίδομα Γιάντζη εἰς τὸ τῆς Βοβοσίτσης καταφαίνεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι οὐδὲν οὐδέποτε παρεκάλεσα διὰ τὸ Δρένοβον, ἐπίσης μὲν Βουλγαρόφωνον, ἀλλ' οὐδεὶς ὑπάρχει φόβος ἀποσκοιρτήσεως εἰς βουλγαρικὰς ἀγκάλας διὰ τὴν τῶν κατοίκων χρηστότητα καὶ τὴν ἐκεῖ βασιλεύουσαν ὁμόνοιαν ἐν πᾶσιν. Νομίζω, ὅτι μετὰ τὰς ἐξηγήσεις ταύτας θὰ τύχῃ συγγνώμης παρὰ τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος δι' ὅτι πικρῶς πως ἐγράφη ἐν τῇ προηγουμένῃ μου ἐπιστολῇ, ἀφοῦ καὶ περὶ τῶν ἀγαθῶν Αὐτῆς πρὸς με αἰσθημάτων οὐδαμῶς ἀμφιβάλλω, ἀλλὰ καυχῶμαι λογιζόμενος εἰς τῶν πολλῶν αὐτῆς φίλων. Ἐπειδὴ δὲ φρονῶ ὅτι οὐδαμῶς ἐστὶ καλὸν νὰ ψυχρανθῇ σχέσις οὕτω καλῶς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μεταξὺ ἡμῶν συνδεθεῖσα, ἀναγκαῖον κρίνω νὰ προσθέσω ὅτι ξένας εἰσηγήσεις ἐν τῇ προηγουμένῃ μου ἐννόουν τοῦτο, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης τὰς πληροφορίας τῆς λαμβάνει παρὰ προσώπων μὴ ἀρμοδίων ἴσως καὶ οὐδὲν πλεόν.

Περὶ καθηγητοῦ τῆς Γαλλικῆς γλώσσης ἐγένετο ἡ δέουσα φροντίς προσληφθέντος ὡς τοιοῦτο τοῦ ἐλλογίμου κ. Μιχαὴλ Μίχα ἀναδεξαμένου πρὸς τῇ Γαλλικῇ καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Τουρκικῆς γλώσσης ἀντὶ ἐτησίου μισθοῦ λιγῶν Ὀθωμανικῶν ἐξήκοντα καὶ πέντε, ὧν τὰς θὰ καταβάλῃ (ὡς πρότερον τῷ κ. Β. Συγγέλλῳ παραιτησαμένῳ οἰκειοθελῶς) διὰ τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος τὸ Πατριαρχικὸν Ταμεῖον, τὰς δὲ λοιπὰς ἡ ἐνταῦθα Κοινότης. Δὲν ἔγραψα εὐθύς ἅμα τῇ συμφωνίᾳ περὶ τούτου, διότι πρὸς τοῦτο ἐπεφορτίσθη ἄλλος οὐ τὴν ἐπιστολὴν ἴσως ἤδη ἔλαβεν ἡ Ὑμετέρα ἀγάπη.

Ἐγκλείων ὧδε τὸν αἰτηθέντα πίνακα συνφρδὰ τῷ ὁποίῳ δέον νὰ γένηται ἐφέτος ἡ χορηγία τῶν ἐπιδομάτων καὶ ἐξαγγέλλων ὅτι ἐντεῦθεν θὰ ἐξοικονομήσω διδασκαλίσσας διὰ Χότσισταν καὶ Βοβοσίτσαν διατελῶ μετ' ἐξαιρέτου πρὸς Αὐτὴν ἀγάπης.

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 16ῃ Ὀκτωβρίου 1895

Ἀριθ. πρωτ. 13

Ἀπάντησις Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου.

Ἐρώτατε Μητροπολίτα Κορυτσᾶς, ὑπέρτιμε καὶ ἔξαρχε ἄνω Μακεδονίας ἐν ᾧ γίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὴ καὶ συλλειτουργὴ τῆς ἡμῶν Μετριοτήτος κύριε Γεράσιε, χάρις εἴη τῇ αὐτῇ ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ. Μετὰ χαρᾶς ἐληροφορήθη ἡ Ἐκκλησία ἐκ τοῦ ἀπὸ 15 παρελθόντος Σεπτεμβρίου γραμματος τῆς αὐτῆς ἱερότητος τὴν ἐπελθοῦσαν σίμπνοιαν καὶ συνεννόησιν μεταξὺ τῶν τέως αὐτόθι διαμαχομένων μερίδων, πολλὰ τὰ καλὰ εὐλόγως ἐν τῷ μέλλοντι ὑπισχνουμένην. Ἐπαινοῦντες τοίνυν Συνδικῶς τὴν φιλογένειαν καὶ εὐσέθειαν τῶν συνεχῶν Κορυτσαίων, οἵτινες τῇ φωνῇ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας εὐήκοον προσοχὴν παρασχόντες κατενόησαν τὸ ὀλέθριον τῆς ἐμφυλίου πρὸς ἀλλήλους διαμάχης καὶ τὰς πατρικὰς ἡμῶν εὐχὰς καὶ εὐλογίας αὐτοῖς ἐπιδιφυλεύοντες, τὸν προσήκοντα ἀπονέμεμεν ἔπαινον καὶ τῇ

ἐσκευμένη πολιτεία τῆς αὐτῆς ἱερότητος, ἣ τινι καὶ ἐπικαλούμεθα τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος.

αὐ⁷ε' Ὀκτωβρ. ιβ'

ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χρῷ τῷ Θεῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός

Ἀριθ. πρωτ. 14

Τῷ Ἀγίῳ Πελαγωνεΐας.

Γινώσκων κάλλιστα τὸ μέγα ἐνδιαφέρον, ὅπερ ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης τρέφει καὶ πρὸς τὴν Ὑμετέραν ταπεινὴν παροικίαν τὴν θεόθεν λαχοῦσάν μου, καὶ εὐχαριστῶν Αὐτῇ καὶ σήμερον ἐπὶ τῇ παρεχομένῃ μοι σπουδαίᾳ ἀρωγῇ ἐν τῇ πιστῇ ἐκκληρώσει τῶν ὑπὸ τῆς Μητρὸς ἡμῶν Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀνατεθέντων μοι ὑψηλῶν καθηκόντων, προάγομαι πάνυ εὐχαρίστως νὰ ποιήσωμαι αὐτῇ γνωστὰς τὰς περὶ Μοσχοπόλεως ἐντυπώσεις μου καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς διορθώσεως τῶν ἐκεῖ κακῶς ἐχόντων κατὰ τὸ δυνατόν ἐνεργείας μου, ὡς κατέβαλον πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπισκεψάμενος καὶ τὰ ἐκεῖ πνευματικά μου τέκνα.

Ἡ πρὸ δύο αἰώνων τοσοῦτον ἀκμάσασα ἔν τε τοῖς γράμμασι καὶ τῷ ἐνθέῳ θρησκευτικῷ ζήλῳ Μοσχόπολις πολυειδῶς δὲ δράσασα ἐν τῷ ἐκπολιτιστικῷ πασῶν τῶν πέριξ χωρίων ἔργῳ διὰ τῶν φώτων αὐτῆς, σήμερον ἀτυχῶς κεῖται μνημεῖον τεκμηριοῦν μόνον τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς εὐκλειαν. Ἡ ἄλλοτε κατὰ τὴν παράδοσιν 5—6 χιλ. ἀριθμοῦσα οἰκίας Μοσχόπολις 25 δὲ λαμπρὰς καὶ ὡραίᾳς Ἐκκλησίας καὶ Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, σήμερον ἔχει τριακοσίας οἰκογενείας, Ἑλληνικὸν Σχολεῖον καὶ Παρθεναγωγεῖον. Αἱ μέχρι τοῦδε ἀνεπάρκως διατηρούμεναι 22 αὐτῆς Ἐκκλησίαι κατὰ τὸν Βυζαντινὸν ρυθμὸν αἱ πλείσται ὠκοδομημέναι μαρτυροῦσιν εὐγλώττως τὸν μέγαν θρησκευτικὸν ζήλον, οὗ ἐνεφοροῦντο οἱ πρόγονοι τῆς ἱστορικῆς ταύτης πόλεως, ἥτις ἔνεκεν ἀλλεπαλλήλων κατὰ τὸ 1765 ἐπιδρομῶν ληστρικῶν καὶ ἄλλων αἰτίων ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἡρημώθη ἐντελῶς, τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀναγκασθέντων νὰ μετοικήσωσιν εἰς διαφόρους πόλεις καὶ χωρία τῆς Μακεδονίας εἰς Βιέννην καὶ ἄλλα. Μετὰ τινὰ ἔτη ἤρξατο μετὰ πολλοῦ τοῦ δέους καὶ πάλιν ὁ συνοικισμὸς τῆς ἐν λαμπρῇ τοποθεσίᾳ κειμένης ταύτης πόλεως ὑπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς κατοίκων, ἀλλ' ἤδη ἔνεκα τῆς πανωλεθρίας, ἣν εἶχεν ὑποστῇ ἡ πατρίς αὐτῶν, ἀδύνατος ἦτο ἡ ἀνύψωσις αὐτῆς εἰς τὴν πρώτην περιωπὴν. Οὐδὲν ἦττον ἀκμαῖα διατηροῦντες τὰ πρῶτα αὐτῶν αἰσθήματα προσεπάθουν ὀλίγοι ὄντες νὰ καλλιεργῶσι κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἄσθεστον νὰ τηρῶσιν ἐν ἑαυτοῖς τὸ θρησκευτικὸν πῦρ τῶν προγόνων αὐτῶν. Καὶ μέχρι μὲν πρὸ δέκα ἐτῶν ὁ τόπος οὗτος προήγετο θρησκευτικῶς τε καὶ διανοητικῶς. Ἐκτοτε ἱερεὺς τις ξένος καὶ πάντῃ ἀνάξιος τοῦ ἀξιώματος, ὃ ἔφερεν, Κοσμᾶς ὀνόματι, μετοικήσας ἐν Μοσχοπόλει οἰκογενειακῶς ἐκ τινος ὑπερροῦ χωρίου τῆς ἐπαρχίας Βελεγράδων Γραμπόβας καλουμένου, τοσοῦτ' ἐξημίουν τὴν ἀτυχῇ Μοσχόπολιν διὰ τῶν κακούργων αὐτοῦ τάσεων, ὥστε ἤρξαντο καὶ πάλιν πολλὰ καλὰ οἰκογένεια νὰ ἐκπατριζῶνται, ἀφοῦ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῶν κατοίκων πρὸς ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ ἐκ τοῦ τόπου των ὑπῆρξαν μάταιαι. Μετὰ ληστών καὶ κακούργων σχετιζόμενος καὶ συνεννοούμενος κατέστη τρομερὰ μάλιστα τοῦ τόπου, μὴ τολμώντος νὰ καταγγείλῃ αὐτὸν εἰς τὴν πολιτικὴν Ἀρχήν. Ἐρραδιούργει μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ἐφατρίαζεν αὐτοὺς, ἐνῆργει ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς κόμματος, περιφέρετο ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν ὑπογράφων ἀναφορὰς κατὰ τοῦ μικτάρη κατὰ τῶν ἐφόρων κατὰ τῶν Ἐπιτρόπων τῶν Ἐκκλησιῶν ἐστεφάνωνεν ἀνδρόγυνα ἄνευ Μητροπολιτικῆς ἀδείας καὶ ἐν γένει ἦν τὸ ταραχοποιὸν πνεῦμα καὶ ὁ κακὸς δαίμων τῆς Μοσχοπόλεως. Μετὰ τινὰ ἔτη μὴ ἀρκούμενος εἰς ὅσας διέπραξεν ἐν Μοσχοπόλει κακουργίας

ἤρξατο νὰ συνεννοῖται μετὰ τῆς Ρουμανικῆς προπαγάνδας, ὅπως εἰσαγάγῃ ἐν τῇ Ἑλληνικωτάτῃ ταύτῃ κωμοπόλει τὸν Ρουμουνισμόν.

Διὰ ταῦτα καὶ πλείστα ἄλλα παραπλήσια ἠναγκάσθησαν, ὡς προεῖπον, 80—100 οἰκογένειαι εὐποροὶ ὁποσδήποτε νὰ μετοικήσωσιν εἰς Κορυτσάν ἐγκαταλείπουσαι εἰς τὴν διάκρισιν τῆς τύχης καὶ οἰκίας καὶ κτήματα. Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν ἀνωτέρω οἰκογενειῶν τὸ στάδιον ἦν αὐτῷ πλέον ἐλεύθερον καὶ κατὰ συνέπειαν πᾶσα ἀθέμιτος πράξις κατετολμᾶτο ὑπ' αὐτοῦ ἀναιδῶς καὶ ἀθεοφόρως.

Ἡ ἐνταῦθα Ἱερὰ Μητρόπολις ἐξ ἀρχῆς δι' ἡπίων τρόπων καὶ πολυτίμων συμβουλῶν προσεπάθησε ν' ἀποτρέψῃ αὐτὸν τῆς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης ὁδοῦ, ἣ ἡκολούθει. Βλέπουσα ὅμως ὅτι μάτην κοπιᾷ ἐνήργησε νὰ ἐξορισθῇ ὁ κακόβουλος οὗτος ἱερεὺς ἐπὶ τινα χρόνον, ἵνα ἡσυχάσῃ ὀλίγον ὁ τόπος. Πλὴν δὲν παρῆλθον τρεῖς μῆνες καὶ ἀπαλλαγεῖς διὰ τῶν μέσων, ὅπερ διέθηκεν, τῆς ἐξουρίας, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια πολὺ ἤδη θρασύτερος καὶ ἀπειλητικώτερος γενόμενος. Ἡ Μητρόπολις Κορυτσᾶς ἠναγκάσθη τότε νὰ ἀνενεχθῇ εἰς τὴν Μεγάλῃν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐξαιτουμένη τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἐν κακίαις καὶ ἀνοσιουργήμασι διαβιούντος τούτου κληρικοῦ. Τὴν δικαιοσύτην ταύτην αἰτήσιν λαβοῦσα ὑπ' ὄψει ἡ Ἐκκλησία καθήρεσεν αὐτὸν τοῦ Ὑψηλοῦ τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματος πρὸ δύο ἐτῶν, ἀναγνωσθέντος ἐν Μοσχόπολει εἰς ἐπήκοον πάντων τῶν κατοίκων τοῦ ἐπὶ τούτῳ Συνοδικοῦ γραμματος. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν καθαίρεσιν δὲν ἔπαυσε μέχρι σήμερον τοῦ νὰ ἐπιτελῇ καθήκοντα ἱερωσύνης ὁ ἀνίερος πλήρης δὲ παντὸς δόλου καὶ πάσης ραδιουργίας υἱὸς οὗτος τοῦ διαβόλου.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μέχρι πρὸ πέντε ἡμερῶν, ὅτε μετέβημεν ἐκεῖ διὰ πρώτην φορὰν συνετεία ἀναφορὰς τῶν κατοίκων Μοσχόπολεως, ὅπως εὐλογήσωμεν καὶ ἀγιάσωμεν καὶ τὸ ὑπὸ τὴν ποιμαντορίαν ἡμῶν Πνευματικὸν ἐκεῖνο ποίμνιον, ὅπερ σπεῦσαν ὁμοθυμαθὸν ὑπεδείξατο ἡμᾶς ἐνθουσιωδῶς.

Αὐθμερὸν ἐπιτροπὴ συγκειμένη ἐκ τῶν καλλιτέρων προκρίτων τῆς Μοσχόπολεως παραστὰς ἐνώπιον ἡμῶν δεινοπαθῶς ἐξέθηκε τὴν αἰσχρὰν καὶ κακοῦργον πολιτείαν τοῦ ἀσεβοῦς τούτου ἀνθρώπου ἐξαιτησαμένη τὴν παραδειγματικὴν τιμωρίαν αὐτοῦ. Ἀπὸ καρδίας θλιβέντες ἐπὶ τῇ θεοστυγεῖ πολιτείᾳ τοῦ κάκοιμον τούτου ἀνθρώπου, συνεστήσαμεν ὑπομονὴν πᾶσι τοῖς ἐκεῖ εὐλογημένοις χριστιανοῖς ἡμῶν. Περὶ τὴν ἐσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἣτις ἦν ἡ παραμονὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν καὶ ὁ καθηρημένος οὗτος ἱερεὺς, ὅστις κροκοδείλια χύνων δάκρυα διεβεβαίον, ὅτι μετανοεῖ πλέον εἰλικρινῶς καὶ ὅτι εἰς τὸ ἔλεος τῆς Ἐκκλησίας προσπίπτων ἐξαιτεῖται τὴν συγχώρησιν Αὐτῆς· τοῦτο ἔπραττε, διότι εἶχε μάθει ὅτι ἡ ἐνταῦθα Πολιτικὴ Ἀρχή, συνετεία ἡμετέρων παραστάσεων κατὰ τῆς ἀσεβοῦς καὶ αὐθεραΐτου πολιτείας αὐτοῦ, διέταξεν αὐστηρῶς τὴν πολιτοφυλακὴν Μοσχόπολεως ν' ἀπομακρύνῃ αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου ἣν αὐθαιρέτως κατεῖχε. Πατρικῶς ἐκτιμήσαντες αὐτὸν διὰ τὴν μέχρι τοῦδε αἰσχρὰν καὶ ἀσεβῆ πολιτείαν του, καὶ ἐν πολλοῖς συμβουλευσάντες αὐτῷ ν' ἀπόσχῃ πλέον τῶν κακόνων καὶ βδελυρῶν πράξεων, ἃς μέχρι τοῦδε κατετόλμα, ἐδόξαμεν αὐτῷ τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ τὸν παραλάβωμεν ἐπὶ τινας μῆνας εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Μητρόπολιν καὶ ὅτι θὰ τρέφωμεν καὶ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ μέχρις οὗ ἡ Ἐκκλησία μανθάνουσα τὴν εἰλικρινῆ μετάνοιάν του συγχώρησιν αὐτῷ. Ἐκ τῶν συμβουλῶν καὶ τῶν ὑποσχέσεων ἡμῶν ἐφάνη πολὺ εὐχαριστημένος καὶ διεβεβαιώσατο ἡμᾶς, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι οὐδεμίαν πλέον ἀφορμὴν θὰ παράσχῃ τῇ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ πρὸς δυσαρέσκειαν, καὶ ὅτι θὰ διατελῇ πιστότατον καὶ ἀφωσιωμένον αὐτῆς τέκνον.

Τὴν ἐπαύριον, ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἡ πρώτη ἡμῶν λειτουργία ἐπρόκειτο νὰ τελεσθῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας, ἐγένετο δὲ ἐν καιρῷ τοῦτο γνωστὸν καὶ εἰς ὅλην τὴν κωμόπολιν, ἥς οἱ κάτοικοι ἀπὸ πρωΐας ἀθρόοι συνῆλθον ἐν τῷ εἰρημένῳ ναῷ μετ' εὐλαβείας καὶ ψυχικῆς κατανύξεως ἀκροασάμενοι τῆς θείας λει-

τουργίας καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς θείας λειτουργίας εὐρισκόμενοι ἐμάθομεν, ὅτι ὁ κατὰ τὴν προηγουμένην ἐσπέραν ἐνώπιον πολλῶν προσώπων τρανὰς περὶ εἰλικρινοῦς μετανοίας του δοῦς ἡμῖν ὑποσχέσεις πανοῦργος Κοσμᾶς τελεῖ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Νικολάου τὴν θείαν λειτουργίαν μετὰ τινων ὁπαδῶν αὐτοῦ. Τοῦτο ἐπόμενον ἦν νὰ προκαλέσῃ τὴν δικαίαν ἡμῶν κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησιν διὸ καὶ προσηκόντως στηλιτεύσαντες ἐπ' ἐκκλησίας τὴν ἀνοσιουργίαν τοῦ μικροῦ τούτου ἀνθρώπου εἰς ἄλυστον ὑπεβάλοιμεν ἀφορισμὸν πάντα χριστιανόν, ὅστις εἰς τὸ ἐξῆς ἤθελεν ἀκολουθήσει αὐτῷ. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἐν ἣ ἐλειτουροῦμεν Ἐκκλησίᾳ εὐρίσκοντο καὶ τινες τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ἀκούσαντες τὸν ἀφορισμὸν προσῆλθον μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ πάντας τοὺς ἄλλους συμφρονοῦντας αὐτοῖς ἐκτὸς δύο καί, ὑπέβαλον ἡμῖν τὴν ἄκραν εἰς τὸ ἐπὶ ἀφοσίωσιν αὐτῶν πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Συγχωρήσαντες δὲ αὐτοῖς ἀπὸ ψυχῆς καὶ πολλὰς παρασχόντες ὑποθήκας καὶ πατρικὰς συμβουλὰς διὰ τὸν μετὰ ταῦτα βίον αὐτῶν, ἐστείλαμεν εἰς τὴν εὐχὴν τοῦ Κυρίου. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἐπαύριον ἐπρόκειτο νὰ τελέσωμεν τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Νικολάου, τοῦ ὁποίου τὰς κλεῖδας εἶχεν ὁ εἰρημένος Κοσμᾶς, προσεκαλέσαμεν αὐτὸν διὰ τοῦ ἐν Μοσχόπολει ὁμπαση ὅπως παραδώσῃ ἡμῖν ταῦτας. Περὶ τὴν πρώτην περίπου ὥραν τῆς νυκτὸς ἐπαρουσίασεν ἡμῖν αὐτὸν ὁ διαληφθεὶς ὁμπασης καὶ ἐζητήσαμεν παρ' αὐτοῦ τὰς κλεῖδας τοῦ ναοῦ, ὡς ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ εἰπὼν, ὅτι κρατεῖ αὐτὰς Διονύσιος τις Βαλασούρης ἐκ Μοσχόπολεως καὶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶνε ἀνοικτή. Καταστήσαντες δὲ αὐτὸν ὑπεύθυνον ἐνώπιον τοῦ τε ὁμπαση καὶ πολλῶν ἄλλων Μοσχοπολιτῶν διὰ πᾶν πρᾶγμα τοῦ εἰρημένου ναοῦ ἀπολεσθησόμενου, ἠρωτήσαμεν αὐτὸν ἂν ἔχῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἐκκλησιαστικὰ σκεύη. Καταφατικῶς δὲ ἀπαντήσαντα ἐστείλαμεν μετὰ τοῦ ὁμπαση καὶ τοῦ κλητῆρος ἡμῶν, ὅπως λαβὼν ταῦτα ἐκ τῆς οἰκίας του παραδώσῃ ἡμῖν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἔπραξε κομίσας ἐν ἁγίον ποτήριον ἀργυροῦν, ἐν δισκάριον μετὰ τριῶν καλυμμάτων, ἓνα θυμιατὸν ἀργυροῦν καὶ ἐν δικήριον ἀργυροῦν. Ἀκολουθῶς ἐρωτήσαντες αὐτόν, ἂν ἐλειτούργησεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Νικολάου, κατόπιν ρητῆς ὑποσχέσεως, ἦν ἔδωκεν ἡμῖν ἐνώπιον πολλῶν προσώπων, ὅτι θὰ ἀπέχῃ εἰς τὸ ἐξῆς, ὡς καθηρημένος πάσης ἱεροπραξίας, μάλιστα, ἀπήντησεν ἀγερώχως ἐλειτούργησα. Ἀμέσως τότε διετάξαμεν ν' ἀφαιρεθῇ ἀπ' αὐτοῦ τὸ καλυμμαύχιον καὶ τὸ ράσον, διότι ἐμπαῖζει ἀναιδῶς τὴν θρησκείαν ἡμῶν. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τούτων παρεκάλεσεν ἡμᾶς καὶ αὐθις μετὰ δακρύων, ἵνα ἐνεργήσωμεν, ὅπως ἡ Ἐκκλησία παρὰ αὐτῷ μετανοοῦντι ἤδη εἰλικρινῶς τὴν συγχώρησιν. Τῷ ὑπεσχέθημεν καὶ αὐθις ὅσα καὶ προηγουμένως καὶ τῷ ἐδώκαμεν νὰ βάλῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸν σκουφὸν μέχρις οὗ συγχωρηθῇ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τούτοις κατασπασζόμενος Αὐτὴν ἐν φιλήματι ἀδελφικῶ διατελῶ.

Ἄριθ. πρωτ. 15

Ἐγκύκλιος.

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, ἐντιμότεροι πρόκριτοι καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας Κορυτσᾶς καὶ Πρεμετῆς, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ παρ' ἡμῖν δὲ εὐχὴ εὐλογία καὶ συγχώρησις.

Καθὼς ὅλοι καλῶς γνωρίζετε, ἡ ἀμώμητος ἡμῶν θρησκεία ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, παρὰ τῶν ἀληθῶν δηλονότι χριστιανῶν πρὸς τῇ πίστει καὶ ἀγαθὰ ἔργα, δι' ὧν δεικνύεται ἡ πίστις. Χριστιανὸς λοιπὸν ὁ τοιοῦτος λέγει μὲν ὅτι εἶνε χριστιανὸς δὲν ἔχει ὅμως ἔργα χριστιανοῦ ὁ τοιοῦτος δὲν εἶνε ἀληθὴς χριστιανός, ἀλλὰ δωρεὰν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ χριστιανοῦ καὶ εἶνε χειρότερος καὶ τοῦ ἀπίστου· καθ' ἡμέραν ἀκούει τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καθ' ἡμέραν

ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀκούει ὅτι πρέπει νὰ ἀφίνη τὰ ἔργα τοῦ διαδόλου καὶ νὰ κάμνη ἔργα καλὰ, νὰ ἐπιτελεῖ τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐβαπτίσθη καὶ τοῦ ὁποίου λέγει ὅτι εἶνε μαθητῆς· καὶ ὁμως ἀρνεῖται αὐτὸν μὲ τὰ ἔργα του. Δυστυχῶς, ἀγαπητὰ ἐν Χῷ τέκνα, ὅλοι οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶνε ἀληθινοί. Ἐπάρχουν τινὲς οἱ ὁποῖοι προτιμοῦν τὰ ἔργα τοῦ σκότους ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ φωτός· ματαίως ἢ ἀγία ἡμῶν Ἐκκλησία τοὺς προσκαλεῖ εἰς μετάνοιαν· ἐκτρέπονται εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε καταντῶσι πεπωρωμένοι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν καὶ δὲν δίδουσι προσοχὴν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἡ λύμη τῶν τοιούτων μεταδοθῇ καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς χριστιανοὺς καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ ἡ ἀγία ἡμῶν Ἐκκλησία διατάσσει μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν νοουθεσίαν ἂν ἐμμένωσιν εἰς τὸ κακὸν νὰ ἀποχωρισθοῦν οἱ τοιοῦτοι ἀπὸ τὴν ποίμνην τοῦ Κυρίου, διὰ νὰ μὴ μεταδοθῇ ἡ ψώρα καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ὑγιή πρόβατα. Τοιοῦτος χριστιανὸς ἐφάνη καὶ ὁ Θωμᾶς... ἐκ Προμετῆς, ὁ ὁποῖος μὴ πεισθεὶς εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους συμβουλὰς τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως συνήψε γάμον παράνομον μετὰ τινος... ἐκ Κορυτσᾶς ἄνευ ἀδείας τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως καὶ ἄνευ τῆς ἱεροτελεστίας τῆς στέψεως καὶ ζῇ μετ' αὐτῆς ἀνέδων ἐν παλλακείᾳ ἐνῶ ζῇ ἡ πρώτη αὐτοῦ σύζυγος, καθ' ἧς οὐδεμίαν δικαίαν ἔχει περὶ διαζυγίου κατηγορίαν. Διὰ ταῦτα, ἵνα μὴ τὸ κακὸν αὐτοῦ παράδειγμα εὖρη καὶ ἄλλους μιμητὰς, καὶ ἵνα τιμωρηθεὶς συνέλθῃ καὶ ἀποστῇ τῆς εἰς ἣν ὑπέπεσεν ἀμαρτίας, προτρεπόμεθα πάντας τοὺς εὐλογημένους χριστιανούς, ὅπως θεωρῶσι τούντεῦθεν αὐτόν τε καὶ τὴν παλλακὴν του ξένους τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας, τὴν ὁποίαν τόσον ἀσυστόλως ὑβρίζουσι καὶ μηδεμίαν εἰς τὸ ἐξῆς ἔχωσι σχέσιν πρὸς αὐτοὺς θρησκευτικὴν ὡς δουλεύοντας τῷ διαδόλῳ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ ἀποταχθέντας διὰ τῶν ἔργων τῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας.

Ἐχοντες δὲ πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἀγία ἡμῶν Ἐκκλησία εὐχεται πάντοτε περὶ ἐπιστροφῆς τῶν ἀμαρτωλῶν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, εὐχεσθε πάντοτε καὶ ὑπὲρ τῶν ἐκτραπέντων τούτων, ὅπως ταχέως συνελθόντες μετανοήσασιν εὐκρινῶς καὶ ἐξαιτηθῶσιν τὴν σορὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ Πολυελέους καὶ πολυευσπλάγγνου συγχώρησιν διὰ τὴν οὕτως φανερὰν καταπάτησιν τῶν κανόνων τῆς ἱερᾶς ἡμῶν θρησκείας. Ἐπικαλούμενοι δὲ ἔφ' ὑμᾶς πάντας τὴν παρὰ τοῦ Ὑψίστου εὐλογίαν καταστέφομεν ὑμᾶς ταῖς πατρικαῖς ἡμῶν εὐχαῖς καὶ διατελοῦμεν.

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 16ῃ Ὀκτωβρίου 1896

Ἀριθ. πρωτ. 16

Τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Κῷ Ἀνθίμῳ.

Παναγιώτατε Λέσποτα,

Μετὰ βαθυτόατον σεβασμοῦ ἐμφανιζόμενος διὰ τῆς ταπεινῆς μου ταύτης πρὸς τῆς Ὑμετέρας θειοτάτης Παναγιότητος καθυποβάλλω Αὐτῇ τὴν ἐξῆς αἴτησιν περὶ προσώπου ὅπερ προσηκόντως ἐνταῦθα ἐξετίμησε καὶ τιμᾷ διὰ τῆς φιλίας της καὶ ἡ Ὑμετέρα προσκυνητὴ μοι Παναγιότης.

Ὁ ἐνταῦθα σοφολογιώτατος Μουφτῆς Χασάν Ἐφένδης φίλος τῆς Ὑμετέρας θειοτάτης Παναγιότητος, ἐκτὸς τῆς σπανίας αὐτοῦ ἱκανότητος καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐμπειρίας, τὰ μέγιστα συμβάλλεται εἰς τὴν αἰσίαν διεξαγωγὴν τῶν ὑποθέσεων πάντων τῶν πιστῶν ὑπηκόων τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ σεπτοῦ ἡμῶν Ἀνακτοῦ ὁ ἀριστος τῶν παρέδρων τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τυγχάνων καὶ τὴν μὲν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου περὶ πολλοὺ ποιοῦμενος τὴν δ' ἀδικίαν εὐπαρησιασῶς πατάσων. Τοιαῦτα ἔχων ἀνεκτίμητα προσόντα καὶ ἐπὶ τῇ φιλίᾳ τῆς Ὑμετέρας θειοτάτης Παναγιότητος καυχώμενος, παρεκάλεσέ με νὰ μεσιτεύσω παρ' Αὐτῇ, ὅπως τῇ Ὑψηλῇ Αὐτῆς

τοῖς ἀρμοδίοις συστάσει τύχη παρασήμου τινὸς παρὰ τοῦ σεπτοῦ ἡμῶν Ἄνακτος.

Καθιζετέω τοῖνυν τὴν Ὑμετέραν σεπτὴν Κορυφὴν ὅπως φροντίσῃ προσηκόντως περὶ τοῦτου ἔχουσα πάντοτε ὑπ' ὄψει, ὅτι δικαιοτάτῃ ἢ αἰτήσις τοῦ αἰτοῦντος καὶ δικαίως ἀπέβλεψε πρὸς τὴν Ὑμ. Θ.Π. πρὸς ἐπιτυχίαν του ποθουμένου.

Ἐπὶ τοῖτοις κατασπαζόμενος τὴν Παναγίαν Αὐτῆς δεξιὰν διατελῶ.

Ἀριθ. πρωτ. 17

Τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ.

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Ἐν Μοσχολόλει τῆς ταπεινῆς μου ἐπαρχίας ἔστησεν, ὡς γνωστόν, τὴν ἔδραν αὐτοῦ ἱερεὺς τις Κοσμάς, ὃν ἡ ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος ἔνεκα τῶν πολλῶν παρανομιῶν του τῇ τῆς καθαιρέσεως ποινῇ καθυπέβαλε πρὸ τριῶν περίπου ἐτῶν. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ συνετισθῇ καὶ συνέλθῃ ὁ ἀλιτήριος, καὶ μετὰ τὴν καθαιρέσιν καταλαβὼν ἐν Μοσχολόλει τὴν κεντριχωτέραν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου μετὰ τινων ὁπαδῶν του ἐξηκολούθει νὰ τελῇ καθήκοντα ἱερωσύνης, ἔχων πρὸ πάντων συνεργοὺς Διονύσιον τινὰ Βαλαούρην μίσθιον ὄργανον τῶν Ρουμάνων καὶ τὸν μικτάρην τῆς μερίδος τῶν Βλαχοφρόνων, ὅστις διὰ τὰς πολλὰς του καταχρήσεις ὑπεκφεύγει τὴν δικαιοσύνην παρουσιαζόμενος ὡς Βλάχος. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τρία περίπου ἔτη ἀτμωρεῖται καὶ ἀυστόλως ἐν τῇ ἄνωθι εἰρημένῃ Ἐκκλησίᾳ ἐτέλει τὰ τῆς ἱερωσύνης, ὑποβοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα διοικήσεως κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ πολλοὺς τῶν ἀπλουστέρων καὶ νὰ διασπείρῃ τοιουτοτρόπως ψυχρότητα τινὰ καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις πρὸς τὰ πάτρια, ἐν τῶν πρωτίστων μου μελημάτων θεώρησα νὰ μεταβῶ ἐκεῖσε καὶ νὰ ἀναζωογονήσω τὴν πατροπαράδοτον εὐσέβειαν τῶν Μοσχοπολιτῶν πατάσσων συγχρόνως καὶ τὸν καθηρημένον ἱερέα. Δὲν θέλω νὰ μακρογορήσω ἐνταῦθα καὶ νὰ ἐνοχλήσω τὴν Ὑμετέραν θειοτάτην Παναγιότητα ἐκτιθεὶς τὰ κατὰ τὴν ἐκεῖσε μετάβασίν μου, ἐν μόνον θεωρῶ καθήκον νὰ ἐξαγγείλω τῇ Ὑμετέρᾳ Σεπτῇ Κορυφῇ, ὅτι παραλαβὼν παρὰ τοῦ ἀνιέρου ἐκείνου καὶ τῶν ὁμοφρονοῦντων αὐτῷ τὴν ἱερὰν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ μετὰ προηγούμενον ἐξαγιασμόν λειτουργήσας ἐν αὐτῇ παρέδωκα ἀκολούθως τοῖς ἡμετέροις διορίσας καὶ ἐπιτρόπους καὶ ἤδη ἀπὸ τεσσάρων περίπου μηνῶν διατελεῖ ἐν τῇ κατοχῇ τῶν ἡμετέρων τοῦ καθηρημένου ἱερέως τρόμῳ πολλῷ συσχεθέντος καὶ πολλοὺς ἀπωλέσαντος τῶν ὁπαδῶν του, οἵτινες ἐν μετανοίᾳ καὶ συντριβῇ ζητήσαντες τὴν συγγνώμην τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ ἁχρί τοῦδε πολιτείᾳ των, ἔτυχον ταύτης νοθετηθέντες προσηκόντως, ἵνα μὴ καὶ ἄλιν ὑποτροπιᾶσαντες τοῦ πάθους ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν πεπλανημένην ὁδόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ καθηρημένος ὑπεξήρесе καὶ ἱερὰ τινὰ ἄμφια τῆς Ἐκκλησίας, ὧν τινὰ μόνον ἐν Μοσχολόλει μοι παρέδωκε, κατήγγειλα αὐτὸν ὡς ἱερόσυλον καὶ ἤδη δικάζεται ἐν τῷ ποινικῷ προσπαθὼν νὰ λυτρώσῃται ἑαυτὸν ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῶν πατρῶνων του πολλὰ πρὸς τοῦτο διατιθεμένων χρήματα.

Ἐλθσιμόνησα νὰ σημειώσω ὅτι κατὰ τὴν ἐν Μοσχολόλει διαμονήν μου ἦλθε πρὸς ἐπίσκεψίν μου τὴν πρώτην ἡμέραν ὁ καθηρημένος ἱερεὺς ὁπότε κατὰ καθήκον ὑπέδειξα αὐτῷ τὴν σχολίαν, ἣν πορεύεται, καὶ τὸ βάραθρον, ὅπερ ἐπὶ τέλος τὸν ἀπειλεῖ ἐφάνη δῆθεν λίαν συγκεκινημένος, ἔδειξε μετάνοιαν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις καὶ ὑπέσχετά μοι ὅτι θὰ ζητήσῃ δι' ἐμοῦ τὴν παρὰ τῆς Μητρὸς ἡμῶν Μεγάλῃς Ἐκκλησίας συγχώρησιν καὶ ὅτι τοῦντεῦθεν οὐ μὲ ἄψηται τῶν ἱερῶν συναισθανόμενος καὶ αὐτὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκλήματος. Ἀλλά, Παναγιώτατε, τὴν ἐπομένην δτε ἐπρόκειτο νὰ τελέσω τὴν πρώτην μου λειτουργίαν ἐν Μοσχολόλει, ὁ ἀλιτήριος μεταβάς καὶ αὐθις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου ὁρθρου βαθέως ἐβροντοκόπει ἐπὶ πολὺ τὸν κώ-

δωνα ὀνειδίζων τὰ ἡμέτερα καὶ ἐπιδεικνύμενοι ὅτι οὐδένα φοβεῖται καὶ οὐδενὶ ἐστὶν ὑπόλογος καὶ ὑπεύθυνος. Πότε ἠναγκάσθη νὰ προβῶ εἰς τὰ κατ' αὐτοῦ μέτρα καὶ νὰ καταλάβω καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἀφαιρέσω παρ' αὐτοῦ τὴν λεοντὴν του. Ἄμα ἐπανελθὼν εἰς Κορυτσάν ἐπέδωκα ἐπανειλημμένως τακρίρια εἰς τὴν ἐνταῦθα σεβαστὴν διοίκησιν πρὸς ἀφαίρεσιν τοῦ ὅπερ φέρει παρανόμως σχήματος καὶ ἐν τῷ διοικητικῷ συμβουλίῳ ὑπέδειξα δέοντα· ἡ διοίκησις καίπερ σωφρονουῶσα μοι καὶ ἀναγνωρίζουσα τὰ δίκαια τῆς αἰτήσεώς μου, ἐφοβήθη ὅμως νὰ προβῇ εἰς τοιοῦτον μέτρον ἀποταθεῖσα εἰς τὴν Νομαρχίαν Βιτωλίων καὶ ζητήσασα ὁδηγίας καὶ ἡ Νομαρχία Βιτωλίων δὲ ἀπετάθη, καθὼς ἔμαθον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης.

Ταῦτα ἀνακοινούμενος τῇ Ὑμετέρᾳ Σεπτῇ Κορυφῇ παρακαλῶ, ὅπως ἐνεργήσῃ ἀρμοδίως τὰ δέοντα καὶ οὕτως ἀφαιρεθῇ ἀπὸ τοῦ καθηρημένου τούτου τοῦ ἱερατικὸν ἔνδυμα, ἢ τοῦλάχιστον ἐξορισθῇ ἐκ Μοσχοπόλεως, ὅπου ἐκ Γραπόδου μετώκησεν καὶ καθησυχασθῶσιν οὕτως τὰ πνεύματα τῶν ἐνταῦθα καὶ ἐν Μοσχοπόλει χριστιανῶν, οἵτινες ἀγανακτῶσι λίαν καὶ ἐξερεθίζονται, βλέποντες καταπατουμένην τὴν ἱεράν των θρησκείαν ὑπὸ τοῦ μηδὲν ἱερὸν καὶ ὅσιον ἔχοντος τούτου ἀνθρώπου.

Ἐπὶ τούτοις διατελῶ κατασπαζόμενος τὴν παναγίαν Αὐτῆς δεξιάν καὶ ἐπικαλούμενος τὰς θεοπειθεῖς Αὐτῆς εὐχὰς καὶ εὐλογίας διατελῶ.

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου 1895

Ἀριθ. πρωτ. 18

Τῷ Ἀγίῳ Μαρωνείας.

Περισπούδαστέ μοι ἐν Κῶ ἀδελφέ,

Πάνυ περιχαρῶς ἐδεξάμην τὰ διὰ τῆς ὑπὸ ἡμερομ. 20ῆς Ὀκτωβρίου π.ῆ. ἐπιστολῆς τῆς Ὑμετέρας περισπούδαστου Σεβασμιότητος συγχαρητήρια ἐπὶ ταῖς χαρμοσύναις ἐφορταῖς τῆς Γεννήσεως καὶ τῆς καθ' ὕδατα Ἐπιφανείας τοῦ διὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι καταδεξαμένου Υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ, πεποιθὼς ἀκραδάντως ὅτι ταῦτα ὑπὸ εὐλικρινοῦς καὶ ἀδόλου πρὸς με ἀγάπης ὑπηγορευθήσαν. Εἰς ἀπάντησιν ὅθεν διὰ ταύτης μου προαγόμενος, εὐχαριστῶ μὲν Αὐτῇ ἐγκαρδίως, δέομαι δὲ τοῦ Ὑψίστου, ὅπως διατηρῇ τὴν Ὑμετέραν περισπούδαστον Σεβασμιότητα ἐπὶ πολλὰς ἐτῶν περιόδους ἀσινὴ ἀλώβητον καὶ ἀνεπηρέαστον ἀπὸ παντὸς κακοῦ, χωριζόμενος ἅμα Αὐτῇ καὶ πάντα τὰ ἐγκόσμια καὶ ὑπερκόσμια ἀγαθὰ του.

Ἐπὶ δὲ τούτοις κατασπαζόμενος Αὐτὴν ἐν φιλήματι Χριστοῦ, διατελῶ μετ' ἐξιδασμένης ὅλης ἀδελφικῆς ἀγάπης.

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 6ῃ Ἰανουαρίου 1896

Συνεχίζεται

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΕΤΤΗ

Η ΚΟΒΙΛΙΑΝΗ*

ΤΟ ΧΩΡΙΟ, ΟΙ ΓΟΡΓΟΛΗΔΕΣ, ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥΣ

Γ. ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥΣ

Ἦδη ἀπὸ τὸ 1807, καθὼς εἶπαμε, οἱ Γοργόληδες, πατέρας καὶ γιυός, κινημένοι ἀπὸ τὸ γενικὸ τῆς ἐποχῆς πνεῦμα τοῦ ἔθνοφωτισμοῦ χτίζουσιν στὸ χωριὸ καὶ ὑπὸ τὴν ἐκκλησία του, τὸν Ἀϊ - Γιάννη, σχολεῖο τῶν κοινῶν γραμμάτων «ἄξιον λόγου». Ὑπὲρ τοῦ σχολείου τοὺς λοιπὸν αὐτοῦ, τὸ ὁποῖο στὶς γνωστὲς καταθετήριες δηλώσεις ἀποκαλοῦν «τὸ σχολεῖον μας», καὶ γιὰ τὴ συντήρησή του, θὰ συστήσουν μετ' ὀλίγο (1810—12) εἰδικὸ κληροδότημα καταθέτοντας «αἰωνίως» στὸ Ὁρφανοτροφεῖο Μόσχας 12.000 ρ. χάρτινα ὑπὸ τὸν ὄρο ὁ μισὸς χρονιάτικος τόκος τοὺς, δηλ. 300 ρ., νὰ χρησιμεύει γιὰ μισθὸ τοῦ δασκάλου, ὁ δὲ ἄλλος μισὸς γιὰ ὑποτροφίες μαθητῶν τοῦ σχολείου «οἱ ὅποιοι θὰ ἐπεθύμουν νὰ σπουδάσουν τὴν Ἑλλην. γλῶσσαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πόλεως Ἰωαννίνων».

Τὸ σχολεῖο αὐτὸ τῶν Γοργόληδων θὰ λειτουργήσῃ κανονικὰ χάρις στὸ λάσσο τοὺς καθ' ὅλη, ἀπὸ τὴ σύστασή του καὶ πέρα, περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας συνιστώντας ζωντανὴ τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς περιοχῆς πνευματικὴ λαμπάδα.

Δὲν εἶναι βέβαια γνωστὸ ἂν, προτοῦ χτίσουν οἱ εὐεργέτες τὸ δικό τους, εἶχε σχολεῖο τὸ χωριό. Τὸ γεγονὸς ὅμως, ὅτι παρουσιάζονται ὄχι μονάχα κτίτορες ἀλλὰ καὶ ἰδρυτὲς του, μαρτυρεῖ ὅτι τέτοιο προτύπερα δὲν ὑπῆρχε.

Γιὰ τὰ πενήντα πρῶτα χρόνια λειτουργίας τοῦ Γοργόλειου σχολείου εἰδήσεις συγκεκριμένες λείπουν. Ἀπὸ σχετικὰ ὅμως γραπτὰ στοιχεῖα ἀνέκδοτα τῶν ἐτῶν 1860—1875, ποὺ ἔπесαν στὰ χέρια μας καὶ τὰ ὁποῖα στὴ συνέχεια θὰ ἰδοῦμε, βγαίνουν τὰ παρακάτω: Πῶς τοὺς δασκάλους διώριζαν οἱ ἐπίτροποι τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ Νοσοκομείου, διαχειριστὲς, ὡς γνωστὸ τοῦ λάσσου Γοργόλη, ὑπογράφοντας μὲ τὸ διοριζόμενο καὶ σχετικὸ συμφωνητικὸ μόνο γιὰ ἓνα χρόνο, ἀπὸ Ἰούλιο σὲ Ἰούλιο, ποὺ ἐπικύρωνε καὶ ὁ Δεσπότης μὲ τὴν ὑπογραφή του.

Γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ δασκάλου λαβαίνονταν συχνὰ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ γνώμη τῶν χωριανῶν, μετὰ γραπτὴ πρὸς τοὺς ἐδῶ ἐπιτρόπους ἀναφορά τους. Ὁ μισθὸς τοῦ δασκάλου, χρονιάτικος, κυμαίνονταν γιὰ τὴν πιδὶ πάνω τοῦλάχιστον περίοδο ἀπὸ 2.000 ὠς 3.000 γρ. καταβάλλονταν δὲ σὲ τρεῖς δόσεις «ἐν τῇ τέλει ἐκάστης τετραμηνίας». Δασκάλους τὸ χωριὸ προμηθεύονταν κυρίως ἀπὸ τὸ Γραμμένο, δασκαλομάνα ἀπὸ τότες τῆς περιοχῆς, οἱ τρεῖς μάλιστα ὑπηρετήσαντες κατὰ τὸ γνωστὸ χρονικὸ διάστημα (1860—1875) καὶ τὶν ὁποίων τὸ συμφωνητικὰ θὰ παραθέσω, ἦταν Γραμμενιάτες.

Στὸ σχολεῖο φοιτοῦσαν καὶ παιδιὰ ἀπὸ τὸ Περάτι¹³², τὸ ἄλλο δωρεοδόχο τῶν Γοργολαίων χωριό, στὶς ἀνώτερες βέβαια τάξεις του, ποὺ διδάσκονταν καὶ μαθήματα «ἐλληνικά», τὰ ἀναγκαῖα δὲ βιβλία καὶ ὕλη γραφικὴ πληρώνονταν ἀπὸ τὸ λάσσο.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 422 καὶ τέλος.

132) Τὸ χωριὸ διέθετε βέβαια ἀπὸ παλιότερα γραμματοδιδασκαλεῖο συντηρούμενο ἀπὸ τὰ ἔσοδα τῶν κτημάτων τῆς ἐκκλησίας του. Τί δὲ εἶδους σχολεῖο ἦταν αὐτό, ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης ἀπὸ τὴ στὴ συνέχεια καταχωρούμενο κείμενο τοῦ δασκάλου του: «Τὴν σημερινὴ φανερόν κε ομολογῶ ἐγὼ ὁ ἠποκατοθεν γεγραμμένος θάνασος θεμελῆς ἐπηγα γηρεβόντας κε παρακαλόντας κε τον βασηλη μητζη κε εδανισθηκα γρ. 400 ητη

Τὸ ἴδιο καὶ οἱ κατὰ καιροὺς γινόμενες στὸ διδακτήριον ἐπισκευές. Κάποτε μοιράζονταν στὰ φτωχότερα καὶ ἐπιμελῆ παιδιὰ καὶ χρήματα ἀπὸ τὸ λάσσο πάντοτε. Κατὰ τὰ σχολ. λοιπὸν ἔτη 1860—5 ὑπηρετεῖ στὸ σχολεῖο σὰν δάσκαλος ὁ Νικ. Βελιαρούτης ἀπὸ τὸ Γραμμένο. Νά τὰ συμφωνητικά του τῶν ἐτῶν αὐτῶν αὐτούσια. Τοῦ σχολ. ἔτος 1860—1: «Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος δηλοποιούμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπιλεγόμενης τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου ὅτι δυνάμει τῆς διαθήκης τοῦ αἰοδίου Γ. Γοργόλη καὶ υἱοῦ ἐσυμφωνήσαμεν τὸν κύριον Νικόλαον Γ. Μπελιαρούτην ὡς διδάσκαλον τοῦ Σχολείου Κοβίλιανης ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ γροσίων τριῶν χιλιάδων ἀριθμ. 3.000 πληρωτέων εἰς τρεῖς δόσεις ἐν τῷ τέλει ἑκάστης τετραμηνίας. Ἡ δὲ συμφωνία αὐτοῦ ἄρχεται ἀπὸ τὰς δέκα πέντε τοῦ παρελθόντος μηνὸς Ἰουνίου ἐ.ἔ.

Ἀπαιτοῦντες δὲ παρὰ τῆς ἐλλογιμότητός του ἵνα ἐκπληροῖ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας συχνάζων καὶ παραδίδων τακτικῶς ἐν τῷ ρηθέντι σχολείῳ τοῦ δίδομεν τὸ παρὸν πρὸς ἀσφάλειάν του καὶ ὑποφαινόμεθα.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 7 Ἰουλίου 1860

Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου

Ἰωάννης Φῶτος τοῦ ἀρχιμανδρείου

Νικόλαος Ἰωσήφ ὁμοίως

βασίλης Κ. Κανταρας τοῦ νοσοκομείου

διαμαντῆς τζοκανέλης οἰμης

Ὁ Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς Παρθένιος ἐπικυροῖ.

Τοῦ σχολ. ἔτους 1861—2:

«Ὁ Ἰωαννίνων Παρθένιος ἐπιβεβαιοῖ.

Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος δηλοποιούμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου ὅτι δυνάμει τῆς διαθήκης τοῦ αἰοδίου Γ. Γοργόλη καὶ υἱοῦ σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν τὸν κύριον Νικόλαον Βιλιαρούτην ὡς διδάσκαλον τοῦ σχολείου τοῦ χωρίου Κοβίλιανης ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ γροσίων τριῶν χιλιάδων ἀριθμ. 3.000 πρὸς γρόσια πέντε τὸ πεντάριον (μπεσλίκι) πληρωτέων εἰς τρεῖς δόσεις ἐν τῷ τέλει ἑκάστης τετραμηνίας. Ἡ δὲ συμφωνία αὐτοῦ ἄρχεται ἀπὸ τὰς δέκα πέντε τοῦ ἐνεστώτος μηνὸς καὶ λήγει τὴν δεκάτην πέμπτην Ἰουνίου τοῦ ἔτους χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ δευτέρου.

Ἀπαιτοῦντες δὲ παρὰ τῆς λογιότητός του ὅπως ἐκτελεῖ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα ἐντελὼς συχνάζων καὶ παραδίδων τακτικῶς ἐν τῷ ρηθέντι σχολείῳ δίδομεν αὐτῷ τὸ παρὸν μας ὡς ἀσφάλειάν του καὶ ὑποφαινόμεθα: τὴν 7 Ἰουνίου 1861 Ἰωαννίνα.

Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου

Ἰωάννης Ν. ἀσβεστάς τοῦ ἀρχιμανδρείου

Δημητριος Γ. Τζετζος

Ἰωάννης παναγιότη βλαχος ἐπίτροπος νοσοκομίου

Ἰωάννης Κ. Παλάσκα.»

τετρακοσια χαρη φηλης εος του ερχομενου αδημητηρου 20 κε αν περαση απο την δηο-
ρhan να τρεχουν με το δηαφορον τους ταδεκα δωδεκα το χρονος ταυτα κε ης εντεξην
αληθειας 1848 Ιουνου 15

εγο ο δηδασκαλος φoτος
χορηγον ληθνηιστα

εγγραφα κε μαρτυρο»

(ἀπὸ παρὰφ. μηναιῶν Ἰουνίου ἔκδ. Πάνου Θεοδοσίου «Ἐνετίσιν 1812» τῆς ἐκκλη-
σίας Περάτι).

Τοῦ σχολ. ἔτους 1862—3:

«Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος δηλοποιούμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου ὅτι δυνάμει τῆς Διαθήκης τοῦ αἰδίου Γ. Γοργόλη καὶ υἱοῦ σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν τὸν κύριον Νικόλαον Βιλιαρούτην ὡς διδάσκαλον τοῦ Σχολείου τοῦ χωρίου Κοβίλιανης ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ γροσίων τριῶν χιλιάδων ἀριθ. 3.000 πρὸς γρόσια πέντε τὸ πεντάριον (Μπесилки) πληρωτέων εἰς τρεῖς δόσεις ἐν τῷ τέλει ἐκάστης τετραμηνίας, ἡ δὲ συμφωνία αὐτοῦ ἄρχεται ἀπὸ τὰς δέκα πέντε τοῦ ἐνεστῶτος μηνὸς καὶ λήγει τὴν δεκάτην πέμπτην Ἰουνίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ τρίτου ἀριθ. 1863 ἀπαιτοῦντες δὲ παρ' αὐτοῦ ὅπως ἐκτελεῖ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα ἐντελῶς συχνάζων καὶ παραδίδων τακτικῶς ἐν τῷ ρηθέντ σχολεῖῳ δίδομεν αὐτῷ τὸ παρὸν μας εἰς ἀσφάλειάν του καὶ ὑποφαινόμεθα.

Τὴν 23 Ἰουνίου 1862 Ἰωάννινα

οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου

πετρος πουρέλης του αρχιμανδρεου

Νικόλαος Ἰωσήφ ὁμοίως

Κοσταντης χατζη αλεξηου του νοσοκομηου

παναγιότης λαλος του νοσοκομίου ὁμοίως».

Τοῦ σχολ. ἔτους 1863—4:

«Ὁ Ἰωαννῖνων Παρθένιος ἐπιβεβαιοῖ.

Διὰ τοῦ παρόντος ἡμῶν γράμματος δηλοποιούμεν οἱ ὑπογραφόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐπιλεγομένης τοῦ ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινου Νοσοκομείου ὅτι σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν τὸν κύριον Ν. Γ. Βελιαρούτην ὡς Διδάσκαλον τοῦ σχολείου εἰς τὸ χωρίον Κοβίλιανη ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ Γροσίων τριῶν χιλιάδων ἀριθ. 3000 πληρωτέων εἰς τρεῖς δόσεις ἐν τῷ τέλει ἐκάστης τετραμηνίας. Ἰσχύει δὲ ἡ συμφωνία αὕτη δι' ἐν καὶ μόνον ἔτος ἀρχόμενον ἀπὸ τὴν δεκάτην πέμπτην Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1864ου εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου θεωρεῖται λελυμένον ἂν νέα συμφωνία δὲν γίνει. Ἀπαιτοῦντες δὲ παρ' αὐτοῦ ὅπως ἐκπληροῖ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα καὶ χρεὴ μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας δίδομεν αὐτῷ τὸ παρὸν εἰς ἔνδειξιν καὶ ὑποφαινόμεθα.

Ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 27ην Αὐγούστου 863

Νικολαὸς Ἰωσήφ τοῦ ἀρχιμανδρίου

Β. Μακαριάδης ὁμοίως

Κοσταντης Χατζη αλεξηου του νοσοκομηου

Ἀπόντος τοῦ κ. Λάλου Κωνσταντῆς Χ. Πελές»

Καὶ τοῦ σχολ. ἔτους 1864—5:

«Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος δηλοποιούμεν ἀμοιβαίως οἱ ὑποφαινόμενοι οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινου Νοσοκομείου ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Γραμμένον διδάσκαλος Νικόλαος Γ. Βελιαρούτης ὅτι δυνάμει τῆς διαθήκης τοῦ αἰδίου Γεωργίου Γοργόλη καὶ υἱοῦ καὶ τῇ κοινῇ συγκαταθέσει τοῦ χωρίου Κοβίλιανης ἐσυμφωνήσαμεν τὸν ρηθέντα Νικόλαον ὡς διδάσκαλον τοῦ ρηθέντος χωρίου ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ γρ. τριῶν χιλιάδων ἀριθ. 3.000 πληρωτέων εἰς τρεῖς δόσεις ἐν τῷ τέλει ἐκάστης τετραμηνίας, ὁ δὲ Νικόλαος Βελιαρούτης ἀποδέχεται ἵνα διδάξῃ ἐν τῷ ρηθέντι χωρίῳ ἀόκνως καὶ ἐπιμελῶς ἐκπληρῶν τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα, ἡ συμφωνία δὲ αὕτη ἰσχύει δι' ἐν καὶ μόνον ἔτος ἀρχόμενον ἀπὸ τὴν 15 Ἰουλίου 1864 καὶ λήγον τὴν 15 Ἰουλίου 1865 εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου θεωρεῖται λε-

λυμένη ἂν δι' ὁμοίου ἐγγράφου δὲν ἀνανεωθῇ. Διὸ ἐγένετο τὸ παρὸν εἰς διπλοῦν καὶ ἐδόθη ἀνὰ ἓν ἐνὶ ἐκάστῳ εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

Ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 27 Αὐγούστου 1864

Νικόλαος Ἰωσήφ τοῦ ἀρχιμανδρείου
αθανασιος πισμανις ὁμιος

Κοσταντης χατζη αλεξης του νοσοκομηου
παναγιωτης λαλος ὁμοίως».

Ἄς σημειωθεῖ, πὺς κατὰ τὸ 1860, πρῶτο χρόνο ὑπηρεσίας τοῦ Ν. Βελιαρούτη στὸ σχολεῖο, γίνονται ἐκτεταμένους, καθὼς ἀπὸ τὸ παρατιθέμενο ὑποσχετικὸ φαίνεται, ἐπισκευὲς στὸ διδασκῆριον. Γράφει: «Ἀρχομένης τῆς ἐπισκευῆς τοῦ ἐν τῷ χωρίῳ Κοβίλιανης Σχολείου ὑποσχόμεθα οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου νὰ πληρώσωμεν διὰ τὴν τοιαύτην ἐπισκευὴν κατὰ τὰς παρουσιασθησομένας πληρωμὰς διὰ τε τὴν ξυλικὴν καὶ μαστορικὰ γρόσια τὸ ὅλον δύο χιλιάδας ἀριθ. 2000 καὶ ὑποφαινόμεθα. τὴν 7 Ἰουλίου 1860 Ἰωάννινα.

Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ νοσοκομείου.

Ἰωαννης φωτη τοῦ ἀρχιμανδρείου

Νικόλαος Ἰωσήφ ὁμοίως

βασήλῃος Κ. Κανταρας του νοσοκομηου
διαμάντη τζουκανέλης ὁμοίως».

Νά καὶ μιὰ ἀπόδειξη πληρωμῆς τοῦ Βελιαρούτη:

«Ἐλαβον ὁ ὑποφαινόμενος ἀπέναντι τοῦ μισθοῦ μου παρὰ τοῦ κυρίου Νικολάκη Γραμματέως καὶ ταμίου τῶν Ἑλεῶν γρόσια χίλια ἀριθ. 1.000 καὶ εἰς ἔνδειξιν δίδεται αὐτῷ τὸ παρὸν μου καὶ ὑποφαινομαι τὴν 14 Σεπτεμβρίου 1862 Ἰωάννινα.
ὁ διδάσκαλος Νικόλαος Βελιαρούτης».

Καὶ μιὰ κατοπινότερη:

«Ν)400 Ἦτοι γρόσια τετρακόσια ἔλαβον ἀπέναντι τοῦ μισθοῦ μου παρὰ τοῦ κυρίου Μαργαρίτη Μπογᾶ ταμείου τῶν Ἑλεῶν διὸ εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειάν του δίδεται αὐτῷ τὸ παρὸν μου καὶ ὑπογράφομαι
τῇ 2 Ἀπριλίου 1865 Ἰωάννινα
ὁ διδάσκαλος Κοβίλιανης
Νικόλαος Γ. Βελιαρούτης».

Μετὰ τὸν Ν. Βελιαρούτη καὶ κατὰ τὰ ἀμέσως ἐπόμενα τέσσερα σχολ. χρόνια ὑπηρετεῖ στὸ σχολεῖο ὁ Παναγ. Γ. Γούδας, ἐπίσης Γραμματείας, ἕγγονος τοῦ Κολιο - Γούδα καὶ ἀνεψιὸς ἀπ' ἀδερφὸ ἐτεροθαλῇ τοῦ Ἀναστασίου, τοῦ γιαιτροῦ.

Νά τὸ συμφωνητικὸ του τῆς πρώτης χρονιᾶς:

(σφρ. Ἀγαθ. Καταστ. Ἰωαν.)

«Ὁ Ἰωαννίνων Παρθένιος ἐπιβεβαιοῖ

Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος δηλοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινοῦ Νοσοκομείου ὅτι δυνάμει τῆς διαθήκης τοῦ αἰοδίδιμου Γ. Γοργόλη καὶ υἱοῦ σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν τὸν Κύριον Παναγιώτην Γούδαν ὡς διδάσκαλον τοῦ Σχολείου τοῦ χωρίου Κοβίλιανης ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ γροσίων δύο χιλιάδων ἀρ. 2.000 πληρωτέων εἰς τρεῖς δόσεις ἐν τῷ τέλει ἐκάστης τετραμηνίας. Ἡ συμφωνία δὲ αὕτη ἀρχεται ἀπὸ τὴν 1ην αὐγούστου 1865 καὶ λήγει τὴν 31ην Ἰουλίου 1866 εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας θεωρεῖται λελυμένη ἂν δι' ὁμοίου ἐγγράφου δὲν ἀνανεωθῇ.

Ἀπαιτοῦντες δὲ παρὰ τῆς λογιότητός του ὅπως ἐκπληροῖ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας συγχάζων καὶ παραδίδων τακτικῶς ἐν τῷ ρηθέντι σχολεῖν δίδομεν αὐτῷ τὸ παρόν μας εἰς ἀσφάλειάν του καὶ ὑποφαινόμεθα.

Ἰωάννινα τῇ 10ῇ Αὐγούστου 1865

Οἱ ἐπίτροποι τοῦ ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινοῦ νοσοκομείου

Νικόλαος Ἰωσήφ ἀρχιμανδρείου

αθανασίος χ. πισμανις ομῖος

Κοσταντῆς Χατζηαλεξίου του νοσοκομείου

παναγιότης λαλός ομῖος

Παναγιώτης Γ. Γούδας».

Ἄς σημειωθεῖ, πὼς ὁ δάσκαλος αὐτός, ὁ Γούδας, μοναδικὸς ὥς τὰ σήμερα ἀπὸ τοὺς Γουδαίους, ἐγκατέλειπε τὸ δασκαλίζει, τὸ 1903 δὲ τὸν συναντοῦμε ξενοδόχο στὴν Κων)πολῇ, ὅπου ὁ ξάδερφός του Νικόλ. Δ. Γούδας δικηγόρος διατηροῦσε γραφεῖο δικηγορικόν¹³³. Κατὰ τὸ πιδ πάνω σχολ. ἔτος (1865—6) καὶ στὰ μέσα του λαβαίνουν οἱ ἐπίτροποι Κοβίλιανης καὶ ἔφοροι τοῦ Σχολείου ἀπὸ τοὺς ἐδῶ διαχειριστὲς τοῦ λάσσου γιὰ βιβλία τῶν παιδιῶν γρ. 310 κατὰ τὴν ἀκόλουθη ἀπόδειξη: «Γρόσια 310 ἦτοι τριακόσια δέκα ἐλάβαμε οἱ ὑποφαινόμενοι παρὰ τοῦ ταμῖα Ἑλεῶν διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν διὰ τὴν Σχολὴν Κοβίλιανης ἀναγκαιοῦντων βιβλίων καὶ ἐπαρήνομεν τὴν παροῦσαν μας δυνάμει τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐπιτροπείας τῶν τοῦ χωρίου Κοβίλιανης ὅπως ἐκπεσθῶσι ἀπὸ τὸν λογ)σμόν τοῦ ἐλέους Γοργόλης εἰς Κοβίλιανην

τῇ 24 Φεβρ. 1866 Ἰωάννινα

Οἱ ἐπίτροποι Κοβίλιανης

Μιχαὴλ Γοργόλης

Σωτήριος ἱερεὺς καὶ σακελάριος γκορκόλης».

Καὶ τὸ συμφωνητικὸ τοῦ ἀμέσως ἐπόμενου σχολ. ἔτους τοῦ Π. Γούδα, γιὰτὶ δὲν εἶναι ὁμοίotyπο μὲ τὸ προηγούμενο:

«Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος δηλοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινοῦ Νοσοκομείου ὅτι δυνάμει τῆς διαθήκης τοῦ αἰοδῖμου Γ. Γοργόλης καὶ υἱοῦ σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν τὸν κύριον Παναγιώτην Γούδαν ὡς διδάσκαλον τοῦ Σχολείου τοῦ χωρίου Κοβίλιανης ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ λιγῶν ὀθωμανικῶν εἴκοσι δύο ἀριθ. 22 πληρωτέον εἰς τρεῖς δόσεις ἐν τῷ τέλει ἐκάστης τετραμηνίας. Ἡ συμφωνία δὲ αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τὴν Αὐγούστου 1866 καὶ λήγει τὴν 31 Ἰουλίου 1867 εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου θεωρεῖται λελυμένη ἂν δι' ὁμοίου ἐγγράφου δὲν ἀνανεωθῇ. Ἀπαιτοῦντες δὲ παρ' αὐτοῦ ὅπως ἐκπληροῖ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας συγχάζων καὶ παραδίδων τακτικῶς ἐν τῷ ρηθέντι σχολεῖν δίδομεν αὐτῷ τὸ παρόν μας εἰς ἀσφάλειαν καὶ ὑποφαινόμεθα

Ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 31ην Αὐγούστου 1866 ἔξ

Οἱ ἐπίτροποι τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινοῦ Νοσοκομείου

Νικόλαος Ἰ. Γκόβελας ἐπίτροπος Ἀρχιμανδρείου

Νικόλαος Ζώτου ομῖος

Ἰωάννης Κ. παλασκα ἐπίτροπος νοσοκομείου

† ὁ τοῦ Ἀγίου Ἰωαννίνων πρωτοσύγκελλος Χρύσανθος

ἐπικυροῖ τὸ γνήσιον τῶν ὑπογραφῶν».

Καὶ τῆς τρίτης χρονιάς:

«Ὁ Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς ἐπιβεβαιοῖ

Διὰ τοῦ παρόντος ἐγγράφου δηλοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκ-

κλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινοῦ Νοσοκομείου ὅτι δυνάμει τῆς Διαθήκης τοῦ αἰοδίδμου Γ. Γοργόλη καὶ υἱοῦ σήμερον ἐσυμφωνήσαμεν τὸν κύριον Παναγιώτην Γ. Γούδα ὡς διδάσκαλον τοῦ Σχολείου τοῦ χωρίου Κοβίλιανης ἐπὶ μισθῷ ἑτησίῳ λιρῶν ὀθωμανικῶν εἴκοσι τριῶν ἀριθ. 23 πληρωτέων εἰς τρεῖς δόσεις ἐν τῷ τέλει ἑκάστης τετραμηνίας. Ἡ συμφωνία δ' αὕτη ἄρχεται ἀπὸ α' Αὐγούστου 1867 καὶ λήγει τὴν 31ην Ἰουλίου 1868 εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου θεωρεῖται λελυμένη ἂν δι' ὁμοίου ἐγγράφου δὲν ἀνανεωθῇ. Ἀπαιτοῦντες δὲ παρ' αὐτοῦ ὅπως ἐκκληροῖ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας συχνάζων καὶ παραδίδων τακτικῶς ἐν τῷ ῥηθέντι σχολεῖν δίδομεν αὐτῷ τὸ παρὸν μας εἰς ἀσφάλειαν.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ α' Αὐγούστου 1867
οἱ ἐπίτροποι τοῦ ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινοῦ Νοσοκομείου
Νικόλας Ζώτου
Κοσταντῆς χατζη αλεξίου του νοσοκομίου
Ἰωαννῖς Κ. Παλάσκα».

Γιὰ τὴν τέταρτη σχολ. χρονιά 1868—9 ὑπηρεσίας τοῦ Γούδα στὸ Γοργόλειο σχολεῖο, συμφωνητικὸ στὸν ὑπ' ὄψι φάκελο¹³⁴ δὲν ὑπάρχει, καθὼς ὅμως βλέπω σὲ συναπτόμενο στὸ τέλος τοῦ φακέλου λογ)σμὸ ἐξόδων τοῦ λάσσου τῶν ἐτῶν 1860—9, ὁ δάσκαλος αὐτὸς σημειώνεται ὅτι ἔλαβε «1868 8)βρίου 7 γρ. 645» καὶ «1868 10βριος 18 Π. Γούδας μισθὸν 1.500 γρ.». Ὑπερέστησε δηλ. κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦλάχιστον τῆς σχολ. αὐτῆς χρονιᾶς στὸ σχολεῖο καὶ πληρώθηκε. Ἀνάμεσα τῶν στὸ Γούδα αὐτὸν ἀναφερόμενων ἀναγραφῶν τοῦ πιδό πάνω λογ)σμοῦ ὑπάρχει καὶ ἡ ἀκόλουθη: «1868 10βρίου 16 διδάσκαλος Ζιτσαῖος Βασίλειος γρ. 826:26». Πότε ὅμως δούλεψε στὸ σχολεῖο ὁ Ζιτσαῖος δὲν φαίνεται.

Γιὰ τὰ ἐπόμενα καὶ μέχρι τοῦ 1872 χρόνια δὲν ξέρουμε τὸ δάσκαλο τοῦ χωριοῦ. Ὁ σχετικὸς, ὁ ἴδιος πάντα, φάκελος, στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν μᾶς διαφωτίζει. Τέλος, κατὰ τὶς σχολ. χρονιὰς 1872—3 καὶ 1873—4 δάσκαλος στὸ χωριὸ εἶναι ὁ Ἰωάννης Ἀθ. Νασούλης, κι αὐτὸς ἀπὸ τὸ Γραμμένο.

Νά καὶ τὸ συμφωνητικὸ τοῦ τῆς πρώτης χρονιᾶς, τύπου διαφορετικοῦ ἀπὸ τὰ προηγούμενα:

«Σήμερον τὴν δωδεκάτην τοῦ μηνὸς Ἰουλίου τοῦ ἔτους χίλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ ἑβδομηκοστοῦ δευτέρου οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινοῦ Νοσοκομείου ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ κύριος Ἰωάννης Ἀθανασίου ἀφ' ἑτέρου, συνεφώνησαν τὰ ἑξῆς:

Αὐν Ὁ κύριος Ἰωάννης Ἀθανασίου ὑπόσχεται νὰ διδάξῃ φιλοπόνως ἐν τῷ εἰς τὸ χωρίον Κοβίλιανη Σχολεῖν τοῦ Αἰοδίδμου Γοργόλη ὅσα μαθήματα ἤθελον ὁρισθῇ ἀναλόγως τῶν διδασκομένων παίδων.

Βον Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου θέλουσι δίδει δι' ἑτησίαν ἀντιμισθίαν εἰς τὸν κύριον Ἰωάννην Ἀθανασίου γρόσια δυὸ χιλιάδες καὶ ἑξακόσια ἀρ. 2.600 πληρωτέα εἰς τρεῖς δόσεις ἥτοι ἐν τῷ τέλει ἑκάστης τριμηνίας.

Γον Οἱ ὅροι τῆς παρούσης συμφωνίας ἰσχύουσιν δι' ἓν μόνον ἔτος ἀρχόμενον ἀπὸ τὴν Αὐγ. ἐνεστῶτος μηνὸς ἕως 30 Ἰουνίου 1873 εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου θεωρεῖται.

134) Πρὸβλ. Ἀρχ. Μητρόπ. Γιαννίνων. - Φάκ. Κληροδ. Κοβίλιανης καὶ Περάτι.

ται λελυμένη ἂν δι' ὁμοίου ἐγγράφου δὲν ἀνανεωθῶσιν. Διὸ ἐγένετο τὸ παρὸν συμβόλαιον εἰς ἔνδειξιν καὶ ὑποφαινόμεθα

12 Ἰουλίου 1872 Ἰωάννινα

Οἱ ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου Ἰωαννης φώτῃ Χαΐτας τοῦ ἀρχιμανδρείου

Κωνστ. Αλιεὺς ὁμιος
ἀνδρεας βιζινος νοσοκομιο
Πετρος Χ. Τζιαβελας ὁμιος
Ἰωάννης Νασούλης».

Εὐθὺς μετὰ τὴν λήξιν τῆς σχολ. χρονιᾶς καὶ τῆς συμφωνίας μὲ τὸ Νασούλη, οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἀπευθύνουν τὸ παρακάτω εὐχαριστήριον καὶ ἱκετήριον μαζί γράμμα πρὸς τοὺς διαχειριστὰς τοῦ λάσσου ἐπιτρόπους Ἀρχιμανδρείου καὶ Νοσοκομείου, μὲ τὸ ὁποῖο τοὺς εὐχαριστοῦν γιὰ τὸν καλὸ δάσκαλον ποὺ τοὺς ἔστειλαν καὶ τοὺς παρακαλοῦν νὰ ἐγκρίνουν ἀνανέωση τῆς συμφωνίας μ' αὐτὸν καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος: «Καθότι ὁ διδάσκαλος οὗτος, καθὼς γράφουν, ἔπραξε πᾶν τὸ ἐπ' αὐτῷ ὅπως ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν του. . .»

«Εὐγενέστατοι κύριοι ἐπίτροποι, γράφουν, τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου,

Διὰ τοῦ παρόντος μας εὐχαριστηρίου ταπεινοῦ γράμματος δηλοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι κάτοικοι τοῦ χωρίου Κοβίλιανης, ὅτι ληξάσης τῆς ἐνιαυσίου συμφωνίας μας μετὰ τοῦ διδασκάλου κυρίου Ἰωάννου Νασούλη ἀνανέωσαμεν τὴν συμφωνίαν μας καὶ διὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος διὰ γρόσια ἀρ. 2.800, ἥτοι δύο χιλιάδες ὀκτακόσια ἐτησίως. Εἰς τὸ διάβημα τοῦτο προέβημεν καθότι ὁ διδάσκαλος οὗτος ἔπραξε πᾶν τὸ ἐπ' αὐτῷ ὅπως ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν του κατεμάθομεν δὲ ἡμεῖς μὲ ὅλας τὰς ταπεινάς μας δυνάμεις ὅτι τὰ τέκνα μας ἠθικῶς τε ἐμορφώθησαν καὶ κατὰ τὰ μαθήματα εἰς τὸ ὀλιγοχρόνιον ἐνιαύσιον διάστημα προέβησαν ἀρκετά. Πρὸς δὲ τὸ ἥπιον τοῦ χαρακτήρος του καὶ ἄλλα προσόντα ἀποκαθιστῶντα αὐτὸν πράγματι ἄξιον τῆς ἀγάπης τῆς Κοινότητος ἐν ἣ διτελεῖ, παρώτρυνε ἡμᾶς ὅπως τὸν συμφωνήσωμεν ἀκόμη καὶ δι' ἓν ἔτος ἑξατιτούμενοι ὅπως ἀναγνωρισθῆις καὶ παρὰ τῆς εὐγενείας σας τῷ δοθῇ τακτικὸν συμφωνητήριον δι' ἀσφάλειάν του καὶ ὑποφαινόμεθα

τῇ 30 Ἰουνίου 1873 Κοβίλιανη

αναγνωστὴς ματζης
τασουλα νικολαου
κοστας γοργολης
κοστας (;) γοργολης

βασιλιος Ἱερεος
Δημήτριος Κυριακοῦ
σταθὴ δημητρηου
καζαντζῆς ἐπήτροπος
δημητρη γοργόλης ἐπητροπος
Κοστα Ἰωαννης ἐπιτροπος
Κοστα Διαμαντις μουχτάρις
(Τ.Σ.)

Ἡ παράκληση τῶν χωριανῶν εἰσακούσθηκε ἀπὸ τοὺς ἐπιτρόπους, ποὺ ἀνανέωσαν τὴν μὲ τὸν ἄξιο δάσκαλον Νασούλη συμφωνία γιὰ ἓνα ἀκόμα χρόνο. Νὰ καὶ τὸ συμφωνητικὸ ποὺ ὑπογράψαν:

«Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητηρίου ἐγγράφου δηλοποιοῦμεν οἱ ὑπογραφόμενοι ἐπίτροποι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ Νοσοκομείου ὅτι δυνάμει τῆς χορηγουμένης ἡμῖν διὰ τῆς διαθήκης τοῦ αἰοιδίμου Γοργόλη πληρεξουσιότητος ἐσυμφωνήσαμεν ὥς διδασκαλον τῶν χωρίων Κοβίλιανης καὶ Περάτῃ τὸν κύριον Ἰωάννην Νασούλην ἐπὶ μισθῷ ἐτησίῳ γροσίων δύο χιλιάδων ὀκτακοσίων ἀρ. 2.800 πληρωτέων εἰς τρεῖς δόσεις ἐν τῷ τέλει ἐκάστης τετραμηνίας. Ὁ κύριος Ἰωάννης Νασούλης ὑποχρεοῦται ἐκτελῶν τὰ ἱερὰ αὐτοῦ καθήκοντα μετὰ ζήλου καὶ προθυμίας νὰ

διδάξῃ τὰ μαθήματα ὅσα ἀναγκαιοῦν διὰ τὸ σχολεῖον Κοβίλιανης τακτικῶς.

Ἡ συμφωνία αὕτη ἄρχεται ἀπὸ τὴν πρῶτην Ἰουλίου τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους καὶ λήγει τὴν 30 Ἰουνίου 1874 εἰς τὸ τέλος τῆς ὁποίας πᾶσα ἀναμεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ κυρίου Νασοῦλης συμφωνία παύει, ἂν δὲν ἀνανεωθῇ δι' ὁμοίου ἐγγράφου. Διὸ ἐγένεν τὸ παρὸν εἰς ἔνδειξιν καὶ ὑποφαινόμεθα.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 12 Ἰουλίου 1873

Οἱ ἐπίτροποι τοῦ Ἀρχιμανδρείου καὶ τοῦ κοινοῦ Νοσοκομείου

Ἰωαννης φωτη Χαΐτας ἀρχιμανδρίου
Πέτρος Ἀ. Στούτης ὁμοίως
Κωνστ. Χατζηαλεξίου τοῦ Νοσοκομείου
Ἰωαννης Κ. Παλασκα ὁμοίως
ὁ διδάσκαλος Ἰωάννης Νασοῦλης
ὁ Γραμματεὺς Νικόλαος Φίλιος».

Ἐδῶ ἐξαντλοῦνται τὰ στοιχεῖα τοῦ γνωστοῦ φακέλου τὰ ἀναφερόμενα στὸ Σχολεῖο Κοβίλιανης. Δυστυχῶς εἰδήσεις ἄλλες γραπτές γιὰ τὸ παραπέρα καὶ μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸν τουρκ. ζυγὸ διάστημα, δὲν ἔχουμε. Μία μόνο περιεχόμενη σὲ στατιστικὴ «τῆς ἐκπαίδ. κινήσεως τῶν κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων ἑλλήν. Σχολείων» τοῦ ἔτους 1898—9, ποὺ εἶδα, φέρει τὸ «Κοινὸν δημοτικὸν σχολεῖον Κοβίλιανης» μὲ μαθητὲς 60 ἐπὶ συνόλου κατοίκων τοῦ χωριοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴ αὕτη τριακόςιων περίπου καὶ δαπάνες συντήρησής του τὸ χρόνο 250 δρχ. χρυσὲς καταβαλλόμενες, λέει.¹³⁵ ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ἐνῷ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι αὐτὲς καταβάλλονταν πάντοτε, κατὰ τὸ μεγαλύτερό τους μέρος, ἀπὸ τὸ λάσσο Γοργόλη. Ἄς σημειωθεῖ, πὼς ὁ Λαμπρίδης ἀναφερόμενος δέκα χρόνια νωρίτερα (1888) στὰ ἐκπαιδευτικὰ τῆς ἐπαρχίας καὶ τὰ σ' αὐτὴ λειτουργοῦντα σχολεῖα, γράφει: «Εἰς Γραμμένον καὶ Ζίτσαν ἀνὰ ἓν Ἑλληνικὸν ἀμφοτέρω μόνον μαθητὰς 28 ἔχοντα. Εἰς Γκρυτσούνισταν, Λολιανὰ, Πογδόριανην, Κούρεντα, Τσαρκοβίσταν Νῆσον καὶ Κοβίλιανην ἀνὰ ἓν μικτὸν (Ἑλληνικὸ δηλ. καὶ δημοτικὸ μαζὶ ὑπὸ ἓνα δάσκαλο) ἐν οἷς μαθηταὶ 230 εἰς 26 δὲ χωρία συμπεριλαμβανομένων τῶν Ζίτσας καὶ Γραμμένου ἀνὰ ἓν δημοτικὸν ἐν οἷς μαθηταὶ 460, εἰς 34 ἀνὰ ἓν γραμματοδιδασκαλεῖον ἔνθα 683 παῖδες εἰς τὰ πινακίδια καὶ τὴν Ὀκτάνηχον ἀσχοῦνται! Εἰς δὲ τὰ ἐξῆς 18 χωρία (ἀνάμεσα στὰ ὅποια ἀπὸ τὰ Γραμμενοχώρια ἡ Βράβαρη, Βαενίτη καὶ Πογδορά) ἕνεκα οἰκτρᾶς πενίας ἀργουσίον οἱ παῖδες...»¹³⁶. Κατὰ τὰ τελευταῖα τέλος προαπελευθερωτικὰ χρόνια ὑπηρετήσαν στὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ¹³⁷ κατὰ σειρὰ καὶ κατὰ πληροφο-

135) Πρὸβλ. ἐφ. «Ἀγών» Ἀθηνῶν φύλ. 5)11)1899.

Κατὰ τὴν ἴδια στατιστικὴ τὰ ἄλλα Γραμμενοχώρια παρουσιάζουν τὴν ἀκόλουθη ἐκπ. κίνηση: Γραμμένο: «δημοτικὸν Σχολεῖον εἰς ὃ καὶ ἐλάχιστα θήλεα φοιτοῦσι καὶ ἑλληνικὸ σχολεῖον, τὸ ὅλον τῶν μαθητευομένων ἀνέρχεται εἰς 100. Τὰ δαπανόμενα εἰς συντήρησιν τῶν Σχολείων ἀνέρχονται εἰς δρχ. 1000. Βαγενίτι: κοινὸν δημ. Σχολεῖον μὲ 30 μαθητὰς· δαπάναι συντηρήσεως δρχ. 300. Τσέριανη: δημ. Σχολεῖον μετὰ μαθητῶν 40· δαπάναι συντηρήσεως δρχ. 300. Κόνισκα: δημ. Σχολ. μαθ. 50· δαπ. συντηρ. δρχ. 300, Μοσπίναι: κοινὸν γραμματοδιδασκαλεῖον μαθ. 30 δαπ. συντηρ. δρχ. 150, Λιόκου κοινὸν δημ. Σχολ. μαθ. 40 δαπ. δρχ. 250, Περάτι κοιν. γραμματοδ. μαθ. 20 δαπ. δρχ. 140, Βράβαρη κοιν. γραμματοδ. μαθ. 25 δρχ. 200, Πογδορά γραμματοδ. μαθ. 25. (πρὸβλ. «Ἀγών» φύλ. 12-11-99).

136) Πρὸβλ. Ἰ. Λαμπρίδης: Ἠπ. Μελ. Γ', σελ. 67.

137) Τὸ διδακτήριον τοῦ Γοργόλειου Σχολείου δὲν σώζεται θέβαια σήμερα. Κατεδαφίστηκε

ρίες τῶν γερόντων του¹³⁸, οἱ Ν. Τσίκας ἀπὸ τὸ Γραμμένο, Γ. Λιοκάτης ἀπὸ Λιόχου (1900—2), Γεώργ. Νάσης ἀπὸ Βράβορη (1902—4), Σπ. Ντίνος χωριανὸς (1904—6), Δημ. Παπαϊωάννου ἀπὸ Σαντοβίτσα (1906—9), Γ. Τσαντίλας ἀπὸ Κόνισκα καὶ Ζώη Μπέχλης ἀπὸ Περάτι (1909—1913).

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Α'. ΑΝΕΚΔΟΤΑ

- 1) Ἀρχεῖο Μητροπόλεως Γιαννίνων.
- 2) Ἀρχεῖο Σταύρου Ἰωάννου (Τμῆμ. χειρογρ. Ἑθν. Βιβλιοθήκης).
- 3) Διάφορα οἰκογ. ἔγγραφα καθὼς καὶ ἐνθυμήσεις καὶ ἐπιγραφές σὲ ἐκκλησίες καὶ διδῶν ἐκκλησιαστικά.

Β'. ΕΚΔΟΜΕΝΑ

- 1) Ἀμάντου Κ.: Οἱ χριστιανοὶ καὶ ὁ ὀρισμὸς τοῦ Σινάν πασᾶ. Ἡπ. Χρον. 1930, σελ. 197 κ.κ.
- 2) Ἀναγνωστοπούλου Γ.: Βραχεῖα ἐπισκόπησις τῶν Ἡπειρ. Ἰδρυμάτων. Περιοδ. Ἀθηνᾶ 36 (1925), σελ. 61 κ.κ.
- 3) Ἀραβαντινοῦ Π.: Χρονογραφία τῆς Ἡείρου. ἈΘ. 1856.
- 4) Ἀραβαντινοῦ Π.: Βιογραφικὴ Συλλογὴ κ.λ. Ἰωάννινα 1960.
- 5) Ἀραβαντινοῦ Σπ.: Ἱστορία Ἀλῆ πασιᾶ. ἈΘ. 1895.
- 6) Βακαλοπούλου Ἀπ.: Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τόμ. Γ', Θεσσαλονίκη 1968.
- 7) Vasiliev A.: Ἱστορία τῆς Βυζ. Αὐτοκρατορίας, τόμ. Α' καὶ Β', ἈΘ. 1954.
- 8) Vasmer Max.: Die slaven in Griechenland. Leipzig 1970.
- 9) Βλαχοπούλου Α.: Ἱστορικὴ περιγραφὴ κ.λ. Ἰωάννινα 1973.
- 10) Βρανούση Α.: Τὸ χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων Ε.Μ.Α. τόμ. ΙΒ' (1962), σελ. 74 κ.κ.
- 11) Βρανούση Α.: Περὶ τῆς ἐν Ἡπειρῷ Μονῆς Σωσίνου Ε.Μ.Α. 1956, σελ. 110 κ.κ.
- 12) Γιαννοπούλου Ἰ.: Τὰ τσιφλίκια τοῦ Βελῆ πασᾶ, περ. «Μνήμων» Β', σελ. 141 κ.κ.
- 13) Γούδα Ἀν.: Βίοι παράλληλοι κ.λ., τόμ. Α' καὶ Γ', ἈΘ. 1869—70.
- 14) Δάκαρη Σωτ.: Ἀρχαιολογικὲς ἐρευνες στὸ λεκανοπέδιο Ἰωαννίνων. Ἀφιέρ. εἰς Ἡπειρον, ἈΘ. 1956, σελ. 59 κ.κ.
- 15) Δάκαρη Σωτ.: Ἡκτηνοτροφία στὴν Ἀρχαία Ἡπειρο, Ἰωάννινα 1976.
- 16) Zaimof Jordan: Ἐγκαταστάσεις τῶν Βουλγάρων Σλάβων στὴ Βαλκ. Χερσόνησο. Περιληπτικὴ μετάφρασις καὶ παρατηρήσεις, Ἀ. Θαδῶρη, Θεσσ. 1972.
- 17) «Ἡπειρος», τ. Α' ἔκδ. Ἡπ. Ἑστίας. Γιάννινα 1952.
- 18) Κρυστάλλη Κ.: Ἀπαντα ἔκδ. Μ. Περάνθη, ἈΘ. 1917.
- 19) Λαδᾶ - Χατζηδήμου: Ἑλλ. Βιβλιογραφία 1796—99, ἈΘ. 19.
- 20) Λαμπρίδου Ἰ.: Ἡπειρ. Μελετήματα, τ. Α', Β', Γ', Θ', Ἰωάννινα 1971.
- 21) Λαμπρίδου Ἰ.: Ἡπειρ. Ἀγαθοεργήματα, Ἰωάννινα 1971.
- 22) Λάμπρου Σπ.: Νεὸς Ἑλληνομν., τόμ. Α'.
- 23) Λειβαδέως Ἀλ.: «Ὁ Νικόλας», Ἡπ. Ἑστία 1952, σελ. 133—6.
- 24) Λειβαδέως Ἀλ.: Ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἑταιρεία κ.λ., Ἡπ. Ἑστ. 1953, σελ. 18—24 καὶ 132—9.

τὸ 1928 καὶ στὴ θέση του κτίστηκε τὸ σημερινό. Σὲ ἐντοιχισμένη στὴ Δ. πλευρὰ του πλάκα διαβάζω: ΙΣ — ΧΣ — ΝΙ — ΚΑ

- 25) Λειβαδέως 'Αλ.:—Οί πρόεδροι της ἀπελευθερώσεως—τῶν Ἰωαννίνων, 'Αθ. 1964.
- 26) Μαρτινιανού Ἰω.: Ἡ Μοσχόπολις, 'Αθ. 1957.
- 27) Μηλιαράκη 'Α.: Ὀδοιπορικὸν κ.λ., 'Αθ. 1877.
- 28) Μελά 'Α: Μία οἰκογένεια κ.λ., 'Αθ. 1967.
- 29) Μέρτζου Κ.: Τὸ ἐν Βενετία Κρατικὸν Ἀρχεῖον, 'Ηπ. Χρον. 1940, σελ. 5 κ.κ.
- 30) Μπέττη Στ.: Ὁ χαλασμός τῶν Γραμμενοχωρίων, 'Ηπ. Ἑστ. 1956, σελ. 246 κ.κ. καὶ 1961, σελ. 291—4.
- 31) Μπέττη Στ.: Σταυρὸς Ἰ. Τσαπαλάμος, 'Ηπ. Ἑστ. 1970, σελ. 680 κ.κ.
- 32) Μπίρη Κ.: Ἀρβανίτες, 'Αθ. 1960.
- 32α) Πάλλη Ἀλεξ.: Χωρογραφία καὶ ἱστορία τῆς Ἠπείρου, 'Αθ. 1857.
- 33) Παπαγεωργίου Κ.: Ἡ Ἠπειρ. Ἐπανάστασις τοῦ 1854. 'Ηπ. Ἑστ. 1960, σελ. 120 κ.κ.
- 34) Rouqueville F.: Voyage dans
- 35) Πυρσινέλλα Β.: Τὰ ἀρπαγέντα ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ κτήματα τῶν Βρετῶν. 'Ηπ. Χρον. 1938, σελ. 132.
- 36) Σάροου Δ.: Μαξίμου Πελοποννησίου λόγος στηλιτευτικός. 'Ηπ. Χρον. 1928, σελ. 180 κ.κ.
- 37) Σαγκούνη Φιλ.: Ἀνέκδοτος Ἀλληλογραφία τῶν Ζωσιμάδων. 'Ηπ. Χρον. 1933, σελ. 28 κ.κ.
- 38) Schiro G.: Τὸ χρονικὸν τῶν Τόκκων. Γιάννινα 1965.
- 39) Σταγειρίτου 'Αθ.: Ἠπειρωτικά. Βιέννη 1819.
- 40) «Σπάνια εὐποιᾶς ἔργα Ζῶη Κων. Καπλάνη». Μόσχα 1809.
- 41) Τσοποτοῦ Δ.: Γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. 'Αθ. 1974.
- 42) Τσοποτοῦ Δ.: Γεωργικαὶ Σελίδες. 'Αθ. 1914.
- 43) Stadtmiller G.: Τὸ πρόβλημα τῆς ἱστορικῆς διερευνήσεως τῆς Ἠπείρου. 'Ηπ. Χρον. 1934, σελ. 160 κ.κ.
- 44) Φιλητᾶ Χρ.: Τὰ τσιφλίκια τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τῶν υἱῶν του. Ἑφ. «Φωνὴ τῆς Ἠπείρου», φύλ. 30)6)1895.
- 45) Φιλητᾶ Χρ.: «Ἰωάννινα». Ἑφ. «Φωνὴ τῆς Ἠπείρου, φύλ. 30)6)1895.
- 46) Hamond N.: EPIRUS - Oxford 1967.
- 47) Χριστοβασίλη Χρ.: Ἡ Ἠπειρος καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σερβικὰ ὀνόματα. Ἠπειρ. Ἡμερολόγιον 1914, σελ. 42 κ.κ.
- 48) Στατιστικὴ τῆς ἐκπαιδ. κινήσεως Μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Ἑφ. «Ἀγὼν» Ἀθηνῶν, φύλλ. 5)11 καὶ 12)11)1899.
- 49) Ψαλίδα Ἀθ.: Ἱστορία τῆς πολιούκας τῶν Ἰωαννίνων 1820—22. Ν. Κουβαράς 1962, σελ. 50—110.
- 50) Σβορώνου Ν.: Ἐπισκόπησις τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας. 'Αθ. 1976.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΡ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΛΟΓΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ*

Θ) Παχώμιος Τυρναβίτης ιερομόναχος

Τύρναβος

Λόγιος και σοφός του ΙΗ' αιώνος. Ἐπεμελήθη τὸ 1764 τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν «Μαργαριτῶν». Ἀπεβίωσεν εἰς τὸν Ἀθῶνα.

(Βρεττὸς Α 283 — Σάθας 606 — Τσοποτὸς 167 — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεία)

Θ) Πέζαρος Ἰωάννης τοῦ Δημητρίου (Δημητριάδης) (- 1806)

Τύρναβος

Ὁ αἰμίμηστος οὗτος σοφός και λόγιος ἀνὴρ, ὁ ἑκατοντάδας ἐξεχόντων μαθητῶν ἀναδείξας, ἐμαθήτευσεν εἰς Ἰωάννινα καὶ εἶτα εἰς Ἀθήνας. Ἐσχολήρχησεν εἰς Τσαρίτσανην, Βλαχολείβαδον καὶ εἰς τὴν πατρίδα του ἰσοβίως ἀπὸ τὸ 1782. Συνέστησεν οἰκοτροφεῖον μὲ πληρωμὴν 60 γροσίων ἑτησίως.

Τὸ 1790 ἱερωθεῖς, χωρὶς νὰ παραμελήσῃ τὸ σχολεῖον καὶ οἰκοτροφεῖον, ἐκήρυττεν εἰς τὰς 16 ἐκκλησίας τῆς πόλεως. Ἦτο ἀνυπέρβλητος εἰς ἦθος καὶ ἐργατικότητα.

(Σάθας 690 — Κιγάλας 79 — Τσοποτὸς 166 — Ζησίου 89 — Εὐαγγελίδης Α 96, 222, 226 — Κούμας ΙΑ' — Μεϊδάνης 61—63 — Ἐγκυκλοπαιδεῖα — Ἀραβαντινός)

Θ) Πέζαρος Ἀλέξανδρος τοῦ Ἰωάννου (1797 - 1868)

Τύρναβος

Λόγιος, ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του καὶ ἐδίδαξεν εἰς τὸ φιλολογικὸν γυμνάσιον Σμύρνης μετὰ τῶν Κ. Οἰκονόμου καὶ Κ. Κούμα καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς Ρωσσίαν, Σύρον, Τρίκαλα καὶ ἐπὶ 18ετίαν εἰς Μηλεαῖς Πηλίου (1839—1857). Ἀπεβίωσεν εἰς Ἀθήνας.

(Κιγάλας 79 — Εὐαγγελίδης Α 210, 227, 230 — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Πεξοδρόμος Χαράλαμπος

Ἰωάννινα

Εὐπατριδής. Ἐδίδαξεν εἰς Μπαλαναίαν σχολαρχούντων τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου καὶ τοῦ Κ. Καμινάρη.

(Ἀραβαντινός)

Η) Πεξοδρόμος Μπαλάνος

Ἰωάννινα

Νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Χαράλαμπους. Συνεδίδαξε μετ' αὐτοῦ εἰς Μπαλαναίαν. Ἦ μητέρα του ἦτο ἀδελφὴ τῶν Ζωσιμάδων.

(Ἀραβαντινός)

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 430.

Μ) Περδικάρης 'Αναστάσιος

Βέρροια

Λόγιος ιατρός, ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Συνέγραψεν ἀποφθέγματα καὶ προγυμνάσματα.

(Βρεττός Β 318 — Ζαρίβας 196 — 'Εγκυκλοπαιδεΐαι)

Μ) Περδικάρης Μιχαὴλ τοῦ 'Αναστασίου (1766 - 1828)

Βέρροια

'Αριστος ἰατροφιλόσοφος καὶ ποιητής. 'Εγεννήθη ἐν Κοζάνῃ ὅπου καὶ ἐξεπαιδεύθη. 'Εσπούδασεν εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Παταυτοῦ ἀναδειχθεὶς διδάκτωρ. 'Ησχῆσεν ἐπιτυχῶς τὴν ἐπιστήμην του ἐν Κων)πόλει, 'Ιωαννίνους, Σιατίστη καὶ Κοζάνῃ, ὅπου ἀπεβίωσεν. Συνέγραψεν ἐγχειρίδιον συντάξεως λόγου, περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, ἱατρικὰ συγγράμματα.

(Βρεττός Β 318 — Μεϊδάνης 69 — Κιγάλας 79 — Ζαρίβας 453 — Εὐαγγελίδης 129 — Παρανίκας 59 — Καλλινδέρης 61 — Μ. 'Εγκυκλοπαιδεΐα)

Θ) Περραιβὸς Χριστόφορος (1776 - 1863)

Περραιβία

'Εμαθῆτευσεν καὶ ἐσπούδασεν εἰς Βουκουρέστιον. Τὸ 1796 μετέβη εἰς Βιέννην πρὸς σπουδὴν τῆς ἱατρικῆς. Συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ρήγα καὶ διεσώθη εἰς τὸ Γαλλικὸν Προξενεῖον. Συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετίᾳ τὸ 1815 καὶ μεταφρασθεῖσαν εἰς τὴν 'Ιταλικήν. Μετέσχε τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸ 1836 ἐξέδωκε τὴν ἱστορίαν τοῦ 'Αγῶνος. Τὸ 1854 ἠγωνίσθη ὡς ὑποστράτηγος διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλίας.

(Βρεττός Β' 318 — Εὐαγγελίδης Α 172 — Τσοποτὸς 170 — Κιγάλας 80 — 'Αραβαντινὸς — 'Εγκυκλοπαιδεΐαι)

Η) Πέρτσας Μόδεστος (1889 - 1954)

Μέτσοβον

'Αρχιμανδρίτης, λάτρης τῆς πατρίδος του. 'Εμαθῆτευσεν εἰς τὸ σχολαρχεῖον τῆς πατρίδος του καὶ εἶτα εἰς τὴν Ζωσιμαίαν καὶ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Χάλκης. Διδάσκαλος καὶ ἱεροκῆρυξ εἰς Μέτσοβον, Πάργαν, 'Αρταν, 'Αμφιλοχίαν, Καλαμπάκαν καὶ τέλος εἰς Μέτσοβον διὰ βίου ἀπὸ τὸ 1925. Εἰργάσθη κατὰ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας καὶ διέσωσε τὸ Μέτσοβον ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς τὸ 1943.

Θ) Πεταλιᾶς Νικόλαος

Τσαρίτσανη

Λόγιος, ἐσχολάρχησε τῆς σχολῆς τῆς πατρίδος του περὶ τὸ 1690.

(Παρανίκας — 85 — 'Αραβαντινὸς)

Η) Πετράκης Βενέδικτος (1905 - 1961)

'Ανήλιον Μετσόδου

'Ακούραστος ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου. 'Εφοίτησεν εἰς τὸ Σχολαρχεῖον Μετσόδου καὶ εἶτα εἰς τὴν 'Ιερατικὴν Σχολὴν Βελλᾶς. 'Εχειροτονήθη διάκονος καὶ τὸ 1930 ἐνεγράφη εἰς τὴν Θεολογίαν. Τὸ 1930 ἐπίσης διετέλεσεν ἱεροκῆρυξ εἰς τὴν Μητρόπολιν 'Ιωαννίνων ιδρύσας τὴν Χριστιανικὴν 'Ενωσιν Νέων. Τὸ 1940 διετέλεσε στρατιωτικὸς ἱεροκῆρυξ εἰς τὸ μέτωπον, τὸ 1942 εἰς τὸ 'Αγρίνιον, ὅπου εἰργάσθη ζέοντος ζήλου διὰ τὸν Χριστὸν καὶ τὴν 'Ελλάδα.

(Χαράλ. Βασιλοπούλου «Βενέδικτος Πετράκης»)

Η) Πετρίδης 'Αθανάσιος

Δρόδιανη

'Εσπούδασεν εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν καὶ ἐσχολάρευεν εἰς τὴν Ἑπειρον, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἠσχολήθη μὲ ἀρχαιολογικὰς μελέτας δημοσιευθείσας εἰς περιοδικὰ. Μετέσχεν ἐπίσης ὁργανώσεων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑπείρου.

(Λεξικὸν Ἑλλιοῦ)

Η) Πετρίδης Ἀριστείδης (1857 -)

Δρόδιανη

'Εσπούδασε τὴν ἰατρικὴν ἣν ἐπιτυχῶς ἥσκησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὡς διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνικοῦ Νοσοκομείου. Πρωτεργάτης τοῦ Κυανοῦ Σταυροῦ τῆς Αἰγύπτου, συγγραφεὺς ἰατρικῶν βιβλίων.

(Ἑλλιοῦ)

Η) Πετρίδης Παῦλος τοῦ Ἀριστείδου (1886 - 1949)

Δρόδιανη

Ἰατρὸς σπουδάσας εἰς Ἀθήνας, Παρισίους, Χαϊδελβέργην. Τὸ 1926 διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἑλλ. Νοσοκομείου Ἀλεξανδρείας. Συνέγραψεν ἐνδιαφερούσας ἰατρικὰς μελέτας. Διετέλεσεν ἐπίτιμον μέλος διεθνῶν ἰατρικῶν ὁργανώσεων καὶ καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐτιμήθη διὰ τὴν ἐθνικὴν του δράσιν μὲ πολλὰ παράσημα.

(Ἑλλιοῦ — Πάτση)

Η) Πετρίδης Γεώργιος τοῦ Ἀρισ. (1888 - 1932)

Δρόδιανη

'Εσπούδασεν εἰς Ἀθήνας Φαρμακευτικὴν καὶ Χημείαν καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς Χαϊδελβέργην κοινωνιολογίαν. Διετέλεσεν ἐκπρόσωπος διαφόρων ἐργατικῶν σοσιαλιστικῶν συνεδρίων.

(Ἑλλιοῦ)

Η) Πετρινὸς Ἀλέξανδρος

Τσεπέλοδον

Βαρῶνος, βουλευτὴς καὶ μέλος τοῦ Ὁμοσπονδιακοῦ Ὑπουργείου Αὐστρίας.

(Λαμπρίδης Ζαγοριακὰ) Α 80)

Η) Πετρινὸς Νικόλαος (- 1878)

Τσεπέλοδον

Βαρῶνος, ἀφήσας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν κληροδότημα, ἀποφέρων 90.000 δρχ. ἐτησίως.

(Λαμπρίδης Ζαγοριακὰ) Α 80)

Η) Πετσάλης Ἀθανάσιος (1802 - 1871)

Πάργα

Γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογένειας, ἐκ τῶν ιδρυτῶν τῆς Πάργας. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν καὶ τὸ 1828 ὑπηρέτησεν ὡς γραμματεὺς τῆς δημογεροντίας Ὑδρας, ὡς νομάρχης Ἀττικοβοιωτίας, ὡς Ὑπουργὸς Παιδείας, Δικαιοσύνης ἐπὶ κυβερνήσεως Βούλγαρη.

(Ἑπ. Χρονικά 1937 σ. 6 — Ἑγκυκλοπαιδεία)

Η) Πετσάλης Νικόλαος (1817 - 1853)

Πάργα

Ήτο εξάδελφος τοῦ Ἀθανασίου. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς Παρισίους καὶ Μόναχον. Τὸ 1839 ἐπιστρέψας, ὑπηρέτησεν ὡς στρατιωτικὸς ἰατρός καὶ ἀπὸ τὸ 1840—1853 καθηγητὴς τῆς χειρουργικῆς.

(Ἡπ. Χρονικά 1937 σ. 6 — Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Πηλέλης Γεώργιος (- 1885)

Ἡπειρος

Ἐγεννήθη τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Ἐσπούδασε τὴν σύγχρονον μουσικὴν καὶ διετέλεσεν πρωτοψάλτης τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ 50ετίαν. Ἦσκολήθη μὲ τὴν μουσικὴν καὶ ἐμελοποίησε ᾠσματα ἐκκλησιαστικά. Ἐγραψεν ἐπίσης μουσικὰς μελέτας.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Μ) Πηχεὼν Ἀναστάσιος

Ἀχρίς

Φιλόπατρις διδάσκαλος. Ἐδίδαξεν ἐπὶ ἔτη εἰς Καστοριάν, Κοζάνην. Συνελήφθη τὸ 1887 εἰς Πτολεμαῖδα. Ἀποδράσας ἦλθεν εἰς Ἀθήνας διδάσκων μέχρι τοῦ θανάτου του εἰς τὴν Ριζαρείον.

(Διούφης 244)

Θ) Πίκκολος Νικόλαος (1792 - 1866)

Τύρναβος

Λόγιος ἀναλαβὼν τὸ 1827 τὴν ἔδραν τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν. Μεταβάς ἀργότερον εἰς Παρισίους ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν, ἣν ἐπιτυχῶς ἤσκησεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον. Συνέγραψε τὸ «Λόγος περὶ μεθόδου Καρτεσίου», δύο τραγωδίαι καὶ ἄλλα.

(Βρεττός Β' 320 — Κιγάλας 81 — Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

½) Πίχτος Νικόλαος (1856 - 1939)

Μέτσοδον

Φιλόσοφος, γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογενείας. Ἐμαθήτευσεν εἰς τὸ Μέτσοδον, τὴν Κέρκυραν καὶ ἐσπούδασε φιλοσοφίαν εἰς Μόναχον. Διέμεινεν ἐπὶ μακρὸν εἰς Παρισίους, ἀφοῦ περιόδευσε τὴν Εὐρώπην. Νοσταλγήσας τὴν πατρίδα του ἐπέστρεψεν εἰς αὐτὴν τὸ 1920, ὅπου καὶ παρέμεινεν διὰ βίου. Φυσιολάτρης, εὐεργέτης τῆς πατρίδος του, ἀφῆσας ἰδιότυπον διαθήκην.

(Ἐφημ. Προϊνὸς Λόγος Ἰωάννινα 18-4-1973)

Η) Πλέσσας Μανασσῆς (- 1543)

Ἰωάννινα

Ἀξιόλογος εὐπατριδῆς κληρικός. Ἐδίδαξεν εἰς σχολὴν τῆς πατρίδας του, ἀναδείξας διακριθέντας μαθητάς.

(Εὐαγγελίδης Α 165 — Σάθας 233 — Ἡπ. Ἐστία 1961 σ. 100 — Ἀραβαντινὸς — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Πολυαίνης Νικόλαος

Σκαμνέλι (Ζαγορίου)

Λόγιος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Συνέγραψεν ἐν Ἰασίῳ γενικὴν ἱστορίαν, τυπωθεῖσαν τὸ 1820 εἰς τὸ ἐκεῖ Ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον.

(Βρεττός Β' 323 — Εὐαγγελίδης Β 149 — Παράνικας 71 — Ἡπ. Ἐστία 1962)

Θ) Πολύβιος Τρικκαίος

Τρκαλα

Οικονομοδιδάσκαλος ἐν Μακρυνίτση.

(Οικονόμου Λαρισσαίου σ. 393).

Θ) Πολυζῶης Δημήτριος

Βραγγιανὰ Ἀγράφων

Ἐδίδαξεν ἐπὶ ἔτη εἰς τὸ Καρπενήσιον περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Συνέγραψε γραμματικὴν ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βιέννῃ τὸ 1800 δαπάνῃ του.

(Βρεττός Β' 342 — Κιγάλας 81 — Ἀραβαντινός)

Θ) Πολυζῶης ἱερεὺς Οἰκονόμος Τρικκεὺς

Τρίκαλα

Ἀριστος Ἑλληνιστής, μαθητὴς τοῦ Σταμκίδου εἰς Τρίκαλα. Ἐδίδαξεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς Ἀγυιάν, Ἀμπελάκια καὶ εἰς τὴν πατρίδα του μέχρι τὸ 1808.

(Εὐαγγελίδης Α 217, 230, 231 — Ἀραβαντινός)

Μ) Πολυζῶϊδης Ἀναστάσιος (1803 - 1872)

Μελένικον

Δημοσιογράφος καὶ συγγραφεὺς τῶν ἐπαναστατικῶν ἐτῶν. Ἐσπούδασεν εἰς Πρωσσίαν καὶ Βαυαρίαν. Ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπολέμησε τὸν Καποδίστρια καὶ ἐγένετο ὑπουργὸς ἐσωτερικῶν. Ἠρνήθη νὰ υπογράψῃ τὴν καταδίκην τοῦ Κολοκοτρώνη. Συνέγραψε δῖτομον Ἑλληνικὴν γεωγραφίαν καὶ τρίτομον γενικὴν ἱστορίαν.

(Βρεττίς Β 322 — Κιγάλας 82 — Εὐαγγελίδης Α 132 — Παρανίας 52 — Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Μ) Πολύκαρπος Δαρδαῖος ὁ Λαρίσης (1778 - 1821)

Βιθυκούκι

Φιλικός. Τὸ 1806 χειροτονήθη διάκονος, τὸ 1808 ἐπίσκοπος Τρωάδος καὶ τὸ 1811 Λαρίσης. Ἐδιώχθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ καὶ κατέφυγεν εἰς Κων)λιν, ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἔδραν του τὸ 1820. Μετὰ ἓν ἔτος μετὰ τὴν ἐξέγερσιν τῶν Ἀγράφων, συνελήφθη καὶ ἐθανατώθη. Προτομή του ἐστήθη εἰς Ἅγιον Ἀχίλλειον Λαρίσης. Κατάλογος τῶν ἐν Λαρίσῃ ἀρχιερατευσάντων τὸν ἀναφέρει «Πολύκαρπος ὁ ἀπὸ Βιθυκούκης».

(Σκεντέρης 90 — Ν. Ἑλληνομνήμων ΙΑ σ. 489 — Ν. Κουβαράς 1961, 1962 — Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Θ) Πολύκαρπος Βερροῖας (1878 -)

Ναούσης

Ἐφοίτησεν εἰς Τσαριτσάνην, εἶτα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Χάλκης. Ἐχειροτονήθη διάκονος τὸ 1901 καὶ ἔπειτα πρεσβύτερος καὶ τὸ 1911 Ἐπίσκοπος Πέτρας, ἐν συνεχείᾳ Φλωρίνης καὶ τὸ 1922 Βερροῖας - Ναούσης.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Πολύκαρπος Τρίκης (1876 -)

Πρεμετή

Ἀπόφοιτος τῆς Ριζαρείου τὸ 1902 καὶ εἶτα διδάκτωρ Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Βερολίνου καὶ ἀργότερα φιλοσοφίας. Διετέλεσεν ἀρχιερατματοεὺς τῆς Ἱεραῆς Συνόδου, Μητροπολίτης Τρίκης καὶ Σταγῶν τὸ 1914.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Μ) Πόποβιτς Δημήτριος (1750 - 1828)

Σέρβια

Πεπαιδευμένος ἐλεήμων. Ἐμαθήτευσεν ἐν Κοζάνῃ ὅπου καὶ ἐδίδαξε. Εἰς Κων) λιν ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Βελεγράδων, ὅπου παραδώσας πολιορκουμένην τὴν πόλιν εἰς Αὐστριακούς, ἐτιμήθη ὑπ' αὐτῶν, ὀρισθεὶς πρῶτος Ὁρθόδοξος Ἀρχιερεὺς Βούδας τὸ 1790, ὅπου διὰ βίου ἔμεινε. Συνέγραψε τινά.

(Πανδώρα KB 514)

Μ) Πόποβιτς Εὐφρόνιος (πρῶν Παπαγιαννούσης Χαρίσιος)

Σέρβια

Λόγιος, υἱὸς τοῦ Δημητρίου. διδαχθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του. Ἐσπούδασεν ἐν Πέστη ἐπιστήμας καὶ γλώσσας καὶ ἐδίδαξεν ἐν Πέστη, Βιέννῃ, Ζέμονι, Βουκουρε- στίῳ, Ἰασίῳ, Γαλασίῳ τιμώμενος. Συνέγραψε γραμματικὴν ἐκδοθεῖσαν τὸ 1808 καθὼς καὶ ἄλλα πολλά. Τὴν βιβλιοθήκην του τὴν ἐδώρησεν εἰς Κοζάνην.

(Πανδώρα KB 561 — Βρεττὸς Β 327 Λούφης 300)

Η) Ποστολάκας Δημήτριος

Μέτσοδον

Ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Βιέννην περὶ τὸ 1780, ἐπανελθὼν ἀργότερον εἰς τὴν Ἑλ- λάδα. Φέρεται ὡς ἰδρυτὴς τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης.

(Πλατάρχης, Σημειωματαὶ ἐνὸς Μετσοβίτη σ. 39)

½) Ποστολάκας Ἀχιλλεὺς (1821 - 1897)

Μέτσοδον

Μόνος υἱὸς τοῦ Δημητρίου γεννηθεὶς ἐν Βιέννῃ. Ἐπεδόθη νέος εἰς τὴν μελέ- την τῶν νομισμάτων. Τὸ 1834 ἡ οἰκογένειά του ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὸ 1856 διορίσθη διευθυντὴς τοῦ Νομισματικοῦ τμήματος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθή- κης, εἰς ἣν ὑπῆγοντο τὰ νομίσματα. Συνέχισε τὴν μελέτην του διὰ τὰ νομίσματα καὶ συνέγραψε πολλά.

(Ἐδαγγελίδης Α 182 — Πλατάρχης ὡς ἀνωτέρω σ. 40)

Η) Ποτλῆς ἢ Τοτλῆς Μιχαὴλ (1810 - 1863)

Ἡπειρος

Ἐγεννήθη ἐν Βιέννῃ ἔνθα ἐσπούδασε νομικά. Ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνέλαβε τὴν ἔδραν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν τὸ 1855. Διε- τέλεσεν ὑπουργὸς Παιδείας τὸ 1857 καὶ τὸ 1859—62 Δικαιοσύνης. Ἄφησεν ἀρκετὰ συγγράμματα, ὧν σπουδαιότερον τὸ «Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων».

(Ἡπειρ. Ἡμερολόγιον 1914 — Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Η) Πουλιάδης Ἀθανάσιος

Κλεισούρα

Διπλωματοῦχος τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς Ἀθηνῶν. Ἐσχολάρχησεν εἰς Κοζά- νην καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Μοναστηρίου, τῆς Ξάνθης, τῆς Σιατίστης, τῆς Καβάλας, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Κλεισούρας καὶ τῆς Καστοριάς καὶ ἐπὶ ἔτη ἐν Γουστυλίου καὶ τέλος ἐν Βλάτση.

(Διούφης 248)

Μ) Πούλιοι Μαρκίδαι

Σιάτιστα

Οἱ δύο ἀδελφοὶ Πούλιοι συνέστησαν τυπογραφεῖον ἐν Βιέννῃ τὸ 1790. Ἐξέδωκαν τὸ πρῶτον Ἡμερολόγιον ἔτους 1795, καθὼς καὶ ἄλλα πολλὰ βιβλία καὶ τὸ πρῶτον δημοσιογραφικὸν ὄργανον τὴν «Ἐφημερίδα». Ἐξετύπωσαν τὴν προκήρυξιν καὶ ἄσματα τοῦ Ρήγα δι' ἃ ἀπηλάθησαν ἀπὸ τὴν Αὐστριακὴν κυβέρνησιν καὶ ἐκλείσθη τὸ τυπογραφεῖον τὸ 1798.

(Βρεττός Β 323 — Ἀποστόλου 23 — Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Μ) Πούλιος Χαρίσιος (1844 - 1930)

Σελίτσα (Κοζάνης)

Λόγιος, σπουδάσας φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ Γερμανίαν. Ἐπιστρέψας ἐδίδαξεν ἐπὶ 40ετίαν. Συνέγραψεν ἀναγνωστικὸν, συντακτικὸν τῆς Ἑλλ. γλώσσης, τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, βιβλίον τῶν γονέων καὶ ἄλλα.

(Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Θ) Πούρης Διονύσιος

Τρίκαλα

Ἱερομόναχος λόγιος, μεταφράσας ἐκ τῆς ἰταλικῆς πραγματείας περὶ «χρεῶν τοῦ ἀνθρώπου» πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων, ἐκδοθεῖσαν ἐν Βενετίᾳ τὸ 1812.

(Ἡπ. Χρονικά 1935 σ. 185 — Κιγάλας 83)

Θ) Πρίγκος Ἰωάννης (- 1789)

Ζαγορά Πηλίου

Ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν λογίων, (μὴ ὄν λόγιος διὰ τὴν πρὸς τὴν παιδείαν ἀγάπην καὶ ἐνίσχυσιν). Ἐμπορευόμενος εἰς Ἀλεξάνδρειαν, Βενετίαν, Ἀμστερδαμ, ἀπέκτησε μεγάλην περιουσίαν καὶ ἐξέδωκε διάφορα βιβλία, ἅτινα διένειμε δωρεάν. Ἐνίσχυσε τὸ σχολεῖον τῆς πατρίδος του καὶ ἀνήγειρε ναὸν ἐν Ἀμστερδαμ. Ἀφιέρωσε τὴν περιουσίαν του διὰ φιλανθρωπικοῦς σκοποῦς.

(Εὐαγγελίδης Α 204 — Τσοποτός 167 — Μάγνης 85 — Ἀντωνόπουλος Δ — Θρησκ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Πρινάρης εὐργιος (1808 - 1883)

Καλαρρύται

Υἱὸς τοῦ Χριστοδούλου, μεγαλεμπόρου ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐφόρου τῆς ἐκεῖ Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἀπόφοιτος τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας, σπουδάσας ἱατρικὴν ἐν Ἰταλίᾳ. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς γενικῆς παθολογίας καὶ εἶτα ὑγιεινῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸ 1846—1889. Συνέγραψεν ἀρκετά.

(Ἡπ. Χρονικά 1937 σ. 6 — Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Μ) Προδρομίδης Χριστ.

Σέρραι

Θεολόγος, διδάξας εἰς Ἀθωνιάδα (1861—63) καὶ ἀλλαχοῦ. Διετέλεσε κατόπι ἡγούμενος τῆς Μονῆς Προδρομοῦ (Μενουκίως). Ἐξέδωκεν ἐν Λευφίᾳ τὸ 1904 κατὰλογον χειρογράφων τῆς Μονῆς.

(Εὐαγγελίδης Δ 97, 133)

Η) Πρόκλος ὁ Μοναχὸς

Ἰωάννινα

Λόγιος τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, ἀπόφοιτος τῆς σχολῆς Φιλανθρωπινῶν. Ἐμόνασεν εἰς

τὴν ἐν τῇ νήσῳ Ἰωαννίνων μονὴν Σπανοῦ, ὅπου μετὰ τοῦ συμμονάζοντος Κομνηνοῦ συνέγραψεν τὸ «Χρονικὸν τῆς Ἡπείρου».

(Δάμπρου Ἑλληνομνήμων II — Μ. Ἐγκυκλοπαίδεια — Ἀραβαντινός)

Θ) Προκόπιος Α΄ ὁ Ἱεροσολύμων

Ζαγορά (Πηλίου)

Ἐγεννήθη τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος καὶ ἐφοίτησεν εἰς σχολεῖον τῆς πατρίδος του. Ἐρώθη εἰς Μολδαυίαν καὶ ἐλθὼν εἰς Κων)λιν ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Καισαρείας καὶ τὸ 1787 Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, παραιτηθεὶς μετὰ ἐν ἔτος λόγῳ γήρατος. Ἐτήρξεν εὐσεβῆς, σταθερὸς εἰς τὴν γνώμην του.

(Ἐγκυκλοπαίδεια)

Η) Προκόπιος Μοσχοπολίτης

Μοσχόπολις

Πεπαιδευμένος, πολύγλωσσος. Συνέγραψε περὶ πεπαιδευμένων Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς του.

(Μελετίου Δ 222)

Θ) Πύρρος Διονύσιος Θετταλὸς (1777 - 1853)

Καστανιά (Καλαμπάκας)

Ἱατροφιλόσοφος κληρικὸς, μεγάλη μορφὴ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν Τρίκκης, Τυρνάβου καὶ περιηγήθη εἰς Βόρειον Ἑλλάδα. Μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα διψῶν διὰ μάθαι. Παρηκολούθησεν ἐπιστροφῆς μαθήματα τοῦ Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου καὶ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Παρίου. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν εἰς Πάδουαν. Ἐγκατεστάθη εἴτα εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐδίδαξε φιλοσοφίαν καὶ ἐπιστήμης καὶ ἵδρυσεν Βοτανικὸν κήπον, τὸν ὑπάρχοντα. Ἦσκει δωρεὰν ἱατρικὴν πρὸς Χριστιανοὺς καὶ Τούρκους. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν προσέφερεν ὑπηρεσίας ὡς ἱερεὺς καὶ ἱατρός, ἰδρύσας χαοτοποιεῖον εἰς Ἀργος. Συνέγραψε πλῆθος βιβλίων, ἅτινα διένεμε δωρεάν.

(Σάθας 709 — Κιγάλας 85 — Εὐαγγελίδης Α 243 — Τσοποτὸς 168 — Βρεττὸς Β 324 — Ἐγκυκλοπαίδεια — Ἀραβαντινός)

Μ) Πῶπ Ζηνόδιος (1778 - 1854)

Μακεδονία

Λόγιος ἱερομόναχος καὶ διδάσκαλος, μαθητὴς τοῦ Φωτιάδου. Ἐσπούδασεν ἐν Βιέννῃ καὶ διετέλεσε παιδαγωγὸς τοῦ Σ. Σίνα. Συνέγραψεν ἀξιόλογον ἔργον μὲ τίτλον «Μετρική», ἐκδοθεῖσαν ἐν Βιέννῃ τὸ 1803.

(Παρανίκας 60 — Κιγάλας 85 — Ἀναστασίον 216 — Βρεττὸς Β 324 — Μακεδ. Ἡμερολόγιον 1911 σ. 205 — Ἐγκυκλοπαίδεια)

Η) Πῶπας Ἀναστάσιος

Ἰωάννινα

Λόγιος καὶ φιλόσοφος, ἀκμάσας τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Ἐσχολήρχησεν εἰς Μελένικον, Σέρρας καὶ ἐδασκάλευσεν εἰς τὴν πατρίδα του. Συνέγραψε τὸ βιβλίον «Φώσφορος», ἐκδοθὲν ἐν Βιέννῃ τὸ 1756.

(Κιγάλας 86 — Βρεττὸς Α 140 — Μελέτιος Δ 146 — Παρανίκας 53 — Πέννας 140 — Εὐαγγελίδης Α 138 — Ἀραβαντινός)

Μ) Πῶπ Κων/ντίνος τοῦ Ζηνοβίου (1816 - 1878)

Μακεδονία

Πολύγλωσσος, προξενικός υπάλληλος, βιβλιοθηκάριος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης, ἐκδότης τῆς ἐφημερίδος «Ἴρις» (1836), συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ «Πανδώρα», ιδρυτῆς τοῦ «Παρνασσοῦ» καὶ εἰσηγητῆς Ἑλληνικοῦ χρονογραφήματος. Μετέφρασεν ἐκ τῆς Γαλλικῆς «μαθήματα ναυτικῆς ἐπιστήμης», ἐκδοθέντα τῇ χορηγίᾳ Ζωσιμάδων καὶ διανεμηθέντα δωρεάν.

(Βρεττὸς Β 324 — Ἑγκυκλοπαιδεῖαι)

Μ) Πῶπ Γεώργιος τοῦ Κων/ντίνου (1872 -)

Μακεδονία

Λόγιος, πολιτευτῆς καὶ δημοσιογράφος. Ἐγεννήθη ἐν Σάμῳ καὶ ἐσπούδασε Νομικά. Ὑπῆρξε ιδρυτῆς τῆς ἐφημερίδος «Ἀθῆναι» καὶ διετέλεσε κατ' ἐπανάληψιν βουλευτῆς καὶ ὑπουργὸς Παιδείας, καθὼς καὶ συγγραφεὺς θεατρικῶν ἔργων.

(Ἐλευθερουδάκης)

Η) Ράγκος Χρηστάκης

Ἀγραφα Ἡπείρου

Ἐσπούδασεν τὴν Ἱατρικὴν ἐν Γερμανίᾳ τιμηθεὶς διὰ διδακτορικοῦ διπλώματος τῆς ἱατροχειρουργικῆς. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἤσκει τὴν ἱατρικὴν εἰς Ἰθάκην καὶ εἶτα εἰς Κόρινθον, ἐκλεγείς ἀντιπρόσωπός της τὸ 1854. Μετέφρασεν τὴν ἱστορίαν τοῦ Βασιλέως Πύρρου ἐκ τῆς Γερμανικῆς, ἐκδοθεῖσαν τὸ 1820 ἐν Βιέννῃ.

(Βρεττὸς Β 324)

Η) Ράδος Κων/ντίνος (1785 - 1865)

Ζαγόρι

Φιλικός, ἐφοίτησεν εἰς Ἰωάννινα καὶ Πίζαν. Ὡς Φιλικός ἠργάσθη ἐν Σμύρνῃ καὶ μετέσχε τοῦ ἀγῶνος. Διετέλεσε διοικητῆς Τριπόλεως, Ναυπλίου, ἐπίτροπος Δ. Ἑλλάδος καὶ ἀντιπρόσωπος τῶν Ἡπειρωτῶν εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ Ἄργους.

(Ἑγκυκλοπαιδεῖαι — Λαζαρίδης Ἀρ. 8 — Λαμπρίδης Ζαγοριακά)

Η) Ράδος Νικόλαος

Ζαγόρι

Διετέλεσεν εἰσαγγελεὺς Ἐφετῶν.

(Λαμπρίδης Ζαγοριακά Α σ. 62)

Η) Ράδος Κων/ντίνος (1862 - 1931)

Ζαγόρι

Ἐγγονὸς τοῦ Κων/ντίνου, Νομικός, φιλόλογος, λογοτέχνης, ἀρχισυντάκτης τῆς ἐφημερίδος «Πατρίς» Βουκουρεστίου, γραμματεὺς τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, καθηγητῆς τῆς σχολῆς Λοκίμων, ἔκτακτος καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Συνέγραψε πολλὰ.

(Ἑγκυκλοπαιδεῖαι — Λαζαρίδης ἀρ. 8 — Λαμπρίδης Ζαγοριακά)

Θ) Ράκος Θεόδωρος (- 1852)

Τρίκκαλα

Ἐμαθήμευσεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον εἰς Μασσαλίαν, θεραπέυων καὶ τὰς Μούσας.

Μετέφρασεν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ σύνοψιν ἐπιστημῶν πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν, ἐκδοθεῖσαν τὸ 1815 ἐν Νεαπόλει, καθὼς καὶ Γαλλικὸν ἐμπορικὸν κώδικα, ἐκδοθέντα τὸ 1820 εἰς Παρισίους. Ἀφιέρωσε τὴν περιουσίαν του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

(Κιγάλας 86 — Βορεττὸς Β 325 — Εὐαγγελίδης Α 231)

Μ) Ρακτιδᾶν Κων/ντίνος (1855 -)

Βέρροια

Τῖος τοῦ Δημητρίου, μεγάλου εὐεργέτου τῆς Βεροίας. Ἐγεννήθη ἐν Ἀγγλίᾳ, ἐσπούδασε νομικὰ εἰς Ἀθήνας. Διετέλεσε πρωτοδίκης, ὑπουργὸς δικαιοσύνης (1912—15), ἐσωτερικῶν (1918—20), πρόεδρος τοῦ συμβουλίου ἐπικρατείας, διάσημος νομομαθὺς καὶ εὐεργέτης τῆς πόλεως Ἀθηνῶν.

(Χριστοδούλου 61)

Μ) Ραφαήλ Εὐφρόνιος (Πόποβιτς)

Σέρβια

“Ορα Πόποβιτς Εὐφρόνιος.

Θ) Ρήγας Φερραῖος (1757 - 1798)

Βελεστίνον

Ὁ Πρόδρομος τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ὁραματιστὴς τῆς ἐλευθερίας, ὁ σκορπίσας τὸν σπόρον τῆς σὲ κάμπους καὶ βουνοκορφές. Συνελήφθη ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους, οἵτινες τὸν ἐστραγγάλισαν. Ἐμαθήτευσεν εἰς τὴν σχολὴν Ζαγοράς, καὶ μετέβη εἰτα εἰς Κων)λι, Δακίαν, ὅπου διετέλεσε γραμματεὺς τοῦ ἄρχοντος Βραγκοβάνου. Συνέγραψε καὶ μετέφρασεν ἀρκετά. Ἐξέδωκε τὴν Χάρταν τῆς Βαλκανικῆς.

(Ζαβίρας 529 — Εὐαγγελίδης Α 202 — Σάθας 529 — Κιγάλας 12 — Ἀναστασίου 221 — Τσοποτὸς 170 — Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Η) Ρήγας Ἀγάπιος (1759 - 1829)

Πάργα

Λόγιος ἱερομόναχος, φοιτήσας εἰς Βουκουρέστιον. Ὑπῆρξε λίαν φιλομαθὴς καὶ ἐσχολάρχησεν εἰς Φωξάνην. Ἦτο κάτοχος τῆς Λατινικῆς καὶ Γερμανικῆς. Συνέγραψεν ἀριθμητικὴν καὶ γραμματικὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐκδοθείσας δαπάνῃ του τὸ 1827 ἐν Βενετίᾳ. Σεμνός, φιλόδοξος, φιλογενής, ἐμνήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν. Ἦτο ἄριστος μαθηματικός. Ἀπέθανεν πτωχότατος.

(Εὐαγγελίδης Α 172 — Βορεττὸς Β 331 — Κιγάλας 87 — Ἀραβαντινός)

Μ) Ριάδης Αἰμίλιος (1892 -)

Θεσσαλονίκη

Ἐμορφώθη μουσικῶς εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐσπούδασεν εἰς Μόναχον καὶ Παρισίους. Συνέθεσε διάφορα τραγούδια, Μακεδονικά, Δημοτικά, ἔργα δι' ὀρχήστραν, συμφωνίες κλπ.

(Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Μ) Ρίζος Γεώργιος

Θεσσαλονίκη

Ὑπασις τοῦ Ὁρλώφ. Τὸ 1772 ἐστάλη μετὰ 3 πλοίων εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης, τῆς Αἰγύπτου καὶ ἔκανσε τουρκικὰ πλοῖα εἰς Βηρυττόν,

τῆς ὁποίας τὴν ἀγορὰν διήρπασε καὶ λάφυρα ἔφερεν εἰς Πάρον, ὅπου ὁ Ρῶσος ναύαρχος.

(Μ. Ἐγκυκλοπαίδεια)

Μ) Ρόζιας Γεώργιος

Γόπιστα (Πτολεμαῖδος)

Λίαν μορφωμένος καὶ φιλόπατρις ἱατρός, φέρεται καὶ ἐκ Μοσχοπόλεως. Συνέγραψε μονογραφίαν περὶ Κουτσοβλάχων.

(Κουρίλας 81, 119)

Μ) Ρούσης Γεώργιος

Σιάτιστα

Ἰατροφιλόσοφος, πολύγλωσσος, καθηγητὴς τοῦ ἐν Παταύῳ Πανεπιστημίου, ὅπου ἐσπούδασε, γενόμενος ἔμπειρος Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης. Ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ζωσιμᾶ Ἀχριδῶν, ὅστις ἦτο ἑγγαμῶς. Ἦκμασε περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐξέδωκε κατάλογον καθηγητῶν του. Ἀπέθανεν ἐν τῇ πατρίδι του.

(Ζαβίρας 235 — Παράνικας 55 — Βακαλόπουλος 14 — Ἀποστόλου 63 — Μελέτιος Δ 145 — Μακ. Ἡμερολόγιον 1910 σ. 150 — 1934 σ. 159)

Μ) Ρούσης Κων/ντίνος (Καπιτζόγλου) (1873 -)

Κοζάνη

Μητροπολίτης Βοδενῶν, ἀρτίως κοινωνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς μορφώσεως. Ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, διευθυντὴς τῆς σχολῆς Βαθυρύακος Κων/πόλεως.

Ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Τὸ 1910 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῶν Μογλενῶν καὶ τὸ 1912 εἰς τὸν Βοδενῶν, ὅπου πολυτίμους ὑπηρεσίας παρέσχεν εἰς τοὺς δυσκόλους ἐκείνους καιροὺς.

(Λιούφης 356)

Μ) Ρουσιάδης Γεώργιος Γεώργιος (1883 - 1854)

Κοζάνη

Ἐμαθίτευσεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου ἐδιδάχθη καὶ τὴν Λατινικὴν. Τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐλθὼν εἰς Βιέννην διετέλεσε διδάσκαλος καὶ συντάκτης τῶν ἐκεῖ ἐκδιδόμενων περιοδικῶν «Καλλιόπη» καὶ «Τηλέγραφος». Ἐξέδωκε ποιήματα, παρέφρασεν Ἰλιάδα, μετέφρασεν ἐκ τῆς Γερμανικῆς τὴν «Ἐλευθέρωση τῶν Θηβῶν» καὶ ἐκ τῆς Γαλλικῆς τὸ «Πάργας». Συνέγραψεν ἐπίσης καὶ ἄλλα πολλά. Δὲν ἐδέχθη τὴν ὑψηλὴν ἑδρὰν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

(Βρεττός Β 332 — Παράνικας 59 — Κιγάλας 89 — Μεϊδάνης 86 — Καλλινδέρης 52 — Εὐαγγελίδης Α 149 — Πανδώρα ΚΒ 559 — Λιούφης 218 — Ἐγκυκλοπαίδεια)

Η) Ρούκης Ἀριστείδης τοῦ Ν.

Δελβινάκι

Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐσπούδασε νομικά, ἀναγορευθεὶς διδάκτωρ δικαίου. Εἰς Γερμανίαν εἶτα ἐπὶ πενταετίαν, συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του. Ὑπῆρξε μαχητικὸς δημοσιογράφος.

(Ἠλ. Ἑστία 1958 σ. 564)

Μ) Ρουσόπουλος Ἀθανάσιος (1813 - 1898)

Βογατσικόν

Ἐξεπαιδεύθη εἰς Κων)λιν καὶ ἔπειτα ἐσπούδασε φιλοσοφίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ 1847 μετέβη εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἐπανελθὼν τὸ 1855 ἀνέλαβε τὴν ἔδραν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ ἀργότερὰ τὴν τῆς ἀρχαιολογίας. Συνέγραψε πλείστα ἀξιόλογα συγγράμματα.

(Ἐπετηρὶς Φιλοσοφ. σχολῆς 1954 - 55 — Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Μ) Ρωμανὸς Νικηφόρος

Θεσσαλονίκη

Ἱερομόναχος τοῦ ΙΖ' αἰῶνος, μεταβὰς εἰς Γαλλίαν. Ἠσπάσθη τὸν Καθολικισμόν. Συνέγραψε τὴν γραμματικὴν τῆς ἀπλῆς γλώσσης, ὡς καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς.

(Μ. Ἡμερολόγιον 1911 σ. 176)

Η) Ρώσσης Ζήκος (1838 - 1933)

Δερβίζιανα

Θεολόγος καὶ φιλόσοφος. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν Ζωσιμαίαν καὶ εἶτα εἰς Ριζάρειον σχολήν, εἰς ἣν καὶ ἐδίδαξεν. Ἐστάλη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως εἰς Γερμανίαν δι' ἀνωτέρας σπουδὰς καὶ ἐπιστρέψας διωρίσθη καθηγητὴς τῆς δογματικῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἐγραψε σύστημα δογματικῆς καὶ ἄλλα.

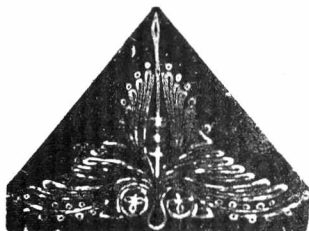
(Δωδώνη 1896 σ. 161 — Ἠλ. Χρονικὰ 1937 σ. 6 — Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Η) Ρώτας Δημήτριος

Ἰωάννινα

Ἐξεπαιδεύθη καλῶς ὑπὸ τοῦ Μπαλάνου Βασιλοπούλου. Ἐσχολάρχησε τοῦ ἐν Ἀθήναις φροντιστηρίου καὶ ἀπεδήμησε πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείας του. Ἐζησε τὸν ΙΗ' αἰῶνα.

(Ἀραβαντινός)

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΠΑΛΑΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ*

Έτος 1866

Δύο αποδείξεις

Γρόσια 200 διακοσια ελαβα από διμιτρι γγοτζο δηα δεκατο λατοβουνι αλελ
χεσαπι

866 Ιανουαριος 20 ταχσιλταρις σαγιτις
(σφραγίδα τουρκική)

518,20 ελαβον το ολον ος ανοθεν
ο ιδιος (σφραγίδα τουρκική)

Γρο. 20 ικοσι απο στρατολογια κε λατοβούνι επιδι κατεβασαν κε κρατισεν οσα
μοχεν δοσι πατριαρχικα

15 δεκαπεντε βεργγυ αλιακας λιατοβουνι σινε ογδοηντα ενα.

13 δεκατρια ομιος απο αλιακα μαζι

15,12 δεκαπεντε κε δοδεκα κρασιατικον σινε ογδοιντα

22,10 απο μπεκαγε κατα το δεφτερι οπου μόδοσεν

20 αλακα ρεουφ μπεγι βεργγυ λατοβουνιου σενε ογδοιντα ενα

105,22 εκατον πεντε κε ικοσιδιο ελαβα απο διμιτρι γγοτζον ος ανοθεν φεροντε
απο στρατολογια θλαχους κε κρασιατικα κε βεργγυ μαζι κε λατοβουνι καθος κε δια
του ρεουφ μπεγι τον αλιακα

866 25 φλεβαρη
ταχσιλτάρης σαγιτις
(σφραγίδα τουρκική)

Έτος 1866

Απόδειξη

Γροσια 160 εκατον εξιντα ελαβα απο στεριον ρουβαλι δια στρατολογιαν σινε
ογδοιντα διο δια χιρος παναγιوتي. 51 δια βασιλικι βοιθια πενιντα ενα απο τον ιδιον
ομιος

11 αυγουστου 866
ταχσιλταρις σαγιτις
(σφραγίδα τουρκική)

Έτος 1866 Σημειώσεις από λογαριασμούς της Έκκλησίας Κονίτσης
1866 αghου δημητρηου 25

* Συνέχεια εκ του τόμου ΚΕ', σελ. 909.

σημηρα καμο τον λουγαργηασμον της ηκλησηας μας μη φοβουν θηου στη εξα-
μα σταθηκε δεν πορο πηρσοτηρο στη ε(χω;) χρονηα 10 κε εχη χαοτζη η εκλησηα
μας την χρονηα γροσηα 1000 νομηρον γροσηα χηληα.

ηδὸ γραφὸς ἐστὶν ἐξ ὁδηγῶν ἡς τὸ σχολῆον γρῶσα 500 ἢ ἐν καπνῶν γρ. 1000.
ἡπῆρα καὶ βαταλῆκη ἡ ἐν τῇ ἡκλήσῃ μᾶς γρ. 1350

η στο αργαστήριο γρ. 3000

έχο κη μολογηες γροσηα 650

Χρυσταο κη πορτζη γρ. 1000.

Ἔτος 1866

Ἀπόδειξη

Γρ. 9,34 ινια ης τριαντατεσερις στρατολογία σενε ογδοηνταδιο

14 δεκα τεσερα βοηθια

23,34 ιεροσολίμια καὶ τριαντατέσσερις ἐλάβαν ἀπὸ γιαννι μίαν δια στρατολογία καὶ αὐτὸς ἀνόθεν

866 17 δεκεβριου

ταχσιλταρις σαγιτια

(σφραγίδα τουρκική)

Ἔτος 1867

Μία απόδειξη

Γροσια 80 ογδοιντα ελαβα απο διμιτρι γγοτζο αλελ χισαπι στρατολογια σινε ογδοινταρια

867 1 μαιος

ταχσιλταρις σιαγιτις

Ἔτος 1868

Προικοσύμφωνο

Ἀριθ. 52 † εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος εἰς πρῶτον γάμον

Οι υποφαινόμενοι θανάσης γιάνει ρηντζουλιτ και βασηλεικει θηγατέρα γιανει

τῆς δεῖδο τὸ κάτοθεν πρυκίον τὰ ὅσα λέγονται

πρoτη φορεσηα

1 μία γκουτζίόκα γουνόμεναι γρόσια

350

1 φρουστάνει τζιανφρέτζει

263

1 τουμάνει μισὸ γκετζεὶ πόλιος

100

1 γυλέκει γκεζεῖ

20

δεύτερῃ φορῇ

1 ἓνα σάκον γρόσια

210

1 ἓνα φρουστάνει μαλωμέταξον

210

1 ἓνα τομάνι εντιάνα

20

2 δυὸ γειλέκεια

25

¹ μιὰ σαλταμάρα κα κοτζιομπή

20

τρίτη φορεση		
1	ένα τζοπαί σοφοί γουνόμενον	γρόσια
1	ένα φροσάνει ενγάνα	80
1	ένα αντερει κέ ένα γελεχει	30
1	ένα τοιμάνει γαλάζιο πανει	30
2	δυο μποκάμισα μισά μπροστινά	20
4	τέσερα μποκάμισα διά βάσταγμα	110
5	ζευγ. τζουράπεια	120
1	ένα ζευγ. μπαμπούτζεια βδελίνο	(γρόσια)
1	ένα μαντήλει μεταξοτῶ	28
1	ένα μαντήλει φραντζέζικον	15
3	ὅμια μαντήλια	9
1	ένα φιτά	15
1	μία ποδιά μάλινει	6
1	ένα μαχραμά	7
2	δίο βρακοζούνεια	10
1	ένα τζόβρακον	3
1	ένα μαντήλει διά τζάκει	3
1	ένα κρεβατοστροσεϊ καρσέλα	3
1	ένα σηντόνει	320
εἰς μετρίτα	γρόσια	20
		1500
		3566

Τὸ ὅλον τρεῖς χιλιάδες καὶ πετακόσηα ἐξήντα ἕξει γρόσια

1868 Ἰανουαρίου 28 Κονιτζα

Δημήτριος Π. Πατέρα μαρτιρό.

λαμπρος ζτραβος μαρτιρο.

σταυρος τολη μαρτιρο

γηνανς μηρα

Ὁ Βελλᾶς καὶ Κονιτζης Γερμανὸς βεβαιοῖ

1868

Συμφωνητικὸ παροχῆς ἐργασίας

Οἱ ὑποφαινόμενοι προαίμης Μούρου καὶ Κασίμης Ἀμπντούλη Κονιτζιόται ἐ-
συμφωνήσαμεν μετὸν Κύριον Δημήτριον γγότηζον, νὰ τοῦ σκάψωμεν τὸ ἀμπέλι τὸ
ὁποῖον ἔχει πλησίον εἰς τὴν ἁγίαν Παρασκευήν, καὶ ὑποσχόμεθα νὰ τὸ σκάψωμεν
καλὰ καὶ παστρικά καὶ νὰ τὸ παστρέψωμεν ἀπὸ τὴν ἀγριάδα καὶ βούλιαση χωρὶς νὰ
μεῖνῃ ἓνα κλωνὶ μέσα εἰς τὸ ἀμπέλι. Προσέτι ὑποχρεούμεθα αὐτὸ τὸ ἴδιον ἀμπέλι νὰ
τὸ σκαλήσωμεν μετὸν καιρὸν του πάλιν παστρικά ὅπως ἔχει τὸν τόπον του προσέτι
ὑποχρεούμεθα νὰ κόψωμεν καὶ μίαν δροσγγαν εἰς τὸ ἴδιον ἀμπέλι, ἔτσι ἐσυμφωνή-
σαμεν μετὸν εὐχαρίστησίν μας. Καὶ γιὰ ὅλην αὐτὴν τὴν δουλιὰν ὡς ἀνωτέρω ὡς
ἀνωτέρω εἴπαμεν χρεωστέϊ ὁ ρηθεὶς κύριος Δημήτριος γγότηζος νὰ μᾶς δώσῃ γρό-
σια διακόσια Ἀριθ. 200 τὰ ὁποῖα γρόσια ἐλάβαμεν σήμερα ἐπὶ χεῖρας ἕως τὸν πα-
ρὸν ἀπὸ τὸν ἴδιον κύρ Δημήτριον γγότηζον, καὶ πλέον δὲν ἔχομεν νὰ ἀπαιτήσωμεν
ἄλλην τινὰ πληρωμὴν, ἡμεῖς μόνον νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ σήμερον νὰ σκάψωμεν τὸ ἀμ-
πέλι του, ὅπως ὑποσχόμεθα ὡς ἀνωτέρω, καὶ ὑποσχόμεθα ἀλληλεγγύως νὰ τελεώ-
σωμεν ὅλην τὴν ἐργασίαν τοῦ ρηθέντος ἀμπελιοῦ. Διὰ τοῦτο δίδομεν τὸ παρὸν ἐγ-

γραφον υπογεγραμμένον από ήμᾶς εἰς χεῖρας τοῦ κῆρ Δημήτρη διὰ ἀσφάλειάν του,
καὶ ὑποφαινόμεθα.

1868 Μαρτίου ὀχτῶ Κόνιτσα

κασμηῆς αβτουλή βεβγοно τανοθεν
σουλειμάνης Χοσεν με λογο κασημη τον ηπογραψα κε μαρτηρο
ημπραημῆς μουρτου ιποσχομε
μετουσης ἄληκου με λογον του ημπραημι τον ηπογραψα κε μαρτιρο

Ἔτος 1862

Διάφορες ἀποδείξεις

Γρῶσ. 66,24 μάλ. βεργγν στεργιο ρουβαλη εξιντα εξι κε ικοσι τεσερα
60 εξιντα πιτιδεμα ο ιδιος
24 ικοσιτεσερα μαλβεργγν παναγιوتي
51 πενινταενα πιτιδεμα ο ιδιος

201,24 διακοσιαενα κε ικοσιτεσερις ελαβα απο στεργιο κε παναγιوتي ρουβαλι ος
ανοθεν κατα τις πουσουλες δια μαλβεργγν κε πιτιδεμα τον σινε ογδοιντα τρια δια
χιρὸς παναγιوتي

868 15 Ιουνιου
ταχσιλτάρῆς σαγιτις
(σφραγίδα τουρκικῆ)

Ὁμολογία χρέους.

3 Μαργῆς

Τὰς ἄνωθεν τρεῖς μαργῆς (νομίσματα Μαρίας Θηρεσίας) ἐδανήσθηκα ἐγὼ ἡ
ὑποφαινομένη Γιάννηνα Μήτσιου ἀπὸ χορίον ζέλιστα παρὰ τοῦ Παναγιώτου Στ.
Ρουβαλη τίς ὁποῖες τίς ἔχομεν μὲ διορίαν ἔως τὴν ἄην τοῦ ἐρχομένου θβορίου ἄνευ
τόκου, παρελθούσης τῆς διορίας νὰ τρέχουν μὲ τὸν τόκον τους πρὸς δεκαπέντε τὰ
ἐκατὸ τὸν ἑκαστον χρόνον διὸ δῖνο τὸ παρόν μου διὰ ἀσφαλίαν του καὶ ὑποφαινόμε

Κόνιτσα τὴν 7 76ρίου 1868

Γιάννενα Μήτσιου ἀπὸ Ζέλιστα ὑπόσχεται τᾶνωθεν, διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ Κων-
σταντίνου Ἀποστόλη Καστρινουῦ ὅστις καὶ μαρτυρῶ,

Νικόλαος Π. Χαρίσης μάρτυρας

Σπυρίδων Χ. Μήτσης μάρτυρας

Ἀπόδειξη

Γρῶσ. 45,34 βεργίου, 30 ἐπιτήδευμα σπύρου

75,54 εὐδομήντα πέντε καὶ τριάντα τέσσερις ἔλαβα παρὰ τοῦ κυρίου σπύρου Δ.
γκότζου ὥς ἄνωθεν σινὲ 84. ἔλαβα καὶ τὸν μισθόν μου. 868 86ρίου 7

Νικόλαος Ι. λίτου

δίνω τὸν τεσχερέν μου ἐγὼ κοσταντῆς μουράτι τοῦ κῆρ δῖμητρι γκότζου δια ἐνα
ομόλογον ὅπου μου χρεοστοῦσι το οπιον εβρισκετο με το γιάνει νότα πατέρα απο το
οποῖον τὰ γρόσια τὰ ἔλαβα δια χιρὸς του κηρ δῖμητρι γκότζου κε αν βρεθὶ τὸ μὀ-

λογο να ήνε άκηρο οσάν χαρτί άγραφο κε ηποφένουμε.

868 οκτοβρίου 9

κοσταντής διά γιοργίου μουράτει

Άποδείξεις

Γρ. 150 εκατόν πενήντα έλαβα από Παναγιώτην Στεργίου Ρούβαλη διά τα βασιλικά του πληρώματα άκόντο, έλαβα και τόν μισθόν μου.

868 86ρίου 12

Νικόλας Ί. λίτου

75,24 ευδομήντα ένα κε εικοσητεσερις 225,24 έν όλο διακοσια ήκοσι πεντε κε παραδες ήκοσι τέσερις ος ώς άνωθεν έλαβον από τόν ίδιον κατά τόν σινέ του 84 έλαβα και τόν μισθόν μου

868 86ριος 20

Νικόλαος λίτος

Έτος 1869

Μία απόδειξη

γροσια 65 εξήντα πέντε ος άνόθεν έλάβα από διμιτρί γκότζο τα οπία ηνέ απο τα κεφιλίτηκα διδομεν ης χίρας του δι αποδιξίν του κε ηποφενομεθα κε εξοφλισεν απο τάνοθεν

1869 γεναριου 26 Κονιτζα

Χαρισι παναγιότη

Βασηλης ηκονομου

Όμολογία χρέους

3 κολονατα. Ητι τρια κολονάτα χρεοστο εγώ ηποφενόμενη γιάνενα μίτσιου απο χορίον ζελιστα ής την διαταγήν του παναγιώτου Στερ. ρούβαλη τα όποία ύπόσχομε να του τα δόσο εις την αην του έρχομένου οκτομβρίου χορής τόκον παρελθουσης της άνοθεν διορίας να τρέχουν με τόν τόκον τους πρὸς 15 τα % τον κάθε χρονον. κε δια περισσότεραν ασφάλιαν του βάνο κε τον υποκάτοθεν μαλνι ηγκηητήν μου ός εβλια ξεπλεροτήν διό κε υποφένουμε

Κόνιτσα τη 10 Μαΐου 1869

Γιάννινα μήτζιου από ζέλιστα ύπογράφω τά άνωθεν.

Σπυρίδων Χ. Πατέρα με λόγον της την ύπόγραφα ό ίδιος και μαρτυρώ

Γεόργιος Άναγνώστου Βρανιστηνός είμαι ενκυητής

διά τά άνωθεν έος τέλειαν ξεπλερομην

Κώστας Μ. Μάντζιου μαρτιρώ.

Άπόσπασμα έπιστολής

.....περι τὸ Κτιμα μεχμέτην από κόνιτζα ότι ...τὸ πεδι τοῦ ρουσιάνπεγη

από Ιωαννίνα με προσταγὴν καὶ ζητῇ τα πατρικά του κτήματα καὶ ἐπιδὴ ἔχετε τα πα-
ραθίρα τῆς ἐκλήσιας ἀπὸ τοῦ η̄σούφπεγι τα σπίτια ἀγορασμένα οπου ε̄χετε εἰς τὴν
ἐκλήσιαν καὶ θελῇ νὰ σας ροτίση ἀπὸ πῖον τὰ ἔχετε, ἀγορασμένα διὰ νὰ ζητίση καὶ
ταλὰ τὰ πατρικά του τυράξτε τί ζητῇ τὸν αὐτον επιτροπον καὶ κεφίλι εἰς τὴν κόνιτζα
διὰ νὰ ξεφορτοθίτε ἀπὸ πῖον τὰ ἔχετε ἀγόρασμένα καὶ τι σινέ.

Εμῶς ἐπύραν τὸ βαρος οἱ μουχτάριδες οπου ἐτίχαν εἰς κοντζα καὶ δεν ἔχομεν
τίποτες ἀγορασμένον εμεις ἀπὸ αὐτο το σπίτι του αὐτο ἦνε το ζητήμα οπου μας ζι-
τή. Τώρα οπος γνωρίζετε κάμετε διὰ νὰ ξεφορτοθίτε.

1869 Ἰουνίου 8 παλιοσέλι

αδελφός σας Διμήτριος

«Προικοσύμφωνον»

Τῇ 22 Ἰουνίου 1869 Κόνιτσα

Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ εὐλογήσαντος τὸν Γάμον ἔν
Κανὰ τῆς Γαλιλαίας.

Δηλοποιῶ καγὼ ὁ ὑποφαινόμενος πέτρος τάτzieh στέφινας Γοριτζιώτης ὅτι σῆ-
μερον εὐχαρίστως ἀρραβωνίζομε εἰς τὴν μαρίνα Ἰωάννου μύρα, ἀμφοτέροι εἰς πρό-
τον Γάμον.

Α' πρώτη φορεσιά

Β' δεύτερη φορεσιά

Γ' τρίτη φορεσιά

Κρεβατοστρώσι μὲ ὅλα τὰ ἀκόλουθα

Εἰς μετρητὰ

1000 χίλια γρόσια νὰ βαστοῦν εἰς δεύτερα χέρια.

Ὁ Γάμος τοῦ στεφανώματος νὰ γίνῃ τὸν ἐρχόμενον φθινόπορον, νὰ ἔλθῃ νὰ
κατοικήσῃ (ὁ γαμβρὸς) ἐδῶ εἰς τὴν Κόνιτζαν.

Τὰ ἀνωτέρω ἐγράφησαν.....κατὰ τῶν.....(τὸ χαρτὶ εἶναι σχισμένο)
.....πέτρος τατzieh.....μὲ λόγον του.....νη (κόλα;).....κο-
σταντῆς..... Παναγιώτης.....(τὸ χαρτὶ κατεστραμένο)

Ἀποδείξεις

Γρ. 400 τετρακόσια ἔλαβα ἀπο Δημήτριον νγκότζον διὰ στρατολογία σενὲ 83
καὶ 84 τέσερα καθὼς καὶ τὸν μισθόν μου

869 Ἰουλίου 15

Νικόλα λίτος

80 γρόσια με ἐνεχειρον σαφετ ἐφένδη τὴν ἴδια ἡμερομηνία

Γρ. 60 ἑξίντα ἔλαβα ἀπο Δημήτριον νγκότζον διὰ στρατολογία σενὲ 85 πέντε
καθὼς καὶ τὸν μισθόν μου.

869 Σεπτέμβριος 26

Νικόλας Ι. λίτος

Ὁμόλογον

ἤδου ενα ὁμολογον ἀπο γρόσια τριακοσια δεκα του Θιμιου παναγιωτι εμινε ης
χιρας μου αν ο βασιλις ο αδελφος του δεν τα δοσι τα γροσια εος ις δεκα χηνοπορον

εχο να του δοσο την ομολογηαν του κηρ διμητρι κε να μου δοσι την πουσουλα μου κε την ομολογιαν του βασιλι απο γροσια 310 ητι τριακοσια δέκα διο εδουσα το παρον μου κε ηποφενομε

869 τι 13 δικεμβριου
Θανασουλης ηποφενομε

Όμολογία χρέους από τὸ χωριὸ Βούρμπιανη (ἔτος 1869)

Γρόσια 1000 χίλια τὸ κεφάληον Διαθήκης Ζηκοβιάς τζούκαλη (ὡς ἡ διαθετις).
700 ἑπτακόσια ὁ τόκος αὐτῶν.

1700 γρόσια χίλια ἑπτακόσια. Τὰ ἄνωθεν γρόσια τὰ ἐβάσταξα ἐγὼ ὁ ὑποφαινόμενος Νικόλαος τζούκαλης διὰ χρῆαν μου, καὶ διὰ τὰ ἀνωτέρω κεφάληον καὶ τόκον, παρελθούσης τῆς προθεσμίας θέλω πληρώνη τὸν καθέκαστον χρόνον τὸν ἀνάλογον τόκον εἰς τοὺς κατὰ καιροὺς ἐπιτρόπους τῆς κεντρικῆς ἐκκλησίας τῆς κοιμῆσεως Παναγίας, καὶ θέλῃ ἐξωφληθῇ τὸ ὡς ἄνω ποσὸν ἐν καιρῷ ὡς εἶναι ἐν γνώσει τῶν τεσσάρων ἀτόμων ὁποῦ διαλαμβάνει ἡ διαθήκη ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς χεῖρας μου. Διὰ τοῦτο καὶ ἔδωσα τὸ παρόν μου ὁμόλογον εἰς χεῖρας τῶν κυρίων ἐπιτρόπων Παναγίας σήμερον καὶ ἐνώπιον τῶν παρευρεθέντων ἀξιοπίστων μαρτύρων καὶ ὑποφαινομαι.

Τῇ 18 ... 1869 Βούρμπιανη

Νικόλαος τζούκαλης βεθεδ τὰ ἀνοθεν
Παπαδημήτριος Παπασωτηρίου παρὼν μαρτυρῶ.
Κωνσταντῖνος Γ. Ἀντωνίου παρὼν μαρτυρῶ
Ζίσης Χαρισι ντόντη μαρτυρῶ.

Ἔτος 1870.

Σημειώσεις σχετικὲς μὲ τὴν περιουσία τῆς ἐκκλησίας Κονίτσης.

ἡδο γραφο του βαταληκη οπου ηπαρκην ηστην ηκλησηας
μερεμ(έτια;) σтин παλα θηρα

ης τηχον αβλη

6 χαρτοβηβληα

αλο τη μικρον βηβληον

αλο γορμενο βηβληον

δho βανκεληα θεολογη

1 ατλανο του πηδηου

ης το βηβληοδετη

στον καραησκον ασβεστη στρα...

ης τα σανηδηα

ης τα καληματα

παησαμαν κη πανηα στον αγηου τραπεζο

δανησμα του χουργηνου....

μηκρη ηκλησηα χαηατη

γροοο	152
»	100
»	180
»	50
»	25
»	32
»	36
»	100
»	180
»	200
»	165
»	70
»	115
»	45

1450

ηγο ο γηανης πετρο ποσ δηνο το λογαργηασμο μου (ἔτος) 1870

ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΗ

Η ΛΑΪΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ

Περιοχῆς Κρυφοβού καὶ Κουκλεσίου Ἡπείρου

(ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ)

Πρῶτο Βραβεῖο Κουτλιδείου Διαγωνισμοῦ 1976—1977,
τοῦ Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Ἀπονέμονται δύο πρῶτα βραβεῖα, διότι δύο ἐργασίες, ἡ μία τοῦ κ. Χρήστου Σκανδάλη καὶ ἡ δεύτη τοῦ κ. Γιώργου Θωμᾶ, κρίθηκαν ἰσάξιες...

Ἦταν πραγματικὴ ἀπόλαυση ἡ ἀνάγνωση τῶν ἐργασιῶν τους. Μᾶς πῆραν μαζί σιὰ χωριά τους καὶ μᾶς πλησίασαν στὸν κόσμον τους καὶ μᾶς ἔκαναν ν' ἀγαπήσουμε τὸ Κρυφοβό, τὸ Κουκλέσι καὶ τὸ Προμῖσι. Ὁ πλοῦτος τοῦ ἔλικου πολλές φορές καινούργιον, συναγωνίζονται τὴν ὥραία καὶ ζωντανὴ διατέλωση. Ἡ εἰσαγωγή καὶ τῶν δύο σύντομη καὶ κατατοπιστικὴ προκαθορίζει, μπορῶ νὰ πῶ, τὴν ποιότητα τῆς ὅλης συλλεκτικῆς ἐργασίας. Καὶ τῶν δύο οἱ ἐργασίες συνοδεύονται ἀπὸ φωτογραφίες. Τοῦ κ. Σκανδάλη, ἂν καὶ λιγότερες, ἦταν πολὺ καλύτερες καὶ με ἄμεση σχέση πρὸς τὴς ἀναφερόμενες στὴ συλλογὴ συνήθειες. Ὁ κ. Σκανδάλης μᾶς ἔδωσε ἐπίσης πολλὰ σχέδια μέσα σὸ κείμενον καὶ ἐπὶ πλέον μιά πολὺ καλὴ ταυρία ποὺ ολοκληρώνει τὴ σχετικὴ περιγραφή τῶν Λαζαρικῶν, χρησιμότητα ἀπὸ μουσικολογικὴ ἄποψη.

Σ' ὅλες τους τὴς πληροφορίες εἶναι ἐκδηλὴ ἡ συστηματικὴ καὶ ἐμπειριατικὴ μένη ἐρευνα καθὼς καὶ ἡ βαθιὰ γνώση τῶν περιγραφομένων. Τίποτε τὸ περιττόν. Μεθοδικότης καὶ ἀκριβολογία σὲ ὅλα... Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ βραβεῖον, ποὺ τόσο ἐπάξια κέρδισαν, συγκαίρει καὶ τοὺς δυὸ θερμοτάτα καὶ τοὺς εὐχεται νὰ συνεχίσουν τὴν ὥραία καὶ ἀποδοτικὴ ἐργασία τους με τὴν ἴδια θέρη καὶ σ' ἄλλους λαογραφικοὺς τομεῖς).

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Ἐκθεση τῆς Κοιτικῆς
Ἐπιτροπῆς τοῦ Κουτλιδείου Διαγωνισμοῦ)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ Συλλογὴ τῆς Λαϊκῆς Λατρείας ἀναφέρεται κυρίως στὴν περιοχὴ τῶν χωριῶν: Κ ρ υ φ ο β ὸ καὶ Κ ο υ κ λ έ σ ι. Πολὺ λίγα λατρευτικὰ ἔθιμα περιγράφηκαν ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς Ἡπείρου. Καὶ τὰ δυὸ χωριά ἀνήκουν σήμερα στὴν ἐπαρχία Δωδώνης καὶ στὸ Νομὸ Ἰωαννίνων. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1912 τὸ Κρυφοβό καὶ τὸ Κουκλέσι, καθὼς καὶ τ' ἄλλα γύρω χωριά, ὑπάγονταν στὴν περιοχὴ ποὺ λέγονταν Τσαρκοβίτα.

Τὸ Κρυφοβό βρίσκεται Ν τῆς πόλης Γιάννινα καὶ σὲ ἀπόσταση 20 χλμ. ἀπὸ αὐτή. Εἶναι χτισμένο σήμερα σὲ βουνοσειρὰ Ξεροβουνιοῦ, ἐνῶ οἱ συνοι-

κιομοί του φτάνουν ως τη δημόσια οδό Ἰωαννίνων — Πρέβεζας. Τὸ παλιὸ χωριὸ ἦταν χτισμένο — εἶναι καὶ ἀρκετὸ ἀπὸ τὸ σημερινὸ — στὴν πλαγιά καὶ σὲ γούπατο τοῦ ἴδιου ὑψώματος καὶ ἦταν ὅλο ἀθέατο ἀπὸ τὸ Μπαζάνι. Σὲ κρυφὸ δηλαδὴ μέρος. Καὶ ὡς Κρέχοβον πού φέρεται στὸ Χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου (1319), ἴσως τὸ ἴδιο σημαίνει κρυφὸς τόπος δηλαδὴ.

Γύρω του ἀπλώνονται οἱ περιοχὲς τῶν χωριῶν: Κατοανοχώρια, Λακκοχώρια, χωριά τοῦ Κάμπου Γιαννίνων.

Τὸ χωριὸ ἔχει σήμερα 350 περίπου κατοίκους, πού ἀσχολοῦνται μὲ τὴ γεωργία καὶ τὴν κτηνοτροφία. Εἶναι καὶ ἀρκετοὶ τεχνίτες, ἐργάτες καὶ ἐπαγγελματίες πού ἐργάζονται στὰ Γιάννινα. Καὶ ἀκόμα ἄλλοι ἐργάζονται στὴν Ἀθήνα καὶ σ' ἄλλες πόλεις τῆς Ἑλλάδας. Στὸ ἐξωτερικὸ ἔχουν φύγει λίγοι. Στὰ Γιάννινα ἔχει τὴν ἔδρα τῆς καὶ ἡ Ἀδελφότητα Κρυφοβιτῶν. Τὸ Πάσχα, στὸ πανηγύρι, καθὼς καὶ σ' ἄλλες θρησκευτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις κάθε χρονιάς γυρίζουν στὸ χωριὸ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ξενιτεμένους ἢ ἐργαζόμενους μακριὰ ἀπ' αὐτό.

Τὸ Κουκλέσι βρίσκεται καὶ αὐτὸ Ν τῆς πόλης Γιαννίνων καὶ σὲ ἀπόσταση 40 περίπου χλμ. Εἶναι χτισμένο σὲ ὕψωμα τῆς Ὀλύτσικας, ἐνῶ νέοι συνοικισμοί του βρίσκονται κοντὰ στὸ Λοῦρο ποταμὸ καὶ στὸ δημόσιο δρόμο Ἰωαννίνων - Πρέβεζας. Εἶναι ἀπὸ τὰ ἀκρινὰ χωριά τῆς Λάκκας - Σουλίου καὶ συνορεύει μὲ τὰ Ξεροβουνοχώρια καὶ τὰ χωριά τῆς Πρέβεζας.

Οἱ κάτοικοί του ὡς τὸ 1935, ἦταν καρβουνιάρηδες (ἔκαναν καμίνια γιὰ ξυλοκάρβουνα), κτηνοτρόφοι καὶ γεωργοί, ἐργάτες, ἐπαγγελματίες, τεχνίτες. Ἐργάζονται στὰ Γιάννινα καὶ σ' ἄλλες πόλεις τῆς Ἑλλάδας. Ὁραδικὴ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ἡ μετάβαση Κουκλεσιτῶν στὴ Δυτ. Γερμανία γιὰ ἐργασία.

Ὁ σημερινὸς ἀπλὸς Ναὸς τοῦ Ἀγίου Νικολάου πρὶν ἀπὸ τὸ 1912 ἦταν μοναστήρι μὲ ἀρκετὴ περιουσία.

Τόσο στὸ Κουκλέσι, ὅσο καὶ στὸ Κρυφοβό, τὸ ρεῦμα τῆς ἀστυφιλίας ἀνοίξε μετὰ τὸ 1961.

Τὰ λατρευτικὰ ἔθιμα πού περιγράφονται καὶ εἶναι παρμένα ἀπὸ τὰ δυὸ χωριά, συναντιοῦνται τὰ ἴδια ἢ λίγο διαφορετικὰ καὶ στὰ γύρω χωριά, καθὼς καὶ ἴστ' ἄλλα τῆς Ἡπείρου. Τοῦτο διαπιστώθηκε ἀπὸ τὸν συλλογέα κατὰ τὴν συγκέντρωση στὸ παρελθὸν λαογραφικοῦ ὑλικοῦ ἀπὸ τὶς περιοχές: Λάκκας - Σουλίου, Τζουμέρκων, Κόνιτσας, Ζαγορίου, Πωγωνίου.

Λατρευτικὰ ἔθιμα χωριῶν ἄλλων περιοχῶν περιλήφθηκαν στὴ συλλογὴ καὶ περιγράφηκαν ἀκριβῶς, ὅπως εἶναι σ' αὐτά, μόνο στὶς περιπτώσεις πού εἶναι μοναδικὰ καὶ μεγάλης σημασίας.

Ἄν ἡ εἴδηση προέρχεται ἀπὸ τὸ ἓν ἢ τ' ἄλλο χωριό, ἀναφέρεται σέ, ἀμέσως κάτω ἀπ' αὐτή, σημείωση. Οἱ ἄλλες εἰδήσεις καὶ πληροφορίες εἶναι κοινὲς γιὰ τὰ δυὸ χωριά.

Ὁ συλλογέας εἶναι γέννημα καὶ θρέμμα Κρυφοβοῦ, ἐνῶ στὸ Κουκλέσι ὑπηρετεῖ ὡς δάσκαλος ἐδῶ καὶ ἔξι χρόνια.

Τὰ λατρευτικὰ ἔθιμα ἀνάλογα μὲ τὶς πράξεις λατρείας καὶ μὲ τὶς περιστάσεις, εὐκαιρίες, περιόδους, γιορτές, ἐποχὲς τοῦ ἔτους, κλπ., πού τελοῦνται, περιγράφονται καὶ παρουσιάζονται ὡς ἑξῆς:

- I. Γενικὰ λατρευτικὰ ἔθιμα (γλώσσα λαϊκῆς λατρείας).
- II. Περιοδικὰ - εὐκαιριακά.
- III. Περιοδικὰ.
- IV. Γιορτῶν.
- V. Ἀγροτικά.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ (Ι)
ΓΕΝΙΚΑ ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ
(Γλώσσα λαϊκῆς λατρείας)

Α'.
ΘΕΟΣ, ΧΡΙΣΤΟΣ, ΠΑΝΑΓΙΑ

1. Θ ε ό ς. 'Επίθετα καὶ χαρακτηριστικὲς φράσεις. «'Ο Μεγαλοδύναμος». «Εἶνι θεὸς ἀπάν'» (καὶ δείχνουν μὲ τὸ δάχτυλο τὸν οὐρανό). «'Εκειός», δείχνοντας πάντα πάνω ἢ κοιτώντας πρὸς τὰ οὐράνια. «Γλέπει ἐκεῖος» (βλέπει ὁ θεός). Θὰ σὲ ξεσυνερ'στεῖ ὁ θεός» (θὰ πάθεις κακὸ ἀπὸ τὸ θεό). «Μὴ ξεσυνερίσαι τὸ θεό» (μὴ πᾶς ἐνάντια στὸ θεό, μὴ τὰ βάζεις μὲ τὸ θεό).

«Θεοτ'κό», «Θεοτ'κὸ πράμα» (πράξη θεικὴ, θεικὸ πράμα, πράμα τοῦ Θεοῦ). «Δὲν ἔχ' ἀπὸ θεοῦ ἀπάνω τ'» (χαρακτηρισμὸς σὲ ἀνθρώπους κακοὺς, ἄθρησκους, ἀπατεῶνες, δὲν ἔχουν ἐμπιστοσύνη).

«Θεοῦλη μ' δὲ γλέπ'ς!» («Ὅταν τοὺς κάνει ἄλλος κακός»).

«Νὰ τὸ βρεῖς ἀπὸ τὸ θεό» (Κατάρ, τὸν ἀφίνει στὴ θεία δίκη).

«'Ε ὁρὲ Θεέ!» (Λέγεται σὲ περίπτωση συμφορᾶς, ἀπελπισίας).

«Μὴ τὰ βάν'ς μὲ τὸ θεό» (μὴ πᾶς ἐνάντια στὴ δύναμη καὶ θέληση τοῦ Θεοῦ).

(Λέγονται μέχρι σήμερα στὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν χωρικῶν. Πληρ. προσωπικῆς ἐμπειρίας καὶ ἀπό: Δημ. Ἀθανασόπουλο, κτηνοτρόφο ἀγράμματο, 75 χρονῶν, Νάστω Μπότσαρη, ἀγράμματο, 85 χρονῶν, κατοίκους Κουκλεσίου. Καί: Κων. Τσιάπα, 73 χρονῶν, Μαρία Σιούτη, 75 χρονῶν ἀγράμματο, κατ. Κρυφοβοῦ).

«Λένε, ὁ θεός, ὅταν ἐπλασι τὸν κόσμο, ρῶσε τὴν Εὐα. Τί θέλ'ς πολλὰ παιδιὰ κι ἀπέθαντα ἢ λίγα κι νὰ πεθαίν'». Κι αὐτὴ ἡ γιάτιμη ἡ Εὐα τοῦειπε: Πολλὰ κι νὰ πεθαίν'». ('Απὸ τὸ στόμα Νάστως Μπότσαρη Κουκλέσι. Λέγεται ἀπὸ μικροὺς καὶ μεγάλους στὰ χωριά).

2. Ὁ Χ ρ ι σ τ ό ς. 'Επίθετα, λέξεις, φράσεις, εὐχές.

«Χριστέ μ'», «Χριστοῦλη μ'», «'Ο ἀφέντης ὁ Χριστὸς κι ἡ Κυρὰ ἡ Παναγιά», «Θέ μ' κι Χριστοῦλη μ'». (Συνήθως σταυροκοπιέται ὁ χωρικός λέγοντας τίς φράσεις). «Χριστὸς κι Ἀπόστολος» (σὲ περίπτωση ἐκπληξης κι ἀπορίας καὶ σταυροκοπιέται).

Ὁ Χ ρ ι σ τ ό ς κ ι ὁ δ ι ά β ο λ ο ς. «'Ο Χριστὸς ἔφκιασε τὸ πρόβατο κι ὁ Σατανὰς τὸ λύκο. Ὁ Σατανὰς δὲν μπόραγε νὰ κάν' τὸ λύκο νὰ σπκωθεῖ κι νὰ πάρ' ζωὴ. Τότε κι ὁ Χριστὸς λέει: Σῆκ' λύκε καὶ φάε τ' ἀφεντικό σ' π' σ' ἔφκιασε. Σπκῶθε κι ὁ λύκος κι ἄρπαξε τὸν ἀφέντη τ' τὸ διάβολο ἀπὸ τὸ ποδάρ'. Τρύπωσε ὁ διάβολος κι γλύτωσε. Ἀλλὰ ἐμ'νε κουτσός. Μετὰ ὁ Χριστὸς ἔφκιασε τὸ σκύλο νὰ κυνηγάει τὸ λύκο». ('Απὸ τὸ στόμα τοῦ Δ. Ἀθανασόπουλου, κτηνοτρόφου, 75 χρονῶν. Ὁ μῦθος λέγεται μεταξὺ τῶν βοσκῶν).

«'Ο Χριστὸς κι ὁ διάβολος ἄρμεγαν ὁ ἓνας τὸ κοπάδι τ' ἄλλουνοῦ. Ὁ διάβολος τὰ πρόβατα κι ὁ Χριστὸς τὰ γίδια. Ὁ Χριστὸς, κάτws πέραγαν τὰ γίδια στὴ στρουγγά ἓνα - ἓνα τὰ σφραίριζε μὲ μιὰ καυτὴ σφραῖδα στὸ γόνατο. Καμιὰ φορὰ τὰ προντάει ὁ διάβολος τὰ γίδια ἀπὸ τ' στρούγκα κι ἔφκαν κάμποσα ἀσφραῖστα. Αὐτὰ εἶναι τ' ἀγριόγινδα π' δὲν ἔχουν τ' βούλα στὸ γόνατο».

('Απὸ Δ. Ἀθανασόπουλο ἀπὸ Κουκλέσι. Λέγεται ἀπὸ τοὺς τζιομπαναραίους).

«Στὴ Δευτέρα Παρουσία θὰ τ'ς βάλ' ὅλο τὸν κόσμο ὁ Χριστὸς σὶ νιὰ στρούγκα. Κι θὰ περᾶν ἓνας - ἓνας κι θὰ τοὺς ζ'γιάζ'. Κι κατὰ ποῦ κλιν' ὁ καθένας, θὰ τ'ς βάλ' στὴν κόλασ' ἢ στὸν παράδεισο». ('Απὸ τὸ στόμα Κ. Τσιάπα, γεωργοῦ 73 χρονῶν, ἀπὸ Κρυφοβό. Λέγεται συχνὰ καὶ σήμερα μεταξὺ τῶν χωρικῶν).

3. Ἡ Παναγία. Εὐχές, λέξεις, φράσεις, ἐπίθετα.

«Παναγιά μ'» (σὲ παράκληση καὶ ἀπορία). «Παναίτσα μ'». «Μάνα τ' Χ' στοῦ», «Ἀφέντρα» (Σὲ παράκληση). «Ἡ Κυρά ἡ Παναγιά». «Ὅ, τι πεῖ ὁ Ἀφέντης ὁ Χριστός κι ἡ Κυρά ἡ Παναγιά» («Ὅταν ζητοῦν χάρη ἢ τ' ἀφίνουν στὴ διάθεση τῆς δύναμης τοῦ Χριστοῦ ἢ στὴ χάρη τῆς Παναγιάς»). «Χ' σὴ μ' Παναίτσα» (Χρυσή μου Παναίτσα. Ὅταν ζητοῦν χάρη). «Παναγία Βόθηα» (ὅταν ἐκφράζουν ἐκπληξη, ἀπορία καὶ ἀποστροφή ἀπὸ κάποιον).

«Εἶναι Παναγία βόθηα» (χαρακτηρισμός γιὰ ἄνθρωπο πού δὲν εἶναι καλὸς καὶ νὰ βοηθᾷ ἡ Παναγία νὰ μὴ μπλέξεις μαζί του). «Κάν' τὸ θάμα σ' Κυρά μ' Παναγιά μ'», (ὅταν ζητοῦν χάρη σὲ μεγάλο κίνδυνο). «Παναγιά τ'ς Τσιούκας». (Ἡ Παναγία τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Τσιούκας). «Ἡ Βαγγελίστρα τῆς Ζιόριστας». (Ἡ Παναγία Εὐαγγελίστρια τοῦ Πεντολάκκου).

(Ἄλλα στὶς γιορτὲς τῆς Παναγίας στὸ ἐορτολόγιο τοῦ Χρόνου. Οἱ φράσεις κλπ. ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Μαρ. Σκανδάλη ἀγράμματης χωρικῆς Κρυφοβοῦ, 67 χρόνων. Τὶς λένε καὶ σήμερα οἱ γυναῖκες τῶν χωριῶν).

Β'.

ΝΑΟΣ, ΣΚΕΥΗ ΙΕΡΑ, ΑΜΦΙΑ, ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ, ΜΥΣΤΗΡΙΑ

1. Ν α ό ς. («Στὴν ἐκκλησιά, στ'ν Ἰκκλησιά»). (Ἐννοοῦνε τὸ κτίριο, τὸ Ναό, ἀλλὰ καὶ τὴν τελετὴ τῆς Θείας Λειτουργίας).

«Πάμε στ'ν ἐκκλησιά». (Πάμε στὸ ναό, ἀλλὰ καὶ στὴ Θεία Λειτουργία). «Στ' Παναγιά», «Στὸ Χριστό», «Στὸν Ἀϊ - Χιά», «στὴν Ἀϊ - Παρασκευή», κλπ. (Λέγοντας τὶς φράσεις τοῦτες οἱ χωρικοὶ νοοῦνε τὸ ναό καὶ τὴ λειτουργία πού γίνεται μιὰ Κυριακὴ ἢ γιορτῇ). Ἄλλες παρόμοιες φράσεις: «Πάμε στὸν Ἀϊ - Θανάσ' νὰ μεταλάβουμε». «Πανγυρίζ' ὁ Ἀϊ Δημήτρης».

Ἡ κεντρικὴ ἐκκλησιά τῆς ἐνορίας ξεχωρίζεται ἀπὸ τὰ ἐξωκκλήσια ἢ παρακλήσια μὲ τὴ λέξη «Ἐκκλησιά», ἐνῶ γιὰ παρακλήσι ἢ ξωκκλήσι λένε: «στὸν Ἀϊ - Μηνά, στὸν Ἀϊ - Ν'κόλα, στὴν Ἀϊ - Μαρίνα» κλπ. Σπάνια λένε γιὰ τὰ ξωκκλήσια «στὴν ἐκκλησιά». Ἀκόμη λένε: «Ὁ παπὰς τ' Ἀϊ - Νικόλα» (ὁ παπὰς τῆς ἐνορίας πού λειτουργεῖ κάθε Κυριακὴ στὸν Ἅγιο Νικόλα). «Ὁ Παπὰς τ'ς Παναγίας» (πού εἶναι ἐφημέριος στὸ ναὸ τῆς Παναγίας).

Μ έ ρ η ν α ο ῦ, ὀ ν ο μ α τ ο λ ο γ ί α λ α ῖ κ ή. («Τὸ Ἱερό» (τὸ Ἱερό), «Τὸ Ἱερό τ' παπᾶ» (Τὸ Ἱερό), «Τὸ ἀντρίκειο» (ἐκεῖ πού στέκονται ἢ κάθονται οἱ ἄντρες. «Τὸ γυναικείο» (ἐκεῖ πού κάθονται ἢ στέκονται οἱ γυναῖκες, καθῶς καὶ ὁ γυναικωνίτης).

«Γυναικεία πόρτα» (ἡ θυρικτὴ πού συνήθως μπαίνουν οἱ γυναῖκες στὴν ἐκκλησιά στὰ χωριά). «Ἀντρίκεια πόρτα» (ἡ Νότια πού μπαίνουν οἱ ἄντρες).

«Ὁ Ἀϊ - Δ ἡ μ ο ς, στὸν Ἅγιο Δῆμο» (τὸ ἔξω μέρος τῆς κόγχης τοῦ Ἱεροῦ, κι ὁ χώρος στὴν ἀνατολικὴ πλευρά). Ὁ χώρος λέγεται: «Πίσω στὸν Ἅγιο Δῆμο». Στὸ χώρ «Πίσω στὸν Ἅγιο Δῆμο», θάβουν τοὺς παπᾶδες τοῦ χωριοῦ, «δίπλα ἢ καθιστοῦς», ὅπως λένε στὰ χωριά.

«Τ ὁ χ α γ ι ᾶ τ' τ' ς ἐ κ κ λ η σ ι ᾶ ς, τὸ Χαγιάτ'» (τὸ ὑπόστεγο στὴ Νότια συνήθως πλευρὰ τοῦ Ναοῦ. Ἐχει καὶ πεζούλια γιὰ νὰ κάθονται, ὅταν βγαίνουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Ἐπίσης ἐδῶ ἀφίνουν τὶς σαρμανίτσες οἱ μανάδες γιὰ νὰ μποῦν στὴν ἐκκλησιά, κρεμοῦν τὶς γκλίτσες οἱ τζιομπαναραῖοι καὶ τὰ μπιστοῦνια οἱ γέροντες. Ἀνάβουν φωτιά γιὰ κάρβουνα, τὰ παιδιὰ πού βοηθᾶνε τὸν παπὰ στὸ Ἱερό).

«Ἡ Ἀ ν ᾱ σ τ α σ'» (τὸ μικρὸ εἰκονοστάσι στὸ προαύλιο τῆς ἐκκλησίας) πού βγάζουν τὴν Ἀνάσταση κάθε Λαμπρῇ).

«Ἡ μά ν τ ρ α τ ' ς ἐ κ κ λ η σ ι ᾱ ς» (ὁ τοῖχος ποὺ περικλείνει τὸ ναό, τὸ νεκροταφεῖο καὶ τὸ προαύλιο).

«Τὸ κοι μ ' τ ῆ ρ » (τὸ κοιμητήρι), εἶναι ὁ χώρος ποὺ ἔχουν τὰ κόκκαλα τῶν νεκρῶν τοὺς οἱ χωρικοί. Συχνὰ ἀκούγεται ἀπὸ τὶς γριές ἢ κατὰρα: «Ἀνάθεμα τὸ κοιμ'τῆρ' τῶν γονιῶν σ', ἀνάθεμα τὸ κοιμ'τῆρ' τῆς μάνας σου, τοῦ πατέρα σου, κλπ.».

«Τὸ β α κ ο ὕ φ'» (τὸ βακούφι). Λένε οἱ χωρικοὶ ὅ,τι κινητὸ καὶ ἀκίνητο ἀνήκει στὴν ἐκκλησιά. Δὲν πειράζουσι βακούφια πράγματα καὶ περιουσίες. Πολλὰ περιστατικὰ διηγοῦνται στὰ χωριά γιὰ ἀνθρώπους, ποὺ πείραξαν βακούφια καὶ τιμωρήθηκαν ἀπὸ τὸν Ἅγιο ἢ τὴν Παναγία.

Στὸ Κουκλέσι ἀπὸ τὰ πολλὰ ποὺ συνέβηκαν ἀναφέρουμε ἓνα περιστατικό: «Πάει ὁ Βαγγέλ' Σωτήρης μιὰ νύχτα καὶ πῆρε ἓνα φόρτωμα ἀπὸ τ'ς ἐλιές τῆς ἐκκλησιᾶς, ποὺ τῆς εἶχαν σωρὸ μαζεμένες μέσα στ'ν ἐκκλησιά. Νύχτα ἦταν δὲν τὸν εἶδε κανένας. Φόρτωσε κι ἔκανε ἀπάν'. Στὸν Ἀϊ - Μηνᾶ μισοστρατὶς, κόλωσε τὸ μουλάρ' κι δὲν ἔκανε ἀπάν'. Τὸ βάρσε, τὸ τράβ'σε, τίποτε, δὲν μπόρ'γε νὰ τὸ κάν' ἀπάν'. Γυρίζ' πάλι κάτω στὸν Ἀϊ - Σῶζοντα ποῦχε πάρ' τ'ς ἐλιές, τ'ς ξεφόρτωσε καὶ πάει πάλι μὲ τὸ μουλάρ' ἀπάν' στὸ χωριό. Τὸ μουλάρ' πέρασε ὅπως πέρασε τ'ς ἄλλες φορὲς χύρ'ς νὰ κουλώσ'». (Ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Παναγίως Μπότσαρη, 72 χρονῶν, ἀγράμματης γριᾶς).

Στὸ Κρυφοβὸ ἡ γριά Μαρία Σκανδάλη μᾶς δίνει τὴν εἰδὼς πὼς μιὰ φορὰ πῆγε καὶ πῆρε ἓνα ζαλίκι (φόρτωμα γυναίκα) τσάκνα (ξερὰ ξύλα) ἀπὸ τὸ βακούφι. Μόλις ἔβαλε τὸ πρῶτο στὸ τζάκι ἀναψε τὸ μπουχαρὶ καὶ κόντεψε νὰ καεῖ τὸ σπίτι. Ἐρριξε νερὸ νὰ τὸ σβύσει καὶ δὲν ξαναπῆρε ἀπὸ τὸ βακούφι ξύλα. Καὶ γιὰ ἄλλες γυναῖκες μᾶς πληροφορεῖ ἡ ἴδια πὼς πάθανε ζημιὰ, γιὰτὶ πῆραν ἀπὸ τὸ βακούφι πρᾶμα.

Μιὰ φράση: «ἀπὸ βακούφ'κο ἔφασε» τὴ λένε γιὰ τὰ ζῶα ποὺ ἀρρωσταίνουν ἢ φοφοῦνε. Ἀκόμη τὴ λένε γιὰ ζῶα καὶ ἀνθρώπους ποὺ δὲν παχαίνουν: «Τρῶει ἀπὸ βακούφ'κο κι δὲν παχαίν'». («Ἀπὸ βακούφ'κο τρῶς κι δὲν παχαίν'ς:»).

Οἱ πό ρ τ ε ς τ ῆ ς ἐ κ κ λ η σ ι ᾱ ς. Στὶς ξυλόπορτες τῶν ἐξωκκλησιῶν καὶ στὶς ἐξώπορτες τῶν προαυλιῶν τῶν ἐκκλησιῶν μέσα στὸ χωριὸ ἢ καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό, πολλοὶ συνηθίζουν νὰ χαράσσουσιν μὲ σουγιάδες ἢ μαχαιράκια, τὰ ἀρχικὰ ἀπὸ τὸ ὄνομά τους μὲ ἓνα σταυρὸ μπροστά. Συνήθως χαράζουσιν τὰ ὀνόματα στὶς πόρτες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ προπάντων τῶν ἐξωκκλησιῶν, τὰ τζιομπανόπουλα τοῦ χωριοῦ καὶ περαστικοὶ χωριῶν. Σ' ὅσα ἐξωκκλήσια δὲν ἄλλαξαν τὶς πόρτες ἀπὸ σάπισμα, εἶναι μέχρι σήμερα γραμμένα σ' ὅλη σχεδὸν τὴν ἐπιφάνεια κάθε πόρτας ἀρχικὰ ὀνομάτων, ὀνόματα ὀλόκληρα, σταυροί, χρονολογίες καὶ διάφορα κεντήδια καὶ διακοσμητικὰ γύρω ἀπὸ ὀνόματα.

(Τὰ εἶδα ὁ ἴδιος σὲ ἐξωκκλήσια καὶ ἐξώπορτες ἐκκλησιῶν στὸ Κουκλέσι καὶ Κρυφοβὸ).

2. Ἀ μ φ ι α. «Ἱεροφερμένους», λένε γιὰ τὸν παπὰ ὅταν εἶναι ντυμένος μὲ τὰ ἱερὰ ἄμφια.

«Καμπλάφκ'», λένε τὸ καλυμαύχι. Μιὰ φράση: «Τὸ καμπλάφκ' τ' παπᾶ» (τὸ καλυμαύχι τοῦ παπᾶ). Τὰ ἄλλα ἄμφια τὰ λένε ἢ μὲ τὰ ἐπίσημα ὀνόματά τους ἢ μὲ τὶς λέξεις «ράσα, τὰ ράσα τ' παπᾶ».

3. Σ κ ε ὕ η. «Τὸ ποτήρ' τ' παπᾶ» (τὸ Ἅγιο ποτήρι). «Τὰ δισκοπότηρα» (τὸ Ἅγιο ποτήρι, ὁ Δίσκος, ὁ Ἀστερίσκος).

«Τὸ κτάλ' τ' παπᾶ» (ἡ Λαβίδα). «Τὸ ζέβο» (τὸ ζέο).

«Τὰ Ἱερὰ» (κάθε ἱερὸ σκεῦος ἢ ἄμφιο).

«Τὸ Κυραλέπσον τ' παπᾶ» ἢ «τὸ θυμιατό», λένε τὸ θυμιατό. «Τὸ κασέλ' τ' παπᾶ» (τὸ σκευοφυλάκιο).

«Ἁγίαστούρα» (ὁ σταυρὸς ποὺ χρησιμοποιεῖται στοὺς ἁγισμοὺς).

«Τὸ σήμαντρο τ' ἑκκλησιᾶς», «τὸ σήμαντρο τ' Αἰ - Νικόλα», «τὸ σήμαντρο τ' Αἰ - Παρασκευῆς». Μὲ αὐτὲς τὶς φράσεις λένε οἱ χωρικοὶ τὸ σιδερένιο καμπυλωτὸ σήμαντρο ποὺ ἔχουν σὲ ἐξωκκλήσια. Τὸ σήμαντρο χτυπᾶνε σήμερα μὲ μονότονο καὶ συνεχὲς χτύπημα: (Ντάν, ντάν, ντάν, ντάν...).

Τὰ σήμαντρα ποὺ ἔχουν στὰ ἐξωκκλήσια τὰ εἶχαν στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς στὶς κεντρικὲς ἐκκλησίες τῶν χωριῶν. Ἀκόμη σήμαντρα εἶχαν καὶ κεντρικὲς ἐκκλησίες χωριῶν μέχρι τῶρα εἴτε γιατί δὲν εἶχαν προμηθευτεῖ καμπάνα, εἴτε γιατί ἦταν ραγισμένη. Μόλις ἔφερναν καμπάνα στὸ χωριὸ τὸ σήμαντρο τὸ κρεμοῦσαν σὲ κανένα ἐξωκκλήσι. Σὲ πολλὰ χωριά τὰ σήμαντρα τὰ εἶχαν κρεμασμένα στὸ χῶρο τῶν σχολείων γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν παιδιῶν. Τοῦτο γινόταν, γιατί τύχαινε τὸ σχολεῖο νὰ 'ναι μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν καμπάνα ἢ τύχαινε σὲ συνοικισμό τοῦ χωριοῦ. (Γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν παιδιῶν στὰ σχολεῖα ἔπαψαν νὰ χτυποῦν σήμαντρα καὶ καμπάνες μετὰ τὸ 1965, γιατί σ' ὅλα τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ ὑπάρχει ρολόγι).

Τὶς καμπάνες, ὅταν δὲν ἔχουν καμπαναριό, τὶς κρεμᾶνε σὲ κλωνάρι πουρναριοῦ ἢ φτελιὰ ποὺ τυχαίνει νὰ 'ναι στὸ προαύλιο τῆς ἐκκλησίας. Στὸ Κουκλέσι τὴν καμπάνα ὡς τὸ 1971 τὴν εἶχαν κρεμασμένη σὲ φτελιὰ στὸ χῶρο τῆς ἐκκλησίας. Μετὰ ἔφτιασαν καμπαναριὸ μὲ δωρεὲς κατοίκων ποὺ ἐργάζονται στὴ Γερμανία. Πρὶν κρεμάσουν τὴν καμπάνα στὸ φτελιὰ καὶ στὴν ἴδια θέση εἶχαν τὸ σήμαντρο, τὸ ὁποῖο μετὰ ἔφεραν στὸ σχολεῖο γιὰ τὴ συγκέντρωση τῶν μαθητῶν καὶ μετὰ τὸ πῆγαν σὲ ἐξωκκλήσι. Στὸ Κρυφοβὸ τὴν καμπάνα καὶ τὸ σήμαντρο πρὶν ἀπὸ τὸ 1930 εἶχαν σὲ πουρνάρι.

Ξύλινο σήμαντρο (Ξ'λένιο σήμαντρο, ξυλοσήμαντρο) δὲν ἔχουν στὰ χωριά ποὺ γράφουμε. Ξύλινο σήμαντρο εἶδα ὁ ἴδιος στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ Μακρίνου Ζαγορίου, ὅταν τὸ 1964 ὑπηρετοῦσα δάσκαλος στὸ διπλανὸ ἀπὸ αὐτὸ χωριό. Καστανῶνα. Τὸ ἔχουν κρεμασμένο στὸ καμπαναριὸ δίπλα ἀπὸ τὴν καμπάνα. Τὶς Κυριακὲς καὶ γιορτές, γιὰ τὴν ἐκκλησίαν, χτυποῦν πρῶτα τὸ ξυλοσήμαντρο καὶ μετὰ τὴν καμπάνα. Εἶναι στενόμακρο ξύλο ποὺ ἔχει τρύπες. Τὸ χτυποῦν μὲ ἄλλο κομμάτι ξύλου ποῦναι σὰ σφυράκι. Ὁ ἥχος τοῦ χτυπήματος εἶναι μονότονος ἀλλὰ διαπεραστικός καὶ ἀκούγεται σὲ ὅλο τὸ χωριό. Τὸ χτύπημα ἔχει αὐτὸ τὸ ρυθμὸ καθὼς τὸν ἔχω ἀποτυπωμένο ἀπὸ τότε στὸ νοῦ μου «Τὰκ (παύση), τὰκ (παύση), τὰκ (παύση), τὰτάκ, τὰτάκ, τατατατατατατακάκ!... τατατατατατατάκ!... (πολλὲς φορὲς τὸ τατατατατατατάκ!). (Στὸ τέλος πάλι ὅπως στὴν ἀρχὴ καὶ μετὰ ἀκολουθεῖ τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας. Δὲν ἔχω τὴν πληροφορία ἂν καὶ σήμερα συνεχίζουν νὰ τὸ χτυποῦν ὅπως παραπάνω ἀνάφερα).

Τὰ καντήλια. Τὰ καντήλια στὰ ἐξωκκλήσια τοῦ χωριοῦ τὰ ἀνάβουν, πρῶι καὶ βράδυ τὶς γιορτερεὲς μέρες μὰ καὶ τὶς καθημερινὲς πολλὲς φορὲς, οἱ γειτονες χωρικοί. Δηλ. ὅσοι τυχαίνει νὰ 'χουν κοντὰ στὸ ξωκκλήσι τὸ σπίτι ἢ τὴ στάνη τους. Ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν χωρικῶν, πηγαίνουν χωρὶς ποτὲ σχεδὸν νὰ τὸ παραμελοῦν καὶ ἀνάβουν τὰ καντήλια στὰ ξωκκλήσια τὰ κορίτσια ποὺ εἶναι σὲ ηλικία παντρεῖας καὶ γενικὰ τὰ ἀνύπαντρα κάθε ἡλικίας. Προπάντων πηγαίνουν οἱ γεροντοκόρες. Τὰ κορίτσια τὰ ἀνάβουν «γιὰ νὰ ἔχουν καλὸ τυχερό», νὰ τοὺς «βγεῖ γλῆγορα τυχερό». Στὰ χωριά καὶ σήμερα γιὰ νὰ προσβάλουν ἢ εἰρωνευτοῦν ἀνύπαντρα κορίτσια λένε: «Ἄει ἐδῶ θὰ μείν'ς νὰ ἀνάβ'ς τὰ καντήλια στὰ ξωκκλήσια». (Ἡ φράση ἀπὸ Κρυφοβὸ. Τὴν ἀκουσα ὁ ἴδιος).

4. Θεία λειτουργία. Μὲ τὸ χτύπημα τῆς καμπάνας κανονίζουν στὰ χωριά τὴ διάρκεια τῆς θείας λειτουργίας καθὼς καὶ τὸ χρονικὸ σημεῖο ποὺ θὰ προσέλθουν. «Στὴν πρῶτ' καμπάνα» (θὰ πεῖ γιὰ τὸ χωρικὸ πῶς τότε πῆγε ὁ παπὰς στὴν ἐκκλησίαν).

«Στ' δεύτερ' τὴν καμπάνα» (θὰ πρέπει νὰ πάει τὸ πρόσφορο ὁ χωρικός στὴν ἐκκλησιά, γιὰ νὰ βγάλει ὁ παπὰς τὸν ἄρτο καθὼς λένε). «Στὴν τρίτ' καμπάνα». (Ἡ λειτουργία εἶναι στὴ μέση καὶ βιάζονται οἱ μακρινοὶ χωρικοὶ νὰ προφτάσουν).

Σημεῖα τῆς Θείας λειτουργίας, ποὺ γνωρίζει ὁ χωρικός ἢ τὸν ἐνδιαφέρουν περισσότερο, γιατί ἔχει συνδέσει μ' αὐτὰ διάφορα λατρευτικὰ ἔθιμα ἢ προλήψεις:

«Στ' Δοξολογία» (ὅταν ψέλνεται ἡ δοξολογία στὴν ἐκκλησιά).

«Βῆκε μὴ τ' Σοφία» (Μικρὴ Εἴσοδος). «Βῆκε μὴ τ' Ἁγία» (Μεγάλῃ Εἴσοδος).

«Τὸ Πιστεύω», «τὸ Πατερμῶν». Τὸ «Πάτερ ἡμῶν» τὸ ξέρουν οἱ περισσότεροι χωρικοὶ ἔξω. Ἀπὸ τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως γνωρίζει τὸ σύνολο τῶν χωρικῶν λίγους στίχους. Τὴν ἀρχὴ ἀπὸ τὴν Κυριακὴ προσευχὴ καὶ τὸ Σύμβολο, ἔχουν οἱ χωρικοὶ πάντα στὰ χεῖλη ἔτοιμα σὰ βαδίζουν νύχτα σὲ λαγκάδια καὶ ξέμακρα μέρη, γιὰ νὰ τὰ ποῦν σὰν τοὺς βγοῦν μπροστὰ φαντάσματα, διάβολοι, κλπ. «Ὅταν περπατᾷς σὲ διαβολοσύχναστα μέρη τὴ νύχτα, νάχ'ς στὸ στόμα σ' τὸ Πιστεύω ἢ τὸ Πατερμῶ νὰ τὸ πεῖς ἂν σ' παρουσιαστοῦν διαβόλ' κὶ φαντάσματα. Μόλις κάν'ς τὸ σταυρὸ σ' κι ἀρχίεις τὸ Πιστεύω ἴσια χάνουντι». (Ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ Δ. Ἀθανασόπουλου γέροντα Κουκλεσίου).

«Τὸ ἐξαίρετω». Τὸ σημεῖο ποὺ ὁ ἱερέας λέγει «Ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας...». Ἐκεῖνὴ τὴ στιγμή οἱ χωρικοὶ, ὅσοι θέλουν, παίρνουν θυμιάμα ἀπὸ τὸ θυμιάτο. Τὸ κρατοῦν στὸ σπίτι «γιὰ γιατρικό», νὰ βάζουν σὲ δόντι ὅταν τοὺς πονᾷ, νὰ τὸ καίνε γιὰ «ξεμάτιασμα» παιδιῶν, νὰ τὸ βάλουν σὲ φυλαχτὸ παιδιοῦ ἢ ζώου. Ἀκόμη τὴ στιγμή ποὺ λέει ὁ παπὰς «Ἐξαιρέτω...», ὅσοι ἔχουν «μπαστραδίτσες» (σκληρὲς κρεατοελιὲς στὰ χέρια), τίς τρίβουν μὲ θυμιάμα «ἀπὸ τὸ ἐξαίρετω» γιὰ νὰ χαθοῦν ἀπὸ τὰ χέρια ἢ ἀπὸ ἄλλα μέρη σώματος.

«Στὸν Ἀπόστολο» (καθορίζουν τὸ σημεῖο τῆς Θείας λειτουργίας ποὺ λένε τὸν Ἀπόστολο).

«Στὸ Εὐαγγέλιο» (τὸ σημεῖο ποὺ λέει τὸ Εὐαγγέλιο ὁ ἱερέας).

«Στὸ Διευχῶν» (τὸ σημεῖο ποὺ γίνεται ἡ Ἀπόλυση) «Μοιράζ' ἀνφουρά» (ἔτσι καθορίζουν οἱ χωρικοὶ τὸ σημεῖο τῆς Λειτουργίας, ποὺ ὁ παπὰς μοιράζει ἀντίδωρο στὸ ἐκκλησίασμα).

5. Ἀλλες ἱεροτελεστίες. «Πάει ὁ παπὰς νὰ διαβαστεῖ», λένε γιὰ τὴν ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ ἢ τοῦ ὄρθρου. «Πάει ὁ παπὰς νὰ διαβαστεῖ τὸ πρῶν» (ὄρθρος). «Πάει ὁ παπὰς νὰ διαβαστεῖ τὸ δευτὸν» (ἑσπερινός).

«Εὐχολογáει ὁ παπὰς», λένε ὅταν ὁ παπὰς διαβάξει εὐχὲς σὲ κάποια γυναίκα. Τὸ ἴδιο λέγεται καὶ μὲ τίς φράσεις: «Δὶν' εὐχὲς ὁ παπὰς». «Πῆρε εὐχὲς (ἢ τάδε)». «Πάει γιὰ εὐχολόγημα ὁ παπὰς». «Εὐχολογáει (τὴν τάδε)».

6. Τὰ Μυστήρια. (Ὄνοματολογία). «Εὐκέλαιο» («τὸ Ἐφταπάδο» (Εὐκέλαιο). Κάνουν σὲ ἄρρωστο, γιὰ νὰ φύγει τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ ἀπὸ τὸ χωριό. (Στὸ Δεύτερο Μέρος γίνεται λόγος πλαύτερα).

«Τὸ βάφτισμα». «Βάφτισμα στὸν ἀέρα», «τὸ βάφτισαν στὸν ἀέρα τὸ παιδί» (ἀεροβαφτισμός). Τὸ ἀβάφτιστο παιδί τὸ λένε «τοῦρκο». «Εἶνι τοῦρκος, νὰ τὸ βαφτίσουμε νὰ γέν' χριστιανός». «Τὸ Μύρωμα» (τὸ Χρίσμα). «Τὸ ξεμολόγημα», «πῆρε σχώρεσ'», «πᾶω νὰ πάρω σχώρεσ'» (ἡ ἐξομολόγηση). «Μεταλαβιά» (Θεῖα κοινωνία, κοίτ. κεφ. Η'). «Πῆγε γιὰ παπὰς», «χειροτονῆθηκε» (Ἱεροσύνη). (Κατὰ τὰ ἄλλα στὰ Μυστήρια εἶναι τὰ γνωστά).

(Τὶς πληροφορίες καὶ εἰδήσεις καθὼς καὶ τίς ἰδιωματικὲς φράσεις ἔχουμε ἀπὸ: Μαρ. Σιούπη, Μαρ. Σκανδάλη, Κ. Τοιάπα, κατοίκους Κρυφοβοῦ καὶ ἀπὸ: Δημ. Ἀθανασόπουλο, Νάσω Μπότσαρη, Πανάγιω Μπότσαρη, Εὐάγ. Καλύβα, κατοίκους Κουκλεσίου. Ἐπίσης ἀπὸ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ συλλογέα. Ὅλα τὰ παραπάνω συνηθίζονται καὶ σήμερα).

Γ'. ΓΙΟΡΤΕΣ, ΑΓΙΟΙ

1. Γιορτές. «'Ανήμερα» (τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς). Π.χ. «'Ανήμερα τ' 'Αἰ - Δημητρίου, 'Ανήμερα τὰ Φῶτα».

«Παραμονή», π.χ. «Παραμονή τ' 'Αἰ - Λιός, Παραμονή τ'ς Παναγίας», «Προ-παραμονή» (δύο μέρες πρὶν ἀπὸ τὴ γιορτῇ).

«'Απόδγεβα». (Μὲ αὐτὴ τὴ λέξη ἐκφράζονται οἱ χωρικοὶ γιὰ ὀλιγοήμερο ἢ πολυήμερο διάστημα χρόνου μετὰ ἀπὸ μιὰ γιορτῇ. Π.χ. «'Απόδγεβα ἀπὸ τ' Λαμπρή, ἀπόδγεβα τὰ Φῶτα». Καὶ ἐννοοῦνε: μετὰ τὴ Λαμπρή, μετὰ τὰ Φῶτα. Καὶ ἄλλῃ μιὰ φράση ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ: «'Απόδγεβα τὸ Δωδεκάήμερο θὰ φύγ' γιὰ τ' Γερμανία»).

«Χροινιέρα μέρα». Λένε τὴ φράση τὴ μέρα γιορτῆς συνοδεύοντας καὶ χαρακτηρίζοντας κάποιο γεγονὸς καλὸ ἢ κακὸ. Π.χ. «Χροινιέρα μέρα σήμερα καὶ μαλώνετε γιὰ τὰ σύνορα». «Χροινιέρα μέρα σήμερα θὰ πιούμε!» «Χροινιέρα μέρα σήμερα ντύσε τὰ καλά σου».

2. Οἱ "Αγιοι. «'Αγιοι μικροί». Μὲ τὴ φράση αὕτη χαρακτηρίζουν τὶς γιορτὲς ἁγίων στὶς ὁποῖες δὲν κρατοῦν γενικὴ ἀργία. Κρατοῦν ἀργία μόνο ὅσοι «τόχουν ταμένο».

«Μεγάλοι "Αγιοι». Μὲ τὴ φράση χαρακτηρίζουν τὶς γιορτὲς ἁγίων κατὰ τὶς ὁποῖες ἔχουν ἀργία γενικὴ. Δηλ. μὲ τὶς «ἀλαφριές» γιορτὲς καὶ τὶς «βαριές» γιορτὲς χαρακτηρίζονται καὶ οἱ "Αγιοι μικροὶ ἢ μεγάλοι.

Παραδόσεις γιὰ 'Αγίους: Στὸ Κουκλέσι ἔχουν ἐξωκκλήσι πού τιμᾶται στ' ὄνομα τοῦ 'Αγίου Σῶζοντα καὶ λένε τὴν παρακάτω παράδοση γιὰ τὸν "Αἰ - Σῶζοντα: «'Ο "Αἰ - Σῶζοντας ἦταν ἀπάν' στοῦ Ξεροβούνι τζιομπάνος. Τὸν ἐπιασαν οἱ Τοῦρκ' κὶ τὸν τυράγνησαν νὰ τουρκέψ'. Αὐτὸς δὲν ἄλλαξε πίστη. Τὸν σκότωσαν μετὰ οἱ Τοῦρκοι. Καὶ οἱ χριστινοὶ τὸν κάναν ἅγιο. Τὰ πρόβατα τᾶρριχνε καὶ ἀπὸ δῶθε στὴν 'Ολύτσεικα, ἐδῶ κατὰ τὸ Κουκλέσι. Γιὰ δαῦτο ἔχουμε καὶ δῶ στοῦ Κουκλέσι "Αἰ - Σῶζοντα. "Αἰ - Σῶζοντα ἔχουν στοῦ Ξεροβούνι ἀπάνω, στοῦ χωριὸ 'Ανώγι». ('Απὸ τὸ στόμα τοῦ κτηνοτρόφου Δ. 'Αθανασόπουλου ἀγράμματος, 75 χρονῶν' 'Η παράδοση λέγεται καὶ σήμερα).

Πιο κάτω ἀπὸ τὸ Κουκλέσι εἶναι τὸ χωριὸ "Αγιος Γεώργιος, ὅπου ὑπάρχει ἐκκλησία καὶ «ἡ Τρύπα τ' 'Αγιώργ'» (βράχος τρύπιος πού λένε πὼς τὴν ἀνοίξε τὸ κοντάρι τοῦ 'Αγίου). Στὸ Κουκλέσι, λοιπόν, λένε τὴν παρακάτω παράδοση: «'Ο-ταν κυνήγαε τὸ στοιχειὸ ὁ 'Αγιώργ'ς νὰ τὸ σκοτώσ' μὲ τὸ κοντάρι καὶ τὸ χτύπασε, μιὰ κονταριά χτύπησε ἀπόπερα στὴν 'Ολύτσεικα, παραπάνω ἀπὸ ἐκεῖ πού εἶναι τῶρα τὸ ξωκκλήσι τ' 'Αγιώργ'». ('Απὸ τὸ στόμα Δ. 'Αθανασόπουλου. Λέγεται καὶ σήμερα).

(Ἄλλα γιὰ τοὺς 'Αγίους καὶ τὶς γιορτὲς περιγράφονται στοῦ IV Μέρους: Λατρευτικὰ ἔθιμα γιορτῶν).

Δ'.

ΤΙΜΙΟΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, ΕΙΚΟΝΕΣ, ΕΙΚΟΝΟΣΤΑΣΙ ΣΠΙΤΙΟΥ, ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

1. Τίμιος Σταυρός. Γιὰ τὸν Τίμιο Σταυρὸ στοῦ Κουκλέσι, λένε πὼς ἦταν ἀπὸ πυξάρι. 'Η γιὰ Νάστω Μπότσαρη ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριὸ μᾶς δίνει καὶ τὴν παρακάτω εἰδση: «'Ο κόρακας δὲν μπόρεσε νὰ βγάλ' τὸ Σταυρὸ ἀπὸ τὸ νιρό. 'Ο σταυραῖτὸς τὸν ἐβγαλε. Γιὰ δαῦτο τὸν λέν' κὶ σταυραῖτό».

Συχνά λένε στα χωριά: «'Εχ' τιμιόζυλο άπάνω τ' κι δέν παθαίν' τίποτε». (Τή φράση άκουσα πολλές φορές).

2. Εἰ κ ό ν ε ς. Εἰκόνες «πόχουν χάρ'» (θαυματοουργές) εἶναι εἰκόνες μοναστηριῶν καί ἐκκλησιῶν «πόχουν χάρ'», ὅπως ἀναφέρουμε παρακάτω στά τάματα.

φράσεις γιά τίς εἰκόνες πού λέγονται συχνά στά χωριά:

«Εἰκόνα τ' Ἀγίου», «Φίλ'σα τόν ἅγιο, θά πάω στόν ἅγιο νά φ'λήσω, φίλ'σα τήν Παναγιά» (ἀσπάσθηκα τήν εἰκόνα τῆς Παναγίας). Τήν εἰκόνα «πόχει χάρη» (κάνει θαύματα), παλιότερα τήν ἔφερναν γύρω στά χωριά «γιά νά ζητήσ' ὁ κόσμος τ' χάρη τ'ς καί γιά νά μάσουν καί γιά τήν ἐκκλησία» (νά μαζέψουν λεφτά κλπ. γιά τίς ἀνάγκες τῆς ἐκκλησίας).

Στό Κρυφοβό οἱ γέροντες καί οἱ γριές διηγοῦνται γιά τήν εἰκόνα τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ χωριοῦ Σχορέτσιανα (σῆμ. Καταράχτη) Τζιουμέρκων, πού τήν ἔφερναν γύρω στά χωριά.

Γράφουμε τήν εἰδση ἀπό τὸ στόμα τῆς Μαρίας Σιούτη, γριᾶς 75 χρονῶν: «'Όταν ἄραζε ἡ εἰκόνα τ'ς Ἀἰ Κατερίνης στή ράχη, βγαίναμαν ὅλο τὸ χωριὸ νά τ'ν καρτερέσουμε. Τήν ἔφερναν ἀπὸ τὰ Σχορέτσιανα τ'ν εἰκόνα. Πέραγαν ὅλα τὰ χωριά στὸ Τζουμέρκο, ρίχνουνταν ἀπὸ δῶθε στά Κατσανοχώρια κι ἔφταναν κι ὡς ἐδῶ στὸ Κρυφοβό καί πάλιναν καί σ' ἄλλα χωριά παρέκει. Τήν ἔφερναν μ' ἓνα μουλάρι. Ἦταν καθάλα ἓνας καί κράταγε τήν εἰκόνα κι ἄλλος τράδσε τὸ μουλάρ'. Στὸ λαιμὸ τοῦ μουλARIOY εἶχαν κρεμασμένο ἓναν μεγάλο κύπρο. Τήν εἰκόνα τήν πέραγαν κι μέσα στὸ χωριό. Φίλ'γε ὁ κόσμος κι ἐρί'χνε ὅ,τι ἤθελε καθενας καί ζητοῦσε χάρες». (Ἡ περιφορὰ τῆς εἰκόνας γίνονταν πρὶν ἀπὸ τὸ 1930. Σήμερα δὲ γίνεται).

ἝΟποιοι «νειριαστεῖ» (ἰδεῖ τὸν ὕπνο) εἰκόνα, πηγαίνει τήν ἡμέρα καί σκάθει νά τῇ βρεῖ στὸ μέρος πού τήν εἶδε τὸν ὕπνο. ἝΑν βρεῖ τήν εἰκόνα χωρικὸς στὸ μέρος αὐτό, φροντίζει νά γίνει ἐκκλησία. ἝΕπίσης καί σὲ ἐρείπια παλιοῦ ξωκκλησιοῦ ἢ ἀλλοῦ ἂν βρεθεῖ εἰκόνα φροντίζουν νά γίνει ἐκκλησία στ' ὄνομα τοῦ Ἀγίου πού βρῆκαν.

Πολλοὶ χωρικοὶ ὅταν «νειριαστοῦν» εἰκόνα καί δέν τήν βροῦν στὸ μέρος πού «νειριάσκαν» φτιάχνουν εἰκόνισμα (εἰκονοστάσι) καί βάζουν εἰκόνα τοῦ ἁγίου πού εἶδαν τὸν ὕπνο. (Τόσο στὸ Κουκλέσι ὅσο καί στὸ Κρυφοβό ὑπάρχουν εἰκονοστάσια ἀπὸ τέτοιες περιπτώσεις).

ἝΌταν ἓνας χωρικὸς δεῖ ἄλλον νά σκάθει σὲ ἐρημικὸ μέρος τοῦ λέει πειραχτικά: «'Ε! ὁρὲ τί σκάβεις! Νειριάσκεις καμιὰ εἰκόνα ἢ τίποτα λίρες».

(Πληρ. προσωπικὲς τοῦ συλλογέα καί: Νάστως Μπότσαρη ἀπὸ Κουκλέσι καί Μαρ. Σιούτη ἀπὸ Κρυφοβό). Οἱ συνήθειες συνεχίζονται ἀκόμη).

3. Εἰ κ ο ν ο σ τ ᾶ σ ι σ π ι τ ι ο ὕ. Μὲ τὰ χρήματα πού «ρίχνουν» στὸ παιδί ἀμέσως μετὰ τῇ βάφτιση, ἡ μάνα τοῦ παίρνει εἰκόνα. Εἴτε μικρὴ καί τήν κρεμάει στῇ σαρμανίτσα, εἴτε μεγάλῃ καί τήν κρεμάει σὲ θέση στὸν τοῖχο καί πάνω ἀπὸ τὴν κούνια. (Πληρ. τῆς Παν. Μπότσαρη ἀπὸ Κουκλέσι καί Μαρ. Σκανδάλη ἀπὸ Κρυφοβό. ἝΗ συνήθεια παραμένει).

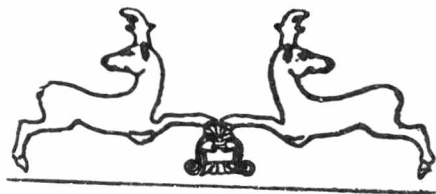
ἝΗ εἰκόνα γιά τὸ «εἰκόνισμα» (εἰκονοστάσι) τοῦ σπιτιοῦ, εἶναι συνήθως στ' ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογένειας. Π.χ. ἝΑν ὁ πατέρας στὸ σπῖτι λέγεται Δημήτριος, στὸ εἰκόνισμα θά βάλουν τὸν ἝΆγιο Δημήτριο. Στὸ Κουκλέσι λένε οἱ γριές: «ἝΗ εἰκόνα, στὸ εἰκόν'σμα τ' σπιτιοῦ εἶναι στ' ὄνομα τ' ἀφέντ'». ἝΑφέντη λένε τὸν ἀρχηγὸ τοῦ σπιτιοῦ, τὸν ἄντρα οἱ γυναῖκες.

Τήν εἰκόνα πρὶν τήν τοποθετήσουν στὸ εἰκόνισμα τοῦ σπιτιοῦ, τήν πηγαί-

νουν στην ἐκκλησιά καὶ τὴν ἀφήνουν σαράντα μέρες νὰ «διαβαστεῖ». Στὴν ἐκκλησιά τὴν τοποθετοῦν εἴτε σὲ κάποια γωνιὰ στὸν πάτο τοῦ τέμπλου εἴτε στὸ Ἱερό. (Πληρ. Νάστως Μπότοαρη ἀπὸ Κουκλέσι. Ἡ συνήθεια διατηρεῖται). (Γιὰ τὸ καθάρισμα κλπ. τοῦ εἰκονίσματος κοίτ. περισ. στὸ Μέρ. IV, Γ, Μ. Πέμπτη).

4. Πα ρ α δ ὁ σ ε ι ς γ ι ᾶ ἐ κ κ λ η σ ι ε ς. Στὸ Κουκλέσι γιὰ τὸ χτίσιμο τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου ὑπάρχει ἡ παρακάτω παράδοση, ποὺ τὴ γράφουμε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Νικ. Μπάρκα, 70 χρονῶν: «Οἱ μαστόρ' ἀπὸ τὸ Κουκλέσι δούλευαν στ' Ἀλήπασα. Ὁ Ἀλήπασας μόλις σκόλαγαν τὸ ἔργο γιὰ νὰ μὴ μαθευτεῖ τί ἔφκιανε, τοὺς σκότῳνε. Τ' λέν κι οἱ Κουκλεσίτις μαστόρ': Δὲ μᾶς ἀφὴν'ς νὰ πᾶμι νὰ φτιάσουμε στὸ Κουκλέσ' Ἐκκλησιὰ μιὰ κι τὸχουμε ταμένο; Πααίν'τι, τ'ς εἶπε ἀλλὰ νὰ ματάρθετε, σᾶς θέλω. Πῆγαν ἔχτιναν κι ἔχτιναν κι ὅλο τ'ν πισῳφέρναν τὴ δ'λειὰ. Κι ὁ Ἀλῆς ἔστελνε κι ξανάστελ'νε: Ἐκόμα ἡ ἐκκλησιὰ στὸ Κουκλέσι! Σκόλασαν οἱ μαστόρ' κι ἔφυγαν πίσω ἀπὸ τὴν Ὀλύτσικα γιὰ τὸ Σούλι κι δὲ ματαγύρ'σαν». (Λέγεται ἀπὸ πολλοὺς καὶ σήμερα. Ὁ Ναὸς χτίστηκε περίπου τὸ 1810 καὶ ἱστορήθηκε τὸ 1849, ὅπως φαίνεται στὴν ὑπέρθυρη ἐπιγραφή).

Στὸ Κρυφοβὸ γιὰ τὸ παλιὸ ἐξωκκλησάκι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ποὺ εἶχε γί-νει ἐτοιμόρροπο ἀπὸ κατολίσθηση, λένε τὸ ἐξῆς: «Μιὰ γυναίκα στὸ χωριὸ εἶδε τρεῖς βραδιὲς συνέχεια τὴν Ἀγία Παρασκευὴ ποὺ τ'ς ἔλεγε: Νὰ μὲ πάρετε ἀπὸ δῶ θὰ πέσω. Τῷεπε τ' παπᾶ. Κι μετὰ ἔφκισαν τὸ παρακκλήσ' παραπάνω, ποὺ τῶναι ὡς τὰ τώρα». (Ἀπὸ τὸ στόμα τῆς Μαρ. Σιούτη. Τὸ παλιὸ ἐκκλησάκι τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ἦταν τόσο παλιὸ ὅσο καὶ τὸ χωριό. Ἐκεῖ ὡς τὰ 1912 ἔκαναν καὶ σχολεῖο τὰ παιδιὰ μὲ δάσκαλο ἓνα ράφτη. Σήμερα ὑπάρχει τὸ νέο λίγα μέτρα παραπάνω).

Λ. Α. ΤΑΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΟΜΠΟΤΙΟΥ ΑΡΤΗΣ*

(Τοπικά παραδοσιακά λαϊκά παιχνίδια)

45. ΤΟ ΠΑΛΑΜΩΤΟ

Τυχερὸ παιχνίδι τὸ παλαμωτό. Τ' "Αἱ Βασίλη κι αὐτό. "Ενα ἀγόρι ἐκρυβε σὲ πεζούλι ἢ πλάκα, κάτω ἀπὸ τὴν ἀπλωμένη παλάμη του ἕνα νόμισμα. "Αλλο ἀγόρι ἐβάζε, ἀπὸ πάνω στὴν παλάμη μὲ τὸ νόμισμα, ἕνα ἴδιο νόμισμα. Παραμέριζε ἡ παλάμη καί, ἂν οἱ ὄψεις τῶν δυὸ νομισμάτων ἦταν οἱ ἴδιες, ὁ δεύτερος παίχτης κέρδιζε καὶ τὰ δύο νομίσματα. "Αν δὲν ἦταν οἱ ἴδιες, «κορώνα» μὲ «κορώνα» ἢ «γράμματα» μὲ «γράμματα», κέρδιζε τὰ νομίσματα ὁ πρῶτος.

46. ΤΟ ΠΑΡΑΜΑΔΙ

Πέντε γραμμὲς παράλληλες σ' ἀπόσταση τριάντα πόντων ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, μακριὲς ὥς ἕνα μέτρο καὶ εἴκοσι πόντους, χαράσσονταν στὸ χῶμα μὲ σουδλερὸ ξύλο ἢ καρφί. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὲς ἔνωναν δυὸ κάθετες γραμμὲς. "Αλλη μιὰ κάθετη γραμμὴ στὴ μέση ἔκανε ὀχτῶ ἴσα παραλληλόγραμμα. Ὁ πρῶτος στὴ σειρά ἀπὸ τοὺς δυὸ παίχτες, ἀγόρι ἢ κορίτσι, ἔρριχνε ἕνα μικρὸ πλακάκι στὸν ἕνα χῶρο μέσα ἀπὸ τὴν πρώτη γραμμὴ. Πηδούσε μέσα στὸ χῶρο στὸ κουτσὸ καὶ μὲ μιὰ κλωτσιὰ ἔσερνε ἐμπρὸς ἔξω τὸ πλακάκι. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ρίχνοντας τὸ πλακάκι ἀπὸ χῶρο σὲ χῶρο, τὸ ἔσερνε ἐμπρὸς ἔξω ἀπὸ χῶρο σὲ χῶρο, χωρὶς νὰ ἐγγίξει μὲ τὸ πόδι του τὴ γραμμὴ ἢ νὰ μείνῃ τὸ πλακάκι σὲ γραμμὴ. Περνώντας, ὁ παίχτης, τὸ πλακάκι κα-
νονικὰ ἔξω ἀπ' ὅλους τοὺς χῶρους, τελείωνε ἡ πρώτη φάση τοῦ παιχνιδιοῦ, τὸ «παρα-
μάδι». Ἀκολουθοῦσε ἡ δεύτερη φάση τὸ «πατῶ». Σ' αὐτή, ὁ παίχτης, μὲ γυρισμένο τὸ κεφάλι πίσω, ἔβλεπε τὸν οὐρανὸ, θημάτιζε ἀπὸ παραλληλόγραμμο σὲ παραλλη-
λόγραμμο καὶ ἔβγαине ἔξω, γυρίζοντας κυκλικά, χωρὶς νὰ πατήσῃ σὲ γραμμὴ. Πά-
τημα σὲ γραμμὴ ἦταν «κάψιο» γι' αὐτὸ σὲ κάθε βῆμα του ρωτοῦσε: «Πατῶ; πα-
τῶ;...». Συνέχιζε ἡ τρίτη φάση τοῦ παιχνιδιοῦ ἡ «ραβανή». "Ερριχνε τότε ὁ παί-
χτης τὸ πλακάκι σ' ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα παραλληλόγραμμα. "Εφτανε ὥς ἐκεῖ, πη-
δώντας στὸ κουτσὸ ἀπὸ χῶρο σὲ χῶρο. Κλωτσούσε μὲ τὸ κουτσὸ πόδι τὸ πλακάκι, νὰ
συρθῇ στὸ γειτονικὸ παραλληλόγραμμο τοῦ πλαῖνου του. Ἀπ' ἐκεῖ ἔκανε, νὰ συρθῇ
στὸ ἄλλο γειτονικὸ τοῦ νέου πλαῖνου του, ὥσπου μὲ τὸν ἴδιο τρόπο τὸ ἔσερνε ἐμπρὸς
ἔξω. Τελειώνοντας ἔρριχνε τὸ πλακάκι σ' ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα παραλληλόγραμμα.
"Εφθανε ἐκεῖ στὸ κουτσὸ ἀπὸ χῶρο σὲ χῶρο καὶ τὸ κλωτσούσε μὲ τὸ κουτσὸ πόδι
δυνατὰ, νὰ συρθῇ ἐμπρὸς ἔξω. "Ετσι τὸ ἔσερνε καὶ ἀπὸ τὸ πλαῖνὸ παραλληλόγραμι-
μο. Αὐτὴ ἡ φάση ἦταν ἡ «μίνια κι ὄσου». «Καιγόταν» ὁ παίχτης, ὅταν πατοῦσε γραμ-
μὴ. "Οταν ἔμεινε τὸ πλακάκι σὲ γραμμὴ. "Οταν τὸ πλακάκι ἔφευγε σὲ ἄλλο χῶρο.
"Οταν δὲν κατάφερνε τὸ «μίνια κι ὄσου». "Οταν τὸ κουτσὸ πόδι του πατοῦσε μὲ λά-
θος τὸ χῶμα. Τὸ παιχνίδι συνέχιζε ἀπὸ τὴν ἀρχή, σὲ ὅλες του τὲς φάσεις, ὁ ἄλλος
παίχτης, πού σημειώνει μὲ γραμμὲς στὸ χῶμα τὲς «χαμοῦρες»,

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 440 καὶ τέλος.

47. ΤΑ ΠΕΝΤΟΒΟΛΑ

“Ένα, δύο, τρία, κορίτσια έπαιζαν με σειρά πέντε πεντόβολα. Τά έκαναν μόνα τους με κοιματάκια κεραμιδιού, πού τά κύδιζαν με τρόχισμα σέ πλάκα. “Έδαναν κάτω άραιά τά τέσσερα πεντόβολα και έρριχναν τó πέμπτο με τó δεξί τους χέρι στón άέρα ως πενήντα πόντους. “Ωσου νά γυρίση κάτω και νά τó άρπάξουν στón άέρα, άρπαζαν με τó ίδιο χέρι και ένα από τά κάτω πεντόβολα. Με τόν ίδιο τρόπο σμίγονταν κάτω σέ μέρος όλα μαζί τά πεντόβολα. “Η φάση αυτή του παιγνιδιού ήταν «τό ένα μ’», γιατί άρπαζαν τά κάτω τέσσερα πεντόβολα από ένα ένα. “Ακολουθοῦσε ή δεύτερη φάση «τό δύο μ’». Σ’ αυτή τά άρπαζαν δύο δύο. Στο «τρία μ’» άρπαζαν μαζί τρία και χωριστά τó μονό. Τελευταία έπαιζαν «τό τέσσερα μ’», πού άρπαζαν μαζί τά τέσσερα. “Η δεύτερη φάση ήταν τó «χουφτάκι». Τότε, ώσου νά γυρίση κάτω και νά άρπάξουν στón άέρα τó πέμπτο πεντόβολο, πού έρριχναν ψηλά, με τó ίδιο χέρι, τó δεξί, προλάβαιναν, νά σύρουν με τó παράμεσο και μικρό δαχτυλάκι ένα πρώτα, ύστερα δεύτερο, μετά τρίτο και τó τέταρτο πεντόβολο μέσα σέ χούφτωμα του άριστερου χεριού, πού τó μικρό δαχτυλάκι της κάθετης παλάμης του έγγιζε στο χώμα. Τελευταία φάση ήταν «ή καμαρούλα». Καθαλλήκευαν τó δείκτη του άριστερου χεριού άπάνω στο μεσαίο δάχτυλο. “Ακομποῦσαν έτσι αυτόν και πιδό πέρα τó μεγάλο στο χώμα, νά κάμουν καιάρα. Σ’ αυτή, ώσου ν’ άρπάξουν στón άέρα τó πέμπτο πεντόβολο, πού έρριχναν ψηλά, έκαναν με τó μεσαίο και τó μικρό δάχτυλο του ίδιου χεριού, νά συρθούν από κάτω της ένα ένα τά τέσσερα πεντόβολα. «Καίγονταν» τó κορίτσι, πού δέν τά κατάφερνε, νά παίξει χωρίς λάθη στο πέταγμα, στο άρπαγμα και στο σύρσιμο τών πεντόβωλων, σέ όλες τίς φάσεις.

48. ΠΙΣΣΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟ

Τά παιδιά, πού ήθελαν νά ξέρουν, άν τ’ άγαποῦσε ó Θεός, ξεφύλλιζαν πέταλα μαργαρίτας με τίς λέξεις: «πίσσα», «Παράδεισος». “Η λέξη, πού έπεφτε στο τελευταίο φύλλο του ξεφυλλίσματος, φανέρωνε τή θεία βουλή. “Αν ήταν ή πίσσα της μαύρης κόλασης, τó παιδί άλλαζε διαγωγή. “Αν ήταν ó λουλουδέσιος Παράδεισος αίσθανόταν χαρά και ανακούφιση.

49. ΟΙ ΠΛΟΥΜΠΕΣ

Αυγά κόκκινα μεγαλοπεφτίσια στόλιζαν τά παιδιά με κερένια στολίδια: λουλούδια, πουλιά, άρνάκια. Τά έδαναν ως τó Μέγα Σάββα σέ ξύδι ή ξυνόγαλο, ξεκολλοῦσαν τó κερί, όπου έμεινε τó κόκκινο χρώμα, έτοίμαζαν και κολλοῦσαν τρεις χάρτινες βεντάγιες ή τρία δαφνόφυλλα άγιοβαίάτικα ένα σέ άκρη, ούρά, και δύο σά πλάγια, φτερά πουλιού. Κολλοῦσαν στήν ελεύθερη άκρη ένα κερένιο κεφαλάκι πουλιού, και ή π λ ο ύ μ π α ήταν έτοιμη για κρέμασμα. Τήν κρεμοῦσαν κοντά στο εικονοστάσι του σπιτιού, όπου έμεινε, όσο καλημερίζονταν στο χωριό με τó «Χριστός Άνέστη! — Άληθώς Άνέστη!» όλο τó λαμπριάτικο σαρανταήμερο.

50. Η ΠΟΥΛΙΑ

Δύο κορίτσια όρθια με τίς πλάτες τους κολλητές τή μιá στήν άλλη, έκαναν πίσω τά χέρια τους, τά γύριζαν σάν άγκίστρια μέσα στους άγκώνες τους, έσκυδαν τότε ή μιá και πότε ή άλλη και φορτωνονταν ή μιá τήν άλλη. “Η φορτωμένη έβλεπε τόν ούρανό, ή άλλη τή γή. “Ετσι με πρώτη τή φορτώτρια άρχιζε ó διάλογος: — «Τί.

χοιτᾶς;» — «Τὸν οὐρανόν». — «Τί πατᾶς;» — «Τῇ μαύρῃ γῇ». — «Πόσα ἀστέρια ἔχει ἡ πούλια;» — «Πέντε κι ἓνα». — «Γύρνα πάραιμε κι ἐμένα». Γύριζαν ἀλλοιῶς καὶ τὸ παιγνίδι συνεχιζόταν μὲ τὸ διάλογο.

51. ΤΟ ΠΡΙΟΝΙ

Τέσσερα ἀγόρια σταυρωτὰ ἀντιμέτωπα, ἔδεναν τὶς δεξιὰς παλάμες τους σὲ χειραψία, καὶ ἔκαναν μὲ τὰ χέρια τους σταυρό. Τὰ δύο, ποὺ εἶχαν τὰ ἐνωμένα χέρια τους ἀπὸ πάνω στ' ἄλλα, τὰ ἔσεργαν ἔτσι ἐνωμένα ἐμπρὸς πίσω σὰν πριόνι, λέγοντας: «Τὸ πριόνι πριονίζει, γός, γός, ξυλουργός». Ἀλλάζαν θέσεις χειρῶν καὶ πριονίζαν μὲ τὸ πριόνι τους οἱ δεῦτεροι. Μὲ τὶς ἀλλαγές τὸ παιγνίδι συνεχιζόταν.

52. ΤΑ ΠΡΩΤΑΡΙΚΑ

Δυὸ κορίτσια φορτώνονταν στὶς ράχες τους τὶς κοῦκλες τους. Στέκονταν ἡ μιὰ ἀπέναντι τῆς ἄλλης καὶ ἄρχιζαν διάλογο μὲ τὰ πρωτάρικά τους.

— Τὸ δικό μου τὸ παιδί εἶν' ἀσήμι καὶ φλουρί καὶ τὰ ξένα τὰ παιδιὰ εἶναι κάλπιχα φλουριά.

— Τὸ παιδί μου τὸ καλὸ, νάτο! θὰ τὸ ἰδῶ γαμπρό· θὰ τὸ ἰδῶ, θὰ τὸ χαρῶ μὲ τὴ νύφη στὸ πλευρό.

— Τὸ δικό μου εἶναι κρουστάλλι, τὸ δικό σου εἶναι τσουκάλι.

— Εἶσαι μιὰ κακιὰ κυρία, θὰ στὸ ρίξω στὰ θηρία.

— Τὸ δικό σου τὸ παιδί θὰ τὸ ρίξω στὸ σκυλλί.

Καὶ ὠρμοῦσαν ἡ μιὰ πίσω τῆς ἄλλης, ν' ἀρπάξουν τὰ πρωτάρικα.

53. Η ΣΒΟΥΡΑ

Μιὰ πεντάρα ἢ δεκάρα ἢ εἰκοσάλεπτο μὲ τρύπα ἔκαναν σβούρα. Περνοῦσαν στὴν τρύπα ἓνα ξυλαράκι σουβλερό ἢ ἀγκάθι ὥς μισὸ σπιρτόξυλο. Τὸ στήριζαν καλὰ μὲ κερί, μὲ τὸ μικρότερο μέρος τοῦ ξύλου πρὸς τὴ σούβλα. Ἔστηναν τὴ σβούρα ὀρθή. Ἐπιαναν τὴν ἀπάνω ἄκρη τοῦ ξύλου μὲ τὸ μεγάλο δάχτυλο καὶ τὸ δείχτη τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, ἔστριβαν ὀρθή τὴ σβούρα καὶ τὴν ἄφηναν, νὰ γυρίσῃ. Γύριζαν ταυτόχρονα καὶ ἄλλοι παίχτες τὶς σβούρες τους καὶ νικοῦσαν ὅσοι ἔκαναν τὶς περισσότερες στροφές. Σβούρες ἔκαναν καὶ μὲ κερί. Ἐκαναν σβούρα καὶ μὲ δυὸ τρύπες. Αὐτὴ τὴν ἔκαναν μὲ βόλι μολυβένιο, ποὺ τὸ ἄπλωναν χτυπώντας το μὲ σφυρί. Σ' αὐτὴ, ὅπως καὶ στὴν τεγκεδεῖνια ἔκαναν γύρα καὶ δοντάκια. Ἐκαναν καὶ κεραμιδεῖνια τέτοια σβούρα. Περνοῦσαν στὶς δυὸ τρύπες σχοινὶ καὶ τοῦ ἔδεναν μαζὶ τὶς δυὸ ἄκρες σὲ μᾶκρος περίπου τριάντα πόντων. Ἐφερναν τὴ σβούρα στὴ μέση καὶ ἐπιαναν τὸ σχοινί, ἀγκιστρώνοντας τοὺς δείχτες τῶν χειρῶν τους στὶς ἄκρες του. Πλησίαζαν λίγο τὰ χέρια, νὰ χαλαρωθῇ τὸ σχοινί, καὶ κάνοντας κυκλιμὲς στροφές, στριβόταν αὐτὸ καὶ ξεστριβόταν μὲ τράδηγμα. Ἔτσι μὲ τὸ πέρα δῶθε τῶν χειρῶν ἡ σβούρα γύριζε δεξιὰ ἀριστερὰ μὲ βοή: βββ... βββ... βββ... ..

54. ΟΙ ΣΗΜΑΔΕΣ

Τ' Ἀϊ Βσίλη τὸ παιγνίδι οἱ σημάδες. Χάρασσαν μικρὴ γραμμὴ καὶ σ' αὐτὴ ἔστηναν μικρὴ πετρούλα ὥς δέκα πόντους. Οἱ παίχτες ἐπαιρναν θέση ἀπέναντι σὲ χαραγμένη στὸ χῶμα γραμμὴ σ' ἀπόσταση τριῶν ἢ τεσσάρων μέτρων. Ἀπ' ἐκεῖ μὲ σειρὰ ἔρριχναν τὶς σημάδες τους, ποὺ ἔμοιαζαν μὲ τὰ σημερινὰ πλακάκια, νὰ πα-

ρασύρουν τὴν πετρούλα. Ἀπάνω στὴν πετρούλα σώριαζαν οἱ παίχτες νομίσματα μετὰλλινα. Ὅποιος τὰ ἔρριχνε, τὰ κέρδιζε, γι' αὐτὸ οἱ παίχτες ἔρριχναν καὶ ξανάρριχναν μὲ σειρά τὶς σημάδες, ὥσπου νὰ ἐπιτύχη κάποιος τὴν πετρούλα.

55. ΔΟΣ ΜΟΥ ΣΚΑΛΑ

Δυὸ κορίτσια· τὸ ἓνα πλάι στὸ ἄλλο, κοιτάζοντας ἀντίθετα, ἔπιαναν σὲ χειραψία τὶς παλάμες τῶν δεξιῶν ἢ ἀριστερῶν χειρῶν τους — ὅπως ἔσιμγαν οἱ πλάτες τους. Ἔτσι ἔγερναν τὸ σῶμα πρὸς τὰ ἔξω καὶ γύριζαν κυκλικά μὲ τὸ τραγούδι: «Ἐνα δυό. Ἐνα δυό. Δὸς μου σκάλα ν' ἀνεβῶ, ν' ἀνεβῶ στὸν οὐρανό. Νὰ φωνάξω μιὰ γριά· μιὰ γριά σταχτόγρια. Ἐλα βάβω πάρε με, σύρε με στὸν τάτα μου, νὰ μὲ μάθη γράμματα, κέντημα καὶ ἀργαλειὸ καὶ τῆς νύφης τὸ προικιό». Σταματοῦσαν καὶ γύριζαν σὲ κύκλο ἀντίθετα.

56. ΤΑ ΣΚΑΜΝΑΚΙΑ

Ἀγόρια ἔπαιζα τὰ σκαμνάκια. Ὅλοι οἱ παίχτες στέκνοταν προσοχὴ σὲ παράταξη, ἀπέχοντας ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον ὥς ἐβδομήντα ἢ ὀγδόντα πόντους. Ἔσκυθαν ὅλοι καὶ ἔπιαναν μὲ τὶς παλάμες τους τὶς κνήμιες τῶν ποδιῶν τους. Τὸ σῶμα τους, πού ἔκανε γωνία, ἔμοιαζε σκαμνάκι. Ὁ κάθε παίχτης στηρίζοντας τὰ χέρια του, πηδοῦσε ἀπὸ σκαμνάκι σὲ σκαμνάκι μὲ ἀνοιγμὰ τῶν ποδιῶν του καὶ μὲ τίναγμα τοῦ σώματός του ψηλά. Πηδοῦσαν μὲ σειρά καὶ ἔπαιρναν θέσεις σὲ νέα σειρά γιὰ τὴ δευτέρη φάση τοῦ παιγνιδιοῦ. Σ' αὐτὴ τὰ σκαμνάκια γίνονταν ψηλότερα, γιὰτὶ οἱ παίχτες ἔπιαναν μὲ τὶς παλάμες του τοὺς μηρούς τῶν ποδιῶν τους. Ὅσοι παίχτες δὲν μποροῦσαν νὰ πηδήσουν, ἔμειναν στὶς θέσεις τους, σκαμνάκια, καὶ τοὺς πηδοῦσαν οἱ ἱκανοί. Ἀκολουθοῦσε ἡ τρίτη φάση. Σ' αὐτή, οἱ παίχτες, ὠρθωναν τὸ κορμί τους καὶ ἔσκυθαν μονάχα τὸ κεφάλι τους. Ὅσοι πηδοῦσαν δὲν ἔγριζαν χέρια, γιὰτὶ ἡ φάση αὐτὴ ἦταν ὁ ἀγγιχτός.

57. Η ΣΚΑΣΤΡΑ

Μὲ διάμετρο τριῶν περίπου πόντων δεκαπεντάποντο κομμάτι ἀπὸ κλωνάρι φρουξυλιάς τρυποῦσαν, τ' ἀγόρια, καὶ ἔκαναν σκάστρα. Ἐτοίμαζαν βολίδες ἀπὸ θρεγμένο λινάρι. Ἐβρεχαν μὲ νερὸ μιὰ καὶ τὴν ἔσπρωχναν στὰ δύο τρίτα τῆς τρύπας μὲ σουβλί (ἔμβολο) ἀπὸ γερὸ ξύλο ρεικιοῦ. Ὑστερα ἔθαζαν καὶ δεύτερη βολίδα. Τὴν ἔσπρωχναν αὐτὴ, ὥσπου ὁ πιεσμένος ἀνάμεσά τους ἀέρας ἔδιωχνε μακριὰ τὴν πρώτη μὲ κρότο: σκράπ! Τὴ δεύτερη βολίδα, πού ἔμεινε, τὴν ἔδιωχνε τρίτη καὶ αὐτὴ ἄλλη καὶ ἄλλη. Γιὰ νὰ μὴν κάνουν πολλὰς βολίδες ἔπιαναν στὸ ἀριστερὸ τους πλοχέρι ὅσες ρίχνονταν ἔξω. Νικοῦσαν ὅσοι ἔρριχναν πιδὶ μακριὰ τὶς βολίδες.

Σκάστρα ἔκαναν καὶ μὲ τὴν ἀριστερή τους γροθιά, τὰ παιδιὰ, ὅπου, χτυπώντας τα μὲ τὴ δεξιὰ τους παλάμη, ἔσκαζαν πέταλα παπαρούνας, πέταλα τριαντάφυλλῶν καὶ τρυφερά φύλλα δέντρων.

58. ΤΑ ΣΚΛΑΒΑΚΙΑ (Ἀμπάριζα)

Τρεῖς παράλληλες γραμμὲς, ἀνάλογες σὲ μάκρος μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν παιχτῶν, χαράσσονταν στὸ χῶμα σ' ἀπόσταση τριῶν περίπου μέτρων ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Στὶς δυὸ ἐξωτερικὰς παρατάσσονταν κατὰ μέτωπον οἱ ὀμάδες τῶν παιχτῶν. Ἐρριχναν «ἥλιο ἢ βροχή» καὶ τὸ παιγνίδι ἄρχιζε μ' ἐξόρμηση κάποιου παίχτη τῆς κλη-

ρωμένης ομάδας. Ἐφτανε, ὁ παίχτης, καὶ ξεπερνοῦσε τὴ μεσιανὴ γραμμὴ, προκαλώντας τοὺς παίχτες τῆς ἄλλης ομάδας, νὰ τὸν «σκληθώσουν» μὲ ἐγγίξιμο χεριοῦ ἢ ποδιοῦ στὰ ρούχα του ἢ στὸ σῶμα του. Βλέποντας τὸν ἀντίπαλό του, νὰ ὀρμιάη ἀπάνω του, ἔκανε ἐλιγμούς, νὰ σωθῇ, ἐνῶ ἄλλος ἀπὸ τὴ δική του ομάδα ὤρμοῦσε, νὰ ἐγγίξῃ τὸν ἀντίπαλό του, δίνοντάς του καιρὸ, νὰ γυρίσῃ στὴ θέσῃ του. Ἔτσι, ἀπὸ τὴ θέσῃ του, ξαναωρμιόῦσε, νὰ προστατεύσῃ τὸ σύντροφό του καὶ νὰ «σκληθώσῃ», ὅποιον ἀντίπαλο εἶδε, πῶς ὥρμησε προτῆτερα ἀπ' αὐτόν. Κάθε παίχτης ἔχανε τὸ δικαίωμα νὰ «σκληθώσῃ» ἀντίπαλό του τῆς ἀπέναντι ομάδας, ἂν κάποιος ἀπ' αὐτὴ ὤρμιόῦσε ἀπὸ τὴ γραμμὴ του ὕστερα ἀπ' αὐτόν. Οἱ «σκληθῶσι» παρατάσσονταν στὴ μεσιανὴ γραμμὴ σὲ στάση προσοχῆς, προτείνοντας τὸ ἓνα τους χέρι γιὰ «ξεσκληθῶμα». Ὁρμιόσαν ἓνας ἓνας οἱ σύντροφοί τους νὰ τοὺς ξεσκληθώσουν μ' ἐγγίξιμο τοῦ χεριοῦ τους ἢ νὰ σκληθώσουν ἐγγίζοντας κάποιον ἀντίπαλό τους, γιὰ ἀνταλλαγὴ σκληθῶν. Οἱ ομάδες ἀλλάζαν μέτωπα καὶ τὸ παιγνίδι ξανάρχιζε ἢ δευτέρη στῆν κλήρωση ομάδα.

59. Η ΣΚΛΕΝΤΖΑ

Τὴ σκλέντζα ἔπαιζαν ἀγόρια μὲ δυὸ ραβδάκια· ἓνα ραβδάκι ὡς πενήντα πόντους, τὴ σκλέντζα, καὶ ἓνα ἄλλο ὡς εἴκοσι πόντους, τὸ σκλενζουράδι. Δυὸ παιδιὰ μὲ τίς σκλέντζες καὶ τὰ σκλενζουράδια τοὺς ἔπιαναν θέσεις τὸ ἓνα ἀπέναντι στὸ ἄλλο, σ' ἀπόσταση δέκα περίπου μέτρων. Ἐπιαναν τίς σκλέντζες τοὺς ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρῃ σὰν ὀρθία σπαθιά. Μὲ τὸ ἴδιο χέρι ἐλευθερώνοντας τὸ μεγάλο δάχτυλο καὶ τὸ δείκτη, ἔπιαναν μ' αὐτὰ τὴ μέση τοῦ σκλενζουραδιοῦ. Ἔτσι, μὲ ἀπότομη κίνηση τοῦ χεριοῦ ἀπάνω, ἔριχναν στὸν ἀέρα τὰ σκλενζουράδια καὶ τὰ χτυποῦσαν μὲ τίς σκλέντζες ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλο παίχτη. Ἐπαιρνε ὁ ἓνας τοῦ ἄλλουνοῦ καὶ τὰ ξαναχτυποῦσαν. «Καίγονταν» μὲ «κολοκῦθες» ὁ παίχτης, ποὺ ἔχανε στὰ χτυπήματα τοῦ σκλενζουραδιοῦ.

60. ΕΝΑ ΛΕΠΤΟ ΤΟ ΣΚΟΡΔΟ

Δυὸ ἰσάριθμες παρατάξεις κοριτσιῶν, ἢ μιὰ ἀπέναντι τῆς ἄλλης σ' ἀπόσταση τριῶν ἢ τεσσάρων μέτρων, ἔπαιζαν τὸ «ἓνα λεπτό τὸ σκόρδο...». Κάθε παράταξις ἔκανε μὲ τὸ τραγοῦδι ρυθμικοὺς θηματισμοὺς ἐμπρὸς πρὸς τὴν ἀπέναντί της παράταξι καὶ πίσω πρὸς τὴ θέσῃ τῆς γραμμῆς της, ἔτσι:

Α' παράταξι: — «Ἔνα λεπτό τὸ σκόρδο, γκέου μωρ' γκέου (ἐμπρός). Ἔνα λεπτό τὸ σκόρδο, φράντζιου θαέου (πίσω).

Β' παράταξι: — «Τί θὰ τὸ κάμης τὸ λεπτό, γκέου μωρ' γκέου (ἐμπρός). Τί θὰ τὸ κάμης τὸ λεπτό, φράντζιου θαέου.

Α' παράταξι: — «Μ' αὐτὸ τὸ ἓνα τὸ λεπτό, γκέου μωρ' γκέου (ἐμπρός). Μ' αὐτὸ τὸ ἓνα τὸ λεπτό παντρεύουμε τὴν (τάδε) (πίσω). (Ὄνομα τῆς ἄλλης παρατάξεως).

Β' παράταξι: — «Καὶ ποίονε τῆς ἐδίνετε, γκέου μωρ' γκέου (ἐμπρός). Καὶ ποίονε τῆς ἐδίνετε, φράντζιου θαέου.

Α' παράταξι: — «Τῆς δίνοιμε τὸ (ἐπαγγελματία), γκέου μωρ' γκέου (ἐμπρός). Τῆς δίνοιμε τὸ «μυλωνᾶ», φράντζιου θαέου (πίσω).

Β' παράταξι: — «Αὐτόνε δὲν τὸν θέλοιμε, γκέου μωρ' γκέου (ἐμπρός). Αὐτόνε δὲν τὸν θέλοιμε, φράντζιου θαέου (πίσω).

Α' παράταξι: — «Τῆς δίνοιμε τὸ λοχαγό, γκέου μωρ' γκέου (ἐμπρός). Τῆς δίνοιμε τὸ λοχαγό, φράντζιου θαέου (πίσω).

Β' παράταξη: — «Αυτόνε τὸν ἐθέλομε, γκέου μωρ' γκέου (ἐμπρός). Αυτόνε τὸ νῆθέλομε, φράντζιου θαέου (πίσω).

Α' παράταξη: Ξεπροβόδιζε τὸ κορίτσι, πού εἶχε ἀκούσει στὸ τραγούδι τὸ ὄνομά του μὲ τοὺς στίχους: — «Πάρε παιδί μου τὰ σκουτιά σ' καὶ τὰ παπλώματά σου (πίσω).

Β' παράταξη: — «Σύρε παιδί μου στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα (ἐμπρός). Σύρε παιδί μου στὸ καλὸ στὴν καλὴ τὴν ὥρα (πίσω).

Τὸ κορίτσι ἔμπαινε στὴν πρώτη παράταξη, καὶ ἀρχίζε ἡ δευτέρα τὸ διάλογο, γὰ στείλῃ τὸ δικό της κορίτσι ἡ πρώτη παράταξη. Ἔτσι, ἓνα ἓνα ἀλλάζαν τὰ κορίτσια τῆς μιᾶς παρατάξεως μὲ τὰ κορίτσια τῆς ἄλλης.

61. ΤΟ ΣΤΡΙΦΤΟ

Ἀἱ βασιλιάτικο τυχερὸ παιγνίδι ἦταν τὸ στριφτό. Ζευγαρωτὰ τ' ἀγόρια, μὲ σειρά, πρῶτα τὸ ἓνα καὶ ὕστερα τὸ ἄλλο, ἔρριχναν μὲ στριφογύρισμα πάνω στὸν ἀέρα τὰ δυό τους μονόλεπτα ἢ δίλεπτα ἢ πεντάρες ἢ δεκάρες «κορώνα» ἢ «γράμματα». Ὅσα νομίσματα ἔπεφταν κάτω μὲ τὴν μπροστινὴ τους ὀψη, «κορώνα», τὰ κέρδιζε ὁ παίχτης. Ὅσα ἔδειχναν «γράμματα» τὰ ἔχανε.

62. ΟΙ ΣΦΕΝΤΟΝΕΣ

Τὴν ἐποχή, πού τὰ λινάρια ἔκαναν τοὺς σπόρους τους, τ' ἀγόρια ξερρίζωναν καὶ ξεφλούδιζαν τὸ φυτὸ. Μὲ τὴ φλούδα ἔπλεκαν κοτσίδα μὲ τρία ἢ περισσότερα κλωνιά, μακριὰ ὥς ἐξήντα πόντους περίπου. Στὶς ἄκρες τῆς κοτσίδας ἔκαναν μικρὲς θηλειές. Ἐκαναν ἄλλη μία παρόμοια κοτσίδα μὲ θηλειὰ στὴ μιὰ ἄκρη καὶ φούντα στὴν ἄλλη. Σὲ θηλειὰ τῆς μίας καὶ τῆς ἄλλης κοτσίδας περνοῦσαν τίς θηλειές τριῶν ἢ τεσσάρων κλωνιῶν (μικρῶν κοτσίδων ὥς δεκαπέντε πόντους), πού ἦταν ἡ θέσῃ τῆς πέτρας. Ἐβαζαν τὴν πέτρα. Ἐκαναν ἀγγίστρο τὸ δείκτη τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ καὶ ἀγγίστρωναν τὴ θηλειὰ. Ἐπιαναν μὲ τὸ μεσαῖο καὶ τὸ μεγάλο δάχτυλο τοῦ ἴδιου χεριοῦ τὴ φούντα. Γύριζαν κύκλο τὴ σφεντόνα. Ἀφηναν ἐλεύθερη τὴ φούντα, τινάσσοντας τὴ σφεντόνα πρὸς τὸ στόχο. Ἔτσι, μὲ τὴ φυγόκεντρη δύναμη, ἡ πέτρα ἔπεφε μακριὰ καὶ χτυποῦσε τὸ ἀντικείμενο.

63. ΟΙ ΣΦΥΡΙΧΤΡΕΣ

Τὴν Ἀνοιξὴ ἔκοθαν ξυλαράκια χλωρὰ κουτσουπιᾶς μὲ φλούδα. Μεγάλα ὥς τέσσερες πόντους περίπου καὶ χοντρά ὥς δύο. Πελεκούσαν τὴ μιὰ ἄκρη τους σὰν σκαλοπάτι. Χαράκωναν μὲ τὸ σουγιά τὴ φλούδα κοντὰ ἓνα πόντο πρὸς τὴν ἄλλη ἄκρη. Χτυποῦσαν μαλακὰ τὴ φλούδα. Ἐπιαναν καὶ τὴν ἔστριβαν στὸ ξύλο της. Ἔτσι ξεκολλοῦσε, ἔκτος ἀπὸ τὴ φλούδα τοῦ ἐνὸς πόντου τῆς ἄκρης. Στὸ ξύλο, πάνω ἀπὸ τὸ σκαλάκι, ἴσιωναν δρομιάκι τοῦ ἀέρα. Πίσω ἀπὸ τὸ σκαλάκι, καὶ σὲ λίγη ἀπόσταση ἀπὸ τὴ φλούδα, ἀφαιροῦσαν ἀρκετὸ ξύλο γιὰ τὸ θάλαμο τοῦ ἀέρα. Ἐβαναν στὸ θάλαμο ρεθύθῃ ἢ βωλάκι κερένιο, περνοῦσαν ξανά τὴ φλούδα στὴ θέσῃ της, φυσοῦσαν στὸ θάλαμο καὶ ἡ σφυρίχτρα σφύριζε δυνατὰ: φρρρρρ...

64. Η ΤΕΣΣΕΡΩΤΑ

Σὲ ἴσια πλάκα χάρασαν ἓνα τετράγωνο ὥς εἴκοσι πόντους ἐπὶ εἴκοσι. Τὸ χῶριζαν σὲ δυὸ παραλληλόγραμμα ἴσα μὲ ὀριζόντια γραμμὴ καὶ ἔσεργαν στίς τέσσερες

γωνίες του δυο διαγωνίους γραμμές, ὥστε νὰ σχηματισθοῦν ἑξὶ τρίγωνα. Καθ' ἑνας ἀπὸ τοὺς δυο παίχτες κρατοῦσες τέσσερα χαλίκια μὲ ἴδιο χρῶμα, ἄλλος ἄσπρα, ἄλλος κόκκινα. Μὲ σειρά, ἓνα ὁ ἓνας καὶ ἓνα ὁ ἄλλος, ἔβγαζαν τὰ χαλίκια τους σὲ γωνίες τοῦ σχήματος. Ὑστερα μετακινοῦσαν τὰ χαλίκια, προσέχοντας τὴν πλαϊνὴ θέσιν τοῦ καθ' ἑνὸς νὰ μὴν ἔχῃ γύρω της ἄδεια θέσιν καὶ κοντὰ της χαλίκι τοῦ ἀντιπάλου. Γιατί, ὁ ἀντίπαλος, θέλοντας νὰ πιάσῃ τὴ θέσιν μὲ τὸ χαλίκι του, πηδοῦσε τὸ χαλίκι του πάνω ἀπὸ τοῦ παίχτη καὶ τοῦ τὸ «ἐκοθε». Ἔτσι, ἓνα ἓνα τὰ «κοιμένα» ἔβγαιναν ἔξω — «ἐκτὸς μάχης». Νικοῦσε ὅποιος παίχτης ἔβγαζε «ἐκτὸς μάχης» ὅλα τὰ χαλίκια τοῦ ἀντιπάλου του.

65. ΤΟ ΤΟΠΙ

Τὸ τόπι μὲ νῆμα ἦταν τὸ κουδάρι ἢ τὸ λαστιχένιο, πού τὸ ἔλεγαν οὐφάλα. Χτυποῦσαν τὸ τόπι κάτω μὲ δύναμη, ὥστε ν' ἀνέβῃ καὶ νὰ τὸ ξαναχτυπήσουν κάτω καὶ πάλι ν' ἀνέβῃ καὶ πάλι νὰ τὸ χτυπήσουν κάτω, χωρὶς διακοπὴ σὲ πολλές φάσεις.

Πρῶτα στὸ «κίνητό» μὲ δικαίωμα νὰ μετακινῆται ἀπὸ τὴ θέσιν του ὁ παίχτης, ὥσπου νὰ φθάσῃ τὸν ἀριθμὸ τῶν χτυπημάτων, πού εἶχαν ὀρίσει. Ὑστερα τὸ «ἀκίνητο». Σ' αὐτὴ τὴ φάσιν ὁ παίχτης ἔκανε τὰ συμφωνημένα χτυπήματα, πέντε ἢ δέκα, ἀκίνητος. Ἀκολουθοῦσε τὸ «ἀμίλητο», πού ἔκανε τὰ χτυπήματα ἀμίλητος. Τὸ «ἀγέλαστο», πού τὰ ἔκανε ἀγέλαστος. Τὸ «σιγανό», πού, σὲ κάθε χτύπημα τοῦ τοπιού, ταμποῦσε ἀπαλὰ τὴν παλάμη τοῦ ἀριστεροῦ του χεριοῦ. Τὰ «παλαμάκια», πού, μὲ τὸ χτύπημα τοῦ τοπιού κάτω, χτυποῦσε ὁ παίχτης καὶ τὰ παλαμάκια του ἐμπρὸς πίσω του. Τὰ «γροθάκια», πού χτυποῦσε τὸ τόπι κάτω πότε μὲ τὴ μία γροθιά του, πότε μὲ τὴν ἄλλη. Τὰ «στεφάνια». Σ' αὐτὴ ὁ παίχτης ἐπλεκε τὰ δάχτυλα τῶν χειρῶν του καὶ τὰ ἔκανε στεφάνι. Ἐσφιγγε στὴ χούφτα του μὲ τὰ μεγάλα δάχτυλα τὸ τόπι, τὸ χτυποῦσε κάτω ἔτσι μέσα ἀπὸ τὸ στεφάνι καὶ μὲ τὸ ἀνέβασμά του, κάνοντας γύρω του τὸ στεφάνι τῶν χειρῶν του κύκλο, τὸ ξαναχτυποῦσε κάτω μὲ δεμένα τὰ χέρια του. Ἀκολουθοῦσε ἡ «μπανιώρα». Σ' αὐτὴ χτυποῦσε κάτω ἀπὸ τὸ τόπι πότε μὲ τὸ ἕξω μέρος τῆς μιᾶς καὶ πότε μὲ τῆς ἄλλης παλάμης του, καθὼς τίς εἶχε σφιγμένες μὲ συμπλεγμένα τὰ δάχτυλά του. Ἦταν καὶ ἡ «βόλτα», πού μὲ τὸ χτύπημα τοῦ τοπιού ἔκανε ὁ παίχτης καὶ μιὰ στροφὴ τοῦ σώματός του. Τελευταία ἡ «κουτσόβολτα». Σ' αὐτὴ ἡ στροφὴ τοῦ σώματος γινόταν μὲ πηδήματα στὸ κουτσό. «Καιγόταν» καὶ ἀρχίζε τίς φάσεις τοῦ παιγνιδιοῦ ὁ ἄλλος παίχτης, ὅταν ἔχανε στὰ χτυπήματα ἢ λάθευε τὴ σειρά τῶν φάσεων ὁ κληρωμένος.

66. ΠΟΥ ΤΟ ΠΑΜΕ ΤΟΥΤΟ;

Δυὸ κορίτσια ἀντιμέτωπα ἔπιαναν τίς παλάμες τῶν χειρῶν τους σφιχτά. Τρίτο κορίτσι καθόταν ἀπάνω στὰ τέσσερα χέρια καὶ πιανόταν ἀπὸ τίς πλάτες τῶν δυὸ κοριτσιῶν σὰν σὲ πολυθρόνα. Τὰ δυὸ κορίτσια τὸ μετέφεραν μὲ ρυθμικὰ βήματα, τραγουδώντας: — «Ποῦ τὸ πᾶμε τοῦτο; — Στοῦ παπᾶ τ' ἀμπέλι. — Τί θὰ φάῃ δράδῳ; — Μέλι, πετιμέζι, μέλι καὶ καρύδι καὶ γλυκὸ σταφύλι. — Κι ὅ,τι ἀπομείνει θὰ τὸ φάῃ τὸ φίδι καὶ τὸ σαλαμίδι». Μὲ τὸ τελεῖωμα τοῦ τραγουδιοῦ σταματοῦσαν καὶ ἀλλάζαν θέσεις μὲ σειρά κληρωμένη.

67. ΟΙ ΤΣΑΜΠΟΥΝΕΣ

Τῶν Βαῖων, τ' ἀγόρια, ἔκαναν τσαμποῦνες μὲ ξυλαράκια δάφνης καὶ δαφνόφυλλα. Ἐσχιζαν τὸ ξυλαράκι στὴ μιὰ του ἄκρη ὥς τρεῖς ἢ τέσσερες πόντους. Περ-

ρνοῦσαν τὸ δαφνόφυλλο στὴ σχισμὴ καὶ τὸ ἔκοβαν ἀπὸ δῶ καὶ ἀπὸ κεῖ στὸ πάχος τοῦ ξύλου σὰν γλώσσα. Φυσοῦσαν τὸ δαφνόφυλλο καὶ μὲ τοὺς παλμούς του σφύριζε: τσσσ... τσσσ... τσσσ...

Τσαμποῦνες ἔκαναν καὶ μὲ τὸ καλάμι κολοκυθόφυλλου ἢ μὲ καλαμιὰ σιτηροῦ ἢ λεπτὸ καλάμι. Ἐκοβαν αὐτὲς τὶς τσαμποῦνες, ἀφήνοντας ἓνα κόμπο. Κοντὰ στὸν κόμπο ἔκοβαν, νὰ κινῆται ἀπάνω κάτω, ὡς τρεῖς πόντους ἔλασμα. Ἐβαζαν τὸν κόμπο μὲ τὸ ἔλασμα στὸ στόμα, φυσοῦσαν καὶ τὸ ἔλασμα μὲ τοὺς παλμούς του σφύριζε: τσσσ... τσσσ... τσσσ...

68. ΤΟ ΤΣΙΑΜ ΤΣΙΡΙΡΙ

Εσχωρίζε ἓνα ἀγόρι ἢ κορίτσι καὶ οἱ ἄλλοι παίχτες ἔκαναν κύκλο. Τὸ παιδί, πού ξεχώριζε, τέντωνε τὰ χέρια του ἐμπρός, ἔσιμιγε τὶς παλάμες του κάθετα, καί, μὲ κάλυμμά τους τὰ δυὸ μεγάλα δάχτυλα ἐνωμένα, ἔκρυβε μέσα ἓνα χαλίκι — τὸ «αὐγὸ τῆς κόττας». Ἔτσι ἔσιμιγαν καὶ τ' ἄλλα παιδιά τὰ χέρια τους, ἀφήνοντας στὸ ἀπάνω μέρος ἀνοιγμα μικρὸ — τὴ «φωλιά». Ὁ παίχτης μὲ τὸ αὐγὸ ἀκουμποῦσε τὶς ἐνωμένες παλάμες του ἀπὸ φωλιά σὲ φωλιά, τραγουδώντας: — «Τσιὰμ τσιριρί, κόττα κολοθή. Τσιὰμ τσιριρί, κόττα κολοθή...». Σὲ κάποια φωλιά ἄφηνε τὸ αὐγὸ, καί, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀντιληπτό, πού τὸ ἄφηνε, περνοῦσε σ' ὅλους τοὺς παίχτες. Τελειώνοντας, ἄλλαζε θέση μὲ τὸν νέο παίχτη, πού μὲ τὸ «τσιὰμ τσιριρί» θὰ ἄφηνε τὸ αὐγὸ σὲ ἄλλη φωλιά. Ἐχανε ὁ παίχτης, πού γινόταν ἀντιληπτός, ν' ἀφήνῃ ἢ νὰ παίρνῃ τὸ αὐγὸ. Αὐτὸς ἔβγαине ἀπὸ τὸ παιγνίδι σὰν ἀκατάλληλος.

69. Η ΤΣΙΛΙΚΑ

Δυὸ ἀγόρια ἔπαιζαν τσιλίκα, τσιλικάρι μὲ δυὸ ραβδάκια· τὴν τσιλίκα ὡς πνήντα πόντους καὶ τὸ τσιλικάρι ὡς εἴκοσι. Ἐκαναν στὸ χῶμα ἓνα αὐλάκι ὡς εἴκοσι πόντους μακρὺ καὶ τὸ γεφύρωναν μὲ τὸ τσιλικάρι, πού εἶχε δυὸ ἀντίθετα σκαλιά στὶς ἄκρες του. Ὁ παίχτης ἔφερνε μὲ δύναμη τὴν ἄκρη τῆς τσιλίκας στὸ αὐλάκι, χτυποῦσε τὸ τσιλικάρι καὶ τὸ σφεντόνιζε μακριά. Ὁ ἄλλος παίχτης τὸ περιέμενε, νὰ τὸ πιάσῃ. Ἄν τὸ ἔπιανε, ἄλλαζαν θέσεις. Ἀλλοιῶς ἔτρεχε ὁ πρῶτος, χτυποῦσε ἀλαφρὰ τὸ τσιλικάρι στὸ ἀνάποδο σκαλί του καὶ μὲ τὸ μικρὸ πήδημα, πού ἔκανε αὐτὸ στὸν ἀέρα, τὸ ξαναχτυποῦσε, νὰ πεταχτῇ ὅσο ἔπαιρνε πρὶ μακριά. Πέφτοντας, μετροῦσε ἀπὸ τὴ θέση του ὡς τὸ αὐλακάκι τὴν ἀπόσταση τσιλίκες, φωνάζοντας σὰν ἀστεία: — τσιλίκα, τσιλικάρ, ὁ διάλογος θὰ σὲ πάρ'. Ἀκολουθοῦσε κοντὰ στὸ αὐλάκι καὶ δεῦτερο χτύπημα τοῦ τσιλικαριοῦ. Τὴν νέα ἀπόσταση μετροῦσε ὁ παίχτης σὲ τσιλίκες, πού τὶς πολλαπλασίαζε μὲ τὸ πέντε. Ἐκανε καὶ τρίτο χτύπημα τοῦ τσιλικαριοῦ καὶ τὶς τσιλίκες τῆς ἀποστάσεως τὶς πολλαπλασίαζε μὲ τὸ δέκα. Πρόσθετε τότε ὅλες τὶς τσιλίκες: «μόνες», «πεντάρες», «δεκάρες» καί, ἂν ἔφτανε καὶ ξεπερνοῦσε τὸν ἀριθμὸ, πού ὄριζαν γιὰ τὸ παιγνίδι, μεταφερόταν καθάλλα ἀπὸ τὸν ἀντίπαλό του παίχτη. Ἄν ἔχανε στὰ χτυπήματα τοῦ τσιλικαριοῦ καὶ στὸ μέτρημα «καιγόταν», ὁ παίχτης, καὶ τὸ παιγνίδι ἄρχιζε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ σύντροφός του.

70. ΤΣΙΜΠΟΥ, ΤΣΙΜΠΟΥ...

Ἐνα ἀγόρι ἢ κορίτσι τέντωνε τὰ χέρια του στὴν πρόταση μὲ γροθιὲς γυρισμένες κάτω. Ἄλλο παιδί ἔκανε τσιμπίδα τὸ μεγάλο δάχτυλο καὶ τὸ δείκτη τοῦ δεξιοῦ του χεριοῦ καὶ ταμποῦσε ἀπαλὰ ρυθμικὰ ἀπὸ πάνω τὶς γροθιὲς τοῦ παίχτη μὲ τὸ τραγούδι: — «Τσίμπου, τσίμπου τὸ λεπτὸ· τὸ λεπτὸ τὸ σιγανό. Πάει ὁ Γιάννος γιὰ νε-

ρό, νά ξουρίσουν τὸ γαιμπρό». Καὶ τὸ παιγνίδι συνεχιζόταν μὲ ἀλλαγὴ θέσεων τῶν παιχτῶν.

71. Η ΤΡΙΧΟΠΟΥΛΑ

Τὸν κύκλο ἀγοριῶν ἢ κοριτσιῶν ἔδεναν ἀπ' ἔξω μὲ τριχιά. Κάθε παίχτης τοῦ κύκλου ἔπιανε τὴν τριχιά μὲ τὸ δεξὶ του χέρι κοντὰ στὴ μέση του. Στὸ κέντρο τοῦ κύκλου ἕνας παίχτης, ποὺ ἔβγαине μὲ τὸν «κούκκο», εἶχε τὰ μάτια στυ δεμένα μὲ μαντίλι. Φώναζε, αὐτὸς, στὸ ὄνομα ἑναν ἀπὸ τοὺς παίχτες τοῦ κύκλου. Ἐκεῖνο ἀπαντοῦσε: — «ὠρίστεσε!». Ἐτρεχε τότε πρὸς τὴ φωνή νὰ τὸν ἐγγίξῃ, ἀλλὰ οἱ παίχτες τοῦ κύκλου ἄλλαζαν θέσεις μὲ βήματα ἔμπρὸς ἢ πίσω, ὅλοι μαζί. Ξαναφώναζε τὸν ἴδιο ἢ ἄλλο παίχτη καὶ τὸ παιγνίδι συνεχιζόταν, ἀργὰ ἢ γοργὰ, ὅπως φωνάζονταν τὰ ὀνόματα. Οἱ θηματοισμοὶ ἔμπρὸς πίσω μπερδεύονταν μὲ τὸ γοργὸ φώνασμα ὀνομάτων καὶ ὁ παίχτης κάποιον ἐγγίξε, γιὰ ν' ἀλλάξῃ μ' αὐτὸν θέση.

72. Η ΤΡΙΩΤΑ

Σὲ ἴσια πλάκα χάρασσαν ἰσοπλευρο τρίγωνο μὲ πλευρὲς ὡς εἴκοσι πόντους. Μὲ ἓνα σταυρὸ τὸ χώριζαν σὲ δυὸ τρίγωνα καὶ δυὸ τραπέζια σχήματα. Ὁ καθ' ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ παίχτες κρατοῦσε τρία χαλίκια μὲ ἴδιο χρῶμα. Ἄλλο χρῶμα ὁ ἕνας καὶ ἄλλο ὁ ἄλλος. Ἐβαζαν τὰ χαλίκια μὲ σειρά, ἓνα ὁ ἕνας καὶ ἓνα ὁ ἄλλος, σὲ κάθε γωνία τοῦ σχήματος. Ὅπως καὶ στίς μετακινήσεις τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου χαλικοῦ, πρόσεχαν οἱ παίχτες, κάθε γειτονικὴ ἄδεια θέση τοῦ χαλικοῦ, ποὺ ἔβαζαν, νὰ μὴ γειτονεύῃ μὲ χαλίκι τοῦ ἀντιπάλου. Οὔτε κάποια θέση κοντὰ στὸ χαλίκι, ποὺ μπαίνει ἢ μετακινεῖται, νὰ ἔχῃ χαλίκι τοῦ ἀντιπάλου, ἐνῶ ἡ ἀντίστοιχὴ τῆς εἶναι ἄδεια. Στίς περιπτώσεις αὐτὲς ὁ ἀντίπαλος, γιὰ νὰ βάλῃ τὸ χαλίκι του στὴ μεθεπομένη τῆς σειρᾶς ἄδεια θέση, τὸ πηδοῦσε ἀπάνω ἀπὸ τὸ ἄλλο καὶ κεῖνο «κοβόταν» καὶ ἔβγαине ἔξω ἀπὸ τὸ σχῆμα, «ἐκτὸς μάχης». Νικοῦσε ὁ παίχτης, ποὺ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔκοβε τὰ χαλίκια τοῦ ἀντιπάλου του.

73. ΤΑ ΤΡΥΠΩΜΑΤΑ

Ἡ ὁμάδα τῶν παιδιῶν «πούλας κούκκο» καὶ ὅποιο παιδὶ τὸν ἔπαιρνε τὰ «φύλας». Γύριζε σὲ τοῖχο ἢ σὲ δέντρο καὶ ἔκλεινε τὰ μάτια του μὲ τίς παλάμες του. Ἀρχιζε νὰ μετράῃ ὡς τὸ δέκα ἢ ὡς τὸ εἴκοσι, ἀνάλογα μὲ τίς ἀποστάσεις τῶν γύρω ἀντικειμένων, ποὺ θὰ τρύπωναν οἱ ἄλλοι παίχτες. Οἱ παίχτες φώναζαν τὴ «σκοπιά» τοῦ φύλακα: — «τοῖχος», «δέντρο» ἢ ἄλλο ἀντικείμενο. Ἐτρεχαν γρήγορα καὶ τρύπωναν στὰ γύρω ἀντικείμενα. Ὁ φύλακας, τελειώνοντας τὸ μέτρημα, φώναζε τὴ σκοπιά του καὶ ἔψαχνε, νὰ ὀρῇ τρυπωμένους. Μόλις ἔδρισκε κάποιον, τοῦ φώναζε δυνατὰ τὸ ὄνομα: — «Γιῶργος!», — «Γιάννης!» ἢ ἄλλο καὶ ἔτρεχε γυρίζοντας, νὰ ἐγγίξῃ μὲ τὸ χέρι του τὴ σκοπιά, προτοῦ τὴν ἐγγίξῃ ὁ ξετρυπωμένος Γιῶργος ἢ Γιάννης: «Ὁ φύλακας τὸ ἐγγίξιμο, ἄλλαβε θέση καὶ τὰ «φύλαγαν» ὁ Γιῶργος ἢ ὁ Γιάννης ἢ ἄλλος ξετρυπωμένος πρῶτος. Ἐτσι τὸ παιγνίδι συνεχιζόταν διασκεδαστικῶς.

74. ΤΣΙ, ΤΣΙ, ΚΛΩ

Τσί, τσί, κλώωω... , τσί, τσί, κλώωω... , πάει ἡ μάννα στὸ γιαλό· πάει νὰ κλέψῃ ἄλατι, τς ἔβγαλαν τὸ μάτι. Μὲ τὸ τραγούδι αὐτό, ἡ «μάννα» τοῦ παγνιδιοῦ,

πού έξερνε πίσω της ομάδα κοριτσιών — τὸ ἕνα πιασμένο πίσω ἀπὸ τὸ φόρεμα τοῦ ἄλλου, ἔκανε κύκλο καὶ περνοῦσε κάτω ἀπὸ τὴ γέφυρα. Δυὸ κορίτσια μὲ ἐνωμένα τὰ χέρια τους στὴν πρόταση, γέφυρα. Περνώντας ἡ ομάδα, τὰ κορίτσια τῆς γέφυρας, ἔκλειναν καὶ κρατοῦσαν κάθε τελευταῖο κορίτσι στὴ γέφυρα. Τὸ ρωτοῦσαν, τί ἐμβλημα προτιμᾷ καὶ ἔμπαινε στὴν ομάδα τοῦ ἐμβλήματος. "Ἐτσι ἡ μάννα ἔμεινε μόνη της σὰν κλώσσα χωρὶς πουλάκια. Οἱ δυὸ νέες ομάδες, πού ἔκαναν τὰ κορίτσια τῆς γέφυρας, σὰν δυὸ κλώσσες μὲ ξένα πουλάκια, γίνονταν στόχος ἐπιθέσεων τῆς ὀρφανῆς μάννας. "Ἀπλώνε αὐτὴ τὰ χέρια της, νὰ πάρῃ τὰ παιδιὰ της μὲ φωνές κλοῦ οὐ οὐ... κλοῦ κλοῦ οὐ οὐ... ὥρμιουσιν καὶ οἱ ἄλλες ἀπάνω της, νὰ τὰ σώσουν μὲ φωνές κλοῦ κλοῦ κλοῦ. Καί, ἐνῶ οἱ κλώσσες πάλευαν, τὰ πουλάκια τρομαγμένα ἔκαναν ἐλιγμούς μὲ τίς φωνές τσί, τσί... "Ἐπαιρναν τὰ πουλάκια οἱ κλώσσες, πού νικοῦσαν στὸ πάλαιμα.

75. Ο ΦΙΤΣΙΟΣ

Μία πετρούλα μικρή, στρογγυλή, σὰν μικρὸ κουτάκι θερινικοῦ — ὁ φίτσιος, ἔδινε τὸ ὄνομά της στὸ παιγνίδι. Στητὴ σὰν ροδίτσα, ἔτοιμη νὰ κυλίσει, τὴν ἐτοίμαζαν δυὸ ἀγόρια — οἱ φύλακές της, ἐπάνω σὲ γραμμὴ χαραγμένη στὸ χῶμα. "Ἄλλα δυὸ ἀγόρια, πατώντας μὲ σειρὰ, κανονικά, ἀπάνω σὲ ἄλλη γραμμὴ, πού εἶχαν χαραῖξει παράλληλα σ' ἀπόσταση τριῶν ἢ τεσσάρων μέτρων, ἔρριχναν τίς σημάδες τους στὸ φίτσιο, νὰ κυλίσει μακριά. Τὴν ἀπόσταση τὴ μετροῦσαν πόδια. "Ὅποιος παίχτης ἔφτανε πρῶτος τὸν προκαθορισμένο ἀριθμὸ ποδιῶν μεταφερόταν ἀπὸ τὸ σύντροφό του καθάλλα ἀπὸ γραμμὴ σὲ γραμμὴ τοῦ παιγνιδιοῦ καὶ τὰ ζευγάρια ἄλλαζαν θέσεις. "Ἐρριχναν τίς σημάδες μία φορὰ ὁ ἕνας καὶ μία ὁ ἄλλος. "Ἄν ἀποτύχαιναν τὸ χτύπημα τοῦ φίτσιου καὶ οἱ δύο, «καίγονταν» καὶ ἄλλαζαν θέσεις μὲ τοὺς φύλακες. "Ἄν ὁ ἕνας πετύχαινε καὶ ὁ ἄλλος ἀποτύχαινε, ξανάρριχναν δυὸ τους καὶ μετροῦσαν πόδια τὴν ἀπόσταση, πού κυλοῦσε ὁ φίτσιος, γιὰ τὴ νίκη, πού τὴ διαλαλοῦσαν μὲ τὸ: «λευῖσια ξύγκια!».

76. Ο ΦΟΡΤΩΜΕΝΟΣ

Δυὸ ἀγόρια, μὲ φύλλα ἢ ἄνθη στὰ χέρια τους, ἔτρεχαν ἔξω ἀπὸ κύκλο ἀγοριῶν, πού κάθονταν σταυροπόδι κάτω. Καθὼς γύριζαν τρεχάτα, ἄφηναν φύλλα ἢ ἄνθη στὸ κεφάλι κάποιου παίχτη τοῦ κύκλου καὶ συνέχιζαν τίς στροφές μὲ τὸ τραγούδι: — «Φορτώσαμε ἕνα γαῖδαρο τριφύλλι καὶ χορτάρι κι ἀκόμα δὲν κατάλαβε, τί ἔχει στὸ σαμάρι». "Ἄν ὁ παίχτης καταλάβαινε τὸ φόρτωμα καὶ τὸν φορτωτὴ συμπαίχτη του, ἄλλαξε μ' αὐτὸν θέση. Ἀλλοιῶς τὸ παιγνίδι συνέχιζε μὲ τὸ φόρτωμα καὶ ἄλλων παιχτῶν τοῦ κύκλου.

77. ΟΙ ΦΡΑΓΚΑΤΡΕΙΣ

Τ' ἀγόρια μὲ σειρὰ ἔπαιρναν φόρα καί, φθάνοντας ἕνα ἕνα στὴ χαραγμένη κάτω στὸ χῶμα γραμμὴ ἢ σὲ χεριὰ χλωρῶν βλασταριῶν ἢ χορταριοῦ, χτυποῦσαν τὸ ἀριστερὸ πόδι σ' αὐτὸ τὸ σημάδι, ἔκαναν ἕνα μακρυνὸ πήδημα στὸ ἀριστερὸ κουτὸ μὲ τὸ ξεφωνητό: — «Φράγκα μίνια». Ξαναπηδοῦσαν ἕνα ἄλλο μακρυνὸ πήδημα στὸ δεξιὸ κουτὸ καὶ μὲ τὸ ἴδιο ἄλλο ἕνα βῆμα στς κουτὸ μὲ τὸ ξεφωνητό: — «Φράγκα δυό». Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ πεδοῦσαν στὸ ἀριστερὸ κουτὸ καὶ ξανά στὸ ἴδιο κουτὸ μὲ τὸ ξεφωνητό: — «Φράγκα τρεῖς». Ἐκεῖ ἔσιμγαν καὶ τὸ δεξιὸ πόδι καὶ σημάδευαν τὴν ἀπόσταση, πού πεδοῦσαν στὸ τριπλὸ αὐτὸ πήδημα. Νικητὴς ἦταν

ὅποιοι πηδοῦσε μακρύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους παίχτες.

Τὸ ἴδιο παιγνίδι ἔπαιζαν καὶ μὲ σουδλάκια. Σ' αὐτό, στὸ πρῶτο ἀριστερὸ κουτσό, ἰσορροποῦσε τὸ σῶμα του ὁ παίχτης, ἔσκυβε, τέντωνε τὸ χέρι του καὶ ἔμπηγε στὸ χῶμα ἓνα σουδλάκι σὰν μολύδι γραφῆς. Στὸ δεῦτερο δεξιὸ κουτσό, ὁ παίχτης, ἔμπηγε στὸ χῶμα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ δεῦτερο σουδλάκι. Στὸ τρίτο ἀριστερὸ κουτσό ἔμπηγε καὶ τρίτο σουδλάκι. Οἱ ἄλλοι παίχτες καλοῦνταν, νὰ «τ' ἀλλάξουν» πὺδ μακρύτερα. Νικοῦσε ἐκεῖνος, πού ἄλλαζε τὰ σουδλάκια σὲ μακρυνότερες θέσεις.

78. ΟΙ ΦΤΕΡΩΤΕΣ

Ἐνα δεκαπεντάποντο σχιζαράκι χοντροῦ καλαμιοῦ τρυποῦσαν, στὴ μέση τ' ἀγόρια, καὶ τὸ περνοῦσαν σὲ σούβλα ἄλλου καλαμιοῦ, πού ξεπερνοῦσε τοὺς πενήντα πόντους. Κολλοῦσαν μὲ κερὶ ἢ ρετσινόκολλα (θρασιμένο ξερὸ ρετσίνι κερασιᾶς ἢ κορομηλιάς) στὶς ἄκρες τοῦ σχιζαριοῦ χαρτάκια ἢ φύλλα δέντρων πέντε ἐπὶ δέκα πόντους μὲ ἀντίθετες κατευθύνσεις. Σήκωναν ψηλά κατὰ τὸν ἀέρα τὸ καλάμι μὲ τὴ σούβλα καὶ τὸ σχιζαράκι μὲ τὰ χαρτιά ἢ τὰ φύλλα στριφογύριζε στὸ σουδλάκι, φτερωτή.

79. Η ΦΩΤΙΑ

Δυὸ ομάδες ἀγοριῶν ἦταν παρατεταγμένες κατὰ μέτωπο σὲ δυὸ γραμμὲς χαραγμένες στὸ χῶμα σὲ ἀπόσταση τριῶν ἢ τεσσάρων μέτρων. Κάθε ἀγόρι πατοῦσε σὲ μιὰ σταθερὴ πετρούλα, τὴ «φωτιά». Ἐνας παίχτης ἀπὸ κάποια παράταξη προχωροῦσε πρὸς τὴν ἄλλη παράταξη, προκαλώντας τοὺς παίχτες της, νὰ τὸν κυνηγήσουν. Κάθε παίχτης, φεύγοντας ἀπὸ τὴ φωτιά του, εἶχε φωτιά καὶ μπορούσε, νὰ ἐγγίξῃ καὶ νὰ «κάψῃ», ὅποιον ἀπὸ τὴν ἄλλη παράταξη εἶχε ὀρμήσει προτύτερα ἀπ' αὐτόν. Ὅταν ὁ παίχτης ὠρμούσε μὲ φωτιά ἀπὸ τὴ φωτιά του, ὅλοι οἱ παίχτες, πού θρίσκονταν στὸ στίβο, ἔχαναν τὴ φωτιά τους καὶ τὸ δικαίωμα, νὰ τὸν «κάψουν». Οἱ «καμμιένοι» ἔπαιρναν θέσεις πίσω ἀπὸ τὴ νικήτρια ομάδα, ὥσπου νικιῶταν ὅλη ἡ παράταξή τους καὶ οἱ παρατάξεις ἄλλαζαν γραμμὲς, γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸ παιγνίδι, πού ἦταν παιγνίδι χειμωνιάτικο.

80. ΤΑ ΧΤΕΝΙΑ

Ἐκοβαν στάχυα φωμιωμένου σιταριοῦ ἢ κριθαριοῦ μὲ μακριὰ καλαμιὰ. Ξεχώριζαν τέσσερα κομματάκια καλαμιᾶς ὡς εἴκοσι πόντους. Κρατοῦσαν αὐτὰ ἐνωμένα στὸ χέρι τὸ ἀριστερό, τὸ ἓνα πλάι στὸ ἄλλο. Ἀκουμποῦσαν στὴ μέση ἀπὸ μπροστὰ καλαμιὰ μὲ στάχυ, ἔτσι πού νὰ κρέμεται κάτω τὸ στάχυ μακριὰ ὡς δεκαπέντε πόντους. Γύριζαν τὴν καλαμιὰ πίσω καὶ τὴν ξαναγύριζαν μπροστὰ ἀπάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό της ἀριστερά, συνέχεια τῶν τεσσάρων. Ἐφερναν τὴν πίσω ὅψη τοῦ χτενιοῦ μπροστὰ καὶ συνέχιζαν νὰ θάξουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καλαμιές μὲ στάχυα, ὥσπου πλάταινε τὸ χτένι ὡς δεκαπέντε πόντους. Ἐκοβαν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὶς καλαμιές, ἀφήνοντας πλαῖσιο καὶ κρεμοῦσαν τὸ ὠραῖο χτένι γιὰ στολίδι.

Τὸ παιγνίδι εἶναι ἀγωγὴ. Τὴν ἀγωγή καθορίζει ἡ ἠθική, γιὰ τὴ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς κοινωνίας ἡμερῶν ἀνθρώπων· ἀνθρώπων θρεμμένων πνευματικὰ μὲ τὴν ἰδέα τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας, μὲ τὴν ἰδέα τῆς ἀγάπης, μὲ τὴν ἰδέα τοῦ δικαίου καὶ μὲ τὴν ἰδέα τῆς τελειότητος, πού εἶναι καὶ ἡ ἀγαθὴ βούληση — «τὸ μεγαλύτερο στὸν κόσμον ἀγαθόν», ὅπως τὸ εἶδε ὁ Κάντιος. Εἶναι τὸ παιγνίδι γιὰ

τὸ παιδί ἄσκησιν, ποὺ δοῦναι σὰν τὴν τροφή τὴν ὕλική στήν ἀνάπτυξιν τοῦ «καλοῦ» σώματός του, ἀλλὰ καὶ σὰν ἐπίδρασιν ἀναπτυξιακὴ στήν ἀνάπτυξιν τοῦ «ἀγαθοῦ» πνεύματός του. Ἡ σωματικὴ τροφή· ἔλοι τὸ λένε, πρέπει νὰ εἶναι καθαρὴ, θρεφτικὴ, ὑγιεινὴ, γευστικὴ, ἀπολαυστικὴ, νὰ θρέψῃ τὸ σῶμα καὶ ν' ἀφήνῃ εὐχάριστη ἀνάμνησιν στὴ ζωὴ. Ἔτσι καὶ ἡ πνευματικὴ τροφή — λένε — πρέπει νὰ εἶναι καθαρὴ, ἀγνή, ὑγιεινὴ, γευστικὴ, ἀπολαυστικὴ, ἀρωματισμένη μὲ μπαχαρικὰ ἀγάπης καὶ ἐλευθερίας, ψημμένη στὴ φωτιὰ τοῦ δικαίου καὶ σεβρισιμένη στὸ τραπέζι τῆς τελειότητος, ὅπου ἡ θρεφτικὴ τῆς ἀξίας στὸ καθαρὸ πιάτο τῆς συνειδήσεως ὠφελεῖ, ἀντίθετα ἀπὸ τὴν ἀηδιαστικὴν πνευματικὴν τροφήν τῆς ἀνθρώπινης σάρκας, ποὺ οἱ «καλλιτέχνες» τοῦ αἰῶνος σεβρίζουν σήμερον σὲ «καλλιτεχνικὸ» πιάτο τῆς «χρυσῆς» ἀσυνειδησίας στὸ τραπέζι τοῦ «θέματος» τῆς ἐποχῆς γιὰ τὸ παιδί.

Τὰ παραπάνω τοπικὰ παραδοσιακὰ παιγνίδια τοῦ Καμποτιοῦ Ἄρτης ἐπέδρασαν στήν ἀνάπτυξιν «καλῶν καὶ ἀγαθῶν» τοῦ τόπου. Πολλοὶ διατηροῦν εὐχάριστες ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν παιδικὴν τους ἡλικίαν.

Βιβλία παιγνιδιῶν ἔχουν ἐκδοθῇ πολλά, ὅπως:

α) Ἐκδοσὴ «Ζωῆς τοῦ Παιδιοῦ» Ἀθῆναι 1956: «Καὶ τώρα παιγνίδι».

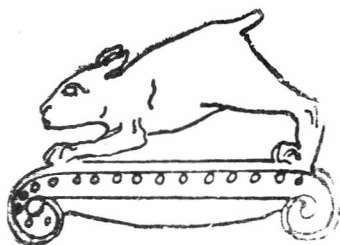
β) Ἐκδοσὴ «Χριστιανικῆς Στέγης Καλαμιάτας»: «Παιγνίδι καὶ χαρὰ».

γ) Μυρσίνης - Κλεάνθους - Παπαδημητρίου: «Παιγνίδι μὲ τραγούδι» Ἀθῆναι 1932.

δ) Ἀναστ. Παπαναστασίου: «Παιγνίδι ἢ χαρὰ τῶν παιδιῶν» Θεσ) Ἱκὴ 1965.

ε) Νικολάου Χαλκιᾶ: «Ὁδηγίαι, Παιγνίδια...» Ἄρτα 1964.

Ὅλα ὠραῖα καὶ πλούσια σὲ ὕλη. Ὅμως τὰ κομποταίικα ἔχουν τὸ δικό τους χαρακτήρα, ἔχουν τὴ δική τους ὁμορφιά, τὸ δικό τους ἡθοπλαστικὸ ὕλικό, παρμένο ἀπὸ ἀγνὰ ἤθη ἡμερῶν ἀνθρώπων!

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΤΙΝΟΜΙΑ - ΚΙΝΔΥΝΟΙ

(δοκίμιο)

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Καθώς κανένας ξεμακραίνει από την Πολιτεία - τέρας κι' από τον θόρυβο της αγοράς, κι' ανηφορίζει προς τις κατάφορτες πλαγιές με την ποικιλία των χρωμάτων κι' άρωμάτων κι' άκουει τὰ πουλιά νὰ φάλλουν πιστὰ τὸν ὕμνο πρὸς τὸν Πλάστη, ἐνῶ ὁ ἥλιος πού ἐκτέλεσε τὸ αἰώνιο χρέος του, ὀλοπόρφυρος ἀργοβυθίζει, νοιώθει ἕνα ξαλάφρωμα. Μιά ψυχικὴ εὐφορία, τὸν πλημμυρίζει καὶ μιὰ δροσερὴ γαλήνη, καθὼς ἀλαφρώνει ἀπὸ τὸ ἀσήκωτο βάρος τῶν ἀνησυχιῶν καὶ τῆς πιέζουσας ὕλης. Ἡ θεὰ τῆς ὁμορφιάς μέσ' τῇ Φύσει, δροσίζει τὴν κουρασμένη σκέψη, τὴν κεντρίζει καὶ τὴν προετοιμάζει νὰ στοχασθεῖ. Γιατὶ ἐμπνέει τὴν πίστη στὴ δύναμη καὶ τὴν ἀξία τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. Ἐτσι ἡ σκέψη, τὴν ὥρα αὐτὴ τῇ μακάριᾳ, στάθηκε, καθὼς ἀνηφόριζε, στὸ δίδυμο ἀγαθό: τὴν «ἐλευθερία» καὶ τὸ «δίκαιο», στοχαζόμενη στιγματαῖα γιὰ τὸ μεγαλεῖο, ἀλλὰ καὶ τὴ σμικρότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Δύσκολο καὶ ἴσως ἄλυτο ὑπῆρξε καὶ παραμένει τὸ πρόβλημα τῆς «ἐλευθερίας». Καὶ γιὰ τὸν νοῦ «...νοῦς δὲ ἔστι ταῦτόν καὶ ἀλήθειά ἐστιν ἡ πάντων ὁμοιότατόν τε καὶ ἀληθέστατον...» (Πλάτων, Φίλητος 65 D). Καὶ γιὰ τὴν Πολιτεία, τὴν Κοινωνία καὶ τὴν ἀτομικὴ καὶ πολιτικὴ πράξη στὴν πρακτικὴ (ἐμπειρικὴ) ζωὴ στὶς ἱστορικὲς Πολιτείες. «Ὅμως μιὰ καὶ ἡ θέαση τῆς ὁμορφιάς, ἐπιβεβαιώνει πῶς εἶναι μιὰ προσέκχησις τῆς ψυχῆς στὴν ἀνίχνευση τῆς ἀλήθειας, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ (Πλάτων. Συμπόσιον 211 ἐπ. Φαίδρος 250 B-D, Φίλητος 65A, Kant. Schiller. Γιὰ τούτους βλ. καὶ I. Θεοδωρακόπουλον: Εἰσαγωγὴ στὴ φιλοσοφία. Α, Γ' Ε. Παπανούτσου: Αἰσθητικὴ), στὴν ὀριοθέτηση δηλ. τῆς κατὰ λόγον ὀρθῆς ἀτομικῆς καὶ πολιτικῆς πράξης μέσα στὴν Κοινωνία - Πολιτεία, θὰ ἐπιχειρήσουμε μιὰ μικρὴ καὶ σύντομη περιπλάνηση στὸν χώρον αὐτὸν τῆς «ἐλευθερίας - δικαίου». Καλοῦντες κάπου κάπου γιὰ συντροφιά καὶ ἐνίσχυση τοὺς πάντοτε παρόντες καὶ ἀνεπανάληπτους δασκάλους τῆς ἀνθρωπότητας: τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη πού κατὰ τὴν ἐπιγραμματικὴ ρήση τοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι «οἱ κραταιότεροι δυνάσται, οἱ ἀνέκπτωτοι βασιλεῖς τῆς πεπολιτισμένης ἀνθρωπότητος...». (Κ. Τσάτσου: Πλάτωνος πολιτικά. Ἀνάπτυον Πρακτικῶν Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν σελ. 53). Πάντως καὶ ἐκ προοιμίων μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ πῶς στὸν χώρον αὐτὸν μετὰ τὰ πολὺπλοκα προβλήματα ἰσχύει ὁ λόγος τοῦ Ἀριστοτέλους: «...ἀεὶ γὰρ ζητοῦσι τὸ ἴσον καὶ δίκαιον οἱ ἤττους, οἱ δὲ κρατοῦντες οὐδὲν φροντίζουν...» (Πολιτικά 1318b 5). Ὁ λόγος αὐτὸς ἀποτελεῖ ἀλήθειαν ἐπιβεβαιουμένην καὶ ἱστορικὰ καὶ ἀπ' τὶς κοινωνιολογικὲς παρατηρήσεις στὴ σύγχρονη ἐποχὴ.

Ἐκεῖνο πού ἐξακολουθεῖ νὰ ἀκούγεται καὶ στὸν χώρον αὐτὸν εἶναι οἱ κραυγές. Κραυγὲς ὑποκρισίας ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ὀργανωμένης ἀναρχίας, πού δὲν ἀφίνουν τὸν λυγρὸν καὶ τὴν ἀγωνία τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ δικαίου νὰ ἀκουσθῶν. Ὁ θόρυβος λοιπὸν ὁ ἀδιάκοπος τῶν ψευδοηρώων καὶ ἡ λατρεῖα τοῦ παράλογου, πού καταστρέφει τὴν «αὐστηρὴν δομὴ τῶν ἰδεολογικῶν», εἶναι τὸ ἕνα ἀπ' τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ ἄλλο χαρακτηριστικόν, εἶναι ἡ λατρεῖα ἥτης ἀσχήμιας, προθά-

λαμος τῆς ἀσέβειας καὶ ἀναρχίας. Τὰ χαρακτηρίζοντα αὐτὰ τὴν ἐποχὴ μας σημεῖα, τὴν διαφοροποιοῦν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀρχαιότητος ποὺ ἦταν ἡ λατρεία τοῦ ὠραίου (κάλλους)· ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεσαίωνα ποὺ ἦταν ἡ πίστη κι' ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ 18ου αἰῶνα τὴν καλούμενη τοῦ «διαφωτισμοῦ». Ἔτσι οἱ δύο ὑψηλές ἀξίες (ἀγαθὰ), ἡ «ἐλευθερία» καὶ τὸ «δίκαιο» δὲν διακινδυνεύουν ἀπλῶς, ὅπως βέβαια διακινδυνεύουν εἰς κάθε ἐποχῇ. Στὴν ἐποχῇ μας, πέραν ἀπ' τὴ διακινδύνευση, μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπεῖ πὼς ἄρχισε μὲ τὴν ἀνοχὴ καὶ ἐνοχὴ τῆς ἰδίας τῆς Κοινωνίας ἡ διαδικασία τῆς μελλοῦμενης ὑποταγῆς στὴ στυγνὴ βία, τὴ δουλεία, τὴν ἀσχόλημα. Γιατὶ ἡ ψυχὴ στερεεῖται σήμερα, μὴ ἀπ' τὶς βασικὲς τροφές της· τὴν χαρὰ καὶ συγκίνηση ἀπ' τὴν θέα καὶ λατρεία τοῦ κάλλους, ποὺ ὅπως εἶπαμε, ἀποτελεῖ τὴν γέφυρα ποὺ ὁδηγεῖ στὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία, ποὺ ἤδη ἔχει ἐξορισθεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου τείνει νὰ ἐξαγριωθεῖ...

Ἡ «ἐλευθερία», ἡ «ὑπαρξιακὴ αὐτὴ ἀγωνία ἀνθρώπου» στὴν βαθύτερη καὶ μεταφυσικὴ τῆς ἔννοια σημαίνει γιὰ τὸν ἄνθρωπο μὴ τάση πρὸς αὐτοὑπέρβαση» «...καὶ ἐπιτηδεύειν ἀρετὴν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ὁμοιοῦσθαι θεῷ (Πλάτων. Πολιτεία I 613 B, Θεαίτητος 176 B)» «...ἐφ' ὅσον ἐνδέχεται ἀθανατίζειν» (Ἀριστοτελ.: Ἠθικ. Νικομάχ. 117 b 37 - 39), «συνεργόν Θεοῦ» ἀφοῦ «οὗ τὸ πνεῦμα κυρίου ἐκεῖ ἡ ἐλευθερία» (πρὸς Κορινθίους Γ' 18). Ὁμοίως ἡ ὑπέρτατη αὐτὴ ἀξία γιὰ τὸν ἄνθρωπο — γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ὁποίας ἡ πορεία πάντοτε τραχεῖα καὶ αἱματηρὴ μέσα ἀπὸ ἀντινομίες — χλευάζεται καὶ ποδοπατεῖται θάναυσα ἀπὸ τὸν «ὄχλο τῶν χρειῶν» ποὺ τὴν καταδυναστεύει, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἀνελεύθερες συνειδήσεις ἐκείνων ποὺ σχεδὸν πάντοτε κατὰ κακὴ τύχη θρίσκονται ἐπὶ κεφαλῇς μέσα στὴν Κοινωνία καὶ Πολιτεία. Ἔτσι ἔχουμε μὴ ἀνατροπὴ τῶν ἀναβαθμῶν ἐκείνων, κατὰ «τὸ πράττειν», ποὺ ἀποτελοῦν δοκιμασία τοῦ πνεύματος μὲ συνέπεια τὴν πρόκληση ἀντινομῶν. Ἐνῶ δηλ. ὁ ἀνώτατος (μεταφυσικὸς) αὐτὸς βαθμὸς τῆς «ἐλευθερίας» ἀπαιτεῖ ἄσκηση σταθερὴ καὶ ἐπίπονη δοκιμασία τοῦ πνεύματος στὴν πάλη του μὲ τὴν ὕλη (ὕλικές ἀνάγκες) μέσα στὸ χῶρο τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας γιὰ τὴν κατάκτησίν της καὶ δικαίωση ἐἰς τοῦ ἀνθρώπου, μὲ συνέργεια βέβαια καὶ τοῦ «δικαίου» (ἐννοηστέας τάξης), ὅμως, ὅπως πολλοὺς χώρους ὀργανωμένων κοινωνικῶν συμβιωσεων τῆς πολυπαθοῦς γῆς ἐξακολουθεῖ νὰ συμπίεζεται καὶ νὰ συνθλίβεται ὁ ἄνθρωπος (ἄτομον - πολιτῆς) κι' ἀπὸ τὴν Κοινωνία κι' ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Ἀλλὰ — καὶ τὸ κάπως παράξενο — καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος παρασυρόμενος καὶ ἀναρχούμενος, ἀπειλεῖ. Ταυτόχρονα, δὲ ἔχουν συντριθεῖ καὶ ἐξορισθεῖ καὶ οἱ λοιποὶ ἀναβαθμοί. Ἐνῶ σ' ἄλλους χώρους τῆς γῆς ἀρχίζουν νὰ κλονίζονται. Αὐτὸ συμβαίνει γιατί οἱ ἀνελεύθερες συνειδήσεις καταπιέζουν μὲ τοὺς τιθέμενους «κανόνες δικαίου» ποὺ ὅμως, οἱ σχετικὲς ἐμπειρίες διδάσκουν δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε παρὰ τὸ «τοῦ κρείττονος συμφέρον», (Καλλικλῆς. Πλάτων. Γοργίας 483C, Θρασύμαχος - Πλάτων. Πολιτεία 338C, Πλάτων - Νόμοι 714C). Ἔτσι τὸ «δίκαιο» ἐνῶ σὰν κανόνας δεοντολογικὸς ἀποτελεῖ ἀξία πνευματικὴ καὶ ἀξιώνει κατὰ τὸν ὀρθὸ λόγον συνέργεια στὴν ὀριοθέτηση τῆς ἐλευθερίας, ὅμως ὡς κοινωνικὸ φαινόμενο ἐπίσης (ἐμπειρικὸ γεγονός) ὑπὸ τὴν πάρα πάνω μορφὴ τοῦ «θετικοῦ δικαίου» γίνεται κακὸν καὶ προκαλεῖται ἀπ' τὴν αἰτία αὐτὴ τραγικὴ ἀντινομία «ἐλευθερίας» καὶ «δικαίου». Συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀντινομίας εἶναι ὅτι ἡ ἱερότητα τῆς ἐλευθερίας μέσα στὴν σύγχυση καὶ τὸν θόρυβο τῆς ἐποχῆς, ποὺ προκαλοῦν, ὅπως πάρα πάνω εἶπαμε, οἱ ψευδοήρωες καὶ οἱ ἀνελεύθερες συνειδήσεις, — μὲ εἰδικότερες ἐκδηλώσεις τὶς τρομακτικὲς πράξεις — χλευάζεται καὶ ὀχλοκρατεῖται. Μάλιστα οἱ ἀνελεύθερες συνειδήσεις ὅσο πᾶνε καὶ πληθαίνουν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπάθειας, πνευματικῆς ὀκνηρίας καὶ μωρίας ἐκείνων ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἐκάστοτε πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἡγεσία καὶ ποὺ θὰ μπορούσαν, ἀντιστεχόμενοι πρὸς τὸν «συρμόν», νὰ ὑψώσουν καὶ ὁδηγήσουν μὲ τὸ παράδειγμα βίου κατ' ἀρετὴν τὴν ἀνθρώπινη συνείδηση στὸ «δέον», προϋπόθεση γιὰ ἓνα καλὺτερο εἶναι. («τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθὸν ψυχῆς ἐνέργεια γίνεται κατ' ἀρετὴν, εἰ δὲ πλείους αἱ ἀρεταὶ κατὰ τὴν

ἀρίστην καὶ τελειοτάτην...» (Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομάχ. 1098a 18—20. Ὁμοίως «ἐοίκασιν οὖν οἱ ἀληθεῖς τῶν λόγων οὐ μόνον πρὸς εἰδέναι χρησιμώτατοι εἶναι ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν βίον» συνωδοὶ γὰρ ὄντες τοῖς ἔργοις πιστεύονται, διὸ προτρέπονται τοὺς συνιέντας ζῆν κατ' αὐτοὺς» 1172b 5—9). Καὶ ὁ θόρυθος γιὰ τὸν ὁποῖο παρὰ πάνω ἔγινε λόγος, καλύπτει τὴν ἀγωνία τοῦ ἐν «ἐρημιά» ἠθικῆ ἐλευθερου, ἀγωνία γιὰ τὸν διαφαινόμενο κίνδυνο. Θὰ μπορούσε συμβολικὰ ἐδῶ νὰ γίνει λόγος γιὰ ἀγωνία τῆς ἐλευθερίας. Ἄς συνεχίσουμε ὅμως καὶ ἄς προσπαθήσουμε νὰ προσεγγίσουμε τὸ θέμα καὶ τὸ ἐξετάσουμε ἀναλυτικώτερα.

Ὁ νοῦς (Λόγος) ποὺ προσδιορίζει τὸ ρυθμό, τὴν ἐσωτερικὴ τάξη καὶ νομοτέλεια τοῦ γίνεσθαι στὴν ἀέναη κίνηση καὶ ἀλλαγὴ (Ἀναξαγόρας - Ἡράκλειτος, Πλάτων, Ἀριστοτέλης), εἶναι ὁ ἴδιος ποὺ μὲ τὴν λογικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων μέσα στὴν ὁργανωμένη Κοινωνία - Πολιτεία, ἐπεδίωξε νὰ προσδιορίσει τίς σχέσεις μεταξὺ ὄλων τῶν συμβιούντων ἀτόμων κατὰ τὴν δράση των, καθὼς ἐπίσης καὶ τίς σχέσεις τοῦ πολίτου ἀπέναντι τῆς Πολιτείας. Κριτήριο ἀξιολογικὸ αὐτῆς τῆς ρύθμισης θεωρήθηκε (δηλ. ἔπρεπε νὰ θεωρηθεῖ) πῶς ὁ ἄνθρωπος (ἄτομον - πολίτης) εἶναι αὐτοσκοπὸς καὶ ποτὲ μέσον. («πράττε ἔτσι ὥστε τὴν ἀνθρωπότητα τόσο στὸ πρόσωπό σου, ὅσο καὶ στὸ πρόσωπο καθενὸς ἄλλου νὰ τὴ μεταχειρίζεσαι πάντα ὡς σκοπὸ καὶ ποτὲ μόνον ὡς μέσον» (Kant). Γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ δὲ ὁ στόχος (σκοπὸς) αὐτὸς ἔπρεπε ἡ ἐλευθερία τοῦ καθενὸς, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι εἶχε ἔξω ἀπὸ τὴν Κοινωνία νὰ περιφρουρηθεῖ, θωρακισθεῖ καὶ ὀριοθετηθεῖ ἀπὸ κανόνες ρυθμιστικοὺς τῆς συμπεριφορᾶς κατὰ τίς πάρα πάνω σχέσεις — τιθεμένους ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου πολιτικοῦ ὀργάνου — ἐπιτακτικῆς καὶ ἐξαναγκαστικῆς φύσεως. «... «νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν λόγος ὢν ἀπὸ τίνος φρονήσεως καὶ νοῦ... Ἀριστοτ. Πολιτικά 1180a 25). Γιὰ νὰ κατακτηθεῖ δὲ ὁ ὑψηλὸς αὐτὸς στόχος, ποὺ ἀποτελεῖ ἀγαθὸ τῆς Κοινωνίας - Πολιτείας, αὐτονόητο εἶναι πῶς οἱ θεσπιζόμενοι κανόνες, δὲν πρέπει νὰ ἐκφράζον «τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον», ἀλλὰ θὰ πρέπει τὸ θεσπιζόμενο δίκαιο νὰ ἔχει ὡς πηγὴ τὴν λογικὴ καὶ ἠθικὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ποὺ θὰ ὑφύνηται πάντα ἀπὸ τὰ πάθη καὶ συμφέροντα (ἀτόμων - ομάδων) καὶ θὰ ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ γενικὸ συμφέρο. Γιατὶ τότε ἐκφράζοντας τὴ γενικὴ θέληση, εἶναι καθολικῆς ἀναγνώρισεως καὶ στὴν ἐπιδίωξη τῆς ὀριοθετήσεως γενικὰ τῆς ἐλευθερίας. Τὸ δίκαιο δηλ. ποὺ κατὰ τὴ θέσπισή του εἶχε ἐπιτευχθεῖ ἡ πληρέστερη «μέθεξη» πρὸς τὴν ἰδέαν. Ἡ τέτοια ὅμως μέθεξη, φαίνεται νὰ εἶναι ὄχι μόνον ἀδύνατη, ἀλλὰ καὶ πολὺ δύσκολη. Γιατὶ μέχρι σήμερα ὁ ἄνθρωπος (ἄτομον - πολίτης), ὅπως ἀποδείχνεται ἀπὸ τὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα, κατὰ κύριο λόγο κατευθύνεται καὶ προσδιορίζεται κατὰ τὸ πράττειν στὴν ἀναζήτησιν τῆς ἐλευθερίας του, τῆς ἰσότητος καὶ τοῦ «δικαίου» του, ἀπ' τίς ἄλογες δυνάμεις τῆς ψυχῆς: ἀπὸ τὰ πάθη, τίς χωρὶς ἔλεγχο ἐπιθυμίες, τὸν ἐγωϊσμό καὶ τὴν ἀναρχοῦμενη διάθεση. Ἄς θυμηθοῦμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸν λόγο τοῦ Πλάτωνος «...τὸ δὲ τῇ ἀληθείᾳ γε πάντων ἀμαρτημάτων διὰ τὴν σφόδρα ἑαυτοῦ φιλίαν αἴτιον ἐκάστω γίγνεται ἐκάστοτε. Τυφλοῦται γάρ... ὥστε τὰ δίκαια καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ καλὰ κακῶς κρίνει, τὸ αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀληθοῦς ἀεὶ τιμᾶν δεῖν ἡγούμενος» (Νόμοι 731 Εα) «...διὸ πάντα ἄνθρωπον χρή φεύγειν τὸ σφόδρα φιλεῖν αὐτόν, τὸν δ' ἑαυτοῦ βελτίω διώκειν ἀεὶ, μηδεμίαν αἰσχύνην ἐπὶ τῷ τοιούτῳ πρόσθεν ποιούμενον...» (Νόμοι 731 Β). Γιατὶ ἔκτοτε καὶ ὁ μέγας διδάσκαλος τοῦ ἀνθρώπου εἶχε ἐπισημάνει, διεισδύων στὰ ἀνθρώπινα, τὸν ἐγωϊσμό ὡς κίνητρο τῶν πράξεων καὶ ἐνεργείων. Καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἀνελεύθερη συνείδηση μὲ ἐπιδίωξη τὴν ἀναρχοῦμενη ἐλευθερία (... «ἡ γὰρ ἄγαν ἐλευθερία ἔοικεν οὐκ εἰς ἄλλο τι ἢ εἰς ἄγαν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ἰδιώτη καὶ πόλει...» «...τῆς ἀκροτάτης ἐλευθερίας δουλεία πλείστη τε καὶ ἀγρωτάτη...» (Πολιτεία 564 Α). Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ ἄνθρωπος (ἄτο-

μιον - πολίτης) είτε άσκήων έξουσίαν είτε θρισκόμενος έκτός, μαινόμενος υπό έπιθυμιών, δέν επέτρεψε και δέν έπεδίωξε πάντοτε τήν προσήκουσαν και κατά τò δυνατό «μέθεξή» ούτε τής «έλευθερίας», ούτε του «δικαίου» πρòς τήν ιδέαν. Γι' αυτό και ή έλευθερία και τò δίκαιο ως έκδηλώσεις τής ιδέας στόν αισθητό (ιστορικό) κόσμο, ως κοινωνικά δηλ. φαινόμενα εξακολουθοῦν νά διακινδυνεύουν. Έξ οὗ και ή άγωνιστικότητα στήν πρακτική ζωή μέσα στήν Κοινωνία και Πολιτεία. Όχι μόνο για τήν πιò πέρα άνύψωση πρòς τήν ιδέα, αλλά πιò πολὺ σήμερα, για νά μπορέσουν νά επιβιώσουν από τούς πολλαπλούς κινδύνους, πού άλυσσιδιωτά τὰ άπειλοῦν. Τοῦτο άποτελεῖ οδυνηρή ιστορική έμπειρία. Και άποδείχνει, πòς ὅσες φορές κατά τήν ροήν του ιστορικού γίνεσθαι, έπαψε ὁ άνθρωπος κατά τò πράττειν (άτομικά - πολιτικά) νά εἶναι, ὅπως εἴπαμε σκοπός, αλλά μέσον και μάλιστα από πρόθεση, εγκαταλείφθηκε και ή προσπάθεια για τήν «μέθεξή» στήν ιδέα (άξία) τής έλευθερίας, στήν ιδέα τής δικαιοσύνης κατά τήν θέσπιση τών κανόνων του δικαίου. Πιò πάνω στήν ιδέα του άγαθοῦ, ὅπου συναιροῦνται αὐτές (Πλάτων Πολιτεία 505 Α, 508 Ε, 509 Β, 517 Β-С). "Η κατ' άλλην διατύπωση ή πράξη είχε άγνοήσει τόν ήθικό νόμο (Kant) και τò ὅτι ή «άγάπη πλήρωμα νόμου» (Παῦλος πρòς Ρωμαίους, ιγ 10). Έτσι προκαλοῦνταν και προκαλοῦνται συγκρούσεις, αντιθέσεις, καταπιέσεις, έξεγέρσεις και έπαναστάσεις με άποτελέσματα τήν εἴσοδο στο σκοτεινὸ βασίλειο τής τυραννίδος - ὀχλοκρατίας - άναρχίας και σήμερα τρομοκρατίας. Άνάγκη πρòς τοῦτο εἰκόνα παρουσιάζει ή έποχή μας με έπι κεφαλῆς τίς δύο υπερδυνάμεις.

Και ή μὲν μία, ως γνωστόν, έχει καταστήσει πλέον αὐτοσκοπὸ τήν καταπίεση, καταδυνάστευση και έξουθένωση τής ανθρώπινης ύπαρξης (Ζαχάρωφ: ή Χώρα μου και ὁ Κόσμος), ή δὲ άλλη έχει κυλισθεῖ στο χωρò τών παντοειδών ὕλικών άπολαύσεων, του άμοραλισμοῦ και του κυνισμοῦ.

Τὸ έξοργιστικό δὲ εἶναι ή ύποκρισία και τών δύο, ὅταν διακηρύσσουν ὅτι ή πολιτική πράξη των άποσκοπεῖ στήν προστασία τών ανθρώπινων δικαιωμάτων, άνάμεσα στα ὁποῖα περιλαμβάνεται και ή έλευθερία του ατόμου, των λαών. Έπιγραμματικά και ὁ Παν. Κανελλόπουλος λέει: «Οἱ μικροὶ λαοὶ εἶναι αἰώνιοι Έσταυρωμένοι. Και ή μεγάλη Ρώμη νίπτει τὰς χεῖρας τής» (Ημερολόγιο 1977). Άλλά δέν συμβαίνει μόνο αὐτό. Έμπειρία πικρή εἶναι ὅτι ὁ άνθρωπος τής Κοινωνίας τής ένοχῆς και άνοχῆς («καταναλωτικῆς») με έμβλημα τόν «Νιτσεινὸ υπέράνθρωπο» άφῆκε τόν έαυτό του νά κατευθύνεται στο πράττειν, από σκληρότητα, εγωῖσμό, άγριότητα και μῖσος άπέναντι στον «πλησίον» στήν Κοινωνία, στήν Πολιτεία. («... και τών πολιτῶν καίπερ άνομοίων ὄντων ή σωτηρία τής κοινωνίας έργον εἰστί, κοινωνία δ' εἰστί ή πολιτεία, διὸ τήν άρετήν άναγκαῖον εἶναι του πολίτου πρòς τήν πολιτείαν (Άριστοτέλους Πολιτικά 1276b 30 έπ.). "Η «έλευθερία» ὅπως θγαίνει κι' άπ' τήν ἴδια τήν λέξη σημαίνει, πράξη, άτομική - πολιτική. Πράξη εἶναι ή σύνδεση του νοητοῦ - αισθητοῦ, προῖδν τής έλεύθερης βούλησης, σημαίνει δὲ έπιλογή ή δυνατότητα έπιλογῆς περιεχομένου συμπεριφορᾶς εκ τών πολλαπλῶν δυνατοτήτων κατ' έπιταγήν του συνειδότος (Άριστοτελ. Ηθικ. Νικομ. 1139α 20 έπ., 1139b 9 έπ. 1111-1112α 18, 35 - 40, Kant: Kritik der praktischen vernunft). Άλλά και τὸ «δίκαιο» δέν εἶναι άλλο τι παρὰ κανόνας προσδιοριστικὸς τής δράσης - πράξης. Ὑπάγονται κατά συνέπεια και τὰ δύο στον χωρò τής πρακτικῆς φιλοσοφίας, προσδιοριζόμενα από τόν Πρακτικό λόγο υπό τήν μορφήν, κατά τήν διακλάδωση, τής αὐτονομίας και έτερονομίας. Κατά συνέπεια ή βούληση πρòς τὸ πράττειν, (είτε στήν άτομική είτε στήν πολιτική πράξη) έμπνέεται δηλ. πρέπει νά έμπνέεται και κατευθύνεται — κατά τρόπο δὲ έμμεσο στήν έτερονομία — από τόν ήθικό νόμο («ἐπάνω μου έναστρος οὐρανὸς και μέσα μου ὁ ήθικός νόμος» Kant) πού αὐτόνομα θέτει αὐτή κατ' έπιταγήν του Πρακτικοῦ λόγου, ὅπως εἴπαμε. Έξ άλλου ή «έλευθερία» και τὸ «δίκαιο» (ὅπως μᾶς άπασχολεῖ ἔδῳ) προϋποθέτουν λογικά και έμπειρικά τήν ύπαρξη Κοινωνίας ὁργανωμένης, άφοῦ και τὰ δύο, ως ή ιστορική πραγματικότητα επιβεβαιώνει, άποτε-

λοῦν, ὥς εἴπαμε φαινόμενα τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων («...καὶ ὅτι φύσει μὲν ἔστιν ἄνθρωπος ζῶν πολιτικόν... ὁρέγονται τοῦ συζῆν), οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον συνάγει καθ' ὅσον ἐπιβάλλει μέρος ἐκάστω τοῦ ζῆν καλῶς...» (Ἀριστοτελ. Πολιτικά 1278b 20 - 24, 1253a 8 - 11. Ὁμοίως 1291a 10 - 19, Πλάτων. Πολιτεία 369b ἐπ. Πλάτων. Νόμοι 676 - 680, Ubi Societas, Ubi Jus). Βέβαια «ἐλευθερία» τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ πρὸς στιγμὴν νὰ νοηθεῖ, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, καὶ μέσα στὴ φύση. Ἀλλὰ στὴν προκειμένη περίπτωση δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἐλευθερία αὐτή. Ἐδῶ ὅπως εἶναι φανερό, ἐνδιαφέρει ἡ ἐλευθερία μέσα στὴν Κοινωνία — στὴν Ἱστορία. Γιατὶ ἡ Κοινωνία καὶ ἡ Ἱστορία εἶναι ὁ στίβος ὅπου διεξάγεται ἡ πάλη γιὰ τὴν «ἐλευθερία» καὶ τὸ «δίκαιο». Μὲ ἄλλα λόγια ἡ Ἱστορία ἀρχίζει ἐκεῖ ποῦ ἀρχίζει ν' ἀναπηδαεῖ ἡ ἐλευθερία ποῦ εἶναι καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς. Ἐκεῖ ποῦ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἐμπνεόμενος καὶ καθοδηγούμενος ἀπὸ τὸν Λόγο νὰ πράξει ἐνσυνείδητα καὶ ἐλευθερά, ὑπὸ τὴν ἐξυπακουόμενη λογικὰ προϋπόθεση τῆς ὑπάρξεως μιᾶς ἔννομης τάξης, δηλ. τοῦ Δικαίου (βλ. καὶ Κων. Τσάτσον. Ἀνάπτυον Πρακτικῶν Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1974 σελ. 227 ἐπ.). (Γιατὶ, ὅπως, λογικὰ προκύπτει, δὲν μπορούμε νὰ ὁμιλοῦμε γιὰ ἐλευθερὴν πράξιν μέσα στὴν Κοινωνία ἀνθρώπων παρὰ μόνο ὅταν ἡ συμβίωσή των ὅπως προεῖπαμε, καθορίζεται ἀπὸ τοὺς πανόνες τοῦ Δικαίου). Τοῦτο δὲ γιατί ὁ αὐτοπροσδιορισμὸς (αὐτοκαθορισμὸς), εἶναι ὅπως ἀποδείχνουν τὰ ἱστορικὰ (ἐμπειρικὰ) γεγονότα, ἀκατόρθωτος ἀκόμα γιὰ τὴν συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἀνθρώπων. Μάλιστα, μπορούμε νὰ εἰποῦμε, πὼς σήμερα καὶ ἡ δυνατότητα γιὰ τὸν αὐτοκαθορισμὸ ἀπομακρύνθηκε ἀκόμα περισσότερο, ὅπως ἐπεσημάνθηκε. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἐπιπρόσθετη αὐτὴ αἰτία ἡ ὁρμὴ τοῦ ἀνθρώπου (ἀτόμου - πολίτου) γιὰ ὁλοὺν περισσότερη ἐλευθερία πρὸς ἀπόλαυσιν μέσα στὴν Κοινωνία καὶ Πολιτεία, ἐκ πρώτης ὀψεως, ἔρχεται κατ' ἀνάγκη σὲ ἀντίθεση ἢ καὶ σὲ σύγκρουση μὲ τὸ ὁρισθεὺς αὐτὴν δίκαιο. Ἐμφανίζεται δηλ. μιὰ ἀντινομία ἀνάμεσα στὴν Κοινωνία καὶ τὸ ἄτομο, στὴν Πολιτεία καὶ στὸν πολίτη, στὴν ἐλευθερία καὶ τὸ δίκαιο. "Ὅμως θὰ πρέπει κατὰ λογικὴ ἀναγκαιότητα νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ στὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀνάγκη τῆς ἔννομης τάξης, τοῦ Δικαίου. Γιατὶ τότε μόνον ἡ «ἐλευθερία» τοῦ καθενὸς δὲν γίνεταί ἐμπόδιο στὴν «ἐλευθερία» τοῦ ἄλλου. Μὲ τὴν ἀποδοχὴ αὐτῇ, σὰν γενικοῦ νόμου, καταλήγουμε στὴν διαπίστωση, πὼς ἡ ἀμειρικὰ ἐμφανιζόμενη ἀντινομία ἐλευθερίας - δικαίου δὲν εἶναι λογικὰ νοητὴ. Ἀντίθετα εἶναι ἀναγκαῖα καὶ δεοντολογικὰ ἀναπόφευκτη ἡ συνάντηση καὶ συνύπαρξη «ἐλευθερίας - δικαίου». "Ὅταν δὲ ἐπιτευχθεῖ ὁ προσήκων βαθμὸς τοῦ ἀμοιβαίου προσδιορισμοῦ, ἀλληλοεπίδρασης καὶ ἀλληλοσυμπλήρωσης, τότε μπορεῖ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ κοινωνικὴ εἰρήνη, αἰρομένης τῆς ἀντινομίας. Ἡ ἐλευθερία δηλ. καὶ τὸ δίκαιο θεωρούμενες καὶ σὰν ἀξίες πνευματικῆς (περιοχὴ τοῦ ἀγαθοῦ — ὅπως τέτοιες εἶναι ἡ ἀλήθεια, τὸ ὠραῖο, τὸ ἀγιάτης), ἐφ' ὅσον κατατείνων στὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἀγαθοῦ μὲ τὴν κατ' ἀρετὴν ἐνέργεια πέραν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως (Ἀριστοτελ. Ἠθικ. Νικομάχ. 1106a 35 - 37 1106b 7) καὶ ἐφ' ὅσον, ὅπως εἶδαμε ἐκπορεύονται ἀπὸ τὸν Λόγον (πρακτικόν), στὸν Λόγον αὐτὸ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὸν ὕπατο ρυθμιστὴ (καὶ ἐγχειρητὴ) τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀλληλοεπίδρασης, ἀλληλοσυμπλήρωσης καὶ συνύπαρξης. Τοῦτου τεθέντος, φωτιζομένης τῆς διανοίας ἀπὸ τὸν Λόγον (νοῦ) κατὰ τὴν λογικὴ ἐπεξεργασία τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων, θέλει ἀποδεχθεῖ ὅτι καὶ τὸ «συμφέρον» τοῦ ἀνθρώπου (πράττοντος καὶ ὡς ἀτόμου καὶ ὡς πολίτου) «ἐπιβάλλει ὅτι καὶ ὁ Πρακτικὸς Λόγος ἐπιτάσσει». "Ὅχι μόνον ἡ ἠθικὴ ἐπιταγή, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ὁδηγεῖ δηλ. πρέπει νὰ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸ ὀρθὸ τέρμα, τὴ διασφάλισιν δηλ. τῆς ἐλευθερίας διὰ τῆς τάξεως τοῦ δικαίου. Παρὰ τίς διαπιστώσεις ὅμως αὐτές, τὸ ἀδιανόητο εἶναι πὼς σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ τοῦ ἱστορικῶς γίγνεσθαι ἡ «ἐλευθερία» (κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ) θρίσκονταν σχεδὸν πάντοτε σὲ μιὰ συνεχῇ δραματικὴ ἀντινομία μὲ τὸ «δίκαιο». Ἐξ ἄλλου, ὅπως θὰ ἰδοῦμε, καὶ ἡ ἐλευθερία σὰν αὐτονομία, σὰν πάλη δηλ. ἐσωτερικὴ τοῦ ἀνθρώπου ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἠθικὴ ἐνό-

τητα μέσα του δηλ. τήν αξιοπρέπείά του, έρχεται σέ αντίνομία μέ τήν έτερονομία, τό δίκαιο. Έτσι δηλ. «ή πάλη τοῦ ἀνθρώπου μεταξύ έτερονομίας καί αὐτονομίας γεννάει τήν ήθική αντίνομία». Στό σημείο αὐτό, ἀφοῦ ὁ λόγος γιά «ἀντίνομία» χρήσιμο κρίνεται νά προσεγγίσουμε κάπως τήν έννοιά της. Ἡ αντίνομία ὡς γνωστό στό χώρο τῆς φιλοσοφίας στίς ἀρχές ἐμφανίζεται στό θεωρητικό χώρο ὡς ὅρος λογικός, ὡς λογική αντίνομία. Εἶναι δηλ. αντίνομία ή πάλη μεταξύ δύο νόμων, ή ἐναντίωση δύο κρίσεων ή συμπερασμάτων πάνω στό ἴδιο ἀντικείμενο μέ τήν ἀξίωση νά εἶναι καί οἱ δύο ἀληθεῖς (βλ. καί Ι. Θεοδωρακόπουλος: Εἰσαγωγή στή φιλοσοφία Γ' σελ. 318 ἐπ.). Ἀπό τή Λογική ὁ ὅρος μεταφέρθηκε καί στόν Πρακτικό (Ἠθικό) χώρο καί ἔτσι γίνεται λόγος γιά ήθικές ἀντινομίες. Σάν τέτοιες θεωροῦνται π.χ. ή πάλη τοῦ ἀνθρώπου μεταξύ χρέους καί πάθη τῆς ψυχῆς, (εἶναι καί δέοντος), μεταξύ τοῦ σκοποῦ γιά τήν αὐτοκαταξίωση καί τῆς τύχης εἴτε ὑπό τή μορφή τῆς φυσικῆς, εἴτε ὑπό τή μορφή τῆς κοινωνικῆς ἀναγκαιότητος, μεταξύ ἀτόμου - Κοινωνίας, ἐλευθερίας - δικαίου θετικοῦ δικαίου - ἰδέας δικαίου (δικαιοσύνης) ὅπως ἐπεσημάνθηκε.

Ἀπό τά μέχρι τώρα μέ συντομία ἀναφερθέντα μπορούμε νά συμπεράνουμε τά ἐξῆς: πρῶτον πῶς ή «ἐλευθερία» ἐμπειρικά (χρονικά) καί ήθικά ἐμφανίζεται διεκδικούσα τήν ὑπεροχή ἀπέναντι στό «Δίκαιο», τό ὁποῖο καλεῖται γιά τήν ὀριοθέτηση καί θωράκισή της μέσα στήν Κοινωνία - Πολιτεία. Λαγικά ὅμως καί μέ τήν εἰσοδο στήν ὀργανωμένη Κοινωνία τό «Δίκαιο» διεκδικεῖ τήν ταυτόχρονη παρουσία. Δεύτερο πῶς καλούμεθα νά ἀπαντήσουμε στό ἄν εἶναι λογικά νοητή ή ἐμπειρικά (στήν πρακτική - ἱστορική ζωή) διαπιστουμένη ἀντινομία «ἐλευθερίας - δικαίου». Στό σημείο αὐτό νομίζουμε πῶς εἶναι ἀναγκαῖο πρῖν προσπαθήσουμε νά δώσουμε μιᾶ ἐξηγήση τῆς ἀντινομίας αὐτῆς νά προσεγγίσουμε ἀκόμα περισσότερο τό θέμα μας καί προσδιορίσουμε κατὰ τό δυνατό πιό συγκεκριμένα τήν έννοια, τό περιεχόμενο, δηλ. τήν οὐσία των καί κατὰ συνέπεια προσδιορισμό τῶν ὁρίων. Τοῦτο σημαίνει, πῶς θά πρέπει νά ἐντοπίσουμε τό χώρο ή τοὺς χώρους, ὅπου εἶναι ἰδυνatό νά ὀμιλοῦμε γιά «ἐλευθερία». Τέτοιοι χώροι εἶναι, ὅπως σχετικός ὑπανιγμός ἐγινε στήν ἀρχή, ή Φύση, ή Κοινωνία - ή Πολιτεία, καί ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομο καί σάν κοινωνικό ὄν.

Ἀπέναντι καί μέσα στή Φύση ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ή μάλλον ἔχει τήν ἐντύπωση πῶς εἶναι ἀπεριόριστα ἐλεύθερος. Εἶναι ἴσως τό φυσικό καθεστῶς τῆς ἀπεριόριστης ἐλευθερίας καί ἰσότητος πρῖν ή εἰσέλθει εἰς τήν Κοινωνίαν καί ἀποδεχθεῖ τό «Κοινωνικό συμβόλαιο» (Rousseau). Ἀνεξάρτητα ἀπό τό ὅτι τό στάδιον τοῦτο, ὅπου ἔζησε τό ἀνθρώπινο γένος φαίνεται μάλλον ὑποθετικό, πρόκειται ἴσως ὥστόσο γιά πλάνη. Ἡ ἴδια δηλ. ή φύση μᾶς ἔχει θέσει περιορισμούς πού δροῦν μέ τήν μορφή τῶν φυσικῶν καί βιολογικῶν νόμων. Στή φύση ὅπως εἶναι γνωστό, ἰσχύει ή στυγνή νομοτέλεια, ὁ νόμος τῆς ἀναγκαιότητος. Στό νόμον αὐτόν ὑπόκειται καί ὁ ἄνθρωπος ὡς «φαινόμενο» (Kant). Ὁ φυσικός νόμος λέει π.χ. πῶς ἓνα ἰσορροπημένο ἄτομο ἂν θελήσει νά περδῇξει - παρὰ τήν ἐμπειρική του γνώση - ἀπό ἓνα ἀρκετό ὕψος, στήν ἐπιθυμία του γιά ὀλοῦν περισσότερη (ἀπόλυτη) ἐλευθερία πρὸς ἀπόλαυση, τότε θά συντριβεῖ. Τό ἴδιο θά συμβεῖ, ἂν θελήσει ν' ἀγνοήσει ἓνα βιολογικό νόμο καταστρέφοντας ή μολύνοντας τό φυσικό περιβάλλον, δηλητηριάζοντας π.χ. τόν ἀέρα, πράγμα πού σήμερα ἔχει προσλάβει ἀνησυχαστική ἔκταση. Βλέπουμε λοιπόν πῶς καί ή φύση μέ τήν μορφή φυσικῶν καί βιολογικῶν νόμων ἔχει θέσει ἤδη τοὺς πρῶτους περιορισμούς στήν «ἐλευθερία». . . Ἐξω λοιπόν ἀπό τήν Κοινωνία - Πολιτεία, ὅσο κ' ἂν οἱ ὀρμές καί οἱ ροπές τείνουν πρὸς τήν «ἀπόλυτη» ἐλευθερία, ὅμως συναντοῦμε ἐμπόδια καί φραγμούς πού ἀποτελοῦν μιᾶ προάσκηση γιά τόν ἄνθρωπο. Τήν «ἐλευθερία» αὐτή πού οἱ φυσικοὶ καί βιολογικοὶ νόμοι ἐπιτρέπουν στόν ἄνθρωπο, ἄς τήν ὀνομάσουμε «φυσική ἐλευθερία».

Ἄν τώρα μέ τήν ἐμπειρία αὐτὴ φύγουμε ἀπὸ τὴ Φύση (φυσικὴ κατάσταση) καὶ εἰσέλθουμε στὴν Κοινωνία - Πολιτεία ὅπου εἶναι ἤδη ὀργανωμένη ἢ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, τότε ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀρισκόμαστε στὸ χῶρο, ὅπου ἀναπηδάει ἡ δυνατότης τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας καθὼς ἐπεσημάνθηκε στὴν ἀρχή. Εἶναι δηλ. οἱ μορφές (κατηγορίες, ἢ «τρόποι») τῆς «Κοινωνικῆς» καὶ «πολιτικῆς» ἐλευθερίας. Ἀφ' ἐτέρου δέ, θὰ πρέπει νὰ ἀποδεχθοῦμε, ἐξ ὀρισμοῦ, μεγαλύτερους περιορισμούς. Πῶς ἐμφανίζεται λοιπὸν τὸ πρόβλημα τῆς «ἐλευθερίας» ἐδῶ πού ὅπως ἐξηγήσαμε κατ' ἐξοχὴν μᾶς ἐνδιαφέρει; Ὅπως ἐσημειώσαμε ἤδη πάρα πάνω, ἡ λογικὴ ἀντιμετώπιση καὶ ἐπεξεργασία τῆς πράξης (ἀτομικῆς - πολιτικῆς) δηλ. τῆς συμπεριφορᾶς τῶν συμβιούντων ἀνθρώπων μέσα στὴν Κοινωνία, ἀποδείχνει πῶς ἡ «ἐλευθερία» γιὰ νὰ ὑπάρξει τὸ ἀγαθὸ τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπεριόριστη. Τοῦτο, ἄλλως τε, ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ (ἐμπειρικὰ) δεδομένα. Τὰ δεδομένα αὐτὰ δείχνουν πῶς ἡ «ἐλευθερία» τοῦ ἀτόμου ἦσαν πάντοτε ἐλεγχόμενη. Ὁ ἔλεγχος δὲ αὐτὸς ἐπιβάλλονταν μὲ τοὺς κανόνες τῆς ἐθιμοτυπίας, τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς, τῶν ἐθίμων καὶ τοὺς κανόνες τοῦ δικαίου (θετικοῦ). Μὲ τὴν διάκριση πῶς οἱ κανόνες τῆς Κοινωνικῆς ἠθικῆς ἀπέβλεπον στὶς συνειδήσεις, οἱ δὲ τοῦ δικαίου στὶς σχέσεις, τὴν ἐξωτερικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἀνθρώπων. Στὶς περιπτώσεις δὲ τῶν παραβάσεων ὑπῆρχαν καὶ ὑπάρχουν πάντοτε ἀντίστοιχοι κυρώσεις. Πιὸ ἀποτελεσματικοὶ ἦσαν καὶ εἶναι φυσικά, οἱ κανόνες τοῦ «δικαίου» λόγῳ τῆς ἐπιτακτικῆς καὶ ἐξαναγκαστικῆς φύσεως αὐτῶν, ὅπως εἴπαμε. Κατ' ἀντίθετη πρὸς τοὺς κανόνες τῆς ἐθιμοτυπίας καὶ Κοινωνικῆς ἠθικῆς (π.χ. περιφρόνηση τῆς κοινῆς γνώμης, εἰρωνεία, ἀποριόνωση, σαρκασμός).

Ἐξ ἄλλου μέσα στὴν Κοινωνία, σὲ κάθε ἄτομο, παρέχεται ἡ δυνατότητα τῆς πάλης γιὰ τὴν ἠθικὴ ἐλευθερία. Ἐκείνης δηλ. πού ὅπως εἴπαμε στὴν ἀρχή, ὁ ἄνθρωπος ἱστάμενος πέραν ἀπὸ τὰ φαινόμενα, αὐτοπροσδιορίζεται κατὰ τὴν πράξη, ἀπὸ τὸν ἠθικὸ νόμο, πού ὑπαγορεύει ὁ Λόγος (πρακτικός). Ἐξῶ δηλ. ἀπὸ τὴν φύση καὶ μέσα στὴν Κοινωνία τὸ ἄτομο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἐλευθερία, παλεύει καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του ἀκόμα (μὲ τὰ πάθη του, τίς ἐπιθυμίες του) γιὰ νὰ ἐπιτύχει ὀρισμένους σκοποὺς (στόχους) πού θέτει ὁ ἴδιος ἐλεύθερα. Ὅπως ἐπίσης καὶ μὲ ἐνάντιες δυνάμεις ἐξωτερικῆς καὶ μὲ πολλαπλές ἀντιξοότητες. Ὁ ἀγῶνας αὐτὸς ἐναντι τῶν πολλαπλῶν δυνάμεων (ἐσωτερικῶν - ἐξωτερικῶν) ἀπὸ τὸ «εἶναι» πρὸς τὸ «δεόν», πού ὑψώνει καὶ καταξιώνει καὶ κοινωνικὰ τὸν ἄνθρωπο, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἠθικῆς του ἐλευθερίας. Ἄλλο τὸ θέμα ἂν σὰν συνέπεια τῆς πάλης αὐτῆς ἔχουμε τὴν νίκη ἢ τὴν τραγικὴ πτώση καὶ συντριβή. Αὐτὸ ἀκριβῶς σημαίνει τὴν ἠθικὴ ἐλευθερία, προϋπόθεση τῆς αὐτοσυνειδησίας. Τῆς ἐλευθερίας, πού ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τίς ἄλογες, ἐνστικτώδεις ὀρέξεις καὶ κινήσεις, (ὀργανικὲς στὴν καταγωγή τους) καὶ πού διέπονται ἀπὸ τὸ νόμο τῆς ἀναγκαιότητας. Καὶ πιὸ πέρα τὸν ὑψώνει πιὸ πάνω κ' ἀπὸ τίς ἔλλογες καὶ κατὰ κανόνα ὠφελιμιστικῆς καὶ ἐγωϊστικῆς τάσεις καὶ ροπές, σὲ σφαίρες ὑπερπροσωπικές, ὅπου ἡ ψυχὴ ἀπελευθερούμενη ἀπὸ τὸ θάρος τῶν κατωτέρων τάσεων, θεώμενη τὸ κάλλος καὶ τὸ ἀγαθὸ, ἀποκτάει τὴ δυνατότητα νὰ ἐνεργεῖ καὶ νὰ πράττει κατὰ τίς προσταγὰς τοῦ ἠθικοῦ νόμου μὲ εὐθύνη, μὲ συνέπεια καὶ μὲ σταθερότητα, καταξιώνοντας καὶ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ του ἐλευθερία. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἄς ἐνθυμηθοῦμε τὸν Ἀριστοτέλη πού ἐδίδασκε «...τριῶν γὰρ ὄντων τῶν εἰς τὰς αἰρέσεις καὶ τριῶν τῶν εἰς τὰς φυγάς, καλοῦ, συμφέροντος, ἡδέος, καὶ [τριῶν] τῶν ἐναντίων, αἰσχροῦ, θλαβεροῦ, λυπηροῦ, περὶ ταῦτα μὲν πάντα ὁ ἀγαθὸς κατορθωτικός ἐστιν, ὁ δὲ κακὸς ἁμαρτητικός...» καὶ «...τὰ μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν τεχνῶν γινόμενα, τὸ εὖ ἔχει ἐν αὐτοῖς, ἀρκεῖ οὖν ταῦτα πῶς ἔχοντα γενέσθαι· τὰ δὲ κατὰ τὰς ἀρετὰς γινόμενα οὐκ ἔαν αὐτὰ πῶς ἔχῃ, δικαίως ἢ σωφρόνως πράττεται, ἀλλὰ καὶ ἔαν ὁ πράττων πῶς ἔχων πράττῃ, πρῶτον ἔαν εἰδῶς, ἔπειτ' ἔαν προαιρούμενος, καὶ προαιρούμενος δι' αὐτά, τὸ δὲ τρίτον ἔαν καὶ βεβαίως καὶ ἀμετακλήτως ἔχων πράττῃ...» (Ἠθικ. Νικομάχ. 1104b 35 ἐπ., 1105α ἐπ.).

Στὴν περίπτωσιν βέβαια αὐτῇ, ποῦ ὁ ἄνθρωπος καταξιώνεται μὲ τὸν ἄθλο τῆς ἠθικῆς τοῦ ἐλευθερίας, τότε τίθεται εἰς ἐνέργειαν ἡ ἐν «δυνάμει» τάσις πρὸς αὐτοπροσδιορισμὸν, αὐτοπροσδιορίζεται καὶ συνειδητοποιεῖ τὰ ὅρια τῆς κοινωνικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Γνωρίζει δηλ. μέχρι ποῦ μπορεῖ νὰ κινηθεῖ καὶ νὰ πράξει (δράσει) μέσα στὸν Κοινωνικὸν Χώρον, χωρὶς νὰ ἀπειλεῖ τὴν «ἐλευθερίαν» τοῦ ἄλλου. Ἔτσι μποροῦμε νὰ ἐπισημάνουμε, πῶς ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία, ἀποτελεῖ μιὰ προσπάθησιν τῆς ψυχῆς, ἀπαραίτητη γιὰ τὸν προσδιορισμὸν τῶν ὁρίων καὶ γιὰ τὴν ἀνεμπόδιστην ἀπόλαυσιν τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας. Στὴν πληρότητά της ὅμως θὰ καθιστοῦν περιττὴ, ὅπως εἴπαμε, τὴν ἑτερονομίαν. Ἔτσι ἀπὸ τὰ μέχρι τώρα θιγέστα εἰδικώτερα θέματα, φθάνουμε στὸ συμπέρασμα πῶς στὴν ἔννοια τῆς «ἐλευθερίας» περιλαμβάνονται: α) ἡ φυσικὴ ἐλευθερία, β) ἡ κοινωνικὴ ἐλευθερία, γ) ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, δ) ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία, ε) ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία καὶ καθ' ἑαυτὴ καὶ σὰν ἐκδήλωση τῆς καλλιτεχνικῆς ἐλευθερίας καὶ σὰν ἐξωτερικεύσις τῆς μεταφυσικῆς ἐλευθερίας (πίστις). Ἄλλ' ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰς τίς μορφὰς (κατηγορίες) τῆς «ἐλευθερίας», προχωροῦντες θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσουμε καὶ μιὰ ἄλλη, ἱστορικὰ, πανηγυρικὰ δικαιωμένη κι' αὐτὴ μορφή (κατηγορία) τῆς ἐλευθερίας: Τὴν ἐλευθερίαν γιὰ τὴν ὁποία ἀγωνίζεται καὶ μάχεται ἡρωαϊκὰ — καὶ γιὰ τὴν ὁποία ὑπὲρ πάντων ὁ ἀγὼν — ἓνας Λαὸς «Ἔθνος - Κράτος» ἐναντίον ἄλλου ποῦ ἀπειλεῖ τὴν ἀκεραιότητά, ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν του, θυσιάζεται δὲ πρόθυμα γιὰ αὐτήν. Ἡ ὅταν συμβεῖ καὶ ἔχει ὑποδουλωθεῖ, ἡ ἐξέγερσις καὶ ὁ ἀγὼνας γιὰ τὴν ἐπανάκτησιν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας του. Ἐδῶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ διακινδυνεύει τὸ ὕπατο ἀγαθόν. Γιὰ τὸν Ἕλληνα δὲ ἰδιαίτερα ἡ πάλη γιὰ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν μοῖραν του· ἀποτελεῖ μνήμην ἱερὴν καὶ βίωμα ποῦ ἐξακολουθεῖ νὰ συγκινεῖ καὶ νὰ τὸν συγκλονίζει βαθειά. Θὰ μπορούσαμε νὰ εἰποῦμε πῶς ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἡ κορυφαία τοῦ χοροῦ τῶν Λαῶν στὴν κατηγορίαν αὐτὴ τῆς ἐλευθερίας (ἐθνικῆς), πῶς ταυτίζεται (ἡ Ἑλλὰς) — ἂν κινηθοῦμε στὸν Χώρον τῆς μεταφυσικῆς — μὲ τὴν ἴδιαν τὴν ἐλευθερίαν. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Μηδικῶν πολέμων («οὐ περὶ πλείονος ποιήσομαι τῆς ἐλευθερίας», «Ἑλλήνων προμαχόντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνιν», «ὦ! ξεῖν! ἀγγέλειν Λακεδαιμονίους, «ἴτε παῖδες Ἑλλήνων...») συνέχεια, τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (τῇ ὑπεριμάχῳ Στρατηγῷ τῇ νικητήρια...), «τὸ δὲ τὴν πόλιν παραδοῦσαν οὐτε ἐμὸν ἔστιν...», μέχρι τῆς προπαρασκευῆς, ἐνάρξεως καὶ διεξαγωγῆς τοῦ μεγάλου ἀγῶνος γιὰ τὴν ἐθνικὴν παλιγγενεσίαν. Τοῦ μεγάλου αὐτοῦ γεγονότος καὶ θαύματος («ἐλευθερία ἢ θάνατος», «ἀπ' τὰ κόκκαλα θγαλμένη τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά», «ἐπὶ τὸ μέγα ἐρείπιον ἡ ἐλευθερία ὀλόρθη...»). Καὶ τέλος ἕως τὴν ἐποποιίαν τῶν Βαλκανικῶν πολέμων καὶ τὸ νέο θαῦμα τοῦ 1940. Στὸ σημεῖον αὐτὸ ἀνοίγοντες μιὰ παρένθεσιν λέγομε, πῶς εἶναι φανερόν καὶ δὲ χρειάζεται πιὸ πέρα ἀνάλυσιν, πῶς ἡ μορφή (κατηγορία) αὐτὴ τῆς ἐλευθερίας τοποθετεῖται στὴν ἀνώτατη βαθμίδα τῆς κλίμακος. Γιατί, ὅπως ἀποδείχεται ἱστορικὰ, ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἄλλων καὶ ὅτι καταλυόμενης αὐτῆς συγκαταλύονται καὶ οἱ ἄλλες μορφὰς (κατηγορίες). Μὲ ἐξαίρεσιν ἴσως τὴν μορφήν τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἐλευθερίας (πίστις). Στὴν περίπτωσιν τῆς μεταφυσικῆς ἐλευθερίας (πίστις), ποῦ εἶναι μιὰ σιωπηλὴ ἐσωτερικὴ πορεία, τῆς ψυχῆς, ἔρημης συνοδοιπόρου, στὴν μὲ δέος ἀναζήτησιν καὶ προσέγγισιν τοῦ Θεοῦ, σὰν ὕστατον καταφύγιον, εἶναι φανερόν πῶς ὁ ἄνθρωπος (ἄτομον - πολίτης) δὲ φοβᾶται τὴν βίαν καὶ τίς ἀπειλὰς τῆς τυραννίδος - ὀχλοκρατίας καὶ τοῦ κατακτητῆ. Στὸν Χώρον αὐτὸν τῆς ἱερότητος - ἀγιότητος ἀποβαίνει μάταιη καὶ γελοία ἡ ἀπειλουμένη καὶ ἀσκουμένη βίαν καὶ τὰ μαρτύρια ἀπὸ μέρους τῆς τυραννίδος γιὰ τὴν ὑποταγήν. Κρίνεται χρήσιμον νὰ μεταφερθεῖ ἐδῶ ὅτι παραστατικώτατα ὁ μαθητὴς τοῦ Ἐπικτήτου Ἀρριανὸς περιγράφει αὐτὸ τὸ ἐλεύθερον καὶ ἀπαράβιαστο σχετικὰ μὲ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐλευθερίαν. Ἄν λέγει, ἓνας τύραννος μὲ διατάξῃ καὶ μοῦ εἴπῃ «εἰπέ τὰ ἀπόρρητα» θὰ τοῦ ἀπαντήσω: «οὐ λέγω· τοῦτο γὰρ ἐπ' ἐμοὶ ἔστιν». Καὶ ἂν ὁ τύραννος μοῦ εἴπῃ: «ἀλλὰ δῆσω σε», θὰ τοῦ ἀπαντήσω:

«ἄνθρωπε, τί λέγεις; ἐμέ, τὸ σκέλος μου δήσεις, τὴν προαίρεσιν δὲ οὐδ' ὁ Ζεὺς νικῆσαι δύναται». Καὶ ἂν ὁ τύραννος τὸν ἀπειλήσῃ καὶ τοῦ εἰπῇ: «εἰς φυλακὴν σὲ βαλῶ», ὁ Στωϊκὸς θ' ἀπαντήσῃ ὅτι θὰ βάλῃ στὴ φυλακὴ «τὸ σωματίον». Τέλος ἂν ὁ τύραννος τὸν ἀπειλήσῃ: «ἀποκεφαλίσω σε» θὰ ἀπαντήσῃ ἀτάραχα: «πότε οὖν σοι εἶπον, ὅτι μόνον ἐμοῦ ὁ τράχηλος ἀναπότμητός ἐστιν». (Βλ. Γ. Θεοδωρακόπουλον: Εἰσαγωγή στὴ φιλοσοφία. Γ' σελ. 244).

Κάθε ἓνας ἀπὸ τοὺς πάρα πάνω «τρόπους» (κατηγορίες) τῆς «ἐλευθερίας», ἀποτελεῖ λογικά, παρὰ τις ἀμοιβαίαις, ἱστορικὰ ἀποδεικνυόμενες ἀλληλοεπιδράσεις, αὐτοσκοπὸ. Κατὰ συνέπεια ἔχει ἀπόλυτη ἀξία εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἐπιτρεπτή — ὑπὸ τὴν πάρα πάνω ἐπιφύλαξιν τῆς ἠθικῆς καὶ ἐθνικῆς ἐλευθερίας — ἡ σύγκριση καὶ ἡ ἀξιολόγησις μεταξὺ τῶν ἢ καὶ ἡ θυσία τῆς μίας χάριν τῆς ἄλλης. Ὡστόσο, βαθύτερη διείσδυσις καὶ προσεκτικώτερη ἔρευνα τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καθὼς καὶ ἡ κοινωνιολογικὴ παρατήρησις σήμερα, μᾶς ἐπιτρέπουν τὴν διαπίστωσιν πῶς ἐμπειρικὰ δηλ. στὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ στὶς ἱστορικὰς πολιτείας, ἡ «πολιτικὴ ἐλευθερία» ἐμφανίζεται ὡς ὑπερέχουσα, ὡς πρωταρχικῆς σημασίας γιὰ τὴν ἀνάδειξιν καὶ ἀπόλαυσιν καὶ τῶν λοιπῶν μορφῶν (κατηγοριῶν) «ἐλευθερίας». Πραγματικὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἐλευθερία, σὰν ἀπορροή (ἐμπειρικὰ) τῆς ἐτερονομίας καὶ ἡ πνευματικὴ ἐλευθερία στὶς πολλὰς ἰδιαίτερες ἐκδηλώσεις τῆς (καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ἐλεύθερῃ διατύπωσιν τῆς σκέψεως), ἐμμεσα δὲ ἴσως καὶ ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία (σὰν ἐλεύθερῃ ἐπιδίωξιν ὁρισμένων σκοπῶν μέσα στὴν Κοινωνία - Πολιτεία) ἐπηρεάζονται βαθειά, σὲ πολλὰς δὲ περιπτώσεις καὶ προσδιορίζονται ἀπὸ τὸ πολιτικὸ σύστημα (καθεστῶς), πὺ κρατεῖ κατὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς ἐξουσίας. Ἔτσι ὑπὸ καθεστῶς τυραννίδος ἡ ὀχλοκρατία δὲν μπορεῖ καὶ νὰ γίνῃ λόγος σοβαρὸς γιὰ ἀπόλαυσιν στοιχειώδῃ τῆς ἐλευθερίας ὑπὸ ὅλας τὰς μορφὰς (κατηγορίας) αὐτῆς, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἔστω καὶ ὑποτυπωδῶς ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, πὺ προβάλλει ὡς *conditio sine qua non* τῶν λοιπῶν. Ὅταν δηλ. ἔχει ἐκθρονισθῇ ἡ λαϊκὴ κυριαρχία ὡς πηγὴ τῆς ἐξουσίας καὶ ὁ πολίτης ἔχει στερηθῇ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, πὺ καὶ αὐτὰ ἔχουν ἐξοριστεῖ (δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν, τοῦ ἐκλεγέσθαι, τοῦ εἶναι ἐνορκον, τοῦ ἀναλαμβάνειν δημοσίαν ὑπηρεσίαν («...ὁ γὰρ ἀκοινώνητος ὢν ἐξουσίας τοῦ συνδικάζειν ἡγείται τὸ παράπαν τῆς πόλεως οὐ μέτοχος εἶναι». Πλάτων, Νόμοι» 768B' — «...τίς μὲν οὖν ἐστὶν ὁ πολίτης ἐκ τούτων φανερόν' ὃ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς ἢ κριτικῆς πολίτην ἦδη λέγομεν εἶναι ταύτης τῆς πόλεως (Ἀριστοτελ. Πολιτικά Γ' 1275b 18. — Ὅμοίως 1284a. Ὅμοίως 1275a 24 «...πολίτης δ' ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῇ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς...»). (Γιὰ τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον βλ. ἄρθρ. 1, 51 ἐπ., 103 ἐπ. Συν/τος). Τότε καὶ ἡ κοινωνικὴ ἐλευθερία, ὑπὸ τὴν εἰδικώτερην ἔκφρασιν τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἄλλων ἀτομικῶν καὶ κοινωνικῶν δικαιωμάτων (ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν — γιὰ τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον βλ. ἄρθρ. 4—25 Συν/τος 1975) δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχει. Γιατὶ ἀπλούστατα δηλ. στὴν περίπτωσιν τῆς τυραννίδος - ὀχλοκρατίας τὸ τιθέμενον καὶ λεγόμενον «δίκαιο» δὲν εἶναι καὶ δὲν γίνεται παρὰ ὕβριον καὶ μέσον καταπίσεως καὶ καταδυνάστευσης τοῦ ἀνθρώπου... Οὐδεμία τότε ἀσφάλεια καὶ σταθερότης τοῦ «δικαίου» παρατηρεῖται καὶ κατὰ συνέπεια τῆς ἐλευθερίας (ἢ τῶν ἐλευθεριῶν), ἀφοῦ τὸ τιθέμενον «δίκαιο» δὲν ἐφαρμόζεται οὔτε καὶ ἀπ' τὸν ἴδιον τὸν τύραννον. Τοῦτο καὶ ὁ Εὐριπίδης εἶχε ἦδη ἐπισημάνει (Ἰκέτιδες 429 ἐπ.).

Ἀφοῦ (ἡ μορφή τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας), ὅπως προκύπτει, εἶναι ἡ ὑπερέχουσα καὶ κατέχει τὰ πρωτεῖα μέσα στὴν Κοινωνία - Πολιτεία, ἃς μείνουμε κάπως περισσότερον ἐδῶ. Ἀπὸ τὴν μέχρι τώρα σύντομην αὐτὴ ἀνάπτυξιν βγαίνει ἀδιάσπαστον τὸ

συμπέρασμα, πώς το υπέρτατο αγαθό της ελευθερίας υπό τις πάρα πάνω μορφές (τρόπους) φανερώσεώς της στην πρακτική ζωή, μόνο υπό ελεύθερο καθεστώς μπορεί κατ' ἀρχήν νὰ εὐδοκημήσει. Ὑπὸ ἓνα καθεστὼς «οὐσία» καὶ «τύποις» εὐλεύθερο. Καὶ τὸ ὁποῖο «οὐσία» μὲν σημαίνει σεβασμὸ τῆς ιδέας (ἀξίας) τῆς εὐλευθερίας, τῆς ἠθικοπνευματικῆς ὑπόστασης τοῦ ἀνθρώπου (ἀτόμου - πολίτου), «τύποις» δέ, πρᾶγμα ποὺ βοηθᾷ καὶ ζωογονεῖ τὴν οὐσία, τὴ λαϊκὴ κυριαρχία, ποὺ σὲ τελευταία ἀνάλυση, διότι «οὐκ ἦν ἄλλως γένεσθαι»· ἐκφράζεται μὲ τὴν ἀπανταχοῦ ἀναγνώριση τῆς πλειοψηφίας. Τὸ καθεστὼς αὐτό, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἐκφράζεται μὲ τὸν ὄρο «δημοκρατία» (Πολιτεία κατ' Ἀριστοτέλη: «...ὐπόθεσις μὲν οὖν τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας ἐλευθερία (τοῦτο γὰρ λέγειν εἰώθασιν, ὥς ἐν μόνῃ τῇ πολιτείᾳ αὐτῇ μετέχοντας ἐλευθερίας· τούτου γὰρ στοχάζεσθαι φασὶ πᾶσαν δημοκρατίαν)· ἐλευθερίας δὲ ἐν μὲν τὸ ἐν μέρει ἄρχεσθαι καὶ ἄρχειν...» Πολιτικά Ζ' 1317α 45, 1317b ἐπ. Παρεκτροπὲς δέ, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, εἶναι ἡ τυραννὶς καὶ ἡ ὀχλοκρατία.

Ὡστόσο ὅμως τὰ μέχρι σήμερον ἱστορικὰ δεδομένα ἀποδείχνουν πὼς καὶ ὅταν τύποις λειτουργεῖ ἡ δημοκρατία μιὰ ἀπόστασις, ἄλλοτε μικρότερη, ἄλλοτε μεγαλύτερη παρατηρεῖται ἀπὸ τὴν «ιδέα» τῆς δημοκρατίας. Ποὺ σημαίνει ὄχι ἀνεπιμόδιση ἀπόλαυση τῆς ἐλευθερίας. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ ὑψηλὴ καὶ ὠραία ιδέα τῆς δημοκρατίας, τὸ κατὰ λόγον ὀρθότερο καὶ πρακτικὰ ἐνδεικνυόμενον αὐτὸ πολίτευμα, σὰν ἐγγύηση καὶ σὰν δυνατότητα ἐξασφάλισης καὶ ἀπόλαυσης τῆς «ἐλευθερίας» δὲν ὑπῆρξε, ὡς γνωστὸ, ἄρτια καὶ ἄμειπτη πραγματικότητα, οὔτε καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τῶν Ἀθηναίων Πολιτεία, ὅπου ἡ ιδέα ἐγεννήθη καὶ ἐφηρμόσθη. Πέραν ἄλλων περιπτώσεων ἀς θυμηθοῦμε π.χ. τὴν καταδίκη τῶν δέκα στρατηγῶν μετὰ τὴν νίκη κατὰ τὴν εἰς Ἀργινοῦσας ναυμαχία (406 π.Χ.), τὸ κώνειον τοῦ Σωκράτους, τοῦ Φωκίωνος κ.ἄ. Ὁ Θουκυδίδης μάλιστα ἔλεγε πὼς στὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλέους ἡ Ἀθηναίων πολιτεία ἦταν «...λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή» (Β. LXV 9—10). Ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνιολογικὴ ἐρευνα στὴν ἐποχὴ μας ἐπιτρέπει τὴν διαπίστωση, πὼς ἡ εἰς τὸν αἰσθητὸ κόσμον ἐκφραση καὶ πραγματοποίηση τῆς ιδέας (τῆς δημοκρατίας) ἀποτελεῖ στίς πιὸ πολλὰς περιπτώσεις καὶ στοὺς πιὸ πολλοὺς χώρους τῆς γῆς, μπορεῖ κανένας νὰ εἰπεῖ, ἓνα μῦθο. Τοῦτο δὲ γιατί πάντοτε ὁ ἀνθρώπος (ἄτομον - πολίτης, πολὺ περισσότερον ὅταν ἀσχεῖ ἐξουσίαν) σὰν ἀνελεύθερος, κατὰ κανόνα συνείδηση νοθεύει στὴν πράξιν (ἀτομικὴ - πολιτικὴ) ὅτι ὁ νοῦς φωτιζόμενος ἀπὸ τὴν ἑλλαμψὴ τοῦ θεοῦ σπινθήρος («...πάντα γὰρ φύσει ἔχει τι θεῖον». Ἀριστοτέλ. Ἠθικ. Νικομάχ. 1153b 37. Ἡ ὅπως ἔλεγε ὁ μυστικὸς φιλόσοφος Böhm «ἡ ψυχὴ εἶναι μιὰ σπῖθα τοῦ αἰωνίως ὀμιλοῦντος λόγου τῆς θεϊκῆς δυνάμεως καὶ σοφίας». (Βλ. Γ. Θεοδωρακόπουλον Α' σελ. 328), συλλαμβάνει στὴν ιδεατὴ μου μορφή.

Ἄλλ' ὅτι γεννιέται, ζεῖ καὶ ὑπάρχει, θρίσκεται σὲ ἀδιάκοπο κίνδυνον. Ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀτελευτήτη πάλη γιὰ τὴ διάσωσίν του. Ἔτσι καὶ ἡ «ἐλευθερία» ὑπὸ τοὺς πάρα πάνω «τρόπους» φανέρωσής της, πάντοτε κατὰ τὴν ροὴ τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι διεκινδύνευε, ἀγωνιζόταν, ἔπεφτε ἐνδοξα, ἀλλὰ καὶ πάλι ἀνεβίωνε. Καὶ ὅταν κατελύετο μέσα στὴν Πολιτεία, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ ἴδια ἡ Πολιτεία ὑποτασσόταν σὲ ἄλλη χώρα. Μὲ τὴν ὀδυνηρὴ αὐτὴ ἱστορικὴ ἐμπειρία, ἡ ἀγωνία, ἡ «υπαρξιακὴ ἀγωνία» τοῦ ἀτόμου, τοῦ πολίτου, τῆς ἴδιας τῆς Πολιτείας γιὰ τὴν «ἐλευθερία» ἦταν — ἰδιαίτερα δὲ εἶναι στὴν ἐποχὴ μας — βαρύτερη. Σήμερα οἱ κίνδυνοι εἶναι μεγαλύτεροι καὶ πλέον φοβεροὶ καὶ διαρκεῖς. Γιατὶ σήμερα ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς, ἐκμεταλλευομένη τὰ πορίσματα τῆς «ἀθώας» ἐπιστήμης, ἔχει ἐπινοήσει καὶ κατασκευάσει τρομερὰ ὅπλα ἐξόντωσης καὶ μαζικῆς καταστροφῆς. Σὲ ἄλλες ἐποχές, στοὺς σκληροὺς, ἀδιάκοπους καὶ αἰματηροὺς ἀγῶνες μεταξύ «ἐλευθερίας» καὶ «τυραννίδος - ὀχλοκρατίας», οἱ ἀγω-

γιζόμενοι ἐλεύθεροι, μπορούσαν νὰ σταθοῦν ἀντιμέτωποι τῶν βαρβάρων (ἐσωτερικῶν - ἐξωτερικῶν) ἀρνήτων τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ἀγωνιζόμενοι νικοῦσαν. Γιατὶ τὰ ὅπλα τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐλευθερίας δὲν ἦσαν ἀπόλυτα ἄνισα καὶ κατὰ συνέπεια δὲν ἦσαν ἀπροσμάχητα. Σήμερα ὅμως τὰ ὅπλα τῶν ὑποψηφίων καὶ ἐπιδόξων τυράννων, ἰδιαίτερα ὅταν ἡ ἐλευθερία ἀπειλεῖται μέσα στὴν ἴδια τὴν πολιτεία, εἶναι σχεδὸν ἀπροσμάχητα. Ἀφοῦ σὰν ὄπλο τῆς «ἐλευθερίας» ἀπέμεινε σχεδὸν ἡ πίστη, ὁ ἐνθουσιασμός καὶ ὁ ἀνίκητος πρὸς αὐτὴν ἔρως, ποὺ τροφοδοτοῦν τὴν ἀγωνιστικὴ διάθεση καὶ τὴν προθυμία γιὰ τὴ μεγάλη θυσία. Ἐγγραφε ὁ ἀνώνυμος Ἕλληγν τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας»: «ἡ ζωὴ τοῦ ἀληθοῦς πολίτου πρέπει νὰ τελειώνει ἢ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του, ἢ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν του». (Ἑλληνικὴ Νομαρχία: σελ. 74). Ἀλλὰ δυστυχῶς μόνον τὰ ὅπλα αὐτὰ δύσκολα μποροῦν νὰ ἀποτρέψουν ἢ γρήγορα νὰ ἀνατρέψουν τοὺς τυράννους, ὅταν βαρεῖα σιδερόφρακτα ἄρματα ἐπελαύνουν...

Ἀλλὰ ὅχι μόνον ἀπ' τὴν ὀχλοκρατία, ἡ ὁποία ἐκτρέφει καὶ προετοιμάζει τὸν τυράννο ἀπειλεῖται ἡ «ἐλευθερία». Καὶ μέσα στὸ «τύποις» ἐλεύθερο καθεστῶς (δημοκρατία) σὲ πολλὰς περιπτώσεις διεκινδύνευσε καὶ ἐξακόλουθε πάντοτε νὰ διακινδυνεύει ἡ ἐλευθερία. Τοῦτο μπορεῖ νὰ συμβεῖ ὅταν τὸ ὀριοθετοῦν καὶ θωρακίζουν τὴν «ἐλευθερία» δίκαιο (θετικὸ), σὰν ἔκφραση σὲ πολλὰς περιπτώσεις τοῦ «κρείττονος τὸ συμφέρον», δὲν ἐπιτρέπει τὴν in concreto κατὰ τὸν ὀρθὸ λόγον, ἀπόλαυση τῆς ἐλευθερίας, ἀφοῦ ἀφῆκε ἔρημη πάσης προστασίας καὶ τὴν διδυμον ἀδελφὴν τῆς, τὴν ἰσότητα. Ποῦ ὅπως λέγεται «εἶναι θαυότερον τὸ ἄγχος δι' αὐτὴν (ἰσότητα) ἀπὸ τὸ σκίρτημα δι' αὐτὴν ἐλευθερίαν». Βρισκόμαστε ἔτσι στὴ «φλεγμαιοῦσαν πόλιν» (πολιτεία), ἀφοῦ τὰ συμφέροντα τῶν ὀλίγων καὶ ἡ ἔμφυτη τάση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ «ἐπιτάσσειν» «δεσπόζειν» καὶ «καταπιέζειν» εἶναι οἱ ἐμπνευσταὶ τοῦ «δικαίου». Πράγματι: ἡ ἔμφυτη αὐτὴ τάση τοῦ ἀνθρώπου παρασύρει τοὺς ἐκάστοτε ἀσχοῦντας τὴν ἐξουσίαν, ὅπως καὶ ἱστορικὰ ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ, στὴ θέσπιση κανόνων καταπιεστικῶν γιὰ μεγάλο τμῆμα τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Ἐπίσης καὶ τὰ ὄργανα τῆς διοικήσεως, ἐπιδεικνύουν αὐταρχικότητα καὶ καταπιεστικὴ νοοτροπία καὶ διάθεση κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ in concreto τοῦ νόμου, παρανομοῦντες ἔτσι ὀλοφάνερα εἰς ἄραρος τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν (δικαιωμάτων). Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἐνισχύονται καὶ ἀπὸ τὶς ἐμπειρίες τῆς ἐποχῆς μας, ἐπιβεβαιώνουν πὼς ἡ ἐπὶ μακρόν ἀσκηση τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὰ ἴδια πρόσωπα φθείρει καὶ διαφθείρει, μετ' ἐπακόλουθο μεγάλο κίνδυνον γιὰ τὴν «ἐλευθερία». Εἶχε καὶ τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης ἐπισημάνει λέγων «... ἦτε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας (Πολιτικά Γ' 1287a 35). Ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀδήριτη ἀνάγκη τῆς ἐναλλαγῆς τῶν προσώπων στὴν ἀσκηση τῆς ἐξουσίας. Πρὸς πρόληψιν ἢ μετριασμόν αὐτοῦ τοῦ κακοῦ ὁ Ἀριστοτέλης, ὅπως εἶναι γνωστό, εἶχε προβλέψει τὴν ἀνάγκη τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν παραγόντων τοῦ πολιτεύματος γιὰ τὴν ἄρτια λειτουργία του, δηλ. τὴν ἀνάγκη τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν (Πολιτικά Δ' 1927b 40, 1298a). Ἐπίσης γιὰ τὴν σωστότερη λειτουργία τοῦ πολιτεύματος, χάριν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης εἶχε ἀπὸ τότε ἐπισημάνει τὴν ἀνάγκη τοῦ ἐλέγχου τῶν ἀσκούντων τὴν ἐξουσίαν. «... τὸ γὰρ ἐπανακρέμασθαι καὶ μὴ πᾶν ἐξεῖναι ποιεῖν ὅτι ἂν δόξῃ συμφέρον ἔστιν· ἡ γὰρ ἐξουσία τοῦ πράττειν ὅτι ἂν ἐθέλῃ τις οὐ δύναται φυλάττειν τὸ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων φαῦλον» (Πολιτικά Ζ' 1318b 44 ἐπ.). Τὰ ὀλίγα αὐτά, φωτίζουν τὴν σημασία, τὴν ἀποστολή, τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὸν οὐσιώδη ρόλον τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀντιπολιτεύσεως στὸ ἰσχύον σήμερα κοινοβουλευτικὸν σύστημα διακυβερνήσεως.

Ὅμως παρὰ τὶς σοφὲς θεωρητικὰς ὑποδείξεις, καὶ στὴν πράξιν (πολιτικὴ) ὁρθὰ κατὰ θάσιν διαρθρωτικὰς δομὰς τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, δὲν ἔπαψαν καθ' ὅλην τὴν ροὴν τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι οἱ διαμαρτυρίες, οἱ κοινωνικὰς ἀναταραχάς, οἱ

ἐξεγέρσεις. Γιατί οἱ ἀσχοῦντες τὴν ἐξουσίαν δὲν συμμορφώνονταν πρὸς τὴν ἀξίωση τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ποῦ ἐπιτάσσει ὅπως οἱ θεοσιζόμενοι κανόνες δικαίου, ἀποβλέποντες στὴν προστασία τῆς ἐλευθερίας ἐν ἰσότητι, μὴ ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια ποῦ οἱ ἐκάστοτε ἱστορικές συνθήκες προσδιορίζουν κατὰ τὴν ρύθμιση τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων καὶ ὁμάδων. Πέραν δὲ τούτου, γιατί τὰ ὄργανα τῆς διοικήσεως σ' ὅλη τὴν ἱεραρχικὴ κλίμακα, ὅπως εἴπαμε παρὰ πάνω, διακρίνονται γιὰ τὴν αὐταρχικότητα, καὶ διάθεσι πρὸς καταπίεση τοῦ πολίτου. Ἐξ οὗ καὶ οἱ κίνδυνοι γιὰ τὴν «ἐλευθερία». Φραγμὸν ὅμως καὶ προστασία ἀπ' τὴς αὐθαιρέσιες, παρανομίες καὶ αὐταρχικότητα τοῦ κοινοῦ νομοθέτου καὶ τῶν διοικητικῶν ὁργάνων, ἀποτελεῖ ἡ ὑπαρξὴ καὶ λειτουργία τῶν Δικαστηρίων. Ἰδιαίτερα στὶς περιπτώσεις αὐτῆς τῶν διοικητικῶν δικαστηρίων καὶ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας. Ποῦ νὰ λειτουργοῦν ὅμως μὲ δικαστὲς ἐμπνευσμένους καὶ ἡρωϊκοὺς. Ὅχι «νυστάζοντας» (Πλάτων, Πολιτεία 405 C), ἀλλὰ «τὴν αὐτῆς ἰδίαν ἀρετὴν παρεχομένην τοῦ μῆθ' ὑπὸ τινων δώρων μῆθ' ὑπὸ φόβων μῆτε οἴκτων μῆθ' ὑπὸ τινος ἄλλης ἔχθρας μηδὲ φιλίας ἡττηθεῖσα παρὰ τὴν τοῦ νομοθέτου τάξιν ἐθέλειν ἂν τ' ἀλλήλων ἐγκλήματα διαιρεῖν;» (Πλάτων, Πολιτικός 305 B-C. Ὁμοίως σχετ. Νόμοι 876 B-C. - Πολιτεία 409 B-C). Ὁ ἴδιος κίνδυνος προέρχεται, ὅπως τὰ ἱστορικά δεδομένα ἀποδείχνουν, ἀπὸ πολλὰ ἄτομα ὁργανωμένα ἢ ἀνοργανωτα καὶ ἀπὸ ἰσχυρὲς ὁμάδες πιέσεων ποῦ ὑπὸ τὴν παρόρμηση τῆς ἀνελευθερῆς συνειδήσεως των, ἐπιδιώκουν κατὰ τὴν δράση των, κατὰ τὴν ἐπιδίωξη ὁρισμένων σκοπῶν μέσα στὴν Κοινωνία ὅλοεν καὶ μεγαλύτερη «ἐλευθερία». Καὶ ἂν μὲν ἡ τέτοια ἀξίωση παρίσταται ὡς ἀντίρροπη δύναμι κατὰ τῆς τάσεως τῆς Πολιτείας (Κράτους) πρὸς περαιτέρω περιορισμὸ τῆς ἐλευθερίας, τότε ἡ ἀξίωση αὕτη εἶναι θετική. Ἐκφραση αὐτῆς τῆς ἀξιώσεως ἀποτελοῦν τὰ ἀτομικὰ δικαιώματα (ἀτομικὲς ἐλευθερίες), ὅπως εἶδαμε καὶ ποῦ θεωρακίζόμεναι ἀπὸ τὸ κατὰ Λόγον ὀρθὸ δίκαιο καὶ τὴν πολιτικὴ ἐλευθερία, προβάλλουν σὰν τὰ χρυσοῦν σημεῖον ἐξισορρόπησης τῶν δύο ὡς ἄνω ἀντιθέτων καὶ ἰσχυρῶν τάσεων καὶ ροπῶν, καταλυτικῶν τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης καὶ ἰσορροπίας. Ὅμως σὲ πολλὰς περιπτώσεις, ἡ δράση τῶν ὁρισμένων ὁμάδων πιέσεων, βλαπτικὴ τῶν δικαιωμάτων τοῦ συνόλου καὶ τῆς ἰδίας τῆς Πολιτείας, προῖδον εἴτε πλάνης ὅτι ἐλευθερία σημαίνει νὰ ἐνεργοῦν καὶ νὰ πράττουν ὅ,τι θέλουν, εἴτε ὁρμιωμένη ἀπὸ πρόθεσι, ὑποκρύπτει ἀναρχικὴ διάθεσι καὶ νοοτροπία. Οἱ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐνεργοῦντες, καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὸν εἰς πᾶσαν ἐποχὴν ἐμφανιζόμενον ἀδίστακτον δημαγωγόν, λησιμονοῦν ἢ μᾶλλον ἀδιαφοροῦν γιὰ τὸν βασικὸ τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης νόμο, πῶς ὁ κύκλος τῆς ἐλευθερίας ἐνεργείας καθενὸς σταματᾷ ἐκεῖ ποῦ ἀρχίζει ὁ κύκλος τοῦ ἄλλου. Ἐκεῖ ποῦ ἀρχίζει νὰ κλονίζεται ἡ Πολιτεία (Κράτος). Στὴν περίπτωσι αὕτη ὁ κίνδυνος γιὰ τὴν ἐλευθερία εἶναι μεγαλύτερος (Γιὰ τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον τὸ ἄρθρο 25 § 3 τοῦ Συν/τος ὁρίζει ὅτι «ἀπαγορεύεται ἡ καταχρηστικὴ ἀσκηση τῶν δικαιωμάτων»). Τότε πρὸς διαφύλαξιν τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης καὶ τῆς «ἐλευθερίας» τῶν πολλῶν, ἀπὸ τὴς ἐπικίνδυνες ἀναρχικῆς καὶ ὀχλοκρατικῆς ἐκδηλώσεως ἐπεμβαίνει τὸ Κράτος. Ἡ ἐπέμβασις δὲ αὕτη — καὶ γιὰ τὴν αὐτοπροστασία του ἀκόμα, δικαιολογεῖται κατ' ἀρχὴν ἀπ' αὐτὸν τὸν λόγο τῆς καταγωγῆς καὶ ὑπάρξεώς του («κοινωνικὸν συμβόλαιον» - ἔμφυτος ὁρμή). Προβάλλει μάλιστα ἡ ἐπέμβασις αὕτη σὰν καθήκον. Στὴν περίπτωσι αὕτη ὅμως οἱ θεοσιζόμενοι κανόνες γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τῶν ἀναρχικῶν καὶ ὀχλοκρατικῶν ἐκδηλώσεων, θὰ πρέπει νὰ ἐντοπίσουν καὶ νὰ πλῆξουν τὴς ἀνελεύθερες αὐτῆς συνειδήσεις, ἐπικίνδυνες γιὰ τὴν «ἐλευθερία». Δὲν εἶναι ὅμως θεμιτὴ καὶ συγχωρητὴ ἡ ὑπερβάσις, ἄνευ ἀποχρώτους λόγου, τῶν ὁρίων τῆς ἀμύνης. Καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ συμπίεσις τῆς «ἐλευθερίας» τοῦ συνόλου. Ἐπίκαιρος πάντα ὁ λόγος τοῦ Ἀριστοτέλη («...σημεῖον δὲ πολιτείας εὖ συντεταγμένης τὸ τὸν δῆμον ἐκούσιον διαμένειν ἐν τῇ τάξει τῆς πολιτείας καὶ μῆτε στάσιν, ὅ,τι καὶ ἄξιον εἰπεῖν, γεγενῆσθαι μῆτε τύραννον...» (Πολιτικά 1272b 32—34)).

Ἡ ἔμφυτη λοιπὸν τάση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ «ἐξουσιάζειν» καὶ «δεσπόζειν», ἢ ἀκαταμάχητη ἐπιθυμία πρὸς ἀπόκτηση μὲ κάθε τρόπο καὶ μέσο πρὸς ἀπόλαυσιν ὁλοῦν καὶ περισσώτερων ἀγαθῶν (ἢ σωστότερα προϊόντων καὶ ὑποπρόϊόντων), ὅσα εἰς μεγάλην ποικιλίαν καὶ κλίμακα παρήγαγε καὶ ἐξακολουθεῖ εἰς ἀδιάκοπο, σιωπηρὸν ἀλλ' ἀνελέητο — κατ' ἐπίφασιν δὲ εἰρηνικὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν κοινωνικὴν διάκριση — στήν ἐποχὴν μας δὲ ἰδιαίτερα μὲ τὴν ἀπόκτηση θεμιτῆς ἢ ἀθέμιτης ὁλοῦν καὶ μεγαλυτέρας οἰκονομικῆς δυνάμεως καὶ ἢ ἀντίρροπην διαρκῆς ἀντίδραση καὶ τάση πρὸς ἀναίρεση τῆς διάκρισης αὐτῆς ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὸ κοινωνικὸ φαινόμενο τῆς μιμήσεως (Ἀριστοτέλης, G. Tarde). ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν τίς κύριες αἰτίες τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, καθὼς καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν συγκρούσεων μὲ ἀμείωτην σοβαρὴν συνέπεια τὸν κίνδυνον πάντοτε τῆς «ἐλευθερίας». Ἦδη ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε ἐπισημάνει ἐγκαίρως ὅτι «ἀπειρος γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις, ἥς πρὸς ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσιν...» (Πολιτικά Β' 1267b 4 ἐπ. Σχετικὸν ἢ conservatio sui τοῦ Spinoza) καὶ πρὸς θεραπεία αὐτοῦ ἐδίδασκε — ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει διάθεσις καὶ θέλησις πρὸς τὴν ὀρθὴν κατὰ λόγον καὶ συμφέρον τοῦ Κοινωνικοῦ συνόλου ρύθμιση — ὅτι «... μᾶλλον γὰρ δεῖ τὰς ἐπιθυμίας ὀμαλίζειν ἢ τὰς οὐσίας, τοῦτο δ' οὐκ ἔστι μὴ παιδευομένους ἱκανῶς ὑπὸ τῶν νόμων (Πολιτικά 1266b 29—35). Κινδυνεύει λοιπὸν ἡ «ἐλευθερία» ἀπὸ τὴν τυραννίαν - ὀχλοκρατίαν. Στὴν ἐποχὴν μας δὲ ἐπὶ πλέον κ' ἀπὸ τὴν ἀδίσταχτη καὶ φανερὴ παρουσία τοῦ νιτσεϊκοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐπισημάνθηκε ἤδη, ἀπὸ τὸν τύπον τοῦ ἀνθρώπου ποὺ εἶναι μιὰ ἐπικίνδυνη σύνθεσις τοῦ homo sapiens, oeconomicus καὶ lupus, ὅπως ἄλλοι τὸν ἔχω ὀνομάσει. Γιατὶ ὁ τύπος αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου τείνει νὰ γίνῃ ἢ πλειοψηφία μέσα στὴν Κοινωνίαν. Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ εἰποῦμε, πῶς οἱ ἀνελεύθερες συνειδήσεις τῶν εἰς ὀργανωμένην κοινωνίαν (Πολιτείαν) συμβιούντων μὲ τὴν αὐξανόμενη, ἰδιαίτερα σήμερα, κατὰ γεωμετρικὴν πρόσοδον ἀντικοινωνικὴ (ἐγκληματικὴ) δραστηριότητα, ἦταν καὶ θὰ εἶναι δυστυχῶς πάντοτε ἡ μεγάλη πλειοψηφία. Γιατὶ ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου δυστυχῶς παραμένει ἡ ἴδια («... γινόμενα μὲν καὶ αἰεὶ ἐσόμενα ἕως ἂν ἡ αὐτὴ φύσις τοῦ ἀνθρώπου ᾖ...» Θουκυδίδης). Ἐδῶ μπορούμε νὰ ἐπισημάνουμε, ὅπως καὶ ἄλλοι ἔχω εἰπεῖ, τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ ἀτομικῆς - πολιτικῆς (ἠθικῆς) πράξεως καὶ τεχνικῆς, ἀφ' ἑτέρου, ποὺ συνιστᾷ τὴν πιὸ τραγικὴν ἀντινομίαν τῆς Ἰστορίας. Καὶ εἶναι λυπηρὰ ἢ διαπιστῶσις αὐτὴ ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος ἦταν τὸ μόνον πλάσμα τῆς δημιουργίας ποὺ «... τοῦτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῷα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ μόνον ἀγαθὸν καὶ κακοῦ καὶ δικαίου καὶ ἀδίκου καὶ τῶν ἄλλων αἰσθῆσιν ἔχειν...» (Ἀριστοτέλους, Πολιτικά 1253a 17—19). Κι' ἀφοῦ ἱκανὴ ἱστορικὴ διαδρομὴ ἔχει παρέλθει ἀπὸ τότε ποὺ εἰσῆλθαμε στὴν ἀνθρώπινη ἐποχὴ (σχετ. & K. I. Δεσποτόπουλος: études sur la liberté). Οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς σημαίνουν πῶς ὁ κίνδυνος γιὰ τὴν «ἐλευθερία» ὁλοῦν θὰ μεγαλώνει. Καὶ θὰ προβάλλει ἔτσι στὸν ἐμπειρικὸν (αἰσθητὸν) κόσμον πιὸ ἔντονη σήμερα ἢ ἀντινομία «ἐλευθερίας» - «δίκαιον», ὅταν τοῦτο θεσπίζεται γιὰ τὴν ὀριοθέτηση τῆς ἐλευθερίας ἀλλ' ἀστοχεῖ.

Ἀλλὰ καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν ὑποθέσουμε, τὴν παρουσία ἀγαθῆς βούλησης, τῆς κατευθυνομένης πρὸς τὸ πράττειν κατὰ τὴν ὀριοθέτηση ὑπὸ τοῦ δικαίου τῶν ὀρίων τῆς ἐλευθερίας, καὶ πάλιν θὰ παρουσιάζεται ὅχι θέβαια εἰς τόσον ὀξεῖαν μορφήν, ἢ ἀντινομία «ἐλευθερία - δίκαιον» τοῦτο δὲ γιατί τὸ θεσπιζόμενο δίκαιον (ἀπόσταγμα τοῦ ὁποίου ἐμπειρικὰ φαίνεται νὰ εἶναι ἡ «ἐλευθερία») καὶ ἂν δεχτοῦμε πρὸς στιγμὴν καὶ ἱκανότητα καὶ προαίρεση τοῦ νομοθέτη γιὰ τὴν σύλληψιν τοῦ ἐκάστοτε «ὀρθοῦ» δίκαιον, χαρακτηρίζεται κατὰ τὴν στὸν ἱστορικὸν χρόνον καὶ χῶρον πραγμάτωσίν του

για τὴ σχετικότητά του. Ἀδυνατεῖ νὰ ἔχει τὴν πληρότητα καὶ ἀπολυτότητα τῆς ιδέας. Ἐπιβεβαιώνεται δηλ. ἱστορικά, ὅπως καὶ ἀπὸ τὶς κοινωνιολογικὲς παρατηρήσεις στὴν ἐποχὴ μας, ἀπόστασι τοῦ θετικοῦ δίκαιου ἀπὸ τὸ ὀρθὸ δίκαιο, ἀπὸ τὴν ιδέα τῆς δικαιοσύνης, ὅταν τοῦτο καλεῖται γιὰ τὴν ὀριοθέτηση τῆς ἐλευθερίας ἐν ἰσότητι. Ποὺ σημαίνει παρουσία μιᾶς ἄλλης ἀντινομίας. μέσα στὸ χώρο τοῦ «δικαίου». Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ἀφῆνει νὰ προβάλλεται ἡ ἀντινομία «ἐλευθερία - δίκαιο» στὴν πιὸ τραγικὴ τῆς μορφῇ. Γιατὶ εἶναι φανερό πὼς ἀνάπηρο τὸ «δίκαιο» ἀπ' τὶς ἴδιες τῆς ἀντινομίες του, ἡ ὑψηλὴ ἀποστολὴ του γιὰ τὴ διάσωση τῆς ἐλευθερίας ἐν ἰσότητι, ἀποβαίνει φοδερὰ δύσκολη ἂν μὴ ἀνυπέρβλητη. Καὶ θὰ παρουσιάζεται δυστυχῶς πάντοτε ἀντίθετη μεταξὺ τοῦ θετικοῦ δικαίου τῶν πολιτειῶν καὶ τῆς ιδέας τῆς δικαιοσύνης. Γιατὶ τὸ δίκαιο (φύσει) διώκει τὴν γενικότητα τῶν κανόνων, ἐνῷ ἡ δικαιοσύνη τὴν ἐξατομίκευση αὐτῶν. Ὁ θεσπιζόμενος δηλ. κανὼνας δικαίου (νόμος) δὲν θὰ εἶναι ἱκανὸς νὰ συμπεριλάβει τὸ καλὺτερον καὶ δικαιοτέρον, ἀφοῦ προορισμὸς ἔχει νὰ ρυθμίσει μεγάλου ἀριθμοῦ σχέσεων πού ἐμφανίζονται σχετικὰ ὡς ὁμοιογενεῖς. Δὲν μπορεῖ καὶ ἂν ὑπάρχει ἡ πρὸς τοῦτο προαίρεση, ὅπως εἴπαμε, νὰ περιλάβει ὅλες τὶς περιπτώσεις, ἀφοῦ μάλιστα, ὡς γνωστό, κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου διαφέρει ἀπ' ἐκείνη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ κατὰ τὰ αἷτια καὶ κατὰ τὸν σκοπὸν. («... ὅτι νόμος οὐκ ἂν ποτε δύναιτο τὸ τε ἄριστον καὶ τὸ δικαιοτάτον ἀκριβῶς ἅμα πᾶσιν περιλαθῶν τὸ βέλτιστον ἐπιτάττειν» αἱ γὰρ ἀνομοιότητες τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πράξεων... ἐν οὐδενὶ περὶ ἀπάντων καὶ ἐπὶ πάντα τὸν χρόνον ἀποφαίνεσθαι τέχνην οὐδ' ἡγνιστὴν...» Πλάτων. Πολιτικὸς 294B. — Ὁμοίως «... καὶ τὸν νομοθέτην τοῖνον ἡγοῦμεθα... μὴ ποθ' ἱκανὸν γενήσεσθαι πᾶσιν ἀθρώποις προστάτοντα ἀκριβῶς ἐνὶ ἐκάστῳ τὸ προσῆκον ἀποδιδόναι...» Πολιτικὸς 295A) Ἡ ἀξία λοιπὸν τοῦ «δικαίου» καὶ ἡ συμβολὴ του στὴ διάσωση τῆς πάντοτε διακινδυνεύουσας «ἐλευθερίας» ἔγκειται εἰς τοῦτο: στὴν ὅσο τὸ δυνατό μεγαλύτερη «μέθεξι» τῶν ἐκαστοτε ἐμπειρικῶν δεδομένων (αἰσθητοῦ κόσμου) εἰς τὴν ιδέα. Ἀλλὰ ἀφοῦ θὰ ὑπάρχει, ὅπως εἴδαμε, ἡ ἀπόστασι αὐτὴ, θὰ παρατηρεῖται καὶ ἡ ἀντινομία «ἐλευθερίας» - «δικαίου». Μὲ συνέπεια τὶς κοινωνικὲς ἀντιθέσεις, τὶς συγκρούσεις, τὸν διαρκῆ ἀνταγωνισμό, ὅπως ἐσημειώσαμε ἤδη. Ὁ Kant, μάλιστα, θεωρεῖ τὸν ἀνταγωνισμό αὐτὸ μέσα στὴν Κοινωνία ὡς μέσον πού μεταχειρίζεται ἡ φύσις γιὰ νὰ προκαλεῖ τὴν ἐξέλιξη ὅλων τῶν καταβολῶν τῆς, ἐνὸς αὐτὸς ὁ ἀνταγωνισμὸς γίνεται γι' αὐτὴν (Κοινωνία) στὸ τέλος αἰτία μιᾶς ἐννομη τάξεως. Ὀνομάζει δὲ αὐτὸν τὸν ἀνταγωνισμό «ἀντικοινωνικὴ κοινωνικότητα» τῶν ἀνθρώπων δηλ. τὴν τάση τους νὰ ζοῦν μέσα σὲ μιὰ κοινωνία, τάση ὅμως πού συνδέεται μὲ μιὰ ἔμμονη ἀντίσταση πού διαρκῶς ἀπειλεῖ νὰ διαλύσῃ αὐτὴν τὴν Κοινωνία (βλ. Im. Kant: Δοκίμια. Ἑλλην. μετάφρ. ὑπὸ Ε. Παπανούτσου σελ. 28 ἐπ.). Θὰ πρέπει ὅμως στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ ἐπισημανθεῖ πὼς ἡ «ἀντικοινωνικὴ αὐτὴ κοινωνικότης» τῶν ἀνθρώπων ἀρχίζει, σήμερα ἰδιαίτερα, νὰ ἀποτελεῖ διαρκὴ καὶ σοβαρὴ ἀπειλὴ γιὰ τὴν «ἐλευθερία», ὅταν δὲν ἔχει ὡς τελικὸ σκοπὸ τὴν ἐννομη τάξη, ἀλλὰ τὴν κατάλυση αὐτῆς διὰ μέσου τῆς ἀναρχικῆς τάξης πού σήμερα ἐκδηλώνεται μέσα στὴν Κοινωνία (Πολιτεία) κατὰ πολλοὺς καὶ ἐπικινδύνους τρόπους. Ἰδιαίτερα δὲ ἀπὸ ἐνοπλες ὁμάδες πού δροῦν ὑποὺλα καὶ ἀνὰδρα εἰς βάρος τῶν ἀξιών «ἀνθρώπος» - «ἐλευθερία», «δίκαιο».

Βλέπουμε λοιπὸν σὰν συμπέρασμα ἀπὸ τὰ μέχρι τώρα διατυπωθέντα, πὼς ἡ «ἐλευθερία» προϋποθέτει τὴν δημοκρατία γιὰ τὴν ὑπαρξή της, καὶ ὅτι παρὰ τὶς ἀδυναμίες τῆς παραμῆναι (ἡ δημοκρατία) ἡ μόνη καὶ ὕψιστη ἐγγύησή της. Ὅτι ἡ «ἐλευθερία» ὑπερέχουσα, χρονικὰ, λογικὰ καὶ ἠθικὰ, ὀριοθετεῖται καὶ θωρακίζεται ἀπὸ τὸ «δίκαιο». Ὁ σκοπὸς δὲ αὐτὸς εἶναι ἀπόρροια καὶ λογικῆς καὶ ἐμπειρικῆς ἀναγκαιότητος. Ὅτι πάντοτε διακινδυνεύει ἡ «ἐλευθερία» ἀπὸ τὶς δρώσες μέσα στὴν Κοινωνία - Πολιτεία ἀνελεύθερες συνεδήσεις. Ὅτι στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τοῦ κινδύνου τὸ «δίκαιο» δηλ. τὸ «ὀρθὸ δίκαιο» σώζει δηλ. μπορεῖ νὰ σώσῃ τὴν ἐλευθερία. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἐλευθερία ὑπάρχει σὰν δυνατότης, μέσα στὴν ὀργανωμένη

Κοινωνία. "Οτι τὸ «δίκαιο» καὶ ἡ «ἐλευθερία» πρέπει νὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴς ἠθικῆς ἐπιταγῆς, ἀπὸ τὴν ἰδέα. "Οτι στὴν σύλληψιν καὶ θέσπισιν τοῦ «ὀρθοῦ δικαίου», ὅπως ἐν συντομίᾳ ἐξετέθη παραπάνω — ὁπότε καὶ γεννιέται ἡ ἀντίληψις γιὰ ἐπικράτησιν φυσικοῦ (ἁϊδίου) δικαίου («...ἀποβλέπειν πρὸς τε τὸ φύσει δίκαιον...» Πλάτων. Πολιτεία 501 B), συντελεῖ σπουδαίως ἡ πάντοτε μαχόμενη καὶ ἄγρυπνη «ἐλευθερία», ἐφ' ὅσον στρατοπεδεύει ἐντεῦθεν τῆς ἀναρχίας. Τοῦτο σημαίνει, πῶς ἡ ἀντινομία «ἐλευθερία» - «δίκαιο» ἐξισορροπεῖται, στὴν θέσιν τῆς ἀλληλοεπιδράσεως καὶ ἀλληλοσυμπλήρωσης. Στὴν θέσιν ἀμοιβαίου προσδιορισμοῦ τῶν ὀρίων κατὰ τὴν πραγματώσιν τοὺς στὸν αἰσθητὸ κόσμον, ὅπως τοῦτο ἐπιτάσσει ὁ Λόγος (Πρακτικός). "Οχι στὴν καταπίεσιν τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο. Καὶ πρὸς τὴς δυὸ κατευθύνσεις: τόσον ἀπέναντι τῆς Πολιτείας ὅσον καὶ ἀπέναντι τῶν λοιπῶν συμβιούντων μέσα στὴν Κοινωνία. Καὶ ὅτι περαιτέρω, ὅπως ἐπισημάνθηκε ἤδη, ἡ καταγωγὴ τῶν δηλ. ἡ ἀπώτατη πηγὴ (πρωτοπηγὴ), μπορεῖ ἢ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ μέσω τῶν ιδεῶν - ἀξιῶν τῆς δικαιοσύνης καὶ ἐλευθερίας στὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ («...ἐπεὶ ὅτι γε ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέα μέγιστον μάθημα, πολλάκις ἀκήκοας, ἡ δίκαια καὶ τὰλλα προσχρησάμενα χρήσιμα καὶ ὠφέλιμα γίνονται...» Πλάτων. Πολιτεία 505 A) ἢ στὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ (ἀγάπη) («ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ...». «Ἐν τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη οὐχ' ὅτι ἡμεῖς ἡγαπήσαμεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἡγάπησεν ἡμᾶς...» Ἰωάν. Α' 4,10). Ἐκεῖ δηλ. στὴν Coincidentia Oppositorum (N. Cusanus) αἱρεται καὶ ἡ ἀντινομία «ἐλευθερίας» - «δικαίου» - «ἠθικῆς», ποὺ ἐμφανίζεται στὸν ἐμπειρικὸν (αἰσθητὸν) κόσμον, ὅπως εἶδαμε.

Συνέπεια τῶν προαναφερθέντων εἶναι ὅτι λογικὰ νοητὴ καὶ πρακτικὰ χρησιμὴ παρίσταται ἡ διατήρησις τῆς ἀρμονικῆς συνυπαρξῆς «ἐλευθερίας - δικαίου». Ἄς μὴ λησιμονύμιε ὅτι δίκαιο εἶναι τάξιν ἐν ἐλευθερίᾳ (καὶ ἰσότητι). «...Ὁ τε γὰρ νόμος τάξις τίς ἐστι, καὶ τὴν εὐνομίαν ἀναγκαῖον εὐταξίαν εἶναι» Ἀριστοτέλ. Πολιτικά 1326a 33 ἐπ...). Ὁμοίως «ὅπου γὰρ μὴ νόμοι ἄρχουσιν οὐκ ἐστὶ Πολιτεία (1291a 35). "Οτι τὸ ὀρθὸν δίκαιο σώζει δηλ. μπορεῖ νὰ σώσῃ τὴν «ἐλευθερία» τοῦτο καὶ ἐμπειρικὰ προκύπτει ἀφοῦ καὶ ἡ διψα τοῦ ἀνθρώπου (ἀτόμου - πολίτη) γιὰ τὸ «δίκαιο» παραμένει ἀξεδίφαστη. «...Μὰ ὅτι δὲν εἶναι δίκη πληγῶναι πιδ θαρεῖα (Σοφοκλ. Οἰδίπους τύραννος. μεταφρ. Ι. Γρυπάρη) καὶ «...σάν ἔχει τὸ δίκηρον νικᾷ καὶ ὁ μικρὸς τὸ μεγάλο...» (Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν). Βέβαια ἂν καὶ «οὐδεὶς εἶδε ποτ' ἐφάνη» (Σοφοκλ. Ἀντιγόνη 450—455) ὅμως προκειμένης ὀριοθετήσεως τῆς «ἐλευθερίας» ἐπισημάνουμε τὴν ἀνάγκη τῆς ἀνύψωσιν καὶ «μέθεξιν», ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο, εἰς τὴν ἰδέα. Ἐδῶ μπορούμε νὰ προσθέσουμε ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τὸ «δίκαιο» ἀπέναντι τῆς Πολιτείας, τὸ αἷτημα τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου δὲν διασπάται ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό του, τὴν οὐσίαν του Ὁ λαὸς (οἱ πολῖτες) ἀπαιτοῦν ὅπως τὸ δίκαιο, ἐξασφαλίζει ἀδιατάρακτα τὴν «ἐλευθερία» (ἀτομικὲς ἐλευθερίες) καὶ ἰσότητά. "Οχι τὸ «τοῦ κρείττονος συμφέρον», ὅπως εἶδαμε. Ὅμως τὸ «δίκαιο» στὶς μεταξὺ τοὺς σχέσεις κατακερματίζεται. Κάθε κοινωνικὴ τάξιν, κάθε ὁμάδα μέσα στὴν ἴδια τὴν κοινωνικὴν τάξιν, ἢ καὶ ἀπὸ διαφορὰς κοινωνικὰς τάξεις, μεγαλύτερη ἢ μικρότερη, ζητάει, ἀκούσους συνεχεῖς πιέσεις, τὸ δικό της «δίκαιο» δηλ. τὴν ἱκανοποίησιν, κατὰ τρόπον ἐγωπαθῆ τῶν ὀλίγων τοὺς συμφερόντων, ἐπὶ βλάβῃ τῶν λοιπῶν ὁμάδων. Ἔτσι διαταράσσεται καὶ καταστρέφεται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ «ἰσότης», ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ E. Durkheim καὶ L. Duguit ἐξαιρουμένη κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη (solidarite sociale). Ἀφοῦ, ὡς ὑπέρτατο κριτήριον, ἀπομένουν τὰ συγγὰ ὀλικά συμφέροντα μὲ συνέπειαν τὸ «δίκαιο» τῆς μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως ἢ ὁμάδος — καὶ μέσα στὴν ἴδια τὴν Κοινωνικὴν τάξιν — εἶναι «ἄδικο» γιὰ τὴν ἄλλην. «...Ἐσχάτη γὰρ ἀδικία δοκεῖν δίκαιον εἶναι μὴ ὄντα...» (Πλάτων. Πολιτεία 361 A 6). Ὁμοίως καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει: «...Πάντες γὰρ ἄπτονται δικαίου τινός, ἀλλὰ μέχρι τινός προέρχονται, καὶ λέγουσιν οὐ πᾶν τὸ κυρίως δίκαιον. Οἷον δοκεῖ ἔσον τὸ δίκαιον εἶναι, καὶ ἔστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ἀλλὰ τοῖς ἴσοις καὶ τὸ ἄνισον δοκεῖ δίκαιον εἶναι, καὶ γὰρ ἔστιν, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ἀλλὰ τοῖς ἀνίστοις...» (Πολιτικά 1280a 10 ἐπ.). Ἡ ἐνοποιούσα λοιπὸν τὴν Κοι-

γωνία ήθικη ιδέα, πρέπει να κατευθύνει την πράξη (ατομική - πολιτική) και να προσδιορίζει, δι' αυτοελέγχου και αυτοπεριορισμού τον κύκλο της ελεύθερης δράσης κάθε ατόμου - πολίτη. Και όχι: τα στεγνά συμφέροντα ή αχαλίνωτες επιθυμίες ή άλλα πάθη, που διασπούν και κατακερματίζουν, όπως είπαμε, ήδη σε πολλαπλές ανταγωνιζόμενες ομάδες, το κοινωνικό σύνολο. Πολύ δύσκολος βέβαια για τον άνθρωπο (άτομο - πολίτη) ο αγώνας αυτός. Γιατί, όπως αποδειχνέται απ' τη λογική επεξεργασία των εμπειρικών δεδομένων, και όπως είπαμε πιο πάνω, η πράξη (ατομική - πολιτική) των πολλών σε κάθε εποχή προσδιορίζεται απ' τις αυξανόμενες επιθυμίες, από τα πάθη, απ' την προσδοκία της ήδονης. «... Της μὲν γὰρ ἀρετῆς ἔχειν ἱκανὸν εἶναι νομίζουσιν ὅποσονοῦν, πλούτου δὲ καὶ χρημάτων καὶ δυνάμεως καὶ δόξης καὶ πάντων τῶν τοιούτων εἰς ἀπειρον ζητοῦσι τὴν ὑπερβολήν. . . » (Ἀριστοτελ. Πολιτικά 1323α 37 ἐπ.) ἐνῶ «... δίκαιος δ' οὐδεὶς οὐδὲ σώφρων ἀπὸ τύχης οὐδὲ διὰ τὴν τύχην ἐστίν. 1323β 32 ἐπ.). Χρειάζεται, κατὰ συνέπεια, ἑσωτερικὴ πάλη συνεχῆς διὰ τὸν ἑλεγχον τῶν ἀλόγων δυνάμεων, όπως στὴν ἀρχὴ ἐπεσημάναμε, γιὰ νὰ ὑψωθεί ἡ συνείδηση στὸ πρεπούμενο σημεῖο τῆς ἐλευθερίας καὶ δικαιοσύνης. Τὸ δύσκολο αὐτὸ ἠθικὸ ἀγώνισμα γιὰ τὸν ἄνθρωπο, πράσκιση, όπως εἶδαμε, γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἐλευθερία, εἶχε ὑπ' ὄψιν του καὶ ὁ Πλάτων ὅταν ἔλεγε: «... ἀνθρώποις γὰρ διαλεγόμεθα, ἀλλ' οὐ θεοῖς. Ἔστιν δὲ φύσει ἀνθρώπειον μάλιστα ἡδοναὶ καὶ λύπαι καὶ ἐπιθυμίαι, ἐξ ὧν ἀνάγκη τὸ θνητὸν πᾶν ζῶον ἀτεχνῶς οἷον ἐξηρηθῆναι τε καὶ ἐκκρεμάμενον εἶναι σπουδαῖος ταῖς μεγίσταις. . . » (Νόμοι 732 Ε). Ὁμοίως «... ἡδονὴν βουλόμεθα ἡμῖν εἶναι, λύπην δ' οὐδ' αἰρούμεθα οὔτε βουλόμεθα. . . » (Νόμοι 733 Α-Β). Ἐξ οὗ καὶ ἡ διακύμανση τοῦ στοχασμοῦ τοῦ ἀπὸ τὸν Γοργία μέχρι τὸν Φίληβο, ὅπου στὸ μεικτὸ βίο συνυφίνεται καὶ αἱρεται ἡ ἀντινομία ἀρετῆς - ἡδονῆς. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐπίσης εἶχε ἐπισημάνει αὐτὰ καὶ τὸ δύσκολο δρόμο πρὸς τὴν ἐλευθερία ὅπως εἶδαμε (Ἠθικά Νικομάχ. 1157b 20, 1172a 26 ἐπ.). Καὶ ὁ Spinoza (Ethica Ἑλλήν. μετάφρ. 1956). Μέρους Δ' σελ. 185 λέγει «ὀνομάζω δουλείαν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ χαλιναγωγῇ τὰ πάθη του. . . » καὶ εἰς σελ. 237 θεώρ. 61 «... μιὰ ἐπιθυμία ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὸ λόγο δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ὑπερβολές. . . ». Ὅμως, παρ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἐγγενεῖς δυσχέρειες, ὁ ἄνθρωπος (καὶ ὡς ἄτομο καὶ ὡς πολίτης) δὲν πρέπει νὰ πάθει ν' ἀγωνίζεται κατὰ τὴν δράση του μέσα στὴν Κοινωνία καὶ ἀπέναντι τῆς Πολιτείας (κατὰ τὴν ατομικὴ δηλ. καὶ πολιτικὴ πράξη) γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὴν ἠθικὴ του ἐλευθερία καὶ νὰ καταξιώθει ἔτσι κοινωνικά καὶ πολιτικά, καταξιώνοντας συγχρόνως καὶ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἐλευθερία. Γιατὶ μόνο ἔτσι θὰ βοηθῆται στὴ σμίκρυνση τῆς ἀπόστασης καὶ ἀντινομίας «ἐλευθερίας» - «δικαίου». Μὲ τὴν πιὸ πέρα πορεία πρὸς τὴν ὑπευθυνότητα, πρὸς τὴν κατ' ἀρετὴν ἐνέργειαν στὴν ἀξίωσή του καὶ ἀπ' τὴν Κοινωνία καὶ ἀπ' τὴν Πολιτείαν στὸν προσδιορισμὸ τῶν ὁρίων τῆς ἐλευθερίας. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ μπορούσαμε νὰ ἐπισημάνουμε, πὼς ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ μορφή (τρόπος) τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας, ἐν συνεχείᾳ καὶ ἐκείνων ποὺ ἐξετέθηκαν ἤδη, φωτιζόμενη ἀκόμα περισσότερο, ἐμφανίζεται λογικὰ ὡς ὑπερέχουσα τῆς μορφῆς τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ποὺ μόνον ἐμπειρικά στὴν πρακτικὴ δηλ. ζωὴ στίς ἱστορικὲς πολιτείες κατέχει όπως εἶδαμε τὰ πρωτεῖα. Τοῦτο δέ, γιατί ἡ μορφή τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας κινεῖται ἐν πολλοῖς στὸ χωρὸ τοῦ εἶναι, ἐνῶ ἡ μορφή τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας πρὸς τὸ δέον μὲ συνεργὸ τὸ κατὰ λόγον, τὸ ὀρθὸ δίκαιο. Στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι χρήσιμο νὰ σημειωθεῖ πὼς ἡ εἰς τὸ προσήκον ἐκάστοτε μέτρον συνεισφορά τοῦ «ὀρθοῦ δικαίου» στὸν προσδιορισμὸ τῆς ἐλευθερίας, ἰσότητος καὶ κοινωνικῆς δικαιοσύνης, πλὴν τῆς κοινωνικῆς εἰρήνης καὶ ἐσωτερικῆς γαλήνης ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσει, διασώζει, ζωογονεῖ καὶ παρέχει ἀριστη τροφή στὸν ἄνθρωπο. Στὴν ἀνίχνευση τῆς πραγματικῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου. Στὴν ἀκανθώδη πορεία του πρὸς τὸ «τέλος» τοῦ νὰ καταστεῖ «συνεργὸς Θεοῦ», κατὰ τὸ ὑψηλὸ παράγγελμα: «πάντα οὖν ὅσα ἐὰν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ἡμῖν οἱ ἄνθρωποι οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖται αὐτοὺς» (Ματθ. κεφ. 7, 12), ποὺ μπροστὰ σ' αὐτὸ «ὠχριοῦν ὅλα τὰ

ἠθικά φιλοσοφικά συστήματα», ὅπως λέγει καὶ ὁ Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος (Περιοδικό Εὐθύνη 1974). Σχετικά καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐδίδασκε «... Καὶ βούλεται δὴ ἐαυτῷ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ φαινόμενα καὶ πράττει (τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ τὰ γὰρ ἀγαθὸν διαπονεῖν) καὶ ἐαυτοῦ ἕνεκα τοῦ γὰρ διανοητικοῦ χάριν, ὅπερ ἕκαστον εἶναι δοκεῖ (Ἠθικά Νικομάχ. 1166α 16—19). Στὸν ἀνθρωπισμὸ πού με τόσο κυνισμὸ, σκληρότητα καὶ χυδαιότητα χλευάζεται καὶ ποδοπατεῖται στὴν ἐποχὴ μας. Πέραν αὐτῶν ἀποτελεῖ καὶ εὐγενὲς κίνητρο γιὰ τὴν κατ' ἀρετὴν μέσα στὴν Κοινωνία δράση. Σχετικά καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἐπίσης ἐδίδασκε: «... καθ' ἑκάστην γὰρ ἀρετὴν προστάττει ζῆν καὶ καθ' ἑκάστην μοχθηρίαν κωλύει ὁ νόμος...» (Ἠθικά Νικομάχ. 1130b 27). Τὸ προσήκον δὲ αὐτὸ μέτρο πρέπει νὰ ἐπιτυγχάνεται καὶ πρὸς τὶς δύο κατευθύνσεις: τόσο ἀπέναντι τῆς Πολιτείας, πού ἔκφραση τῆς ἐξισορρόπησης τῶν ἀντίρροπων δυνάμεων, ἀποτελοῦν, ὅπως εἶδαμε, οἱ ἀτομικὲς ἐλευθερίες (ἀτομικά - κοινωνικά δικαιώματα), ὅσο καὶ ἀπέναντι τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, πού ἔκφραση τοῦ ἀποτελεῖ π.χ. ἡ ἐλευθερία κατ' ἀρχὴν τῶν συμβάσεων, ἡ ἐλευθερία τῆς μετὰ θάνατον διαθέσεως τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας, ἡ προστασία τοῦ δικαιώματος τῆς προσωπικότητος κ.ἄ.

Πρὶν ἢ τερματίσουμε τὴν σύντομη, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνη αὐτὴ περιπλάνηση στὰ δύσβατα αὐτὰ μονοπάτια, θὰ πρέπει ἀπλῶς μόνο νὰ ἐπισημάνουμε, πῶς στὴν ἐποχὴ μας διαφαίνεται, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πάρα πάνω περιπτώσεις διακινδυνεύσεως, καὶ μιὰ ἄλλη ἀπειλὴ γιὰ τὸ δίδυμο ἀγαθὸ «ἐλευθερία - δίκαιο». Ἡ ἀπειλὴ αὐτὴ προέρχεται ἔμμεσα ἀπὸ τοὺς ἐξῆς νεοφανεῖς παράγοντες: α) ἀπὸ τὴν πληθυσμιακὴ ἔκρηξη, β) ἀπὸ τὴν, συνεπείᾳ τῆς ἀχαλίνωτης οἰκονομικῆς ἐκμετάλλευσης, ἀπειλούμενη ἐξάντληση τῶν εἰς τὴν γῆν ὑπαρχουσῶν πρώτων ὕλων. Πού εἶναι ἠθικὰ ἀπαράδεκτη, ἐφ' ὅσον δὲν κατευθύνεται στὴν τροφοδότηση τῶν πτωχῶν Κοινωνιῶν, ἀλλὰ στὴν ὑπερκατανάλωση τῆς Κοινωνίας τῆς ἀνοχῆς καὶ ἐνοχῆς, γ) ἀπὸ τὴν προσδευτικὴ καταστροφὴ τοῦ περιβάλλοντος, τοῦ συστήματος οἰκολογίας, συνεπείᾳ τῆς ἀλόγιστης καὶ ἀλαζονικῆς δράσης τοῦ homo sapiens, oeconomicus καὶ lupus (Γιὰ τὸν Ἑλληνικὸ χῶρο βλ. ἄρθρο 24 τοῦ Συντάγματος). Ἐφ' ὅσον δηλ. ὁ ἀνθρωπὸς ἡ κοινωνία τῆς ὑπερκαταναλώσεως (ἡ ἀρπακτικὴ κοινωνία) δὲν φαίνεται νὰ θέλουν, ἀκολουθοῦντες τὰ διδάγματα τῶν δύο μεγάλων διδασκάλων, νὰ ἀλλάξουν νοστροπία γιὰ νὰ περιορισθεῖ ἡ ἐκμετάλλευση στὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα καὶ γιὰ ἀντιμετώπιση κατὰ κύριο λόγον τῶν ἀναγκῶν τῶν πτωχοτέρων Κοινωνιῶν. Καὶ με ὁδηγὸ τὴν λιτότητα γιὰ τὴν καταναλωτικὴ κοινωνία, τότε πρὸς πρόληψιν καὶ ἀποτροπὴν μεγαλυτέρων δεινῶν γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἀναγκαῖος ἀποβαίνει καὶ λογικὰ καὶ ἐμπειρικὰ (πρακτικά) ὁ περιορισμὸς τῆς «ἐλευθερίας». Στὴν περίπτωσιν δηλ. αὐτὴ οἱ ἀριμόδιοι καὶ ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν τύχην τῆς ἀνθρωπότητος, θὰ εἶναι ἠθικὰ ὑποχρεωμένοι νὰ θεσπίσουν καὶ ἐφαρμόσουν «δίκαιο» συμπεριστικὸ καὶ περιοριστικὸ τῆς «ἐλευθερίας». Ἠθικῆς ὕψους εἰς τὴν ὑπὸ στοιχ. α' περίπτωσιν, οἰκονομικῆς - προσωπικῆς εἰς τὰς ὑπὸ στοιχ. β' καὶ γ' περιπτώσεις. Θὰ ἀπαιτηθεῖ ἓνα «δίκαιο» (νόμος) πού θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἔκφραση τῆς θελήσεως ὅλων τῶν Ἦνωμένων Ἐθνῶν (Κοινωνιῶν). Δὲ εἶναι δηλ. ὁ νόμος αὐτὸς νοητὸς παρὰ σὲ παγκόσμια κλίμακα. Καὶ λόγω τοῦ φοβερὰ πολὺπλοκου ἀντικειμένου, ἀλλὰ καὶ γιατί ἔτσι μόνο ὀπλισμένος (ἠθικὰ) θὰ μπορέσει νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπούμενο πού παράλληλα πρέπει νὰ ἀποβλέπει καὶ στὴν ἀποτροπὴ καὶ πρόληψιν τῆς κατὰ παράλογον τρόπο συντελουμένης συστηματικῆς καταστροφῆς τῆς Φύσεως καὶ τῆς ἐν αὐτῇ Ὁμορφίᾳς. Ἀπαραίτητη ὅπως εἶπαμε τροφὴ τῆς ψυχῆς. Καὶ δ) ἡ ἀπειλὴ εἶναι ἄμεση, ἐνεστώσα καὶ φοβερὴ ἀπ' τὶς δρῶσες μέσα στὶς δημοκρατίες μειονομιμένες ἐνοπλές ἐξτρεμιστικὲς ὁργανώσεις, πού δροῦν, ὅπως ἐσημειώσαμε ἤδη, ἀνάγκη καὶ ἐνόπλως, ἐκμεταλλεζόμενοι τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ τὶς ἀδυναμίες τῆς δημο-

κρατίας - ἐλευθερίας. Καί πού στόχος τους εἶναι ὁ θάνατος τῆς δημοκρατίας - ἐλευθερίας - δικαίου καί ἀνθρωπισμοῦ. Πρόκειται στήν οὐσία περὶ ἀδιστάκτων κακοποιῶν, κοινῶν ἐγκληματιῶν, καλυπτομένων ἀπὸ νεοφανῇ ἀπάνθρωπη ἐπαναστατικὴ δῆθεν ιδεολογία. Ἡ ἀπειλὴ δηλ. τῆς καταλύσεως τῆς ἐννομης τάξης καί τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἀπὸ τίς τρομοκρατικῆς αὐτῆς ὁργανώσεις μὲ τὴν ταυτόχρονη ἀπειλὴ κατὰ τῆς ζωῆς ὑπευθύνων προσωπικοτήτων, ἐπιβάλλει στήν Πολιτεία, ὅπως προδεῖ στή θέσπιση κανόνων δικαίου περιοριστικῶν τῆς «ἐλευθερίας» καί ἀξιοιμένης ἀπὸ τὸν ὀρθὸ λόγον ἐξισορροπήσεως μεταξὺ «ἐλευθερίας - δικαίου». Στήν οὐσία μάλιστα, δὲν θὰ πρόκειται γιὰ περιορισμὸ τῆς «ἐλευθερίας» τῶν ἡθικὰ ἐλευθέρων συνειδήσεων, ἀλλὰ πρὸς ἐξουδετέρωση τῆς ἐνοπλης ἀναρχίας. Γιὰ τὴ διάσωση τῆς ἰδίας τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀξίας «ἀνθρώπου». (Γιὰ τὸν ἐλληνικὸ χῶρο τὸ ἄρθρο 2 τοῦ Συντάγματος παραγγέλλει: «ὁ σεβασμὸς καί ἡ προστασία τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν τὴν πρωταρχικὴν ὑποχρέωσιν τῆς Πολιτείας»).

Γιὰ τὸ παρελθόν, ὅπως τὰ ἐμπειρικὰ δεδομένα δείχνουν, δὲν κατέστη δυνατό ὁ ἀνθρώπος, (ὡς ἄτομο, ὡς πολίτης, ὡς ἀσκῶν ἐξουσίαν) νὰ καταστεῖ ἡθικὰ ἐλεύθερος κι' ἔτσι κατὰ τὴν ἀτομικὴ καί πολιτικὴ πράξη μέσα στήν Κοινωνία - Πολιτεία νὰ συμπεριφέρεται σύμφωνα μὲ τίς ὑπαγορεύσεις τοῦ Λόγου (Νοῦ). Γιὰ νὰ ἀπαλύνεται κάπως ἡ ἀντινομία «ἐλευθερίας - δικαίου» καί ἀπομακρύνονται οἱ σχετικοὶ κίνδυνοι, ὅταν ἡ ἀπόσταση μεταξὺ τῶν δύο τούτων υπερβαίνει καί μάλιστα ἀπὸ πρόθεση τὰ ἐπιτρεπτά ὅρια τοῦ ἀναγκαίου συναγωνισμοῦ. Γιὰ τὸ παρὸν καί τὸ μέλλον δὲν διαφαίνεται κάτι πὺδ παρήγορο. Ἰδιαίτερα μετὰ τὴν σχεδὸν ἐπικράτηση μέσα στήν Κοινωνία - Πολιτεία τοῦ «γιτσεϊκοῦ» ἀνθρώπου καί τῆς κατὰ ἐπικίνδυνον ποσοστὸ ἀναρχουμένης νεολαίας, ἄλλη ἐκδήλωση τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ χωρὶς πνευματικὸ μόνχο ἀξίωση γιὰ ἀπόκτηση πανεπιστημιακῶν τίτλων. Γιὰ τοὺς νέους αὐτοὺς δυστυχῶς ἰσχύει ὅτι ὁ Πλάτων ἔλεγε γιὰ τὸ νέο κατὰ τὴν περιγραφή τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ δημοκρατικοῦ ἀνθρώπου «...τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη ὕβριν καί ἀναρχίαν καί ἀσωτίαν καί ἀναΐδειαν, λαμπράς μετὰ πολλοῦ χοροῦ κατάγουσιν ἐστεφανωμένας, ἐγκωμιάζοντες καί ὑποκοριζόμενοι, ὕβριν μὲν εὐπαιδευσίαν καλοῦντες, ἀναρχίαν δὲ ἐλευθερίαν, ἀσωτίαν δὲ μεγαλοπρέπειαν, ἀναΐδειαν δὲ ἀνδρείαν...» (Πολιτεία 560 E, 561). Ἐξ οὗ καί ἡ ἐπικίνδυνη καταλυτικὴ τοῦ διδύμου ἀγαθοῦ «ἐλευθερίας - δικαίου» καί τῶν λοιπῶν πολιτιστικῶν ἀξιῶν δράση.

Ὁ ἥλιος πὰ ἐχει θυθίσει. Ἀνάγκη ἐπιστροφῆς ἀπ' τὴ μικρὴ καί ἐπικίνδυνη αὐτὴ περιπλάνηση στὸν ἀτέλειωτο δρόμο πρὸς τὴν «ἐλευθερία» καί τὸ «δίκαιο». Ἀποχαιρετοῦντας τοὺς μεγάλους δασκάλους θὰ κλείσουμε τὸ μικρὸ αὐτὸ πόνημα μὲ τὴν ὀλοφώτεινη καί πάντοτε ἐπίκαιρη σκέψη τοῦ Πλάτωνα, πού τὸν ἀναδείχνει ἐξ ἴσου ρεαλιστὴ καί πού ἡ σχετικὴ παρεξήγηση ἀπὸ πολλοὺς ἴσως νὰ ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι ἡθέλησε νὰ μετακινήσει τὸν ἀνθρώπο (καί ὡς ἄτομο καί ὡς πολίτη) ἀπὸ τὸ «εἶναι» στὸ δέον. «Ἐάν μή... ἢ οἱ φιλόσοφοι βασίλευσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλεῖς τε νῦν λεγόμενοι καί δυνάσται φιλοσοφήσῃσι γνησίως τε καί ἱκανῶς... οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα... ταῖς πόλεσι, δοκῶ δ' οὐδὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει...» (Πολιτεία 473 D καί ἑξῆς ἐπιστολή). Καί ἐπειδὴ ἐπίσης ὁ ἀνθρώπος (ὡς ἄτομο καί ὡς πολίτης καί ὡς ἀσκῶν ἐξουσίαν) πορεύεται ἰδιαίτερα ὅπως εἴπαμε, στήν ἐποχὴ μας τὴν ἀντίθεση ὁδὸ ἀπ' ἐκείνη πού ὁδηγεῖ στήν Πλατωνικὴ παιδεία - ἀπαραίτητη προάσκησις γιὰ νὰ καταστεῖ ἡθικὰ ἐλεύθερος «...ἐναντιώτατον γάρ που σμικρολογία ψυχῇ μελλούσῃ τοῦ ὅλου καί παντός ἀεὶ ἐπορέζεσθαι θείου τε καί ἀνθρώπινου...»

(Πολιτεία 486 Α) ὡς ἐπίσης «...φιλόσοφον πλῆθος ἀδύνατον εἶναι...» (Πολιτεία 494 Α). Γι' αὐτὸ πάντοτε θὰ παρατηρεῖται στὸν αἰσθητὸ (ἐμπειρικὸ) κόσμο ὅχι μόνο ἡ ἀντινομία «ἐλευθερίας - δικαίου» ἀλλὰ καὶ οἱ ἀδιέκοπτες κοινωνικὲς ἀντιθέσεις καὶ βίαιες συγκρούσεις μὲ κίνδυνο τὸν σοβαρὸ τραυματισμὸ τῆς «ἐλευθερίας» πότε πότε δὲ καὶ τὸν στιγμιαῖο θάνατό της καθὼς καὶ τῶν ἄλλων πολιτιστικῶν ἀξιών. Γιὰ νὰ ἀναστηθεῖ ὁμοῦς καὶ πάλι λαμπρότερη.

Μήπως λοιπὸν δὲν ἤρθε ἀκόμα τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου γιὰ τὴν κατὰ παραγέγματα τοῦ Λόγου πορεία τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀτομικὴ (ἀπέναντι τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ Κοινωνικοῦ συνόλου) καὶ πολιτικὴ (ἀπέναντι τῆς πολιτείας καὶ ἀντίστροφᾳ) πράξη μέσα στὴν οἰκονομία - Πολιτεία; Καὶ οἱ ἀντινομίες - κίνδυνοι καὶ οἱ συνεχεῖς συγκρούσεις καὶ ἀντιθέσεις ἀποτελοῦν τὴν πονηρίαν (List) τοῦ Λόγου (Hegel) γιὰ τὴν πραγμάτωση τῶν σκοπῶν τῆς Δημιουργίας κατὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου; Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἂς μὴ μᾶς διαφεύγει κατὰ τὴν πολιτικὴν πράξη ὅτι «...Ἐπεὶ δ' ἐν πάσαις μὲν ταῖς ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀγαθὸν τὸ τέλος, μέγιστον δὲ καὶ μάλιστα ἐν τῇ κυριωτάτῃ πασῶν, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ πολιτικὴ δύναμις, ἔστι δὲ πολιτικὸν ἀγαθὸν τὸ δίκαιον, τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ κοινῇ συμφέρον...» (Ἀριστοτέλους. Πολιτικά 1282b 15—20).

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ Β. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Θεολόγου Καθηγητού

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΙΝ*

β) Σκοπὸς τῆς ἐργασίας: Ἡ ἐργασία κατὰ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχει πρακτικὸν χαρακτήρα, ἐπιδιώκει διπλοὺν σκοπὸν, τὸν ἀτομικὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ τὸν κοινωνικὸν ἀφ' ἑτέρου. Οὕτως αὕτη ἀνήκει εἰς τὸ πεδίου τόσον τῆς ἀτομικῆς, ὅσον καὶ τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς¹⁶⁸. Καὶ διὰ τοῦ ἀτομικοῦ σκοποῦ τῆς ἐργασίας ἐπιδιώκεται ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἐξάσκησις τῶν σωματικῶν τοῦ δυνάμεων, ἀφου αὕτη, κατὰ τὸν Βασίλειον, εἶναι «ὑπόθεσις ἀθλήσεως καὶ πόνων περισσοτέρων», ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ καλλιέργεια διαφόρων ἀρετῶν, ποὺ ἀποβλέπουν «εἰς τὸν ὑπωπιασμὸν τοῦ σώματος»¹⁶⁹, ὡς καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸ ζῆν. Ἡ νέκρωσις τοῦ σώματος ἀφορᾷ κυρίως τοὺς μωναχοὺς. Ἡ προτροπὴ ὅμως αὕτη τοῦ Βασιλείου δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὅτι στρέφεται κατὰ τοῦ σώματος καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὸν αὐτομηδενισμὸν καὶ τὴν ἐξουθένωσιν τοῦ ἀνθρώπου¹⁷⁰. Τοῦτο εἶναι ξένον καὶ ἄσχετον πρὸς τὴν περὶ τῆς ἐργασίας ἠθικὴν τοῦ διδασκαλίου. Ἐπομένως σκοπὸν κυρίως ἔχει νὰ καταδικάσῃ τὰ πάθη τοῦ σώματος καὶ ὅχι τὸ σῶμα καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ ικανοποιήσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἀποβλέπουν ὅχι μόνον εἰς τὴν ὑλικὴν τοῦ εὐημερίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν του. Τοῦτο ἐδέχετο καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος ἔλεγεν ὅτι «καὶ πονηρὰν ἔννοιαν τῇ τῆς ἐργασίας ἀσχολίᾳ τῆς διανοίας ἐκβαλοῦμεν ραδίως»¹⁷¹.

Ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐργασίας ἀποκτᾷ, ὡς γνωστὸν, οἰκονομικὴν αὐτάρκειαν, ὁπότε δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τὸν δευτέρον σκοπὸν αὐτῆς, τὸν κοινωνικόν. Εἶναι δὲ ὁ κοινωνικὸς σκοπὸς «ἡ ὑπηρεσία τῶν δεομένων» καὶ «οὐχὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ χρεία»¹⁷². Εἶναι ἀναγκαῖα λοιπὸν ἡ ἐργασία «καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν πλησίον ἀγάπην»¹⁷³. Αὐτὰ συμφωνοῦν πλήρως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, ποὺ λέγει: «ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιᾷτω ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῇ χρείᾳ ἔχοντι»¹⁷⁴. Ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν τοῦ Βασιλείου, προκύπτει ὅτι ἀπαγορεύεται παντελῶς ἡ ἰδιοτελὴς μέριμνα καὶ ἐργασία, χωρὶς θεαίως νὰ ἀποκλείηται ἡ ἐκ τῆς ἐργασίας ικανοποίησις τῶν βασικῶν ἀναγκῶν μας. Ὡς ἔχουσα ἐπομένως κοινωνικὴν πρωτίστως ἀποστολὴν ἡ ἐργασία, ἀφου δὲν εἴμεθα ἰδιοκτῆται, ἀλλὰ διαχειριστὰ τῶν ἀγαθῶν τῆς παρούσης ζωῆς, πρέπει ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι «κατ' ἐντολήν τοῦ Κυρίου, διὰ τὴν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 466.

168. Δημοσθ. Σαβράμη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 597.

169. Μ. Βασιλείου - Ὅροι κατὰ πλάτος Β', Ἀπόκρ. ΑΖ, § 1, σελ. 342, τόμος Η'.

170. Δημοσθ. Σαβράμη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 597.

171. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς τὸ χαιρετήσατε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν Λόγος Α, σελ. 122, τόμος ΑΕ'.

172. Μ. Βασιλείου - Ὅροι κατὰ πλάτος Β', Ἀπόκρ. ΜΒ (42), § 1, σελ. 366, τόμος Η'.

173. Μ. Βασιλείου - Ὅροι κατὰ πλάτος Β', Ἀπόκρ. ΑΖ, § 1, σελ. 342, τόμος Η'.

174. Ἐφεσ. δ, 28.

χρείαν τοῦ πλησίον μεριμνᾶν καὶ ἐργάζεσθαι σπουδαιότερον»¹⁷⁵. Τοῦτο δὲ πράττοντες πρὸς τὸν πλησίον, εἶναι ὡς νὰ πράττωμεν εἰς αὐτὸν τὸν Κύριον, διὰ τοῦτο καὶ Αὐτὸς ὑπόσχεται ὡς ἀνταμοιβὴν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Τὸν κοινωνικὸν σκοπὸν τῆς ἐργασίας τονίζει καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐπιδιδώξω, ὀφείλει νὰ βοηθήσῃ αὐτοὺς ποῦ ἔχουν ἀνάγκην. Οὕτως ἐκπληρώνει τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, ποῦ λέγει «μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν. Διὰ γὰρ τοῦτο χεῖρας ἔχομεν, ἵνα ἑαυτοῖς βοηθῶμεν, καὶ τοῖς τὰ σώματα πεπηρωμένοις ἐκ τῶν ἡμετέρων εἰσφέρωμεν τὰ κατὰ δύναμιν ἅπαντα»¹⁷⁶. Τοῦ Χριστιανοῦ μάλιστα χρέος εἶναι, λέγει ἀλλαχοῦ, νὰ μὴ μεριμνᾷ διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἄλλους¹⁷⁷. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπανειλημμένως συνιστᾷ εἰς τοὺς Χριστιανούς τὴν τοποθέτησιν εἰς τὴν οἰκίαν τῶν «κιβωτίου πενήτων» καὶ μάλιστα πλησίον τοῦ τόπου τῆς προσευχῆς, ὥστε νὰ καταθέτουν προηγουμένως τὸν ὀβολὸν τῶν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν, ὁσάκις θὰ ἤρχοντο νὰ προσευχηθῶν. Ἡ προσφορά ὅμως αὕτῃ δὲν θὰ πρέπει νὰ προήρχετο ἐξ ἀδικίας· «ἐλεημοσύνη γὰρ τὸ πράγμα ἐστίν» ἐλεημοσύνη δὲ ἀπὸ ὀμότητος οὐκ ἂν βλαστῇ ποτε»¹⁷⁸. Ἐκτενέστερος ὅμως λόγος περὶ ἐλεημοσύνης θὰ γίνῃ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Τὴν αὐτὴν ἀποψιν διατυπώνει καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐργασίας, λέγων ὅτι αὕτη ἀποσκοπεῖ κυρίως «εἰς τὸ δεομένοις χορηγεῖν»¹⁷⁹.

γ) Π ε ρ ῖ ἔ π α γ γ ε λ μ ᾶ τ ω ν: Περισπούδαςτος θεωρεῖται ἡ περὶ ἐπαγγελμάτων καὶ τεχνῶν διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδίᾳ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Κατὰ τοὺς Πατέρας βασικαὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐπαγγελμάτων εἶναι ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ ἀσκήσις αὐτῶν. Ὡς γνωστὸν τὸ ἐπάγγελμα δὲν εἶναι ἰδιωτικὴ ὑπόθεσις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐπαγγελία καὶ ὑπόσχεσις πρὸς τὸ εὐρύτερον κοινωνικὸν σύνολον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῇ καὶ ἐργάζεται οὗτος¹⁸⁰. Εἶναι καὶ αὐτὸ ἐξειδικευμένη ἐργασία, ἡ ὁποία κατανέμεται εἰς ἐπαγγέλματα, ἀναλόγως τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου¹⁸¹. Εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας τὸ ἐπάγγελμα ἔχει κυρίως θρησκευτικὸν νόημα καὶ περιεχόμενον. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης μάλιστα εἰς εἰδικὴν πραγματείαν τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τοῦ τί τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ ἐπάγγελμα» συνδέει τοῦτο μὲ τὴν ἀντίστοιχον ἐπαγγελίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἡ ὁποία εἶναι «τὸν εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐκλήριαν ἀναχθῆναι τὸν ἄνθρωπον»¹⁸². Ἡ ὑπόσχεσις ἐπομένως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ εὐθύνη ποῦ ἀναλαμβάνει ἔναντι αὐτοῦ, «εἶναι ἡ ἀναγωγὴ του εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ καὶ τὸ πρότυπον τῆς ὑπάρξεώς του. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐπαγγέλματος του ἐγκτεῖται εἰς τὴν μίμησιν τοῦ Θεοῦ»¹⁸³. Ἐπομένως οἰαδήποτε ἐπαγγελματικὴ ἐνασχόλησις τοῦ Χριστιανοῦ εἰς τὴν κοινωνίαν, κατὰ τοὺς Πατέρας, πρέπει νὰ προσλαμβάνῃ πνευματικὸν νόημα καὶ ὁ Χριστιανὸς νὰ ἐργάζεται «ὡς τῇ Κυρίῳ καὶ οὐκ

175. Μ. Βασιλείου - «Ὁροι κατ' ἐπιτομήν, Ἀπόκρ. ΣΖ (207), σελ. 250, τόμος Θ' - «Ὁρα καὶ Ἀπόκρ. ΣΝΒ (252), σελ. 302 καὶ ΣΟΒ (272), σελ. 334.

176. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς τὸ χαιρετήσατε Πορίσαιλλαν καὶ Ἀκύλλαν Λόγος Α', σελ. 122, τόμος ΛΕ'.

177. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας Ὁμιλία ΙΒ § 2, σελ. 38, τόμος ΙΗ.

178. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς Α' Κορινθ. Ὁμιλία ΜΓ § 4 Migne 61, 372.

179. Ἱ. Χρυσόστομος - Ἐξηγήσεις εἰς τοὺς Ψαλμοὺς, Ψαλμ. ΞΒ, § 2—3, σελ. 138, τόμος ΣΤ'.

180. Γεωργ. Ἱ. Μαντζαρίδου - Χριστιανικὴ Ἠθικὴ (Πανεπιστ. παραδόσεις) - Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 261.

181. Παν. Δημητροπούλου - Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἠθικὴ - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 189.

182. Γρηγορίου Νύσσης - Περὶ τοῦ τί τοῦ Χριστιανοῦ τὸ ἐπάγγελμα - Migne 46, 237—249.

183. Γεωργ. Ἱ. Μαντζαρίδου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 262.

ἀνθρώποις»¹⁸⁴. Χαρακτηριστικοὶ ἐν προκειμένῳ εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος, ἀναφερόμενος εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα τῶν Χριστιανῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ἐπιθυμῶν νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὰ θαυύτερον πνευματικὸν νόημα, λέγει τὰ ἐξῆς: «Ἐχει γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, θηρευτάς, ὁδοιπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργούς, ποιμένας, ἀθλητάς, στρατιώτας. . . Θηρευτὴς εἶ. . . πρόσεχε οὖν ἐπιμελῶς, μὴ πού σε διαφύγῃ τὸ θήραμα. . . Ὁδοιπόρος εἶ. . . πρόσεχε σεαυτῇ, μὴ παρατραπῆς τῆς ὁδοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ὁδῷ βασιλικῇ πορεύου· ὁ ἀρχιτέκτων ἀσφαλῶς τὸν θεμέλιον καταβαλλέσθω τῆς πίστεως, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ οἰκοδόμος βλέπετω πῶς ἐπικοδομεῖ· μὴ ξύλα, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην, ἀλλὰ χρυσόν, ἀργύριον, λίθους τιμίους. Ὁ ποιμὴν πρόσεχε μὴ τι παρέλθῃ τῶν ἐπιβαλλόντων τῇ ποιμαντικῇ»¹⁸⁵. Ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν σημαίνουν περιφρόνησιν ὑπὸ τῶν Πατέρων τῶν κοσμικῶν ἐπαγγελμάτων, ἀλλὰ καταξίωσιν καὶ ὑποδήλωσιν τοῦ ἁληθοῦς νοήματος των. Ἀπόδειξιν δὲ ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι, τόσο ὁ Μ. Βασίλειος, ὅσον καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ Γρηγόριος καὶ ἄλλοι Πατέρες καὶ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ἀσχολοῦνται ἰδιαίτερος μὲ τὰ διάφορα κοσμικὰ ἐπαγγέλματα, μὲ τὰ προβλήματα τῶν καὶ τὸν τρόπον ἀντιμετωπίσεως αὐτῶν. Ἐπομένως διὰ τοὺς Πατέρας δὲν ὑπάρχει διάκρισις ἐπαγγελμάτων εἰς κατώτερα καὶ ἀνώτερα, ἀλλ' ἐφ' ὅσον αὐτοὶ ὑπηρετοῦν τὸν σκοπὸν πού ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ φροντίζουν διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ πλησίον εἶναι ἄξια πάσης τιμῆς¹⁸⁶.

Ἀκρως ἐνδιαφέρουσαι καὶ λίαν ἐποικοδομητικαὶ θεωροῦνται αἱ γνώμαι τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ ἄσκησιν τῶν ἐπαγγελμάτων. Οὕτω διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐκλογὴν καὶ ἄσκησιν αὐτῶν ἀπαιτεῖται ὅχι μόνον ἰδιαίτερα κλίσις καὶ ἰδιοφυΐα τις πνευματικῇ, ἀλλὰ καὶ ἀνάλαγος σωματικῇ ἱκανότης. Εἶναι ἀναγκαῖα δηλαδὴ ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς, ὁ ὁποῖος φαίνεται μάλιστα ὅτι ὑποδεικνύεται διὰ τινος ὑπαινιγμοῦ ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ εἰς τινα ἐπιστολὴν του, ὅπου ἐπαινεῖ παλαιὸν νόμον ἰσχύοντα εἰς τοὺς Ἀθηναίους, θάσει τοῦ ὁποίου οἱ ἔφηβοι, πρὶν ἀναλάβουν οἰονδήποτε ἐπάγγελμα, ἔπρεπε νὰ ὀδηγῶνται δημοσίᾳ πρὸ τῶν ἀρχόντων ἐκάστης τέχνης, ὅποτε ἐλευθέρως οὗτοι καὶ ἀναλόγως τῆς κλίσεώς των νὰ ἐκλέγουν τὴν τέχνην «ὡς τοῦ μὲν κατὰ φύσιν ἐπιτυχάνοντος, ὡς τὰ πολλὰ, τοῦ δὲ παρὰ φύσιν διαμαρτανόντος» καὶ συνεχίζει· «τὸ μὴ διὰζέσθαι ροῦν ποταμοῦ καὶ ἡ παροιμία παιδεύει»¹⁸⁷.

Δὲν εἶναι μικροτέρας σημασίας αἱ ἐπ' αὐτοῦ παρατηρήσεις τοῦ Μ. Βασιλείου, παρ' ὅλον ὅτι αὐταὶ ἀφορῶν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον. Ἀναφερόμενος λοιπὸν αὗτος εἰς τὴν ὑπὸ τῶν μοναχῶν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος, λέγει ὅτι «δεῖ μετὰ πολλῆς περισκέψεως δοκιμάζεσθαι πρὸς τί ἕκαστος ἐπιτηδεῖως ἔχει καὶ οὕτως ἐγχειρίζεσθαι ὅτιον ἔργον»¹⁸⁸. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προηγηθῇ ἡ δοκιμασία, διὰ νὰ διαγνωσθῶν αἱ ἱκανότητες καὶ ἡ κλίσις τῶν ὑποψηφίων διὰ τὸ ἐπάγγελμα καὶ ὕστερον νὰ ἀκολουθῇ ἡ ἄσκησις αὐτῶν. Ἡ δοκιμασία δὲ πρέπει νὰ ἀνατίθεται εἰς τὸν «ἐγχεχειρισμένον τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων», ὁ ὁποῖος πρέπει «ἐστοχασμένως τῆς ἐπιτηδεύτητος καὶ τῆς δυνάμεως τυποῦν τὰ ἐπιτάγματα»¹⁸⁹, δηλαδὴ νὰ αποφασίζῃ περὶ ἐνὸς ἐκάστου, ἀφοῦ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ προηγουμένου τὴν καταλληλότητα καὶ τὴν ἀντοχὴν τοῦ ἐργαζομένου. Ἐν προκειμένῳ ὁ ἱερὸς Πατὴρ, ἀναφερόμενος εἰς τοὺς

184. Κολοσ. γ, 23.

185. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία εἰς τὸ «Πρόσεχε σεαυτῷ», § 4, 2—19, σελ. 226, τόμος ΣΤ'.

186. Χρ. Κριζώνη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 451.

187. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ - Ἐπιστολὴ ΡΟΗ (178) πρὸς Εὐδόξιον ρήτῃρα - Migne 37, 289.

188. Μ. Βασιλείου - Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ἀπόκρ. ΡΜΘ (249), 3—5, σελ. 182, τόμος Θ'.

189. Μ. Βασιλείου - Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ἀπόκρ. ΡΝΒ (152), σελ. 184, τόμος Θ'.

ἐργαζομένους μοναχούς, ὁρίζει διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος τὰ ἑξῆς: «Ἐν αὐταῖς μέντοι ταῖς συγκεχωρημέναις τέχναις οὐχ ἕκαστος ἦν ἔχει ἢ θούλει μαθεῖν ἐπιτρέπεσθαι ὀφείλει, ἀλλ' εἰς ἣν ἂν δοκιμασθῇ ἐπιτήδεις εἶναι... Οὐ μὴν οὐδὲ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκλέγεσθαι τὸ συμφέρον συγχωρεῖ ὁ λόγος τῷ ἀπαξ τὴν ἑαυτοῦ οἰκονομίαν ἐπιτρέψαντι ἑτέροις, οἷ, πρὸς ὅπερ ἂν καταμάθωσιν ἐν ὀνόματι Κυρίου ἐπιτήδεις, εἰς ἐκεῖνο αὐτὸν τάξουσιν... Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἔχη τις τέχνην, μὴ ἀρέσκη δὲ αὐτῆς ἢ χρήσις τῇ ἀδελφότητι, ἐτοίμως αὐτὴν ἀπορριπτέτω»¹⁹⁰. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται νὰ καταφανῇ σαφῶς ὅτι ὁ Βασίλειος κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστον διαγράφει τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς βάσει τῶν ὁποίων θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐκλογὴ τοῦ ἐπαγγέλματος. Ὁ ὑποψήφιος δι' οἰονόηποτε ἐπάγγελμα θὰ ἀσκήσῃ πρωτίστως αὐτὸ διὰ τὸ ὅποιον ἐκρίθη κατάλληλος καὶ οὐδέποτε αὐτὸ πού ἔχει ἢ θέλει νὰ μάθῃ. Οὕτε ἐπίσης διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἐπαγγέλματος νὰ ἐπιδιώκηται ἡ ἱκανοποίησις ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀτομικῶν ἐπιθυμιῶν, αὐταρεσκειᾶς, κοσμικῆς δόξης, πού εἶναι ἐπιδιώξεις τοῦ ματαιοῦ καὶ φαρτοῦ κόσμου, οὔτε τέλος ἀπὸ δυνηρίαν νὰ προτιμᾷ τὸ ἐλαφρότερον ἐπάγγελμα. Ὅλα αὐτὰ ὑποβιάζουσιν τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν πού ἔχει ἡ ἐργασία δι' ἕκαστον ἄνθρωπον. Ἀλλὰ καὶ ὁ προεστώς τέλος πού ἀναλαμβάνει τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὑποψηφίων διὰ τὸ ἐπάγγελμα δὲν πρέπει νὰ ὑπερφηανεύηται διὰ τὸ ἀξίωμα του, «ἀλλ' ἐκεῖνο πεπεισθῶ, ὅτι ἡ τῶν πλειόνων ἐπιμέλεια πλειόνων ἐστὶν ὑπηρεσία»¹⁹¹. Βεβαίως ὁ καθορισμὸς ἐκ τῶν προτέρων ὑπὸ τῶν προεστώτων τοῦ εἵδους τοῦ ἐπαγγέλματος, πού πρόκειται νὰ ἀνατεθῇ εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν ὑποψηφίων εἶναι κατ' ἀρχὴν δύσκολος, διότι τοῦτο δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς ἰδιαίτερας ἐνὸς ἐκάστου κλίσεως πρὸς τὸ εἶδος τοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ καὶ «κατὰ τὴν ἰδιότητα τῶν τόπων καὶ τὴν ἐπιτηδεϊότητα τῶν ἐν ἐκάστῃ χώρᾳ πραγματειῶν»¹⁹², πρὸς τὰς ὁποίας συνθήκας ὑποχρεοῦται ἕκαστος ἐργαζόμενος νὰ προσαρμόζῃται.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀσκήσιν τῶν ἐπαγγελμάτων ὁ Βασίλειος ὁρίζει πρωτίστως ὅτι «ἕκαστον χρὴ τῇ ἰδίᾳ ἐργασίᾳ προσέχειν καὶ ταύτης ἐπιθυμητικῶς φροντίζειν καί, ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος, ἐν σπουδῇ ἀόκνῳ καὶ ἐπιμελείᾳ προσχεστέρα ἀμέμπτως ταύτην ἀποπληροῦν»¹⁹³, ἐνῷ ἀλλαχοῦ θεβαιώνει ὅτι «ἐκάστῳ τῶν ἐργαζομένων ἐν τῷ ἰδίῳ ἔργῳ ἢ πρὸς Θεὸν εὐαρέστησις κατορθοῦται»¹⁹⁴. Ἡ πίστις ἀκριδῶς ὅτι ὁ Θεὸς ἐποπτεῦει εἰς τὴν ἐργασίαν ἐπιβάλλει τὴν ἀσκήσιν τοῦ ἐπαγγέλματος μετὰ ζήλον καὶ ἀκραν εὐσυνειδησίαν καὶ νὰ μὴ μεταπηδᾷ τις ἐκ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἔργον. Τοῦτο εἶναι σύμφωνον καὶ μετὰ τὴν ρῆσιν τοῦ Παύλου, ὅτι «ἕκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μενέτω παρὰ τῷ Θεῷ»¹⁹⁵. Ἡ ἐμμονὴ τοῦ ἐργαζομένου εἰς τὸ ἴδιον ἔργον του κρίνεται ἀναγκαία, κατὰ τοὺς Πατέρας, διὰ τὸν λόγον τῆς ἐξειδικεύσεως εἰς αὐτό. Εἶναι δὲ ἀπαραίτητος ἡ εἰδικεῖσις, λέγει ὁ Βασίλειος, διότι ἐκ φύσεως εἶναι ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ φέρῃ εἰς αἰσιν πέρας πολλὰ ἔργα συγχρόνως· πρέπον λοιπὸν εἶναι νὰ ἐκτελῇ ὁ ἄνθρωπος μίαν τέχνην φιλοπόνως, παρὰ νὰ ἀσχολῇται μετὰ πολλὰς ἀτελῶς. Καὶ πράγματι· «ὁ γὰρ εἰς πλείονα μερισμὸς καὶ ἡ ἄλλοτε ἐπ' ἄλλο μετὰδασις πρὸς τὸ μηδὲν τελειοῦν τῶν ἔργων ἔτι καὶ ἥθους ἐλαφρίαν ἢ προϋπάρχουσιν ἐλέγχει ἢ καὶ μὴ οὖσαν ἐμποιεῖ»¹⁹⁶. Τοῦτο ἐπομένως καὶ ἐπιπολαιότητα δεικνύει καὶ ἀδυναμίαν δημιουργεῖ εἰς τὸν ἐργαζόμενον διὰ τὴν ἐργασίαν του. Εἰς περίπτωσιν βεβαίως ἀπολύτου ἀνάγκης δὲν ἀποκλείεται νὰ προσκληθῇ ὁ ἔχων τὴν ἀπαιτου-

190. Μ. Βασιλείου - "Ὅροι κατὰ πλάτος Β'", Ἀπόκρ. μα (41), § 1, σελ. 360—362, τόμος Η'.

191. Αὐτόθι, Ἀπόκρ. λ (30), σελ. 314.

192. Αὐτόθι, Ἀπόκρ. λη (38), σελ. 352.

193. Αὐτόθι, Ἀπόκρ. μα (41), § 2, σελ. 362.

194. Μ. Βασιλείου - "Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ἀπόκρ. ρνδ (154), σελ. 186, τόμος Θ'.

195. Α' Κορινθ. ζ, 24.

196. Μ. Βασιλείου - "Ὅροι κατὰ πλάτος Β'", Ἀπόκρ. μα (41), § 2, σελ. 362, τόμος Η'.

μένῃ ἱκανότητα νὰ βοηθήσῃ καὶ εἰς ἄλλα ἔργα. Τὴν σημασίαν τῆς ἐξειδικεύσεως ἐν τῇ ἐργασίᾳ τονίζει καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ἀπαράδεκτον τὴν ἀνάμειξιν τοῦ ἐνὸς εἰς ἐπάγγελμα τοῦ ἄλλου. Οὕτως εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς στρατιωτικῆς τέχνης, τῶν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων, τῆς γεωργικῆς ἐργασίας καὶ ἄλλων βιωτικῶν ὑποθέσεων, «οὔτε ὁ γεωργὸς ἔλοιτ' ἂν πλεῖν, οὔτε ὁ στρατιώτης γεωργεῖν, οὔτε ὁ κυβερνήτης στρατεύεσθαι, κἂν μωροὺς τις ἀπειλήσῃ θανάτους»¹⁹⁷. Ἀλλωστε ἡ διάσπασις τοῦ νοῦς εἰς πολλὰ καὶ ἡ μετὰβάσις ἀπὸ τῆς μιᾶς τέχνης ἢ ἐπιστήμης εἰς τὴν ἄλλην, κατὰ τὸν Βασίλειον, δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς πάντα ἄνθρωπον «οὔτε τέχνην ἢ ἐπιστήμην ἀκριβοῦσαι... μήτε μὴν μιᾶς περιγενέσθαι, μὴ τὰ οἰκεία τοῦ τέλους»¹⁹⁸. Ἐπομένως χωρὶς τὴν ἐξειδίκευσιν εἰς τὸ ἐπάγγελμα δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ σκοπός. Διὰ πάντα δὲ σκοπὸν «οἰκείος ὁ πόνος καὶ συναρμολόγων ἐπιζητεῖται»¹⁹⁹. Ἐὰν μάλιστα φυλάσῃ τις τὴν ἐπιστήμην τῆς εὐταξίας καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ κανόνος εἰς πᾶσαν ἐργασίαν, «τὸ ἐναλλάσσεσθαι μὲν περισσόν, μᾶλλον δὲ δύσκολον καὶ δυσπόριστον»²⁰⁰. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἐπιβάλλεται, λέγει ὁ Βασίλειος, εἰς ἕκαστον ἐπάγγελμα εἶναι ἡ παρακολούθησίς του καὶ ὑπὸ ἄλλου, ὥστε, ἐὰν παραστῇ ἀνάγκη διαδόχου εἰς αὐτό, νὰ μὴ ὑπάρξῃ δυσχέρεια. Πάντως ἕκαστος ἐργαζόμενος πρέπει ὅπως δῆποτε νὰ συγκεντρώνεται εἰς τὸ ἴδιον ἔργον του καὶ νὰ ἀκολουθῇ τὸν ἰδιαιτέρον τρόπον ἐργασίας²⁰¹. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὅμως τοῦτο καὶ νὰ ὑπάρξῃ εὐταξία εἰς τὰ ἐργαστήρια, πρέπει νὰ ἀπαγορευῇ ἡ εἰσόδος εἰς αὐτὰ ξένων προσώπων. Οὕτω «παρεκτὸς τοῦ πεπιστευμένου τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐργαζομένων ἢ τὴν οἰκονομίαν τῶν ἔργων, ὅς ἂν εὑρεθῇ τοῦτο ποιῶν, ὥς διαλύων τὴν εὐταξίαν τῆς τῶν μελῶν ἁρμονίας, κωλυέσθω καὶ τῆς συγκεχωρημένης προσόδου»²⁰².

Καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐξαιρεῖ τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τῶν ἐπαγγελμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποσκοποῦν κυρίως εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῶν ἀτόμων ποῦ διαβιοῦν εἰς τὴν κοινωνίαν²⁰³ καὶ εἶναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐλογημένα. Ἐπομένως οἱ ἄνθρωποι δὲν πρέπει νὰ ἐντρέπωνται διὰ τὸ ἐπάγγελμά των, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑλλειψιν οἰασδῆποτε ἀπασχολήσεως. Ἐὰν ᾗτο ἐντροπὴ τὸ ἐπάγγελμα, δὲν θὰ ἀπηγόρευον εἰς τοὺς μὴ ἐργαζομένους νὰ τρώγουν²⁰⁴. Δι' αὐτὸ λοιπὸν ἐπιβάλλεται νὰ ἀσκήται πᾶσα ἐργασία μὲ ζῆλον, ἐπιμέλειαν καὶ εὐσυνειδησίαν. Τοῦτο θεωρεῖται βασικὴ προϋπόθεσις καὶ ὕψιστον καθήκον παντὸς ἐργαζομένου²⁰⁵.

Στενῶς συνδεδεμένη μὲ τὴν περὶ τῶν ἐπαγγελμάτων εἶναι καὶ ἡ περὶ τῶν τεχνῶν διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ὁ Βασίλειος, ἐπηρεασμένος προφανῶς ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, διαιρεῖ τὰς τέχνας εἰς ποιητικάς, πρακτικάς καὶ θεωρητικάς. Ὅρίζων τὸν σκοπὸν ἑκάστης τῶν ὡς ἄνω τεχνῶν λέγει ὅτι: «τῶν μὲν θεωρητικῶν τέλος ἐστὶν ἡ κατὰ νοῦν ἐνέργεια, τῶν δὲ πρακτικῶν αὕτῃ ἢ τοῦ σώματος κίνησις, ἥς παυσαμένης οὐδὲν ὑπέστη, οὐδὲ παρέμεινε τοῖς ὁρῶσιν... Ἐπὶ δὲ τῶν ποιητικῶν τεχνῶν, καὶ παυσαμένης τῆς ἐνεργείας, προκείμενον ἐστὶν τὸ ἔργον, ὡς οἰκοδομικῆς καὶ τεκτονικῆς καὶ χαλκευτικῆς καὶ ὑφαντικῆς καὶ ὅσαι τοιαῦται, αἱ, κἂν μὴ παρῇ ὁ τεχνίτης, ἱκανῶς ἐν ἑατοῖς τοὺς τεχνικοὺς λόγους ἐμφαίνουσι καὶ ἔξεστί σοι θαυμάσαι τὸν οἰκοδόμον ἀπὸ τοῦ ἔργου καὶ τὸν χαλκέα καὶ τὸν ὕ-

197. Ἱ. Χρυσόστομος - Περὶ Ἱερουσῶνης Λόγος Δ, § 2, σελ. 69—70, τόμος ΣΤ'.

198. Μ. Βασιλείου - Ὅροι κατὰ πλάτος Β', Ἀπόκρ. ε, § 1, σελ. 204, τόμος Η'.

199. Αὐτόθι § 1, σελ. 204.

200. Μ. Βασιλείου - Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ἀπόκρ. ρυστ (156), σελ. 188, τόμος Θ'.

201. Αὐτόθι, Ἀπόκρ. ριζ (147), σελ. 178.

202. Αὐτόθι, Ἀπόκρ. ριμ (141), σελ. 174.

203. Ἱ. Χρυσόστομος - Ὁμιλία ΛΔ, Migne 61, 290—291.

204. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν Λόγος Α', σελ. 20—21, τόμος ΔΕ'.

205. Παν. Χρήστου - Ἡ κοινωνιολογία τοῦ Μ. Βασιλείου - Ἀθήναι 1951, σελ. 95.

πάντην»²⁰⁶. Ἐκεῖνο θεθαίως πού πρέπει νά προσέχουν οἱ ἀσχοῦντες τὰς τέχνας, κατὰ τὸν Βασίλειον, εἶναι ὅτι, εἰς μὲν τὴν ὑφαντικὴν ἀφείλουν νά ἀναλαμβάνουν αὐτὸ πού συμφωνεῖ μὲ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς των, εἰς τὴν κατασκευὴν δερματίνων εἰδῶν νά ὑπηρετοῦν διὰ τῆς τέχνης ἐκεῖνους πού ἐπιζητοῦν τὰ ἀπαραίτητα, εἰς δὲ τὴν οἰκοδομικὴν, τὴν ξυλουργικὴν καὶ τὴν χαλκευτικὴν τέχνην, καθὼς καὶ τὴν γεωργίαν νά ἐκτιμοῦν τὴν ἀναγκαιότητα καὶ χρησιμότητα διὰ τὴν ζωὴν καὶ νά μὴ τὰς ἀπορρίπτουν»²⁰⁷. Ἐκτὸς ὅμως τῶν σκοπῶν τούτων ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῶν Πατέρων ὅτι διὰ τῶν ἐπαγγελλμάτων ἐπιδιδῶνται καὶ βασικοὶ πρακτικοὶ σκοποί, πού ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν τῶν ἀνθρώπων, διότι ἡ ἀσθενὴς φύσις μας ἀδυνατεῖ νά ἱκανοποιήσῃ αὐτάς. Ἐν προκειμένῳ ὁ Βασίλειος ἀναφέρει ὅτι «ἐκάστη τῶν τεχνῶν βοήθεια ἡμῖν πρὸς τὸ τῆς φύσεως ἀσθενὲς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχάρισται, οἷον γεωργία μὲν, ἐπειδὴ οὐκ ἐξαρκεῖ τὰ αὐτομάτως ἐκ τῆς γῆς φυόμενα πρὸς τὴν τῶν χρόνων παραμυθίαν, ὑφαντικὴ δέ, ἐπειδὴ ἀναγκαῖα ἡ τῶν σκεπασμάτων χρεῖα πρὸς τε τὸ εὐσχημον καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ ἀέρος βλάβας, καὶ οἰκοδομικὴ ὁμοίως οὕτω καὶ ἱατρικὴ»²⁰⁸.

Μεγάλῃς σπουδαιότητος πρέπει νά θεωρηθοῦν ἐνταῦθα τὰ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου λεγόμενα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν πηγὴν τῶν τεχνῶν. Βεθαίως αὐταὶ ἀσχοῦνται ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπιτυγχάνουν τοὺς σκοποὺς καὶ τελειοποιοῦνται διὰ τοῦ μόχθου καὶ τῶν ἱκανοτήτων των, αἵτιος ὅμως τῆς παραχωρήσεώς των εἶναι ὁ Θεός. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ θεῖος Πατήρ λέγει ὅτι ἡ μὲν ἱατρικὴ παρεχωρήθη ἀπὸ τὸν Θεὸν «εἰς τύπον τῆς κατὰ ψυχὴν θεραπείας τὴν ἀπόθεσιν τοῦ περισσοῦ καὶ τὴν τοῦ λείποντος πρόσθεσιν»²⁰⁹, ἡ δὲ γεωργία πρὸς μείωσιν τῶν δυσχερειῶν διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀναγκαίων ἀγαθῶν. «Ὅλα ἐπομένως ἐπενόηθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν ἀνθρώπον»²¹⁰.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱατρικὴν, ἰδιαίτερος συνιστᾷ αὐτὴν ὁ Βασίλειος, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅμως «μὴ πᾶσαν ἔχειν τὴν ἐλπίδα πρὸς τὴν τῶν λυπηρῶν παραμυθίαν ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ»²¹¹, ἀλλὰ νά ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ Κύριος δὲν θά μᾶς ἀφήσῃ νά δοκιμασθῶμεν περισσότερον ἀπὸ ὅσον δυνάμεθα νά ὑποφέρωμεν. Δὲν πρέπει ὅμως νά ἀγνοῶμεν αὐτὴν εἰς περίπτωσιν ἀσθενείας, οὔτε ἐξ αἰτίας κακῆς τυχὸν χρήσεώς της νά δυσφημιῶμεν τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ. Νά στηρίζωμεν ὅμως τὴν ἐλπίδα τῆς υγείας μας εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἱατρῶν, ὀνομάζοντες αὐτοὺς σωτῆρας, τοῦτο εἶναι «κτηνῶδες»²¹². Συνιστᾷται λοιπὸν ἡ καταφυγὴ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἱατρικὴν τέχνην, ἀφοῦ αὕτη σὺν τοῖς ἄλλοις «καὶ πρὸς ἐγκράτειαν οὐ μικρὸν συντελεῖν φαίνεται», ὑπὸ τὸν ὅρον ὅτι «τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος οὐκ ἀφιστάμεθα»²¹³.

Ἄλλαι τέχναι ἢ ἐπαγγέλματα πού ἀναφέρει ὁ Βασίλειος εἶναι τοῦ ἐρισπώλου, τοῦ κρεσπώλου, τοῦ ἐμπόρου χρυσοῦ ἢ ἀργύρου, τοῦ ἀσχολουμένου εἰς τὰς δικαστήρια καὶ τέλος τοῦ ἀσχολουμένου εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῶν ἀνθρώπων»²¹⁴. Ἀλλαχοῦ μνημονεύει καὶ ἐπαγγέλματα, πού ἀφεώρων εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς γυναικός, ὡς τοῦ ἀνθοθαφέως, τοῦ χρυσοχόου, τοῦ ἀρωματοποιοῦ καὶ τοῦ διακοσμητοῦ»²¹⁵. Τέλος πολὺ

206. Μ. Βασιλείου - Εἰς τὴν Ἑξαήμερον Α, § ζ 26, σελ. 44, τόμος Δ'.

207. Μ. Βασιλείου - "Ὅροι κατὰ πλάτος Β", Ἀπόκρ. ΔΗ' σελ. 354, τόμος Η'.

208. Αὐτόθι, Ἀπόκρ. ΝΕ (55) § 1, σελ. 394—396.

209. Μ. Βασιλείου - "Ἐνθ' ἀνωτέρω, Ἀπόκρ. ΝΕ (55), § 1, σελ. 396.

210. Αὐτόθι, § 2, σελ. 398.

211. Αὐτόθι, § 2, σελ. 398.

212. Αὐτόθι, § 3, σελ. 402.

213. Αὐτόθι, § 5, σελ. 408.

214. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία εἰς τὸν ΞΑ (61) Ψαλμόν, § 4, σελ. 390, τόμος Ε'.

215. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, § 4, σελ. 298, τόμος ΣΤ'.

ἐνδιαφέρονται θεωροῦνται αἱ προτροπαὶ τοῦ Βασιλείου, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν φροντίδα τῶν ἐργαλείων. Τοῦτο, λέγει, ἀποτελεῖ μέρμιναν τοῦ τεχνίτου πάσης ἐργασίας. Ἐπομένως, ἐὰν τυχὸν παραμεληθῇ ἓνα ἐργαλεῖον ἀπὸ ἓνα τεχνίτην, πρέπει νὰ τύχη τῆς προσηκούσης φροντίδος ἀπὸ τὸν πρῶτον τοῦ θὰ ἴδῃ, διότι εἶναι κοινὸν κτῆμα ὅλων, διὰ τοῦτο καὶ θεωρεῖται ἀπαράδεκτος ἡ πώλησίς των²¹⁶. Ἀλλαχοῦ δὲ συνιστᾷ τὴν μέρμιναν ὑπὲρ αὐτῶν «ὡς Θεῷ ἐπονομασθέντων καὶ ἀνατεθέντων»²¹⁷.

Ἄξιαῖ ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶναι καὶ τοῦ Χρυσοστόμου αἱ περὶ τῶν τεχνῶν ἀποφαισεις. Ἐκθέτων οὗτος συστηματικώτερον αὐτάς, κατατάσσει τὰς τέχνας εἰς δύο κατηγορίας, ἦτοι 1) τὴν ἀρχικὴν, δηλ. τὴν διοικητικὴν, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ἀνωτέραν ὅλων καὶ ἀδιστακτῶς χαρακτηρίζει αὐτὴν ὡς «τέχνην»²¹⁸, τὴν ὑποδιαιρεῖ δὲ εἰς πνευματικὴν ἢ ἐκκλησιαστικὴν καὶ πολιτικὴν καὶ 2) τὰς τέχνας ἐκείνας «αἱ καὶ σφόδρα ἀναγκαῖαί εἰσιν καὶ μάλιστα συνέχουσιν ἡμῶν τὸν βίον»²¹⁹, δηλαδή τὰς ἀναγκαίας καὶ λίαν ἐξυπηρητικὰς εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον τοῦ ἀνθρώπου. Τοιαῦται τέχναι εἶναι ἡ γεωργικὴ, ἡ ὑφαντικὴ καὶ ἡ οἰκοδομικὴ, ὡς καὶ ἡ ὑποδηματοποιία. Διάκοι δὲ αὐτῶν εἶναι ἡ χαλκευτικὴ, ἡ τεκτονικὴ καὶ ἡ ποιμαντικὴ, θεωρούμεναι ὡς κατώτεραι τέχναι. Εἰς αὐτάς δύνανται νὰ προστεθοῦν καὶ τινες ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι ὅμως χαρακτηρίζονται ὡς περιτταί, ὡς π.χ. ἡ μαγειρικὴ²²⁰. Πάντως γεγονὸς εἶναι ὅτι εἰς τὴν ἀρχικὴν τέχνην οὗτος ἀποδίδει ἰδιαίτεραν σημασίαν, διότι αὕτη συντελεῖ τόσον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν πρόληψιν τῶν διαφορῶν κακῶν καὶ τὴν ἠθικὴν βελτίωσίν του, ὅσον καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ κοινωνικοῦ βίου διὰ τῆς τιμωρίας τῶν παρεκτροπυμένων²²¹. Δὲν παραλείπει καὶ αὐτός, ὅπως καὶ ὁ Βασίλειος, νὰ τονίσῃ τὴν θεῖαν καταγωγὴν τῶν τεχνῶν, λέγων ὅτι «ἀπὸ τοῦ νόμου, ὃν ἔθηκεν ὁ Θεὸς τῷ ἀνθρώπῳ, ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν πλάττων, ἀπὸ τούτου καὶ νόμους ἔθηκεν καὶ τέχνας εὗροντο, καὶ τὰ ἄλλα πάντα»²²². Τοῦτο ὑποστηρίζει καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ὁ ὁποῖος, θέλων νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ εἰδωλολατρικοὶ θεοὶ εἶναι ἄνθρωποι, ἀπορρίπτει τὸ λεγόμενον ὅτι αἱ τέχναι ἔχουν τὴν πηγὴν των ἐξ αὐτῶν «ταύτας καὶ τὰς τοιαύτας ἐπιστήμας», λέγει, «οὐκ αὐτοῖς μόνως ἔδει τοὺς ἀνθρώπους ἀναθεῖναι, ἀλλὰ τῇ κοινῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει, εἰς ἣν ἀτενίζοντες ἄνθρωποι τὰς τέχνας ἐφευρίσκουσιν»²²³. Ἐπομένως ὡς προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἦτοι τοῦ ἐμφύτου νόμου, ἔχουν τὴν πηγὴν των ἀπὸ τὸν Θεόν.

Τέλος καὶ ὁ Χρυσόστομος ἐξαίρει τὴν μεγάλην ἀναγκαιότητα τῶν ἐργαλείων τῶν διαφόρων τεχνῶν καὶ τὴν ἱερὰν ὑποχρέωσιν τῶν τεχνιτῶν διὰ τὴν διαφύλαξιν των «οὐχ ὀρᾶς», λέγει, «τοὺς χαλκοτύπους, τοὺς χρυσοκόμους, τοὺς ἀργυροκόμους, τοὺς ἡντινασὺν μετιόντας τέχνην, ἅπαντα τὰ τῆς τέχνης ἔχοντας ἀπηρτισμένα τὰ ἐργαλεῖα, καὶ λιμὸς ἀναγκάζῃ, καὶ πενία θλίβῃ, πάντα αἵρουμένους ὑπομῖναι μᾶλλον, ἢ τῶν τῆς τέχνης ὀργάνων ἀποδόσθαι τι, καὶ διατραφῆναι;»²²⁴. Κατὰ ταῦτα δι' οἵαν δὴποτε αἰτίαν εἶναι ἀπαράδεκτος ἡ πώλησις τῶν ἐργαλείων. Πολλοὶ μάλιστα, συνεχίζει οὗτος, ἐπρωτίησαν πολλάκις νὰ δανεισθοῦν, διὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς οἰκογενειακάς των ἀνάγκας, παρὰ νὰ πωλήσουν ἀκόμη καὶ τὸ μικρότερον ἐργαλεῖον, διότι γνωρίζουν ὅτι ἡ τυχὸν πώλησίς των καθιστᾷ ἀχρήστους ὅλας τὰς τεχνικὰς των γνώσεις.

216. Μ. Βασιλεῖον - "Οροι κατὰ πλάτος Β', Ἀπόκρ. ΜΑ (41), § 2, σελ. 364, τόμος Η'.

217. Μ. Βασιλεῖον - "Οροι κατ' ἐπιτομήν, Ἀπόκρ. ΡΜΓ (143), σελ. 176, τόμος Θ'.

218. Χρ. Κοιζώνη - "Ενθ' ἀνωτέρω, σελ. 451.

219. Ἱ. Χρυσοστόμου - Εἰς Β' Κορινθίους, Ὁμιλία ιε, Migne § 3 καὶ ἐξ. 53, 80.

220. Χρ. Κοιζώνη - "Ενθ' ἀνωτέρω, σελ. 453.

221. Αὐτόθι, σελ. 452.

222. Ἱ. Χρυσοστόμου - Εἰς τοὺς Ἀνδράντας, Ὁμιλία ΙΒ', § 4, σελ. 44, τόμος ΙΗ'.

223. Μ' Ἀθανασίου - Κατὰ εἰδώλων, § 18, σελ. 134, τόμος Α'.

224. Ἱ. Χρυσοστόμου - Εἰς τὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον, § 2, σελ. 68—69, τόμος ΙΔ'.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου περιγραφὴ τῶν διαφόρων ἐπαγγελμάτων καὶ τεχνῶν, ὡς τοῦ γεωργοῦ, ἐτοιμαζομένου διὰ νὰ σύρῃ τὸ ἄροτρον του, «ἄνω βλέπων, καὶ τὸν καρποδότῃν ἐπικαλούμενος, καὶ ὑπὸ ζυγὸν ἄγει βοῶν ἄρότην, καὶ τέμνει γλυκεῖαν αὐλάκα καὶ ταῖς ἐλπίσιν εὐφραίνεται», τοῦ αἰγοβοσκοῦ καὶ τοῦ βουκόλου, οἱ ὅποιοι «ἀρμύζονται σύριγγας καὶ νόμιον ἐμπνέουσι μέλος, καὶ φυτοῖς καὶ πέτραις ἐναερίζουσιν», τοῦ κηπουροῦ, ὁ ὁποῖος «φυτὸν θεραπεύει», τοῦ κυνηγοῦ πουλιῶν ποῦ «καλάμιους οἰκοδομεῖ, καὶ ὑποβλέπει πτόρθους καὶ περιεργάζεται πετρὸν ὄρνιθος» καὶ τέλος τοῦ ἀλιέως, ὁ ὁποῖος «θυθοὺς διορᾷ, καὶ δίχτυον ἀντικαθαίρει καὶ πέτρας ὑπερκαθέζεται»²²⁵.

Ἐπειδὴ ὅμως τῶν ἐπαγγελμάτων, κατὰ τοὺς Πατέρας, ἐλέγχεται κυρίως ἡ ἠθικὴ καὶ ὄχι ἡ οἰκονομικὴ ἀξία, διὰ τοῦτο καὶ καταδικάζονται ὅσα ὑπάρχει φόβος νὰ προκαλέσουν ἠθικὰς βλάβας εἰς τοὺς ἀσκούντας αὐτά. Τοιαῦτα ἠθικῶς ἀπόδωλα ἐπαγγέλματα ἦσαν ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἐξυπηρετοῦν τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐξεμεταλλεύοντο τὰς ἀδυναμίας, τὰ πάθη, τὴν φιλαρέσκειαν, τὴν ἀμνηχανίαν, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ματαιοφροσύνην του²²⁶, ὡς π.χ. τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἡθοιοῦ, τοῦ μονομάχου, τοῦ τοκογλύφου, τῶν τυχηρῶν παιγνίων, τοῦ μάγου, τῆς σωματεμπορίας κλπ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Βασίλειος συνιστᾷ νὰ προτιμῶνται μόνον τὰ ἐπαγγέλματα ἐκεῖνα ποῦ δύνανται νὰ συμβάλουν εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάτασιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπομένως ὅσα συντελοῦν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῶν βασικῶν ἀναγκῶν του καὶ ὄχι ἐπιθυμίας ποῦ δυνατὸν νὰ βλάψουν τοῦτον. Οὕτω συνιστᾷ ὅπως ἕκαστον ἐπάγγελμα εἶναι τοιοῦτον, ὥστε νὰ δύναται νὰ βοηθῇ εἰς τὴν δημιουργίαν ἐιρηνικοῦ βίου εἰς τὸν ἀσκούντα αὐτό «προτιμῶντες τὰ τέχνας τὰς διατηρούσας ἡμῖν τὴν ἀπερίσπαστον ζωὴν καὶ εὐπάρεδρον τῷ Κυρίῳ, καὶ μὴτε καιροῦ φαρμακείας, μὴτε προσευχῆς, μὴτε τῆς λοιπῆς εὐταξίας ἀφελκούσας τοὺς τῇ ἀσκήσει τῆς εὐσεβείας προσκαρτεροῦντας»²²⁷.

Ὡς τέχνην παρέχουσαν ἐιρηνικὸν καὶ ἡρεμιον βίον θεωρεῖ ὁ Βασίλειος τὴν γεωργίαν, τὴν ὁποῖαν ἰδιαίτερώς ἐξυμνεῖ καὶ ἐπαινεῖ. Διὰ τοῦτο ὅμως ἡ γεωργία, λέγει, εἶναι προτιμωτέρα ἀπὸ πολλὰς ἄλλας τέχνας, διότι μᾶς παρέχει μόνῃ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωὴν καὶ ἀπαλλάσσει τοὺς γεωργοὺς ἀπὸ πολλὰς περιπλανήσεις μόνον ὅμως «μὴτε ἀπὸ γειτόνων, μὴτε ἀπὸ συνοίκων θορύβους ἡμῖν ἐπάγει καὶ ταραχάς»²²⁸. Διὰ τοῦτο καὶ συνιστᾷται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς μοναχοὺς. Οὕτω ὁ Μ. Ἀντώνιος εἰς τὴν ἐρημιον τῆς Θηβαΐδος ἤσκει τὴν γεωργίαν. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐζήτησεν ἀπὸ διερχομένων ἐκ τοῦ τόπου ἐκεῖνον «κομίσαι αὐτῷ δίκελλαν καὶ πέλεκυν καὶ σίτον ὀλίγον, ἀπαραιτήτητα ἐργαλεῖα καὶ ἐφόδια διὰ τὴν γεωργικὴν τέχνην, «βραχύτατον τινα τόπον εὐρὺν ἐπιτήδειον ἐγεώργησε καὶ τὸν ἐκ τοῦ ὕδατος ποτισμὸν ἀφθόνως ἔχων ἔσπειρε». Τοῦτο δὲ ἔπραττε κατ' ἔτος διότι «εἶχεν ἐκεῖθεν τὸν ἄρτον» καὶ ἔχαιρεν ὅτι μὴδεν διὰ τοῦτο γενήσεται ὀχληρὸς, καὶ ὅτι ἐν πᾶσιν ἑαυτὸν ἀδαρῇ φυλάττει»²²⁹. Ἀκόμῃ δὲ «σπυρίδας (κοφίνια) ἔρραπτε»²³⁰ καὶ τὰ ἔδιδεν εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν ὡς δῶρον, ἀντὶ τῶν ὧων ἐκεῖνοι τοῦ ἔφερον. Ἐν προκειμένῳ δὲ ἀξίαι ἰδιαίτερου θαυμασμοῦ εἶναι αἱ γνώσεις τοῦ Βασιλείου περὶ τοῦ φυτικοῦ κόσμου καὶ τῆς γεωργίας ἐν γένει, τὰς ὁποίας μὲ χάριν ἐκθέτει εἰς τὰς Ὁμιλίαις εἰς τὴν Ἐξαήμερον. Αὐτὰ προεκάλεσαν καὶ προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν καὶ τῶν συγχρόνων ἐπιστημῶν διὰ τὴν πληρότητα των, ὥστε πολλὰς ἐξ αὐτῶν νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ σήμερον οἱ ἐπι-

225. Γρηγορίου Ὁμολογητοῦ, Λόγος ΜΑ εἰς τὴν Καινὴν Κυριακὴν, § 10, σελ. 236, τομ. Ε'.

226. Χρ. Ἀνδρούτσου - Σύστημα ἠθικῆς - Ἐν Ἀθήναις 1925, σελ. 214.

227. Μ. Βασιλείου - Ὅσοι κατὰ πλάτος Β', Ἀπόκρ. λη (38), σελ. 354, τόμος Η'.

228. Αὐτόθι, σελ. 354.

229. Μ. Ἀθανασίου - Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Ὁσίου Ἀντωνίου, § 50, σελ. 104, τόμος Α'.

230. Αὐτόθι, § 53, σελ. 106.

στήμονες εἰς τὰς παρατηρήσεις τῶν ἐπὶ τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ κόσμου καὶ τῶν φαινομένων τοῦ Οὐρανοῦ. Οὕτω μὲ ἀπόλυτον ἀκριβείαν περιγράφει τὸν τρόπον θλαστήσεως τῆς γῆς, λέγων ὅτι «πρῶτον μὲν θλάστησις, εἶτα χλόη, εἶτα χόρτου αὔξησις, εἶτα ὁ ἀπαρτισμὸς τῶν αὐξανομένων διὰ τοῦ σπέρματος»²³¹. Ἀπαντῶν εἰς τὸ ἐρώτημα ὅτι, ἐνῷ ὅλα τὰ φυτὰ ποῦ φύονται ἀπὸ τὴν γῆν ἢ διήγησις τῆς Ἑξαήμερου τὰ ὀνομάζει σπερματικά, πῶς ἀρκετὰ ὅμως, ὡς «ὁ κάλαμος, ἡ ἄγρωσις (ἀγριάδα), ἡ μίνθη (μέντα), ὁ κρόκος, τὸ σκόροδον (σκόρδον), τὸ βούτσικον (φυτὸν ἐλῶν καὶ τελμάτων)» καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη φυτῶν δὲν φαίνονται νὰ κάμουν σπέρμα, λέγει ὅτι «πολλὰ τῶν φυομένων ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ πυθμένος καὶ τῆς ρίζης ἔχει τὴν δύναμιν τῶν σπερμάτων»²³². Ἀλλαχόθι ὁμιλεῖ διὰ τὸν τρόπον ἀναπτύξεως τοῦ σπέρματος τῶν φυτῶν, ὅπου, «ὅταν εἰς γῆν καταπέσῃ τὸ σπέρμα συμμέτρως νοτίδος καὶ θέρμης ἔχουσαν, χαυὸν γενόμενον καὶ πολυπόρον, τῆς παρακειμένης γῆς περιδραξάμενον, τὰ οἰκεία καὶ σύμφυλα πρὸς ἑαυτὸ ἐπισπάται»²³³. Ἐν συνεχείᾳ περιγράφει τὸν τρόπον ἀναπτύξεως τῶν διαφόρων δένδρων, ὡς τῶν ἐλάτων, τῶν κέδρων, τῶν κυπαρίσσω, τῶν πεύκων, τῶν θάμνων, τῶν στεφανωματοικῶν φυτῶν, ὡς τῶν ροδοκινῶν, τῶν μυρσινῶν, τῶν δαφνῶν καὶ ἄλλων²³⁴ καὶ τέλος κατὰ τρόπον θαυμαστὸν προβαίνει εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ταξινόμησιν αὐτῶν, «πρὸς τὴν ἔρευναν τῶν τεχνικῶν διατάξεων»²³⁵, ὥστε οὐδόλως νὰ ἀφίστανται αὐταὶ πρὸς ὅσα σήμερον ὀρίζει ἡ ἐπιστήμη τῆς βοτανικῆς.

Διαφωτιστικὸς εἶναι ὁ Βασίλειος καὶ εἰς θέματα μετεωρολογικά, ὅπου ὁμιλεῖ περὶ διαφόρων προγνωστικῶν τοῦ καιροῦ, λίαν ἀναγκαίων καὶ διὰ τὴν γεωργίαν, ἀφοῦ καὶ «οἱ γεωργοὶ οἱ περὶ τὰ σπέρματα καὶ τὰς τῶν φυτῶν θεραπείας ποιοῦμενοι πάσας ἐντεῦθεν εὐρίσκουσι τὰς εὐκαιρίας τῶν ἔργων»²³⁶. Ὅσα διηγεῖται ὁ Βασίλειος εἰς τὰς Ὀμιλίας του εἰς τὴν Ἑξαήμερον κρίνονται πολὺ ἀξιόλογα καὶ ἐνδιαφέροντα. Ὅσα δὲ ἀναφέρει περὶ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου δύνανται νὰ βοηθήσουν ἄριστα τοὺς ἀσκούοντας τὴν γεωργικὴν τέχνην, ἢ ὅποια δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὅχι ἀπλῶς ὡς τέχνη, ἀλλ' ὡς ἐκτενέστερος ἐπιστήμη. Βεβαίως ὁ μόχθος κατὰ τὴν ἀσκησίν της εἶναι μεγάλος. Τούτῳ κόπους ὅμως τῶν γεωργῶν ἀφαιρεῖ «ἡ τῆς ἐπικαρπίας ἐλπίς»²³⁷.

Ἄλλ' ὁ Δημιουργὸς καὶ εἰς τὴν γεωργίαν προσέφερε καὶ προσφέρει, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Βασιλείου ἀναφερόμενα, ὅλας τὰς εὐνοϊκὰς συνθήκας καρποφορίας τῆς γῆς. Συμβαίνει ὅμως πολλάκις καὶ ξηραδαὶ καὶ ἀκαρπία τῆς γῆς εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε αὕτη νὰ καθίσταται «στεῖρα πρὸς γεωργίαν καὶ ἀγονος»²³⁸, οἱ δὲ γεωργοὶ «ταῖς ἀρούραις ἐπικαθήμενοι καὶ τὰς χεῖρας κατὰ τῶν γονάτων συμπλέκοντες... τοὺς ματαίους ἑαυτῶν πόνους δακρύουσι»²³⁹. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, κατὰ τὸν Βασίλειον, διότι ἀπεμακρύνθημεν ἀπὸ Αὐτοῦ καὶ ἐδείξαμεν ἀμέλειαν πρὸς τὸ θέλημά Του. Ἐπομένως «ἀέρων αὐχμοὶ καὶ ἀφορίαι γῆς» ὀφείλονται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ δὲ Θεὸς ἀπλῶς «ἀναιρεῖ τὸ κακόν»²⁴⁰.

Καὶ ὁ Χρυσόστομος ὡς ἀναγκασιότατον καὶ βασικὴν πηγὴν ὅλων τῶν ἄλλων τεχνῶν θεωρεῖ τὴν γεωργικὴν, «ἣν καὶ πρώτην εἰσέργαγεν ὁ Θεός, τὸν ἄνθρωπον πλά-

231. Μ. Βασιλείου - Εἰς τὴν Ἑξαήμερον Ε, § β, 6, τόμος Δ'.

232. Μ. Βασιλείου - Εἰς τὴν Ἑξαήμερον Ε, § β, 7, σελ. 176, τόμος Δ'.

233. Αὐτόθι, § γ, 15, σελ. 180.

234. Αὐτόθι, § στ, 29—37, σελ. 190—196.

235. Αὐτόθι §, ζ, 38—44, σελ. 196—200.

236. Μ. Βασιλείου - Εἰς τὴν Ἑξαήμερον ΣΤ, § δ, 23, σελ. 228, τόμος Δ.

237. Μ. Βασιλείου - Ὀμιλία Α' εἰς τὸν Α' Ψαλμόν, § 3, σελ. 20, τόμος Ε'.

238. Μ. Βασιλείου - Ἐν ἡμῷ καὶ αὐχμῷ, § 2, σελ. 128, τόμος Ζ'.

239. Αὐτόθι, § 2, σελ. 130.

240. Μ. Βασιλείου - Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, § 5, σελ. 100, τόμος Ζ'.

σας»²⁴¹, διὰ τοῦτο καὶ μὲ ἰδιαιτέραν συμπάθειαν περιβάλλει τοὺς γεωργούς. Ἡ συμπάθεια αὐτῇ ἐκδηλοῦται ποικιλοτρόπως, εἴτε διὰ λόγων καὶ ἐπαίνων ὑπὲρ αὐτῶν, εἴτε καὶ διὰ θερμῶν συστάσεων πρὸς τοὺς γαιοκτήμονας τῆς ἐποχῆς του, νὰ φροντίζουν ὅχι μόνον διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ὕλικῶν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θεραπείαν τῶν ψυχικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀναγκῶν των. Οὕτως εἰς μίαν Ὀμιλίαν του λέγει τὰ ἑξῆς: «Γεωργοῦσιν ἐκεῖνοι τὴν γῆν, σὺ γεωργήσον αὐτῶν τὰς ψυχὰς... Ἀγρὸς ἐκκλησίαν ἔχων τῷ παραδείσῳ ἔοικεν τοῦ Θεοῦ... Νῦν δὲ ἔνθα μὲν ἄχυρα καὶ σίτον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀποθέσθαι δεῖ, εὐκόλως οἰκοδομοῦσιν, ἐνθα δὲ συλλεγῆναι χρὴ ψυχῶν γεννήματα, οὐδαμῶς φροντίζουσιν»²⁴².

Τὴν σπουδαιότητα τῶν γεωργῶν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἐξαίρει εἰς πλείστας Ὀμιλίας του ὁ Χρυσόστομος. Οὕτως εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν λέγει: «Γῆ χερσωθεῖσα, καὶ γεωργικῶν οὐ ἀπολαύσασα χειρῶν, πονηράς βοτάνας, καὶ ἀκανθῶν πληθούς, καὶ δένδρα ἄγρια ἐξέβρασεν ἐκ τῶν οἰκείων κόλπων πολλάκις». Ἐπομένως «οἱ φιλόπονοι τῶν γεωργῶν, ἐπειδὴν ἴδωσι δένδρον ἄκαρπον καὶ ἀνήμερον τοῖς αὐτῶν λυμαινόμενον πόνοις, καὶ τῇ ρίζῃ τραχύτητι καὶ τῇ βαρύτητι τῆς σκιᾶς διαφθεῖρον τὰ ἡμέρα τῶν φυτῶν, μετὰ πολλῆς ἐκτέμνουσιν αὐτὸ τῆς σπουδῆς»²⁴³. Ἡ φιλεργία τῶν γεωργῶν, λέγει ἀλλαχοῦ, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων ἐνεργειῶν των. Οὕτως «ἐπειδὴν ἔχουσι γείτονα χεῖμαρρον παρασύροντα τὰς γεωργίας, οὐκ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ χειμῶνος, ἀλλὰ πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, καὶ ὄχθας περιφράττουσι, καὶ χῶματα ἐγείρουσι, καὶ τάφρους ἐλαύνουσι, καὶ παντὶ πρὸς αὐτὸν παρασκευάζονται τρόπῳ»²⁴⁴. Οἱ δὲ θερίζουσι πολὺ πρὶν ἀρχίσῃ ὁ θερισμὸς κάμνουσι προετοιμασίας δι' αὐτόν, ἀκονίζοντες δρεπάνι καὶ προετοιμάζοντες τὸ ἁλώνι καὶ ὅσα ἄλλα μέσα εἶναι ἀναγκαῖα εἰς αὐτοὺς διὰ τὸν θερισμόν²⁴⁵. Ἄνευ λοιπὸν τῆς φιλοπονίας τῶν γεωργῶν οὐδόλως ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς τῆς γεωργικῆς τέχνης. Ἄλλωστε «γεωργὸν τότε μάλιστα θαυμάζομεν, οὐχ ὅταν τὴν πολλάκις γεωργηθεῖσαν γῆν θεραπεύῃ, ἀλλ' ὅταν τὰ ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα χωρία λαθὼν πολλῆς ἀξιώσεως προνοίας»²⁴⁶, οἱ δὲ γεωργοὶ «ἐκεῖνοι φιλοῦσι τῶν φυτῶν, περὶ ἃ πολὺν ἐπεδείξαντο πόνον»²⁴⁷. Εἶναι βεβαίως ἐπιπλέον διὰ τὸν γεωργόν, λέγει ὁ Χρυσόστομος, νὰ ζεύξῃ τοὺς βόας, νὰ σύρῃ τὸ ἄροτρον, νὰ ρίψῃ τοὺς σπόρους, νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς κακοκαιρίας τοῦ χειμῶνος καὶ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τόσους ἄλλους κόπους· «ἀλλὰ τὰ ἐπίπονα ταῦτα, καὶ μόχθον ἔχοντα, κοῦφα γίνονται καὶ ρῆστα, ὅταν ταῖς ἐλπίσιν ὁ γεωργὸς ἴδῃ κομῶντα τὰ λήϊα καὶ τὴν δρεπάνην ἤκονημένην, καὶ τὴν ἁλώνα τῶν δραγματίων ἐμπεπλησμένην, καὶ τὸν καρπὸν ὥριμον μετὰ πολλῆς τῆς εὐφροσύνης οἴκαδε εἰσκομιζόμενον»²⁴⁸.

Προσφιλεῖς εἶναι ἐπίσης εἰς τὸν Χρυσόστομον αἱ εἰκόνες τοῦ λαμβάνει πολλάκις ἐκ τῆς γεωργικῆς ζωῆς, διὰ νὰ τονίσῃ τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τοῦ πνευματικοῦ του ἔργου. Οὕτως, ὅπως ὁ Κύριος ὠμίλησεν ἀλληγορικῶς εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ σπορέως, ὁμοίως καὶ ὁ ἱερός Πατὴρ παριστᾷ τὸ πνευματικόν του ποίμνιον μὲ ἄγρον ποῦ αὐξάνει, μὲ λειβάδια ποῦ πλουτίζουν τὴν κόμην των, τὴν δὲ καρποφορίαν εἰς τὸ ἔργον του μὲ τὸ ἁλώνι ποῦ πληθαίνει ἀπὸ τὰ καρποφόρα στάχυα καὶ τὸν λόγον τοῦ κηρύγματος μὲ τὸν σπόρον ποῦ ἐδλάστησεν ἀμείως, διότι «τοιαύτη ἡ φύσις τοῦ σπό-

241. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς τὴν Β' Κορινθίους Ὀμιλία ΙΕ', Migne 61, 506.

242. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Ὀμιλία ΙΗ', § 4—5, Migne 60, 147 ἑξ.

243. Ἱ. Χρυσόστομος - Περὶ Ἀκαταλήπτου Λόγος Γ', σελ. 59, τόμος Α'.

244. Ἱ. Χρυσόστομος - Κατὰ Ἰουδαίων Λόγος Δ', § 1, σελ. 87, τόμος Δ'.

245. Αὐτόθι, § 1, σελ. 88.

246. Ἱ. Χρυσόστομος - Περὶ Ἀκαταλήπτου (Ὁμοουσίου) Λόγος ΙΑ', σελ. 92, τόμος Β'.

247. Ἱ. Χρυσόστομος - Πρὸς τοὺς Σκανδαλισθέντας, σελ. 53, τόμος ΚΕ'.

248. Ἱ. Χρυσόστομος - Ἡ Θλίψις ἀπεργάζεται τὴν ὑπομονήν, σελ. 207, τόμος ΛΔ'.

ρου τοῦ πνευματικοῦ· οὐκ ἀναμένει χρόνον, οὐ περιμένει πλῆθος ἡμερῶν, οὐκ ἐκδέχεται περιόδους μηνῶν οὐδὲ ὥρας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς»²⁴⁹, ἀλλ' ἀμέσως, ἀφοῦ σπείρῃ ὁ πνευματικὸς γεωργὸς τὴν μίαν ἡμέραν, τὴν ἐπομένην νὰ θερίσῃ καρπούς, ὅταν μάλιστα «λιπαρὰ καὶ πῶν τύχη οὕσα ἡ γεωργομένη ψυχὴ»²⁵⁰. Ἄλλη ζωντανὴ εἰκὼν ἐκ τῆς γεωργικῆς ζωῆς παριστᾷ τὴν μὴ καρποφορίαν τοῦ πνευματικοῦ ἔργου, λόγῳ μὴ γονιμότητος τοῦ ἐδάφους τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν. Ὁ γεωργός, λέγει ὁ Χρυσόστομος, ὅταν διαπιστώσῃ ὅτι ὁ ἀγρός του δὲν παράγῃ τίποτε, παρ' ὅλους τοὺς κόπους, ἀλλ' εἶναι ἄγονος, δὲν ἔχει πλέον τὴν διάθεσιν νὰ ἐργασθῇ εἰς αὐτόν, διότι βλέπει ἀδικον τὸν κόπον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὸν πνευματικὸν γεωργόν, ὁ ὁποῖος δὲν δύναται νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον του μὲ προθυμίαν, ὅταν διαπιστώσῃ ὅτι οἱ ἀκραταὶ του εἶναι ἀμελεῖς καὶ ἀδιάφοροι. Βεβαίως ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι, ὁ μὲν γεωργός, ὅταν διαψευσθῇ αἱ ἐλπίδες του, ἐπιστρέφει μὲ πικρίαν καὶ μὲ κενὰς τὰς χεῖρας εἰς τὸν οἶκον του, ὁ δὲ κήρυξ τοῦ θεοῦ λόγου, ἐφ' ὅσον ἐπιμελῶς ἐκτελέσῃ τὸ καθήκον του, θὰ ἀμειφθῇ, παρὰ τὴν ἀμελείαν τῶν ἀκρατῶν του²⁵¹. Ὅλαι αἱ ἀνωτέρω εἰκόνες, ἐκτὸς τοῦ πνευματικοῦ σκοποῦ διὰ τὸν ὁποῖον ἐλήφθησαν, καταδεικνύουν καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὴν γεωργίαν.

Ἡ συμπάθεια τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὴν γεωργίαν καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας τιμῆς του πρὸς τοὺς γεωργούς. Οὕτω χαρακτηρίζει τοὺς ἀγρότας ὅτι εἶναι «λαὸς ἀπραγμοσύνη συζῶν, βίον σώφρονα καὶ σεμνὸν ἔχων», λαός, ὁ ὁποῖος ἔχει «διδασκαλεῖον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωφροσύνης τὴν τῆς γῆς ἐργασίαν, καὶ τέχνην μετιόντες ἦν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπασῶν ὁ Θεὸς εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον»²⁵². Οἱ λόγοι αὗτοι τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι μία μεγίστη ἀλήθεια, ἡ ὁποία ἰσχύει καὶ σήμερον. Καὶ σήμερον οἱ πτωχοὶ, ἀλλ' ἔντιμοι γεωργοί, εἶναι αὐτοὶ ποὺ κρατοῦν, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, τὴν δαδὰ τῆς πίστεως, εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν τιμίαν ἐργασίαν τῶν καὶ αὐστηρῶς προσηλωμένοι εἰς τὴν γνησίαν θρησκευτικὴν, ἠθικὴν καὶ ἐθνικὴν παράδοσιν. Εἰσαίρων μάλιστα τὴν εὐλάβειαν ὁ ἱερὸς Πατήρ, λέγει ὅτι αὐτοὶ διδάσκουν ἐμπράκτως τὴν ἀρετὴν τῶν, τὴν ὁποίαν δεικνύουν μὲ τὰς ἐσωτερικὰς τῶν πεποιθήσεις καὶ ὅχι ἐπιφανειακῶς. Μιμούμενοι τὸν Παῦλον καὶ ὅλους τοὺς μαθητάς τοῦ Κυρίου, οἱ ὁποῖοι, παρὰ τὴν ἀποστολικὴν πρὸς τὸ ἀποστολικὸν τῶν ἔργον, εἰργάζοντο διὰ τὸν πορισμὸν τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν ζωὴν, δὲν ἡσχολοῦντο μόνον μὲ τὴν γεωργίαν τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν ψυχῶν. Οὕτω «τούτων ἕκαστον ἰδίους ἄν», περιγράφει συγκινητικώτατα ὁ Χρυσόστομος, «νῦν μὲν ζευγνύοντα βόας, ἀροτήρας καὶ ἀροτρον ἔλκοντα καὶ βαθεῖαν αὐλακα κατατέμνοντα, νῦν δὲ ἐπὶ τὸ ἱερὸν ἀναβαίνοντα βῆμα, καὶ τὰς ψυχὰς ἀροτριῶντα τῶν—ὕπνκων, νῦν μὲν δρεπάνῃ τὰς ἀκάνθας ἐκτέμνοντα τῆς γῆς, νῦν δὲ λόγῳ τὰς ἀμαρτίας ἐκκαθαίροντα τῶν ψυχῶν. Οὐ γάρ ἐπαισχύνονται τὴν ἐργασίαν, καθάπερ οἱ τὴν πόλιν ἡμῖν οἰκοῦντες, ἀλλ' ἐπαισχύνονται τὴν ἀργίαν, μαθόντες ὅτι πᾶσαν ἐκείνην τὴν κακίαν ἐδίδαξε, καὶ διδάσκαλος πονηρίας ἐγένετο ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτήν»²⁵³.

Καὶ ὁ Γρηγόριος, ὡς ἐμνημονεύθη καὶ ἀνωτέρω, κἀμινε λόγον περὶ τῆς τέχνης τοῦ γεωργοῦ, ὅπου οὗτος «ἀροτρον πῆγγυται, ἄνω βλέπων, καὶ τὸν καρποδότῃ ἐπικαλούμενος, καὶ ὑπὸ ζυγὸν ἄγει δοῦν ἀρότῃ, καὶ τέμνει γλυκεῖαν αὐλακα καὶ ταῖς ἐλπίσιν εὐφραίνεται»²⁵⁴. Περιγράφων ἀλλαχοῦ τὰς δυσμενεῖς καιρικὰς συνθήκας, ἔνεκα τῶν ὁποίων πολλάκις ἔχομεν ἀκαρπίαν ἢ καταστροφὴν τῶν καρπῶν, λέγει τὰ

249. Ἱ. Χρυσόστομος - Περὶ Ἀκαταλήπτου (Ὁμοουσίου) Λόγος ΙΒ', § 1, σελ. 94, τόμος Β'.

250. Αὐτόθι, § 1, σελ. 95.

251. Ἱ. Χρυσόστομος - Κατήχησις ΣΤ', § 2—3, σελ. 72—73, τόμος Ζ'.

252. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, Ὁμιλία ΙΘ', § 1, σελ. 37, τόμος ΙΘ'.

253. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας, Ὁμιλία ΙΘ', § 1, σελ. 37, τόμος ΙΘ'.

254. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος ΜΔ' - Ἐνθ' ἀνωτέρω, § 10, σελ. 236, τόμος Ε'.

ἐξῆς: «Δεινὸν ἀφορία γῆς καὶ καρπῶν ἀπώλεια· πῶς δὲ οὐ, ἤδη ταῖς ἐλπίσιν εὐφραινόντων καὶ ταῖς ἀποθήκαις πλησιαζόντων; Καὶ δεινὸν ἄωρος θερισμὸς καὶ γεωργοὶ τοῖς πόνοις ἐπιστυγνάζοντες, καὶ οἷον νεκροὺς παρακαθήμενοι τοῖς γεννήμασιν, ἃ ὑετὸς ἐξέθρεψεν ἡμερος καὶ ἄγριος ἐξεθέρισεν· ὧν οὐκ ἐπλήρωσε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὁ θερίζων, καὶ τὸν κόλπον αὐτοῦ ὁ τὰ δράγματα συλλέγων· οὐδὲ τῆς εὐλογίας ἐπ' αὐτοῖς ἔτυχεν, ἣν χαρίζονται γεωργοῖς οἱ παράγοντες»²⁵⁵. «Ὅλα ὅμως αὐτὰ ἀναφέρει ὁ Γρηγόριος, διὰ τὰς τὸν ὁργὴν πολλὰκις τοῦ Θεοῦ ἔναντι τῶν ἐργατῶν ἐκείνων ποῦ ἀγνοοῦν Αὐτὸν καὶ μένουν πάντοτε ἀμετανόητοι. Χρέος λοιπὸν ὅλων «τῶν κοπιῶντων καὶ πεφορτισμένων» εἶναι τὰς ζητοῦν ἀνάπαυσιν ἐκ τοῦ μόχθου εἰς τὸν Αἰῶνα Αὐτρωτῆν.

Τιμὴν ἀποδίδουν οἱ Πατέρες καὶ πρὸς τὸ ἐπάγγελμα τῶν βοσκῶν καὶ τῶν κτηνοτρόφων ἐν γένει. Οὕτως ὁ Βασίλειος, ἐξυμνῶν ἰδιαιτέρως τὸν ποιμένα τῶν προβάτων, λέγει τὰ ἐξῆς: «Ποιμὴν οὐδὲν μέγα, οὐδὲ σοφὸν ἐπιτήδευμα... Ποιμὴν οὐδὲν πλέον τῆς κεκτημένης τροφῆς κεκτημένος, πῆραν ἀνημιμένος καὶ κορύνην (ἀγκλίτσαν) φέρων καὶ τὰ πρὸς ἡμέραν ἐφόδια, οὐδεμίαν μέριμναν περὶ τῆς αὐρίου ἐχων... φεύγων ἀγοράν, φεύγων δικαστήρια, οὐ γνωρίζων συκοφάντας, οὐ γνωρίζων ἐμπειρίαν, οὐκ εἰδὼς πλοῦτον, οὐκ ἔχων ἰδίαν σκέπην, ὑπὸ τὴν κοινὴν τοῦ κόσμου διαιτώμενος, ἐν νυκτὶ πρὸς οὐρανὸν ἀναβλέπων· καὶ διὰ τῶν ἀστέρων ἀναγινώσκων τὸ θαυμάσιον τοῦ πεποιηκότος. Ποιμὴν. Μὴ ἐπαισχυνόμεθα τὴν ἀλήθειαν... Ποιμὴν καὶ πένθη, ταῦτα τῷ Χριστιανῷ τὰ σεμνολογήματα»²⁵⁶. Ἐπομένως εἰς πᾶσαν τέχνην ἢ ἐπάγγελμα, κατὰ τὸν Βασίλειον, ἀξίαν ἔχει ἡ ἐσωτερικὴ εὐσέβεια τοῦ ἀσχοῦντος τοῦτο καὶ ἡ ἐντιμότης καὶ ὀλιγώτερον οἱ ὕλικοι καρποὶ του.

Καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, τονίζων τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος ἐν σχέσει μὲ τὸ ἔργον τῶν ἐπὶ γῆς ποιμένων, μᾶς δίδει σπουδαίας πληροφορίες περὶ τῆς ποιμενικῆς ζωῆς. Οὕτω, περιγράφων τὴν ἀποστολὴν τῶν ἐπιγείων ποιμένων, λέγει ὅτι οἱ βοσκοὶ βοδιῶν καὶ προβάτων τὸ βασικὸν ποῦ ἐπιδιώκουν εἶναι τὰ κάμουν παχύτερα τὰ βόδια ἢ τὰ πρόβατα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀμφότεροι ὁδηγοῦν τὰ κοπάδια τῶν εἰς τὰ χωράφια, ποῦ εἶναι «ἐνυδρα καὶ ἐρίνομα, εἰσελάσει τε καὶ ἐξελάσει ἀπὸ τε νομῶν καὶ ἐπὶ νομιάς»²⁵⁷, τὰ ἀφήνουν τὰ ἀναπαυθεῖν καὶ τὰ μετακίνοῦν ἀπὸ τὸ ἐν μέρος εἰς τὸ ἄλλο. Ἐτερον ἔργον τῶν βοσκῶν καὶ τῶν βουκόλων, λέγει ὁ Γρηγόριος, εἶναι ἡ ἀντιμετώπισις τῶν λύκων καὶ ἡ περιποίησις τῶν ποιμνίων, ἔαν τυχὸν ἀσθενήσουν. Διὰ τὰ περισσότερα δὲ θὰ μεριμνήσουν ἡ δρῶς, ἡ σκιά καὶ ἡ καλαμιά, ἡ κατὰκλισις εἰς τὰ καλύτερα μέρη τῶν θάμνων, ἡ κατασκευὴ στρώματος εἰς δροσερὸν μέρος, τὸ τραγοῦδιμα ἐνίοτε ἁσματος τινος μὲ τὴν φλογέραν στολισμένην μὲ κισσὸν «καὶ προσλαλῆσαι τοῖς βουσὶν ἢ τῇ ποιμνίῃ· καὶ τούτων αὐτῶν θανήσασθαι ἢ ἀποδόσθαι τὸ πιότατον»²⁵⁸.

Καὶ τὸ ἐμπόριον θεωρεῖται ὡς ἀνεκτὸν ἀπὸ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, παρ' ὅλους τοὺς κινδύνους ποῦ περικλείει. Ἐν τούτοις ὅμως δὲν παύουν τὰς ὑπομιμνήσκειν εἰς τοὺς ἀσχοῦντας τὴν ἐμπορίαν τοὺς κινδύνους τῆς πλεονεξίας, ὥστε τὰ προφυλάσσονται ἐξ αὐτῆς²⁵⁹. Ὁ ἔμπορος, κατὰ τοὺς Πατέρας, ὀφείλει τὰς ἀποβλέπει ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἀτομικὸν του συμφέρον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ συμφέρον ἐκείνων μὲ τοὺς

255. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ - Λόγος ΙΣΤ', εἰς τὸν Πατέρα συνοπῶντα διὰ τὴν πληγὴν τῆς χαλάξης, § 6, σελ. 332, τόμος Ε'.

256. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία εἰς Ἁγίον Μάρτυρα Μάμαντα, § 3, σελ. 278—280, τόμος Ζ'.

257. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ - Ἀπολογητικὸς τῆς εἰς Πόντον φυγῆς, Λόγος Β', § 9, σελ. 84, τόμος Α'.

258. Αὐτόθι, § 9, σελ. 86.

259. Παν. Ἱ. Μπαρτσιώτου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 17.

ὁποίους συναλλάσσεται²⁶⁰. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι δίκαιος καὶ εἰλικρινὴς εἰς τὰ συναλλαγὰς του, ὥστε «ὁ πωλὼν τι ἢ ὠνούμενος, μήποτε εἴπῃ δύο τιμὰς ὧν οὖν ὀνῆται ἢ πιπράσκη· ἀπλὴν δὲ εἰπὼν, καὶ ἀληθεύειν μελτών, ἂν μὴ τυγχάνῃ ταύτης, τυγχάνων τῆς ἀληθείας πλουτεῖ τῇ διαθέσει ὀρθῇ... Τοὺς δὲ παρὰ ταῦτα πράττων, τοὺς φιλαργύρους, τοὺς ψεύτας, τοὺς ὑποκριτάς, τοὺς καπηλεύοντας τὴν ἀλήθειαν, τῆς πατρῴας ἐξέβαλεν αὐλῆς ὁ Κύριος, μὴ βουλόμενος ἀδίκου ἐμπορίας ἢ λόγων ἢ τῶν ἐξ ὕλης κτημάτων οἶκον εἶναι τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ τὸν ἅγιον»²⁶¹.

Ὁ Μ. Βασίλειος ὡς αἰτίαν τοῦ ἐμπορίου θεωρεῖ κυρίως τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία συντελεῖ τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξίν του. Οὕτως αὕτη, ἐκτὸς τῶν ἄλλων «καὶ πλούτου πρόξενος ἐμπορίαις γίνεται καὶ τὰς τοῦ βίου χρείας ἐπανορθοῦται ραδίως»²⁶². Ἐπομένως, ὅταν ὑπάρχῃ περίσσεια ἀγαθῶν εἰς ἓνα τόπον, δίδεται ἡ δυνατότης εἰς τοὺς ἐμποροὺς νὰ τὰ ἐξαγάγουν εἰς ἄλλον τόπον καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀναπληρώσουν ὅσα ἐλλείπουν. Ἀλλαχθῶ ἀναφέρει ὅτι τοὺς ἐμποροὺς «ποιεῖ τῆς θαλάσσης κατατολμᾶν ἢ ἐπιθυμῖα τῶν ἀγωγίων»²⁶³, ἐνθ' εἰς τινα ἐπιστολὴν βλέπει τοὺς ἐμποροὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ διαφημίζοντας τὰ ἐμπορεύματά των²⁶⁴. Τέλος κατηγορεῖ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι «ταῖς ἐμπορίαις σχολάζουν»²⁶⁵ καὶ οὐδόλως ἐνδιαφέρονται διὰ τὸν πνευματικόν των καταρτισμόν.

Δριμύς ὑπῆρξεν ὁ Βασίλειος ἔναντι τῶν ἐμπορευομένων κατὰ τὰς διαφόρους θρησκευτικὰς συνάξεις, ὅπου ἐωρτάζετο ἡ μνήμη ἁγίων καὶ μαρτύρων, διότι εἰς τοὺς τόπους τῶν μαρτυρίων, ἔλεγεν, ὀφείλομεν νὰ μεταβαίνωμεν διὰ προσευχὴν καὶ νὰ φέρωμεν εἰς τὴν μνήμην μας τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνα καὶ οὐδέποτε νὰ μεταβάλλῃ τὸ ἐμπόριον «τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς εἰς σπήλαιον ληστῶν». Ἐν τούτοις πολλοί, ἀντὶ τούτων «ἀγορὰν καὶ πανήγυριν καὶ κοινὸν ἐμπόριον τὸν τε καιρὸν καὶ τὸν τόπον ποιοῦνται»²⁶⁶. Οἱ Χριστιανοὶ ὁμῶς δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθοῦν αὐτούς.

Καὶ ὁ Χρυσόστομος ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἐμπορίου. Ὅρίζων οὗτος τὸν σκοπὸν του, λέγει ὅτι «ὁ ἐμπορος οὐ πλεῖ, ἵνα πλῇ μόνον, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς ἀποδημίας πλείω ποιήσῃ τὴν οὐσίαν, ὥς εἰ μὴ τοῦτο προσγένοιτο, καὶ ζημίᾳ συμβῇσεται ἐσχάτη, καὶ ἐπιβλαβὴς ἢ τῶν ἐμπόρων ἀποδημία»²⁶⁷. Ἐπομένως ὁ σκοπὸς τοῦ διὰ θαλάσσης ἐμπορίου εἶναι ἡ ἀπόκτησις τῆς περιουσίας τῶν ἐμπορευομένων. Πρέπει ὁμῶς, τονίζει ἄλλαχθῶ, κατὰ τὴν ἀσκησίν του νὰ ἐφοδιαζέται διὰ τῆς ἐλπίδος, ἡ ὁποία εἶναι θεμελιώδης προϋπόθεσις τῆς ἐπιτυχίας του. Ὁ ἐμπορος ὑφίσταται θεδαίως μυρίας δυσκολίας διὰ τὴν διάθεσιν τῶν ἐμπορευμάτων του, ἀλλ' αἱ δυσκολίαι προηγούνται καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἐμπορεύματα. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ὑπάρξῃ ἐλπίς, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἐγγίσῃ τὴν πραγματικότητα²⁶⁸. Τέλος ὁμιλεῖ περὶ ἐμπορίου καὶ κατὰ τὰς ἐμποροπανηγύρεις, διότι «πανηγύρεως οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἐπάγγελμα, καὶ τῇ ἐμπόρῳ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν φρόνημα, ἢ τὰ ἐν τοῖς ὀνίοις ὀλίγου μὲν ἀγοράσαι, πολλοῦ δὲ πωλῆσαι»²⁶⁹. Ἀλλὰ μήπως αὐτὸς δὲν εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς τῶν ἐμπόρων; Ἡ ἐπίδοσις εἰς τὸ ἐμπόριον οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἐπιδιώκει, εἰ μὴ τὴν μεταπώλησιν ὧν με μικράν τιμὴν ἡγοράσθησαν, με

260. Παν. Δημητροπούλου - Ἡ πίστις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας κ.λπ., Ἐνθ' ἀνωτέρω, Θεολογία Δ (1959), σελ. 385.

261. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως - Παιδαγωγὸς Γ', XI, στ. 15—25 ΒΕΠ 223/τόμος 7ος.

262. Μ. Βασιλείου - Εἰς Ἐξαιήμερον Δ', § ζ, 36, σελ. 168—170, τόμος Δ.

263. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία Α' εἰς τὸν Α' Ψαλμόν, § 3, σελ. 18, τόμος Ε'.

264. Μ. Βασιλείου - Ἐπιστολὴ 74 πρὸς τὸν Μαρτιανόν, § 3, σελ. 266, τόμος Β'.

265. Π. Βασιλείου - Ἐν λιμῷ καὶ ἀνιμῷ, § 3, σελ. 32—35, τόμος Ζ'.

266. Μ. Βασιλείου - Ὅροι κατὰ πλάτος Β', Ἀπόκρ. Μ (40), σελ. 358, τόμος Η'.

267. Ἰ. Χρυσόστομος - Εἰς τοὺς Ἀνδριάντας Ὁμιλία Ε', § 7, σελ. 42, τόμος ΙΖ'.

268. Ἰ. Χρυσόστομος - Εἰς τὴν Ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν § 5, σελ. 37, τόμος ΚΒ'.

269. Ἰ. Χρυσόστομος - Περὶ μετανοίας καὶ κατανύξεως Ὁμιλία Ζ', § 6, σελ. 101, τόμος Θ'.

μεγάλην, ὥστε τὰ κέρδη ἀπὸ τὴν ἐμπορικὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν νὰ εἶναι πολλά.

Ἐλεγχον ἀσκεῖ ὁ Μ. Βασίλειος καὶ κατὰ τῶν τοκίζόντων, διότι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ τοκογλύφου ἦτο ἀπηγορευμένον ἀπὸ τοὺς Πατέρας. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπηγόρευεν εἰς τοὺς μοναχοὺς «διδόναι τὸ ἀργύριον ἐπὶ τόκῳ»²⁷⁰. Ὁ τόκος καὶ ὁ δανεισμός, ὡς γνωστόν, δὲν εἶναι μόνον μέσον πλουτισμοῦ πολλῶν, ἀλλὰ καὶ μέσον ἐνισχύσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐμπορευομένων εἰς τὰς διαφόρους συναλλαγὰς τῶν. Κρινόμενος ὁ μὴ ἀπὸ Χριστιανικῆς σκοπιᾶς ὁ δανεισμός, εἶναι δεκτὸς μόνον πρὸς ἀγαθοεργίαν καὶ οὐδέποτε πρὸς ἀπόκτησιν ὑλικοῦ κέρδους, ἡ δὲ ἀμειβή θὰ ἀναμείνηται ἐξ οὐρανοῦ. Ἐπομένως δανεισμός ἐπὶ τόκῳ ὅχι μόνον εἶναι ἀθέμιτος καὶ τελείως ἀπαράδεκτος ἀπὸ Χριστιανικῆς σκοπιᾶς ἐξεταζόμενος²⁷¹, ἀλλὰ, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Ἐσχαταγελίων, εἰς περίπτωσιν ἀδυναμίας δανειζομένου νὰ ἀποδώσῃ τὸ ὀφειλόμενον, ὁ δανειστής ὀφείλει, ἐξ ἀγάπης ὀρμώμενος πρὸς αὐτόν, νὰ τοῦ χαρίσῃ καὶ τὸ κεφάλαιον²⁷².

Βάσει λοιπὸν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξαν δριμύτατοι, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν τοκοληψίαν. Οὕτως ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὀρίζων ποῖα πρέπει νὰ εἶναι τὰ καθήκοντα τοῦ Χριστιανοῦ πρὸς τὸν πλησίον του, λέγει ὅτι ὁ δίκαιος ἄνθρωπος «ἐνεχυριασμὸν ὀφειλόντος ἀποδώσει καὶ ἄρπαγμα οὐχ ἀρπάσει. Τὸν ἄρτον αὐτοῦ τῷ πένητι δώσει καὶ γυμνὸν περιβαλεῖ. Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ ἐπὶ τόκῳ οὐ δώσει καὶ πλεόνασμα οὐ λήψεται»²⁷³.

Δριμύτατος ὑπῆρξε καὶ ὁ Βασίλειος ἐναντι τοῦ τοκολήπτου. «Τί ποιεῖς ἄθλιε», λέγει, «χρήματα καὶ πόρους ἐπιζητεῖς παρὰ τοῦ ἀπόρου; Καὶ εἰ πλουσιωτέρον σε ἀποφαίνειν ἠδύνατο, τί ἐξίτηι παρὰ τὰς θύρας τὰς σᾶς; Ἐπὶ συμμαχίαν ἐλθὼν πολέμιον εὗρεν: Ἀλεξιφάρμακα περιζητῶν δηλητηρίαις ἐνέτυχε. Δεὸν παραμυθεῖσθαι τοῦ ἀνδρὸς τὴν πτωχείαν, σὺ δὲ πολλαπλασιάζεις τὴν ἔνδειαν ἐκκαρποῦσθαι ζητῶν τὴν ἔρημον»²⁷⁴. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν λοιπὸν καὶ ὡς «ἀπανθρωπίας ὑπερβολὴν» θεωρεῖ ὁ εἰς μὲν νὰ στερῇται καὶ τῶν ἀπαραίτητων διὰ τὴν ζωὴν, ζητῶν οὕτω δάνειον διὰ μὴ παρηγορηθῇ, ὁ δὲ ἄλλος «μὴ ἀρχεῖσθαι τῷ κεφαλαίῳ, ἀλλ' ἐπινοεῖν ἐκ τῶν συμφορῶν τοῦ πένητος προσόδους ἑαυτῷ καὶ εὐπορίας συνάγει»²⁷⁵. Μάλιστα δὲ ὁ τοκίζων χρήματα τὰς συμφοράς τῶν πτωχῶν τὰς μεταβάλλει εἰς μέσον πλουτισμοῦ. Καὶ ὅπως οἱ γεωργοὶ εὗχονται νὰ βρέξῃ διὰ νὰ αὐξηθοῦν οἱ καρποί, οὕτω καὶ οἱ τοκίζοντες ζητοῦν τὰς στερήσεις τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ γίνουσι ἀποδοτικὰ τὰ χρήματά των²⁷⁶. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν «δοῦλος τοῦ δεδανεικότος ὁ δανεισάμενος, καὶ δοῦλος μισθοφόρος ἀπαραίτητον φέρων τὴν λειτουργίαν. Οἱ κύνες λαμβάνοντες ἡμεροῦνται ὁ δὲ δανειστής λαμβάνων προσερεθίζεται. Οὐ γὰρ παύεται ὑλακτῶν, ἀλλὰ τὸ πλεον ἐπιζητεῖς»²⁷⁷.

Ἀλλὰ διατὶ ὠνομάσθη τόκος; «Τόκος, ὡς οἶμαι, διὰ τὴν πολυγονίαν τοῦ κακοῦ προσηγορεύεται», λέγει ὁ Βασίλειος. Ἰσως ἀκόμη «τόκος λέγεται διὰ τὰς ὠδίνας καὶ λύπας, ἃς ἐμποιοῦν ταῖς ψυχαῖς τῶν δανεισμένων πέφυκεν»²⁷⁸. Ὅπως παρουσιάζεται ὁ πόνος εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ γεννήσῃ, οὕτω εἶναι καὶ ἡ προθεσμία εἰς τὸν χρεωφειλέτην.

270. Μ. Βασιλείου - Λόγος περὶ ἀσκήσεως § 1, σελ. 158, τόμος Η'.

271. Παν. Δηροπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 382.

272. Ματθ. ιη, 33 καὶ Λουκ. ζ, 42.

273. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως - Παιδαγωγός Α', Χ, 18—21 ΒΕΠ, 124/τόμος 7ος.

274. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία Γ' εἰς τὸν ΙΔ' Ψαλμὸν, § 1, σελ. 74—76, τόμος Ε'.

275. Αὐτόθι, § 1, σελ. 74.

276. Αὐτόθι, § 1, σελ. 76.

277. Αὐτόθι, § 2, σελ. 80.

278. Μ. Βασιλείου - Ὁμιλία Γ' εἰς ΙΔ' Ψαλμὸν καὶ κατὰ τοκίζόντων § 3, σελ. 84, τόμος Ε'.

Καὶ ὁ Γρηγόριος Ναζιανζηνός, ὁμιλῶν περὶ τοῦ τόκου, λέγει ὅτι οὗτος «τὴν γῆν ἐμίανε, συνάγων ὅθεν οὐκ ἔσπειρε, καὶ θερίζων ὅπου μὴ διεσκόρπισε, γεωργῶν οὐ τὴν γῆν, ἀλλὰ τὴν χρεῖαν τῶν δεομένων²⁷⁹, ὁ δὲ πλουτῶν ἐκ τῶν τόκων ἐλέγχεται δριμύτατα, ὡς «πενήτων συλλέγων τὰς συμφορὰς ἀλλοτρίων κἀκώσιν καρπούμενος»²⁸⁰. Οὐδόλως ὕστερεῖ εἰς δριμύτητα καὶ ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος, περιγράφων τὴν ὅλην ψυχολογίαν τοῦ δανείζοντος ἐπὶ τόκῳ, λέγει ὅτι «οὐδέποτε ἀπολαύει τῶν ὄντων ὁ δανειστής, οὐδὲ εὐφραίνεται ἐπὶ τούτοις, ἀλλ' ὅταν ὁ τόκος ἐνεχθῇ, οὐ χαίρει ὅτι πρόσδοδος γέγονεν, ἀλλὰ λυπεῖται ὅτι οὐδέπω τὸ κεφάλαιον ἔφθασεν ὁ τόκος· καὶ πρὶν ἢ τέλειον τεχθῆναι τὸ κακὸν γέννημα τοῦτο, καὶ αὐτὸ τίκτειν ἀναγκάζει τοὺς τόκους κεφάλαιον ποιῶν»²⁸¹. Τέλος εἰς δριμύτητα ὑπερβάλλει ὅλους ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ὁ ὁποῖος ὀνομάζει τὸν τόκον ληστείαν καὶ μαιοφονίαν, διότι εἰς οὐδὲν διαφέρει ὁ τοκολήπτης τοῦ ληστοῦ, ὁ ὁποῖος λαθραίως εἰσέρχεται καὶ ληστεύει καὶ οἰκαιοποιεῖται πράγματα μὴ ἀνήκοντα εἰς αὐτόν²⁸².

Οἱ Πατέρες μᾶς πληροφοροῦν ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν των ἐφορολογεῖτο, καὶ πολ- λάκις σκληρῶς, τὸ προῖόν τοῦ μόχθου των ἐκ τῆς ἐργασίας ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων. Τότε ἠναγκάζοντο νὰ ἀπευθύνωνται οὗτοι δι' ἐπιστολῶν πρὸς αὐτοὺς ἢ πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ νὰ τοὺς παρακαλοῦν δι' ἐπίδειξιν ἐπιεικειᾶς κατὰ τὴν ἐπιβολὴν καὶ συγκέντρωσιν τῆς φορολογίας. Οὕτως ὁ Βασίλειος παρακαλεῖ τὸν Ὑπαρχον Μόδεστον νὰ ἐπιδείξῃ φιλόανθρωπα αἰσθήματα καὶ νὰ προστάξῃ νὰ γίνῃ ἀνεκτή ἡ φορολογία τοῦ σιδήρου εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὸν σιδηροπαραγωγὸν Ταῦρον, διὰ νὰ μὴ καταστραφοῦν τελείως οἱ ἄνθρωποι²⁸³, ἐνῷ δι' ἄλλης ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Κηνσίτορα παρακαλεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς μοναχοὺς ἀπὸ τὴν φορολογίαν, διότι αὐτοὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ ἐνέκρωσαν τὸ σῶμα των, καὶ ἔαν «κατὰ τὸ ἐπάγγελμα ζῶντες, οὔτε χρήματα ἔχουσιν, οὔτε σώματα, τὰ μὲν εἰς τὴν τῶν δεομένων κοινωνίαν ἀποκτησάμενοι, τὰ δὲ νηστεῖαις καὶ προσευχαῖς κατατρίψαντες»²⁸⁴. Παρόμοιον περιεχόμενον ἔχει καὶ ἄλλη ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν Κόμητα τοῦ Βασιλικοῦ Ταμείου, ὅπου τὸν παρακαλεῖ νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ «φοράδων τέλεσ- σιμα»²⁸⁵. Τέλος καὶ ὁ Χρυσόστομος ὁμιλεῖ περὶ ἐνοχλήσεως τῶν ἐφόρων καὶ σκληρό- τητος αὐτῶν κατὰ τὴν εἰσπραξίν των φόρων²⁸⁶.

Συνεχίζεται

279. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ - Λόγος ΙΣΤ' εἰς τὸν Πατέρα σιωπῶντα κλπ. § 18, σελ. 460, τόμος Ε'.

280. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ - Κατὰ πλουτιῶντων, ποιήματα ἠθικά, 76, 77, Migne 37, 802.

280. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ - Κατὰ πλουτούντων, ποιήματα ἠθικά, 76, 77, Migne 37, 802.

281. Ἱ. Χρυσόστομος - Εἰς Ματθαῖον ὁμιλία 56η, Migne 58, 558.

282. Γρηγορίου Νύσσης - Εἰς Ἐκκλησιαστικὴν, Ὁμιλία 4η, Migne 44, 672 c.

283. Μ. Βασίλειος - Ἐπιστολὴ 110 πρὸς τὸν Ὑπαρχον Μόδεστον, σελ. 196, τόμος Β'.

284. Μ. Βασίλειος - Ἐπιστολὴ 284, πρὸς Κηνσίτορα περὶ μοναχῶν, σελ. 420, τόμος Γ.

285. Μ. Βασίλειος - Ἐπιστολὴ 303 Κόμητι Πριβάτων, σελ. 424, Τόμος Γ'.

286. Ἱ. Χρυσόστομος - Περὶ Ἱερωσύνης Λόγος Α', § 5, σελ. 15, Τόμος ΣΤ'.

ΠΑΤΛΟΥ Α. ΚΤΡΙΑΚΙΔΟΥ

Ἐπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

Διδάκτορος Κοινωνιολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Tübingen

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ*

§ 7.

125. Schelsky, H.: Die skeptische Generation, S. 478.
126. Spranger, E.: Lebensformen, S. 231.
127. Hunger, H.: a.a.O. S. 171.
128. Hofstätter, P.: Sozialpsychologie, S. 17.
129. Allport, G.: Ἐνθ. ἀν. σελ. 69.
130. Hunger, H.: a.a.O. S. 49.
131. Thuhn, Th.: a.a.O. S. 319.
132. Freytag, J., in: Goldschmidt, D.: Soziologie der Kirchengemeinde, S. 7.
133. Hunger, H.: a.a.O. S. 170 f.

§ 8.

134. Weber, M.: Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie, Bd 1., S. 97.
135. Λώλη Σ.: Δογματικαὶ Μελέται. Τόμ. Α' σελ. 22.
136. Grünh, W.: Frömmigkeit der Gegenwart, S. 39.
137. Schelsky, H.: Auf der Suche nach der Wirklichkeit, S. 270.
138. Halbfas, H.: Jüged und Kirche, S. 124.
139. Dorr, K.: Der Christ und die Weltwirklichkeit, S. 124 f.
140. Allport, G.: Ἐνθ. ἀν. σελ. 136.
141. Kehrer, G.: a.a.O. S. 63.
142. Weyand, A.: Formen der religiösen Praxis, S. 188.

§ 9.

143. Allport, G.: Ἐνθ. ἀν. σελ. 18.
144. König, R., in: Sexualität und Verbrechen, S. 343.
145. Niedermeyer, A.: Sexualsoziologie, in: Wörterbuch der Soziologie, S. 450.
146. Schelsky, H.: Soziologie der Sexualität, S. 72 f.
147. Bürger - Prinz, H.: Sexualität, in: Handwörterbuch der Sozialwissenschaften, Bd 9., S. 233.
148. Weber, M.: Wirtschaft und Gesellschaft, Bd 1a., S. 362.
149. Blücher, V. von: Die Generation der Unbefangenen, S. 150.
150. Schelsky, H.: Soziologie der Sexualität, S. 106.
151. Vetter, A.: Das polare Verhältnis der Geschlechter, in: Handbuch der So-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 481 καὶ τέλος.

- zialerziehung, Bd 1., S. 40, επίσης Ζομπανάκη, Γ.: 'Η Ψυχосύνθεσις τῆς σημερινῆς Νεολαίας, σελ. 3.
152. Grimm, R.: Liebe und Sexualität, S. 64.
153. «'Η λέξις «Φυσικόν» χρησιμοποιεῖται κατὰ ἓνα ἀξιολογικόν τρόπον μὲ τὴν ἐννοίαν τοῦ «δέοντος». Δηλαδή, ὅτι πράττουν τὰ ζῶα, εἶναι τρόπον τινα καλόν, ὑγιές κ.λ.π.». Goode, W.: Die Struktur der Familie S. 27.
154. Schelsky, H.: Soziologie der Sexualität, S. 56.
155. Ἐγκυκλοπαίδεια Ἐλευθερουδάκη Τόμ. 5 σελ. 700.
156. Blücher, V. von: Ὅποιος δὲν λυγίζει εἰς αὐτὸν τὸν «νόμον τῆς συνηθείας» χάνει τὴν ἐκτίμησιν, εἰς: Die Generation... , S. 318.
157. Schelsky, H.: Skeptische Generation, S. 108.
158. Ἐνθ' ἂν. σελ. 42.
159. «Τὸ «Φυσικόν» δὲν εἶναι ἡ βιολογικὴ φύσις, ἀλλὰ τὸ ἀνεγνωρισμένον ἔθος» Schelsky, H.: Soziologie der Sexualität, S. 107.
161. Bürger - Prinz, H.: Sexualität, in: Handbuch der Sozialwissenschaften, Bd 9., S. 234.
162. Beer, U.: Liebe contra Sex, S. 23.
163. Beer, U., in: Zeitschrift «Es», Heft 1, 1968, S. 7.
164. Noelle, E., Neumann, E.: Jahrbuch der öffentlichen Meinung 1958—1964, S. 62.
165. Riesmann, D.: Die einsame Masse, S. 294.
166. Richard, G.: Treue und Sexualität, S. 84.
167. Der Gesundheits Brockhaus, S. 384.
168. Frieboes / Schönfeld: Atlas der Haut - und Geschlechts - Krankheiten, S. 261.
169. Καντιώτης, Α.: Ἡ σύγχρονος θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασις, σελ. 95.
170. «Οὐδέποτε εἶδον μίαν ἀσθένειαν προκληθεῖσαν ἐκ τῆς ἐγκρατείας» τοῦναντίον εἶδον χιλιάδας αἱ ὁποῖαι εἶχον ὡς αἰτίαν τὴν ἀγκράτειαν» Montegazza παρὰ: Παπακώστα, Σ.: Ἡθικὴ καὶ ὑγεία σελ. 22.
171. Richard, G.: a.a.O. S. 87.
172. «Ὁ J. D. Unwin εἰς ἓν εὐρὺ ἐθνογραφικὸν ὕλικόν ἐξ 80 πολιτισμῶν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ διὰ τῆς Κοινωνικῆς στατιστικῆς μίαν ἀντιστοιχίαν μεταξὺ τοῦ βαθμοῦ τῶν κανόνων προγαμιαίας σεξουαλικῆς ἐγκρατείας, τῆς Κοσμοθεωρίας, ἢ τῆς μορφῆς τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Κοινωνικῆς δραστηριότητος κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ὁ περιορισμὸς τῆς σεξουαλικῆς ἐλευθερίας ἀποτελεῖ προφανῶς ἓνα οὐσιώδη παράγοντα διὰ τὴν ὑψηλότεραν κοινωνικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν ἐνεργείας». Schelsky, H.: Handbuch der Sozialwissenschaften, Bd 9., S. 236.
173. «Ὅστις εὐρίσκεται ἐν ἀταξίᾳ περὶ τὰς γενετησίους ὑποθέσεις του, φέρει τὴν ἀταξίαν αὐτὴν εἰς ὅλας τὰς ἄλλας σχέσεις τῆς ζωῆς του. Τάξις εἰς τὴν περιοχὴν τῶν γενετησίων σχέσεων εἶναι τὸ ἡμῖς ὅλης τῆς τάξεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων γενικῶς». Pfahler, G.: Der Mensch und seine Vergangenheit, S. 188.
174. Schelsky, H.: Soziologie der Sexualität S. 95 f.
175. Hunger, H.: Evangelische Jugend und evangelische Kirche, S. 161.
176. Unwin, J.D.: Bei Schelsky, H.: Soziologie der Sexualität, S. 97.
177. Richard, a.a.O. S. 30.

§ 10.

178. Tönnies, F.: Einführung in die Soziologie, S. 124.
179. Wölber, H.O.: Religion ohne Entscheidung, S. 72.
180. Fichter, J.: Die Rollen der Pfarrgeistlichen in der Gesellschaft, aus: Fürstenberg, F.: Religionssoziologie, S. 218.
181. Blücher, V. von: a.a.O. S. 398.
182. Savramis, D.: Glaube und Wirklichkeit in Griechenland, in: Kyrios, Heft 4, 1964, S. 146.
183. Bolte, K.M., R.K. Roeder, in: Wurzbacher, G.: Der Pfarrer in der modernen Gesellschaft, S. 31.
184. Ἐνθ. ἀν.
185. Fichter, J.: a.a.O. S. 224.
186. Wölber, H.O.: a.a.O. S. 177 f.
187. Pflaum, R.: Die Bindung der Bevölkerung an die Kirche, in: Wurzbacher, G.: Das Dorf im Spannungsfeld der industriellen Gesellschaft, S. 188.
188. Pflaum, R.: a.a.O. S. 190.
189. Kehrer, G.: a.a.O. S. 135.
190. «Κατὰ τὸν Geiger, T. τρεῖς εἶναι οἱ λειτουργικοὶ τύποι τοῦ ἡγέτου: α. ὁ συμβολικὸς τύπος, β. ὁ ποιμενικὸς τύπος καὶ γ. ὁ ὀργανωτικὸς τύπος» παρὰ: Bernsdorf, W., in: Wörterbuch der Soziologie, S. 145.
191. Bolte, K.M., R.K. Roeder, in: Wurzbacher, G.: Der Pfarrer in der modernen Gesellschaft, S. 45.
192. Pflaum, R.: a.a.O. S. 189.
193. Kehrer, G.: a.a.O. S. 127 f.
194. Die Europäische Priesterfrage. Bericht der Internationalen Enquête in Wien 10—12. 10. 1958, Hrsg. vom Internationalen Katholischen Institut für kirchliche Sozialforschung in Wien, 2. Aufl. S. 66.
195. Halbfas, H.: a.a.O. S. 319 f.
196. Köster, R.: Die Kirchentreuen, S. 75.
197. Mosca, G.: Die herrschende Klasse, S. 147 f.
198. Bolte, M.M., K.R. Roeder: a.a.O. S. 38.
199. Wölber, O.H.: a.a.O. S. 177.
200. Köster, R.: a.a.O. S. 75.
201. «Ὁ σκληρὸς καὶ μὲ πάθος πόλεμος ἐναντίον τῆς πενίας, τῆς πείνας, τῆς ἀσθενείας, τῆς δυστυχίας καὶ τῆς ἀνεχρείας εἶναι χριστιανικὸν καθῆκον. Πρόωρος παραίτησις δὲν θὰ ἦτο χριστιανικὴ παράδοσις εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ μοιρολατρικὸς ἡσυχασμὸς, ὁ ὁποῖος θὰ ἀπέδιδε εἰς τὴν Χριστιανικὴν Πίστιν τὴν κατηγορίαν ὅτι οὗτος εἶναι "ὅπιον διὰ τὸν λαόν"». Höfner, J.: Christliche Gesellschaftslehre, S. 20.
202. Kehrer, G.: a.a.O. S. 133.
203. Rëndtorff, T., in: Wurzbacher, G.: Der Pfarrer in der modernen Gesellschaft, S. 88.
204. Debesse, M.: Οἱ Σταθμοὶ τῆς ἀγωγῆς, σελ. 138.
205. Διαλιαμπῆς, Π.: Τὸ ἐπίπεδον τῆς ὀρησκευτικῆς γνώσεως τῶν Νέων, σελ. 8.
206. Wölber, H.O.: a.a.O. S. 176.
207. Παπακωνσταντίνου, Α.: Ἀνάγκη ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς Παιδείας, σελ. 2.
208. Κριαρᾶ - Στριφτοῦ: Ἐνθ' ἀν. σελ. 26.
209. Flitner, A., G. Bittner: Die Jugend und die überlieferten Erziehungsmäch-

- te, S. 38.
210. Sampson, A.: Wer regiert England? S. 197.
211. Σπετσιόρης, Κ.: Τὸ μάθημα τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς σελ. 82.
212. Wölber, H.O.: a.a.O. S. 180.
213. Wilhelm, Th.: Sozialisation und soziale Erziehung, in: Wurzbacher, G.: Der Mensch als soziales und personales Wesen, S. 157.
214. Schelsky, H.: Auf der Suche nach Wirklichkeit, S. 190.
215. Schelsky, H.: a.a.O. S. 188.
216. Banning, W.: Kirche, in: Wörterbuch der Soziologie, S. 254.
217. Kehrback, K.T.: Religionsunterricht und Religionslehrer an der Höheren Schule, in: Stimmen der Zeit Bd 170, S. 347.

§ 11.

218. Kehrer, G.: a.a.O. S. 62.
219. Lukmann, T.: Das Problem der Religion in der modernen Gesellschaft, S. 18.
220. Hunger, H.: a.a.O. S. 173.
221. Köster, R.: Die Kirchentreuen, S. 12, Köster, R. in: Schelsky, H.: Soziologie, der Kirchengemeinde, S. 147.
222. Köster, R.: a.a.O. S. 54.
223. Luckmann, T. in: Goldschmidt, D.: Soziologie, der Kirchengemeinde, S. 134.
224. 80ὸς Κανὼν τῆς Ἐκτῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου (680—81) καὶ ἐγκόλπιον Θ. Λειτουργίας. Παπακώστα Σ. σελ. 27 ἔξ.
225. Weyand, A.: Formen religiöser Praxis..., S. 93 f.
Ἰδέ: Schelsky, H.: Skeptische Generation, S. 478.
226. Halbfas, H.: a.a.O. S. 205.
227. Köster, R., in: Goldschmidt, D.: Soziologie der Kirchengemeinde, S. 152 ff.
228. Schelsky, H.: Skeptische Generation, S. 478.
229. Weyand, A.: a.a.O. S. 140.
230. Schelsky, H.: Skeptische Generation, S. 478 und Wölber, H.O.: a.a.O. S. 80.
231. Reigrotzky, E.: Soziale Verflechtungen in der Bundesrepublik, S. 41.
232. Suk, W.: Das Bild einer Grossstadtpfarrei, in: Goldschmidt, D.: Soziologie der Kirchengeneinde S. 119.
233. Freytag, J.: Die Kirchengemeinde in soziologischer Sicht, S. 26.
234. Halbfas, H.: a.a.O. S. 234.
235. Meschkowski, H.: Das Christentum im Jahrhundert der Naturwissenschaften, S. 201.
236. Burger, S.: Religionszugehörigkeit und soziales Verhalten, S. 109.
237. Schelsky, H.: Skeptische Generation, S. 479.
238. Flitner, A.: Glaubensfragen im Jugendalter, S. 24.
239. Pflaum, R.: Die Bindung der Bevölkerung an die Institution der Kirche, in: Wurzbacher, G.: Das Dorf im Spannungsfeld..., S. 216.
240. «...Ὁ φόβος ἐκ τοῦ «κουτσουμπουλίου», διότι οὗτοι δὲν θέλουν νὰ εἶναι «ἔξω ἀπὸ τὸ χορό». Wölber, H.O.: a.a.O. S. 144.
241. Wiese, L. von: System der allgemeinen Soziologie, S. 526.
242. Thuhn, Th.: Religiöse Entscheidung der Jugend, S. 185, (174—188).
243. Μαστρογιαννόπουλος, Η.: Ἡ λειτουργία μας σελ. 14.
244. Μίαν ὁξυτάτην κριτικὴν τῆς συγχρόνου κοινωνίας καὶ ἰδιαίτερος τῶν Ἑκ-

- κλησιῶν εὐρίσκει τις εἰς τὸ μικρὸν μὲν ἀλλὰ μεστὸν περιεχομένου βιβλίον: «Mit anderen Augen gesehen» ἄνευ ὀνόματος συγγραφέως. Ἔκδοσις: Deutschen Hochschullehrer - Zeitung, Tübingen³ 1965, S. 32 ff.
245. «56% τῶν Ἀμερικανῶν φοιτητῶν δὲν παραδέχονται τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ὁποίαν οὗτοι ἀνεδράφησαν». Allport, G.: Ἐνθ. ἀν. σελ. 72.
246. Ἡ γερμανικὴ Νεολαία: «Ἀντὶ νὰ γίνωνται στολίδια στὴν Ἐκκλησία νὰ δίδεται ψωμὶ γιὰ τοὺς πτωχοὺς». Thuhn, Th.: Religiöse Entscheidung, S. 167.
247. «Ἡ καθολικὴ Νεολαία πολλαπλῶς ἡσκησεν κριτικὴν κατὰ τῆς τέλετουργίας. Αὕτη εὐρίσκει πάντα ταῦτα ὥς κενὰ καὶ ἄνοστα καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἀπορρίπτει». Blücher, V. von: a.a.O. S. 189.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5ον

1. Schelsky, H.: Auf der Suche nach der Wirklichkeit, S. 240.
2. Αὐτόθι, σελ. 246.
3. Ἡ ταχεῖα ἀνάπτυξις τῆς συγχρόνου κοινωνίας δὲν ἀφίνει περιθώρια ποῖον ἐπάγγελμα δύναται τις νὰ ἔχη εἰς τὸ ἀμέσως προσεχὲς μέλλον. (Blücher: Die Generation der Unbefangenen, S. 33).
4. Flitner, A.: Soziologische Jugendforschung, S. 109: auch: M. Weber: Aufsätze zur Religionssoziologie, Bd 1., S. 63 f.
5. Blücher, V. von: a.a.O. S. 68.
6. «Ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ μόνον αὐτὸ διὰ τὸ ὁποῖον ἐτοιμάζει ἑαυτὸν» Sartre, J.P.: Drei Essays, S. 11.
7. «Ὅσον διάστημα ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ εὔρη τὸ νόημα τῆς ζωῆς του, παραμένει εἰς μίαν ἀνήσυχον μόνωσιν καὶ ἡ ψυχὴ του αἰσθάνεται ἐκεῖνο τὸ κενὸν τὸ ὁποῖον περιεγράψαμεν ὡς ἀνίαν, μελαγχολίαν, κάματον κ.λ.π.» Halbfas, T.: Jugend und Kirche, S. 78.
8. Συμφώνως πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ Buggle ἡ ποσοστιαία ἀναλογία τῆς ὁμάδος αὐτῆς εἰς τὴν Δ. Γερμανίαν εἶναι 4%. Buggle, F.: Empirische Untersuchung über weltanschauliche Einstellungen heutiger deutscher Universitätsstudenten, S. 58.
9. Schmid, Lore: Religiöses Erleben der Jugend, S. 222.
10. Berdiajew, N.: Von der Bestimmung des Menschen, S. 79.
11. Εἰς μίαν ἔρευναν τοῦ Δημοσκοπικοῦ Ἰνστιτούτου Allensbach τῆς Δ. Γερμανίας τὸ 1960 60% τῶν ἐρωτηθέντων φοιτητῶν διέτύπωσαν ὅτι δὲν ἐπεθύμουν πλέον νὰ γνωρίζουν οὐδεμίαν κοσμοθεωρίαν». Buggle, F.: a.a.O. S. 41.
12. Bednarik, K.: Neue Ideale, in: Mensch im Zwiespalt der Zeit, Hrsg. von M. Bleibinhaus, Nürnberg 1958, S. 288: in A. Flitner: Soziologische Jugendforschung, S. 91.
13. Κριαρᾶ - Στριφτοῦ, Α.: Ἐνθ. ἀν. σελ. 47.
14. Τσαχαγέας, Χ. Π.: Κοινωνικὸν ἔργον καὶ κοινωνικὴ ἠθική, σελ. 18.
15. «Τὸ συναισθημα ὑπερτονισμένον καὶ ὑπέρμετρον κατὰ τὴν ἐφηβείαν, ὑποχωρεῖ (κατόπιν) συνεχῶς ἐνώπιον τῆς σκέψεως καὶ τῆς βουλήσεως· ἡ διέγερσις τῶν συναισθημάτων τῆς ζωντανῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ἀτομικῆς αὐθυπαρξίας φθίνουσι κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τῆς ζωῆς εἰς ἰσχνὴν ἐνώπιον τῶν ὑπερφυσικῶν συναισθημάτων». Rempelin, H.: Die seelische Entwicklung des Menschen im Kindes - und Jugendalter, 15. Aufl., S. 643.
16. Mackroth, S.: Das Deutschtum in Griechenland, in Karajannidis, D.: Probleme des griechischen Schulwesens und ihr Zusammenhang mit deutscher Pädagogik, S. 49.
17. Παπακωνσταντίνου, Α.: Ἀνάγκη ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς παιδείας σελ. 8.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6ον Α.

1. Utz, A. F.: Sozialethik, S. 88.
2. Flitner, A., Bittner, G.: Die Jugend und die Erziehungsmächte, S. 39.
3. Blücher, V. von: Die Generation der Unbefangenen, S. 398: «Δὲν ἐξηκριβώθη οὔτε ἴχνος ἀντιθησκειντικῆς συμπεριφορᾶς».
4. Halbfas, H.: a.a.O. S. 109.
5. Schreuder, O.: Kirche im Vorort, S. 33.
6. Berdiajew, N.: Von der Bestimmung des Menschen, S. 335.
7. Spranger, E.: Lebensformen, S. 238.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 6ον Β.

8. Τοῦτο δὲν συμβαίνει εἰς τὰς βιομηχανικὰς χώρας, ὅπου ἡ οἰκογένεια ἀπώλεσε μέγα μέρος τῆς παιδαγωγικῆς τῆς δυνάμεως. Πρὸβλ. Neuloh, O., J. Kucz: Vom Kirchendorf zur Industriegemeinde, S. 34.
9. Lipset, S.M.: Soziologie der Demokratie, S. 37.
10. Ἡ ἀμερικανικὴ νεολαία ἔρχεται ἐνωρὶς εἰς γάμιον, φρονεῖ ὁ Tenbruck, F.H.: Jugend und Gesellschaft, S. 132.
11. Sombart, W.: Noo - Soziologie, S. 47.
12. Goode, W.: Die Struktur der Familie, S. 46.
13. Richard, G.: Treue und Sexualität in der Ehe, S. 28.
14. Grimm, R.: Liebe und Sexualität, S. 89, ἐπίσης Ξηροτύρης, Ι.: Προβλήματα καὶ ἀντιθέσεις στὸ γάμο, σελ. 67.
15. Blücher, V. von: Die Generation der Unbefangenen, S. 123.
16. 82% τῶν ἄρρένων καὶ 90% τῶν θηλέων Γερμανῶν Νέων ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν ἀποκτήσεως παιδιῶν, Blücher, a.a.O. S. 121.
17. Schelsky, H.: Auf der Suche nach Wirklichkeit, S. 186.
18. Peter - Habermann, I.: Kirchgänger - Image und Kirchgangsfrequenz, S. 60 f.
19. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τιμᾷ τὴν ἀπασχόλησιν τῆς Νεολαίας μὲ ἀκίνδυνα ἀθλήματα, πρὸβλ. Καλλιάρης, Σ.: Τὰ Ἑλληνοχριστιανικὰ Ἰδεώδη εἰς τὴν Παιδείαν μας, σελ. 67.
20. Εἰς τὴν Δ. Γερμανίαν: Οἱ Νέοι 16—29 ἐτῶν ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ σπὸρ οἱ μὲν ἄρρενες 75% αἱ δὲ θήλειες 67% ἐκ τοῦ: Jahrbuch der öffentlichen Meinung, 1958—1964, S. 33.
21. Blücher, V. von: a.a.O. S. 218.
22. 24% τῶν Γερμανῶν φοιτητῶν ἀνήκουν εἰς μίαν ὁργάνωσιν ἢ διαφόρους συνδέσμους (Flitner, A.: Soziologische Jugendforschung, S. 157).
23. «Ὁ W. Sörgel ἡρένησεν τὸ πρόβλημα τοῦ ἐλευθέρου χρόνου (1956) τῶν φοιτητῶν μᾶς γερμανικῆς μεγαλοπόλεως. Οὗτος εὗρεν ὅτι μόλις ¼ ὅλων τῶν ἐγγεγραμμένων Φοιτητῶν ἀνήκουν εἰς μίαν φοιτητικὴν ὁργάνωσιν» Weber, E.: Das Freizeitproblem, S. 107.
24. Οἱ Καθηγηταὶ τῶν Παιδαγωγικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Τυβίγγης συνιστοῦν εἰς τοὺς Φοιτητὰς νὰ συμμετέχουν εἰς Ἱεροσκευτικὰς φοιτητικὰς ὁργανώσεις: Flitner / Bittner: Wie Jugend und die überlieferten Erziehungsmächte, S. 51.
25. Ταῦτα εἶναι τὰ συνήθη χαρακτηριστικὰ μὲ τὰ ὁποῖα σήμερον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐργάζονται οἱ κοινωνιολόγοι. Πρὸβλ. Peter - Habermann, I.: Kirchgänger - Image und Kirchgangsfrequenz, S. 4.
26. Φαίνεται λοιπὸν ὡς ἐάν αἱ Ἱεροσκευτικαὶ μορφαὶ ζωῆς ἐξαρθρῶνται ἐκ τῶν κοι-

νωνικῶν συνθηκῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ἀντίθετον, τὰ κοινωνικὰ δεδομένα ἀπὸ θρησκευτικῶν παραγόντων. Matthes, J.: Religion und Gesellschaft, S. 11.

27. Klineberg, O.: Kulturelle Faktoren in der Persönlichkeitsentwicklung bei Kindern, in: Erziehung in früher Kindheit, S. 76.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1ον

1. Duverger, M.: Die politischen Parteien, S. 430.
2. Ostrogorsky, bei: Duverger, M.: a.a.O. S. 4.
3. Lipset, M.: Soziologie der Demokratie, S. 37.
4. «Ὁ προγραμματισμὸς εἶναι μία ἔννοια εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἡ ὁποία συνεχῶς ἀνέρχεται εἰς τὴν γενικὴν συνείδησιν. Συστηματοποιήσεις, Ὁρθολογισμός, Ἐπιστήμη ἰσχύουν ἀπὸ μακροῦ ὥς ἀρχαὶ χαρακτηριστικαὶ τοῦ συγχρόνου κόσμου. Αὗται συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς οἰκονομίας τοῦ κράτους καὶ ἀνέπτυξαν συγχρόνως μέσα προγραμματισμοῦ καὶ μεθόδων, τὰ ὁποῖα συνεχῶς καθίστανται ἀκριβέστερα». Kaiser, I.: Planung, Bd 1. S. 7.
5. Μαρκαντώνης, Ἰ.: Σχέσεις τῆς ἐπιτυχίας εἰς τὸ Σχολεῖον καὶ εἰς τὴν ζωὴν σελ. 121.
6. «Αἱ Ἀθῆναι, ὁ Πειραιεὺς μετὰ τῶν προαστείων περιλαμβάνουν περίπου τὸ ¼ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἐκ τῶν 8.388.553 κατοίκων τῆς Ἑλλάδος τὸ ἔτος 1961 εἰς τὸ λεκανοπέδιον Ἀττικῆς ἦσαν 1.852.709 κάτοικοι. Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ μεταξὺ τοῦ 1951 καὶ 1961 ἀνήρχετο ἐνταῦθα 34,4%, ἐνῶ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1940—1951 μόνον 22,6%» Karajannidis, D.: Probleme des griechischen Schulwesens und Zusammenhang mit der deutschen Pädagogik, S. 40 f.
7. Συμφώνως πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας (1963, σελ. 79—82) οἱ ἀναγράφητοι εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ τελευταῖα 50 ἔτη ἦσαν:

1907	ἀναγράφητοι	61%
1920	»	52%
1928	»	42%
1951	»	24%
1961	»	18%
8. «Διὰ 85% τῶν παιδιῶν τὰ ὁποῖα λαμβάνουν μόνον τὸ ἀπολυτήριον τοῦ Δημ. Σχολείου δὲν ὑπάρχει οὐδεμία μέριμνα. Ἄνευ βοηθείας παραδίδονται εἰς τὴν τύχην καὶ εἰς τὴν σύμπτωσιν». Karajannidis, D.: a.a.O. S. 78.
- 8a. Statistical yearbook of Greece 1963, S. 141.
9. Besters, H.: Theorien zur wirtschaftlichen Entwicklung in Entwicklungspolitik, S. 287.
10. Economic and social atlas of Greece, S. 401.
11. Besters, H., a.a.O. S. 274.
12. Manussis, J.O.: Wirtschaftliche Veränderungen in Griechenland 1945—1961, S. 94.
13. Besters, H.: a.a.O. S. 293.
14. Stucken, R. Der «Circulus vitiosus» der Armut in Entwicklungsländern, in: Entwicklungspolitik, S. 59.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ

Ἐξω τὰ δέντρα τίναζαν μὲ σπουδὴ
τὰ τελευταῖα χρυσαφιά τους φύλλα.
Ἐμειναν μὲ γυμνὴ ψυχὴ
στῆς πάλης τὴν ἑπαλξή.
Στῶν ἄγριων στοιχείων τὸ ἔλεος.
Φυλλορροοῦσαν μαζί
κι οἱ στερνές μου ἐλπίδες.
Μαζί μελωδοῦσαν τῆς Μάνας Γῆς
τὸ μυστικὸ κάλεσμα.
Τῆς ἐκμηδένισης τῇ λυπημένῃ σιγῇ.
Πάνω τους περνοῦσε ἡ νύχτα
μὲ βελουδένια πέλματα.
Ὡρα ἐπίσημη, στιγμὴ τῆς εἰμαρμένης.
Φοροῦσε τὰ ἱερά της ἄμφια
καὶ κρατώντας τὸ Δισκοπότηρο
τῆς Ποίησης, εἰσχωροῦσε θαθεῖα
στ' ἄδυτα τῆς πικρῆς ἐγκαρτέρησης.
Ὡς τῆς ἀνίσχυρης ἄμυνας
τὴν τελευταία ρανίδα.
Ὡς τοῦ μεγάλου χρέους τὴν ὑποταγή.
Ἦμιον ἔτοιμη.
Γιὰ τὴ θεία μετάληψη Κύριε
ἀπὸ τ' ἄχραντον αἶμα Σου
στὸ Δισκοπότηρο τῆς Ποίησης.
Συγχώρεσέ μου Ἐσὺ Παντογνώστη
τῆς λατρείας τὴν ταῦτιση.
Μὲς ἀπὸ τὸ ἐγερτήριο σάλπισμά της
ἄκουσα τὴ φωνή Σου.
Μέσα στὸν δικό της Ναὸ
ἔνοιωσα τὴν παρουσία Σου.
Μὲς ἀπὸ τ' ἀσίγαστο πάθος της
διδάχτηκα τὰ δικαιώματά Σου.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΚΟΥΡΣΕΜΑ

Τρύγησαν τὸ χαμόγελο ἀπ' τὰ χεῖλη μας κι ἀπ' τὴ ψυχὴ τὴ καλοσύνη.
Τὴ χοϊκὴ οὐσία μονάχα μᾶς ἀφήσανε, γιὰ νὰ τὴν περιφέρουμε,
στοὺς ἀτραποὺς τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας,
ὥσπου τὴν ἀποθέσουμε, γιὰ ἀποσύνθεση,
στὰ σπλάχνα τῆς μάνας γῆς.

ΧΡΗΣΤΟΣ Β. ΧΕΙΜΩΝΑΣ

ΓΥΡΙΣΜΟΣ

Δέν εἶσαι ἐσὺ ὁ ἄσωτος ὁ γυιὸς
γι' αὐτὸ τὴν πόρτα θὲ ν' ἀνοίξω τὴ μεγάλη
στὴν πατρικὴ γιὰ νὰ σὲ σφίξω τὴν ἀγκάλη
καὶ νὰ πετάξω στὰ οὐράνια σὰν ἀετὸς
ποὺ γύρισε μέσ' τὴ φωλή μ' ας πάλι.

Δέν εἶσαι ἐσὺ ὁ ἄσωτος ὁ γυιὸς
γιατὶ στὰ σκοτεινὰ καὶ μαῦρα χρόνια
μὲ δάκρυ, περηφάνια καὶ συμπόνια,
σὲ ξεπροβόδισα κι' ἄς εἴσουν μικρὸς,
θὰ μείνει ἀξέχαστη ἡ μέρα αὐτὴ αἰώνια.
Στὰ χεῖλή σου δὲν εἶχε ξεραθεῖ

τὸ γάλα τῆς μανούλας σου ἀκόμα
μὰ πότισες μὲ αἷμα αὐτὸ τὸ χῶμα
γιὰ νὰ μπορέσει ἡ ἄνοιξη νάρθει
πῶχει στολίδι τῆς τὸ κόκκινο τὸ χρῶμα

Δέν εἶσαι ἐσὺ ὁ ἄσωτος ὁ γυιὸς
ρακέντητος ποὺ γύρισε ξωπίσω
χίλιες φορὲς ἐγὼ θὰ σὲ φιλήσω,
θὰ σὲ ζεστάνει τῆς καρδιάς μου ὁ ἀχνός,
δίπλα σου ἐγὼ ποτέ μου δὲ θὰ σβήσω.

Δέν εἶσαι ἐσὺ ὁ ἄσωτος ὁ γυιὸς
στὰ γόνата ποὺ στέκει ντροπιασμένος,
μὲ τὰ κουρέλια καὶ τὴ βρώμα τυλιγμένος
συγχώρεση ζητώντας μοναχός,
εἶσαι ὁ γυιὸς μου ὁ χιλιετηνημένος.

Γι' αὐτὸ σοῦ λέγω πέρασε ὀρθὸς
τὸ πατρικὸ κατῶφλι τιμημένα,
γυρίζοντας δίπλα, κοντὰ σὲ μένα,
σὰν ἀστεφάνωτος μ' ἀγέρωχος ἀετός,
στὸν τόπο χάρισε λουλούδια μυρωμένα
γιατὶ εἶσαι ἐσὺ τοῦ αὔριου ἀδερφός.

Γ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΠΑΙΖΕΙ ΕΔΩ ΜΕΣΑ ΜΟΥ Ο ΡΥΘΜΟΣ

Παίζει, ἐδῶ μέσα μου, ὁ ρυθμὸς κάποιας ὀρχήστρας καὶ φωνῆς,
μὲ τὰ σεγόντα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιάς τὰ μπάσα,
κι' ὅπως τυλίγουν οἱ στροφές (τραγουδι ὠραῖο ποὺ μὲ δονεῖς),
μὲ συνεπαίρνει ὁ στρόβιλος — μέθη, χαρά, κι' ἀνάσα.

Δέν ἔχω τίποτα νὰ πῶ, καθὼς δὲ λέγε τὰ πουλιά,
καὶ μόνο χαίρομαι καὶ κλαίω, καὶ μένω αὐτὸς ποὺ μένω,
γαλάζια εὐχὴ ἀπ' τοὺς οὐρανούς ἡ ἀγάπη (ἡ ἀγάπη, ναι) ἡ παλιά,
νὰ τραγουδᾶω τὸν κόσμο μου τὸν πάντα ὀνειρεμένο.

Καὶ παίζει μέσα μου ὁ ρυθμὸς (λόγος καὶ φθόγγος κι' ἀρμαθιά),
χίλιες φωνές, χίλιες ψυχές, καὶ συγχορδίες καὶ σόλα,
νὰ λέει γιὰ ρίγος τὸ βιοτὶ στὸ βιολοντσέλο, καὶ βαθιὰ
ν' ἀνατριχιάζει ἡ βιά.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΝΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΟΙΚΟΣ ΕΥΓΗΡΙΑΣ

(ἢ σὰν ἄδεια κασόνια)

— Τὰ χτηματάκια μου. Τὰ περιβόλια μου. Οἱ ἐλιές μου. Οἱ λεμονιές μου. Δέκα χιλιάδες κιλά τὸ χρόνο. Δέκα χιλιάδες κιλά.

“Ὅ,τι ἀπομένει στὸ τέλος, εἶναι τοῦτα τὰ σακατεμένα πόδια, πού δὲ σ’ ἀκούνε πιά. Μὰ δὲ βαριέσαι! πάντα πιστεῦνα, πὼς δὲν ἔχει νόημα νὰ παραπονεῖσαι. Φτάνει κανεὶς ὥς ἐκεῖ πού δὲν πρέπει.

“Ὁ διπλανός, σηκώθηκε ἀργά. Δὲν εἶπε λέξη. Ἐσκυψε, πῆρε τὸ δοχεῖο. Τὸ δοχεῖο ἦταν γεμάτο κάτουρα — ἃς ἦταν γεμάτο κάτουρα τὸ δοχεῖο, ὁ διπλανός, ἐκεῖνο τὸ ζαρωμένο γεροντάκι, πῆρε τρέμοντας τὸ δοχεῖο, πῆρε τὴν «πάπια» — ἓνα σκουριασμένο γκαζοτενεκέ — κι ἄρχισε νὰ κατουράει. Νὰ κατουράει σάμπως νὰ ἴτανε μόνος του, σάμπως νὰ τὰ ἔχε χαμένα τελείως. Καὶ τὸ δοχεῖο ξεχείλισε. Καὶ τὰ κάτουρα γέμισαν τὸ κρεβάτι. Καὶ πνίγηκαν ὅλα στὴν μπόχα. Εἶπα νὰ φωνάξω τὴ νοσοκόμα. Ποιά νοσοκόμα; Εἶχε δυὸ μέρες νὰ φανεῖ. Κι ὁ διπλανός, ἐκεῖνο τὸ ζαρωμένο γεροντάκι, ἔγειρε ἀργά. Τρύπωσε μὲς στὰ κάτουρά του.

— Τὰ χτηματάκια μου. Τὰ περιβόλια μου. Οἱ ἐλιές μου. Οἱ λεμονιές μου. Οἱ λεμονιές μου. Δέκα χιλιάδες κιλά τὸ χρόνο. Δέκα χιλιάδες κιλά.

— Τόσος δρόμος, γιὰ νὰ σαπίσουν ὅλα. Τόσος δρόμος, παιδί μου, καὶ νὰ μὴ σὲ περιμένει, στὸ τέλος, κανεὶς.

“Ὁ ἄλλος, ἄπλωσε τὰ χέρια του νὰ στηριχτεῖ, μὰ τὰ χέρια του ἔτρεμαν, γιατί τὰ χέρια του δὲν ἦταν χέρια πιά — ἦταν δυὸ κόκκαλα, δυὸ κόκκαλα στεγνά, φαγωμένα ἀπ’ τὴν πολυκαιρία, κι ὁ ἄλλος δὲν μπόρεσε νὰ στηριχτεῖ. Παραπάτησε, ἔπεσ’ ἐκεῖ, στὶς πλάκες, κι ἄρχισε νὰ βογγάει. Ἐτρεξα. Τὸν σήκωσα γρήγορα. Τὸν ἔβαλα στὸ κρεβάτι του. Κάθησα δίπλα του. Βρωμοῦσε, βρωμοῦσε πολύ. Μὰ τὰ μάτια του ἦταν ἀκόμα γαλάζια. Καὶ μὲ κοιτοῦσε. Καὶ ἤθελε κάτι νὰ μοῦ πεῖ. Ἐσκυψα πάνω του. Ἀνοίξε τὰ χεῖλη του, ψιθύρισε δυὸ - τρεῖς λέξεις σθησιμένα. Δὲν κατάλαβα καλά. Ἴσως νὰ μ’ εὐχαρίστησε. Ἴσως νὰ μοῦ ᾄφιξε τὸ χέρι, γιατί σὰ νὰ χαμογελοῦσε πού τὸν κοίταξα, σὰ νὰ χαμογελοῦσε ὁ γεράκος μὲ τὰ γαλάζια μάτια.

— Εἶναι δύσκολα, παιδί μου, τὰ τελευταῖα χρόνια. Κάθεσαι ἀκίνητος, καρφωμένος στὸ κρεβάτι σου, καὶ σὲ καταπίνει, ἀργά, μιὰ τεράστια ἀπελπισία.

— Καλὰ εἶμαι, καλὰ εἶμαι, καλὰ. Ἐ, ζήσαμε καὶ τόσα χρόνια — βλέπεις — τί νὰ σοῦ κάνει καὶ τὸ κορμί! Ἐξέφτισε κι αὐτὸ μὲ τὴ σειρά του. Ὅλα μὲ τὴ σειρά τους, παιδί μου, μὲ τὴ σειρά τους. Ἀς εἶναι εὐλογημένο τ’ ὄνομά του. Καλὰ εἶμαι, καλὰ εἶμαι, καλὰ.

— Ἀσ’ τον αὐτόν. Μὴ δίνεις σημασία. Ἐκατὸ χρόνῳ καὶ βάλε εἶναι. Κατουριέται, χέζει’ ἐπάνω του. Βρωμάει σὰν ψόφιο σκυλί. Δὲν ἀκούει καὶ καλὰ ὁ φουκαράς, ἔχει καὶ τὰ νεφρά του. Ἀσ’ τα νὰ πᾶνε. Ἀσ’ τα.

— «Σεβαστέ μας πατέρα, τὴ δεξιά σου χεῖρα ἀσπάζομαστε. Πρῶτον, ἐρχόμαστε νὰ ρωτήσουμε γιὰ τὴν ὑγεία σου, ὅπως κι ἐμεῖς καλὰ εἴμαστε. Καὶ νὰ μᾶς συγχωρεῖς, πού δὲ σοῦ γράψαμε τόσον καιρό, ἀλλά, ὅπως καταλαβαίνεις, εἴχαμε πολλὰς δουλειές, φασαρίες, τρεχάματα κλπ. Σὲ θυμόμαστε, ὅμως, πάντα, καὶ προσευχόμαστε γιὰ σένα στὸ Θεό, νὰ σ’ ἔχει πάντα καλὰ. Ἡ Μαρία μας, πατέρα, τὴν περασμένη Κυριακὴ παντρεύτηκε. Πῆρε ἓνα πολὺ καλὸ παιδί, πού τὴν ἀγαπάει σὰν τὰ μά-

τια του. Λυπηθήκαμε πολύ, ὅλοι μας, πὺν δὲν ἦσουν στὸ γάμο, ἀλλὰ τί νὰ γίνεῖ αὐτὰ ἔχει ἡ ζωὴ. Ὁ Στέλιος, πατέρα, μᾶς εἶπε ὅτι θέλει νὰ ῥθεις ἐδῶ. Καὶ στενοχωρηθήκαμε, γιατί τὰ πράγματα εἶναι δύσκολα. Ὁ καιρὸς, τώρα τελευταῖα, εἶναι πολὺ ἄστατος· βροχές, χιόνια καὶ χαλάζι. Ποῦ θὰ μείνεις; Ποιὸς θὰ σὲ προσέχει; Τὸ ἀκριανὸ δωμάτιο στάζει· ἀκόμα δὲν ἀξιωθήκαμε νὰ τὸ φτιάξουμε. Γι' αὐτό, πατέρα, λέμε νὰ κάνεις ὑπομονή. Ὁ Θεὸς εἶναι μεγάλος. Αὐτοῦ ἔχεις τὸ φαγάκι σου, τὴν περιποίησή σου, τὴ ζεστασιά σου. Τὰ ἔχεις ὅλα. Ὑπολομνή, λοιπόν. Τί ἄλλο νὰ σοῦ γράψουμε. Ὅπως τὰ ξέρεις. Σοῦ στέλνουμε λίγα λουκούμια, πὺν σοῦ ἀρέσουν πολὺ. Σὲ φιλοῦμε. Τὰ παιδιὰ σου».

— Τὰ χτηματάκια μου. Τὰ περιβόλια μου. Οἱ ἐλιές μου. Οἱ λεμονιές μου. Δέκα χιλιάδες κιλά τὸ χρόνο. Δέκα χιλιάδες κιλά.

— Κύριε, ἐλέησον. Κύριε, ἐλέησον. Κύριε! Κύριε! Κύριε!

Τότε ἀκριβῶς ἀκούστηκε ἡ σάλπιγγα νὰ παίζει τὸ τελευταῖο τραγούδι τότε ἀκριβῶς ἐκεῖ μέσα κάποιος ἀνοιξε διάπλατα τοὺς τοίχους καὶ ὁ πηχτὸς ἀγέρας ταράχτηκε καὶ γέμισαν τ' ἀκίνητα μάτια τοὺς κατὶ παραξένα κόκκινα φύλλα πὺν χόρεναν τρελλὰ ὁ ἥλιος βέβαια εἶχε χαθεῖ ἀπὸ χρόνια καὶ στὸ θάλαμο δὲν ἦταν πιά φῶς δὲν ἦταν κρέμονται μονάχα μιὰ σκοτεινὴ σιωπὴ σὰν ἄδειο χειμωνιάτικο ἀπόγεμα καὶ ὁ θάλαμος ἔμοιαζε κάτασπρη κοιμητήριον κάτασπρη παγωνιά καὶ σὰν καρὰβι στὴν πρωινὴ θάλασσα καὶ σὰ μοναχικὸ καρὰβι πὺν βούλιαζε ἀργὰ γιατί ὁ σάλπιγγης ἐπαίξε πάντα κατὰμονος τὴν ὥρα πὺν ξέφτιζαν τὰ χρώματα στὴν ἐρημία τοῦ μεσημεριοῦ γιατί ὁ θάλαμος ἦτανε ἰάφος καταποτισμένος καὶ βρωμοῦσε βρωμοῦσε πολὺ ἐκεῖ μέσα ἔπιανες τὴ μέτη σου γιατί ἡ ροσοκόμα ἄλλαξε τοὺς γέροντες ὅποτε τῆς κάπνιζε καὶ εἶχε γίνεῖ πιά ὀλοφάνερο πολὺ σπάνια τῆς κάπνιζε τῆς μεσοκόπης σιγίγγαλις ὁ ἥλιος ἂ ὁ ἥλιος βέβαια εἶχε σθῆσει ἀπὸ χρόνια δηλαδὴ ὁ ἥλιος ἦταν μιὰ στρογγυλὴ πέτρα ἀκίνητη στὸν ἀκίνητο οὐρανὸ μακριὰ πολὺ μακριὰ στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ κόσμου στὰ πέρατα τοῦ καιροῦ ἦταν ὁ ἥλιος καὶ κανεὶς ἐκεῖ μέσα δὲν μπορούσε νὰ τὸ προσέξει πλέον. ἄκουγαν συνέχεια μιὰ μουσικὴ περίεργη ἐκεῖνη τὴν κορμμένη κιθάρα τὸ βουλιαγμένο πιάνο καὶ μόνον αὐτοὶ καταλάβαιναν γιατί μέσα στὸν ἄνεμο ἔσπαζαν ξεχαρβαλωμένα παρὰνθρωπα κάτασπρη ποτάμια ταράζονταν σὶν ὕπνο τοὺς καὶ ἡ σιωπὴ στὸ τέλος ἦταν θολὴ καὶ τὰ κατὰπινε ὅλα καὶ βούλιαζε ἀργὰ σὶ ἀκίνητα μάτια τοὺς καὶ γίνονταν ποντὶ ντυφεκισμένο κρεμασμένο κουρέλι ἀπὸ ρημαγμένες ὁροφές καὶ ἡ μουσικὴ δὲν εἶχε ἤχους τί νὰ τοὺς ἔκανε πιά τοὺς ἤχους ἡ μουσικὴ κανεὶς ἐκεῖ μέσα δὲν μπορούσε ν' ἀκούσει κανεὶς ἔδλεπαν μονάχα ἐκεῖνους τοὺς ἀόριστους ἴσκιους ἐπάνω στὰ κάτασπρη ποτάμια κυρίως μακριὰ ἡλιοθασιλέματα ἔρημες πολυθρόνες γέφυρες πολλὲς γέφυρες ἔτσι μετέωρες στὴν ἄβυσσο καὶ ἦταν ὅλα σὰν ὄνειρο ἐκτυφλωτικὸ καὶ σὰν ἐφιάλης τὰ μεσάνυχτα γιατί σφράγιζαν νωρὶς τὶς ἐξώθυρες καὶ ἔσθηναν νωρὶς τὶς λάμπες καὶ ὁ θάλαμος ὁ «οἶκος εὐγηρίας» ἡ στενόμακρη παρὰγκα ὁ σταῦλος, τὸ ἀχούρι τὸ αἶσχος γέμιζε σκοτάδι πίσσα, εἰκόνες ἀποκεφαλισμένες συντρίμμια στὸ ἄπειρο γιατί κατρακυλοῦσαν τὰ γερόντια, κατρακυλοῦσαν οἱ φουκαράδες ἀργὰ οἶγονορα σ' ἕνα τεράστιο πηγάδι λεῖο κατασκότεινο γιατί δὲν περιέμεναν τίποτα πιά δὲν εἶχαν ἐλπίδες ἔτσι μονάχα περιέμεναν σὶν κρεβάτι τοὺς ἔτσι μονάχα ἀκόθονταν ἐκεῖ μέσα ἀκίνητοι ἀκίνητοι μὲ τὰ χέρια τοὺς κοκκαλωμένα παγωμένα ἄνδρα στεγνά καὶ τὰ μάτια τοὺς καρφωμένα στὴν ὁροφή. σ' ἐκεῖνη τὴ σκοτυριασμένη λαμαρίνα καὶ σάπιζαν σάπιζαν καὶ κανεὶς δὲν πῆγαινε νὰ τοὺς δεῖ νὰ τοὺς χαμογελάσει νὰ τοὺς πᾶει καμιά σοκολάτα κανένα τσιγάρο νὰ τοὺς πεῖ δυὸ ζεστὰ λόγια ζεστὰ γιατί οἱ φουκαράδες τέλειωναν μὲ τὴ ζωὴ περιέμεναν τὸ σκουπιδιάρι νὰ τοὺς μαζέψει τὸ κάροο τῆς Δημορχίας νὰ τοὺς πετάξει δηλαδὴ φεύγανε γιὰ πάντα δηλαδὴ ποτὲ πιά κάτασπρη ποτάμια μήτε κόκκινες παπαροῦνες μήτε σιγιομωξίδια βλαστήμιες ἔτσι καυσάερα καὶ ἡ καρδιά τοὺς χτυποῦσε ταράζονταν σὰν πληγωμένο ἄλογο λυγι-

σμένο ταλαίπωρο παραιομένο ή μήμηη δὲν ἔλεγε νὰ ἡσυχάσει δὲν ἔλεγε νὰ ὑποταχτεῖ ή μήμηη εἰκόνες νὰ περνοῦν ἀπὸ μακριὰ νὰ χορεύουν ἀποχαιρετιώνας γυνῶν δέντρια ἄδεις πλατεῖες φθινόπωρα τῇ θάλασσα τῇ λαμπερῇ αἰ ἐκεῖνῃ τὴν ἔρημῃ θάλασσα πὸν καιρόντιαν στὴ μοναξιά της λόγια πολλὰ λόγια παιδικία φοβισμένα ξεχασμένα στοὺς πεντε δρόμους καὶ τὰ βράδια ἐκεῖ μέσα δὲν ἦταν ὄμορφα παλια-ιζήδιο ἦταν ἐκεῖ μέσα καὶ κανεὶς δὲν πῆγαινε νὰ τοὺς δεῖ μιὰ φορὰ μονάχα ὁ δεσπότης ἀλλὰ καὶ ὁ δεσπότης πῆγε μιὰ φορὰ ὡς τὴν ἐξώθυρα καὶ δὲν προχώρησε πὸν μέσα γιατί τὰ ράσα τοῦ δεσπότη ἦταν μακριὰ καὶ εἶχε λάσπες ἡ αὐτὴ καὶ βγήκε γρήγορα στὴν ἐξώθυρα ὁ κύριος διευθυντὴς καὶ καλωσόρισε τὸ σεβασμιώτατο καὶ τὰ πανε στὴν ἐξώθυρα ὅλα καὶ μείναν ἱκανοποιημένοι γιατί ἐκεῖ πὸν τὰ λέγανε στὴν ἐξώθυρα ὁ κύριος διευθυντὴς ἐκεῖνος ὁ ἐμετικὸς χοντρούλιακας ἐκεῖνος ὁ δροῖος γυμνοσάλιαγκας ἐκεῖνο τὸ κάθαρμα πέταξε καὶ μιὰ - δυὸ λέξεις γιὰ τοὺς γέροντας πὸν περνοῦσαν — λέει — μιὰ χαρὰ καὶ πὸν σιὸ κάτω - κάτω τῆς γραφῆς εἶχαν ζήσει καὶ τῇ ζωῇ τους καὶ ἄντε νὰ τελειώνουμε μ' αὐτοὺς ἦταν ὅμως οἱ μέρες πολλὲς ἐκεῖ μέσα ἦταν ὅμως οἱ μέρες χρόνια χωρὶς τέλος ἡ ἡ καρδιά ἄχ ἡ φτωχή καρδιά δὲν εἶχε πιά αἷμα χτυποῦσε μονάχα σὰν ἄδειο κασόνι χτυποῦσε μονάχα ἡ κακομοῖρα μὰ τί νὰ πρωτογράφεις πὸν σὲ πιάνει μιὰ θλίψη βαριά πὸν ἡ θλίψη γίνεται ὀργή καὶ σὲ πνίγει καὶ δὲν ξέρεις πὸν νὰ ξεσπάσεις μυστήριο πράγμα ὁ ἄνθρωπος σαλάτα σκέτη μεγαλοπρεπὴς ἥρωας φουκαρὸς βάνανσος ἐπιτόλαιος ἄγιος γίγαντας νάνος σκουλήκι ἔρχεται λέει κονταμάρες φεύγει σιὸ λεφτὸ δὲν ἀφήνει διεύθυνση πὸν νὰ φάγεις μέσα στοὺς τάφους στὶς σκόνες αἰνιγμα μυστήριο νὰ πάρει ὁ διάολος πῶς καταντᾷ σιὸ τέλος ὁ ἄνθρωπος νὰ τοῦ πέφτουν τὰ σάλια νὰ χέζει ἐπάνω του νὰ μὴν καταλαβαίνει τί τοῦ λὲς μὰ τί νὰ πρωτοθυμηθεῖς ἀπὸ πὸν ν' ἀρχίσεις πὸν ἦρθαν ἐκεῖ μέσα καὶ περὶεργοὶ χωριάτες μὲ παρδαλὰ πονκάμια καὶ ζήτησαν τὸν μπαρμπα - Μήτσο γιατί ὁ μπαρμπα - Μήτσος κόντενε τὰ ἐκατὸ καὶ ἔπρεπε νὰ βάλει ἐπιτέλους ὑπογραφή νὰ μὴ χαθοῦν τὰ χιτήματα μὰ ὁ μπαρμπα - Μήτσος πὸν κόντενε τὰ ἐκατὸ ἐκεῖνος ὁ ἀγαθὸς γεράκος μὲ τὰ γλυκὰ μάτια δὲν ἄκουγε πιά ὁ φτωχοῦλης δὲν ἄκουγε καθόλου καὶ δὲν καταλάβαινε πολλὰ μόνο χαμογελοῦσε σὰν παιδάκι ποῖός ξέρεῖ τί σκεφτόταν ὁ μπαρμπα - Μήτσος ἐκεῖ πὸν κούωναν τὰ πόδια του ἐκεῖ πὸν τοῦ ποροῦσαν τὰ χέρια ποῖός ξέρεῖ πὸν νὰ ὁδοιποροῦσε σὲ ποιούς κάμπους ἀνθισμένους νὰ χάνονταν ποῖός ξέρεῖ καὶ ἔγιναν θηρία οἱ χωριάτες πὸν δὲν τοὺς καταλάβαινε ὁ γέρος καὶ δὲν ὑπόγραφε τὰ χαρτιά καὶ τὸν πίεσαν καὶ φώναξαν καὶ τοῦ κράτησαν τὸ χέρι νὰ ὑπογράψει μὰ ὁ γεράκος δὲν καταλάβαινε καλὰ οὔτε πὸν θυμόταν τὰ χιτήματά του καὶ χαμογελοῦσε παρᾶξενά, χαμογελοῦσε σὰν παιδάκι τοῦ δημοτικοῦ καὶ ἔγιναν ἄπραχοι οἱ πονηροὶ χωριάτες καὶ ξαναπήγαινε πολλὲς φορὲς καὶ τίποτα δὲν κατάφεραν ὥσπου μιὰ μέρα δὲν τὸν ἐβρό-κανε πιά γιατί ὁ μπαρμπα - Μήτσος εἶχε φύγει τὴν περασμένη νύχτα σιὸν ὕπνο του ἡσυχᾶ ἄκακα χωρὶς νὰ τὸ πεῖ πουθενά καὶ ἦταν πιά ἓνα τόσο δὰ πραγματάκι μιὰ χούφτα κόκκαλα μιὰ σιωπὴ μεγάλη γιατί κανεὶς δὲν ἐνδιαφέρθηκε πὸν ἔφτυσ' ἐκεῖ μέσα τὸ γάλα τῆς μάννας του πὸν τὸν παρᾶχωσαν σιὸ τέλος βιαστικὰ ὅπως - ὅπως σὲ μιὰ γωνιὰ χωρὶς ὄνομα χωρὶς ἡλικία καὶ πάει ὁ γεράκος μὲ τὰ γλυκὰ μάτια πίσω ἀπ' τὶς κόκκινες παπαροῦνες καὶ τὸν ἄνεμο πάει πικραμένος καὶ οἱ μέρες ἐκεῖ μέσα δὲν περνοῦσαν δὲν περνοῦσαν οἱ μέρες ἐκεῖ μέσα καὶ δὲ θὰ τελειώσω ποτὲ μὲ τούτῃ τὴν ἐπὶθελή γιατί οἱ γριοῦλες ἦταν κονθάρια ὀλοστρόγγυλα ἔγκαταλειμμένες ἐνυλασμένες γύρω ἀπὸ μιὰ προϊστορικὴ ὀσμία χωρὶς ξύλα οἱ γριοῦλες οἱ «μπαμπες» πὸν μαζεύονταν καὶ μιλοῦσαν μοναχὲς τοὺς αἰῶνες ὀλόκληρους χαμηλόφωνα γιὰ τὰ περασμένα καὶ ἀναστέναζαν γιατί ἡ θύρα τοὺς ἦταν πάντα κλειστή δὲν ἀνοίγε πιά ἡ θύρα τοὺς μόνο καὶ γάτες πὸν χάνονταν σι' ἀντικονὰ χαλάσματα μόνο καὶ βρωμόγατες πὸν ἔοικον πεινασμένες στὰ χαλάσματα καὶ ἄχ ἡ καρδιά ἡ φτωχὴ καρδιά μὲ τ' ἄδεια ποτάμια καὶ τὴ μονοικὴ μακρινὴ περασμένη ἡ μητέρα νὰ χαμογελάει σιὸ κατῶφλι γιατί τὸ κοριτσάκι μὲ τὶς ξανθὲς πλεξοῦδες χό-

ρενε στο δρόμο έπαιζε με τις πέτρες γιατί το κοριτσάκι ή μικρή Δουίζα ήταν ή-
χος λησμονημένος ήχος παράξενος καταποντισμένη λίμνη και το φως να κάθεται
στα νούφαρα θολό ένα πρωινό ανέγγιχτο γεμάτο μυστήριο ή πάχνη στα δέντρα γυ-
μνή γιατί όλα περνούν και φεύγουν κι έτσι είναι πάντα ο άνθρωπος μια κιθάρα
το απόγεμα μια παράξενη κιθάρα που τραγουδάει φως και θάνατο. χιλιάδες παπα-
ροῦνες κι ο άνεμος φορτωμένος κόκκινες λέξεις γιατί ο άνθρωπος έτσι ξεχνιέται
γίνεται πέτρα ντουβάρι κουρέλι τον ξεχνούν σβήνει και δεν χρειάζονται ὁμορφα
λόγια γιατί ή καρδιά επιμένει να ταράζεται ὡς το τέλος να χτυπάει σάν ἄδειο κα-
σόνι κι ο άνθρωπος να μὴ χάνεται να ὑπάρχει πάντα ένα τεράστιο τριαντάφυλλο
ἐπάνω στην ἄβυσσο μια κραυγή που πυροπολεῖ το χάος.

Μα ἐγώ ἀγαπάω τούς γέροντες ἐκεῖ μέσα. Πολύ τούς ἀγαπάω ἐκείνους τούς ἄκα-
κους γέροντες, ὅπως όλα τὰ παλιά λησμονημένα πράγματα.

ΑΛΩΣΗ

Στή χώρα μου πληθαίνουν τὰ Μουσεία
και οἱ θάλασσες πού ἀργοπεθαίνουν.
Πληθαίνουν οἱ τουρίστες και οἱ μετανάστες.
Και μένω πληγωμένος σέ ἠχωρυχεῖο
ὅπου με κύμβαλα ἀλλόγλωσσοι βακχεύουν
και οἱ σάρκες μας με δαγκωσιές καρπίζουν.
Ὁ θρῆνος μεσουράνησε τῆς μάνας.
Τό δάκρυ της προσμένω νὰ τρυγήσω
τὴν ἄλωση ποτάμι γιὰ νὰ πνίξω.

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

Τὸν ἀπαρνημένο χορὸ τῶν ζαρκαδιῶν
σιγογυρίζω πάνω σέ χιονοσωρούς μόνος.
Δὲν εἶμαι νεκροθήρας σέ θεῶν ἐστίες
μὴδ' ὁμόκλινος ἀδελφοκτόνων προδομένων
ἀπὸ ξενοταξίματα και τάματα ἀγίων.
Οὐδ' ὁ χλοίστης τῆς τέφρας τῶν ὄνείρων.
Κραυγὴ λαοῦ ψηλώνω τῶν ἐφήδων τὴν ὀργή.
Τὸ ξέρω, οἱ Δρυάδες στὰ ἐφτασπάθητα δέντρα
προσμένουν τῶν παιδιῶν τὰ παιχνιδίσματα
γιὰ νὰ προσευχηθοῦν στὸν ἥλιο. Γυρίζω
ψηλοδρόντης τὰ ρουμάνια νὰ μερέψω.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ARCHIBALD MACKEISH

Μετάφραση ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΝΙΑ

ΤΟ ΙΣΠΑΝΙΚΟ ΨΕΜΜΑ

Αὐτὸ θὰ πληρωθεῖ.

Τὰ δάκρυα δὲν πληρώθηκαν μ' αὐτὸ θὰ πληρωθεῖ.

Τὰ δάκρυα τῆς Μαδρίτης, τῆς Βαρκελώνας, τῆς Βαλένθιας —

Τὰ δάκρυα δὲν πληρώθηκαν.

Τὸ αἷμα τῆς Γκουέρνικα, τοῦ Μπανταχόθ, τῆς Ἀλμερία —

Τὸ αἷμα δὲν πληρώθηκε.

Τὰ δάκρυα στεγνώσανε στὰ πρόσωπα.

Τὸ αἷμα στέγνωσε στὴν ἄμμο.

Τὰ δάκρυα δὲν πληρώθηκαν: τὸ αἷμα δὲν πληρώθηκε.

Αὐτὸ θὰ πληρωθεῖ.

Ἐπειδὴ δὲ μιλοῦν οἱ ἄντρες τῆς Γκουέρνικα,

Ἐπειδὴ σιωποῦν τὰ παιδιὰ τῆς Ἀλμερία,

Ἐπειδὴ εἶναι βουθές οἱ γυναῖκες τοῦ Μπανταχόθ

Εἶναι βουθές, φωνὴ δὲν ἔχουνε, φωνὴ δὲν ἔχουνε

Βουλῶσαν τὰ λαρύγγια τους ἀπὸ τὴν ἄμμο κείνου τοῦ τόπου,

Καὶ δὲν μιλοῦν, ποτὲ δὲν θὰ μιλήσουνε καὶ

Τὰ παιδιὰ τῆς Ἀλμερία δὲν σαλεύουν τὰ παιδιὰ,

Ἀσάλευτα θὰ μένουν στὸν αἰῶνα κεῖνα τὰ παιδιὰ

Τὰ κορμιά τους εἶναι τσακισμένα, τὰ κόκκαλά τους εἶναι τσακισμένα

Τὰ στόματά τους εἶναι —

Ἐπειδὴ εἶναι νεκρά, βουθά, μουγγά,

Μὴ θαρρεῖς

Πῶς δὲν θὰ βροῦν ἀπόκριση.

Μὴ θαρρεῖς

Ἐπειδὴ τὸ αἷμα δὲν βρῆκε ἀπόκριση

Τὸ ψέμμα δὲν θὰ πληρωθεῖ.

Μὴ θαρρεῖς

Ἐπειδὴ τὰ δάκρυα δὲ βρῆκαν ἀπόκριση

Τὸ ψέμμα δὲν θὰ πληρωθεῖ.

Μὴν τὸ θαρρεῖς.

Αὐτὸ θὰ πληρωθεῖ.

Αὐτὸ θὰ πληρωθεῖ μὲ τὸν
καιρό.

Ἔχουμε καιρό.

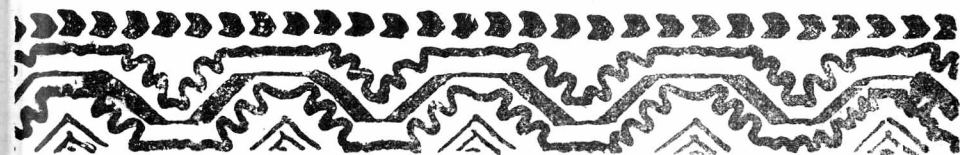
Οἱ νεκροὶ ἔχουν καιρὸ σ' αὐτὲς τὶς πόλεις.

Στὸ Μπανταχόθ, στὴ Γκουέρνικα, στὴν Ἀλμερία.

Μποροῦν νὰ περιμένουν: ἔχουν πολὺν καιρό.

Ἔχουμε καιρό.

Μποροῦν νὰ περιμένουν.

ΓΙΑΝΝΗ Α. ΣΑΚΕΛΛΙΩΝΑ

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ*

Όμως ή κατ' έξοχήν σάτυρα του πολιτικού μας βίου βρίσκεται σιδ διήγημα «οί Χαλασχωρήδες»¹⁰². Πρόκειται για ένα διήγημα μεγάλο σέ έκταση, αλλά πιδ μεγάλο σέ άξία. Ένα διήγημα — σταθμός στή λογοτεχνική παραγωγή του Παπαδιαμάντη, μὰ καί για τή νέα μας λογοτεχνία. Δέν ξέρω νά ύπάρχει προηγούμενο — ή καί κατοπινò — παράδειγμα τέτοιου είδους πολιτικής πεζογραφίας. Πολιτικές άπόψεις έχουν μετουσιωθεί σέ πολλά διηγήματα, όμως νά είκονίζεται σ' ένα άπ' αυτά τόσο ζωντανά, τόσο λεπτομερειακά μιά ολόκληρη πολιτική έκλογή, είναι ένα παράδειγμα (καί μαζύ ένα κατόρθωμα) μοναδικò στή νέα μας λογοτεχνία. Οί τύποι καί οί ένότητες σπαρταριστά δοσμένα, ύποτελούν τή συγκλονιστική άποτύπωση τής προεκλογικής έκστρατείας σιδν καιρό του καί μαζύ μιά δυνατότητα για ίχνηλάτηση τών έκρηκτικών προεκτάσεων, πού μπορούσε νά έχει (όπως καί είχε) για τò μέλλον του Τόπου αύτ ή πρακτική του κοινοβουλευτιοιού. Τόσο πού κι έδω νά μὴν πρόκειται για τύπους, πού τούς πλάθει τò δημιουργικό ταλέντο του συγγραφέα, αλλά για πρόσωπα άληθινά πού γράφουν αύτ ή θλιβερή για τόν Τόπο ιστορία. Στὴν άναγγελία τής πρώτης δημοσίευσής τους στήν «Άκρόπολη» (12 Αύγουστου 1892) γράφει, άνάμεσα στ' άλλα ó Βλάσης Γαβριηλίδης: «Ό Παπαδιαμάντης είναι γνωστός είς τούς άναγνώστας τής «Έφημερίδος», τής «Έστίας» καί τής «Άκροπόλεως». Τά διηγήματά του έκρίθησαν πάντοτε ως ύψιστης πρωτοτυπίας, δυνατής γραφικότητας καί έξόχου φυσικότητος. 'Άλλ' οί «Χαλασχωρήδες» νομίζομεν ότι θα καταλάβουν πρωτίστην θέσιν έν τή διανοητική παραγωγή του συγγραφέως δια τήν ψυχολογικήν έπιβολήν καί τήν ήθολογικήν έννοιάν των. Τά έκλογικά μας ήθη περιγράφονται μετὰ τής αύτ ής άληθείας καί δυνάμεως, μεθ' ής τὰ άγγλικά ήθη είς τόν Πίκουϊκ του Δίκενς. Όλη ή φυσιολογία, ή μάλλον ή στρατηγική, ή καλύτερον ή έμποροληστρική τών έκλογών έναποταμιεύθη έν κρουσταλλώδει καταστάσει είς τò διήγημα αύτό. Τύποι καί ήθη καί τρόποι καί ιδέαι άποτυπούνται πιστότατα. Ό Παπαδιαμάντης είναι συγγραφεύς τής νεωτάτης σχολής τής λεγομένης ύπαιθρίου, χωρίς έννοείται νά χωρή είς τὰ άκρα αύτ ής, άφοϋ τόση ποίηση μετὰ τόσης φυσικότητος ρέει έκ τής γραφίδος του, ώστε πολλάι σελίδες του τόν αναβιβάζουν μάλλον είς τόν όρίζοντα τής Όλλανδικής σχολής έν τή γραφική τέχνη...»¹⁰³.

Κύριο πρόσωπο του διηγήματος ó ψηφοφόρος. Ό άνώνυμος κι ó έπώνυμος. Αύτός πού γλεντάει τήν έκλογή του κι αύτός πού άγανακτεϊ (ó πρώτος άνήκει σέ μιά έλάχιστη μειοψηφία, πρόκειται για τούς δυò φίλους, τόν Κωσταντή τόν Καλόβολο καί τò Γιάννη τής Χρυσάφως, ένw ó δεύτερος είναι ó

* Συνέχεια έκ του προηγούμενου, σελ. 516 καί τέλος.

102. Βλ. 'Αλ. Παπαδιαμάντη όπ.π. τόμος 2ος σελ. 7. Δέν αναφέρομαι στὰ «Δυò τέρατα», διήγημα πού γράφτηκε στὰ 1907, άφοϋ τò περιεχόμενό του είναι τò ίδιο σχεδόν με κείνο τών «Χαλασχωρήδων», χωρίς βέβαια νά έξαντλείται ó Παπαδιαμάντης ούτε με τò ένα ούτε με τò άλλο.

103. Βλ. 'Αλ. Παπαδιαμάντη όπ.π. τόμος 5ος σελ. 548—549.

μοναδικός κι ό άταίριαστος, ό μπάρμπα - Διοματάρης). "Άλλος τύπος είναι κείνος πού περιμένει τόν κομματάρχη γιά νά τού δοθεί, ό Θανάσης ό Τσιρογιάννης, πού υποδέχεται τόν κομματάρχη μέ τούτα τά λόγια: «Μά βέβαια έσείς δέν έφανήκατε κανένas σας, ούτε σεις, ούτε οί άλλοι... Είπα κι εγώ μαθέ, γιατί δέν μου μιλεί κανένas;...»¹⁰⁴ κι ό άλλος πού θέλει νά τόν κοροϊδέψει και δέν τó μπορεί: «...Ό δυστυχής Σπληνογιάννης, πού δέν ένεθυμείτο νά εύρέθη ποτέ εις δυσχερεστέραν θέσιν. Εύρίσκετο άντιμέτωπος τριών έχθρών, ών ό φοβερώτερος βεβαίως ήτο ή σύζυγός του. Μεμονωμένους καθ' ένα έκαστον, άν τούς είχε συναντήσει, ήτον ικανός, διá τής ψευτικής, τού μόνου όπλου, όπερ άπέμεινεν εις τούς χωρικούς, όπως άνταγωνίζονται κατά τόσων πολιτικών ή βιωτικών πιέσεων και διωγμών (όπλον τó όποιον άκονίζεται δις τής έβδομάδος εις τά Πταισματοδικεία και τά Είρηνοδικεία, όπου ό χωρικός γίνεται σωστός βλαχοδικηγόρος), νά τά βγάλη πέρα φενακίζων και τούς τρεις κατά πρόσωπον, φασκελώνων και τά δύο κόμματα έκ τών νύτων, και όρκιζόμενος καθ' έαυτόν νά μαυρίση όλας τάς κάλπας τών αυτοκλήτων άντιπροσώπων τού δυστυχούς λαού τού τόσο δεινοπαθούντος και τυραννουμένου...»¹⁰⁵.

Τέλος εκείνος «πού άκούει στό κρυφό» (αυτός δηλ. πού πληρώνεται γιά τήν ψήφο του) κι εκείνος, πού άηδιασμένος φωνάζει τó «κυάμιων άπέχεσθαι» (και πού άποτελεί μιάν άλλη μοναδικότητα μέσα σ' όλη αυτή τήν προσπάθεια τού έκμαυλισμού τών συνειδήσεων). Θα μάς πεί μέ τó στόμα τού Παπαδημούλη, πού δέν έκφράζει παρά τίς δικές του άπόψεις: «...Η δωροδοκία, τήν όποίαν βλέπεις τόσο γενικευμένην ως έκλογικόν όπλον, είναι, κατ' έμέ, τó μικρότερον κακόν. "Οστις όμως δυσφορεί επί ταύτη, άς μη μετέχη τού έκλογικού άγώνος, μήτε ως έκλογεύς, μήτε ως έκλέξιμος. «Κυάμιων άπέχεσθαι...»¹⁰⁶

"Άλλο πρόσωπο έξ ίσου σημαντικό μέσα στόν έκλογικόν άγώνα είναι ό κομματάρης. Ό Λάμπρος ό Βατούλας κι ό Μανώλης ό Πολύχρονος. Οί άνθρωποι πού γυρίζουν πόρτα μέ πόρτα, σπίτι μέ σπίτι και πλασσάρουν τó έμπόρευμα τής έκλογής. Άναζητούν τόν ψηφοφόρο (τόν πελάτη και μαζί τó θύμα τού έμπορίου τους) κι άγωνίζονται νά τού άγοράσουν τήν ψήφο του όσο φτηνότερα μπορουν. Πρόκειται γιά ένα παράξενο έμπόριο, γιά μιá σύμβαση περισσότερο πολύπλοκη άπ' αυτήν πού οί νομικοί όνομάζουν άμφοτεροβαρή¹⁰⁷, άφου ό καθένας (πωλητής και άγοραστής, κομματάρης και ψηφοφόρος, ύποψήφιος και κομματάρης, ύποψήφιος και ψηφοφόρος) έχουν διάφορες ιδιότητες μέσα σ' αυτήν τήν άπίστευτη συναλλαγή: «...Ό Λάμπρος ό Βατούλας (ή Φαταούλας) κι ό Μανώλης ό Πολύχρονος κι άλλοι μερικοί, πέφτουν μέ τά μουτρα στη λαδιά, στό μουχτι κι ήξεύρουν πώς νά κυνηγουν τó πλιάτσικο. Έχουν βλέπεις αυτοί, οί διάβολοι, τόν τρόπο νά τά κάνουν πλακάκια. Άν

104. Βλ. 'Αλ. Παπαδιαμάντη όπ.π.π. τόμος 2ος σελ. 19.

105. Βλ. 'Αλ. Παπαδιαμάντη όπ.π.π. τόμος 2ος σελ. 22.

106. Βλ. 'Αλ. Παπαδιαμάντη όπ.π.π. τόμος 2ος σελ. 57. 'Ο Παπαδιαμάντης μάς περιγράφει τόν Παπαδημούλη δίνοντάς του τή δική του φιογούρα και τίς δικές του άπόψεις γιά τήν πολιτική τού Τόπου του. «Ό δέ έξ αρχής όμιλών έκάλειτο Λέανδρος Παπαδημούλης, και κατήγετο έκ τού τόπου. Είχε κατέλθει μετά πολλά έτη νοσταλγός έξ 'Αθηνών, όπου συνήθως διέτριβεν άσχολούμενος εις έργα ουχι παραδεδεγμένης χρησιμότητος».

107. «'Αμφοτεροβαρής» είναι ή σύμβαση εκείνη στην όποία κάθε συμβαλλόμενος είναι μάς «δανειστής» και «όφειλέτης».

ἐρωτᾷς κι ἀπὸ κοντραπούντους κι ἀπὸ μπουλούκια κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ βγάλῃ πλώρη μαζί τους...»¹⁰⁸.

Μιὰ ἄλλη ἐνδιαφέρουσα μορφὴ κομματάρχη ἦταν ὁ Μανουῆλος ὁ Στεριωμένος «καλὸς κτηματίας σύμβουλος τοῦ Δήμου ἰσοβίος, τόσον, ὥστε μίαν φορὰν μόνον, ὅταν ἦλθεν δέκατος τέταρτος, ἦτοι δεύτερος ἐπιλαχών, ὁ ἥσκιος του ἦ ἡ καλὴ του μοῖρα ἐψωμόφαγεν μετ' ὀλίγας ἐβδομάδας δύο πρὸ αὐτοῦ ἐπιτυχόντας καὶ οὕτως εἰσῆλθεν εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ὡς ἐνεργὸν μέλος. Ἦτο δὲ ἄνθρωπος μὲ ἐμπροσθὴν, διότι ἤξευρε νὰ κάμῃ «εὐκολίας» εἰς τοὺς χωρικοὺς. Μίαν ὁκᾶν ἀχύρου ἔδιδε τὸν χειμῶνα ἐκ τῆς προμηθείας του, μίαν ὁκᾶν κριθῆς ἐλάμβανε τὸ φθινόπωρον εἰς τὴν ἀποθήκην. Εἶχεν ὅλας τὰς ἀρετὰς τοῦ μῆρμυκος καὶ ὑπερεῖχεν αὐτοῦ κατὰ μίαν. Ὅτι ἦτο δανειστής. Μίαν ὁκᾶν ἐλαίας ἔδιδε τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν εἰς τὴν πτωχὴν χήραν, μίαν ὁκᾶν ἐλαίου ἐλάμβανε τὸ φθινόπωρον εἰς τὴν ἀποθήκην...»¹⁰⁹.

Ὁ τρίτος ἐνδιαφέρων «τύπος» τοῦ διηγήματος εἶναι ὁ ὑποψήφιος. Ἐκεῖνος ποὺ «ἀγωνιζόταν» γιὰ τὰ γενικὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα, κι ὁ ἄλλος ποὺ «ἐμοχθοῦσε» γιὰ τὰ δημόσια ἔργα τῆς ἐπαρχίας. «... Ὁ Γερωντιάδης ποὺ εἶχεν ἤδη ἀρνηθῇ πᾶν ρουσφέτιον εἰς τοὺς μὴ στενοὺς του φίλους, διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τὰ γενικὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα. Ὁ δὲ Ἀλικιάδης εἶχε διατελέσει καὶ αὐτὸς βουλευτὴς ἄλλοτε καὶ εἶχε διακριθῇ. Δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ πηγαίνει στὰ χαμένα. Ἦθελε «σίγουρες δουλειές». Ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐξοδεύσῃ καὶ δεκαπέντε χιλιάδας, καὶ εἴκοσι χιλιάδας διὰ νὰ ἐπιτύχῃ. Ἀλλὰ δὲν ἐπετοῦσε τὰ λεπτὰ «στὸ βρόντο». Ἦτο βέβαιος ὅτι ἐκλεγόμενος βουλευτὴς, θὰ ὠφελεῖτο εἴκοσι πέντε ἢ καὶ τριάντα χιλιάδας τὸ ὀλιγώτερον... Ἀ! ἦτο πολὺ «κουλοπετοωμένος». Ἐν πρώτοις, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ διορίσῃ ὑπάλληλον θὰ τοῦ ἔλεγε: «μὲ δίνεις τὰ μισά;» πρὶν ἀποφασίσῃ νὰ δώσῃ μπιλιέτο. Νέτα - σκέτα, «σίγουρες δουλειές». Καὶ ἂν κανεῖς κακομοίρης ἐτύγχανε νὰ τοῦ χρεωστῇ, ἀπὸ παλαιὸν καιρὸν, τίποτε ψωροδραχμές, θὰ τὸν διώριζεν ἐξαναγκάζων αὐτὸν νὰ ὑπογράψῃ ἐκ προκαταβολῆς πολλῶν μηνῶν ἀποδείξεις διὰ τοὺς μισθοὺς του, μὲ χρονολογίας ἡμερῶν μήπω ἀνατεिलाσῶν μέχρις ὑπερεξοφλήσεως. Ἀλλ' αὐτὰ ἦσαν δευτερεύοντα καὶ ἀνάξια λόγου. Ὅ,τι ἀπετέλει τὴν δύναμιν τοῦ Ἀλικιάδου ἦτο ὁ πόθος, ὅφ' οὐ ἐφλέγετο, νὰ φανῇ χρήσιμος εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δημοσίων ἔργων τῆς ἐπαρχίας. Ἐν πρώτοις ὑπῆρχεν ἡ ἐθνικὴ ὁδός, ἡ προκηρυσσομένη ἐκάστοτε ὡς μέλλουσα νὰ κατασκευασθῇ, παρὰ τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας πόλιν. Ἐκεῖθεν, ἂν ἐξελέγετο βουλευτὴς, θὰ εἶχε τὴν μερίδα τοῦ Λέοντος...»¹¹⁰. Αὐτὴν θάπαιρνε κι ἀπ' τὸ διορισμὸ τοῦ Ἐφόρου, τοῦ Λιμενάρχη, καθὼς κι ἀπ' τὴν ἐργολαβία γιὰ τὸ λιμάνι, ποὺ προκηρυσσόταν τὴς παραμονὲς τῶν ἐκλογῶν καὶ τὴν ἐγκατέλειπαν ὕστερα ἀπ' τ' ἀποτελέσματα.

Ἀκόμα εἶναι καὶ ὁ τρόπος τῆς ψηφοθηρίας. Ἡ μετάβασις ἀπὸ σπῆτι σὲ σπῆτι τῶν κομματάρχων, οἱ κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ, ὁ τρόπος τῆς δωροδοκίας τῶν ψηφοφόρων, οἱ προεκλογικὲς συγκεντρώσεις καὶ τέλος ἡ ψηφοφορία. Ὅμως ὅλα αὐτὰ εἶναι γνωστὰ στὶς γενικὲς τους γραμμὰς κι ὅσο κι ἂν δίνονται σπαρταριστὰ στὸ ἀφήγημα, ὅσο κι ἂν μὲ τὴ σάτυρα γίνεται μιὰ προσπάθεια διερεῦ-

108. Βλ. Ἀλ. Παπαδιαμάντη ὁπ.π.τ. τόμος 2ος σελ. 7.

109. Βλ. Ἀλ. Παπαδιαμάντη ὁπ.π.τ. τόμος 2ος σελ. 42.

110. Βλ. Ἀλ. Παπαδιαμάντη ὁπ.π.τ. τόμος 2ος σελ. 31—32. Ἐχει τὴν ἀσθησιμότητα, διαβάζοντας τοὺς «Χαλασοχώρηδες», ὅτι παρακολουθεῖς τὴν ἀνατομία τῶν σημερινῶν κοινοβουλευτικῶν μας πραγμάτων, μόνο ποὺ ἄλλαξαν τὰ πρόσωπα, οἱ μέθοδοι, οἱ συγκεκοιμένες ἐπιδιώξεις.

νησης οὐδὲ βάθος, δὲν εἶναι οὔτε τὸ ἡθογραφικόν, οὔτε μόνον τὸ σατυρικὸ μέρος, ποὺ ἔχουν ἐδῶ τὸν πρῶτον λόγον, δὲν εἶναι οὔτε τὰ συγκεκριμένα περιστατικὰ τῆς καθολικῆς δωροδοκίας, τῆς συναλλαγῆς, τῆς παραπλάνησης ἢ τῆς ἐξαπάτησης τῶν ψηφοφόρων. Ὅλα ἐτοῦτα εἶναι γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη τὰ συμπτώματα τῆς ἀρρώστιας, ποὺ κατ' αὐτὸν εἶναι ἡ πλουτοκρατία καὶ ὁ πιθηκισμὸς τῶν ξένων. Σωστότερα. Ὁ Παπαδιαμάντης πιστεύει, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀστική τάξις τῆς ἐποχῆς του, ποὺ τῆς ἔχει δώσει αὐτὸν τὸν χαρακτηρισμὸν ποὺ τῆς πάει (πλουτοκρατία), εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀλλοτριώνεται πρώτη καὶ πιθηκίζει ἀλλοιώνοντας τοὺς πνευματικοὺς ἀλλὰ καὶ τοὺς πολιτικοὺς χαρακτήρες τῆς μεταβυζαντινῆς Ἑλλάδας. Εἶναι ὁλόκληρο τὸ σύστημα τῶν δυνάμεων ἐκείνων, ποὺ ὁδηγοῦν στὴν συναλλαγή, τὴν ἀκηδία, τὴν ὀριστικὴ ἀλλοτρίωση, ποὺ κουβαλεῖ μαζύ της τὴ διάσπαση τῆς κοινωνίας τῶν προσώπων, τὴν ἠθικὴ κρίση, τὸ θάνατον τῶν θεσμῶν. Γιὰ τοῦτο καὶ δὲν ἀρκεῖται, μὲ τὸ στόμα τοῦ Παπαδημιούλη νὰ κηρύξει τὸ «κύμων ἀπέχεσθαι», μὰ προχωρεῖ πρὸ πέρα καὶ διαπιστώνει ἰδὸν καίριο πρόβλημα τοῦ νεοελληνισμοῦ, ποὺ εἶναι ἡ καινούργια ἡ πνευματικὴ τοῦ ὑποδούλου μετὰ τὴν ἀπεμπόληση τῶν θεσμῶν τῆς ἐθνικῆς τοῦ παράδοσης καὶ τῆς ἀποδοχῆς ξένων καὶ τούτων χωρὶς προηγούμενη μελέτη, κριτικὴ διεργασία καὶ ἀφομοίωση. Γιὰ τοῦτο τὴν ἴδιαν ἐποχὴ (1892), ἀναφερόμενος στὸν κοινοβουλευτισμὸν, θὰ κάνει τὴν πρὸ ἀληθινῆς διαπίστωση, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ σήμερον (ἀπὸ ἄλλης βέβαια σκοπιά), ἀλλὰ στὴν οὐσία τοῦ τοῦ ἴδιου, τὸ βασικὸ πρόβλημα τοῦ κυβερνητικοῦ μας συστήματος: «...»Α! Αἱ ἐκλογαί, αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἐπὶ ἐβδομήκοντα ἀσχολία μας, ἀφότου ἡλευθερώθημεν, δηλαδὴ ἀφότου μετῆλλάξαμεν τυράννους, τοὺς ὁποίους διὰ τῶν ἐκλογῶν φανταζόμεθα, ὅτι τοὺς ἀντικαθιστῶμεν τάχα συχνότερον, ὅπως μὴ ἀποδειχθῇ ψευδὲς τὸ δημῶδες λόγιον: "Ἀλλάξε ὁ Μανωλίδος κι ἔβαλε τὰ ροῦχ' ἀλλοιῶς..."¹¹¹.

Τί περιέχει περισσότερο ἢ διαπιστούμενη καὶ στὶς μέρες μας (μὰ καὶ σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ τῆς νεότερης ἱστορίας μας) κομματοκρατία, ποὺ κατατρῶει τὶς σάρκες καὶ ἀφανίζει τὸ πνεῦμα τοῦ λεγόμενου δημοκρατικοῦ μας πολιτεύματος, ἀφοῦ τὸ ἐκλογικὸ σῶμα βρίσκεται ἀκόμα μακριὰ ἀπ' τὴ διοίκηση τῶν θεσμῶν (ὅπως φυσικὰ καὶ τῶν κομμάτων), ποὺ δὲν ἔχουν δομὴ καὶ ὀργάνωση, ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ, ποὺ δὲν ἔχουν τέλος χαράζει συνεπῆ πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ ἰδεολογία; (ἐκτὸς βέβαια ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ φαῦλος κύκλος ἐπροχώρησε τόσο πολὺ, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζομε πιά, ποίος εἶναι ὁ τύραννος καὶ αἱ ποιεῖς ὁ τυραννόμενος — ὁ βουλευτὴς ἢ ὁ λαός, ἢ καὶ οἱ δυο — μέσα στὴ συνεχιζόμενη ἀλλοτρίωσή μας). Ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς λεγόμενης ἀπελευθέρωσής μας, τὰ κόμματα ἐκφράζουν ἄλλοτε καὶ μὲ τὸν νόμον τους, περισσότερο ὅμως μετὰ τὴν τακτικὴ τους, αὐτὸ τὸ «πνεῦμα τῆς ἀποικίας», ποὺ χαρακτηρίζει τὶς περισσότερες (ἂν ὅχι ὅλες) τὶς περιόδους τοῦ «ἐλεύθερου» δημόσιου βίου μας.

111. Βλ. Ἀλ. Παπαδιαμάντη ὁπ.π.π. τόμος 5ος σελ. 274. Δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο, ὅτι αὐτοὶ οἱ πολιτικοὶ ἀφορισμοὶ τοῦ Παπαδιαμάντη γίνονται μέσα σ' ἓνα θρησκευτικὸ ἄρθρον, ποὺ ἔχει τὸν τίτλον «Ἄϊ μου Γιώργη» (βλ. παραπάνω). Μέσα στὴ συνεχιζόμενη ἀλλοτρίωσή μας ἔχομε λησμονήσει πὼς ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι μὴ ὑπόθεση καθολικὴ, ἕνας τρόπος ζωῆς, καὶ ἀκόμα πὼς μεταφυσικὴ δὲν σημαίνει ἀπαρνηση τῆς φύσης, οὔτε τοῦ θημερινοῦ βίου, μὰ ἀγώνα γιὰ τὸν ἐξαγιασμὸν τοῦ. Ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι μὴ ὑπόθεση αἰωνιότητος καὶ σὺν τέτοιον ἔξιναι ἀπ' τὸν καθημερινὸ βίον μας, ἀπ' τὸ φυσικὸν καὶ ριβάλλον καὶ ἀπ' τὰ καθημερινὰ προβλήματά μας καὶ ἀγιάζοντάς τα μᾶς ὁδηγεῖ.

Στὴ συνέχεια τοῦ ἁρθροῦ τοῦ ὁ Παπαδιαμάντης φαίνεται ν' ἀποκλείνει πρὸς ἓνα

Ἀντίθετα, προχωρήσαμε περισσότερο στὸν ἴδιο δρόμο, ὥστε τὸ «πνεῦμα τῆς ἀποικίας» νὰ θεωρεῖται στὴν ἐποχὴ μας σὰν προοδευτικότητα, ἐνῶ θεωρεῖται «καθυστερήσιμη» καὶ «ἀντίδραση» ἡ ἀναζήτηση ποιότητας μέσα στὶς πηγές τῆς ρωμείκης παράδοσής μας. Τὸ ἴδιο ἐπίσης θεωρεῖται καὶ ἡ προσπάθεια γιὰ ἀνανέωση τοῦ δημόσιου καὶ ἰδιωτικοῦ μας βίου μὲ βάση τὶς ἀρχές καὶ τὶς ἀξίες, ποὺ ξεπηδήσαν ἀπ' τὶς δυὸ μεγάλες (ὅσο καὶ ἄγνωστες στοὺς πολλοὺς) περιόδους τῆς ἱστορίας μας: τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Τουρκοκρατία. Ὅμως ἡ διαμόρφωση τοῦ νεότερου βίου μας μὲ τὴ συνεχῆ αὐτὴ ἀπομάκρυνση ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀξίες καὶ τὶς ποιότητες καθὼς καὶ οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς ἀποστασίας μας, ἀποτελοῦν μιὰ πλήρη ἀπόδειξη γιὰ τὸ πόσο ἐπικαίρες καὶ σύγχρονες εἶναι πάντα ὅλες οἱ φωνές, ποὺ μᾶς καλοῦν σὲ ἀντίσταση (καὶ κυρίως πόσο ἐθνικές). Καὶ μιὰ τέτοια φωνὴ ὑπῆρξε κι ὁ Παπαδιαμάντης. Καὶ μάλιστα πρωτοποριακῇ. Κι ἐπὶ πλέον προφητικῇ. Ἦταν μιὰ φωνὴ τῆς δυναμικῆς ρωμείκης παράδοσής μας. Γιατὶ ὁ Παπαδιαμάντης ἦταν ἀκριβῶς αὐτό: Ἕνας Ρωμὸς μ' ὅλο τὸ πνευματικὸ καὶ τὸ ἱστορικὸ βάρος τῆς λέξης. Καὶ γιὰ τοῦτο τόσο νέος.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσω, ὅτι τούτη ἡ ἐργασία δὲν ἀποτελεῖ συστηματικὴ θεώρηση τῶν σύγχρονων πολιτικῶν διαστάσεων τοῦ ἔργου τοῦ Ἀλ. Παπαδιαμάντη. Δὲν ἔχει ἀκόμα τὶς ἀπαιτήσεις μιᾶς ὁλοκληρωτικῆς παρουσίας τῶν προβλημάτων μας, ποὺ στὸ ἔργο του ἐκφράστηκαν καὶ σὰν αἰτία ἀνησυχίας γιὰ τὸ μέλλον (τὸ πνευματικὸ) τοῦ Τόπου ἀλλὰ καὶ (προπαντὸς) σὰν ἀνάγκη αὐτογνωσίας. Εἶναι περισσότερο μιὰ ἀφορμὴ καὶ μιὰ σειρά ἀπὸ νύξεις. Ἡ συνέχεια ἀποτελεῖ χρέος τοῦ ἀναγνώστη. Αὐτὸς ἀφοῦ μελετήσῃ καὶ στοχαστεῖ ὅλα ἐκτὸς ταῦτα θὰ δεχτεῖ, θ' ἀπορρίψει, θὰ συρρικνώσῃ ἢ θὰ προεκτείνει αὐτὲς τὶς διαστάσεις. Εἶναι ἀκόμα ἀλήθεια πὼς αὐτὲς οἱ διαστάσεις, ποὺ ἀναζητήθηκαν στὸ ἔργο του, οὔτε οἱ μοναδικές εἶναι, οὔτε ὁ τρόπος ποὺ ἀναζητήθηκαν εἶναι ὁ μοναδικός. Ὁ ἐρευνητὴς (ἀλλὰ καὶ ὁ φιλέρευνος ἀναγνώστης) προεκτείνοντας τὴν ἀναζήτηση μπορεῖ νὰ βρεῖ στὸ ἔργο του ἕνα πλῆθος ἀπὸ στοιχεῖα — γιὰ τὸ ἴδιο θέμα — ποὺ ἐδῶ ἔχουν παραλειφθεῖ.

Πιστεύω ὅμως ὅτι στὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη ὑπάρχουν ὀρισμένα θεμελιακὰ στοιχεῖα (αὐτὰ ποὺ ἀναζητήθηκαν μὲ τὴν ἐργασία μου αὐτῇ), ποὺ ὅχι μόνον δὲν μπορούμε ν' ἀρνηθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ τους, μὰ ποὺ κάνουν τὸ ἔργο του καὶ νέο κι ἀναπάντεχο. Καὶ τοῦτα εἶναι: α) Ἡ ἀναγκαιότητα (στὴν ἐποχὴ μας περισσότερο) ν' ἀναζητήσουμε τὴν (πολιτιστικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ μας) ταυτότητα μέσα στὸν κόσμον τῆς χαμένης Ρωμοσύνης. Τί ἄλλωστε σημαίνει ἡ ὁμολογημένη στὴν ἐποχὴ μας ἀνάγκη, ν' ἀνοίξουμε ἕναν ἑλληνικὸ δρόμον πρὸς νέες

πολιτικὴ καθεστῶς «φωτισμένης δεσποτείας» γιὰ τὴν ἐποχὴ του (καὶ ποὺ δὲν ἦταν ἄλλωστε ἔξω τόπον καὶ χρόνον), ὅταν συμπληρώνει τὰ παραπάνω μὲ τὰ ἑξῆς: «Ὡς νὰ ἐχρειάζετο τίποτε ἄλλο, εἴμῃ εἰς βασιλεὺς, Χριστὸς Κυρίου, ὁ μόνος ἀρμόδιος νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συμβούλους καὶ τοὺς στρατηγούς του, καὶ ἐν μόνῳ τῷ «ἐν τούτῳ νίκῃ» ἰσχυρὸς καὶ ἀήττητος...».

Ὅμως θὰ ἤμασταν ἄδικοι ἂν δὲν ἀναζητούσαμε τὴν ἐρμηνεία τῶν λόγων τούτων τοῦ Παπαδιαμάντη στὶς ἀναζητήσεις του στοὺς παλιούς θεσμοὺς τοῦ Τόπου, ποὺ σημαίνουν πὼς δὲν τὸν ἐνδιέφερε τόσο ἡ δημοκρατία τῆς κορυφῆς, ὅσο θὰ προτιμοῦσε ἕνα δημοκρατικὸ πολίτευμα στὴ βάση. Στὸν Τόπον μας (καὶ γιὰ τοῦτο ἴσως ἔγραφε αὐτὰ ὁ Παπαδιαμάντης) ὁ κοινοβουλευτισμὸς ἐδημιούργησε μιὰ πλαστὴ δημοκρατία στὴν κορυφὴ μὲ ἀλλοτριώση τῆς δημοκρατίας τῆς βάσης.

πολιτικές ἐξελίξεις; Ὑποθέτω κι ἂν ἡ ὁμολογία αὐτῆς τῆς ἀνάγκης ἀποτελεῖ ἀκόμα ἓνα σύνθημα ἄδαιο συχνὰ ἀπὸ πνευματικὸ (ἀλλὰ καὶ πολιτικὸ) περιεχόμενο, καὶ ὅχι οὐσιαστικὴ παραδοχὴ τῆς ἀνάγκης γι' ἀναδρομὴ στὶς πνευματικές μας ρίζες καὶ μαζὺ ἀλλαγὴ καὶ ἀνανέωση μέσ' ἀπ' αὐτές. β) Ὑποθέτω καὶ ἂν ἀσφαλίσουμε τὴ δημοκρατικὴ μας ὁργάνωση μὲ τὴν τίμια κι ἐνεργητικὴ παρουσία μας μέσα στοὺς θεσμούς, ἡ ἀνάγκη ἐπίσης μιᾶς δημοκρατίας τῆς βάσης πρὶν ἀπ' ὅλα καὶ ὅχι τῆς κορυφῆς (ἀφοῦ ἡ πρώτη αὐτὴ προϋποθέτει τὴ δεύτερη). γ) Ὑποθέτω καὶ ἂν ἡ ὁμολογία τῆς ἀνάγκης μιᾶς ἐθνικῆς ἀφετηρίας, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ κείνη ποὺ ὑπῆρχε (καὶ χάθηκε) τὸν καιρὸ ποὺ ἄρχισε ἡ νεότερη περιπέτεια αὐτοῦ τοῦ Τόπου καὶ δ) τέλος ἡ παραδοχὴ ὅτι ἡ πολιτικὴ πορεία ἑνὸς λαοῦ πρέπει νὰ καθορίζεται — θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ — ἀπ' τὴν πολιτιστικὴν του παράδοση, τὴ ζωτανὴ λαϊκὴ του παράδοση, ποὺ εἶναι μιὰ δυναμικὴ πορεία μέσα στὸ χρόνο. Αὐτὴ ποὺ ζωποιοῖ, ἀνανεώνει τοὺς θεσμούς καὶ στερεώνει τὰ ἐλεύθερα πολιτεύματα τῶν ἀνθρώπων, χρησιμὴ πάντα γιὰ τὴν αὐτογνωσίαν μας (τὴν ἐθνικὴ καὶ τὴν ἀνθρώπιν), καθὼς εἶναι μιὰ ὑπόθεση ποιότητος. Τί ἄλλωστε σημαίνει πρόσφατη διαπίστωση σύγχρονου Ἑλλήνα πολιτικοῦ καὶ στοχαστῆ, ὅταν κηρύχνει: «...Θὰ χρειαστεῖ μιὰ μεγάλη Ὑξοδος, σὰν ἐκείνη ποὺ σημειώθηκε — μὲ τὴ μαγικὴ ράβδο τοῦ Μωϋσῆ — μέσα ἀπ' τὴν Ἑρυθρὰ Θάλασσα. Θὰ χρειαστεῖ μιὰ Ὑξοδος πρὸς ἓνα μέλλον, ποὺ νὰ ἔχει συνείδηση τοῦ παρελθόντος, νὰ διασώσει ἀπὸ κεῖ στοιχεῖα ζωῆς καὶ πνευματικὲς ἀξίες καὶ ταυτόχρονα νὰ προχωρήσει στὴν ἀντιμετώπιση τῶν κινδύνων, ποὺ προκαλοῦν τὰ νέα συστήματα ζωῆς — τὰ σχεδὸν ὑπερφυσικὰ συστήματα ζωῆς — ποὺ ἔχει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς κατασκευάσει...»¹¹².

Στὸν ἑοχάτο ὅμως «ρεαλισμὸς» τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ μᾶς ὀδηγεῖ σὲ μιὰ συνεχῆ ἀπώλεια τῆς ἱστορικῆς μνήμης, καὶ ὅπου ὁ ἀνθρώπος ἀλλοτριωμένος μέσα στὰ πρωτογνώριστα μεγέθη τῆς σύγχρονης ζωῆς ὠθεῖται συνεχῶς στὸ νὰ γκρεμίζει ἀδιάκοπα τὶς γέφυρες, ποὺ τὸν συνδέουν μὲ τὶς ποιότητες τῆς ἱστορίας του, μαντεύω τὴν ἀντίρρηση, ποὺ μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ γι' αὐτὴ τὴν Ὑξοδο πρὸς τὸ μέλλον μέσα ἀπ' τὶς ἀξίες τοῦ παρελθόντος. Μαντεύω τὴν ἀντίρρηση τοῦ στοχαστικοῦ ἀναγνώστη, τοῦ ἀνήσυχου ἀναγνώστη καὶ κατανοῶ τούτῃ τὴν ἔσχατη ἀπορία του: Τί θὰ γίνεῖ ἄραγε αὐτὸς ὁ κόσμος τοῦ Παπαδιαμάντη μέσα στὴν ἀλματικὴ πρόοδο τῆς ἐποχῆς μας, ὅπου τὰ πάντα τείνονται νὰ ἰσοπεδωθοῦν, νὰ μὴν ἐπιτρέπουν δηλαδὴ τὶς ἰδιαίτερες ἐθνικὲς φυσιογνωμίες καὶ παρουνσίες, ποὺ ἀκόμα ἐπιζοῦν στὴν ἐποχὴ μας, μιὰ ἐποχὴ ποὺ δὲν τῆς ἀνήκομε πὰ ἀφοῦ ἤδη δημιουργήσαμε (ἢ ὑποταχτήκαμε σὲ) μιὰ καινούργια, ποὺ ὅμως καὶ αὐτὴ δὲν εἶναι δικιά μας, ἀφοῦ δὲν τὴν ἔχομε κατακτήσει ὀλοκληρωτικὰ;

(Τούτῃ βέβαια ἡ ἀνησυχία ἰσχύει, ἂν δὲν συμβεῖ κάτι ἄλλο, ποὺ εἶναι ἐπίσης ὀδυνηρὸ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ἂν δηλαδὴ οἱ δυνάμεις καταστροφῆς, ποὺ κρύβει μέσα τῆς αὐτὴ ἡ πρόοδος, δὲν μᾶς ὀδηγήσουν ἀναγκαστικὰ σὲ μιὰ ἀνάστροφη πορεία).

Τὴν ἀπάντηση σὲ μιὰ τέτοια ἀντίρρηση τὴν ἀφήνω στὸ Στέλιο Ράμφο, ποὺ προσφέρει μιὰ καινούργια διάστασή του: «...Δὲν ὑπάρχουν, θὰ γράψει, περιθώρια γιὰ ἐξαιρέσεις σ' ἓναν διαπλανητικὸ πολιτισμὸ, ὅπως ὁ σύγχρονος, ὑπάρχουν ὅμως ὅλες οἱ δυνατότητες γιὰ μιὰ ἐνεργητικὴ συμμετοχὴ στὸ ζετύλιγμά του. Τὸ αἶτημα τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἀκριβὲς αὐτό, κι ἂν προτίμησε στὴν προσπάθειά του νὰ μᾶς ὀδηγήσει στὸ πνεῦμα τοῦ Παπαδιαμάντη, μᾶς τὴ μοῖρα τοῦ συγγραφέα ἀπ' τὸ ράσο τοῦ μοναχοῦ, εἶναι διότι μόνον ἔτσι θὰ

112. Βλ. Παναγιώτῃ Κανελλοπούλῳ «Μόνο μιὰ νέα Ὑξοδος θὰ σώσει τὴν κοινωνία» ἐφ. τὸ ΒΗΜΑ 13-3-77.

μπορούσε να τὸ ὑπηρετήσῃ. . . »¹¹³. Κι αὐτὸ τὸ αἶτημα θὰ τὸ ἔλεγα καὶ ἀκραῖο καὶ ἔσχατο, ἀφοῦ ὅσο νὰ φτάσουμε στὸ τελευταῖο αὐτὸ ξετύλιγμα τῆς ἐξέλιξης ὑπάρχουν καὶ ἄλλα αἰτήματα, ποὺ μπορεῖ ἀκόμα νὰ ὑπηρετεῖ ὁ λόγος τοῦ Παπαδιαμάντη.

Γιὰ τοῦτο καὶ κάθε φορὰ ποὺ τὸν μελετᾶμε, τὸν βρίσκομε καινούργιον, τὸν διαπιστώνομε παρόντα, τὸν χαιρόμαστε νέον. Κι αὐτὴ ἡ πνευματικὴ του νιότη εἶναι ἓνα κατόρθωμα, ἀποτέλεσμα μακρᾶς μαθητείας καὶ ἄσκησης, ὅχι μόνο γιὰ κείνους ποὺ μποροῦν — ὅσο ζοῦν — ν' ἀνανεώνονται, μὰ καὶ γιὰ τοὺς μεγάλους ποὺ μποροῦν νὰ εἶναι νέοι καὶ ὕστερα ἀπ' τὸ θάνατό τους. Μόνον ἔτσι θεωρώντας τὴν ἀνακυκλούμενη ἐπικαιρότητα τοῦ Παπαδιαμάντη μισὸν καὶ πλέον αἰῶνα ἀπ' τὴν ἀποδημίᾳ του «εἰς Κύριον», θὰ μπορούσαμε νὰ καθησυχάσουμε τὶς ἀνησυχίες τοῦ φίλου του Μαλακάση γιὰ τὴ μεταθανάτια καταξίωσή του (ἢ γιὰ τὴ διαρκῆ καὶ συνεχῆ του ἐπικαιρότητα), ὅταν λέει:

Καὶ σὲ ρωτᾶω καλέ μου ἀξέχαστέ μου
θὰ σὲ ξανάϊδω — πές μου — ἄλλη φορὰ
θὰ σὲ μαντέψω πουθενά ἢ ποτέ μου
καὶ σ' ἔχασα γιὰ πάντα, ἀληθινά;

Τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο — ἐκεῖνο! — σφραγισμένο
μὲ τὴ χρυσῇ σφραγίδα τοῦ φωτός
ἔσβησε, πάει, ἢ νὰ τὸ περιμένω
νὰ μὲ ξαναφωτίσει μ' ἄλλο φῶς;¹¹⁴

Ἀληθινὰ (ὅταν δὲν ἔχεις διαβάσει τὴν ἐπικεφαλίδα τοῦ ποιήματος) δὲν μπορεῖς νὰ ξεχωρίσεις ἂν μιλάει μόνο γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη ἢ (καὶ) γιὰ τὸ πνεῦμα τῶν ρωμείκων καιρῶν καὶ τῶν ρωμείκων τόπων (ποὺ μᾶς τὸ πρόσφερε κι ἐκεῖνος μὲ τὴ δική του ἐνεργητικὴ συμμετοχή), ἢ καὶ γιὰ τὰ δυό, ποὺ ὁ ἥλιος τους βασιλεύει στὴν ἐποχὴ μας, χωρὶς ὅμως τίποτε νὰ μᾶς πείθει, ὅτι δὲν ἔχουν τὴ δύναμη νὰ φωτίζουν ὁλόένα μ' ἓνα καινούργιο φῶς. Ἀφοῦ κι ἐκεῖνος κι ἡ Ρωμιόσύνη δὲν ἔχουν ἐκφράσει παρὰ τὸ πνεῦμα τῆς αἰωνιότητος.

113. Βλ. Στ. Ράμφου δπ.π. σελ. 53.

114. Βλ. Μ. Μαλακάση ΑΠΑΝΤΑ - ἐπιμέλεια Γ. Βαλέτα τόμος 1ος σελ. 203.

ΤΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΣΤΡΩΝ

Οί οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ
καὶ τὸ στερέωμα ἀναγγέλλει τὸ ἔργον τῶν
χειρῶν Αὐτοῦ...

Ψ. 18

Τὰ παλιὰ καλοκαίρια,
ξαπλωμένος τίς νύχτες στ' ἀλώνια,
θεωροῦσα ψηλὰ τὸ θαμπὸν οὐρανό,
ποὺ στολίζουν, ἀμέτρητα, τ' ἄστρα.

"Ενα γύρω βαθὺ τὸ σκοτάδι καὶ φόβος καὶ λύπη
σιγαλὰ μοῦ μιλοῦσαν μιλιές καὶ μηνύματα,
στὴ κρυφὴ τους μιλιὰ,
γιὰ δυσοίωνες ὥρες, καιροὺς σκοτεινοὺς,
γιὰ πορεία παράλογη στὸ ἄγνωστο μέλλον.

Ξαπλωμένος ἐπρόσμενα μήπως
ἀγροικῶ τῶν ἄστρων τὸ μίλημα,
τὴ μιλιὰ τῆς ἡμέρας στὴ νύχτα
καὶ τῆς νύχτας στὸ φῶς τῆς αὐγῆς.....

"Ὅπως τότες καὶ τώρα,
τὰ θερμὰ δειλινά, ποὺ ὁ ἥλιος,
κατακόκκινος δίσκος,
τὴ ψυχὴ μας πλακώνει μὲ λύπη καὶ φόβο,
τίς ἀνέφελες νύχτες
καὶ τὸ ξάστερον ὁμορφο χάραμα,
προσπαθῶ ν' ἀγροικῶ αὐτὴ τὴ μιλιὰ,
νὰ γνωρίσω τί λένε,
τί σκοποὺς στὸ ψαλτήρι τους γράφουν.....

Μήπως ψέλνουν ψαλμοὺς στὴν ἀγία Σοφία;
Μὴ θρηνοῦνε γιὰ λύπες καὶ φόβο
ποὺ πλακώνουν τὴ γῆ;
Μήπως εἶναι πικρὴ, ἀλγεινὴ ἀποκάλυψη
πολυτάραχου μέλλοντος,
μιὰ βεβαίωση πὼς τὸ προζύμι σὲ ὅλα
εἶναι τούτη ἡ λύπη κι' ὁ φόβος;

"Ενα γύρω μου φόβος καὶ λύπη
ἐθρηνόσανε τότες
μὰ καὶ τώρα θρηνοῦνε ὅπως τότες,
μὲ βαθιὰ σκοτεινὴ σιωπὴ μυστηρίου...

"Ἀς μπορούσα ν' ἀκούσω
τοὺς σκοποὺς ποὺ σφυρίζουνε τ' ἄστρα

καθώς τρέχουν χορεύοντας
 με ρυθμό κι' ἄρμονία
 καὶ σοφὴ συνοχή...

" Ἄς μποροῦσα ν' ἀκούσω
 τὴ μιλιὰ τῆς ἡμέρας στὴ νύχτα
 καὶ τῆς νύχτας στὸ φῶς τῆς αὐγῆς...

" Ὡ αἰώνιο φῶς, φώτισέ μου τὸ νοῦ,
 ποὺ βαθὺ τὸν σκεπάζει σκοτάδι,
 φώτισέ μου τὴν ἔρμη ψυχὴ,
 ν' ἀγροικήσω γιὰ λίγο
 τὰ σφυρίγματα τοῦτα,
 τίς ἀσύλληπτες τοῦτες μιλιές,
 ποὺ γεμίζουν τ' ἀπέραντο χάος,
 με σκοποὺς καὶ μηνύματα
 ποὺ ποτὲ δὲν θὰ νιώσουμε.

' Ἄλλ' ἀνέσπερο φῶς,
 ὅταν βλέπω ἐπάνω τὸν πυρογενῆ οὐρανὸ
 με τ' ἀμέτρητο πλῆθος τῶν ἄστρων,
 συλλογιέμαι, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος,
 ὁ ἀσήμενος κόκκος τῆς γῆς,
 ὥστε νὰ ἐνθυμεῖσαι αὐτόν; ..

I. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Η ΤΡΟΙΑ

Τὸ λήθαργο ἄφησε Ἀχιλλέα,
 καὶ τὸ σκοτάδι τοῦ θανάτου
 ἄσε στὸ παρελθὸν νὰ κεῖται,
 τὰ τιμημένα σου ὅπλα πάλι πάρε
 κι ἔλα με μᾶς νὰ πολεμήσεις.
 Τῆς Τροίας, μάθε, τὸ πολύθρυλο κάστρο
 ἀπόρθητ' ἀκόμα μένει στοὺς αἰῶνες,
 γιὰτὶ οἱ Τρῶες ποτὲ δὲ δέχτηκαν
 τὸ κάστρο τους οὐ μᾶς νὰ παραδώσουν.
 Κι εἶν' ἡ Τροία κάθε ἀνθρώπου
 μικρὴ μὰ καὶ μεγάλη ἀδυναμία
 ἓνα κάστρο ἀπόρθητ' ἀπ' ἔξω,
 π' αἰῶνες γώρα θαρρετὰ κρατεῖ.
 Εὐπνα, λοιπόν, ἀπ' τὸν ὕπνο σου
 ἀληομόνητε μαχητὴ Ἀχιλλέα,
 τὰ ὅπλα σου πάρε καὶ με μᾶς
 κοντὰ μας ἔλα, μαζὶ νὰ πολεμήσουμε.

ΔΗΜ. ΚΑΠΕΤΣΩΝΗΣ

SHIVA NAIPAUL

Μετάφραση: ΠΕΡΙΚΛΗ ΛΕΥΚΑ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ (διήγημα)

Τὰ διηγήματα «Ο Άνθρωπος του Μυστηρίου» καὶ «Ἡ Πολιτικὴ Ἀγωγή τῆς Κλαρίσσας Φόρμπες» δημοσιεύτηκαν στὴν Ἀγγλικὴ σειρὰ «Penguin Modern Stories» 1970 καὶ μετὰ τὴν ἄδεια τοῦ ἐκδότη, τὸν ὁποῖον εὐχαριστοῦμε θερμὰ, μεταφράστηκαν στὰ ἑλληνικὰ γιὰ νὰ δημοσιευτοῦν στὸ περιοδικό μας. Τὸ δεύτερο θὰ δημοσιευτεῖ σὲ ἐπόμενο τεῦχος μας. Ὁ συγγραφέας τῶν διηγημάτων αὐτῶν, Shiva Naipaul, γεννήθηκε στὸ Πόρτ - ὀφ - Σπάιν (Port of Spain) τοῦ νησιοῦ Τρινιντὰντ (Trinidad) τὸ 1945. Εἶναι ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ διάσημου μυθιστοριογράφου V. S. Naipaul. Τὸ 1964 πῆγε στὴν Ὁξφόρδη νὰ σπουδάσει Φιλοσοφία καὶ Ψυχολογία, ἀλλὰ τελικὰ πῆρε πτυχίο κινεζικῆς γλώσσας. Ἀρχισε νὰ γράφει λίγο πρὶν τελειώσει τὶς σπουδές του. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη ἐμφάνισή του στὴ δημοσιότητα. Τὸ πρῶτο του διήγημα ἦταν «Τὰ καλλιστεία». Ἐγράψε καὶ ἓνα μυθιστόρημα, «Οἱ Πυγολαμπίδες».

Ἡ Γκράντ Στρήτ μποροῦσε νὰ καυχίεται γιὰ ἀρκετὰ μαγαζιά: ἓνα μπακάλλικο, ἓνα βιβλιοπωλεῖο ποὺ πουλοῦσε κυρίως κλασσικὰ εἰκονογραφημένα, ἓνα καφενεῖο καί, ἂν ἦταν κανεὶς ἀρκετὰ εὐθυμος, μποροῦσε νὰ ὑπολογιστεῖ καὶ τὸ ταβερνάκι γιὰ ρούμι στὴ γωνιά (γνωστὸ μετὰ τὸ ὄνομα Pax Bar). Τὰ Σαβῶατοκύριακα ἔρχονταν ἓνας μ' ἓνα κάρρο ζεμμένο σ' ἓνα γαϊδουράκι, τὸ ἄραζε στὴ γωνία καὶ διαλαλοῦσε τὴν ἰνδικὴ καρύδα. Ὁ ἐμπορικὸς χαρακτηρὸς τῶν δρόμων εἶχε ἀναπτυχθεῖ γρήγορα ἀλλὰ μετὰ τὴν πλήρη συγκατάθεση τῶν κατοίκων. Τὸ ἐμπόριο τραβοῦσε τοὺς ξένους καὶ τὸ ἀδιάκοπο ρεῦμα κυκλοφορίας σὲ πλημμύριζε συγκίνηση καὶ γίνονταν πηγὴ περηφάνειας. Σιγὰ σιγὰ μιὰ ὁμάδα ὀργανοπαίχτες ἐγκαταστάθηκε σὲ μιὰ αὐλὴ συμπληρώνοντας ἔτσι τὴ φυσιογνωμία τοῦ δρόμου. Ὡστόσο, πολὺ πρὶν συμβοῦν αὐτὰ τὰ πράγματα, ἡ Γκράντ Στρήτ εἶχε μόνο τὸν κ. Ἐντουῖν Γκρήν, «τσαγκάρη καὶ μπαλωματὴ», ποὺ τὸ ἐργαστήρι τοῦ ἦταν τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα μέχρι τὶς τελευταῖες μεταναστεῦσεις.

Ἀπ' τὴν ἀρχὴ - ἀρχὴ οἱ γείτονες θεωροῦσαν τὸν κ. Γκρήν διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους. Καὶ εἶχαν δικαιολογίες γι' αὐτό. Ἡ Γκράντ Στρήτ ζοῦσε μιὰ ἀνοιχτὴ, κοινοτικὴ ζωὴ. Ἡ ἀπομόνωση ἦταν ἄγνωστη καὶ ἂν κανεὶς τὴν ἐπιζητοῦσε τὸν κοροΐδευαν. Καὶ γι' αὐτὸ εἶχαν πάλι δικαιολογίες. Ἡ σταθερὴ ἔλλειψη ἀπομόνωσης εἶχε ὀδηγήσει τελικὰ σὲ ἓνα σημεῖο ποὺ δύσκολα μποροῦσε κανεὶς νὰ ξεχωρίσει τὴν ἰδιωτικὴ περιουσία. Κανεὶς δὲν ἦταν, οὔτε μποροῦσε νὰ εἶναι, σίγουρος τί ἀνῆκε σὲ ποῖον ἢ ποιὸς ἀνῆκε σὲ ποῖον. Καὶ ἂν μπερδεύαν τὰ ὑλικά ἀντικείμενα, ὅπως εἶναι τὰ ποδήλατα, ἄρχιζαν τὸν καυγά. Ἄν μπερδεύαν τὰ παιδιὰ, πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ ποδήλατα στὴ Γκράντ Στρήτ, ἔδειχναν κάποια ἀνοχή στὶς συνηθισμένες ἀμφιβολίες πατρότητας. Μερικοὶ νέοι, γιὰ νὰ δείξουν τὸν ἀνδρισμὸ τους, διεκδικοῦσαν παιδιὰ ποὺ δὲν ἦταν δικά τους, ἐνῶ ἄλλες φορές, ὁ ἀληθινὸς πατέρας κρύβονταν. Κανεὶς δὲν ἀνησυχοῦσε, ἀφοῦ ὅπωςδήποτε τὸ παιδί θὰ τὸ ἀπορροφοῦσε τελικὰ ἡ ζωὴ τοῦ δρόμου. Οἱ ρομαντικὲς σχέσεις, ἀληθινὰ συγκεχυμένες, ἦταν περισσότερο πρόσκαιρες παρὰ εὐθραυστες, καὶ ἡ πλημμύρα τῶν ξένων ἐπιτάχυνε τὴν τάση αὐτή. Δυστυχῶς τὰ ἀποτελέσματα ἦ-

ταν τότε πιό δυσάρεστα. Ἡ Γκράντ Στρήτ ἦταν κοινὴ γιὰ ὅλους ἀλλὰ ὡς ἕνα σημεῖο. "Ἀν μιά ἀπὸ τὶς γυναῖκες τῆς δημιουργοῦσε μιά ὁποιαδήποτε σχέση με ἕναν ἄνδρα ἄλλου δρόμου, αὐτὸ τὸ ἔβλεπαν με μεγάλη δυσαρέσκεια. Τὸ παιδί ποὺ θὰ ἔρχονταν στὸν κόσμο γίνονταν τὸ κέντρο ἐχθρότητας. Τὸ θέμα δὲν ἦταν φυσικὰ ἢ πατρότητα στὴν αὐστηρή της ἔννοια. Σὲ ποῖο δρόμο ἀνῆκε τὸ παιδί; Αὐτὸ ἦταν τὸ πρόβλημα ποὺ ἀναθεε τὸν καυγὰ με λύσσα καὶ μανία.

Ὁ κ. Γκρήν τοὺς εἶχε μπεῖ στὴ μέση σὰν ξένο σῶμα. "Οχι μόνον ἦταν παντρεμένος, ἀλλὰ ἡ γυναῖκα του, μιά γυναῖκα πορτογαλικῆς καὶ νεγρικῆς καταγωγῆς, ἦταν μελαψή, ὁμορφὴ καὶ «καλλιεργημένη». Ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα, ὅταν ὁ κ. Γκρήν ἐκλείνει τὸ μαγαζί του, ἐκεῖνη ἔβγαζε ἕνα καβαλλέτο στὴν αὐλὴ καὶ ζωγράφιζε μιά ὥρα. Ἡ ἀδυναμία τῆς ἦταν πλεούμενα νὰ βυθίζονται σὲ τρικυμισμένες θάλασσες καὶ βάζα με λουλούδια. Στὴν ἀρχὴ ὁ δρόμος εἶχε μαζῶχτεῖ με ἱεροπρέπεια γύρω τῆς καὶ παρακολουθοῦσε. Ἐκεῖνη διασκέδαζε με τὴ σαστιμάρα τους.

— Κυρία, γιατί ζωγραφίζετε με τέτοια σκοτεινιά;

— Εἶναι τὸ φῶς. Ἔχει ἕνα ἰδιαίτερο φῶς αὐτὸ τὸ τροπικὸ λυκόφως ποὺ τὸ βρίσκω τόσο . . . τόσο ζωογόνο.

Ὁ τόνος τῆς ἦταν ξενικὸς καὶ ὅταν μιλοῦσε ὁ κόρφος τῆς φούσκωνε σὰν ἀπὸ στεναγμὸ φανερόνοντας κάποιον καταχωνιασμένο πάθος. Αὐτὸ ἐντυπωσίριζε τὸ ἀκροατήριό της. Ἡ κ. Γκρήν πῆγαινε συχνὰ καὶ στὴ Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη. Τὰ κυριακάτικα πρωῒνὰ ὁ δρόμος τὴν ἔβλεπε νὰ ἀγωνίζεται κάτω ἀπὸ τὸ βάρος μισῆς ντουζίνας βιβλίων, καὶ τὰ κρατοῦσε ἔτσι ποὺ νὰ φαίνονται καθαρά οἱ τίτλοι. Οἱ γυναῖκες, καθισμένες στὰ μπροστινὰ σκαλιὰ τῶν σπιτιῶν τους, γελοῦσαν με κάποια δυσπιστία ἀνακατωμένη με δέος καὶ τῆς φώναζαν, «γρήγορα θὰ διαβάσεις ὅλα τὰ βιβλία, ποὺ ἔχουν στὴ βιβλιοθήκη. Μετὰ θὰ χρειαστεῖ ν' ἀρχίσεις νὰ τὰ γράφεις μόνη σου». Ἡ κ. Γκρήν, με τὸ μαρτύριο στὸ πρόσωπο, ἐξαφανίζονταν μέσα στὴν αὐλὴ τῆς.

Ὅλα αὐτὰ ἦταν ἀρκετὰ περιέργα, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ φούντωνε πραγματικὰ τὴν περιέργεια τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τοῦ δρόμου ἦταν ἡ στάση τῆς γιὰ τὸν κ. Γκρήν. Δὲ μπορούσαν νὰ τὴν καταλάβουν. Δὲν τοὺς εἶδαν ποτὲ μαζί. Τὴν ἡμέρα, ὅταν οὗτος χτύπαγε καρφιὰ με τὸ σφυρὶ στὸ μαγαζί, αὐτὴ δὲ φαίνονταν πούθενά, ἐνῶ τὸ ἀπόγευμα, ὅταν αὐτὴ ἔκανε ζωγραφικὴ, αὐτὸς με τὴ σειρά του ἔδειχνε πῶς τὸν κατάπινε ἡ σιωπὴ τοῦ σπιτιοῦ τους. Αὐτὴ ἡ σιωπὴ ἦταν μιά ἄλλη αἰτία ποὺ ἔβαζε σὲ σκέψη. Ἦταν μιά ἀφύσικη καὶ ἀσυνήθιστη σιωπὴ ποὺ πολλοὶ πίστευαν πῶς ἦταν κατὰ κάποιον παράξενο τρόπο ἕνα συμπλήρωμα τοῦ καταιπνιγμένου πάθους ποὺ πίστευαν πῶς διέκριναν στὴ φωνὴ τῆς κ. Γκρήν.

Ὡστόσο ἡ ἀμηχανία καὶ ἡ ἀπορία ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ τοῦ δρόμου νὰ ζητήσουν τὴ λύση στὸν ἄντρα τῆς. Δὲν ἦταν δύσκολο νὰ ξεδιαλύνουν αὐτὰ τὰ ἀσυνάρτητα φαινόμενα. Ὁ κ. Γκρήν ἦταν πολὺ μαῦρος, ἄσχημος, καὶ δὲν εἶχε τίποτε ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ σημάδια κουλτούρας ποὺ εἶχε νὰ παρουσιάσει ἡ γυναῖκα του. Με αὐτὴ τὴν ξερὴ ἐξήγηση ὅμως δὲ λύνονταν τὸ πρόβλημα. Αὐτὸ δὲ μπορούσαν νὰ τὸ χωνέψουν. "Ετσι ἄρχισε σιγὰ - σιγὰ νὰ δημιουργεῖται ἡ πεποίθηση πῶς ὁ κ. Γκρήν ἦταν κάτι ἄλλο ἀπ' ὅ,τι φαίνονταν. Δὲν ἦταν κὰν τσαγκάρης. Ἀντίθετα, ἦταν ἄνθρωπος με πολὺ μεγάλη μὀρφωση ποὺ διάλεξε αὐτὸ τὸ ταπεινὸ ἐπάγγελμα ἀπὸ βαθιὰ καὶ φιλοσοφικὴ ἀγάπη γιὰ τὴν «ἀπλὴ ζωή». Ὁ κ. Γκρήν, ἰσχυρίζονταν, ἐπαναστατοῦσε στὴν ὑποκρισία καὶ στὶς ἄχρηστες παγίδες τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ. Γιὰ κάμποσο καιρὸ ἐπίσης ἦταν τῆς μόδας νὰ ὑποστηρίζουν τὴ θεωρία πῶς ὁ κ. Γκρήν ξόδεψε πολὺ χρόνο ὡς μέντιουμ, αὐτὸ ὅμως τὸ ἐγκατέλειψαν γρήγορα σὰν πολὺ ἀπίθανο. Πάντως αὐτὸ δὲν ἐμπόδιζε νὰ τὸν μεταβάλλουν σὲ ἄνθρωπο τοῦ μυστηρίου.

Τὸ μαγαζί του ἔγινε κέντρο φαντασιολογίας γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ δρόμου. Ἦταν ἓνα μικρὸ παράπηγμα μπροστὰ στὸ σπίτι (μιὰ ἐπέκταση πάνω σὲ παλούκια) στὸν ἴσκιο μιᾶς ψηλῆς χουρμαδιάς. Πάνω ἀπὸ τὴν πόρτα εἶχε μιὰ ταμπέλλα ποὺ διαλαλοῦσε πὼς αὐτὸς «μποροῦσε νὰ ταιριάζει ὅλα τὰ νούμερα καὶ νὰ ἱκανοποιεῖ ὅλα τὰ γούστα». Ἦταν ἓνα κομμάτι ρητορικῆς. Ἀπ' ὅσο ἤξεραν ὅλοι, κανεὶς δὲν εἶχε παραγγεῖλει ποτὲ στὸν κ. Γκρήν νὰ φτιάξει ἓνα ζευγάρι παπούτσια· ἀπλῶς τὰ ἐπιδιόρθωνε. Στὸ βάθος ἓνας σωρὸς ἀνακατωμένα ἀζήτητα παλιοπάπουτσα γιομάτα σκόνη. Σ' ἓνα γυρτὸ τραπέζι τακτοποιοῦσε αὐτὰ ποὺ τοῦ ἔφερναν τελευταῖα γιὰ διόρθωμα καί, πάντα στὴν ἴδια θέση, ἓνα ἀμερικάνικο ἐμπορικὸ περιοδικὸ τοῦ 1950. Ὁ κ. Γκρήν δούλευε μακριὰ ἀπὸ τὸ φῶς. Κάθονταν σ' ἓνα πάγκο, κρατώντας ἀρκετὰ λεπτὰ καρφάκια ἀνάμεσα στὰ δόντια του καὶ τραβώντας ἓνα κάθε φορὰ γιὰ νὰ τὸ καρφώσει μὲ πολὺ μεγάλη προσοχὴ στὸ παπούτσι ποὺ κρατοῦσε. Κάθε ποὺ θὰ χτύπαγε ἓνα καρφὶ ἐξέταζε τὸ παπούτσι ἀπὸ ὅλες τὶς γωνίες καὶ κουνοῦσε μελαγχολικὰ τὸ κεφάλι του. Τὰ παιδιὰ, μαζωμένα κοντὰ του, ἀπολάμβαναν τὶς μυρουδιὲς ἀπὸ τὰ δέρματα στὰ διάφορα στάδια ἀποσύνθεσης καὶ ἀπὸ τὰ μπουκάλια, μὲ κόλλα ποὺ ἀπλώνονταν ἀνοιχτὰ δίπλα του.

Σιγά - σιγά, ἀπ' τὴν κουβέντα του μὲ τὰ παιδιὰ, συγκολλώντας κομματάκι - κομματάκι γεννήθηκε μιὰ εἰκόνα ἀπὸ τὰ περασμένα του. Εἶχε ζήσει πολλὰ χρόνια στὴ Βραζιλία, ὅπου ἐργάζονταν σὲ μιὰ φυτεία μὲ καουτσουκόδεντρα. Ἐκεῖ εἶχε γνωρίσει τὴ γυναῖκα του, τὴν κόρη τοῦ ἐπιστάτη. Ἦταν ἓνας σκληρὸς ἄνθρωπος χωρὶς αἰσθήματα ποὺ κράταγε τὴν κόρη του πραγματικὴ αἰχμάλωτη καὶ τὴν ἔδερνε ταχτικά κι ἀλύπητα. Τὸν εἶχε θερμοπαρακαλέσει νὰ τὴν πάρει καὶ νὰ φύγουν — ἦταν ὁ μόνος ξένος ποὺ δούλευε στὴ φυτεία — κι ἔτσι τὸ ἔσκασαν μαζί γιὰ τὴ βρετανικὴ Γουϊάνα, ὅπου τοῦ χάρισε ἓνα παιδί, μιὰ θυγατέρα. Τὴν ἔβγαλαν Ρόζα. Μιὰ καὶ ὁ ἐπιστάτης εἶχε μετανοιώσει πιά καὶ αὐτοὶ δὲν εἶχαν στὸν ἥλιο μοίρα, ἔστειλαν τὸ κορίτσι στὴ Βραζιλία νὰ μείνει μὲ τὸν παπποῦ. Στὸ μεταξύ, ἄρχισαν νὰ κάνουν αἱματηρὲς οἰκονομίες γιὰ νὰ ἀγοράσουν ἓνα σπιτάκι κι ἔτσι ἔφτασαν στὸ Τρίνιδατ καὶ στὴ Γκράντ Στρήτ.

Ἡ μεγαλύτερη στενοχώρια τῆς ζωῆς του ἦταν ποὺ δὲν εἶδε ποτὲ τὴν κόρη του — «κοτζάμ γυναῖκα τώρα» — καὶ μόνο ἡ ἐλπίδα νὰ τὴν ξαναδεῖ ἦταν ποὺ τὸν κρατοῦσε «ζωντανό».

Αὐτὰ ἦταν μιὰ μακρινὴ κραυγὴ ἀπ' τὴν εἰκόνα ποὺ εἶχε συναρμολογηθεῖ. Καὶ ἐνῶ κανεὶς δὲν πίστευε σ' αὐτὴ τὴν ἱστορία, ἔβρισκαν πὼς εἶχε πραγματικὴ γοητεία, γι' αὐτὸ ἔκαναν πὼς πίστευαν τὸν κ. Γκρήν. Κι αὐτὸς τοὺς εὐκόλυνε σ' αὐτό. Ἦταν ὅ,τι κι ἂν ἤθελαν νὰ εἶναι: εὐγενικός, μαλακὸς καί, λίγο λυπημένος. Οἱ ἐκκεντρικότητές του τοὺς εὐχαριστοῦσαν, ἰδιαίτερα τὸ ντύσιμο σὲ εἰδικές περιστάσεις ποὺ ἦταν σταθερὸ καὶ ἄψογο. Φοροῦσε ἓνα κολλαρισμένο καὶ σιδερωμένο ἄσπρο τροπικὸ κουστόμι καὶ ἓνα καπέλλο ἀπὸ φελλό, καὶ ὅταν ἄρχισε νὰ βγάζει τὰ παιδιὰ βόλτα, οἱ ἄντρες ποὺ περιφέρονταν στὴ γωνία μουρμούριζαν καθὼς προσπερνοῦσε: «Κάντε ἄκρη γιὰ τὸν κυβερνήτη, παραμερᾶτε ὅλοι νὰ περάσει ὁ κυβερνήτης».

Τὶς Κυριακὲς ὁ κ. Γκρήν πήγαινε τὰ παιδιὰ στὸ Ζωολογικὸ κήπο καὶ στοὺς Βοτανικοὺς κήπους. Πήγαιναν νωρὶς τὸ ἀπόγευμα βαδίζοντας μὲ στρατιωτικὸ βῆμα σὲ σχηματισμὸ πίσω ἀπὸ τὸν κ. Γκρήν ποὺ προπορεύονταν ἀγέρωχα. Ὅταν ἔφταναν στὸ ψηλότερο σημεῖο τοῦ Κουήν Πάρκ Σαβάνα χάλαγε τὶς γραμμὲς καὶ μάζευε τὰ παιδιὰ γύρω του γιὰ νὰ τοὺς δείξει τὴ θάλασσα καὶ τὰ καράβια στὸ λιμάνι. «Οἱ Βραζιλιάνοι εἶναι σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση», ἔλεγε, «καὶ ἡ Βενεζουέλα, ποὺ μπορεῖς νὰ τὴ διακρίνεις ἀπὸ μερικὰ σημεῖα τὴν ἡμέρα ἂν δὲν ἔχει καταχνιά, εἶναι ἐκεῖ». Καὶ ἄπλωνε τὰ χέρια του ἔτσι ποὺ ἀγκάλιαζαν τὸ

λιμάνι καὶ πέρα τὴν ἀτλαζένια θάλασσα. Σὰν τέλειωνε αὐτὴ ἡ τελετουργία, περνοῦσαν τὸ δρόμο γιὰ τὸ Ζωολογικὸ κήπο. Φαίνονταν πὼς εἶχε ἰδιαίτερο γούστο μόνον γιὰ κεῖνα τὰ ζῶα ποὺ εἶχε δεῖ σὲ ἄγρια κατάστασι. «Καὶ λὲν πὼς εἶναι αὐτὰ τίγρεις; Ποιὸν πᾶνε νὰ ξεγελάσουν; Νὰ σᾶς πῶ ἐγὼ γιὰ μιὰ τίγρη ποὺ εἶδα στὴ Βραζιλία κάποτε». Καὶ ἄρχιζε ἓνα ἀτέλειωτο καὶ ἀκαταλαβίστικο παραμῦθι. Τὰ πουλιά, ὥστόσο, ἦταν ἡ ἀδυναμία του κι ἄγγιζε τὸ ζενιθ τοῦ λυρισμοῦ του ὅταν μιλοῦσε γι' αὐτά. «Λὲν πὼς εἶναι αὐτὰ παπαγάλοι; Ἔχω δεῖ ἄγριους παπαγάλους. Τὰ χρώματα τῆς Ἴριδας κι ἀκόμη περισσότερα ἐξαισία πλάσματα. Ἀνήκουν στὴ ζούγκλα». Καὶ σιάζοντας τὸ καπέλλο του τὰ πῆγαινε στὴ λίμνη τῶν κροκοδείλων, λὲς καὶ ἦταν προσωπικὴ προσβολὴ αὐτὸ ποὺ μόλις εἶχε δεῖ.

Μετὰ πῆγαιναν στοὺς βοτανικοὺς κήπους ποῦ, στὶς ἔξι ἡ ὥρα, ἦταν σχεδὸν ἄδριοι. Ἐκεῖ τὰ ἄφηνε νὰ ξεκουραστοῦν, κι ἐνῶ αὐτὰ ξάπλωναν στὸ γρασίδι ἐκεῖνος περπιπλανιόταν στὰ χαλικοστρωτά δρομάκια, κοιτάζοντας ψηλὰ τὰ δέντρα καὶ σκύθοντας πότε - πότε γιὰ νὰ διαβάσει τὶς ταμπέλλες στοὺς κορμούς. Καμμιά φορά, συγκλονισμένος ἴσως ἀπὸ κάποια ξαφνικὴ θύμηση ἐνὸς ξεχασμένου περιστατικοῦ ἢ τοπίου, παράταγε τὴν ἐξέτασι τῶν δέντρων καὶ ἀτένιζε ἀφαιρημένα τὴ σημαία ποὺ κυμάτιζε ἀπαλὰ πάνω ἀπὸ τὴ στέγη τοῦ σπιτιοῦ τοῦ κυβερνήτη, κρυμμένο κι αὐτὸ πίσω, ἀπ' τὶς πυκνὲς φυλλωσιὲς τῶν δέντρων. Τέτοιες στιγμὲς δὲν ἦταν δύσκολο νὰ πιστέψουν τὰ παιδιὰ πὼς αὐτὸς ἦταν πραγματικὰ ὁ κυβερνήτης καὶ πὼς αὐτὰ τὰ μέρη ἦταν δικὰ του.

Ὑπῆρχε στ' ἀλήθεια κάτι σὰν ιδιοκτησία τοῦ κ. Γκρήν ποῦ στέκονταν ἐκεῖ μπροστὰ τους, αἰχμάλωτος μιᾶς βασιανιστικῆς ἀνάμνησης. Ἀλλὰ ἓνα δυνατό φύσημα τοῦ ἀγέρα ἀνάμεσα στὰ δέντρα ἢ ἓνα τσάκωμα τῶν παιδιῶν καὶ ἡ μελαγχολία θὰ ἔμπαινε στὴ μπάντα, γιὰ νὰ φουντώσει πάλι καὶ νὰ ξεχειλίσει τὴν ἄλλη Κυριακή.

Ὁ ἴσκιος του μακρὺς ἀπλώνονταν μπροστὰ του πάνω στὸ μονοπάτι, καὶ ἡ σκληράδα ἀπ' τὰ ροῦχα του μαλάκωνε στὸ ἀπαλὸ φῶς. Ὁδῆγησε τὰ παιδιὰ ἀνάμεσα ἀπὸ μιὰ πλατιά δειντροστοιχία στὰ θερμότητια ποὺ ὑπῆρχαν τὰ πιὸ ἐξωτικά ἐκθέματα κι ἐκεῖ τοὺς ἔδειξε φυτὰ ποὺ καταβροχθίζουν ἔντομα, φρούτα ποὺ μιὰ δαγκωματιά εἶναι ἀρκετὴ νὰ σκοτώσει ἄνθρωπο, κι ἓνα δέντρο ποὺ «δάκρυζε». Ὁ κ. Γκρήν ἀργοπόρησε σ' αὐτὰ περισσότερο ἀπ' ὅσο ἐνδιαφέρονταν τὰ παιδιὰ. Οἱ βοτανικοὶ κήποι, τόσο ξένοι, τόσο ξεχωριστοί, δὲν φαίνονταν νὰ ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὸ δρόμο ποὺ εἶχαν ἀφήσει πρὶν ἀπὸ τρεῖς ὥρες. Ἦταν μιὰ ἀφθονία βαλμένη μὲ τάξη καὶ ἀπλωμένη σὲ μεγάλῃ ἔκτασι. Μιὰ σκιερὴ περιοχὴ στὸ κορεπέννο γρασίδι καὶ παράξενα φρούτα ποὺ τὰ ἔκανε ἀκόμη πιὸ παράξενα ἢ δυνατό γοητεία τοῦ κ. Γκρήν γιὰ μοχθηρία ποὺ τὰ παιδιὰ δὲ μπορούσαν νὰ χωνέψουν καὶ τὰ γέμιζε τρόμο καὶ φρίκη. Μερικὰ παιδιὰ ἔκλαιγαν, ἀλλὰ ὁ κ. Γκρήν ἀδιαφορώντας ἴσως γιὰ τὸν κίνδυνο, ἄγγιζε καὶ μύριζε τὰ πάντα ἀπολαμβάνοντας τὴ ζέστη καὶ τὶς δροσοσταλίδες τοῦ σιντριβανιοῦ, ἐνῶ τὸ φῶς ἔδινε μιὰ πρασινωπὴ ἀπόχρωση στὰ ροῦχα του καὶ στὸ καπέλλο καθὼς ἔπεφτε πάνω του ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς κληματαριὲς ποὺ σκαρφάλωναν στὶς ἄκρες τῆς τζαμαρίας καὶ ξεχύνονταν ἀπλωτὲς πάνω ἀπὸ τὴ στέγη. Δὲν ἔφευγε ἀπὸ κεῖ παρὰ μόνον ὅταν περνοῦσε κανένας ἐπιστάτης καὶ τοὺς ἔλεγε πὼς ἦταν ὥρα νὰ φύγουν.

Ἀν αὐτὲς οἱ ἐπισκέψεις δὲν ἦταν οἱ καθαρὲς ἀπολαύσεις ποὺ ἔπρεπε, καὶ πάλι εἶχαν ὄφελος κάνοντας παρέα μὲ τὸν κ. Γκρήν. Ἦταν πολὺ ἐπιδέξιος μαρκαδὸς καὶ ἔκανε σκαμνάκια, καρέκλες καὶ γραφεῖα ποὺ τὰ ἔδινε στὰ παιδιὰ. Ὅμως, τὸ πιὸ μεγάλο ἀπ' ὅλα τὰ προσόντα του ἦταν τὰ τηλέφωνα ποὺ μπορούσε νὰ κάνει μὲ σύρματα καὶ παλιά κονσερβοκούτια. Αὐτὸ τὸ πράγμα ἀνύψω-

νε περισσότερο τὴ δημοτικότητά του καὶ ταυτόχρονα τοῦ ἐπέτρεπε νὰ συνεχί-
ζει τὶς ἐκδρομὲς του στὸ Ζωολογικὸ κήπο καὶ στοὺς βοτανικοὺς κήπους.

Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ἡ Γκράντ Στρήτ ἄρχισε νὰ συνηθίζει τοὺς Γκρήν, ἀπονέμοντάς τους τὸ σεβασμὸ ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ μυστήριο. Δὲ μαζεύονταν πιά μπουλούκια νὰ χαζεύουν ὅταν ζωγράφιζε ἡ κ. Γκρήν, καὶ μολονότι οἱ χασομέ-
ρηδες φώναζαν ἀκόμα στὴ γωνία, «έρχεται ὁ κυβερνήτης», ὅταν φαίνονται ὁ κ. Γκρήν μὲ τὸ ἄσπρο κουστούμι του, τὸ ἔκαναν περισσότερο ἀπὸ κάποια ἐπιθυ-
μία νὰ κάνουν γνωστὴ τὴν παρουσία του καὶ λιγότερο ἀπὸ κακία. Ἀλλὰ οἱ Γκρήν, κατέληξε νὰ ἔχουν ἓνα κοινὸ σημεῖο μὲ τοὺς γείτονες: μοιράζονταν μα-
ζί τους τὸν ἴδιο τρόπο ζωῆς. Σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ κανεὶς δὲ γίνονταν ποτὲ πλουσιότε-
ρος ἢ φτωχότερος· δὲν ὑπῆρχαν δραματικὲς ἐπιτυχίαι ἢ δραματικὲς ἀποτυχίαι. Κανεὶς δὲν εἶχε ποτὲ σοβαρὰ προβλήματα. Βασικὰ ἦταν δειλοί. Ἀραὶ καὶ ποὺ ἡ Γκράντ Στρήτ ἔβγαζε κανένα μεγάλο ταλέντο, ὅπως παράδειγμα ἓναν ἀστυ-
νομικὸ, ἀλλὰ αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἐξαίρεση καὶ δὲ γίνονταν συχνά. Πάντως, ὅσο ἄσημος κι ἂν ἦταν ὁ δρόμος, εἶχε καὶ τοὺς ἥρωές του: τὸν ἄνθρωπο τῶν Γουέ-
στερν ποὺ πάντα ὑπερέχει καὶ τοὺς νικαίει ὅλους μὲ ἀποτέλεσμα ὁ νικημένος νὰ χάνεται καλπάζοντας στὸ ἡλιοθασίλεμα, ἀλλὰ μ' ἀξιοπρέπεια.

Οἱ Γκρήν ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποκύψουν σ' αὐτὸ τὸν τρόπο ζωῆς. Τὸ τσαγκα-
ράδικο συνέχιζε νὰ ἔχει τοὺς πελάτες του· ἡ κ. Γκρήν συνέχιζε νὰ ζωγραφίζει
πλοῖα νὰ κινδυνεύουν καὶ βάzza μὲ λουλούδια· ἡ ἴδια σιωπὴ κατὰπινε μιὰ τὸν
ἄντρα, μιὰ τὴ γυναίκα· καὶ ἡ χουρμαδιά, κρατημένη ἀπὸ τὰ ἴδια τῆς τὰ γερα-
τιά, δὲν ψήλωνε ἄλλο πιά. Οἱ σημαδιακὲς ἀλλαγές ποὺ γνώριζε ἡ Γκράντ Στρήτ
ἦταν τὰ καρναβάλια, οἱ γεννήσεις καὶ οἱ θάνατοι. Ὁ γάμος, ὅπως καὶ ὁ ἀστυ-
νομικός, ἦταν μιὰ ἐξαίρεση ποὺ σπάνια παρουσιάζονταν. Ἐφήμερες παιδικὲς
συντροφικίαι, ὁ Τσάρλι, ἡ Ὑδόννη, ἡ Σεϊλά, μαζώνονταν γύρω στὸν κ. Γκρήν κι
αὐτὸς τοὺς ἔμπαζε στὰ θαύματα τοῦ Ζωολογικοῦ καὶ τῶν βοτανικῶν κήπων κι
ἐκεῖνα ἔκλαιγαν ὅπως εἶχαν κλάψει καὶ οἱ πρόγονοί τους. "Ὅσο γιὰ τὸν κ. Γκρήν,
τὰ ἔβλεπε νὰ μεγαλώνουν, νὰ γίνονται μαανάδες καὶ πατεράδες ὑποτίθεται, νὰ
χάνονται ἀπὸ κοντά του πρὸς τὶς γωνιὲς τοῦ δρόμου καὶ τὰ σπιτοκάλυθα.

"Ἐτσι ὅταν ἡ κ. Γκρήν ἄρχισε νὰ δουλεύει σ' ἓνα γιαντρί, αὐτὸ θεωρήθηκε
παράβαση τοῦ κατεστημένου, καὶ ὅταν τὸν ἔβλεπαν νὰ ἔρχεται τὰ πρωινὰ νὰ
τὴν πάρει καὶ νὰ τὴ φέρνει πίσω τὰ ἀπογεύματα, αὐτὸ καταντοῦσε πιά νὰ τα-
ράζει τὴ γαλήνη. Γρήγορα ἔγινε φανερὸ πὼς τὸ ἀπωθημένο πάθος τῆς εἶχε βρεῖ
μιὰ διέξοδο. Ὑπῆρχαν ὅλα τὰ συμπτώματα. Ὅταν ὁ γιαντρί τὴν ἔφερνε στὸ
σπίτι τὸ ἀπόγευμα μιλοῦσαν πολλὴ ὥρα καὶ μὲ μεγάλη τρυφερότητα στὸ αὐ-
τοκίνητο πρὶν φύγει ἐκεῖνος, καὶ ἡ κ. Γκρήν, ποὺ ἦταν πάντα φιλική, ἂν καὶ ἀπὸ
μακριά, τώρα ἐγκατέλειπε κάθε φιλικὴ διάθεση. Ἡ μιὰ ἀλλαγὴ ἔφερνε τὴν ἄλ-
λη. Τὰ μαθήματα ζωγραφικῆς σταμάτησαν καθὼς καὶ οἱ ἐπισκέψεις τῆς στὴ βι-
βλιοθήκῃ τῆς Κυριακῆς. Ἀπ' αὐτὰ τὰ περιστατικὰ ἄρχισε νὰ χρονολογεῖται ἡ
ἐμπορικότητά ποὺ θὰ σάρωνε τὴ Γκράντ Στρήτ, λὲς καὶ ὑπῆρχε κάποιο εἶδος
μαγείας σ' αὐτὸ τὸ πράγμα ποὺ σχετίζονταν μ' αὐτὰ τὰ δυὸ γεγονότα. Κι ἀλή-
θεια ἔτσι ἔγινε. Ἀμέσως μετὰ τὸ δεσμὸ τῆς κ. Γκρήν τὸ «Pax Bar» καὶ τὸ μπακά-
λικο ἔκαμαν πρῶτα τὴν ἐμφάνισή τους. Μόνον ὁ κ. Γκρήν φαίνονταν νὰ μὴ κα-
ταλαβαίνει τί γίνονταν.

Δούλευε στὸ μαγαζί του ὅπως πάντα, χαμογελοῦσε καλόκαρδα στὰ παιδιὰ
καὶ τὰ πῆγαινε περίπατο. Πρόσεξαν δυστυχῶς πὼς τελευταῖα ἄρχισε νὰ φτιά-
χνει πολὺ περισσότερα τηλέφωνα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ.

Ἡ λύπη τοῦ κ. Γκρήν ἔπαψε νὰ εἶναι μόνο δική του. Ὁ δρόμος εἶχε τὶς ἀρχές του. Ὑπῆρχαν ὀρισμένα ὅρια μέσα στὰ ὁποῖα μπορούσε κανεὶς νὰ ἐνεργεῖ, καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀγραφους κανόνες στὴ σχέση τους με τὸν κ. Γκρήν ἦταν πῶς οἱ ἀρχές τους δὲν εἶχαν ἐφαρμογὴ γι' αὐτόν: Ὁ ρόλος του ἦταν νὰ ἐκτελεῖ. Ὅχι μόνο ἐνιωσαν πῶς ἡ γυναίκα του τὸν «ἀπατοῦσε» ἀλλὰ, ἰδιαίτερα, πῶς ὁ τρόπος ποὺ τὸ ἔκανε ἦταν βρώμικος. Γι' αὐτοὺς ἡ ἠθικὴ ἦταν ζήτημα φόρμας, «στύλ», καὶ δὲ συμφωνοῦσαν με τὸ στῆλ τῆς κ. Γκρήν.

Ἡ ἐμπορικὴ κίνηση τῆς Γκράντ Στρήτ προχωροῦσε με βῆμα γοργό, καὶ στὴν ὁρμὴ τῶν αὐτοκινήτων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἡχῶν τῆς ὀρχήστρας, οἱ Γκρήν ἔμεναν πίσω. Ἡ ὀρχήστρα ἦταν τὸ καμάρι τοῦ δρόμου καὶ πολὺ γρήγορα συγκέντρωσε τὴν ἀφοσίωσή του. Ἐπαιζαν κάθε βράδυ καὶ ἀξίζει νὰ τοὺς μαγνητοφωνήσεις. Τὸ ραδιόφωνο διαλαλοῦσε κι ἀπλῶνε τὴ φῆμη τους καὶ τελικὰ ἀκόμη καὶ Ἀμερικανοὶ τουρίστες ἔρχονταν νὰ θαυμάσουν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ μπορούσαν νὰ βγάλουν τόσο γλυκοὺς καὶ καταληπτοὺς ἤχους ἀπὸ λαδοτόμαρα. Ὁ κ. Γκρήν, ἀφοῦ ἡ πλημμύρα τῶν ἐπισκεπτῶν ἔρριξε στὴ σκιά τὰ προσόντα του, ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τὴ νεανικὴ συντροφιά. Τὰ τηλέφωνα ποὺ ἔφτιαχνε, ὅλο καὶ περισσότερα, ἔχασαν τὴν ἀγορὰ τους καὶ ἦταν σωριασμένα ἀκατάστατα πάνω στὸ ἐμπορικὸ ἀμερικάνικο περιοδικὸ τοῦ 1950. Ἐπρεπε νὰ προσελκύσει τὰ παιδιά στὸ μαγαζὶ καί, ὅπως πρίν, προσπαθοῦσε νὰ μιλήσει σ' ὅσα ἔρχονταν γιὰ τὴ ζωὴ του στὴ Βραζιλία καὶ τὴν κόρη του ποὺ λαχταροῦσε νὰ δεῖ, ἀλλὰ ἐκεῖνα ἦταν ἀνυπόμονα καὶ δὲ νοιάζονταν γι' αὐτὲς τὶς ἱστορίες. Προηγουμένως τὸν παρακαλοῦσαν γιὰ τὰ τηλέφωνα του κι ἐκεῖνος ἔπρεπε νὰ εἶναι συμβιβαστικός. Τώρα γιὰ νὰ τὰ κρατήσῃ στὸ μαγαζὶ του ἔπρεπε νὰ τοὺς ὑποσχεθεῖ πράγματα μεγαλύτερης ἐφευρετικότητος. Ἦταν σίγουρος πῶς τὴν ἄλλῃ μέρα θὰ ἔβλεπε τοὺς μόχθους του παρατηημένους στὸ πεζοδρόμιο ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι του ἢ νὰ τρῶν κλωτσιὰς στὸ δρόμο. Ἐπαψε νὰ κάνει τηλέφωνα καὶ τὶς Κυριακὲς ἔκανε νὸν περὶπιατὸς τοῦ μόνος. Καναδοὺ ἀνθρωποὶ θυμοῦνταν κι ἔλεγαν, «περνάει ὁ κυβερνήτης», ἀλλὰ κι αὐτὸ γίνονταν χωρὶς κανένα ἐνθουσιασμό, κι ὁ κ. Γκρήν λοξοδρομοῦσε γιὰ νὰ τοὺς ἀποφύγει.

Ἐνα πρωὶ κατέφθασαν κάτι ἐργάτες κι ἔκαμαν ν' ἀκουστοῦν οἱ πρώτοι θόρυθοι ἀπὸ τοὺς Γκρήν. Ἐνα πληθὸς μαζεύτηκε στὸ πεζοδρόμιο νὰ δεῖ. Γκρέμιζαν τὸ σπίτι. Ὁ κ. Γκρήν ἔμεινε ἀπαθής. Δούλευε στὸ μαγαζὶ τοῦ ὅλη μέρα μέσα στὸν πάταγο ποὺ ἔκαναν τὰ ξύλινα δοκάρια κι οἱ σιδερένιες λαμαρίνες.

Ἐφτασε κι ὁ γιατρός νὰ ἐπιστατήσῃ στὴν κατεδάφιση, φεύγοντας ἀργότερα με τὴν κ. Γκρήν, καὶ δυὸ φορτηγά, μιὰ ἐνέργεια ἀρκετὰ τολμηρὴ νὰ καλμάρει τοὺς γείτονες. Δὲν ὑπῆρχε ἡσυχία ἐκεῖνο τὸ βράδυ γιὰ τὸν κ. Γκρήν. Τὸ σπίτι ἦταν κιόλας ξέσκεπο κι ἔτσι τράβηξε γιὰ τὸ «Pax Bar».

Τὸν ἤξεραν ὅλοι ἐκεῖ μέσα καὶ γούρλωσαν τὰ μάτια με φανερὴ κατάπληξη ὅταν τὸν εἶδαν νὰ μπαίνει. Ἀγόρασε μισὸ μπουκάλι ρούμι καὶ κάθισε μόνος σὲ μιὰ γωνιά. Φοροῦσε τὸ ἄσπρο του κοστουμί καὶ δὲν ἔβγαλε τὸ καπέλο του. Κατὰ τὰ ξημερώματα κουνήθηκε ἀπ' τὴν καρέκλα του καὶ σηκώθηκε ζαλισμένος. Στερέωσε πιὸ καλὰ τὸ καπέλλο στὸ κεφάλι του καὶ τρικλίζοντας τράβηξε γιὰ τὴν πόρτα πιάνοντας τὶς ἄκρες ἀπὸ τὶς καρέκλες καὶ τὰ τραπέζια στὸ διάβα του. Οἱ λίγοι μεθυσμένοι ποὺ εἶχαν ἀπομείνει τὸν κοίταζαν με οἶκτο. «Καληνύχτα κυβερνήτη». Ὁ κ. Γκρήν βγῆκε στὸ σκοτεινὸ καὶ ἄδειο δρόμο. Μιὰ ἀλυσίδα κόκκινα, νυχτερινὰ φῶτα διατρυποῦσε τὸ σκοτάδι τῶν λόφων. Ἡ Γκράντ Στρήτ ἦταν ψεύτικη μ' αὐτὴ τὴν ἡσυχία. Ρίχνοντας μιὰ ματιὰ ψηλὰ στὰ φῶτα τοῦ δρό-

μου και στά κλειστά παντζούρια προχώρησε άργά για τὸ τσαγκάριο. "Έκανε πολλή ώρα νά βρεῖ τὰ κλειδιά. Στὸ μαγαζί δὲν εἶχε φῶς κι άναψε ένα κερι. Μισοφτιαγμένα τηλέφωνα ἦταν πεταμένα πάνω στὸν πάγκο καὶ τὸ τραπέζι. Σήκωσε ένα, ἔβαλε τὸ άκουστικό στ' αὐτὶ καὶ γέλασε. Τὸ βλέμμα του ἔπεσε πάνω στὸ ἔμπορικό περιοδικό. Τὸ ξεφύλισσε κοιτάζοντας τὶς διαφημίσεις. Τὸ Σωματεῖο τσαγκάρηδων τῆς Βαλτιμόρης διαφήμιζε τὴν ἱκανότητά του νά «ταιριάζει ὅλα τὰ νούμερα καὶ νά ἱκανοποιεῖ ὅλα τὰ γούστα». "Ο κ. Γκρήν ξαναγέλασε καὶ ἄφησε τὸ περιοδικό στὸ τραπέζι. "Εκλείσε τὴν πόρτα, ἔσθησε τὸ κερι, καὶ ἔαπλωσε στὸ πάτωμα νά κοιμηθεῖ.

"Όταν ξύπνησε οἱ ἔργατες εἶχαν πιάσει κιόλας δουλειά. "Ο γιατρός τοὺς ἔδινε ὁδηγίες. "Ο κ. Γκρήν ἑξέτασε τὸ κοστούμι του στὸ μισοσκόταδο. Εἶχε ἀλλάξει χρώμα καὶ στρογγυλές σκούρες πιτσιλιές ἔδειχναν ποὺ εἶχε πέσει ρούμι τὸ βράδυ ποὺ πέρασε. "Άρχισε νά τὸ βουρτσίξει, ἀλλὰ σὲ λίγο, σουφρώνοντας τὰ φρύδια του, παράτησε στὴ μέση τὴν προσπάθεια. "Άνοιξε άργά καὶ δούλεψε μέχρι τὸ γιόμα. Μετὰ ἔκλεισε καὶ πῆγε στὸ «Pax Bar». "Ήταν ἡ τελευταία φορά ποὺ ὁ "Εντουιν Γκρήν άνοιξε τὸ μαγαζί του νά δουλέψει.

"Ήταν ένα μικρὸ σπιτάκι καὶ σὲ τρεῖς μέρες ἡ κατεδάφιση τελείωσε. "Ο δρόμος ἄρπαξε ὅ,τι μπορούσε ἀπὸ τὶς στίβες ξυλείας ποὺ βρίσκονταν στὸ πεζοδρόμιο. Δὲν ὑπῆρχε κανεὶς νά τοὺς σταματήσει ἔκτὸς ἀπ' τὸ γιατρό, ποὺ κι αὐτός, μετὰ ἀπὸ ένα τσάκωμα ποὺ τοὺς ἀποκάλεσε «κουροῦνες», τοὺς ἄφησε νά παίρνουν ὅ,τι ἤθελαν. Σιγά - σιγά τὸ καινούργιο σπίτι ἔλαβε μορφή. "Ήταν μεγάλο καὶ ἔξφευγε ἀπὸ τὰ καθιερωμένα, σύμφωνα μὲ τὴ μόδα τῆς Καλιφόρνιας περικυκλωμένο ἀπὸ παρτέρια καὶ περίφραξη ποὺ τὸ χώριζε ἀπ' τὸ δρόμο. Οἱ ἑξωτερικοὶ τοῖχοι εἶχαν ζωηρὸ ροζ χρώμα, κι ἀντὶς γιὰ παράθυρα εἶχε ξύλινες γρίλιες. Εἶχε σφυρήλατες αὐλόπορτες μὲ σφυρήλατα φανάρια στὴν κορφή. "Αλλὰ ἡ πιὸ ἐντυπωσιακὴ καινοτομία ἦταν ἡ καμινάδα στὴ σκεπή.

"Η κ. Γκρήν γύρισε ὅταν τελείωσε. Συμπεριφέρονταν σάν νά εἶχε ἔρθει στὸ δρόμο, γιὰ πρώτη φορά. Τὰ δειλινὰ πότιζε τὰ λουλούδια, ἔνῳ ὁ γιατρός κατὰγίνονταν μὲ τὰ φυτὰ στὶς γλάστρες καὶ τὶς ὀρχιδέες ποὺ κρέμονταν ἀπὸ τὰ γεισώματα. "Ο κ. Γκρήν εἶχε ἑξοριστεῖ στὸ ἀπομονωτήρι του' τὸ μαγαζί του δὲν εἶχε πειραχτεῖ κι ἔτσι ἑτοιμόρροπο στέκονταν ἀκόμα ὀρθό, μιὰ παράξενη ἀντίθεση στὸν ἑκσυγχρονισμό ποὺ φαίνονταν νά ζυγιάζει τὰ φτερά ἀπὸ πάνω του ἑτοιμος νά τὸ καταβροχθίσει.

"Η Γκράντ Στρήτ εἶχε ἑγκαταλείψει πρὸ πολλοῦ τὶς αὐταπάτες γιὰ τὸν κ. Γκρήν. "Αλλωστε τὰ στοιχεῖα ἦταν τόσο συντριπτικά ποὺ δὲ χρειάζονταν καθόλου αὐτές τὶς αὐταπάτες. "Η πτώση τοῦ κ. Γκρήν ἦταν δημόσια καὶ φανερή, καὶ κάθε προσωπικὴ στενωχρία ποὺ μπορεῖ νά εἶχε ἀκόμα δὲ μπορούσε νά ἀντισταθμίσει ἢ νά κρύψει τὴν ταπεινώσή του. Τὸ μόνο ποὺ μπορούσαν νὰ δοῦν τώρα ἦταν ὁ ἀναπόφευκτος χωρισμὸς ποὺ τὸν παρακολουθοῦσαν μὲ ἀπάθεια. "Η Γκράντ Στρήτ εἶχε ἀναπαυμένη τὴ συνείδησή της. Εἶχε ἑκφράσει τὴ συμπάθειά της γιὰ τὸν κ. Γκρήν καὶ τὸν ἀποτροπιασμό της γι' αὐτὰ ποὺ ἔκανε ἡ γυναίκα του. Τώρα ὑπῆρχαν πολλὰ ἄλλα πράγματα ποὺ τραβοῦσαν τὴν προσοχή της.

"Ο κ. Γκρήν ἔμενε στὸ μαγαζί του. Τὰ γλεντοκόπια του, στὸ «Pax Bar» τελείωναν άργά τὸ βράδυ, καὶ καθῶς σέρνονταν στὸ δρόμα γιὰ τὸ σπίτι, τραγουδοῦσε φωναχτά, παύοντας μόνο γιὰ νά βλαστημήσει ὅταν μπερδεύονταν τὰ βήματά του. Πότε - πότε σκόνταφτε κι' ἔπεφτε καταμεσῆς στὸ δρόμο καὶ τότε ἔμενε ἐκεῖ γιὰ κάμποση ώρα ἀκίνητος. Μερικὲς φορές κατούραγε ἐκεῖ ποὺ ἦταν πεσμένος, ρουφώντας ὀλοένα ἀπὸ τὸ μπουκάλι ποὺ κουβάλαγε πάντα μαζί του.

«Εθγαζε τοὺς τελευταίους ρητορικούς του λόγους ἔξω ἀπὸ τὸ μαγαζί, μιὰ γελώντας καὶ μιὰ βλαστημώντας καθὼς κλώτσαγε τὴν πόρτα, ὥσπου τὴν παραβίαζε. Μετά, ξαφνικά, ἔγερνε πάνω στὸ φράχτη καὶ κοίταζε τὰ φρεσκοποτισμένα λουλούδια καὶ τὶς κουρτίνες ποὺ κρέμονταν στέρειες καὶ τεντωμένες στὸ καινούργιο σπίτι. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ μεσημέρι, μὲ τὸ κουστούμι του κουρελιασμένο καὶ παλιωμένο, ἀγνώριστο, μὲ τὸ καπέλλο του πατηκωμένο καὶ στριφογυρισμένο σὲ μιὰ παράξενη γωνία πάνω στὸ κεφάλι του, ἔβγαινε νὰ κάνει καὶ πάλι τὴ διαδρομὴ του στὸ «Pax Bar». Ἡ μεταμόρφωση τοῦ κ. Γκρήν εἶχε ἀπορροφηθεῖ γρήγορα ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Ὁ κόσμος εἶχε πλημμυρίσει τὴ Γκράντ Στρήτ ποὺ θὰ ἔπαιρνε πιὸ πολλὰ πράγματα ἀπὸ τὰ πειράγματα ἑνὸς μεθυσμένου.

Τὴν Κυριακὴ τὸ ἀπόγευμα ἔκανε ζέστη. Οἱ ἄνδρες στὴ γωνία εἶχαν ἀναζητήσει τὴ σκιά στὸ βιβλιοπωλεῖο, καὶ στὶς αὐλὲς τὰ παιδιὰ ἔπαιζαν ἐνῶ οἱ γυναῖκες κάθονταν μπροστὰ στὰ σκαλιά, κάνοντας ἀέρα καὶ κουτσομπολεύοντας. Ἡ ὀρχήστρα ἔπαιζε νυσταγμένα γιὰ τὸν ἑαυτοῦ της· τὸ «Pax Bar» δὲ θ' ἀνοίγε, μέχρι τὸ βράδυ. Ἡ Γκράντ Στρήτ ἡσύχαζε.

Οἱ χουρμαδιὲς ἦταν στὸν καιρὸ τους καὶ κάμποσα παιδιὰ μάζευαν τὰ φρούτα ποὺ εἶχαν πέσει ἀπὸ τὰ δέντρα καὶ ἦταν κατασπαρμένα στὴν αὐλὴ μπροστὰ ἀπὸ τὸ τσαγκάριο. Ὁ κ. Γκρήν τὰ κοίταζε ἀπὸ τὴν πόρτα. Τὰ μάτια του ἦταν κοκκινισμένα καὶ τ' ἀνοιγόκλεινε πονώντας στὸ δυνατό φῶς. Πλησίασε τὸ μπουκάλι μὲ τὸ ρούμι στὸ τραπέζι, τράβηξε τὴν τάπα καὶ ἤπιε κάμποσο. Μὲ ἕνα ἀχνὸ χαμόγελο καὶ κρατώντας ἀκόμα τὸ μπουκάλι πλησίασε τὰ παιδιὰ ποὺ μάζευαν χουρμάδες. Μάζεψε μιὰ χούφτα καὶ τὶς πρόσφερε σ' ἕνα κοριτσάκι. Ἐκεῖνο κούνησε τὸ κεφάλι ἀρνητικὰ καὶ τρέχοντας πρὸς τὰ πίσω ἄρχισε νὰ κλαίει. Τὰ ἄλλα παιδιὰ τὸ ἔβαλαν στὰ πόδια παρατώντας τὰ φρούτα ποὺ εἶχαν μαζέψει. Ὁ κ. Γκρήν γέλασε καὶ βγῆκε στὸ δρόμο. Κοίταξε τὸ σπίτι. Οἱ γρίλιες ἦταν ἀνοιχτές καὶ ἂν καὶ ἦταν θαμπὰ μπόρεσε νὰ διακρίνει πῶς οἱ τοῖχοι ἦταν σκεπασμένοι ἀπὸ πίνακες. Ἕνας ξεχώριζε ἀπ' τοὺς ἄλλους. Ἦταν ἕνα καράβι ποὺ φαίνονταν μόνο τὰ ξάρτια, ἔτοιμο νὰ τὸ καταβροχθίσει μιὰ φουρτουνιασμένη θάλασσα ποὺ ὑψώνονταν βουνὸ μπροστὰ του. Πέταξε τοὺς χουρμάδες στὸ πεζοδρόμιο καὶ τράβηξε τὸν ἀνήφορο. Στὴν περπατησιὰ του ἦταν προσεχτικὸς καὶ δισταχτικὸς. Τὸ παντελόνι του ἦταν κατουρημένο. Ρούφηξε μιὰ γουλιὰ ἀκόμη ἀπὸ τὸ μπουκάλι καὶ βάζοντας τὸ χέρι του στὸ μέτωπο γιὰ τὸν ἥλιο, κοίταξε ψηλὰ τὸν οὐρανό. Ὑπῆρχαν μόνο λίγα σκόρπια σύγνεφα, καὶ αὐτὰ μικρὰ καὶ ἄσπρα. Ἐπιτάχυνε τὸ βῆμα του σὰν εἶδε νὰ στρίβει στὴ γωνία ὁ πωλητὴς τῆς Ἰνδικῆς καρύδας μὲ τὸ κάρρο καὶ τὸ γαῖδαρό του.

Ὁ γαῖδαρος, ἕνα ξεμουτεμένο, σκυθρωπὸ, κατσιασμένο πλάσμα, εἶχε δεθεῖ σ' ἕνα μέρος μὲ ἀγριάδα. Ὁ κ. Γκρήν στάθηκε νὰ τὸν περιεργαστεῖ. Ἐβαλε τὸ χέρι του στὰ καπούλια καὶ τὸν χτύπησε χαϊδευτικά. Οἱ ἄνθρωποι στὸ κιόσκι τοῦ βιβλιοπωλείου γέλασαν. Ὁ κ. Γκρήν γύρισε νὰ τοὺς μιλήσει. «Καλεῖτε αὐτὸ γαῖδαρο; καμμένο πλάσμα! Ἐγὼ εἶδα ἄγρια γαῖδούρια...». Τὰ ὑπόλοιπα λόγια του πνίγηκαν στὰ χαχανιτὰ τους. Ὁ πωλητὴς τῆς καρύδας προχώρησε κατεπάνω του. «Κύριος, καλὰ θὰ κάνεις ν' ἀφήσεις ἡσυχο τὸ γαῖδαρό μου, ἀλλιῶς θὰ πᾶς... ἄντε νὰ μὴ σοῦ πῶ». Καὶ ἀνέμιση τὸ κοπίδι στὸν ἀέρα. «Φίλε, ἐγὼ ἤθελα ἀπλῶς νά...». Ὁ πωλητὴς μπέρδευε τὶς βρισιὲς ἀπ' τὸ θυμὸ του καὶ ὁ κ. Γκρήν, κουνώντας λυπημένα τὸ κεφάλι του, ρούφηξε λίγο ρούμι ἀκόμα καὶ ἔφυγε.

Στὸ Κουὴν Πάρκ Σαθάνα οἱ ἄνθρωποι ἔπαιζαν κρίκετ καὶ ποδόσφαιρο, καὶ τὰ ἄλογα προπονοῦνταν στὸ τρέξιμο κοντὰ στὸ στίβο. Οἱ οἰκογένειες ἀπ' ἔξω

πού έκαναν τόν Κυριακάτικο περίπατό τους περνούσαν γύρω από τόν ιππόδρομο. 'Ο κ. Γκρήν κάθισε σ' ένα παγκάκι κάτω από ένα δέντρο και τούς κοίταζε με μισοκλεισμένα μάτια. "Ένα ρολόι χτύπησε τέσσερες. "Ήταν κουρασμένος και νύσταζε. Χοντρός ιδρώτας μούσκευε τὸ πρόσωπό του και τὰ χέρια του. 'Η ζαλάδα από τὸ πιὸτὸ τοῦ πέρασε, ἀλλὰ ἡ κούραση μεγάλωνε πλείοτερο και δὲν ἔλεγε νὰ φύγει. "Άνοιξε τὰ μάτια του. Φυσοῦσε ἑλαφρὸ ἀεράκι και ἡ σκόνη σηκώνονταν σύγνεφο κρύβοντας ἀνθρώπους και ἄλογα. Τὸ χρῶμα τ' οὐρανοῦ και τοῦ χόρτου χάνονταν και οἱ ποδοσφαιριστὲς και οἱ παῖχτες τοῦ κρίκετ περιπλανιῶνταν μέσα σὲ μιὰ πυκνὴ χρυσαφένια καταχνιά. Μιὰ σιγανὴ φωνὴ ἀκούστηκε δίπλα του και μετὰ ἔσθησε. Κάποιος τὸν χτύπησε χαϊδευτικὰ στὸν ὦμο. "Ένας σκύλος ἔπαιζε γύρω στὰ πόδια του και γαύγιζε σὰν ἀπὸ μίλια μακριά. Πίσω ἀπὸ τὸ «Σαθάνα» ἡ θάλασσα ἀπλώνονταν σὰν ἕνα φωτεινὸ πέπλο. 'Ο ἥλιος γλιστροῦσε πίσω ἀπὸ ἕνα σύγνεφο και τότε ἡ θάλασσα ἔπαιρνε ἕνα γκριζὸ χρῶμα και ὑψώνονταν νὰ τὸν καταπιεῖ. Τὸν ἔπιασε φρίκη. Γιὰ μιὰ στιγμή ὁ κόσμος τοῦ φαίνονταν ἀπροσανατόλιστος και μετὰ πήρε πάλι τὴν κανονικὴ του μορφή, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ βάλει ὅλα τὰ δυνατὰ του γιὰ νὰ τὸν κρατήσει στὴ σωστὴ μορφή. Τὸν ἄφησε νὰ διαλυθεῖ και νὰ χαθεῖ. Τὸ ρούμι βρίσκονταν παντοῦ, ξεχειλίζει ἀπὸ τὶς καμινάδες και τὰ φανάρια και τὶς φουσκωμένες θάλασσες μουςκεύοντας τὰ ροῦχα του. "Έδωσε μιὰ σιγανὴ κλωτσίᾳ και τὸ μπουκάλι κύλησε στὴ σκόνῃ. Σηκώθηκε. 'Η γῇ πήγαινε πέρα - δῶθε. "Έφτασε τρικλίζοντας στὰ κάγκελα πού χωρίζουν τὸ «Σαθάνα» ἀπὸ τὸ δρόμο. "Ένας ἄλλος σκύλος καύγισε, κήρυκας τῆς μοναξιάς, πού σ' ἔζωνε ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Κάποιος ἀκούστηκε νὰ λέει: «...στὴν ὥρα γιὰ βραδυνό», και κάποιος γέλασε. 'Η κούραση τὸν καλοῦσε νὰ παραδοθεῖ, ἀλλὰ ἐκεῖνος ἦταν κιόλας στὸ δρόμο περνώντας με δυσκολία ἀνάμεσα στὰ αὐτοκίνητα, και λίγο πιὸ ἐκεῖ βρίσκονταν ἕνα καταφύγιο σκιεροῦ πράσινου. Μιὰ σημαία κυμάτιζε στὸν οὐρανό. Οἱ γκριζοί, γυμνοὶ λόφοι χοροπήδαγαν. 'Ο ἀνεμος φυσοῦσε ἀνάμεσα στὰ δέντρα· λουλούδια κολουμποῦσαν στὸν ἀέρα· δέντρα και κορμοὶ και ταμπέλες στροβίλιζαν λὲς κι ἔρχονταν κατεπάνω του. 'Η δεντροστοιχία ἦταν δροσερὴ και ξαφνιάστηκε ἀπὸ τὴ σκιά του πού φαίνονταν νὰ τὸν κυνηγáει ἀδυσώπητα ἔξω ἀπὸ τὴ φυλλωσιά. Σὲ μιὰ στιγμή ἦταν μέσα ἕνα ἀντριθάιν, σκόρπιζε γύρω του ἦχους με κύματα δροσιᾶς., "Έπεσε νερὸ στὸ καπέλλο του και κύλησε στὸ πρόσωπό του. 'Η μοναξιά κι ἡ θλίψη γίνονταν πιὸ βαθείᾳ. Τὰ δέντρα και τὰ λουλούδια σκόνταφταν στὴν προσπάθειά τους νὰ γίνουν φανερά. Πρόσεξε τὸ πράσινο φῶς πού ξεχύνονταν ἀπὸ τὸ γυαλὶ και γίνονταν ἕνα με τὸ μεθύσι του, και προσπάθησε νὰ θυμηθεῖ γιατί ἔκλαψαν τὰ παιδιὰ. Τὸ δέντρο πού δάκρυζε. Τὸ πλησίασε, ἀλλὰ τὸν τύλιγε σκοτάδι, μπερδεύοντας τοὺς πόθους του, κουβαλώντας μαζί του τὴ θύμηση γιὰ φρούτα ἀκόμη πιὸ παράξενα ἀπὸ κεῖνα πο ὑεῖξε περιγράψει, γιὰ ἀνθόσπαρτες ζουγκλες και ποτάμια, γιὰ νοερά τοπεῖα πιὸ ἀληθινὰ ἀπ' ὅσα εἶχε περιπλανηθεῖ. Μετὰ σπλαχνικά, ἔμεινε μόνο τὸ σκοτάδι.

"Όταν τὸν βρῆκε ὁ ἐπιστάτης ἦταν πεθαμένος ἐδῶ και μιὰ ὥρα.

Μετὰ ἀπὸ δυὸ μέρες ἔθαψαν τὸν κ. Γκρήν στὸ νεκροταφεῖο τοῦ Μουκουράπου. 'Ο νεκρὸς, ἀντίθετα με τὴ συνήθεια, παρέμεινε στὸ γραφεῖο κηδεῶν, τὸν γύρισαν στὴ Γκράντ Στρήτ μόνο γιὰ τὴ σύντομη νεκρώσιμη ἀκολουθία πού ἔγινε στὸ σάλονι τοῦ καινούργιου σπιτιοῦ. Μερικοὶ ἀνύποπτοι συγγενεῖς τοῦ κ. Γκρήν ἔφτασαν κι ἔκλαιγαν δίπλα του, ἀλλὰ δὲν ἄφησαν κανένα νὰ μπεῖ μέσα. Μαζεύτηκαν στὸ πεζοδρόμιο και κοίταζαν τὸ φέρετρο ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς γρίλιες.

'Η πομπὴ δὲ θὰ ἔκανε μεγάλο δρόμο κι ἕνα θλιμμένο πλῆθος γειτόνων βάδι-

ζε πίσω από τὴ νεκροφόρα γιὰ τὸ νεκροταφεῖο. Ἡ κ. Γκρὴν ὁδηγοῦσε ἓνα αὐτοκίνητο. Ὁ οὐρανὸς συννέφιασε κι ἄρχισε νὰ βρέχει καθυστερώντας τὴν ταφή. Ὅταν τελείωσαν εἶχε κιόλας σκοτεινιάσει καὶ τὰ λίγα φτωχικὰ στεφάνια εἶχαν σκορπιστεῖ πάνω στὸν τάφο.

Σ' ἓνα μῆνα γκρέμισαν καὶ τὸ τσαγκάρικο — μέσα σ' ἓνα πρωῒνὸ τέλειωσε — καὶ γιὰ πολλὰς μέρες μετὰ τὰ παιδιὰ ἔπαιζαν μὲ τὰ ἀζήτητα παπούτσια ποὺ εἶχαν πετάξει στὸ πεζοδρόμιο. Τὸ σημεῖο ποὺ ἦταν τὸ μαγαζὶ γέμισε ἀπὸ χόρτο καὶ ἡ περίφραξη ἐπεκτάθηκε.

Ἡ Γκράντ Στρήτ εὐημεροῦσε. Ὁ Δῆμος ἔστρωσε μὲ τσιμέντο τὰ πεζοδρόμια καὶ πέρασε νερό, καὶ ἡ κυβέρνησις πέρασε ὑπονόμους. Ἡ μεγάλη ἐμπορικὴ κίνησις φούντωσε τίς φιλοδοξίες της καὶ κάμποσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους της ἔχτισαν καινούργια σπίτια, κανένα φυσικὰ τόσο ἐπιβλητικὸ σὰν τῶν Ἑνρίκων (ἡ κ. Γκρὴν εἶχε ξαναπαντρευτεῖ), ἀλλὰ ὅλα μὲ τίς σύγχρονες ἀπαιτήσεις. Τὸ μπακάλικο εἶχε γίνει σουπερμάρκετ, τὸ καφενεῖο, ἐστιατόριο καὶ ἡ ὀρχήστρα ἔκανε περιοδεῖες στὶς Μπαχάμες καὶ στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες. Οἱ ρομαντικὲς σχέσεις ἀπόκτησαν κάποιον ρυθμὸ καὶ γίνονταν καὶ μερικοὶ γάμοι. Τὰ παιδιὰ ἦταν πάλι πολυάριθμα, ἀλλὰ ὁ δείχτης εἶχε ἀλλάξει: τώρα ἦταν αὐτὰ πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ αὐτοκίνητα.

Ὁ δρόμος εἶχε δοκιμάσει κάμποσες ἀλλαγές ποὺ ἔφταναν πέρα ἀπὸ τὸ καρναβάλι, τὴ γέννησι καὶ τὸ θάνατο, κι αὐτὸ ἔφερνε νοσταλγία. Ἡ Γκράντ Στρήτ εἶχε ἀποχτήσει ἓνα παρελθὸν ποὺ τὴν τραχύτητά του τὴν μαλάκωσε τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ τώρα ἔλαμπε σκορπίζοντας τὸ ἀπαλὸ της φῶς. Αὐτοὶ ποὺ δὲν ἦταν πιά ἐκεῖ ἢ εἶχαν πεθάνει μοιράζονταν αὐτὴ τὴν ἀπαλότητα καὶ μεταμορφώνονταν ἀπ' αὐτή. Ὁ κ. Γκρὴν δὲν ἄφησε τίποτε ποὺ νὰ θυμίζει τὴν παρουσία του γιὰ νὰ τοὺς ἐνοχλεῖ καὶ ἀπόμεινε μονάχα ὁ θρύλος του. Ὁ τρόπος ποὺ πέθανε, μνημεῖο τῶν ὀνείρων του, ἦταν πέρα ἀπὸ κάθε ντροπὴ, καὶ τελικὰ τὸν ἀπολύτρωσε. Μὲ ἄλλα λόγια, κατὰ τὴν ἔκφραση τῶν Γουέστερν ποὺ ἀγαποῦσε πολὺ ἡ Γκράντ Στρήτ, εἶχε χαθεῖ καθαλάρης μέσα στὸ ἡλιοθασίλεμα.

CALDERON DE LA BARCA

LA VIDA ES UN SUEÑO

Τί εἶναι ἡ ζωὴ; Μία φρενίτις
Τί εἶναι ἡ ζωὴ; Μία ὀπτασία
μιά σκιά, ἓνα παραμῦθι,
καὶ τὸ μεγαλύτερο εἶναι μικρὸ
μιά κι ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι ἓνα ὄνειρο
κι ὅλα τὰ ὄνειρα, ὄνειρο εἶναι!

Μετάφραση: Κ. Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΤΟΜΑ ΤΖΕΟΡΤΖΕ - ΜΑΪΟΡΕΣΚΟΥ*

Μετάφραση (ἀπ' τὰ ρουμανικά): ΛΑΜΠΡΟΥ ΖΙΩΓΑ

ΑΤΤΙΚΟ ΡΕΠΟΡΤΑΖ

Ἐνέβηκα στὸν γέρο Ὑμμητὸ
Ποῦ τόσο τραγοῦδῃσε ὁ Πίνδαρος
Καὶ βουθάβηκα.
Ἄν ὑπάρχει ὁ οὐρανὸς
Ὑπάρχει μόνο γιὰ νὰ στηρίξει τὶς κολῶνες τοῦ Παρθενώνα.
Βάλεθκα νὰ μετρήσω μὲ τὰ βήματά μου
Τοὺς τοίχους τοῦ Περικλῆ
Καὶ δὲν ξαναβρῆκα τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ.
Χάθηκα ἀνάμεσα στὶς ἀσπρισμένες ἀπ' τὸν καιρὸ πέτρες
Καὶ τοὺς ἀποκεφαλισμένους θεοὺς
Καὶ τὸ μάρμαρο ἔλυωσε μέσ' στὴν ὁμορφιά.
Κάθησα στὴν Ἀγορὰ κάτω ἀπ' τὴν ἀστροφεγγιὰ
Ἐκεῖ ποῦ οἱ ἰδέες διασταυρῶνονταν σὰν πύρινα σπαθιά
Κι' ἄκουσα μιὰ φωνὴ νὰ λέει:
 Αὐτὲς οἱ ἰδέες ἐδῶ
 Οἱ ἄλλες ἐκεῖ,
 Κι' οἱ πιὸ πολλὲς νὰ διαλέξουν τὸν καλὸ δρόμο.
Κι' εἶδα δάση ἀπὸ βέλη
Στραμμένα πρὸς ὅλες τὶς μεριές
Κι' ὅλα, βέβαια, κατὰ τὸν καλὸ δρόμο.
Τράβηξα κατὰ τὴν ἀκροθαλασσιὰ
Βαδίζοντας κάτω ἀπὸ τὶς μανταρινιὲς μὲ ἀναμμένες λάμπες.
Τὸ σύμπαν γλυστροῦσε κατὰ τὴ Σαλαμίνα
 Κατὰ τὴν Ἐλευσίνα
 Κατὰ τὴν Κόρινθο
 Κατὰ τὴν Πελοπόννησο
Καὶ κατὰ τὴν καρδιά μου ποῦ τὴν ἔχασα
Σ' ἓνα πέτρινο βαπόρι ποῦ λέγεται Ἑλλάδα.
Μήπως τὴν εἶδατε, φίλοι μου;

ΑΝ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ

Ἄν καμμιά φορὰ μιλιῶνταν ὅλα τὰ πουλιά
Νὰ πετάζουν ἀπ' τὶς πλαγιές
Γιὰ ἐκδίκηση ἐνάντια στὴν ἀδικία
Διαμαρτυρόμενα ἐνάντια στὴν ἀνισόττητα
Ἦ ἀπλῶς καὶ μόνο
Γιὰ νὰ ζωγραφίσουν τὸν ὀρίζοντα
Τότε τὰ φυτὰ θὰ ξεραίνονταν
Κι οἱ στίχοι θὰ κρέμονταν στὸν οὐρανὸ
Σὰν κλωνάρια χωρὶς φύλλα.

* Εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς τελευταίας ποιητικῆς γενιάς. Γεννήθηκε τὸ 1928 καὶ σπούδασε στὴ Μόσχα. Ἐργάστηκε σὲ πολλὰς ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. Ἄν καὶ νέος ἀκόμη ἔχει ἐκδόσει πολλὰ βιβλία: «Τραγοῦδια γιὰ ἓνα χαμένο αἶώνα», «Ὁ γυρισμὸς στὴν πατρίδα», «Σύγχρονοι ριθμοί», «Τὰ μάτια τῆς Ντανιέλας», «Ὁ γαλάζιος καβαλάρης», «Ὁ σταυρωμένος καιρὸς», «Τὸ νησί μὲ τὰ μὺθ λουλούδια», «Ὁ δολοφόνος καὶ τὰ λουλούδια», «Ταξίδι μέσ' στὸ χρόνο». Ἐπιστρέφουν οἱ κοσμοναῦτες, «Οἱ ἑυπόλυτοι θεοί», «Διάλογος μὲ τὸν αἶωνα μας καὶ τοὺς ἀνθρώπους του», «Τὸ σημειωματάριο ἐνὸς πάθους» κ.ἄ.

ΣΑΝ ΣΕ ΟΘΟΝΗ

Στους ὤμους τῶν φίλων μας
Μεγάλωσε ἡ πόλη.
Οἱ παλάμες τους ζύγισαν
Κάθε τοῦθλο της,
Τὰ πέλματά τους ζύμωσαν τὴ λάσπη
Κι' οἱ πλάτες τους λύγισαν
'Απὸ τὸ βάρος τῶν σακκιῶν μὲ τοιμέντο.
Μόνο τὰ δάχτυλα χαϊδεύαν
Τὶς ἴσιες ἐπιφάνειες τῶν τοίχων
Γιατὶ τὰ μάτια βλέπαν πάνω τους
Σὰν σὲ ὀθόνη
'Απλὰ περιστατικά
Ποῦ σήμερα ξαναθυμῶντας τα
Τὰ ὀνομάζουμε,
Κατὰ τὸν πιὸ πιθανὸ τρόπο,
'Ιστορία.

ΜΗΝ ΞΟΔΕΥΕΙΣ ΤΙΣ ΛΕΞΕΙΣ

Νὰ τὶς ἀγαπᾷς τὶς λέξεις, νὰ τὶς προσέχεις...
Νὰ προσεῦχεσαι γι αὐτές, νὰ τὶς ἀγγίζεις μὲ στοργή
σὰ νὰ 'ναι τ' ἀστέγνωτα μάτια σου,
σὰ νὰ 'ναι οἱ μικρὲς κρυφὲς πληγές σου.
Νὰ τὶς σέβεσαι τὶς λέξεις, νὰ τὶς καλημερίζεις
τὴν κάθε φορὰ ποὺ θὰ τὶς συναντᾷς,
χωρὶς φόβο νὰ μιλᾷς γι' αὐτές.
Κρύψε βαθειὰ τὶς καλλίτερες ἀπ' αὐτές,
σ' ἓνα μέρος βαθειὰ στὴ γῆς,
μακριὰ ἀπ' τὶς Μοῖρες, τὶς Σκουριὲς καὶ τοὺς Χοίρους,
σ' ἓνα τόπο σκοτεινὸ, ἤρεμο, χωρὶς νὰ τὸ πεῖς πουθενά.
Κι ἂν παρ' ὅλα αὐτὰ ἔρθει ἡ στιγμή νὰ σὶς πάρουν
μὲ τὸ ἔτσι θέλω,
ἀγωνίσου γι' αὐτές,
δεῖξ' τους τὸ γυμνὸ σου στήθος,
ἄνοιξέ τους τὴν καρδιά σου,
μίλα τους σὰ νὰ 'ναι Χριστιανοί.
Μὴν ξοδεύεις τὶς λέξεις στὰ καφενεῖα,
σὰν μικρὲς κόκκινες μπάλες
σὰν προδομένες φευγαλέες βροχές.
Νὰ βρεῖς γιὰ τὶς λέξεις μιὰ μικρὴ χώρα δίχως σημαῖες...
(Πιὸ καλὰ ὅμως νὰ σταματήσουμε
ἂς μὴ μιλᾷμε πιά γι' αὐτὸ τὸ θέμα).

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΗΣ

ΠΡΟΠΕΡΤΙΟΥ

Μετάφραση: ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑ

Η ΠΕΜΠΤΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

- Τὰ φορτικά σου λόγια, φθονερέ, δὲν παύεις ἐπὶ τέλους;
 Τὸ δρόμο αὐτὸν ποὺ ἀκολουθῶ θέλεις καὶ σὺ ν' ἀκολουθήσεις,
 νὰ νιώσεις, ἄμυαλε, ποθεῖς τὸ πάθος τοῦτο ποὺ μὲ καίει;
 ὦ, δὲν θάργῃσεις συμφορὲς δεινὲς νὰ νιώσεις, τότε, πλῆθος,
 τὰ βήματά σου, δύσμοιρε, σὲ γῆ περίφλογη θὰ σέρνεις
 καὶ θὰ γευθεῖς τὰ δηλητήρια τῆς Θεσσαλίας ὅλης.
 Ὅχι! Δὲν μοιάζει αὐτὴ μὲ τὰ ἄβουλα, τὰ βολικά κοράσια
 εἶναι ἡ Κυνθία ἀράθυμη, συχνὰ ἡ ὀργὴ τὴν συνεπαίρνει.
 Στοὺς πόθους σου ἂν ἐνδώσει αὐτὴ κι' ἀποκριθεῖ στὸν ἔρωτά σου
 10— πίκρες θὰ νιώσεις, ἄμοιρε, πολλές, ἔγνιες περισσιες θάχεις.
 Θὰ χάσεις τὴ γαλήνη σου, ὕπνο ποτὲ δὲν θάχεις πλέον
 δαμάστρα τῶν ἀνδρῶν αὐτὴ, τοὺς ὑποτάσσει στὸ ζυγὸ της.
 Πόσες φορὲς, ὅταν σὲ διώχνει αὐτὴ, τὴ θύρα μου θὰ κρούεις
 καὶ μὲ λυγμοὺς θὰ κλαῖς, ὁ πόνος τίς βλαστήμιες σου θὰ πνίγει,
 θὰ τρέμεις, θὰ ριγεῖς, τὰ δάκρυα τὰ μάτια σου θὰ ὑγραίνουν
 καὶ θὰ συσπᾷει ὁ φόβος ὁ φρικτὸς τὸ ὄχρὸ τὸ πρόσωπό σου.
 Κι' ἂν θὲς κάτι νὰ πεῖς, τὰ χεῖλη σου ἄφωνα, βουβὰ θὰ μένουν,
 δὲν θὰ γνωρίζεις, ναί, ποιὸς εἶσαι σὺ καὶ ποιό εἶναι τὸνομά σου.
 Τότε θὰ μάθεις ποιά εἶναι αὐτὴ, πόσο βαραίνουν τὰ δεσμά της
 20— καὶ τί εἶναι νὰ γυρνᾷς στὸ σπίτι σου, διωγμένος ἀπὸ ἐκείνη.
 Γιατὶ εἶμαι ἔτσι ὡχρὸς πολὺ, δὲν θάπορεῖς τότε καθόλου
 οὐδὲ γιατί ἔχω καταντήσει σκιά τοῦ παλαιοῦ ἑαυτοῦ μου.
 Εἶσαι εὐγενής, τὸ ξέρω αὐτό. Ὅμως σὲ τί θὰ σ' ὠφελήσει;
 στῶν εὐγενῶν τοὺς τίτλους ὁ Ἔρωτας ποτὲ δὲν ὑπακούει.
 Ὡς μαθευτεῖ τὸ πάθος σου, καὶ τὸ περιδοῖς ὄνομά σου
 θὰ κυλιστεῖ στὴ λάσπη εὐθὺς καὶ στὴν καταλαλιά τοῦ κόσμου.
 Οὔτε νὰ σὲ συνδράμω θὰ μπορῶ — μαζί σου κι' ἂν συμπάσχω —
 ἀκόμη κι' ὅταν τὸ ζητοῦσες, ἀφοῦ ἄρρωστος κι' ἐγὼ θὰ κεῖμαι.
 Ὁ ἕνας στὸν κόρφο τοῦ ἄλλουνοῦ, σὺν ἀδελφοποιτοῖ θὰ κλαίμε.
 30— Ἄσε τίς δοκιμὲς. Μὴν προκαλεῖς τὴ δύναμή της, Γάλλε*
 Στὶς ἱκεσίες καὶ τίς παρακλήσεις σου κι' ἂν ὑποκίνηι,
 ὅμως στὸ τέλος — μάθε το — θὰ ἐκδικηθεῖ σκληρὰ ἡ Κυνθία.

Η ΕΚΤΗ ΕΛΕΓΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Καὶ στὴν Ἀδριατικὴ τὴ θάλασσα θὰ σ' ἀκλουθοῦσα, Τοῦλλε,¹
 καὶ μὲ χαρὰ μαζί σου θάσκιζα τὰ κύματα τοῦ Αἰγαίου.
 Καὶ νὰναρριχηθῶ μπορῶ καὶ στοὺς Ριπαίους,² μαζί σου, βράχους,
 καὶ στὴν ἀλαργινὴ τὴ θάλασσα τοῦ Μένονος³ νὰ φτάσω.

* Φίλος τοῦ Προπέρτιου, ἴσως ὁ στρατηγὸς AELIUS GALLUS, ποὺ ὑπέστη μιὰ στρατιωτικὴ
 ἤττα στὴν Ἀραβία.

1) Πιθανῶς ὁ ἀνημῖος τοῦ L. VOLCATIUS TULLUS.

2) Ἀπόκορημνη ἀκτὴ στὴ Σκυθία.

3) Ἐννοεῖ τὴν Αἰθιοπία.

- “Ομως ἡ φίλη μου θεοῦ μὲ κλεῖ στὸν κόρφο της” καὶ κλαίει
 κι’ οἱ παρακλήσεις της καὶ ἡ ὠχρὴ της ὄψη — τὸ λέω — μὲ λυγίζουν.
 Γι’ αὐτὴ τὴ φλόγα ποὺ τὴν καίει, χωρὶς ἀνάπαυλα, μιλάει
 καὶ λέει: ἀνύπαρκτοι εἶναι οἱ θεοί, ἂν ἔτσι ἀβοήθητη, μ’ ἀφήνουν.
 Ἀκόμη, λέει, θὰ μ’ ἀρνηθεῖ, μακρυνά μου, λέγει, πὼς θὰ φύγει
- 10—κι’ ὅλο μὲ φοβερίζει, μ’ ἀπειλεῖ, ὡς οἱ γυναῖκες ξέρουν
 νὰ φοβερίζουν, νὰ ἀπειλοῦν, ὅταν οἱ ἄνδρες τὶς προδίνουν.
 Τὶς ἱκεσίες καὶ τοὺς θυμοὺς αὐτοὺς δὲν ἤμπορῶ νάνθῃξω,
 ὦ, ἄς χαθεῖ στὴν ἄβυσσο ὁ ἐραστὴς σκληρὸς σὰν εἶναι.
 Ἡ Ἀθῆνα, ἡ πάνσοφη, ἡ κλεινὴ, μοῦ εἶναι ἀδιάφορη κι’ ἀκόμη
 ἡ Ἀσία μ’ ἐκείνους τοὺς ἀμύθητους, ἀρχαίους θησαυροὺς της,
 ἂν εἶναι ἀπὸ τὸ πλοῖο νάγρικοῦ, ὡς τὴν ἀκτὴν ἀφήνει,
 τοὺς γόους της, νὰ βλέπω νὰ ξεσκίζει τὴν ὥραία εἰδὴ της,
 νὰ βλαστημᾷ τὸν ἄνεμο, ποὺ τὰ φιλιὰ ἀναρπάζει, καὶ νὰ σκούζει,
 πὼς δὲν ὑπάρχει τίποτε σκληρότερο ἀπ’ τὸν ἄπιστο ἄνδρα.
- 20—Μὰ σὺ τὰ τρόπαια τοῦ θεοῦ σου νὰ ξεπεράσεις, κύττα,
 καὶ τὸ Ἀρχαῖο Δίκαιο στοὺς λαοὺς φέρε καὶ πάλι πίσω.
 Στὸν ἔρωτα τὴ νιότη σου δὲν ἔφθειρες κι’ ὁ λογισμὸς σου
 ἦταν πάντα στὸν πόλεμο, στὴ δόξα τῆς πατρίδας.
 Τοῦ τρομεροῦ θεοῦ δὲν σ’ ἀγγισαν τὰ ὀδυνηρὰ τὰ βέλγη
 καὶ τοὺς καημοὺς δὲν γνώρισες ποτὲ καὶ τὰ δικὰ μου δάκρυα.
 Ἄσε στὸ τέλμα ἐμέ’ τῆς ἐχθρικῆς μοῖρας τὸ ἔρμαιο ἃς εἶμαι.
 Δὲν εἶναι λίγοι αὐτοὶ ποὺ πέθαναν ἀπ’ τὸν ἔρωτα φθαρμένοι,
 ἀνάμεσα σ’ αὐτοὺς κι’ ἐγώ. Κοινὸ τὸ μνῆμα μας ἃς εἶναι.
 Τὰ ὅπλα, ἡ δόξα τοῦ πολέμου ἀδιάφορο μ’ ἀφήνουν’ μ’ ἔχουν
- 30—γιὰ κάτι ἄλλο οἱ θεοὶ μ’ ἔχουν ἐμένα τάξει: τὴν ἀγάπη!
 Μὰ σὺ εἶτε σκίζεις τὸ Ἰόνιο τὸ λαμπρὸ ἢ τῆς Λυδίας τὸ χῶμα
 πατᾶς τὸ ἱερό, ποὺ ὁ Πακτωλὸς ἀρδεύει ὁ χρυσοφόρος,
 σὲ θάλασσα ἢ σὲ γῆς, ὅπου περήφανα τὰ λάβαρά σου
 ὑψώνεις τροπαιοῦχος, θριαμβευτὴς, ἀνίσως καὶ τὸ νοῦ σου,
 τὸν στρέψεις καὶ σὲ μένα, μιὰ στιγμὴ, ὦ, τότε, Τοῦλλε,
 θὰ μάθεις: ἔνα ἄστρο μοχθηρὸ τὴν ἄμοιρη ζωὴ μου ὀρίζει!

ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΣΗ

Ὁ Μῆτρος ἀπ’ τὰ Γιάννινα
 ἐργάτης οἰκοδομῶν
 ἀσφαλισμένος στὸ Ι.Κ.Α.
 ὅπως ὁ νόμος τὸ ἤθελε.
 Τώρα στοῦ Ἑδρου τὴν ὀχθη
 μὲ τὸ ὅπλο στὸ χέρι
 τὸ τούρκικο ἔδαφος
 ἀγναντεύει καὶ σκέπτεται
 τὴν γυναῖκα του,
 μὲ τὰ δυὸ παιδιὰ

καὶ τίς λίγες δραχμὲς
 ποὺ τοὺς ἄφησε.
 Εἶναι καὶ κείνο τὸ ἀθεώρητο
 οἰκογενειακὸ βιβλιᾶριο υἱείας,
 ποὺ ἔμεινε καὶ θὰ μείνῃ
 ἀθεώρητο ἐλλείψει προϋποθέσεων.
 Μπροστὰ τοῦ ὁ πόλεμος
 δρόμος ἀτέλειωτος,
 μέσα του ἡ ἔγνοια
 σκληρὴ κι’ ἀδυσώπητη.

ΔΗΜ. ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ

ΝΙΝΑΣ ΚΟΚΚΑΛΙΔΟΥ — ΝΑΧΜΙΑ

ΑΝΤΙΠΑΡΟΣ

(όδοιπορικό)

Τὸ πρόσεξα καλά. Ἡ θάλασσα δὲ σάλευε. Σπάνιο γιὰ τὸ Αἰγιοπελαγήτικο νησί. Μόλις κι' ἄχνευαν οἱ σκιὲς τῶν μὲν βουνῶν. Οἱ φίδες ἔσταζαν δροσιὰ καθὼς τὶς ἄγγιζε ἡ γυμνὴ σάρκα. Ἀγιασμός τῆς νύχτας. Ὅλα σόπαιναν. Μόνο κάτι ξεδιάντροπα κοκκόρια ἀκούγονταν ἀπ' τὰ περιφραγμένα μαντριά καὶ τὶς μισογκρεμισμένες αὐλές. Ἡ λαλιὰ τ' ἀνθρώπου ἀποῦσα. Μύριζε καὶ τὸ θυμάρι. Μύριζε θυμιάμα ἡ γῆ. Κι' ἦταν ἡ στράτα ἀνάμεσα ἀνατολῆς καὶ δύσης. Ἐκεῖ ἦταν ὁ ἄνθρωπος. Ἀνάμεσα φεγγαριοῦ καὶ ἡλίου. Ἡ στράτα ἡ ἀγύριστη κάπου ἦταν. Τὴν ξέρουν ὅλοι. Κανεὶς δὲν τὴν εἶδε, κανεὶς δὲν τὴν περιέγραφε. Μπορεῖ νὰ ξεκινάη ἀπ' τὴν κάθε στιγμή. Τούτῃ ὅμως τὴ στράτα τὴν πορευόμαστε δοξολογώντας καὶ βορίζοντας. Ὅλοι τὴν διαβαίνουν ἐκείνη, μὲ κλειστὰ μάτια, δίχως νὰ τὸ θέλουν. Ἔτσι εἶναι ὁ νόμος. Κι' ἄλλοι διαβαίνουν τούτῃ τὴ στράτα μὲ κλειστὰ μάτια δίχως νὰ τὸ θέλει ὁ νόμος. Δὲν δύναται νὰ ἰδοῦν. Δὲν θέλουν. Τοὺς μάχεται, λένε, ὁ δυνατώτερος πόνος. Ἡ καὶ ἡ κακία τους. Ποιὸς ξέρει! Μπορεῖ κι' ὁ ἄλλος πόνος, τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῆς ὁμορφιάς. Καὶ ψάχνουν μάταια μιὰ νίκη. Ὅχι. Δὲ θέλω νὰ φάω.

Κι' ἄξαφνα ὅλα φουρφουρίζουν. Σταμάτησαν καὶ τὰ κοκκόρια. Ἡ θάλασσα τύλιξε μιὰ μακρὰ μπουκλα στὰ πλοκάμια τῆς καὶ τὴν ἄπλωσε πάνω στὴν ἄμμο. Καλημέρα, εἶπε, ὁ δίσκος καὶ τὰ χρωμάτισε ὅλα παρθενικά. Ἔσταξαν οἱ ἀρμύθρες καὶ οἱ φίδες. Οἱ σκηνὲς τῶν τουριστῶν πέσανε στὸ νερὸ μὲ πολλαπλασιασμένα τὰ χρώματά τους. Κόκκινες, πράσινες, πορτοκαλιές, γαλάζιες. Τουρκοῦζ μόνο τὰ ἐρωτευμένα σλίπινγκ μπάγκ, ἔτσι καθὼς ἔπесαν παράλληλα στὴ ραχοκοκκαλιὰ τοῦ χρυσοκάνθαρου, μέσα στ' αὐλάκι τοῦ ἡλίου, στὴ θάλασσα. Κόκκινο ἀχνὸ τ' αὐλάκι κυλοῦσε ἀπ' τὰ νερά τῆς γῆς.

Μὴν ἀποστρέφεις τὸ πρόσωπό σου. Ξέρεις εἶναι ἡ γύμνια σὲ μιὰ συμφωνία, μέσα στὰ βράχια, στὴν ἄμμο καὶ τὴ θάλασσα. Εἶναι ὁ τρόμος τοῦ χταποδιοῦ, πὺν κρυμμένο στὸ θαλάμι του ὑποπτεύεται τὴν παγίδα τῆς λευκῆς σημαίας πὺν περιμένει τὴν ἔξοδό του. Δὲ μπορεῖς νὰ φωνάξης «μὴ» σ' ἐκεῖνο τὸ ἐργαλεῖο, πὺν περιμένει ἀμελίκτο, ἔξω ἀπ' τὴ φωλιά, στὸ χέρι τοῦ κινούμενου ὄγκου. Εἶναι, λένε, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ ὄγκος. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως μισοκομποῦνται ἀκόμα. Αὐτὸς ὁ ἓνας μόνο ξύπνησε νωρὶς κι' εἶναι κάτω ἀπ' τὰ νερά, περιμένει νὰ ἀποχαιρετηθεῖ τὸ χταπόδι τὴ ζωὴ του. Κι' ὕστερα θὰ γράψῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὥραϊο μνημειώδη του λόγο, τὸ ἐπίγραμμα του, πάνω στὶς μπλούζες τῆς κατανάλωσης. «Ἀντίπαρος. Ὁ βασιλεὺς τῶν χταποδιῶν». Καὶ θ' ἀνασαίνουν οἱ ἄνθρωποι στὶς πολιτεῖες βαθεῖα, νὰ διώξουν τὸ καυσαέριο καὶ νὰ ξαναμυρίσουν τὴν εἰσὸδιὰ τοῦ χταποδιοῦ. Θ' ἀναστενάξουν. Θὰ θυμηθοῦν καὶ τὸ τραγοῦδι τῆς παρηγοριάς, αὐτὸ πὺν χορεύει τὸ νησί στὰ κλάμπ τοῦ Σιφνέϊκου γιालοῦ. «Ποῦ θὰ πᾶμε καὶ τοῦ χρόνου στὴν Ἀντίπαρο στοῦ Μπόνου». Ὁραῖος ὁ μπάλλος ἔτσι ὅπως τὸν χορεύουν οἱ Ἀντιπατριῶτες, σὰ νὰ πετοῦν πάνω ἀπὸ τὰ κύματα τοῦ πάντα σχεδὸν φουρτουνιασμένου Σιφνέϊκου γιालοῦ. Πῶς ἔλαχε κι' αὐτὸς ἀκόμα νὰ λαγοκοιμάται, τοῦτο τὸ προῖ καὶ νὰ φιλοναυοῦρίζεται.

Εἶσαι ὁ μόνος περιπατητής. Τὰ ζᾷ δὲ χλιμίντρισαν ἀκόμα. Ἀθελά σου τραγουδᾷς, ὅχι «τοῦ χρόνου», δὲν τὸν συνειδητοποίησες ἀκόμα τὸ χρόνο καὶ τὸν ἀποχαιρε-

τισμό. Τραγουδάς τῆς χαρᾶς σου τὴ δόξα. Τῆς γύμνιας τὴν ὁμορφιά, πάνω στὰ νέα χορμιά τῶν τουριστῶν, καθὼς τεντώνονται πρῶτῃ πρῶτῃ καὶ σοῦ χαμογελοῦν δίχως νὰ καταλαβαίνουν τίποτα ἀπὸ τὴν ἐκπληκτικὴ καὶ προσπονημένη ἀθῶα ματιά, πὺν κάνει πὼς δὲν βλέπει τὰ ὠραία συμπλέγματα, τὸ χαιρετισμὸ τῆς ἡμέρας, μὲ τὶς φύσεις τους λεύτερες μέσα στὴ φύση. Σ' αὐτὴ τὴν εἰκόνα ἐλπίζεις νὰ ἐπιζήσεις. Ντρέπεσαι γιὰ τὴν πονηρὴ σκέψη. Ντρέπεσαι γιὰ τὸ «τάχα» τῆς ἀστynomίας. Εἶναι νέοι, εἶναι ὠραῖοι. Κι' ὕστερα δὲ βλέπεις τίποτα ἄλλο πιά, παρὰ τὰ γυμνά σώματα στὰ μουσεῖα, ντυμένα τὴν εὐπρέπεια τῆς ὁμορφιάς. Ρωτᾷς τὸ κορίτσι μὲ τὸ σμιλεμένο στήθος καὶ τὰ κολωνάτα πόδια, μὲ τὸ νέκταρ ἐντός.

«Τί κάνεις κορίτσι;» «Ἐνα ρουχαλάκι, γιὰ νὰ σκεπάσω αὐτά». Καὶ σοῦ δείχνει, γελώντας τὰ «αὐτά». Εἶναι ὁ νόμος τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς ὁ νόμος πὺν μπῆκε στὸν παράδεισο. Καὶ ἔτσι πληρώνεις τὴν ἀστynomία γιὰ τὸν ἥλιο καὶ τὴ θάλασσα. Σωστό. "Οχι μέσα στο χωριό, ἐκεῖ στ' ἀπόμερα, μοναχοὶ τους. . . Ἐκεῖ ἔχει τίποτα γυμνοῦς παιδί; "Οχι. . . λέει διστακτικὰ τὸ παιδί καὶ χαμογελάει γιὰτὶ κοροΐδευε τὴν ἀστynomία. "Ολοὶ πληρώνουμε τὴν ἀστynomία γιὰ τὶς διαφορὲς γύμνεις μας. Πληρώνει ἄραγε κανεὶς καὶ γιὰ τὶς πολλὰς «καλύψεις»;». Ποιὸς νὰ ξέρει. . .

Στὸ μεταξὺ τὸ φεγγάρι χάθηκε. Ἄσπρο θαμπὸ ἀντίκρου στὸν ἥλιο. Τὸ φιλὶ τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῶν δύο γιγάντων πέρασε σὰν ἕνας ἥχος ἀπ' τὸ στόμα τοῦ πουλιοῦ. Ἦρθε ἡ πρώτη καλημέρα τ' ἀνθρώπου, ἡ πρώτη στάση πίσω ἀπὸ τὸ βράχο. Ἡ πρωϊνὴ ἔναρξη τοῦ πεζοῦ ἔργου πὺν ἀποθαρρύνει τὶς ρομαντικὲς συλλογές. Ἐδῶ εἴμαστε στὴν ὕλη, καὶ δίχως αὐτὴ πεθαίνουμε. Δίχως αὐτὴ δὲ μεταβάλουμε τοὺς βράχους σὲ σώματὰ πετρωμένων Θεῶν. . .

Ἡ χτεσινὴ νύχτα ἦταν βαρεῖα ὕστερα ἀπ' τὴ γιομάτη χτεσινὴ ἡμέρα. Ἡ πλατεῖα τοῦ χωριοῦ, ὁ εὐκάλυπτος, τὰ στρογγυλὰ σιδερένια τραπέζια, ἡ μυρουδιά τοῦ ψημένου χταποδιοῦ, οἱ σπῖθες ἀπ' τὰ κάρβουνα στὶς σιφνεῖζες φουφουδες. Πόσα πυροτεχνήματα στὸ σκότος τοῦ στομαχιοῦ. Τὰ κάτασπρα σπῖθια ἀντίκρου, μὲ τὰ γαλάζια παράθυρα καὶ τὶς ἀσπρογάλαζες σκάλες. Ἡ ἄσπρη ἐκκλησιά, ἐκεῖ δὲ στὴν πλατεῖα, μὲ τὸ σκoiνὶ τῆς καμπάνας ἀκίνητο, μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ κυκλαδίτικο καμπαναριό. Δὲν συνέβη τίποτα τὸ ἰδιαίτερο. Οὔτε χαρὰ οὔτε λύπη. Ἡ καμπάνα σιωπᾷ. Ἐνα τρισάγιο μόνο, γιὰ μιὰ ψυχὴ τοῦ ὄνειρου, πὺν διάβηκε τοῦτο τὸν κόσμον, δίχως νὰ ἀψηφήσει τὶς χαρὲς, δίχως νὰ συνεριστεῖ πολὺ τὶς θλίψεις. Εἶχε πάρει, λένε, καὶ κάποιο βραβεῖο γιὰ τὴν κοιλύβηση πρὶν 70 χρόνια. Πρὶν τόσα πολλὰ χρόνια ἔπεσε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς θάλασσας καὶ τὴν ἔσφιγγε μὲ τὰ παλληκαρίσια μπράτσα. Δὲν τοῦ περνοῦσε ἀπ' τὸ νοῦ, κανενὸς δὲν περνάει ἀπ' τὸ νοῦ, πὼς ὕστερα ἀπὸ ἐκείνη τὴ θεαματικὴ βουτιά στὰ πελάγη, ἀκολουθεῖ τὸ περπάτημα στὴ γῆ, τότε ὄρθιο, τότε λυγισμένο. Τελικὰ ἡ βουτιά εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ ἡ γῆ περιμένει ὑπομονητικὰ, μ' ἀνοιχτὰ τὰ σιδερένια μπράτσα της. Αἰωνία σου ἡ μνήμη πατέρα. Καλλίτερο τρισάγιο δὲν θὰ σοῦ γινόταν, μέσα στὴν ἐκκλησιά τῆς Ἀντιπάρου, στὰ χρῶματα τῆς θάλασσας, στὶς μυρουδιὲς τῆς γῆς. Τᾶχες ἀγαπήσει ὅλα τόσο πολὺ. Κι' οἱ παρηγοριὲς σου ἔγιναν κάτω ἀπ' τὸν εὐκάλυπτο, μὲ τὶς νοστιμιὲς πὺν τιμοῦσες, μὲ τὴν ἀντανάκλαση τῆς εἰκόνας σου στὸ μεγάλο πέλαγο τῆς θύμησης καὶ τοῦ καταποντισμοῦ.

Ἀνέμελα πλέον ἀπλώνεσαι στὴν ἀμμουδιά. Ἰδιο ξωτικὸ τὸ σῶμα ὕστερα ἀπὸ τὴν περιόπτωση μὲ τὰ χρῶματα τῆς θάλασσας. Τραγουδάς ἀνέμελα μαζεύνοντας κοχύλια. Τραγουδάς γιὰτὶ ἡ Δύση στὸ Αἰγαῖο εἶναι δυνατότερη ἀπὸ κάθε ἄλλη σου εἰκόνα. Πρέπει κάτι νὰ πῆς. Λόγος, ὅμως, δὲν ταιριάζει κανένας, γιὰ τοῦτο τραγουδάς. Εὐλογεῖς τὴν τύχη σου πὺν γλιτώσες τὰ τελώνια, ὅταν ξεσποῦν σὲ τοῦτες τὶς θάλασσες κι' ἀφανίζουν τὰ χρῶματά σου, τοὺς ὕμνους σου, τὴ μηδαμινότητά σου. Ζεῖς μαζεύνοντας πέτρες. Τίποτα ἄλλο δὲν ἔκανες στὴ ζωὴ σου. Μάζευες πέτρες. Κι' ἂν μάζευες μερικὲς ἀπὸ κείνες πὺν πρέπει νᾶχει καθέναν στὴν τόσπη του, μπορεῖς νὰ ἐλπίζεις στὸ καταφύγιο χαρᾶς γιὰ τὶς θλίψεις τόσων ἄλλων ἡμερῶν.

Ἡ Ἀντίπαρος ἄσπρη ἀντίκρου σου, μὲ τὰ ξάρτια τῶν πλεούμενων, μὲ τὶς ἀνταύγειες τῶν σπιτιῶν. Τὸ νησί τοῦ Γουλανδρῆ μὲ τὸ κυκλαδίτικο σπίτι, μὲ τὶς στοῆς καὶ τὶς βουκαμβίλιες, τὰ πράσινα παρτέρια καὶ τὰ πέτρινα ἀνάκλιντρα τῆς ἐρημιᾶς καὶ τοῦ πλούτου. Ποῦ βρέθηκε, θὰ μοῦ πῆς, τούτη ἡ ἀνθοδέσμη, ἔτσι προκλητικῇ καὶ ἀπλησίαστῃ, πάνω στοὺς ἐρημικοὺς βράχους; Ἡ ὁμορφιὰ τῆς περηφάνειας ἢ τῆς ἀνίας. Κάτω στὸν ἀστραφτερὸ βυθό, βόσκουν χιλιάδες οἱ ἄχινοι ποὺ δὲν ξέρουν νὰ ξεχωρίζουν ποιά γυμνά πόδια τοὺς χαλοῦν τὴν κοινωνία τους. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει ἐπιλογή, ὑπάρχει γύμνια μόνο.

Κι' ἦρθε τὸ βράδυ αὐτῆς τῆς γεμάτης ἡμέρας, μαζί μὲ τὴν πανσέληνο. Τί τύχη, εἶπαν οἱ ἄνθρωποι τῶν πολυκατοικιῶν, πίσω ἀπ' τὶς κεφαῖες τῆς τηλεόρασης. . . Τί τύχη, μέσα ἀπ' τὶς καμάρες τοῦ Ἀντιπαριώτικου σπιτιοῦ νὰ περνάει τὸ φεγγάρι καὶ νὰ στέκεται στὴ θάλασσα, πλούσιο καὶ ἀρχοντικό. Νὰ στέκεται ἀκίνητο θαρρεῖς καὶ ν' ἀκούει τὸν Χουλιάρὰ μὲ τὴν κιθάρα του ποὺ τραγουδοῦσε. Λιγώνονταν τὸ φεγγάρι καὶ σκόρπαγε στὴ θάλασσα ἐκεῖνο τ' αὐλάκι τῆς ὁμορφιάς ποὺ δὲν τραγουδιέται καὶ δὲ ζωγραφίζεται. Κι' ὁ Χουλιάρὰς ὁ ζωγράφος ποὺ ξέρεي νὰ τραγουδάει τὰ Ἡπειρώτικα βουνά, εἶπε γιὰ τοὺς καὶ μὲς τῆς ξενιτειᾶς, εἶπε καὶ γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν λεβεντιά.

«... δὲ στὸπα χαλασιά μου, στὰ ξένα νὰ μὴν πᾶς...»

Καὶ μαζεύτηκε ὁ διψασμένος κόσμος, διακριτικά, κι' ἔκατσε στὶς πέτρες τοῦ θυμarioῦ, κι' ἀκούγε κι' ἔβλεπε κι' ἀκούγε. Μᾶς συμπαθᾶτε ποὺ ἦρθαμε ἀρόσκλητοι στὴν αὐλή σας, μὰ τὸ τραγοῦδι, τὸ φεγγάρι, ἡ θάλασσα, ἡ γαλήνη . . . τοῦτα τ' ἀγαθὰ εἶναι γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ ὅλους ποὺ μάχονται νὰ πειθοῦν πὼς δὲν εἶναι μόνο τὸ μακελειό, τὸ βασανιστήριον καὶ ἡ πολιτικὴ, τὰ στοιχεῖα τούτης τῆς ἐρημικῆς ζωῆς. Σᾶς εὐχαριστοῦμε ὅλους. Καλῶς ἦρθατε. Τὸ φεγγάρι δὲν εἶναι μόνο τῶν ἀστροναυτῶν, εἶναι κι' ἐκεῖνων ποὺ τὸ τραγουδᾶνε, τῶν εὐτυχισμένων τῆς μιᾶς στιγμῆς. Κρατᾶτε τὴν λοιπὴν...

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

I

(Ἀλήθεια)

Καὶ μ' ἓνα τελευταῖο οὐρλιαχτὸ
μοῦ διηγήθηκε τὴ ζωὴ του.

II

(Σχῆμα)

Οἱ μαῦρες στρατιωτικὲς μπότες
στὴν ἄκρη τοῦ ντιβανιοῦ
πρόδιναν στὴ ματιά τὸ σχῆμα.
Ὅχι, δὲν ἦταν ἔρωτας,
θάνατος ἦταν.

ΠΟΛΩΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

(Μετάφραση: ΝΙΚΟΥ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ)

MIECZYSLAW JASTRUN
(Μιετσίσλαβ Γιαστρουν)

LEOPOLD STAFF
(Λεόπολντ Στάφφ)

Βάρος

Σε βλέπω από κοντά με κλειστά τὰ μάτια,
Ζωντανή καὶ νεκρή.
Ὅπως τὸ νερὸ τῆς πηγῆς στὸ ποτήρι
Διάφανη,
Ἀνύπαρκτη ὅπως δὲν ὑπάρχει τὸ χτές.
Ἡ θύμιση γιὰ σένα τόσο χρόνο ἐξώτευσε
Ὅσο νερὸ θὰ ἐξώτευε ἀπ' τῇ λίμνῃ
Τὸ βάρος τοῦ γρανιτένιου βουνοῦ
Ἐὰν ἔπεφτε στὴν λίμνη.

Ἐχτιζα στὴν ἄμμο
Καὶ γκρεμίστηκε.
Ἐχτιζα στὸ βράχο
Καὶ γκρεμίστηκε.
Τώρα χτίζοντας θ' ἀρχίσω
Ἀπ' τὸν καπνὸ τοῦ φουγάρου.

WISLAWA SZYMBORSKA
(Βισλάβα Σιμπόρσκα)

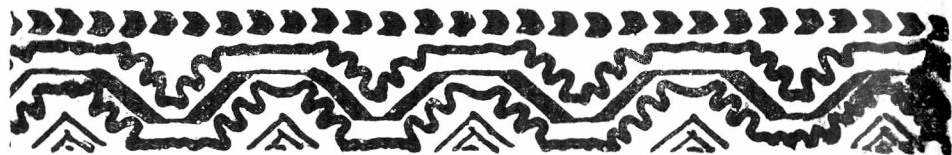
MARIAN GRZESZAK
(Μάριαν Γκζέσζακ)

Βιετνάμ

Γυναῖκα, πῶς σὲ λένε; — Δὲν ξέρω.
Πότε γεννήθηκες, ἀπὸ ποῦ εἶσαι; — Δὲν
ξέρω.
Γιατί ἄνοιξες στὴ γῇ λάκκο; — Δὲν ξέρω.
Πόσον καιρὸ κρύβεσαι σ' αὐτόν; — Δὲν ξέ-
ρω.
Γιατί μὲ δάγκασες στὸ καρδιακὸ δάχτυλο;
— Δὲν ξέρω.
Ξέρεις ὅτι δὲν θὰ σοῦ κάνουμε κακό; — Δὲν
ξέρω.
Μὲ ποιούς εἶσαι; — Δὲν ξέρω.
Τώρα εἶναι πόλεμος, πρέπει νὰ διαλέξεις.
— Δὲν ξέρω.
Τὸ χωριό σου καταστράφηκε; — Δὲν ξέρω.
Αὐτὰ τὰ παιδιὰ δικὰ σου εἶναι; — Ναί.

Πραγματικότητα ἀτέλειωτη

Εἶμαι τόσο ἐκτάσιος
στὸ ψάξιμο τῆς τελειότητας
τόσο πλατυὰ μεγαλωμένος
καὶ στερημένος τῇ βεβαιότητῃ
ποῦ δὲν ἐμπιστεύομαι
στὸ σύννορο τοῦ σώματός μου
παραδίνοντας τὸ δέρμα στὸν ἀγέρα
ρίχνω τὰ φύλλα
χάνω τὴ σκιά μου
βλέπω τὸν ὑπάρχοντα κόσμον
μέσα μου
πρὶν ἀκόμα
τὸν ξεπεράσω
ξανὰ.

Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΕΞΩΓΕΝΗΣ ΟΡΑΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ (δοκίμιο)

Τὸ ἐπίθετο ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ὁρατότητα ἐπόμενο εἶναι νὰ πιστοποιεῖ ἄμεσα τὴν διαφοροποίησή της ἀπὸ τὴν ἐνδογενῆ. Αὐτὴ, καθὼς ἤδη ἀναπτύχθηκε στὸ προηγούμενο μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «ἡ ὁρατότητα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος» κείμενο, ἀναφέρεται ἀποκλειστικὰ στὸν δημιουργό του καὶ εἰδικὰ στὸν περιορισμένο χρόνο μὲ ἀρχὴ τὴν στιγμή τῆς συλλήψεώς του καὶ τέλος τὴν ὥρα τῆς ἐξαγωγῆς ἀπὸ τὴν θαλπωρὴ ἢ τὴν τραχύτητα τῆς ἐπώσεως μὲ δυὸ φυσικὲς συνέπειες, τὴν παράδοσή του στὴν κοινωνία μὲ τὸν συγκεκριμένον ὀνοματισμὸ του καὶ τὴν αἰώνια πιά παραμονή του σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ ἄλλο, ἐκτὸς ἐὰν ἄμεσα ἐξαφανισθεῖ χωρὶς τὴν ἄφεση κανενὸς ἱχνυος. Ἡ ἴδια διαδικασία πρέπει νὰ νοεῖται καὶ ὅταν ἓνα γεγονός, ἐκεῖ φυσικὰ ποὺ ἔνεκα τῆς φύσεώς του γίνεται, παρουσιάσει γιὰ δεύτερη φορὰ ὁ ἴδιος δημιουργὸς μὲ διαφορετικὰ στοιχεῖα συνθέσεως, ὅποτε πρόκειται περὶ ἄλλου γεγονότος μὲ ἰδική του ὁρατότητα. Οὕτω ἡ διάκριση τῆς ἐξωγενούς βασιζέται ἀποκλειστικὰ στὴν ἀπαραίτητα προϋπόθεση ὅτι εἶναι ἄσχετη μὲ τὸν δημιουργὸ τοῦ γεγονότος, ἀνεξάρτητα ἐὰν εἶναι πολλὰ πρόσωπα ἢ ἓνα, καθὼς καὶ μὲ τὸ χρονικὸ διάστημα ὅσο ἔχει ἀφιερωθεῖ γιὰ τὴν παραγωγή του, ἀπὸ ὅποιαδήποτε δὲ πηγὴ καὶ ἂν προέρχεται, ἀκούσια ἢ ἐκούσια, αὐθόρμητη διάθεση ἢ σὸχο φυσικὰ σχεδιασμένο.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὅλων τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἡ ἐξωγενὴς ὁρατότητα δὲν παραδίδεται ὁμοίωμορφη. Ποικίλλουν οἱ σχετικοὶ λόγοι καὶ οἱ βαθμίδες τῆς εἶναι ἀκόμη ποικιλοτέρες ἢ περισσότερες. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παντελὴ ἀφάνεια καὶ φθάνει ἕως τὴν πλήρη ὁρατότητα, ἔστω καὶ θεωρητικά, διότι κάτω λείπει, φαίνονται θαμπὰ τὰ πράγματα σ' ἓνα σημεῖο, ἀπουσιάζουν περισσότερα στοιχεῖα, ἓνα ἢ πολλὰ εἶναι ὑποπτα ὡς πρὸς τὴν αὐθεντικότητα, ἀνάλογα δὲ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐλλείψεων καὶ τὸ ὕψος τῆς σημασίας των διαβαθμίζεται καὶ ἡ ὁρατότητα.

Παραστατικότερο σχετικὸ πῖνακα δὲν ἔμπορεῖ νὰ δώσει τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ κάποια ἀναγωγὴ στὴν πολιτισμικὴ παραγωγή τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ἰδίως στὰ κείμενα. Κατ' οἰκονομίᾳ ὑπάγονται σὲ μιὰ ὁμάδα τὰ ἔργα τῶν τριῶν τραγικῶν ποιητῶν τοῦ 5ου αἰῶνα. Εἶναι ἀπὸ ἀποσπάσματα ἢ μόνον ἀπὸ τοὺς τίτλους γνωστὰ ἐξῆντα ἐξ δράματα τοῦ Αἰσχύλου, ἐνῶ ἐπτὰ ἔχουν πλήρη ὁρατότητα ὑπὸ τὴν ἐννοία ὅτι διασώθηκε πλήρης τὸ κείμενο τοῦ καθενός. Τῶν ἄλλων εἶναι μειωμένη κατὰ ποσοστὸ ποὺ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποσότητα καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀποσπασμάτων ποὺ σώθηκαν. Τὰ ἴδια σὲ γενικὲς γραμμὲς ἰσχύουν γιὰ τὸν Σοφοκλῆ. Πλήρη ὁρατότητα παρουσιάζουν τὰ ἐπτὰ ἔργα του Αἴας, Ἀντιγόνη, Ἡλέκτρα, Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ, Οἰδίπους Τύραννος καὶ Φιλοκλήτης μὲ τὴν ἴδια βάση ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὴν ὅμοια περίπτωση τοῦ πρώτου. Ἀπὸ τὰ ἄλλα ὅμως εἰδικότερα, ἑκατὸν εἴκοσι τρία τὸν ἀριθμὸ, μερικῶν εἶναι γνωστοὶ μόνον οἱ τίτλοι,

ὅπως Ἀθάμας, Ἀλημέων, Ἀμφιάρεως σατυρικός, Ἀμυκος σατυρικός, Ἀμφιτρώων, Ἀνδρομάχη, Ἰθέρης, Κλυταιμῆστρα, Μέμνων, Μούσαι, Ξοανηφόροι, Πολύιδος, Σίσυφος, Τυμπανισταί, Τυνδάρεως, Φαίακες καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ὑφίσταται ἄλλο στοιχεῖο, μερικῶν, ὅπως Ἴων, Ὑδροφόροι, παραδίδονται ἀποσπάσματα ποὺ δὲν προσφέρουν καμιὰ συνδρομὴ οὔτε τουλάχιστον γιὰ τὴν ὑπόθεσιν των, ἄλλων, ὅπως Αἰγισθος, Ἰοκλῆς, καὶ οἱ τίτλοι ἀμφιβάλλονται, μερικά, ὅπως Ἀδμης, Δανάη, Ὑδρις θεωροῦνται ἀπλῶς σατυρικά, ἄλλα, ὅπως Ἑλένης ἀρπαγὴ καὶ Ἡρακλῆς σατυρικός, πιστεύεται ὅτι πραγματεύονταν ἀντίστοιχα τὴν ἀρπαγὴ ἀπὸ τὸν Πάρη καὶ τὴν κάθοδον στὸν Ἄδην. Παραπλήσια εἶναι καὶ ἡ παρουσία τῆς ὁρατότητας τῶν ἔργων τοῦ Εὐριπίδου. Ἀναφέρεται ὅτι συνέγραψε ἐνενήντα δύο δράματα. Γνωστὰ εἶναι ἀπὸ τοὺς τίτλους των ὀγδόντα ἓνα καὶ ἀπὸ αὐτὰ σώζονται ἀκέραια δέκα ἐννία, γιὰ τὰ ὁποῖα, καθὼς εἶναι φυσικό, ὑφίσταται πλήρης ὁρατότητα, ὑπὸ ἔννοια ἐπίσης τῆς ἀκεραιότητος τῶν κειμένων. Ἡ ἐπιφύλαξη αὐτὴ γίνεται, διότι ἀμφιβάλλεται ὅχι σπάνια ἡ αὐθεντικότητα φράσεων ἢ λέξεων καὶ ὑποτίθεται σχετική παρεμβολὴ ἀλλαγῆς ἀπὸ τοὺς ἐκάστοτε ἀντιγραφεῖς τῶν χειρογράφων ἐσκεμμένα ἢ ἀθέλητα. Μὲ τὴν στατιστικὴ μέθοδον βεβαιώνεται ὅτι πλήρη ὁρατότητα παρουσιάζουν μόνον τριάντα τρία ἔργα τῶν τριῶν τραγικῶν, κατὰ ποσοστιαία δὲ ἀνάλυσιν, τὸ δέκατον μόνον, ἐνῶ τὰ ἐνενήντα ἑκατοστὰ ἢ δὲν ἔχουν ἀπολύτως κανένα στοιχεῖον πλὴν ἀπὸ τὸν τίτλον ποὺ φυσικὰ δὲν ἔχει ἀξία, ἢ παρουσιάζουν μερικά, λιγότερα ἢ περισσότερα, ποὺ δὲν ἡμποροῦν παρὰ νὰ ὁδηγήσουν στὴν ἐμφάνισιν ἐνὸς ἢ πολλῶν μερῶν τῆς ὁρατότητας τοῦ καθενός.

Ἡ προέκτασις τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν ν ε α α τ τ ι κ ῆ κ ω μ ω δ ι α συνάγει, ἄσχετα ἐὰν τοῦτο δύναται νὰ προκαλέσει μελαγχολικὰς σκέψεις ἢ ὅχι, τὰ ἴδια συμπεράσματα, ἂν ὅχι πιὸ κατώτερα. Τὰ ἔργα ποὺ τῆς ἀνήκουν, σύμφωνα μὲ ὅσα μαρτυροῦνται, ἀνέρχονται περίπου σὲ 400, χωρὶς ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς νὰ ἀντιπροσωπεύει καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν μονάδων. Τὸ ἐνδιαφέρον πρόβλημα εἶναι ποῖα ὁρατότητα παρουσιάζουν. Ἀρκετὸ γιὰ τὴν σύλληψιν γενικῆς εἰκόνας εἶναι νὰ δοθοῦν μερικά στοιχεῖα μόνον ἀποσπασματικά. Ὁ Φιλήμων, ὁ δεῦτερος ἀπὸ τοὺς δύο διαπρεπεῖς ἐκπροσώπους τῆς, ἀφῆκε ἐνενήντα ἑπτὰ ἔργα, γνωστὰ δὲ εἶναι ἀπὸ λατινικὰς διασκευὰς δύο, Ἐμπορος καὶ Θησαυρός. Ὁ Μένανδρος ποὺ θεωρεῖται ὁ μεγαλύτερος, συνδέει τὸ ὄνομά του μὲ ἑκατὸν ὀκτὼ κωμωδίας, ἀλλὰ σὲ παπύρους βρέθηκαν οἱ Ἐπιτρέποντες μὲ 586 στίχους, ἡ Περιχειρομένη μὲ 324 καὶ ἡ Σαμία μὲ 341 τὸ 1907, ὁ δὲ Δύοκολος μὲ τὸ σύνολον τῶν 969 στίχων ποὺ τὸν συνιστοῦσαν τὸ 1957. Ἐκτὸς τούτων διασώζονται πολλὰ ἀποσπάσματα, λέξεις μόνον μιᾶς φράσεως, ἓνας ἢ περισσότεροι στίχοι ἀπὸ πολλὰ ἔργα. Ὡς πρὸς τὴν ὁρατότητα τούτων προκύπτουν γενικὰ δύο παρατηρήσεις. Ἡ μία εἶναι ὅτι γιὰ ὀρισμένα ἐγένε αὐξησὶς ἀφ'οτου ἀναδρέθηκαν, ἐνῶ προηγουμένως τὴν εἶχαν μειωμένη, καὶ ἡ ἄλλη ὅτι, καθὼς συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἔργα τῶν τριῶν τραγικῶν, ἡ ὁρατότητα στέκεται γιὰ πολλὰ στὸ μηδέν καὶ μὲ τὴν δημιουργίαν πολλῶν βαθμίδων φθάνει ὡς πρὸς ἓνα μόνον ἔργο ἀπὸ τὰ 400 στὴν ὅλη ὁρατότητα, φυσικὰ μὲ βάση τὴν ὁλοκληρότητα τοῦ κειμένου. Ἡ ἴδια κατάστασις ἐπικρατεῖ καὶ στὰ ἔργα ποὺ ἀνήκουν στὶς δύο προηγουμένως φάσεις τῆς ἀττικῆς κωμωδίας, τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν μέσην.

Δὲν εἶναι χωρὶς σημαντικότητα ὁ μίμους, ἰδιαίτερον λογοτεχνικὸ εἶδος, μικρὸ σκηνικὸ ἔργο, ποὺ ἐπιδόθηκαν ὁμοίως οἱ ἀρχαῖοι, ἀναφερόμενοι στὴ ζωὴ τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Περισσότερον γνωστὸς ἐκπρόσωπός του ὑπῆρξε ὁ Σώφρων ὁ Συρακόσιος, ἀναγόμενος στὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 5ου αἰῶνα, συγγραφέας ἔργων σχετικὰ καὶ μὲ τὰ δύο φύλα, τὸ γυναικεῖον καὶ τὸ ἀνδρικό. Θὰ ἔμενε ἄγνωστο ἀκόμη καὶ τὸ ὄνομά του, ἐὰν ὁ Πλάτων δὲν τὸν μνημόνευε, μα-

θαίνοντας ίσως περί τῶν ἔργων του κατὰ τὸν χρόνο διαμονῆς του στὶς Συρακοῦσες, ὅταν εἶχε κάμει ἐκεῖ τὰ γνωστὰ ταξίδια του.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει σὲ γενικὲς γραμμὲς καὶ γιὰ τὴν ἄλλη πνευματικὴ παραγωγὴ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἀποδίδονται στὸν Ἀριστοτέλη προσωπικὰ ἢ στὴ σχολή του γενικὰ ἑκατὸν πενήντα ὀκτὼ ἔργα ποὺ ἔχουν κοινὸ τὸν γενικὸ τίτλο «πολιτεία» μὲ πρῶτο συνθετικὸ τὴν ἰδιαίτερη ὀνομασία τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ ἰσάριθμα κράτη, ἑλληνικὰ καὶ μὴ, ἐκθέτοντας ἴσως τὸ χρονικὸ τῶν πολιτειακῶν μεταβολῶν καὶ ἀσφαλῶς ἀναλύοντας στατικὰ τοὺς καταστατικούς χάρτες των. Ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ βρέθηκε μόνον ἓνα, σχεδὸν ὁλόκληρο, ἀφανὲς ὅμως ὑπὸ τέτοια μορφή ἕως τὸ 1891, ὅταν ἐγίνε ἡ ἀποκάλυψή του ἀπὸ τὸν Φρ. Κένυον. Ἡ ὁρατότητα τῆς («Ἀθηναίων Πολιτείας») ὡς πρὸς τὴν ἀρτιμέλεια τοῦ κειμένου εἶναι σχεδὸν συνολικὴ, διότι λείπει κάτι στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος. Ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ἔάν ὡς βάση χρησιμοποιοῦνται ὁ πρῶτος ἀριθμὸς, φαίνεται ὅτι τὰ γνωστὰ δὲν υπερβαίνουν τὸ ἓνα τρίτο. Ἐκεῖ τὸ καθένα φυσικὰ ὁλοκληρωμένο τὸν τίτλο του, ὅπως «Αἰγινητῶν πολιτεία», διατηρεῖ ὅμως ἀπὸ τὸ κείμενό του ἓνα, δύο, τρία ἢ πέντε τὸ πολὺ ἀποσπάσματα, πρᾶγμα ποὺ βεβαιώνει τὸν μεγάλου βαθμοῦ τῆς ἀναπηρίας του. Τὸ γνῶρισμα τοῦτο συνοδεύει κατὰ φυσικὴ ἀκολουθία καὶ τὴν ὁρατότητά του. Σὲ γενικὲς γραμμὲς διαφορετικὰ δὲν εἶναι τὰ πράγματα καὶ στὴν ἱστορίαν. Ὁλοκληρωμένα σώζονται τὰ ἔργα τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος ὑπὸ τὴν ἀποψη ὁμοίως τῆς ἀκεραιότητος τῶν κειμένων των, ἔάν γίνει περιορισμὸς στοὺς παλαιούς, ἐνῶ σὲ μεγάλα ἀποσπάσματα παραδίδονται ὁ Πολύβιος, ὁ Διόδωρος καὶ ἐλάχιστοι ἄλλοι, ἀλλὰ μὲ πολὺ ὀλίγα εἶναι γνωστοὶ πολυάριθμοι συγγραφεῖς, ὅπως Ἀναξίμενης, Ἀνδροτίων, Ἀριστόβουλος, Δῶρις, Ἐφορος, Θεόπομπος, Ἱερώνυμος, Καλλισθένης, Κράτιππος, Κτισίας, Πτολεμαῖος, Πυθέας, Τίμαιος, Φίλαρχος, Φίλιστος, Φιλόχορος καὶ ἄλλοι. Ὡς πρὸς τὴν γεωγραφίαν ἐπίσης τὸ ποσοστὸ τῶν χαμένων ἔργων εἶναι πολὺ ἀνώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ διασώζεται. Ἀναφέρονται χάρτες ποὺ φιλοτέχνησαν ὁ Ἀναξίμανδρος, ὁ Ἐκαταῖος, ὁ Ἐρατοσθένης, ἀλλὰ κανένας δὲν ἔχει διατηρηθεῖ. Ὁμοίως τὰ καθαρῶς ἔργα γεωγραφίας, μαθηματικῆς, ἱστορικῆς, ἀκόμη καὶ γενικῆς, μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρξαν πολυάριθμα, ἀλλ' ἔάν ἐξαιρεθοῦν τὰ γνωστὰ τοῦ Στράβωνα καὶ τοῦ Πτολεμαίου, ποὺ εἶναι σχεδὸν ἀκέραια, τουλάχιστον, καθὼς εἶχαν συνταχθεῖ, ὅλα τὰ ἄλλα δὲν ὑφίστανται. Τὸ πρῶτο πραγματικὸ ἔργο γεωγραφίας τοῦ Ἐρατοσθένους, περιγραφικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ, μὲ τὸν τίτλο «Γεωγραφικά», ἔχει ὁρατότητα σχεδὸν ὅση ἀναφέροντάς το τοῦ δίδει ὁ Στράβων στὸ δικό του.

Θὰ εἶναι κατὰ πολὺ ἔξω ἀπὸ τὰ ὀρθόδοξα πλαίσια τῆς συνθέσεως τοῦ παρόντος ἡ ἀπασχόληση μὲ τὴν παρουσίαση τῶν σχέσεων δύο πραγματικοτήτων, ὅλης τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ τοῦ ποσοστοῦ τῆς ὑφισταμένης ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν ἔργων ποὺ σχετίζονται μὲ ὅλα τὰ εἶδη. Καθόλου δὲν μνημονεύθηκαν ἡ φιλοσοφία, ἡ ρητορικὴ, ἡ ἐπικὴ καὶ ἡ λυρικὴ ποίηση, οἱ ἐπιστῆμες, ὅπως ἡ ἱατρικὴ, ἡ φυσικὴ, ἡ ἀστρονομία, τὰ μαθηματικά, ἐνῶ παραμερίσθηκαν ἐπίσης γιὰ τὴν ἀποφυγὴ διογκώσεως ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τὰ δραματικά ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τρεῖς τραγικούς ἔργα, καθὼς καὶ ὅσα ἐντάσσονται στὴν ἀρχαία καὶ τὴν μέση ἀττικὴ κωμῳδία. Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὰ ὅλα δὲν φαίνεται πῶς ἀριθμητικὰ εἶναι καλύτερο τὸ συμπέρασμα σχετικὰ μὲ ὅ,τι διατυπώθηκε γιὰ περιπτώσεις κατ' εἶδος ἢ ἄτομο. Προβάλλει ἐνίοτε ἡ ἐνσταση, μᾶλλον πρὸς ἀνακούφιση προσωρινή καὶ δικαιολόγηση, ὅτι ὁ χρόνος ἴσως νὰ ἔκαμε τὴν ἐπιλογὴν τοῦ διαφυλάττοντας ὅσα ἀποδείχθηκε ὅτι συνοδεύονταν ἀπὸ κάποια σημασία. Τοῦτο ἀποτελεῖ σκέψη ποὺ δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ πράγματα οὔτε ἀσφαλῶς βέβαιη οὔτε ἴσως καὶ πιθανή. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ὅσα ἐκάστοτε ἀποκαλύπτονται δὲν εἶναι ὅλα ἢ τὰ περισσότερα περιορισμένης σημασίας.

Πρόβλημα προβάλλει αν υπάρχει τρόπος να προσδιορισθούν οι παράγοντες, πολλά έργα. Δεν δύναται ασφαλώς να γίνει τοῦτο γενικά για ὅλο τὸ πλῆθος. Ἦμπορεί μερικά να υπόκεινται σ' ἕναν, ἄλλα σὲ ἄλλον καὶ ἡ σχετικὴ συνέχεια φυσικὸ εἶναι νὰ γίνεται μεγάλη. "Ἄλλη βάση ἀκριβοῦς διαχωρισμοῦ μὲ τὴν μεγαλυτέρη δυνατὴ κάλυψη δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ ἐκείνη πού υφίσταται πραγματικά καὶ στὴν προέλευση τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος.

Ὁ ἕνας παράγοντας, αἴτιο ἢ ὁ,τιδήποτε δύναται νὰ χαρακτηρισθεῖ καὶ νὰ εἶναι στὴν πραγματικότητα προηγούμενο γιὰ τὴν μεταβολὴ τῆς ὁρατότητας τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος. Εἶναι αὐτὸ πού ἀφεται ἔχει κάθε τι ἄλλο παρὰ τὴν συνειδητὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ὁ ἀ ν α ν θ ρ ω π ο γ ε ν ῆ ς παράγοντας. Πηγάζει ἀπὸ τὸν ὑλικὸ κόσμον, ἀπὸ ὅ,τι ὑπάρχει ἢ συμβαίνει στὸν ὁρατὸ ἢ τὸν ἀόρατον κόσμον, αὐτὸν πού βρίσκεται στὸ ὑπέδαφος, στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἢ στὸν ἔξω αὐτῆς χώρῳ. Εἶναι τὸ φυσικὸ φαινόμενο, ἡ γεωλογικὴ μεταβολὴ ἢ κάτι πού δὲν προβλέφθηκε καὶ τὴν ἐμφάνισή του ἔδωσε ξαφνικά. Στὴν τελευταία περίπτωση πρόκειται περὶ τῆς τύχης πού φθάνει ἕως καὶ τὸ σημεῖο νὰ ἀποκαλύπτεται κάτι ἀπὸ ἀνθρώπινη μὲν ἐνέργεια, μὴ ὅμως καθόλου σχετιζόμενη μὲ ὅ,τι ἦρθε στὸ φῶς.

Στὴν τύχην αὐτὴ πρέπει νὰ ἀποδίδονται ὅσες περιπτώσεις τῆς ἀνήκουν, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος πού τοῦ ἔπεσε τὸ προϊόν της δὲν τὸ εἶχε φαντασθεῖ καὶ δὲν τὸ ἐπιδίωκε κατὰ τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας του. "Ὅταν ἀνασκάπτεται ἀγρὸς μὲ σκοπὸ τὴν καλλιέργεια καὶ ἀποκαλυφθεῖ ἀπὸ τὴν σκαπάνη τοῦ καλλιεργητῆ ἔργο τέχνης, τμῆμα οἰκοδομήματος, σπόνδυλος κίονα, μωσαϊκὸ ἢ θεμέλια, εἶναι ἀσφαλὼς φυσικὸ νὰ ἀποδίδεται ὁρατότητα σ' ἕνα γεγονὸς, ἄγνωστο καὶ κατὰ λογικὴ ἀκολουθία ἀφανὲς ἕως τὴν στιγμή πού τὸ κτύπησε ἡ σκαπάνη. Τυχαίᾳ βρέθηκε κατὰ τὴν διάρκεια ἐκσκαφῆς στὸ οἰκίσιον ἰδιοκτησίας Κεφάλαιον τὸ 1973 στὴ Νέα Καλλικράτεια τῆς Χαλκιδικῆς ἐπιτύμβια στήλη πού ἀνάγεται στὸ τρίτον τέταρτον τοῦ 5ου αἰῶνα καὶ παριστάνει νεαρὴ κόρη κρατώντας τὴν ἐσθήτα της ἀπὸ τὸ ἕνα χερὶ καὶ περιστρεφόμενὴ ἀπὸ τὸ ἄλλο. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δύναται τὸ ἔργο νὰ ἐρχεται στὴν ἐπιφάνεια πότε ἀκέραιον, πότε λιγότερον ἢ περισσότερο ἀνάπηρον. Τὸ τελευταῖον αὐτὸ χαρακτηριστικὸ ἡμπορεῖ νὰ τὸ εἶχε ἢ ὄχι πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκσκαφὴν. Ἐὰν τὸ ἀπόκτησε κατ' αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀποδεικτικὸ στοιχεῖον περὶ τυχαιᾶς ἀποκαλύψεως.

Ἰδιαίτερη ομάδα ἐξωνθρώπων παραγόντων ἀποτελοῦν τὰ φυσικὰ φαινόμενα μὲ τὶς προεκτάσεις των. Ὁ κεραυνὸς δύναται νὰ πέσει σὲ οἶκον μὲ πολιτισμικά ἔργα καὶ νὰ τοὺς ἐπιφέρει ζημίας πού ἀναφέρονται φυσικὰ στὴν ὁρατότητα των, ὅπως καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ κτιρίου πού τὰ στεγάζει, ἐὰν εἶναι καὶ τοῦτο ἱστορικό. Ἡ καταρρακτώδης βροχὴ μὲ τὴν συνεργασίαν τῶν ἄλλων παραγόντων, φυσικῶν καὶ τεχνητῶν, δημιουργεῖ τὴν πλήμμυρα πού δύναται νὰ ἐπιδρᾷ μὲ δύο κατευθύνσεις, ἐντελῶς ἀντίθετες μεταξύ τους, τὴν ἐξαφάνιση ἑνὸς ἱστορικοῦ γεγονότος ἢ τὴν ἀποκάλυψη αὐτοῦ. Στὴν πρώτη περίπτωση ἀνήκει ἡ κατεδάφιση ἐνὸς μνημείου καὶ ἡ παράσυρση κατὰ μέλη πρὸς διάφορα σημεία, ἡ συγκάλυψη τοῦ ἔργου κατὰ τέτοιον τρόπο πού νὰ μὴ φαίνεται κανένα τμῆμα του μὲ φυσικὸ ἀποτέλεσμα τὴν συνεχῆ παραμονὴν του στὴν ἀφάνεια. Ἡ δευτέρη περίπτωση δύναται νὰ προέρχεται ὅπῃ τὴν γένεση ἄλλου τοιοῦτου φαινομένου, γιὰ νὰ τοῦ ἀποδώσει ἕνα μέρος τοῦ φάσματος τῆς ὁρατότητας. Οὕτω μία πλήμμυρα μὲ ὅ,τι κατεβάσει καλύπτει ἐμφανὲς ἢ ἀποκαλύπτει ἀφανὲς ἔργο τέχνης. Οἱ ἀτμοσφαιρικές συνθήκες μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου συντελοῦν μὲ ἀργὸ καὶ βαθμιαίον τρο-

πο, αλλά σταθερό, στην μείωση τῆς ὁρατότητας ὅσων εἶναι στὸ ὑπαιθρο ἐκτεθει-
μένων.

Πολὺ κτυπητὰ ὡς πρὸς τὴν κακὴ ἐπίδρασή των παρουσιάζονται τὰ γεωλο-
γικὰ φαινόμενα, ὅπως εἶναι ἡ καθίζηση τοῦ ἐδάφους, ὁ σεισμός, ἡ ἔκρηξη ἡ-
φαιστείου. Ὅταν συμβαίνουν, γίνονται παράγοντες πού ἐπιδρουν στὴν ὁρατό-
τητα ἐνὸς ἱστορικοῦ οἰκισμοῦ πού εἶναι τὸ ἐπίκεντρο τοῦ φαινομένου ἢ κοντὰ σ'
αὐτό. Ἡ ἐπίδρασή του στὴν ὁρατότητα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος δὲν εἶναι πάν-
τοτε ὑποχρεωτικὴ οὔτε ὁμοίομορφη ὡς πρὸς τὶς ἐπιπτώσεις. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ὁρατό-
τητα μειώνεται ἄλλοτε σὲ μικρὸ βαθμό, ἐνίοτε σὲ μεγαλύτερο πού φθάνει ὡς τὸ
σημεῖο ἐντελῶς νὰ ἀφανίζεται τὸ ἱστορικὸ γεγονός.

Μὲ τοιαῦτα δεδομένα ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀνθρωπογενοῦς παράγοντα, διακρί-
μενὴ πότε φιλικὰ καὶ πότε ἐχθρικά, τριχάζεται ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα, συντε-
λώντας στὴ μείωση, τὴν τροποποίηση ἢ τὴν αὐξηση τῆς ὁρατότητας τοῦ ἱστορι-
κοῦ γεγονότος.

Ὁ ἄλλος παράγοντας, αἰτία πάλι ἢ ὁ,τιδήποτε δύναται νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς
προηγούμενο γιὰ τὴν ἀλλαγὴ αὐτῆς, ἀφετηρία ἔχει τὸν ἄνθρωπο, δυνάμενο νὰ
ὀνομασθεῖ ἄ ν θ ρ ω π ο γ ε ν έ ς, ὅπως καὶ πραγματικὰ συμβαίνει. Συγκριτι-
κὰ μὲ τὸν προηγούμενο παράγοντα παρουσιάζει, καθὼς ἄλλωστε εἶναι φυσικὸ,
περισσότερη ποικιλία ἐπιδράσεως στὴν ὁρατότητα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἢ ἀνά-
μιξη τοῦ ἀνθρώπου μὲ ἐξάιρεση πάντα, ὅπως ἤδη καθορίσθηκε, τὸν συγκεκριμέ-
νον δημιουργὸ καὶ γιὰ ὅσον χρόνο τὸ ἐργάζεται. Τὸ θέμα ὅμως δὲν εἶναι ἀπλό,
ἀλλὰ παρουσιάζει περιπλοκὲς μὲ ὅσα στοιχεῖα περιέχει. Ἄν δὲν γίνει σχετικὴ
διάκριση, προκαλεῖται σύγχυση στὴν ὀριοθέτηση αὐτοῦ, δυνάμενη νὰ προκαλέ-
σει τὴν ἔγερση ἐρωτημάτων, χωρὶς νὰ διαφαίνεται διέξοδος, ἀφοῦ δὲν θὰ ὑφί-
στανται σαφεῖς βάσεις διαλογικῆς πορείας.

Οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, αὐτοῦ πού δημιουργοῦν αὐξηση, μείωση, ἀπό-
δοση, μερικὴ ἀφαίρεση, τροποποίηση, ἐντελῆ ἀφάνιση τῆς ὁρατότητας ἐνὸς ὁ-
ποιουδήποτε ἱστορικοῦ γεγονότος εἶναι πολλῶν καὶ ποικίλων εἰδῶν, πού διακρί-
νονται ἀπὸ τὴν διαφορότητα τῶν βάσεων διαχωρισμοῦ. Μὲ βάση τὴν ὑπαρξὴ ἢ μὴ
σκοποῦ δαichwρίζονται σὲ συνειδητὲς ἢ ἀσυνειδητὲς. Οἱ δεύτερες παρουσιάζουν
ποικιλία σκοπῶν, πού ἡμπορεῖ νὰ εἶναι οἰκονομικός, πολιτικός, πολεμικός, πνευ-
ματικὸς ἢ κατὰ ἄλλο ἀκόμη. Κατὰ τὸ ἥθος ἡμπορεῖ σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα ἐ-
κάστης ἐποχῆς νὰ διακριθοῦν σὲ ἠθικὲς ἢ ἀνῆθικες. Ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα
εἶναι ὅσες ρέπουν πρὸς τὴν μείωση ἕως τὴν ἐξαφάνιση τῆς ὁρατότητας καὶ ὅσες
τείνουν στὴν πλήρη ἀπόδοση αὐτῆς, ὅποτε δύναται νὰ γίνῃ μία ὑποδιαίρεση, σὲ
θετικὲς καὶ ἀρνητικὲς. Ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ διάκρισι, δὲν δύναται νὰ ἀπου-
σιάζουν οἱ ἀσυνειδητὲς. Οἱ ἐρευνητικὲς ἐνέργειες εἶναι πάντα συνειδητὲς, ἀλλ'
ὅσες δὲν πετυχαίνουν τὸν συγκεκριμένον στόχο, ἀποκαλύπτουν ὅμως ἄλλο γεγο-
νὸς ὑπάγονται στὴν τύχη, γιὰ τὴν ὁποία ἐγίνε ἤδη λόγος στὸν ἀνθρωπογενῆ
παράγοντα.

Ὅτι ὁ ἄνθρωπος φροντίζει γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατόν διατήρηση καὶ αὐξηση
τῆς ὁρατότητας εἶναι ἀναμφισβήτητο, καθὼς καὶ ὁ βαθμὸς τῶν σχετικῶν του προσ-
παθειῶν μεγάλος. Ὡς ἄτομο ἢ ὡς σύνολο ἀτόμων, πολλῶν ἢ ὀλίγων, ὑπὸ διά-

φορες μορφές, δημόσιες ή ιδιωτικές, ο άνθρωπος στρέφεται προς το παρελθόν, το έντόπιό του και το μακρινό από την άποψη του χώρου, σύγχρονο ή απώτερο κατά την έννοια του χρόνου, και μεγάλη αισθάνεται χαρά καθιστώντας αισθητό ένα γεγονός άγνωστο ως τότε.

“Ως άτομο συνεχώς και με σύστημα καταβάλλει προσπάθειες, διαθέτει κόπον και προσφέρει χρήμα, για να συγκεντρώνει αποδεικτικά στοιχεία ενός γεγονότος ή πολλών που ανάγονται, σε μία ή περισσότερες περιόδους, συνδέονται με μία συγκεκριμένη εποχή ή πολλές. Το αποτέλεσμα είναι ότι συγκροτούνται ιδιωτικές συλλογές νομισμάτων, εγγράφων ιστορικού ενδιαφέροντος, έργων τέχνης, γλυπτικής, ζωγραφικής ή βιοτεχνίας ή και άλλων αντικειμένων που αναφέρονται σε ποικίλες μορφές του παρελθόντος βίου. Οί ιδιώτες αυτοί τελικά γίνονται οί βασικοί συντελεστές στην ανάπτυξη της ορατότητας του σχετικού ιστορικού γεγονότος ή συνόλου από περισσότερα του ενός. Στόν ίδιο στόχο, άσχετα προς άλλους, και κατά τόν ίδιο τρόπο, αλλά πιο μεθοδευμένα, σκοπεύουν και όσες συλλογές καταρτίζονται και λειτουργούν υπό τους τίτλους μουσείο, πινακοθήκη, άρχείο, βιβλιοθήκη, ίδρυμα και άλλους, άφου, συντηρώντας τά αντικείμενα — ιστορικά γεγονότα, έμμεσα ή άμεσα, προσφέρουν συνεχή διευκόλυνση της ορατότητας αυτών σε όλους όσοι γίνονται έπισκέπτες και για τίς μελλοντικές περιόδους του ανθρώπινου βίου.

Ειδικότερα ή διατήρηση άρχείου εγγράφων αποβλέπει έμμεσα στην επίτευξη της ορατότητας των γεγονότων. Είναι οί μαρτυρικές καταθέσεις που παίρνει ο άρμόδιος ανακριτής, και μάλιστα σε άνυποπτες συνθήκες χρόνου και τρόπου, επιδιώκοντας να διαφωτίσει μία υπόθεση που είναι στην πραγματικότητα γεγονός, άλλ' ιδιωτικό, ποινικής ή πολιτικής φύσεως. Είναι μαρτυρίες των δημιουργών ενός γεγονότος ή προσώπων που έζησαν λίγο ή πολύ πλησίον αυτού ή έγιναν ή άπλως ήταν αυτόπτες τυχαία. Στη βιβλιοθήκη συγκεντρώνονται έργα κειμένων, χειρόγραφα ή τυπωμένα, που άποτελούν γεγονότα - δημιουργήματα ψυχικά, υλοποιημένα γεγονότα πνευματικής φύσεως. Το ίδιο άκριβώς συμβαίνει με τά μουσεία, άρχαιολογικό και βυζαντινό, καθώς και με την πινακοθήκη, όπου φιλοξενοούνται έργα καλών τεχνών. “Άλλου είδους είναι τά μουσεία ιστορικό, θεατρικό, πολεμικό και άλλα, όπου έκθέτονται αντικείμενα που χρησιμοποίησαν πρόσωπα γενικώς ιστορικά στο πρώτο, σχετικά με του θεάτρου στο δεύτερο, των πολέμων στο τρίτο. Το λαογραφικό αποβλέπει στη διαφύλαξη έργων βιοτεχνίας που διακρίνονται σε δυο είδη, έργα τέχνης και βίου, εικονίζοντας συνολικά την ζωή του λαού. Μερικά είναι τελείως έξειδικευμένα και άλλα όχι, περιέχοντας αντικείμενα ποικίλης φύσεως.

Στά πλαίσια αυτά δημιουργούνται ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου οργανισμοί, όπως ή ειδική ύπηρεσία άρχαιοτήτων και ή των νεωτέρων μνημείων, καθώς και διάφορες έταιρείες που έχουν όρισμένους αντικειμενικούς σκοπούς, άναγόμενους όλους άμέσως στη διαφύλαξη παντός ό,τι σχετίζεται με το ιστορικό παρελθόν της χώρας. “Όλα τά ιδρύματα αυτά, ιδιωτικά ή κρατικά, έξειδικεύονται από την άποψη χρόνου αναγωγής ή τοπίου προελεύσεως των ιστορικών γεγονότων — αντικειμένων του παρελθόντος υπό την ευρύτερη σημασία της λέξεως ή δημιουργούνται και παραμένουν από την άρχή γενικής φύσεως.

Την κορωνίδα των μέτρων τούτων συνιστούν ή ψήφιση νόμων και ή έκδοση έκτελεστικών διαταγμάτων, για να προστατευθεί κάθε τι που νομίζει κάθε κράτος ότι ανήκει στο ιστορικό του παρελθόν και δέν πρέπει καθόλου να χάσει κάτι από την ορατότητα του.

Τό σύνολο των μέτρων τούτων σημαίνει ότι ύφίσταται πραγματικά όχι μόνον τό ενδιαφέρον για τό ιστορικό γεγονός αυτό καθαυτό και για κάθε τι που

έμμεσα ή άμεσα σχετίζεται με τούτο, αλλά και ότι παρατηρείται στον άνθρωπο και τὸ αντίθετο, διότι διαφορετικά δὲν θὰ ὑπῆρχε ἀνάγκη νὰ καθιερώνονται εἰδικές ρήτρες ποινικῆς φύσεως γιὰ τὴν ἀπόκρυψη παντὸς πράγματος ποὺ ἀνήκει στὸ ἱστορικὸ παρελθόν. Ὁ ἄνθρωπος ἄγεται πράγματι ἀπὸ κάποια προδιάθεση, πολλὲς φορές μικρὴ καὶ ὄχι σπάνια ἐντονη, γιὰ νὰ προσφέρει τὴν φιλοξενία του στὸ ἀντικείμενο τοῦ παρελθόντος, καὶ οἱ σχετικὲς συλλογὲς συγκροτοῦνται ἀπὸ ὑποκειμενικὴ παρόρμηση ἀνάλογη, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν ἀντικειμενικὸ σκοπὸ ἐκμεταλλεύσεως. Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ ἀντίστροφη πραγματικότητα, ἡ διάθεση ἀδιαφορίας γιὰ τὴν τύχη τοῦ ἀντικειμένου, ἡ παρόρμηση καταστροφῆς του, ἐφόσον δὲν προβλέπεται δυνατότητα ἐκμεταλλεύσεώς του, ἀσχετῶς πρὸς τὴν διατήρηση ἐντὸς τῆς χώρας ἢ μὴ. Ὅπως στὴν ἀνθρώπινη ἐνέργεια γενικὰ ὑφίστανται δυὸ ὅψεις, ἡ δημιουργικὴ καὶ ἡ καταστροφικὴ, δὲν ἔχεται νὰ ἐξαιρεῖται ἡ δευτέρη ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἱστορικὸ παρελθόν καὶ τὰ ἀντικείμενα ποὺ τὸ ἀντιπροσωπεύουν.

Ὑπάρχουν ποικίλοι λόγοι σχετικοὶ μετὰ τὴν ἀνθρώπινη αὐτὴ συμπεριφορὰ ποὺ τελικὰ ρυθμίζουν τὴν ὁρατότητα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ἄλλοτε ὑψηλὰ καὶ ὄχι σπάνια πρὸς τὸ βάθος μετὰ ἀποτέλεσμα τὴν ἐντελῆ ἀφάνισή του.

Τὸ ἐνδιαφέρον γενικὰ μαζί μετὰ τὴν ἀντίθετή του ἐννοία, τὴν ἀδιαφορία, ποὺ ἀποτελοῦν συνθετικὴ ἐννοία λόγου, ἀντιπροσωπεύει τὸν ἕνα. Ἡ πρώτη μορφή κάπως ἤδη παρουσιάσθηκε. Ἡ προσθήκη ποὺ χρειάζεται στὸν εἰδικὸ αὐτὸ χῶρο εἶναι ὅτι ὅποιο γεγονὸς δὲν ὑλοποιεῖται σὲ κείμενο λόγου, σὲ οἶκο-δόμημα, λίθο ἢ μέταλλο, ἀλλὰ διενεργεῖται σὲ χρόνο καὶ χάνεται, ὅπως ἡ σύγκρουση, ὁ πόλεμος, ἡ ἐκστρατεία, ἐὰν δὲν περιγραφεῖ ἀπὸ σύγχρονο ἢ κάπως κοντινὸ του, μένει ἀφανές. Ὁ δημιουργὸς ὅμως αὐτοῦ φροντίζει ἐνίοτε νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἕναν ἢ περισσότερους ποὺ ἔχουν ὡς ἀποστολὴ νὰ τὸ περιγράψουν, ἐνῶ, ἐὰν ἀδιαφορήσει, τὸ γεγονὸς ἤδη μετὰ τὴν γένεσίν του ἔχει ἀφανισθεῖ. Κατὰ κανόνα τέτοιου εἶδους γεγονότα συνδέονται μετὰ συγκεκριμένο πρόσωπο ἢ τόπο, ἔτσι ὥστε νὰ καλύπτεται τὸ κενὸ τῆς προσωπικῆς περιγραφῆς μετὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, καμωμένο στὰ λόγια καὶ τὸ μέλος μαζί ἀνώνυμα. Ὁ ἐνθυμψιογράφος ἐπίσης δίνει γιὰ τέτοιο γεγονὸς στοιχεῖα κατὰ τρόπο ἐπιγραμματικὸ συχνότερα, ἰδίως τὴν χρονολογικὴ τοποθέτηση. Μετὰ τὸ πρίσμα τοῦτο ἐξεταζόμενοι καὶ οἱ γραμματεῖς τῆς ἡγεσίας τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ 21, «ἐλάσσονες» ἢ «μειζονες», ὑπῆρξαν πολὺ χρήσιμοι γιὰ ὅσα μετὰ τὸν αὐθόρμητο κάλαμό τους διατήρησαν. Ἀπὸ ἀδιαφορία πάντως προέρχεται ἡ μείωση τῆς ὁρατότητας πολιτισμικῶν γεγονότων, εἰδικὰ ὅσων εἶναι ὑλοποιημένα σὲ κείμενο.

Μετὰ τὸ ἐνδιαφέρον συνδέεται ὁ σὺρμὸς ποὺ ἐμφανίζεται κατὰ ἐποχὰς καὶ ὑπηρετεῖ ἀμφοτέρους τῆς ὁψείας, τὴν μείωση καὶ τὴν αὐξηση. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τὴν ἰδιομορφία του, διότι προσφέρει τὸ ἐντονο διαφέρον του σ' ἕνα εἶδος, σὲ μία ἐποχὴ ἢ σ' ἕνα χῶρο, ἐνῶ ἀδιαφορεῖ γιὰ ἄλλου εἶδους, περιόδου ἢ περιοχῆς ἀντικείμενα. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ κλίματος ποὺ εἶναι ἐπικρατεῖ εἶναι ὅτι φαίνεται χρήσιμο στὴ διατήρηση ἢ τὴν αὐξηση τῆς ὁρατότητας τῶν πρώτων, ἀλλὰ γιὰ τὴν δευτέρα ἐπιζήμιος. Γενικὸ παράδειγμα εἶναι ὅτι μεγάλος ὑπῆρξε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀναγεννήσεως γιὰ τὰ γεγονότα τῆς ἀρχαιότητος, ἐλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς, πρᾶγμα ποὺ συνέβαλε σημαντικὰ στὴν παραμέληση τῶν γεγονότων τόσο τῆς βυζαντινῆς παραγωγῆς ὅσο καὶ τῆς σύγχρονης. Ὅταν μετὰ τὴν ἀναγέννηση καὶ κατόπιν ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον οἱ τιτλοῦχοι συναγωνίζονταν ποίος θὰ κατορθώσει νὰ ἀποκτήσει ἀρχαῖο ἔργο προσφέροντας συγκριτικὰ μ' ἐκεῖνα ποσὸν ἀμύ-

θνητο, σημαίνει πώς υπήρχε συρμός ένισχυμένος με φανατισμό. Ή τόσο μεγάλη θέση για τὸ πρῶτο γινόταν ἀναγκαστικά ὁδηγητική πρὸς τὴν ὁρασιακὴ σκίαση τῶν ἄλλων.

Οἱ δύο αὐτοὶ λόγοι δύνανται νὰ εἶναι ἄδολοι, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ συνυφίστανται καὶ σκοποί, προσωπικοῦ ἢ γενικοῦ χαρακτήρα.

Ἔνας εἶναι ἡ ἀπόκτηση προσωπικῆς φήμης καί, ἀφοῦ αἰσθάνεται κάποιος πὺς δὲν ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ κάμει κάτι καλὸ, ἀφανίζει ἓνα γεγονός. Ὅσο καὶ ἂν δύνανται νὰ τεθεῖ σὲ ἀμφισβήτηση ἡ παράδοση γιὰ τὸν Ἡρόστρατο ἀπὸ τὴν Ἐφεσο, κατὰ τὴν ὁποία οὗτος, δικαιολογούμενος γιὰ τὸν ἔμπρησμό τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδας στὴν πατρίδα του, εἶπε ὅτι αἰτία ἦταν ὁ πόθος τῆς ἀθανασίας, δὲν δύνανται νὰ εἶναι παράδοση, ἂν ὑπολογισθοῦν στὸ σύνολό τους οἱ ποικίλες διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου.

Περισσότερο συχνὸς εἶναι ὁ οἰκονομικὸς λόγος ποὺ ἡμπορεῖ νὰ παρουσιάζει τὸση ἔνταση, ὥστε νὰ ὁδηγεῖ ἐνίοτε σὲ πλαστοποιία. Κατασκευάζεται πλαστὸ νόμισμα ἢ ἔργο τέχνης καὶ προσφέρεται ὡς γνήσιο πού, μέχρις ὅτου ἀποκαλυφθεῖ ἀπὸ τὴν ἐμπειρογνωμοσύνη τὸ ἀδίκημα, ἔκαμε τὴν σχετικὴ τὴν ἐπίπτωση στὴν ὁρατότητα τοῦ γνήσιου. Οἰκονομικὸς λόγος ὁδηγεῖ ἐπίσης ὅποιον προβαίνει σὲ σύλληψη τάφου. Μὲ αὐτὴ συνδέεται ἡ ἐκοκαφὴ χώρου ποὺ διενεργεῖται λαθραία καὶ στὴν περίπτωσιν ἀνοικοδομήσεως φανερὴ. Στις δύο αὐτὲς περιπτώσεις ἡ ὁρατότητα τοῦ ἀφανοῦς στὸ ὑπέδαφος ἔργου ὑφίσταται τρεῖς ἐπιπτώσεις, ἀποκάλυψη ὅπως ἦταν ἀλλὰ μὲ περιπέτεια ἐνεκα διώξεως, ἄμεση ἐπανεπικάλυψη τοῦ χώρου γιὰ τὴν ἀποτροπὴ δημοσιότητας καὶ τὴν συνέχιση τῆς ἀνοικοδομήσεως ἢ τέλος ἀναπηρία ποὺ δύνανται νὰ προκληθεῖ ἀπὸ ἀδεξιότητα ἢ ἀπροσεξία κατὰ τὴν ἐκοκαφὴ. Τὸ κράτος ἐπίσης, παρουσιάζοντας τὰ ἔργα παρελθόντος ὄχι μόνον τοῦ ἰδιοῦ τοῦ χώρου, ἀσκέτως ἂν αὐτὰ σχετίζονται μαζί του ἐθνικὰ ἢ ὄχι, ἀλλὰ καὶ ξένου, ἀποβλέπει σὲ οἰκονομικὸ λόγο. Μὲ τὴν κατοχὴ τῶν καθίσταται πόλος ἑλξεως κατοίκων ἀπὸ ἄλλες χώρες.

Γενικότερο ἐνεκα τῆς φύσεώς του χαρακτήρα ἔχει ὁ πολιτικὸς λόγος ποὺ παρατηρεῖται σιτὸν ἐκπρόσωπο τοῦ κράτους, ἀσκέτως ἂν εἶναι ἓνας ἢ περισσότεροι. Ὁ κατακτητὴς, ἀρχηγὸς αὐτοῦ ἢ ἄλλος, ὑφιστάμενός του, συνοδεύεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ ἐπιτελεῖο του γιὰ τὴν ἀποδοτικότερη διεξαγωγὴ τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ συγχρόνως, σχεδὸν κατὰ κανόνα, καὶ ἀπὸ πρόσωπα ποὺ δύνανται νὰ διακριθοῦν σὲ δύο ὁμάδες, τὴν καθεμιὰ ἐπιτελώντας τὴν ἰδικὴ τῆς ἀποστολή. Στὴ μία εἶναι ἀνατεθειμένο τὸ ἔργο τῆς ἱστορήσεως τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, οἱ ὁποῖες διαφορετικὰ ἐνεκα τοῦ εἴδους τῶν ὡς γεγονότων θὰ ἔμεναν ἄγνωστες ἢ τουλάχιστον λιγότερο γνωστές. Στὴν ἄλλη ἐντάσσονται ἄτομα μὲ ἀρμοδιότητα τὴν ἔρευνα τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τῶν χωρῶν, ὅπου ἐκτείνεται ἡ ἐκοτρατεία. Καὶ στίς δύο περιπτώσεις ἐπιδιώκεται ἡ ἐξυπηρέτηση τῆς ὁρατότητας ἱστορικῶν γεγονότων. Μέσω τῆς πρώτης ἐκείνων ποὺ συνδέονται μὲ τίς διενεργούμενες ἐπιχειρήσεις, μέσω τῆς δεύτερης ἐκείνων ποὺ εἶχαν συμβεῖ παλαιότερα στὴ χώρα ὅπου ὁ πόλεμος. Τὸ παράδειγμα τοῦτο διαπιστώνει τὴν ὑπαρξὴ δύο μορφῶν ἐπιδράσεως τοῦ πολιτικοῦ λόγου. Ἡ μία σχετίζεται μὲ τὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἡ ἄλλη μὲ ξένα κράτη. Ὡς πρὸς τὴν πρώτη σημειώνεται ἐκδήλωση μειώσεως τῆς ὁρατότητας ἑνὸς γεγονότος ἀπὸ τὸν ἓνα καὶ αὐθήμερος ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἀνάλογα μὲ τὸν τόπο προελεύσεως καὶ τὸ σχετιζόμενο μὲ αὐτὸ πρόσωπο. καθὼς δύνανται νὰ παραστατικοποιηθεῖ μὲ τὴν ἀναπόληση καθημερινῶν ἀποδόσεων γιὰ πολλὰ συμβάντα μικρῆς ἢ μεγαλύτερης σημασίας σ' ἓνα κράτος ἀπὸ τοὺς πολίτες του. Ὡς πρὸς τὴν δεύτερη μνημονεύονται τρία παραδείγματα. Ὁ Σύλλας, μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Ἀθήνας τὸ 86 π.Χ., μεταφέρει στὴ Ρώμη τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλη, τὴν καταλογογράφηση τῶν ὁποίων ἀναθέτει σιτὸν περιπατητικὸ

φιλόσοφο Ἀνδρόνικο. Γράφοντας θεατρικά ἔργα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ὁ βασιλιάς τῆς Ἀρμενίας Ἀρταθάσδης Β΄, τὸν 1ο π.Χ. αἰῶνα, ἰδρύει στὴν αὐλή του ἑλληνικὸ θέατρο. Τὰ φερόμενα ὡς ἔργα τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη προσφέρει αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ὡς δῶρο πρὸς τὸν Λουδοβίκο τὸν Εὐσεβῆ τῆς Γαλλίας, ἀσχέτως ἂν οὗτος δὲν ἔβρισκε μεταφραστὴ, διότι μετὰ τὸν Σκῶτο Ἡριγένη παρακμάζουν οἱ ἑλληνικὲς σπουδὲς στὸ Παρίσι. Οἱ ἐνέργειες αὐτές, καθιερώμεναι μετὰ τὴν ἰδιομορφία της, ἐπιδιώκει τὴν αὐξηση τῆς ὁρατότητας ἐνὸς ἢ πολλῶν γεγονότων, ἡ μία ἰδικοῦ της πρὸς ξένη χώρα, οἱ ἄλλες προοριζόμενες γιὰ τὸ ἐσωτερικὸ τῶν κρατῶν, ἐκπρόσωποι τῶν ὁποίων τὶς ἐκδηλώνουν.

Ὁ πολεμικὸς σκοπὸς ποὺ συνδέεται μετὰ τὸν προηγούμενο, ἔχει τρεῖς ἐπιπτώσεις στὴν ὁρατότητα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, αὐξηση, μείωση ἢ τροποποίηση. Ἐξαίρει κατὰ τρόπο ὑπερβολικὸ ὅσα στοιχεῖα τοῦ παρελθόντος βίου τῆς χώρας, ὅταν κάμνει ἐπιθετικὸ πόλεμο, μειώνει δὲ τὰ μελανὰ σημεῖα καὶ τροποποιεῖ ἄλλα ἐκθέτοντας ἐπίσης ἀντίστοιχα τὸ ἱστορικὸ παρελθὸν τοῦ ἀντιπάλου, τὶς σχέσεις μετὰ αὐτὸν καὶ τὴν προβολὴ τῶν αἰτίων τοῦ ἐγχειρήματος ποὺ σχεδιάζει. Φυσικὸ εἶναι νὰ προβαίνει σὲ ἀνάλογες ἐνέργειες καὶ τὸ κράτος ποὺ ἀναγκάζεται παράλληλα νὰ ὀργανώσει τὴν ἀμυνά του ἔχοντας θάση τὶς σχετικὲς πληροφορίες. Στὸ εὐρύτατο αὐτὸ πλαίσιο τῶν προετοιμασιῶν ἡ ψυχολογικὴ κινητοποίηση βασίζεται ἰδιαίτερα στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, ἡ ὁρατότητα τοῦ ὁποίου χρειάζεται, ἀλλὰ πρέπει νὰ αὐξάνεται ὅσο ἢ ὅπου πρέπει, νὰ μειώνεται ἢ νὰ τροποποιεῖται πρὸς ἐπίτευξη τοῦ πολεμικοῦ σκοποῦ. Ἐνῶ αὐτὰ συμβαίνουν στὸ στάδιο τῆς προετοιμασίας, κατὰ τὴν διάρκεια τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων σὲ πλατιά θάση γίνεται χρησιμοποίηση πληροφοριῶν ποὺ παραποιοῦν τὰ πρόσφατα γεγονότα καὶ διαμορφώνεται ἰδιαίτερη μονομέρεια, με ἀποτέλεσμα ἡ ἐπίπτωση νὰ εἶναι καταστροφικὴ τῆς ὁρατότητας ἄλλων γεγονότων ποὺ ἦταν στὶς χώρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ πολέμου. Ἐπιδιώκεται πολλάκις ἡ ἀποφυγὴ καταστροφῆς τῆς ὁρατότητας αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦτο περιορίζεται μόνον στὰ ψυχικῆς φύσεως πολιτισμικὰ δημιουργήματα, ἐνῶ ἀντιστρόφως ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὑλικῆς φύσεως ὅμοια, χρήσιμα γιὰ πολεμικὰ ἐπιτεύγματα, ὑφίστανται καταστροφές. Συμβαίνει ὅμως καὶ στὰ πρῶτα τὸ ἴδιο, ἀδιάφορο ἂν συνειδητὰ ἢ ἄσυνειδητὰ ἔνεκα σφάλματος ἢ ἀτυχίας στὸν στόχο. Σ' ἐκεῖνα ὑπάγεται ἡ κατεδάφιση τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης στὴν Ἀκρόπολη ποὺ ἔκαμε τὸ 1687 ὁ Χουσεῖν ἀγάς, θέλοντας νὰ ἀνοίξει χώρα ποὺ τοῦ ἦταν ἀπαραίτητος, γιὰ νὰ στήσει ὅσα πυροβόλα τοῦ χρειάζονταν γιὰ ἀμυντικούς σκοποὺς κατὰ τῶν Ἑνετῶν. Στὰ δεύτερα πιθανὸν ἀνήκει ἄλλο, τοῦ αὐτοῦ ἔτους στὸν ἴδιο χώρο. Τὴν 16η Σεπτεμβρίου, ὅταν ἐκσφενδονίσθηκε βόμβα, τινάχθηκε ὁ Παρθενῶνας, διατηρημένος ἔως τότε, σχεδὸν εἴκοσι αἰῶνες, ἀκέραιος.

Μετὰ τὸν πολιτικὸ ἐπίσης λόγῳ συνδέεται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα καὶ ὁ θ ρ η σ κ ε υ τ ι κ ὸ ς ποὺ ἐκδηλώνεται σὲ δύο μορφές, ἀναγόμενες στὴν ἐξυπηρέτηση ἐνὸς νέου λατρευτικοῦ σκοποῦ. Ἄλλοτε οὗτος ἐξυπηρετεῖ τὶς σχετικὲς ἐκδηλώσεις αὐτοῦ τούτου τοῦ λαοῦ ποὺ κατοικεῖ τὴν ἴδια χώρα, ἀποδέχθηκε ὅμως μετὰ εἰρηνικὰ μέσα τὸ κήρυγμα νέας θρησκείας. Πολλοὶ ἀρχαῖοι ναοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου μετατρέπονται σὲ χριστιανικοὺς ὅπου ἐπικρατεῖ ὁ χριστιανισμός. Τὰ παραδείγματα εἶναι ἄπειρα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα μνημονεύεται μόνον ἓνα. Ὁ γνωστὸς Παρθενῶνας, ναὸς τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς, γίνεται ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Ἀθηνιώτισσας. Ἡ προσαρμογὴ ἄρχισε τὸν 6ο αἰῶνα, πρέπει ὅμως νὰ ἦταν στὶς ἀρχές τοῦ 11ου τέλεια χριστιανικὴ βασιλικὴ μετὰ τοιχογραφίες στὸ ἐσωτερικὸ καὶ ἄλλα στοιχεῖα σχετικὰ μετὰ τὸ νέο θρησκευμα καὶ τὶς λατρευτικὲς ἀνάγκες του. Ἐὰν αὐτὸ δὲν ἐμφανίζει ἄμεσο σύνδεσμο μετὰ τὸν πολιτικὸ λόγῳ, τοῦτο συμβαίνει σὲ ἄλλες ἐπιπτώσεις, ὅταν πρόκειται περὶ ἄλλου ἔθνους ποὺ κατακτᾷ καὶ διατηρεῖ στὴν κα-

τοχή του μία χώρα, δὲν κτίζει ὅμως μόνον ἰδικούς του χώρους λατρείας σ' αὐτή, ἀλλὰ καὶ μετατρέπει ἀνάλογα ὅσους βρῆκε τῆς θρησκείας τοῦ κατακτημένου. Αὐτὸ ἔγινε μὲ τὴν ἐπικράτηση τῶν Τούρκων σὲ διάφορες χώρες, διότι ἔκαμαν μετατροπὴ πολλῶν χριστιανικῶν ναῶν σὲ τζαμιά. Ὁ κατακτητής, θέλοντας νὰ παραχωρήσει στοὺς πιστοὺς τῆς θρησκείας του ὡραία κτίσματα γιὰ τὰ λατρευτικά του καθήκοντα, δὲν ἤμποροῦσε νὰ βρεῖ καλύτερα τῶν ὑπαρχόντων, μετατρέποντας αὐτὰ σὲ ὅσα σημεῖα ἔκρινε ἀπαραίτητο. Χωρὶς νὰ εἶναι ἀπολύτως ἀκριβὲς πότε ἔγινε, πάντως τὸν 17ο αἰῶνα ἡ Παναγία ἡ Ἀθηνιώτισσα ἦταν τζαμί μὲ μινარέ. Τὰ παραδείγματα καὶ τῶν δύο πτυχῶν εἶναι πολυάριθμα καὶ ἡ μνημόνευση ἄλλων ἐπιμπλύνει ἀπλῶς τὴν ἀφήγηση, ἐνῶ τὸ συμπέρασμα παραμένει πλήρες καὶ σαφές. Ἡ ὁρατότητα τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, καθὼς εἶναι τὰ ἀρχιτεκτονήματα, ποὺ ὑφίσταται τροποποιήσεις σὲ κάθε ἀλλαγὴ των κατὰ τὴν ἐξυπηρετούμενη λατρεία. Στὸν ἴδιο λόγο ἀνάγεται καὶ ἡ χρησιμοποίηση διαφόρων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοιούτων κτισμάτων κατὰ τὴν ἀνοικοδόμηση ἄλλων λατρευτικοῦ ἢ μὴ χαρπῆρα.

Ἄλλος παράγοντας εἶναι ἡ τάση ποὺ ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀναζητεῖ στὸ ἱστορικὸ παρελθὸν ὕλικό γιὰ τὴν δημιουργία πολιτισμικῶν γεγονότων ψυχικῆς φύσεως. Συγκεκριμένα δὲν ἀρκεῖται σὲ ὅσα βλέπει ἢ ἀκούει, γενικὰ παρακολουθεῖ στὴ ζωὴ, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ στὰ ἔργα του, ἀλλ' ἀνατρέχει καὶ στὸ παρελθόν, παίρνοντας ὡς θ έ μ ε τ α ὀρισμένα γεγονότα ποὺ φέρουν τὴν σφραγίδα τῆς δημιουργίας προσώπων, κατὰ φυσικὴ ἀκολουθία ἱστορικῶν, ἢ εἶναι ἀνώμα. Οὕτω τὰ γεγονότα αὐτὰ συνιστοῦν ὅχι μόνον τὴν πηγὴ ἐμπνεύσεως, ἀλλ' ἀκόμη τὴν βάση πλοκῆς, συνθέσεως, ἀφηγήσεως καὶ ὅλων τῶν ἄλλων εἰδικῶν ἀπασχολήσεών του γιὰ τὴν παραγωγὴ τοῦ ἔργου. Ἡ τάση αὕτη ἐκδηλώνεται σὲ διάφορες πτυχές.

Ἡ λογοτεχνία, πεζὴ ἢ ἔμμετρο, καταφεύγει στὸ ἱστορικὸ παρελθόν, γιὰ νὰ δημιουργήσῃ. Ἐπικό, λυρικό, τραγωδικό, κωμικό ἢ σατυρικό ἔργο δύναται νὰ ἀναφέρεται σ' αὐτὸ καί, ἀνάλογα μὲ τὴν φύση του τὸ καθένα, περισσότερο ἢ λιγότερο. Τὸ πρῶτο πρέπει νὰ εἶναι ὁλοκληρωτικὰ δοσμένο στὸ παρελθόν, τὰ λοιπὰ σὲ κάποιο σχετικὸ ποσοστὸ ποὺ ρυθμίζεται ἀπὸ τὸν δημιουργὸ σὲ κάθε συγκεκριμένη περίπτωσι. Γεγονὸς εἶναι ὅτι τὸ ἐκμεταλλεύεται καὶ τὸ χρησιμοποιεῖ διττά, καθὼς δύναται νὰ γίνῃ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ἡ διάκρισι. Στὴ μία περίπτωση ἀναφέρεται ὁλόκληρο σ' ἓνα ἱστορικὸ γεγονὸς ἢ σ' ἓνα πρόσωπο, λίγο ἢ πολὺ γνωστὰ. Ὡς πρὸς τὴν ἄλλη περιορίζεται σὲ νύξεις σχετικὰ μὲ πράξεις ὀρισμένες ἢ μὲ πρόσωπα ποὺ ἀνήκουν στὴν ἱστορία, διότι ἔχουν ἀσκήσει ἐπίδραση στὴν κοινωνία μὲ τὴν ἀρνητικὴ τους ἢ θετικὴ δράση, χωρὶς νὰ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα, ἐνῶ ἀπὸ τὰ λεγόμενα πολλάκις ἐξῶφθαλμα γίνεται ἀντιληπτό. Τὴν διάκριση αὕτη δύναται νὰ καταστήσῃ παραστατικὴ ὁ ὑπομνηματισμὸς περιπτώσεων. Στὴ μία κατηγορία ἐντάσσονται τὰ ἔργα ποὺ τιτλοφοροῦνται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἱστορικοῦ προσώπου, ὅπως ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς τοῦ Ἀρ. Προβελεγγίου, ἡ Ἀμαλία τοῦ Γ. Ρούσσου. Ἀντίθετα, τὸ ἔργο τοῦ Ν. Φώσκολου Ἀρμένικο Φεγγάρι, σκι-αγραφία τῆς καθημερινῆς ζωῆς τοπικοῦ χωριοῦ τῆς Ἀρμενίας, ἡθῶν, ποιήσεως, μουσικῆς καὶ χοροῦ πρὶν καὶ μετὰ τὸν κατατρεγμὸ, ἐπικέντρο ἔχει τὴν ὁμαδικὴ σφαγὴ τῶν Ἀρμενίων ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1915. Προέκταση τῆς πτυχῆς αὐτῆς ἀποτελεῖ τὸ μυθιστόρημα ποὺ ἐνίοτε πρὸς ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸ κοινωνικὸ χαρακτηρίζεται ἱστορικὸ, διότι βασίζεται σ' ἓνα ἢ πολλὰ μαζί γεγονότα ἱστορικά, συνδεόμενα μὲ τὸ βασικό, τὴν πηγὴ ὅλης τῆς πλοκῆς τοῦ ἔργου γιὰ ὁποιο φέρει καὶ τὸν τίτλο.

Τὸ πρόβλημα εἶναι ἂν σὲ τέτοιου εἶδους ἔργα ὑφίσταται ἡ ὁρατότητα τοῦ συγκεκριμένου ἱστορικοῦ γεγονότος, καθὼς εἶναι κοινὰ γνωστὸ, ἢ ὄχι. Ἀναμφί-

βολα σ' αὐτὸ δύνανται νὰ συνυπάρχουν κατεσπαρμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ πρόσθετα στοιχεῖα, δημιουργήματα τῆς φαντασίας, διότι δαιμονετικά δὲν ἔμπορεῖ νὰ συντεθεῖ ποίημα ἢ πεζὸ ἔργο, ἀφοῦ στὸ τελευταῖο διακηρύττει τὴν συνύπαρξιν αὐτὸς ἀκόμη ὁ ὅρος μυθιστόρημα, στοιχεῖα ποὺ διαφέρουν ἀπὸ τὰ καθιερωμένα ἢ συνήθη. Ὁ ἀναγνώστης τοῦ μυθιστορήματος ἢ ὁ θεατὴς τοῦ θεατρικοῦ ἔργου, ἐὰν νομίζει ὅτι τοῦτο ἀφηγεῖται τὸ γεγονὸς, καθὼς προέρχεται ἀπὸ τὶς πηγές, δὲν ἔχει σαφῆ ἀντίληψιν τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ἡ ὁρατότητα τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος ποὺ μυθιστορεῖται, τραγωδιοποιεῖται ἢ κωμωδιοποιεῖται εἶναι διαφορετικὴ λιγότερο ἢ περισσότερο, ἀνάλογα μὲ τὴν τέχνην, τὴν δυνατότητα καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ λογοτέχνη. Μόνον τότε δύνανται νὰ εἶναι πιστὴ τῶν πραγμάτων ἀπεικόνισις, ὅταν σπὴν πλοκὴ διαφαίνονται οἱ διαφορὲς τῶν σχετικῶν πηγῶν, ἀλλὰ τοῦτο, πραγματικὰ πολὺτιμο ὕλικό, χρειάζεται ἰδιαίτερου εἵδους ἐπεξεργασία ποὺ παραμερίζεται μᾶλλον παρὰ προσέχεται.

Ἄλλοτε συμβαίνει ἓνα ἐπώνυμο ἢ ἀνώνυμο πολιτισμικὸ γεγονὸς νὰ μετατρέπεται σὲ ἄλλο, ἀλλὰ διαφορετικοῦ ἐντελῶς εἵδους. Γίνεται μεταποιητικὴ διεργασία ποὺ εἶναι πολλῶν εἰδῶν. Ἐνα μυθιστόρημα μετατρέπεται σὲ κινηματογραφικὸ, ραδιοφωνικὸ ἢ τηλεορασιακὸ ἔργο. Σχετικὰ παραδείγματα εἶναι πολλὰ καὶ δύνανται πολὺ εὐκόλα νὰ διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε καθημερινότητα.

Ἄλλος τρόπος εἶναι ἡ θεατρικὴ παράστασις ἀρχαίου ἔργου, τραγωδίας ἢ κωμωδίας, κατὰ τὴν ὁποία παρατηρεῖται ὅτι ἡ ὁρατότητα ἐνὸς συγκεκριμένου δὲν εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή, ἀλλὰ παραλλάσσει ὅχι σὲ ἀσήμαντα, ἀλλὰ σὲ βασικὰ σημεία. Ἀσφαλῶς ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν πραγματικὴν, ὅταν μὲ τὴν παράστασιν τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλῆ ἢ τῆς Εἰρήνης τοῦ Ἀριστοφάνη περικόπονται στίχοι τοῦ κειμένου, προσθέτονται ἄλλοι καὶ μερικῶν δὲν ἀποδίδεται ὀρθὰ τὸ νόημα, ἐνῶ εἶναι ἀρκετὰ σαφές. Φυσικὴ συνέπεια τῶν ἐπενεργειῶν τούτων εἶναι νὰ χάσῃ τὸ ἔργο τὴν αὐθεντικότητά του, τὴν ἀληθινήν του ὁρατότητα, παρουσιαζόμενον τόσο ἀλλαγμένον ποὺ καθίσταται ἀγνώριστον σὲ ὅποιον ἔχει ἐπικοινωνήσῃ μαζί του, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ κάποια νωπὴ προγυνωριμία. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὅσοι ἀναμίχθηκαν στὴν παράστασιν, καὶ τούτῃ πολιτισμικῆς φύσεως γεγονός, ἀλλοίωσαν τὴν ὁρατότητα τοῦ ἔργου μὲ πολὺ ὦμο τρόπο ποὺ ἄνετα δύνανται νὰ χαρακτηρισθῇ ἀπάτη, ἀφοῦ χρησιμοποιήθηκαν οἱ πραγματικοὶ τίτλοι τοῦ ἔργου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ὑπῆρξε κείμενον ὁσχετο πρὸς ὃ, τι διαφημίσθηκε.

Ἀπὸ τὸ εἶδος αὐτὸ πηγάζει ἀκόμη ἄλλη πτυχὴ. Ἡ μετάφρασις ἐνὸς ξένου ἔργου ἀποτελεῖ γιὰ τὸν τόπον ποὺ θὰ κυκλοφορήσῃ γεγονός, ἀφοῦ πρόκειται νὰ ἐπιδράσῃ σὲ κύκλον ἀτόμων, ἄσχετα ἐὰν περιορισμένον ἢ εὐρὺ, ἀλλ' ὅπως ὅποτε συγκροτημένον ἀπὸ ποικιλία ἐνασχολήσεων. Θὰ εἶναι ἀνθρωποὶ δράσεως, κοινῶς ἢ καὶ πέραν αὐτῆς. Ἡ ὁρατότητα τοῦ μεταφρασμένου ἔργου ἐξαρτᾶται ὡς πρὸς τὴν ἀπόδοσιν φράσεων, λέξεων, γενικὰ ὕφους ἀπὸ τὶς ὑλικὰς καὶ τὶς ἠθικὰς δυνατότητες τοῦ μεταφραστῆ. Στὶς πρῶτες ἀνήκει ἰδιαίτερα ἡ γνώσις τῶν δύο γλωσσῶν καὶ στὴ δεύτερη ἡ εὐλάβεια πρὸς τὸ κείμενον καὶ τοὺς ὁμογενεῖς τοῦ ἀναγνώστης.

Ἐνῶ οἱ προηγούμενοι λόγοι παρουσιάζουν ἐξωτερικῶς ἢ ἑμμεσης φύσεως δεσμόν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ὁρατότητα τοῦ γεγονότος, ὑπάρχει καὶ ἑσωτερικῶς ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν δυνατοτήτων ποὺ δύνανται νὰ διαθέτῃ κάθε συγκεκριμένον πρόσωπον, γιὰ νὰ τὴν συλλάβῃ. Δὲν παρατηρεῖται σπάνια ὅτι καλύτερα βλέπει τὸ λαϊκὸ ἢ τὸ δημοτικὸ τραγούδι παρὰ ἓνα κομμάτι λαϊκῆς μουσικῆς. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται πρὸς ἑντονα τὰ ἔργα τέχνης τοῦ τόπου του, χορευτικὰ, μουσικὰ, ζωγραφικὰ, γλυπτικὰ, ἀρχιτεκτονικὰ, παρὰ ὅσα προέρχονται ἀπὸ ἄλλον. Καλύτερα συλλαμβάνει ἓναν πίνακα ζωγραφικῆς αὐτῆς τῆς τεχνοτροπίας ἢ σχο-

λῆς παρὰ ἓναν πού ἀνήκει σὲ ἄλλη. Λέγεται στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ὅτι ὁ ὑποκειμενισμὸς εἶναι πού ρυθμίζει τὸ ὕψος τοῦ βαθμοῦ τῆς ὁρατότητας τοῦ ἔργου - ἱστορικοῦ γεγονότος. Δύναται ὅμως νὰ συμβαίνει καὶ κάτι ἄλλο, πῶς οἱ φακοὶ ἀντικρύσματος αὐτοῦ δὲν εἶναι σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τῶν ἰδίων διαστάσεων, ἐκτὸς ἑάν, παρὰ τὴν ἀπουσία εἰδικῆς προπαιδεΐας, ὑποκρύπτεται ἰδιαίτερη δύναμη ταλάντου πού ἀναπληρῶνει ὅσα σχετικά ἐφόδια προσπορίζονται ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς σχετικῆς μορφώσεως.

Στὴν περὶπτωση αὕτῃ ἀνήκει ἀσφαλῶς ἡ δυνατότητα καλύτερης ἐρμηνείας φιλολογικῶν ἢ ἐπιγραφικῶν κειμένων σὲ ποικίλους τομεῖς τῆς ζωῆς, πολιτικῆς ἢ πολιτισμικῆς, ἀπὸ ὅσους ἐκάστοτε ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἔρευνα τῶν αὐτῶν τομέων. Ἕνας οικονομολόγος βλέπει παλαιότερο σχετικὸ μὲ τὸν κλάδο τοῦ κείμενου καλύτερα παρὰ ὁ ἱστορικός ἢ ὁ φιλόλογος πού ἐπιδίδεται στὴν ἔρευνα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Τὸ ἴδιο ἰσχύει στὶς σχέσεις κτίσματος καὶ ἀρχιτέκτονα, πίνακα καὶ ζωγράφου, ἔργου, ὄγκου καὶ γλύπτη, παρὰ τῶν καλλιτεχνημάτων τούτων καὶ τοῦ ἀρχαιολόγου, καθὼς ὀνομάζεται ὅποιος ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἔργα τέχνης τῶν ἀρχαίων ἢ θυζαντινῶν χρόνων. Φυσικὸ εἶναι νὰ ἐπεκτείνεται ἡ ἰσχύς τοῦ κανόνα τούτου καὶ σὲ ἄλλες περιπτώσεις, ὅπως τὴν περιγραφή στρατιωτικοῦ γεγονότος πού ἔκαμε ἀρχαῖος συγγραφέας, συλλαμβάνει σαφέστερα ὁ στρατιωτικὸς ἀπὸ τὸν ἱστορικό, ἀσχολούμενο σχετικά, τὸ δὲ κείμενο ἀρχαίου νόμου προσφέρεται μὲ ὁρατότητα μεγαλύτερη στὸν νομικὸ παρὰ στὸν φιλόλογο.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τῶν ἱστορικῶν γεγονότων ἡ ὁρατότητα συλλαμβάνεται, ἀνάλογα μὲ τὶς γενικὲς καὶ εἰδικές, φυσικὲς ἢ ἐπικτήτες, δυνατότητες τοῦ καθενὸς πού τὰ βλέπει, τὰ ἀκούει, τὰ ἀναγινώσκει.

Στὴν ἔλλειψη τούτων ὀφείλεται συχνὰ ἡ ἐπικάλυψη τοιχογραφιῶν σὲ ναοὺς. Ἀσφαλῶς τὸ ἔργο πού ὑπέστη τὴν ἀλλαγὴ θὰ εἶχε ἀμαυρωθεῖ ἢ φθαρεῖ μερικὰ ἢ σὲ μεγαλύτερο ποσοστὸ, μὲ ἀποτέλεσμα μειωμένη κατ' αὐτὸν ἢ τὸν ἄλλο βαθμὸ τὴν ὁρατότητά του. Οἱ ἀρμόδιοι τῆς λειτουργίας τοῦ ναοῦ ἀποφασίζουν νὰ προχωρήσουν στὴν ὁλοκληρωτικὴ κάλυψη χρησιμοποιώντας δύο τρόπους, τὴν λεύκανση τῶν τοίχων μὲ στῤῥωμα ἀσβέστη ἢ τὴν κατασκευὴ νέου τοιχογραφικοῦ ἐπάνω σὲ παλαιὸ μὲ δημιουργοὺ καλλιτέχνη τῆς ἐποχῆς. Τὸ ἐνδιαφέρον ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι κατέστη ἀφανὴς ἡ πρώτη τοιχογράφηση πού, ὅπως ἔγινε ἡ σχετικὴ ἀποκάλυψη, ἀποδείχθηκε, τουλάχιστον τὶς περισσότερες φορές, ἀνώτερου ποιοῦ.

Οἱ πολλοὶ καὶ ποικίλλοι αὐτοὶ παράγοντες ἔχουν τὸ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα ὅτι δὲν διακρίνονται ἀπὸ στεγανότητα. Στὴν ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου πού ἀποβλέπει στὴν παρουσίαση, ἀποκάλυψη, ἀφάνιση, ἐπισκίαση ἢ τροποποίηση τῆς ὁρατότητας τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, δὲν συγκρούεται ἡ συνύπαρξη δύο ἢ καὶ περισσότερων ἀπὸ τοὺς λόγους, ἀκόμη καὶ στὸν τόσο ἄθῳ κατ' ἐπιφάνεια συρμὸ ἢ στὴ δημιουργία νέου πολιτισμικοῦ γεγονότος, ὅπου κατὰ κανόνα προϋποτίθεται ὅτι πρόκειται γιὰ σοβαρὰ ἐργασία, μὲ βάση ἓνα ἢ πολλὰ τοῦ παρελθόντος. Γιὰ τὸ ποιὸς ἀπὸ αὐτοὺς πού συνεργάζονται εἶναι ὁ ἐπιδρασιακότερος ἢ ποῖα ἡ διαβάθμισή των γενικὰ ὡς πρὸς τὴν δυναμικότητα δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἰσχύει γενικὸς κανόνας. Ἡ καθεμιὰ συγκεκριμένη περίπτωσις ἀπὸ τὶς ὁμοιότητες τῆς ἔχει τὴν ἰδιότητα τῆς καὶ γιὰ τὸν σχετικὸ προσδιορισμὸ εἶναι ἀπαραίτητη ὅλων τῶν ἀναγκαίων στοιχείων ἢ ἀναζήτησις καὶ συνδρομή.

Μὲ ὅσα στοιχεῖα εἶναι ἢ καλύτερα δόθηκαν, διότι δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑφίστανται καὶ ἄλλα, χωρὶς πάντως ἡ παράλειψή των νὰ βαρύνει στὴ μείωση τῆς γενικῆς εἰκόνας, συνάγονται τρεῖς ἀπόψεις ἀνακεφαλαιωτικῆς φύσεως. Ἡ ἐξωγενὴς

ορατότητα στο σύνολο της ουσίας της δεν σχετίζεται με τον δημιουργό του γεγονότος σέ συνδυασμό με τον χρόνο της παραγωγής του. Ή άλλη αναφέρεται στις μορφές της, την μείωση, την αύξηση και την τροποποίησή της. Οι δύο πρώτες είναι μεταξύ των έντελως αντίθετες. Στο περιεχόμενο της μιάς νοούνται βαθμίδες που αρχίζουν από την βάση και κατεβαίνουν έως τον ένταφιασμό του γεγονότος, ώστε να μην παραδίδεται από τα συνθετικά του στοιχεία ορατό ούτε το ελαχιστο, πράγμα που συμβαίνει στην πραγματικότητα, όταν η όνομασία του μόνον διασώθηκε ή ούτε και αυτή. Στην αύξηση δίδεται η σημασία ότι από την βάση γίνεται η έναρξη και το ύψος της φθάνει έως την πλήρη απουσία κάθε αμφιβολίας και για την πιο μικρή πτυχή του γεγονότος. Τουτό φαίνεται να ανήκει μάλλον στον χώρο της θεωρίας. Ή τρίτη άποψη αναφέρεται στους δύο παράγοντες, τον ένα που είναι ο άνθρωπος πλὴν τοῦ δημιουργοῦ τοῦ γεγονότος με τον συνυπολογισμό και του χρονικού διαστήματος της παραγωγής αυτού, τον δε άλλον που βρίσκεται εκτός του ανθρώπου. Ή ευθύνη για την όλη έξωγενή ορατότητα πέφτει στον άνθρωπο κατά το πιο μεγάλο ποσοστό, διότι αυτός που κυριολεκτικά είναι ο δημιουργός του, αυτός δύναται και στον υψηλότερο δυνατό βαθμό να άμυνθεί έναντίον της μειωτικής ή παραποιοτικής επιδράσεως από όπουδήποτε και αν προέρχεται. Φαίνεται όμως και ως προς το σημείο τουτο να ισχύει ο κανόνας ότι ο άνθρωπος που δημιουργεί την ιστορία, είναι γενικά ο ίδιος που αφαιρεί ή παραποιεί μερικά ή καθολικά την ορατότητα των δημιουργημάτων του στην πρακτική με ποικίλους τρόπους.

Ευνόητο είναι ότι στα πλαίσια των δεδομένων τούτων δεν περιλαμβάνεται άλλος ένας σημαντικός παράγοντας, ή έρευνα του παρελθόντος, ιστορική καλούμενη. Ό λόγος είναι ότι δεν έχει πρακτικούς στόχους. Άποκλειστικός της σκοπός είναι να πετύχει την ακριβή και πλήρη ορατότητα του ιστορικού γεγονότος. Την διαφοροποίησή της από τους προηγούμενους παράγοντες δημιουργούν ή φύση του σκοπού που αποβλέπει, τα ποικίλα μέσα που επιστρατεύει και ή ιδιομορφία των ειδικών μεθόδων που εφαρμόζει.

ΣΑΡΑ ΜΠΩΝΤΛΑΙΡ

Ο ΧΑΡΟΥΜΕΝΟΣ ΝΕΚΡΟΣ

Σε κάποια χώματα παχειά, με σάλιαγκους σωρό,
για τόν έαυτό μου ένα βαθύ θέλω να σκάψω μνήμα,
όπου τ' άρχαία μου κόκκαλα ν' άπλώνω θα μπορώ,
στην λησμονιά να κοιμηθώ, σάν τόν γαλέο στο κύμα.

Σιχαίνομαι διαθήκες και κιβούρια' και γι' αυτό,
άντι άπ' τόν κόσμο σας να ζητιανέψω κάποιο δάκρυ,
τών όρνιων, όσο άκόμα ζω, καλώ τόν συρφετό
να πιπιλίση τοῦ φριχτοῦ σκελέθρου μου κάθε άκρη.

Σκουλήκια, μαῦροι σύντροφοι χωρίς μάτια και αυτιά,
σας φτάνει τώρα ένας νεκρός, όλος άποκοτιά.
Φιλόσοφοι έπικούρειοι, σείς, ω της σαπίλας γέννα,
σκαλίστε δίχως τύψη, στών ρεπιών μου τόν σωρό,
και πέστε μου αν υπάρχει έδω μαρτύριο άλλο για μένα:
για τοῦτο το άψυχο κορμί, μέσ' στους νεκρούς, νεκρό.

Άπόδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ.

GREGOR MARANON

Μετάφραση από τὰ Ἰσπανικά
ΜΑΓΙΑΣ - ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

Ο ΓΚΡΕΚΟ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΛΕΔΟ*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΤΟ ΤΟΛΕΔΟ ΤΟΥ ΓΚΡΕΚΟ: ΟΙ ΦΙΛΟΙ, Ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Οι φίλοι τοῦ Γκρέκο

Πιθανὸν ὁ Γκρέκο νὰ εἶχε σχέσεις μὲ πολλὰς ἀπὸ αὐτὰς τίς μεγαλοφυΐες τοῦ Το-
λέδου, κι ἀκόμα καὶ ἄλλους ποὺ διεκδικοῦσαν αὐτὸν τὸν τίτλο χωρὶς λόγο ἐν τούτοις.
Πολὺ χονδροκέφαλη καὶ κόψια ὅμως ἦταν αὐτὴ ἡ ἀκαδημαϊκὴ κοινωνία γιὰ νὰ ἐν-
διαφέρῃ ἕναν ἄνθρωπο τόσο συγκεντρωμένο ὅπως ἦταν ὁ μεγάλος ζωγράφος. "Ο-
πως ἡ Ἁγία Θηρεσία καὶ μιὰ χούφτα ξεχωριστὴ ἀπὸ ἄλλα μεγάλα πνεύματα ποὺ
πέρασαν ἀπὸ τὸ Τολέδο ἢ ἔζησαν σ' αὐτό, ἔτσι καὶ ὁ Γκρέκο θὰ πρέπει νὰ θεωροῦσε
ἀσήμαντους ἀνθρώπους αὐτοὺς τοὺς διανοουμένους καὶ τοὺς ποιητὰς πρὸς τοὺς ὁποίους
ὁ Θεοβάντες φάνηκε ὑπερβολικὰ φιλόανθρωπος ὥστε μόνο γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πόλη
κατοικήθηκε ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ὀνόμασε «δόξα τῆς Ἰσπανίας καὶ φῶς τῶν πόλεων τῆς».
Ἐγὼ μονάχα θὰ ἀπαριθμήσω ὅσους εἶναι βέβαιο, ἢ σχεδὸν βέβαιο, πὼς εἶχαν ἀπ'
εὐθείας σχέση μὲ τὸ ζωγράφο, εἴτε ἐπειδὴ αὐτὸ ἀναφέρεται σὲ ἔγγραφα, εἴτε γιατί
ὑπῆρξαν μοντέλα γιὰ τοὺς πίνακές του³⁴.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 470.

34. Μέσα στὸ πλῆθος τῶν συγχρόνων μὲ τὸν Γκρέκο Τολεδάνων διανοουμένων θὰ θυμῶσω,
ἂν καὶ κάποιοι ἔχουν κίβλας ἀναφεροθεῖ, μερικοὺς ποὺ ἔλαμψαν μέσα στὸ Τολέδο. Ὁρι-
σμένοι μάλιστα εἶχαν τὴν τύχη νὰ μνημονευτοῦν ἀπὸ τὸν Θεοβάντες στὸ «Ταξίδι στὸν
Παρνασσό». Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς εἶναι ὁ ἀδελφὸς Χοσέ ντὲ Βαλντιβιέλσο, ποὺ ἔγραψε
τὴν «Aprobacion» στὸ δεῦτερο μέρος τοῦ Κιχώτη, ξεπληρώνοντας ἔτσι τὰ ἐγκώμια ποὺ
τοῦ εἶχε κάνει ὁ Θεοβάντες, μὲ τοῦτα τὰ τόσο δίκαια καὶ μεγάλα: «τιμὴ καὶ λαμπρό-
τητα — εἶσαι — τοῦ ἔθνους μας, θαυμασμὸς καὶ φθόνος γιὰ τοὺς ξένους». Ἄλλος ἦ-
ταν ὁ Μπαλτασάρ Ἐλίσιο ντὲ Μεντινίγια, ὁ δόκτωρ Γκρεγκόριο ντὲ Ἀνγκουλο, στενὸς
φίλος τοῦ Γκρέκο. Ἐπίσης ὁ Ἀντρές Κάρλος ντὲ Μπαλμασέδα, πολὺ φίλος τοῦ Λόπε
ντὲ Βέγκα. Ὁ Χουλιάν ντὲ Ἀλμενταρίς, πιθανῶς ἀπὸ τὴ Σαλαμάνκα, ποὺ ζοῦσε κι
ἔγραφε ποιήματα στὸ Τολέδο, ἐχθρὸς τοῦ Λόπε, ἂν καὶ αὐτὸς πολὺ τὸν ἐγκωμιάζε. Ὁ
Ἀλόνσο ντὲ Λεντέσμα Μπουιτράγκο, ἀπὸ τὴν Σεγκόβια, συγγραφέας τοῦ «Conceptos
Espirituales» βιβλίου, ποὺ πολὺ θαυμάστηκε στὸν καιρὸ του. Δὲ νομίζω πὼς στίς συνη-
θισμένες του βιογραφίες ἔχει διευκρινισθῇ ἡ παραμονὴ του στὸ Τολέδο, μὲ ἀφορμὴ τὸν
διαγωνισμὸ πρὸς τιμὴ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων (1609) ὅπου ἔφτιαξε στίχους ὁλό-
τελα ἀσήμαντους, ποὺ βραβεύτηκαν μὲ τὰ ἤδη γνωστὰ γάντια, τὰ ὁποῖα μὲ πολλὴ χάρη
τὰ περιγράφει. Καὶ ὁ Λονκᾶς Χουστινιάνο, μέτριος δραματογράφος πολὺ γνωστὸς στίς
ποιητικὰς συγκεντρώσεις. (Ὅρα Θεοβάντες τόμος II). Ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν ἀναφέ-
ρει ὁ Θεοβάντες θὰ θυμῶσω τὸν Πέδρο Παντόχα ντὲ Ἀγιαλά, νομομαθὴ καὶ ποιητὴ,
τὸν Πέδρο Ὁρντονιέθ ντὲ Σάν Πέδρο, κληρικὸ, συγγραφέα τῶν βιβλίων «τὸ ταξίδι τοῦ

Πιστεύω, καθώς πολύ σωστά αναφέρει ο Κοσσιό, πώς ο Γκρέκο έκανε τὰ πορτραίτα τους «ἀπὸ ἐνθουσιασμοῦ καὶ γενναιοδωρίας φιλικῆς», γιατί τοῦ ἔκανε εὐχαρίστηση καὶ ὄχι ἐπειδὴ ἦταν παραγγελία ἐπ' αἰμοιδῆ. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ μοντέλα τοῦ ἔχουν σχεδὸν χωρὶς ἐξαίρεση μιὰ σταθερὴ σφραγίδα ἀρχοντιᾶς καὶ εὐφροίας ποῦ σημαίνει πὼς ὁσάκις μπορούσε τοῦ ἦταν πολὺ εὐχάριστο νὰ τοὺς διαλέγῃ. Εἶναι φανερό, πὼς σὰν κάθε μεγάλος, ζωγράφος, κι αὐτὸς περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, ἔδινε ἕνα τόνο, ἕνα χαρακτήρα στα πορτραίτα του. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀναλλοίωτη ἀριστοκρατικὴ ποῦ ἐπικρατεῖ στὸν κόσμον τῆς δημιουργίας του. Σ' αὐτὸ τὸ πνευματικὸ ἀρχοντολόγι τοῦ κριτικοῦ θὰ μπορούσαμε νὰ ἀντιπαραθέσουμε τὸ γεγονός ὅτι ἐπίσης ζωγράφισε καὶ ἀρκετοὺς δικαστὲς τοῦ Τολέδο, ποῦ μπορεῖ νὰ τοῦ ἦταν χρήσιμοι — καὶ τοῦ στάθηκαν — στίς δίκες καὶ τίς ἀτυχες διαφορὲς του, ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς μαζὶ μὲ τὸν ἀέρα τοῦ δικαστῆ εἶχαν καὶ τὴν ἐμφάνιση τοῦ μεγάλου καὶ κοιμφοῦ ἱππότη.

Μόνον μιὰ φορὰ ζωγράφισε ἕναν χονδρό, ἕναν καλόγερο τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἐξαίρεση δικαιολογεῖται ἀπὸ τὴ θερμὴ φιλία του πρὸς τὸ μοντέλο, γιατί ἐγὼ πιστεύω πὼς πρόκειται, ὅπως θὰ πῶ παρακάτω, γιὰ τὸν ἀδελφὸ Ὀρτένσιο ντὲ Παραβισίνο ποῦ τὸν θαύμαζε, ὥρμιο πιά καὶ γερασμένο. Κι ἀκόμη, δὲν εἶναι ἰδιαίτερα λεπτὸς ὁ «Δάσκαλος» τοῦ Μουσείου τῆς Πικαρδίας (Amiens). Αὐτὸ μᾶς κάνει νὰ παρατηρήσουμε πὼς τὰ δύο μοναδικὰ καλοθερμιμένα μοντέλα ποῦ ὁ Γκρέκο ἀποθανάτισε, ἀναφέρονται, κι ἴσως νὰ κρύβεται σ' αὐτὸ κάποιος εἰρωνικὸς τοῦ ὑπαινιγμὸς, στίς δύο ιδιότητες, τοῦ καλόγερου καὶ τοῦ δασκάλου, ποῦ διαθέτουν φήμη θρυλικὴ σὰν φαγάδες.

Ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα, ὁ Γκόνγκορα καὶ ὁ Γκρέκο

Ἀλλὰ πρῶτα θέλω νὰ μιλήσω γιὰ τοὺς συγχρόνους του, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχε σχέσεις ἀλλὰ δὲν τοὺς ζωγράφισε. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα. Ἔχουν πάρα πολλὰ εἰπωθῇ γιὰ κάποια ἐχθρότητα ποῦ ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὸν ποιητὴ καὶ τὸ ζωγράφο. Στὴν πραγματικὴ ἀπόδειξη δὲν ὑπάρχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα γιὰ μιὰ τέτοια υπόθεση. Τὸ ὅτι ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα δὲν τὸν ἀναφέρει στὰ γραφὰ του ἢ τὸ ὅτι ὁ Θεοτοκόπουλος δὲν τὸν ζωγράφισε, δὲν εἶναι λόγος νὰ συμπεράνουμε πὼς μισοῦσε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ Λαφουέντε Φερράρι, ὁ Λόπε δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸν Τριστάνο, παρ' ὅλο ποῦ αὐτὸς εἶναι ὁ συγγραφέας, ἴσως ὁ πιὸ ἀποκαλυπτικὸς, ἀπ' ὅσους μᾶς σκιαγράφησαν τὸν ποιητὴ. Καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἀπὸ τίς σπουδαῖες πέννες, τίς σύγχρονες τοῦ Γκρέκο, καθόλου δὲν τὸν ἀναφέρουν, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Θερόντες. Ἡ νοστορπία ἐκείνου τοῦ καιροῦ ἦταν διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ δική μας: ἕνας ἐξαίρετος συγγραφέας ἢ ἕνας μεγάλος ζωγράφος μπορούσε κάλλιστα νὰ μὴν ἔχῃ ἐκείνη τὴν ἔντονη κοινωνικὴ ἀναγνώριση μέσα στὴ συνείδηση τοῦ κοινοῦ. Γιὰ παράδειγμα, ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἔζησε ὁ Σαίξπηρ ὁ κολοσσός, γιὰ τὸν ὁποῖον δὲ μᾶς μιλά κανένας συγγραφέας τοῦ καιροῦ του καὶ τοῦ ὁποῖου δὲν σῶζεται οὔτε καν κάποιο κακὸ πορτραῖτο, πρᾶγμα ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνει πὼς ἦταν μαλλωμένος μὲ δόκλῃρη τὴν Ἀγγλία. Ὡστε δὲν ὑπάρχουν ἀποδείξεις γιὰ τὴν ὑποτιθέμενη ἐχθρότητα ἀνάμεσα στὸν Φοίνικα τῶν Μεγαλοφυϊῶν καὶ τὸν Γκρέκο. Ἀν πράγματι ὑπῆρχε, κάτι θὰ εἶχε φτάσει ὡς ἐμεῖς ἀπὸ τὸν ἀντίπαλο τοῦ σκανδάλου. Εἶχαν κοινὸς φίλους, ὁ

κόσμου» καὶ «Μελέτη τῶν πραγματικῶν σχέσεων στὰ βασίλεια τῆς Κίνας» κι ἐπίσης ποιητὴ. Τὸν Ἀδὸν Λουῖς Σεχνούσκουλο ντὲ Γκουσμάν, μέλος τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν ποιητικῶν διαγωνισμῶν, τοῦ ὁποῖου ὁ Σεντίγιο δημοσιεύει μιὰ μακριὰ σειρὰ ἀπὸ τρίστιχα ποῦ περιγράφει τὸ Τολέδο, μὲ ἀνυπόφορα ὑπερβολικὰ ἐγκώμια γιὰ τὴν πόλη. Τὸν Ματέο Μοντέρο, προσωπικότητα ἐπιφανή, πολιτικὸ καὶ πατέρα τοῦ Ρομάν Μοντέρο ντὲ Ἑσπινόσα. Καὶ εἶναι ἀκόμη καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

πως τὸν γιατρό Γρηγόριο ντὲ Ἀνγκουλο, τὸν Βαλντιγιέλο καὶ ἄλλους καὶ τὸ περιβάλλον τοὺς ἦταν τὸ ἴδιο μέσα στὴ ζωὴ τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ποὺ ἦταν πολὺ πιὸ στενὴ καὶ περιορισμένη ἀπὸ τὴ δική μας. Οὔτε κἂν γιὰ λόγους σχολῆς ἢ αἰσθητικῆς, θὰ μπορούσε νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ὑπαρξὴ αὐτῆς τῆς ἐχθρότητας. Εἶναι βέβαιον πὼς ὁ Λόπε ἦταν ἐχθρὸς τοῦ Γκόνγκορα, ἐνῶ αὐτὸς ἦταν ὁπαδὸς μὲ τὸν Θεοτοκόπουλο σ' αὐτὸ πού σήμερα θὰ λέγαμε πρωτοπορία. Ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ὁ Φοίνικας ὑπῆρξε πολὺ φίλος τοῦ Παραδισίνο, ποὺ ἦταν ἀκόμη περισσότερο πρωτοπόρος ἀπὸ τὸν Γκόνγκορα καὶ ἀκόμη πιὸ στενὸς φίλος ἀπ' αὐτὸν μὲ τὸν Γκρέκο. Τὸν ξεπερνοῦσε στὴ φιλία μὲ βαθμοὺς τὰ σονέτα, ἀφοῦ ὁ μεγάλος ποιητὴς τῆς Κόρδοβας, μόνο ἓνα ἀφιέρωσε στὸν Γκρέκο καὶ τρία στὸν καλόγερο τῆς Τριάδος. Πέρα ἀπὸ τὴν ἐλληνοπάθειά του, ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα τὸν ἀποκάλεσε οὔτε λίγο οὔτε πολὺ «Οὐράνιο Ὀρτένσιο». Αὐτὸ πού βέβαιον θὰ μπορούσε νὰ συμβαίνει θὰ ἦταν νὰ μὴν πολυσυμπαθῶνται μεταξὺ τοὺς ὁ ζωγράφος καὶ ὁ κωμωδιογράφος. Πρῶτα ἀπ' ὅλα ὁ ψυχικὸς τοὺς κόσμος ἦταν ὁλότετα ἀντίθετος. Ὁ Γκρέκο ἦταν ἓνας μυστικὸς, ἐσωστρεφὴς καὶ μονογαμικὸς. Ὁ Λόπε ντὲ Βέγκα ἦταν ἓνας κυνικὸς, μὲ θρησκευτικὸ αἶσθημα λαῦρον ἀλλὰ καθόλου ὑπερβατικὸ, πληθωριστὸς μὲς τὸν κόσμον καὶ πολὺγαμιοσ ὡς ἓνας Δὸν Χουάν. Αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ποὺ ἦταν ἱκανὸς νὰ ἐτοιμάζεται νὰ χειροτονηθῇ ἐκεῖ στὸ Τολέδο, τὴν στιγμὴν ποὺ δαιτηροῦσε δεσμὸ παλλακίας, παράνομο, μὲ τὴν τρισαγατωμένη ἡθοποιοὺ Μικαέλα Λουχάν ποὺ λογάριαζε νὰ τὴν κάνει μητριά τῆς νόμιμης κόρης του, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ τὸν ἐνδιαφέρει τὸ πρόσωπον τοῦ ζωγράφου τοῦ θρησκευομένου καὶ σοβαροῦ. Ὁ Λόπε ἔζησε πολὺ καιρὸ στὸ Τολέδο, ὅπου γεννήθηκαν ὁ Κάρολος Φέλιξ καὶ ἡ Μαρκέλα ἡ ὁποία κι ἔγινε καλόγρια τῆς Ἀγίας Τριάδας γεγονὸς ποὺ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ τὸν συγκρατήσῃ σ' αὐτὴ τὴν πόλιν. Ἀρκετὰ χρόνια μετὰ, ὅταν ἐγκαταστάθηκε σ' αὐτὴν ὁ Γκρέκο, ξαναγύρισε ἴσως μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Ἀνίκητης Ἀρμάδας. — Πόσα πράγματα δὲ θὰ εἶχε νὰ διηγηθῇ στὰ παρεκκλήσια τοῦ Καθεδρικοῦ καὶ στὰ μονοπάτια τῶν Σιγκαράλες! —, καὶ συνέχισε τὸ 1590 καὶ 91 στὴν ὑπηρεσία τοῦ Δὸν Φρανσίσκο ντὲ Ριβέρα Μπαρρόσο μαρκησιὸν ντὲ Μαλπίκα. Καὶ μετὰ, μὲ τὴν τρομερὴ καὶ σκανδαλώδη περιπέτεια μὲ τὴν Λουχάν τὰ 1604. Εἶναι φυσικὸ πὼς ὁ Γκρέκο ἐλάχιστη σχέση εἶχε μὲ τὸν κόσμον τὸ χαροκόπον καὶ γεμῆτον σκάνδαλα ὅπου κινδοῦνταν ὁ Λόπε καὶ οἱ φίλοι του.

Τὸ δεύτερον σημαντικὸ πρόσωπον ποὺ ὑπῆρξε φημισμένο ἀλλὰ ποὺ δὲν ζωγράφισε ὁ Γκρέκο εἶναι ὁ Γκόνγκορα. Δὲν βρίσκεται σήμερα καμιά προσωπογραφία τοῦ μεγάλου συγγραφέα ποὺ νὰ ὀφείλεται στὸ πινέλον τοῦ Θεοτοκόπουλου. Καὶ ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον πὼς θὰ τοῦ τὴν ἐφτιαξε σὲ κάποιον ἀπ' τὰ τόσα του ταξίδια στὸ Τολέδο, ἴσως σ' ἐκεῖνο ποὺ ὁ ποιητὴς ἀπόμεινε ἑκθαμβὸς μπροστὰ στὴ συσκευὴ τοῦ Χουανέλο³⁵. Ὁ θαυμασμὸς τοῦ Γκόνγκορα γιὰ τὸν Γκρέκο, τὸν ὁποῖον καὶ ἀποθανάτισε στὸ περίφημον σονέτο εἶναι βέβαιον πὼς εἶχε βρῇ ἀνταπόκριση ἀπὸ τὸν ζωγράφον. Καὶ ποιὸς ξέρει ἂν τὸ σονέτο δὲν ὑπῆρξε, ὅπως ἐκεῖνα γιὰ τὸν Παραδισίνο, εὐχαριστήριον ἀντάλλαγμα γιὰ κάποια προσωπογραφία ποὺ ἔχει χαθεῖ. Θὰ πρέπει νὰ ἐννοιωθῶν ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλον τὴν συμπάθεια, ὡς αἰρετικοί, τῶν καινοτόμων, ποὺ σὲ ὅλες τὶς ἐποχὰς τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης καταλήγει νὰ εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ ποὺ πολλὰ φορὰς ἐνώνει ἀκόμη καὶ κείνους ποὺ πρεσβεύουν ἰδέες ἢ καὶ θρησκείας ἀντίθετες. Ὁ Γκρέκο καὶ ὁ Γκόνγκορα ἦταν δύο ἄνδρες ποὺ ἀνῆκαν στὴν πρωτοπορίαν, ἐπαναστάτες, μαρκοχιστὲς (λιγώτερον ὁ Γκρέκο ἀπὸ τὸν Γκόνγκορα), ἀλλὰ σὲ τίποτα δὲ μοιάζον οἱ ἀφηρημένοι στίχοι τοῦ Γκόνγκορα, ἐλευθεριώδικα σκοτεινοί, μὲ τὴν πρόθεσιν τοῦ Θεοτοκόπουλου ὅταν ζωγράφιζε, ποὺ ἦταν νὰ κἀν περισσότερον κατανοητὴ στὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου τὴ θεότητα. Ἡ ἀνησυχία του, ποὺ ἐφθανε πολλὰς φορὰς ὡς

35. Ὅρα σημείωση 14. Ὁ Γκόνγκορα στὸ ποίημά του μιλάει γιὰ τὸν «Τάχο ... μεγάλο ἀρδευτὴ τῶν δέντρων» ὑπονοώντας ὅλους ἐκείνους ποὺ ὑπῆρξαν φημισμένοι καὶ σύχναζον στοὺς Σιγκαράλες ποὺ σήμερα ἔχουν ἐξαφανιστεῖ, ὅπως ὅλοι οἱ συγκαταλεγμένοι του.

τὴν παραμόρφωση, δὲν ἀποσκοπεῖ νὰ βιάσῃ τὸ νοῦ στὴν ἀναζήτησιν τῆς ὁμορφίᾳς ἢ τῆς ἀλήθειας ἀλλὰ στὸ νὰ παρουσιάσῃ μὲ πλαστικότητα τὴν πνευματικὴ ὁμορφίαν ἢ τὴν ἀλήθειαν τὴν πρὸ ὑψηλῆς, τῆ θρησκευτικῆς. Αὐτὸ ἔχει σὰν ἐπακόλουθον τὴ γνωστὴν τοῦ ἀσάφειας ἢ ὁποῖα ἔμως εἶναι σὰν κι ἐκεῖνη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Σταυροῦ, ἕνα πέρασμα πρὸς τὴ ψυχὴ τὸ διανύει ὥσπου νὰ φτάσῃ ὡς τὴν ἔνωση μὲ τὸ Θεό. Ἐχει εἰπωθῇ πῶς ὁ Γκόνγκορα ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ συγχρόνως πλησίαζε στὸν ρεαλισμό. Τὸ ἴδιο ὅπως καὶ ὁ Γκρέκο, πρὸς συνδυάζει πάντως στὸν ἴδιον μουσαμὰ τὴν ἀνείπωτη καὶ οὐράνια δόξα, μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καμιομένους ἀπὸ σάρκα μὲ ἐνδύματα ἐπίσημα καὶ πανοπλίες. Ἀλλὰ ὁ Δομίνγκος πρὸς πραγματικὰ ζωγράφει τὸ ἀνθρώπινο ὄν μὲ φοδερὸ ρεαλισμό, ποτέ, μὰ ποτέ, δὲν ἔκανε τὴν παραμικρὴ παραχώρησιν σὲ κάποια φαιδρότητα, σὲ κάποια χωριατιά, σὲ κάποια προστυχία ἀπ' αὐτὲς πρὸς βρῖθουν μέσα στὶς θελκτικώτατες μυθιστορίες τοῦ Γκόνγκορα³⁶.

Οἱ φίλοι πρὸς ἔχει ζωγραφίσει

Ἄλλος ἕνας, μετὰ τὸν Γκόνγκορα, πρὸς εἶχε τὴν ἴδια συμπάθεια γιὰ τὸν ζωγράφον μας, ἦταν ὁ ἀδελφὸς Ὁρτένσιο Τέλιξ ντὲ Παραδισίνο, Προδιντσιάλες³⁷ τοῦ τάγμα-τος τῆς Τριάδος καὶ ἐπίσης, ὅπως καὶ ὁ Γκόνγκορα, ἕνας ἀκόμη ἀπὸ τοὺς ἀνεπανάληπτους συγκαρινοὺς τοῦ Κρωτικοῦ. Καὶ μ' αὐτὸ μπαίνουμε στὸ κεφάλαιο πρὸς ἀσχολεῖται μ' ἐκείνους πρὸς ἀπεικονίστηκαν ἀπὸ τὸν Θεοστοκόπουλο. Ὁ Παραδισίνο, περίφημος θρησκευτικὸς ρήτορας καὶ ποιητὴς τῆς ἐκζητήσεως ἀρχιμπαρόκ, εἶδωλον τῶν προσδευτικῶν, ἐνοιώθη γιὰ τὸν Γκρέκο ἀπέραντον θαυμασμό. Τοῦ τὸ ἀπέδειξε μὲ τὰ πολὺ γνωστὰ σονέτα, τὰ ἀρκετὰ δυσνόητα, πρὸς τοῦ ἀφιέρωσε, καὶ ἴσως μὲ τὴν ὑποστήριξίν του γιὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐκτέλεσεως τοῦ μαιουσιλίου στὸν καθρεδρικὸ ναό, γιὰ τὴς ἐπικηδείας τιμὲς τῆς βασιλίσσας δόνιας Μαργαρίτας τὸ ὁποῖον καὶ ἐξετέλεσε ὁ Γκρέκο καὶ πρὸς γιὰ τὴ μεγαλοπρέπειάν του ἔγραψε ὁ καλόγερος ἕνα σονέτο. Ὁ κοητικὸς τὸν ἐπλήρωσε μὲ τρεῖς προσωπογραφίες ἐκπληκτικὰς. Στὶς δυὸ πρῶτες³⁸ ὁ ἀδελφὸς Ὁρτένσιος ἐμφανίζεται ἀκόμη νέος. Πιστεύω, ἀρκετὰ πρὸς νέος ἀπὸ τὴν ἡλικίαν πρὸς τοῦ ἀποδίδουν οἱ κριτικοί. Αὐτὲς οἱ θαυμάσιες ἀποδόσεις ἑνὸς ἀνδρὸς γεμάτου δριμυτικότητας, ἴσως τονισμένη κάπως περισσότερον ἀπ' τὴ φυσικὴν του, παρ' ὅλα τὰ ράσα του θὰ πρέπει νὰ ἀντιστοιχοῦν σὲ μιὰ ἡλικίαν γύρω στὰ εἰκοσιτέσσερα — εἰκοσιῆξι χρόνια, ἢ μιὰ τῆς συλλογῆς τοῦ Μαρκήσιου ντὲ Κάσα Τόρρες - Μαδρίτη - καὶ σὲ λίγο μεγαλύτερη ἢ ἄλλη πρὸς βρίσκεται στὸ Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν τῆς Βοστώνης.

Ἡ τρίτη προσωπογραφία πιστεύω ἐγὼ πῶς εἶναι ἐκεῖνη τῆς συλλογῆς Τορρεσίγια - Μαδρίτη - πρὸς ἀναφέρεται παντοῦ σὰν «ἕνας ἀδελφὸς τῆς Τριάδος» — χωρὶς ταυτότητα». Δίχως ἀμφιβολία πρόκειται κι αὐτὴ τὴ φορὰ γιὰ τὸν Παραδισίνο, μὲ τὴν ἴδιαν κόψην τοῦ κεφαλοῦ, τὴν ἴδιαν διευθέτησιν τῆς γενειάδας, τὴν ἴδιαν τούφα μαλλιῶν στὸ μέτωπον — «ἢ μπούκλα τοῦ Μπαύρον» λέει ὁ Κοσσίο —. Καὶ ἂν δὲν ἔχει τὰ φουντωτὰ μαλλιά ὅπως στοὺς ἄλλους δυὸ πίνακες εἶναι γιὰτὶ φορεῖ τὴν κουκούλαν.

36. Θυμηθεῖτε τὸ πρόβλημα γιὰ τὶς σχέσεις τῆς τέχνης τοῦ Γκρέκο μὲ τὸ μπαρόκ, πρὸς ἔχει μελετηθῇ ἀπὸ πολλοὺς συγχρόνους συγγραφεῖς καὶ εἰδικὰ ἀπὸ τὸν Meier - Graeje, κι ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰ τὴν πιθανὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἰσραηλῆτικου πνεύματος πάντως στὸ μπαρόκ πρὸς ἀπασχόλησε ἔντονα τὸν G. Dias Plaja. Ἐχω προσωπικὰ διαπιστώσει τὴν προτίμησιν τῶν σεφαρδῶν συγγραφῶν, πρὸς τὸν Γκόνγκορα, κορυφαῖον τοῦ μπαρόκ, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Β' παγκοσμίου πολέμου, στὸ Παρίσι. Καὶ εἶναι αὐτὴ ἡ προτίμησιν πολὺ παλαιὰ γιὰτὶ ὁ Τορὰς ἀναφέρει πρὸς φθάνοντας στὴν Ἀλεπο τῆς Συρίας συνάντησε ἕναν Ἰουδαῖον πρὸς ἤξερε ἀπέξω τοὺς στίχους τοῦ μεγάλου ποιητῆ ἀπὸ τὴν Κόρδοβα καὶ τοὺς θεωροῦσε τοὺς καλλίτερον στὸν κόσμον.

37. Μοναστικὸ ἀξίωμα, ἡγούμενος, κεφαλὴ ὅλων τῶν μοναστηριῶν μιᾶς ἐπαρχίας.

38. Συλλογὴ μαρκησίου ντὲ Κάσα Τόρρες - Μαδρίτη καὶ Μουσεῖον Καλῶν Τεχνῶν - Βοστώνη.

Τὰ πιθανὰ πρόσωπα τῆς «Ταφῆς τοῦ κόμητα τοῦ Ὁργκάθ»: 1. Δὸν Ἀντόνιο ντὲ Κοβαρροῦ-
βιας. 2. Γιώργης Ἑμμανουὴλ Θεοδοζοπούλου. 3. Δὸν Πέδρο Ρουῖς Ντουράν; 4. Δὸν Ἀν-
τρές Νοῦνιες; μᾶλλον νάϊ. 5. Ὁ Μαρκήσιος τοῦ Μοντεμαγιόρ; 6. Δὸν Ντιέγκο ντὲ Κοβαρ-
ροῦβιας; Δὸν Ἀντρές Νοῦνιες; Δὸν Λουῖς ντὲ Καστίγια; 7. Δὸν Φρανσίσκο ντὲ Πίσα; 8.
Ἐλ Γκρέκο; 9. Δὸν Χουάν Λόπες ντὲ λά Κουάδρα; 10. Λέγεται, ἂν καὶ χωρὶς ἀποδείξεις,
πὼς εἶναι ὁ Δὸν Χουάν τῆς Αὐστρίας. 11. Ἐπίσης χωρὶς ἀποδείξεις πιστεύεται πὼς μπορεῖ
νὰ εἶναι ὁ σύγχρονος μὲ τὸν Γκρέκο ζωγράφος Χουάν Μπαουτίστα Μάينو. 12. Δὸν Ἀντόνιο
ντὲ Λέιβα;

Ἐχει παχύνει στὸ μεταξὺ. Ἡ γεμάτη ζωντάνια ματιὰ ἔχει κάπως ἀποκοιμηθῇ, γιὰτὶ
ὅλα τὰ τυλίγει τὸ πάχος, καὶ ἡ ὄραση ἔχει μειωθεῖ, τὸ μαρτυροῦν τὰ γυαλιά, πού ἀπὸ
ἐμφυτη φιλαρέσκεια δὲν τὰ φορεῖ ἀλλὰ τὰ κρατᾷ στὰ χέρια. Τότε γερνοῦσαν πολὺ
νωρίτερα ἀπ' ὅ,τι σήμερα. Ἀλλὰ εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ὁ ἀδελφὸς Ὁρτένσιος. Ὁ
πίνακας δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς δὲν ἦταν μόνο ἡ εὐγνωμοσύνη αὐτῇ πού κίνησε τὸν
ζωγράφο μας νὰ ξαναζωγραφίσῃ τὸν καλόγερο. Εἶναι φανερό πὼς τὸ μοντέλο τὸν ἐ-
νέπνεε μὲ τὸ ἐνδιαφέρον πού κινούσε σὰν φυσιογνωμία καὶ ἴσως ἀκόμη ἐπειδὴ ἀγα-
ποῦσε τὴ ρητορικὴ του, γιὰ τὴν ἔκρηξη τοῦ ἐνθουσιασμοῦ πού ξεσήκωνε στὸν κόσμο
ὁ φημισμένος μοναχός.

Μποροῦμε ἀκόμη νὰ ὑποθέσουμε πὼς φίλος του ὑπῆρξε καὶ ὁ Δὸν Χοσὲ ντὲ Βαλ-
ντιδιέλο³⁹, ἐφημέριος τοῦ μοζαραβικοῦ παρεκκλησίου τῆς Μητροπόλεως. Πέθανε τὸ
1638. Ἦταν πολὺ φίλος τοῦ Λόπε ντὲ Βέγκα — αὐτὸς ἦταν πού βόηθησε τὸν ποιητὴ
νὰ ᾄχῃ καλὸ θάνατο —, ἀλλὰ ὅπως ἤδη εἶπα, αὐτὸ δὲν ἦταν λόγος νὰ εἶναι ἀναγκα-
στικά καὶ φίλος τοῦ Γκρέκο. Ἐμφανίζεται, ὅπως κιόλας εἶδαμε, ἀνάμεσα στὰ μέλη τῶν
Ἀκαδημιῶν τοῦ Τολέδου στίς ὁποῖες ἀνῆκε ἐπίσης καὶ ὁ ζωγράφος. Ἦταν ἀπὸ τίς
ἐξέχουσες προσωποικότητες τοῦ Τολέδου στοὺς κύκλους πού σύχναζε καὶ ὁ Γκρέκο

39. Χοσὲ ντὲ Βαλντιδιέλο 1560;—1638, Ἰσπανὸς ποιητὴς πού καλλιέργησε τὸ θρησκευτικὸ
εἶδος στὰ δύο θρησκευτικὰ δράματα πού συνέθεσε καὶ στὸ ἔργο του *Romancero espiritual*
del Santísimo Sacramento.

[illegible][illegible][illegible]

και πού αυτός θα επιθυμούσε περισσότερο να έχη: το ζωγράφου, και γι' αυτό τον έχει με τα απαραίτητα εξαρτήματα, την παλέτα και το πινέλο. Η έκφραση του προσώπου του Γιώργη Έμμανουήλ, κάπως επιτηδευμένη και προσεγγισμένη, είναι η χαρακτηριστική του «μοναχογιού».

Οι υπόλοιποι από τους παρευρισκομένους στο θαύμα, δεν ξέρουμε ποιοί είναι, και έχει δίκιο ο Κοσσίο που λέει πώς δεν πρέπει να λυπόμαστε γι' αυτό, γιατί μ' αυτό τον τρόπο ο πίνακας έχει μεγαλύτερη σημασία και αξία σαν πρωτότυπο μιᾶς εποχής μοναδικής για την Ισπανική ανθρωπότητα. Δίχως αμφιβολία, το πρόσωπο που ο Γκρέκο θέλησε να προβάλει πιδό ανάγλυφα, είναι το ιππότη του τάγματος του Σαντιάγκο που κατέχει την πιδό τιμητική θέση ανάμεσα στους δύο άγιους που τον κηδεύουν, και δείχνει το νεκρό του κυρίου του Όργκαθ (δεν ήταν κόμης κι ἄς τον αποκαλούμε ὅλοι έτσι) με μιὰ ιδιαίτερη εκφραστική κίνηση των πελώριων χεριών του, των πιδό πελώριων που ζωγράφισε ο Θεοτοκόπουλος. Ήταν αὐτὴ ἡ κυρίαρχη φυσιογνωμία, ὅπως ἔχει υποστηριχθῇ, ὁ δούκας τοῦ Μπεναβέντε; "Αν ναι, τότε αὐτὸς τοῦ ὁποίου ἔχει κάνει τὴν προσωπογραφία ὁ Θεοτοκόπουλος καὶ βρίσκεται στὸ Μουσεῖο Bonat (Bayona) εἶναι ὁ ἴδιος ποὺ εἰκονίζεται καὶ στὴν «Ταφή». Εἶναι ὅμως βέβαιο πὼς εἶναι ὁ Μπεναβέντε αὐτὸς τῆς Bayona;

Δὲν ὑπάρχουν ἀποδείξεις ἀσφαλεῖς, καὶ πιστεύω πὼς φρόνιμο θὰ ἦταν νὰ δεχθούμε μᾶλλον τὴν ἀρνητική ἀποψη⁴⁴. Τὸ πιθανὸ εἶναι, ἀφοῦ κατέχει ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς τὴν θέση τοῦ πρωταγωνιστῆ σ' αὐτὴ τὴν τελετή, νὰ δεχτοῦμε πὼς εἶναι κάποιος ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὴν οἰκογένεια τοῦ νεκροῦ, ποὺ θὰ εἶχε, τὸν καιρὸ ποὺ φιλοτεχνήθηκε ὁ πίνακας, ἄφθονες διακλαδώσεις μέσα στὶς μεγάλες ἀριστοκρατικὲς τάξεις. Αὐτὸς ὁ ἱππότης μοιάζει πολὺ μὲ τὸν φημισμένο «ἱππότη μὲ τὸ χέρι στὸ στήθος». Δεῖλὰ τὸ ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Κοσσίο. Ἐγὼ πιστεύω πὼς καὶ οἱ τρεῖς — αὐτὸς τοῦ τάγματος τοῦ Σαντιάγκο μὲ τὰ χέρια σὰ φτερά στὴν «Ταφή», αὐτὸς τῆς προσωπογραφίας τῆς Bayona, καὶ ὁ ἱππότης μὲ τὸ χέρι στὸ στήθος — εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο. Καὶ ἂν, ὅπως ὁ μαρκήσιος τῆς Ἑρμოსίγια καὶ ὁ Μορέντο Γκέρα ὑποθέτουν, ὁ ἱππότης μὲ τὸ χέρι στὸ στήθος εἶναι ὁ ἱππότης τοῦ τάγματος τοῦ Σαντιάγκο, δὸν Χουάν ντὲ Σίλδα, μαρκήσιος τοῦ Μοντεμαγιόρ, ἐξηγεῖται ἡ κυρίαρχη θέση του καὶ ἡ πολὺ πιδό ἐνεργητικὴ στάση του ἀπὸ ἐκείνη τῶν γύρω στατικῶν συντρόφων του, γιατί ἦταν μέγας συμβολαιογράφος τοῦ Τολέδο, καί, στὴν πραγματικότητά, φαίνεται πὼς πιστοποιεῖ, εὐλαβικά καὶ καταναυτικά, τὸ θαύμα⁴⁵. Τίποτα ἄλλο δὲν μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ δίχως νὰ εἶναι ἀμφίβολο, γιὰ τοὺς ἄλλους φίλους ποὺ ὁ Γκρέκο ἀπεικονίζει

44. Δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπόδοση ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀποθανατιστεῖ μιὰ μεγάλη μορφή, ἓνας ἀπὸ τοὺς θρυλικούς ἥρωες τοῦ Τολέδο, αὐτὸς ποὺ ἔκαψε τὸ παλάτι του γιὰ νὰ τὸ ἐξαγνίσῃ ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη ἐνὸς προδότη. Ἐνας θρόλος ποὺ δημιουργήθηκε πέρα ἀπὸ κάθε λογική, γιατί ἀναλογεῖ σὲ ἄλλη περιοχὴ, γιατί δὲν βρισκόταν ὁ δούκας τοῦ Μπεναβέντε στὸ Τολέδο, καὶ γιατί δὲν ὑπῆρξε ποτὲ τέτοια καθαρτήρια πυρκαϊά. Ὁ Σεντίγιο ἀπέδειξε τὸ ἀβάσιμο αὐτῆς τῆς παραδόσης, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ παραμένει πολὺ ἀγαπητὴ στοὺς Ἰσπανούς, κυρίως μὲ τὴ μορφή τῆς ἱστορίας τοῦ δούκα ντὲ Ρίβας. Κάποιοι ἐπιφανεῖς Ἰσπανὸς συνήθιζε νὰ διηγεῖται στοὺς μικροὺς γιούς του αὐτὴ τὴν ἱστορία σὰν παράδειγμα τῆς ἀντίληψης τῆς ἰσπανικῆς τιμῆς. Καὶ δὲν ἐννοοῦσε νὰ ἀπαρδεχτῇ πὼς ὅλα αὐτὰ ἦταν δημιουργήματα τῶν ποιητῶν.

45. Πρόσφατα ὁ D. Angulo πρόσεξε μιὰ λεπτομέρεια πολὺ σημαντικὴ στὸν «ἱππότη μὲ τὸ χέρι στὸ στήθος». Παρατηρεῖ πὼς τὸ ἀριστερὸ μπράτσο κρέμεται ἀπὸ τὸν ὤμο, ἀδρανές, κάνοντάς τον νὰ γέρνει. Δίνει τὴν ἐντύπωση κάποιας βαριᾶς ἀτροφίας, ἴσως τραυματικῆς, εἴτε πολεμικῆς ἀναπηρίας, εἴτε παραμόρφωσης ἐκ γενετῆς. Δὲν ὑπάρχουν περισσότερα στοιχεῖα γιὰ μιὰ ὑπόθεση χωρὶς θεμέλια, γιὰ τὴ διάγνωση αὐτοῦ τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ. Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς ὑπάρχει μιὰ ἀναπηρία ποὺ ἴσως κάποια μέρα νὰ βοηθήσῃ στὴν ἀνέγερση τῆς ταυτότητας τοῦ μοντέλου.

στον κορυφαίο του πίνακα. Είναι πιθανό να βρίσκεται σ' αυτόν ο Δόν Λουίς ντε Κα-
στίγια, αρχιδιάκονος και κανονικός της Κουένκα, που ζούσε στο Τολέδο, στενός φί-
λος του ζωγράφου, ίσως από τη Ρώμη, όπου θα γνωρίστηκαν, όπως ήδη ειπώθηκε
στις συγκεντρώσεις του Φούλβιο Όρσίνι, του βιβλιοθηκαρίου του παλάτσο Φαρνέζε.
Ξέρουμε ακόμη πώς στο διάβημα του Δόν Λουίς μάλλον οφείλεται η ανάθεση από τον
άδελφό του, Δόν Ντιέγκο ντε Καστίγια, ντεάν της Μητρόπολης, στον Γκρέκο της ζω-
γραφικής των πρώτων του πινάκων στην 'Ισπανία. 'Ακόμη ο δόν Λουίς μοιάζει να εί-
ναι ο φύλακας άγγελος στις δύσκολες ώρες του Γκρέκο, κι όταν πέθανε ο ζωγράφος
ήταν αυτός ένας από τους εκτελεστές της διαθήκης του. Να είναι τάχα ο σεβαστός σο-
φός αυτός που βρίσκεται απέναντι από τον δόν 'Αντόνιο ντε Κοβαρρούβιας από τα άρι-
στερά του πίνακα;⁴⁶ Να είναι ο Πίσα αυτός, που κατά τη γνώμη του Γκόμες Μορένο
ακολουθεί μετά τον 'Αντόνιο ντε Κοβαρρούβιας και βρίσκεται ανάμεσα σ' αυτόν και
τον Ιερέα με τα άμφια; 'Εχουμε κι' ελας πει πώς ίσως να είναι έτσι. Να είναι το τε-
λευταίο πρόσωπο από τα αριστερά, «παχὺς και χωρίς να έχη κόψει τη γενειάδα», ο
δόν Χουάν Λόπες ντε λα Κουάδρα, ο έκκλησιαστικός επίτροπος; 'Ολα είναι πιθανά
ἀλλὰ τίποτα δὲν είναι αποδεδειγμένο. 'Επίσης, είναι λογικό, κάποιος από τους άπει-
κονισμένους να είναι ο δόν Γκαρσία ντε Λοαίσα, κανονικός στη Μητρόπολη, και τὸ
1598 ἀρχιεπίσκοπος του Τολέδο γιὰ λίγους μῆνες, που ο ζωγράφος τον γνώρισε στη
Ρώμη, όπως και τον δόν Λουίς ντε Καστίγια, και ὑπῆρξε ένας από τους καλύτερους
φίλους του, προκαταβάλλοντάς του και χρήματα γιὰ τὴν ἐκτέλεση του «Expolio». Τέ-
λος, φαίνεται να λείπη ἡ προσωπογραφία του ἀνθρώπου που ἴσως περισσότερο ἀπ'
ὅλους ἀγαποῦσε ο κρητικός: του δημοτικού συμβούλου του Τολέδο, δόκτορα Γκρεγκό-
ριο ντε 'Αγγκουλο, που ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ ἐπιφανῆ βλαστάρια του Πανεπιστημίου του
Τολέδο, κι ακόμη θεόσταλτη βοήθεια γιὰ τον Δομήνικο στους ἀγῶνες του και τις ἀ-
γωνίες του τις οικονομικές, και συνεχιστής της προστασίας του πρὸς τον Γιώργη 'Εμ-
μανουήλ του ὁποίου τὸ γιὸ και ἐδάφτισε. Είναι βέβαιο πὼς ἐπίσης ὑπῆρξε και πολὺ φί-
λος με τον Λόπε ντε Βέγκα που τον ἐκτιμοῦσε πολὺ, παρ' ὅλη τὴ στενὴ φιλία του με
τον Γκρέκο, και αὐτὸ είναι ακόμη ἓνα στοιχεῖο που κάνει να ἐξασθενεῖ ἡ ὑπόθεση πὼς
ὑπῆρχαν ἐχθρότητες και βρίσκονταν σὲ ἀντίπαλες δυνάμεις ο ζωγράφος και ο κωμωδιο-
γράφος.

Ὁ δημοτικός σύμβουλος του Τολέδο, Δόν Χερόνιμο ντε Σεβάγιος, θαμῶνας στις
συγκεντρώσεις του κόντε ντε Μόρα, ρήτορας δεινὸς και φημισμένος, ὅμως πολὺ δυσνό-
ητος και ἀλαζονικός, ἀλλὰ και προστάτης σημαντικός του ζωγράφου στις διαφορές
του με τὴ Δημαρχία, ἀποθανατίστηκε ἀπὸ τον Γκρέκο (Μουσείο του Πράδο). Δὲν
ἐντοπίζεται σὴν «Ταφή». Ὁ ἱππότης του τάγματος του Σαντιάγκο του οἴκου ντε Λεϊ-
θα, του ὁποίου ἡ προσωπογραφία φυλάγεται στο Μουσείο του Μόνρεαλ, θὰ πρέπει να
ἦταν πολὺ φίλος του ἐπίσης και ἴσως βρίσκεται ζωγραφισμένος και σὴν «Ταφή»
ὅπου τὸ κεφάλι του πρέπει να είναι αὐτὸ που ἀκολουθεῖ ἀμέσως μετὰ τὸ κεφάλι του
δόν 'Αντόνιο ντε Κοβαρρούβιας και στρέφεται γιὰ να τον κοιτάξει⁴⁷.

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

46. Δηλαδή ο δόν Ντιέγκο ντε Κοβαρρούβιας, του Κοσσό, ἢ ο Δόν 'Αντρές Νοῦνιες του Γκόμες Μορένο.

47. Σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῆς «Ταφῆς» ἔχει ἀποδοθεῖ μιὰ ταυτότητα που δὲν στηρίζε-
ται σὲ καμιὰ βάση. Θὰ ἀναφέρω, σὰν παραδείγματα παραδοξολογίας που ὀφείλονται
στοὺς ὁδηγοὺς ἀλλὰ παρουσιάζονται και σὲ μερικές ἄλλες ἐκδόσεις, δὺο μόνο ὑποθέσεις.
'Η μία είναι πὼς ο νεαρός με τὴν ἀραιή γενειάδα και τὸν ἀέρα ἀνθρώπου κάπως χον-
τροκέφαλου που ἀνέβει τὸ θάυμα ἀπὸ τὴν τελευταία σειρὰ τῶν θεατῶν είναι ο δόν
Χουάν τῆς Αὐστρίας. 'Αλλο τόσο ἀνυπόστατο είναι πὼς ἀπεικονίζεται ο ζωγράφος και
μοναχὸς Μάινο στο πρόσωπο που του ἀποδίδεται.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ Η ΠΕΡΙΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Στην εποχή αυτή με τους ανοιχτούς δρόμους και την υδροκεφαλική ανάπτυξη των μεγάλων αστικών κέντρων, η επαρχία, που αποτελεί τις χλωρές ρίζες του έθνους, αντιμετώπιζε την ανάγκη να δημιουργήσει μιαν αυτόνομη πνευματική και πολιτιστική ζωή. Έτσι, το αίτημα για την κατάλυση της εξάρτησης, που καταδυναστεύει την ελληνική επαρχία, παίρνει αυτοχρήμα και την κρισιμότητα της εθνικής επιταγής. Γι' αυτό, η Κρατική Αντίληψη θα έπρεπε, πριν από χρόνια, να είχε αντιμετωπίσει το θέμα τούτο, με εντελώς ειδικά κριτήρια. Γιατί, κάτω απ' την απειλή της αποφύλωνσης της επαρχίας απ' τις ζωντανές της δυνάμεις, ενεδραυει πάντα ο μεγάλος κίνδυνος για την απώλεια αυτής της ιδίας της πνευματικής μας φυσιογνωμίας. Και θα επιβιώσουν μονάχα οι λαοί που έχουν δική τους οντότητα, μέσα στον αφύικτο συγκρητισμό, που θα φέρουν οι μεγάλες εθνικοπολιτικές ενότητες στον παραγμένο τούτον αιώνα.

Το μήνυμα αυτό, που είναι ορατό καλύτερα απ' τον ανόθευτο ορίζοντα της πνευματικής επαλξης στην επαρχία, εκφράζουν στον καιρό μας όλες οι προσπάθειες, που γίνονται στην ελληνική επαρχία, καθώς και η σκληρή μάχη που δίνεται, στον αυχμηρό της χώρα, απ' τις πνευματικές και καλλιτεχνικές οργανώσεις κι απ' τους πνευματικούς της ανθρώπους. Και μια απ' αυτές τις εκδηλώσεις είναι και τα περιφερειακά θέατρα, που αντιπροσωπεύουν τις δίκες της δύναμεις και που, ακόμα, έρχονται να καλύψουν την κρατική ανεπάρκεια και να δώσουν την πρωταρχικήν υποδομή για ένα υποσχετικό κίνημα πνευματικής και πολιτιστικής ανθesis, που δεν μπορεί να προέλθει, παρά μονάχα έξω απ' την βαδυλωνία και την συγχυση, που κυριαρχεί στην πρωτεύουσα. Είναι κινήσεις με ρίζες μέσα στο δικό της κοινωνικό χώρο, υποθεση της ίδιας της επαρχίας και γνησία έκφραση της λαϊκής συνείδησης, που κρατεί το βάρος απ' τις αξίες της παράδοσης που φτανόντας ως το χωριό γίνονται κι αυτές ένα μέρος απ' την οργανική ζωή της επαρχίας. Έτσι, η προσφορά των περιφερειακών αυτών θεατρών, που δεν περιορίζονται μόνο στις παραστάσεις, αλλά δίνουν ένα ευρύτερο φάσμα πνευματικών εκδηλώσεων με διαλέξεις, απαγγελίες και παρουσιάσεις απ' τις γενικότερες εκφάνσεις της συνέχειας του εθνικού μας πολιτισμού, δημιουργεί ένα βαθύτερο υποστρώμα καλλιέργειας και μοναδικές, ως προποθεσεις για την ανύψωση, τον προβληματισμό και την αισθητική παραγωγή της υπαίθρου.

Δυστυχώς, όμως, δεχ' φαίνεται να εκτιμήθηκε σωστά, αυτή η υποδομή, απ' την Κρατική Αντίληψη. Και αφήνονται, όλες οι προσπάθειες, άδοθητες ή ενισχύονται με ψιχουλα που φανερώνουν ότι δεν απασχόλησαν ποτέ σοβαρά, ως εθνικό θέμα, τους αρμόδιους της κρατικής εθνικής. Έτσι, κάτω απ' τον φοβερό νόμο της επιχειρησιακής παντοδυναμίας, μέσα στην καταναλωτική φρενίτιδα των ημερών μας, εξαφανίζονται, καθ' την καλύτερη περίπτωση, φητοζωήν και φθίνουν, απαχυνώνοντες κι' έκεινες τις περιοχές όπου κρατήθηκαν, με ολίγα βασανιστικά, ανυπολόγιστες, θυσίες, λίγες εατίες αναμμένες. Και η απειλή να χάσουμε, ό,τι έχει θλαστήσει απ' τις δικές μας ρίζες, να μείνουμε, χωρίς ταυτότητα και να αφομοιωθούμε, απ' τα μεγάλα μεγέθη των καιρών, είναι πάντα μια αναντίρρηση πραγματικότητας. Έν τούτοις, ο εδδηρισμός, ή αμβλυση και η αδυναμία να αποτιμάσουμε την ύπωση απ' την γοητεία της πρωτεύουσας, μας έχει καταστήσει ανίκανους ν' αντιδράσουμε. Γι' αυτό, πρέπει να αυτοστρατευθούμε, όλες οι δυνάμεις της πνευ-

μαρτυρία, να σημαίνουν συναγερμό των συνειδησών, να ζητήσουν να εξέλθει απ' την Αθήνα το κράτος και να φτασει ως το χωριό. Δεν μπορεί να περιοριστεί, η μερίμνα του μονάχα για την διογκώση ενός σπασμένου υδροκεφαλού και ο ιδρώτας του φορολογούμενου φτωχού πολίτη να μην επιστρέφει στον ίδιο έξω απ' το κράτος της πρωτεύουσας. Δεν μπορούμε να ενοησούμε πως είναι δυνατόν να δινονται ολοκληρωτά εκατομμύρια απ' το υπουργείο Πολιτισμού για την ενίσχυση της θεατρικής ζωής στη χώρα μας κι απ' αυτό να φτάνουν μονάχα ελάχιστα στα περιφερειακά θέατρα της επαρχίας ενώ η μερίδα του λειπόντος να μένει στις αθηναϊκές σκηνές της πρωτεύουσας. Γιατί, όσο σοβαρή κι αν είναι η δραστηριότητα και η συμβολή ενός θεάτρου στην συγχρονη πνευματική μας ζωή, όταν η δράση του περιορίζεται σ' έναν κυκλό των μεγάλων αστικών κέντρων, δεν μπορεί να συγκριθεί με την αξία της προσφοράς που έχουν τα περιφερειακά θέατρα. Μάλιστα, σ' αυτήν την περίπτωση, νομίζουμε πως θα έπρεπε ν' αντιμετωπίζονται με ειδικά κριτήρια εθνικής αναγκαιότητας, αφού ούτε και τα κρατικά ακόμα θέατρα δεν είναι ποτέ δυνατόν να καλύψουν τις ανάγκες της επαρχίας. Γιατί, ποιος άλλος θα δυνάμει να κινητοποιήσει τις τόπιες δυνάμεις, να δώσει μια σκάλα για ανύψωση και να καμει υπόθεση των ίδιων ανθρώπων της επαρχίας την πνευματική και καλλιτεχνική της εκφόρση, εκτός απ' τις δικές της εστίες; Και όμως, αν ξεκινήσουμε απ' τις επιχορηγήσεις, που δίνονται απ' το Υπουργείο Πολιτισμού στα διάφορα θέατρα, τους πνευματικούς δαίμονες και τα χορευτικά συγκροτήματα, θα διαπιστώσουμε πόσο απέχουν από μια τέτοια αντίληψη. Και, για να δώσουμε στους αναγνώστες μας, την δυνατότητα να κρίνουν, από μόνοι τους, εάν έχουμε δίκαιο, παραθέτουμε τον σχετικό πίνακα για το τρέχον έτος.

«Σε είκοσι περίτοι εκατομμύρια δραχ. ανέρχεται για φέτος τα συνολικά ποσά των επιχορηγήσεων, σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς Θεάτρου και Χορού, από το Υπουργείο Πολιτισμού. Οι επιχορηγήσεις δόθηκαν με βάση εισήγησης και το πρόγραμμα της προηγούμενης κυβερνήσεως και με την προϋπόθεση ότι οι θέατροι θα δώσουν ποσοστάσεις στην επαρχία και κυρίως στις ακριτικές περιοχές. Αφορούν 30 θέατρα, χωρίς να αποκλείεται να αυξηθεί ο αριθμός τους. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι για το 1977 αντίστοιχα περίτοι αριθμός θέατρων επιχορηγήθηκε με 22 εκατομμύρια.

Επιχορηγούνται συγκεκριμένα οι: Έταιρία Θεάτρου Κρήτης 2 εκατομμύρια, «Ελληνικοί Χοροί» (Δόρας Στράτος) 2,5 εκατομμ., «Ελληνικό Χορόδραμα» (Ραλλού Μάνου) 2 εκατομμ., «Ελεύθερο Θέατρο» (Κ. Αρζόγλου) 500 χιλιάδες, «Θέατρο Τέχνης» (Κ. Κούν) 5 εκατομμ., Έλλν. Κέντρο Διεθνούς Ιστοτιούτου Θεάτρου 300 χιλιάδες, Έταιρία Ελλήνων Θεατοίκων Σηγγραφέων 500 χιλιάδες, «Νέα Έλληνική Σηνή» (Τ. Περατζής) 500 χιλιάδες, «Ομιλος Φίλων Θεάτρου Αθηνών» (Μιρά) 800 χιλιάδες, Πνευματική και Καλλιτεχνική Έταιρία «Δεσμοί» (Α. Παπαθανασίου) 600 χιλιάδες, «Οι Φίλοι του Σήγγραφου Θεάτρου» (Ε. Βεργή) 500 χιλιάδες, «Φίλοι της Παιδικής Σηνή» (Σ. Καλογερόπουλου) 450 χιλιάδες, «Φίλοι Άπλου Θεάτρου» (Ν. Πολίτης) 500 χιλιάδες, Έρσας Θεάτρος Σύνου 300 χιλιάδες, «Απόλλων» 150 χιλιάδες, «Ελεύθεροι Καλλιτέχνες» (Φ. Ταβάρης) 300 χιλιάδες, Θεσσαλικό Θεατρικό Πνευματικό Πορεία (Α. Βαγενά) 500 χιλιάδες, «Ηπειρωτικό Θέατρο» (Χοιρ. Ζήνα) 250 χιλιάδες, Κοιν. Εκπολιτιστικό Μορφωτικό Σύλλογος Σφας 100 χιλιάδες, Θεατοική Δέση Βόλου 200 χιλιάδες, Θέατρο Ν.Δ. Ελλάδος (Κασσανοχίδης - Αρναίος) 100 χιλιάδες, Αρχαίο Θέατρο (Κ. Τσιβίσης) 100 χιλιάδες, Εύοιχη Έταιρία Θεάτρου 30 χιλιάδες, Δαίο Πειρατικό Θέατρο (Α. Τσιβίσης - Μ. Πρωτίτης) 300 χιλιάδες, Πυθαγόρειο Σωματείο Θεάτρου Σκιά 150 χιλιάδες, Οργανισμός Θεάτρου Ρεπερτορίου (Ν. Χαλκός) 300 χιλιάδες, «Νέα Λαϊκή Σηνή» (Καν. Αποστόλου) 300 χιλιάδες, Σύλλογος Κασσανοχού Χορού (Ρ. Κάμμερ) 150 χιλιάδες, Οργανισμός Ηπειρωτικού Θεάτρου 200 χιλιάδες, Κέντρο Θεάτρου και Τεχνών «Η Μνήμη» (Ιωάν. Μαρίνος και Κυβ. Μιρά) 200 χιλιάδες, Ομιελικοί Καλλιτέχνες (Π. Τυπλάνη) 200 χιλιάδες.

Δεν καταφερόμαστε εναντίον του μέτρου να ενισχύονται οι αντίτοιχοι πνευματικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Τον εναντίον, υποστηρίζουμε πως είναι πνευματικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Τον εναντίον, υποστηρίζουμε πως είναι πνευματικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις.

πώς θα έπρεπε να θεωρούνται έθνικες επενδύσεις πρωταρχικής σημασίας. 'Επικρίνουμε μόνο την αξιολόγηση της προσφοράς και τα κριτήρια κατανομής. Και ζητούμε ευρύτερη αντίληψη, πάνω σε μιὰ προοπτική έθνικης κλίμακας, την ιεράρχηση ανάλογα με τις ανάγκες που καλύπτουν, το καθένα, για την διαφύλαξη της έλληνικότητας και την αξιοποίηση των έγγενών εκείνων δυνάμεων που υπάρχουν ακόμα στις χλωρές ρίζες του έθνικου μας κορμού που είναι κυρίως ή έπαρχια. "Ας ακούσουν, επί τέλους, οι υπεύθυνοι παράγοντες, την φωνή και της εκτός των τειχών της πρωτεύουσας 'Ελλάδας. Είναι καιρός, έστω και τώρα, ν' ανοίξουν οι δρόμοι και πρὸς τὸ χωριό, για νὰ μὴν χάσουμε την δική μας πορεία ανάμεσα στους σύγχρονους λαούς. "Ενα μήνυμα που εκπέμπεται, έδω και χρόνια, ἀπ' τοὺς ὀρίζοντες της έλληνικής έπαρχίας.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

“ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΟΣ,”

Μιά σοβαρή έλληνική πνευματική προσπάθεια, στο Μάλμο της Σουηδίας, με κύριο πρωταγωνιστή τὸν 'Αντώνη Μυστακίδη, έδωσαν ὡς τώρα μιὰ σειρά ἀπὸ χρήσιμες καὶ ἀξιόλογες εκδόσεις: «Μεσημβρινός», «Τὰ τετράδια τοῦ Ρήγα». 'Απ' ὅσα γνωρίζουμε, ἡ προσφορά αὐτῆς τῆς ἐστίας εἶναι πράγματι ἕνας ἄθλος, γίνεται μονάχα με τὴν θέρη, τὸν μόχθο καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν παρουσία τῆς 'Ελλάδας, σ' ἕναν ἀπ' τοὺς πρὸ προηγμένων χώρους τῆς σύγχρονης Εὐρώπης. Καί, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη, πὼς, στὴν ἐποχὴ τούτῃ με τὶς μεγάλες διαστάσεις καὶ τὴν διαμορφούμενη συνείδηση οἰκουμενικότητας, τὸ ἐγχείρημα τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε προκαλέσει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ μᾶς ἀπασχολήσει περισσότερο. Γιατί, ὁ έλληνισμὸς ποὺ ὑπάρχει ἔξω ἀπ' τὴ χώρα μας συνιστᾷ πάντα ἕνα πολυδύναμο κεφάλαιο, ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ αὐτοσυντηρεῖται, ἰδίως στὴν περίοδο τούτῃ με τὶς κρίσιμες ἀνακατατάξεις καὶ διασυνδέσεις μέσα στὸν ευρύτερο ὑπερεθνικὸ χώρο, ὅπου θὰ ζήσουν καὶ θ' ἀγωνιστοῦν οἱ σύγχρονοι λαοί. Γι' αὐτὸ, πιστεύουμε πὼς παρόμοιες προσπάθειες δὲν πρέπει ν' ἀφήνονται, χωρὶς μιὰ οὐσιαστικὴ ἀνταπόκριση, στοὺς ὅμους ὀλίγων ἀνθρώπων. Παρακάτω, δίνουμε μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ κ. 'Αντώνη Μυστακίδη, ἀπ' τὴν ὁποία μπορεῖ κανένας νὰ ἐκτιμῇ τὸ ἔργο του αὐτοῦ. Καὶ τὸ κάνουμε τώρα, περιμένοντας, στὸ μετὰξὺ, κάτι νεότερο ποὺ θὰ μᾶς ἔδινε πρὸς πολλὰ στοιχεῖα.

'Αξιότιμε Κύριε Διευθυντή,

'Εδῶ πάνω ποὺ θρίσκουμαι, μακριὰ ἀπὸ τὶς ρίζες μου, δοκιμάζω ἀληθινὴ χαρά, σὰν τυχαίνει νὰ λαβαίνω πνευματικὰ μηνύματα ὅπως τὸ ἐξαίρετο περιοδικὸ Σας «'Ηπειρωτικὴ 'Εστία». Χρόνια εἶχα νὰ τὸ πιᾶσω στὰ χέρια μου καὶ διαπίστωσα πόσο ἀνέδθηκε καὶ πρόκοψε. Προσφορά σοδαρότατη στὴ νεοελληνικὴ παιδεία καὶ καμάρι τῆς 'Ηπείρου. Εὐχουμαι νὰ συνεχίσει τὴν παρουσία του καὶ τὸ δημιουργικὸ του μόχθο γιὰ πολλὰ, πολλὰ χρόνια καὶ πάντα με ἀξίωση καὶ ἀξιοσύνη.

Τέλη τοῦ περασμένου Φλεβάρη Σᾶς ἔστειλα δέμα με μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις μας καὶ κάτι ἄλλα μικρὰ βιβλία γιὰ τὸ περιοδικὸ καὶ τὴ βιβλιοθήκη του. 'Ελπίζω νὰ τὸ λάβατε. Σήμερα Σᾶς ταχυδρομῶ δεύτερο δέμα με κάμποσα σῶματα ἀπὸ τὴ σειρά τῶν Τετραδίων τοῦ Ρήγα. Σᾶς παρακαλῶ νὰ δεχτεῖτε τὴ μικρὴ αὐτὴ προσφορά ἀντὶ γιὰ συνδρομῇ, ἢ ἄλλῃ χρηματικῇ «ἐνίσχυση». Τὸ σύστημα τοῦτο τὸ ἐφαρμόζουμε με κάμποσα περιοδικὰ, γιατί οἱ ἐκδόσεις μας ἀπαιτοῦν δυσανάλογες χρηματικὲς «θυσίες» καὶ θέλουμε, ὅσο τουλάχιστο μπορούμε, νὰ τὶς συνεχίσουμε. (Μεγάλες δυσκολίες συναντοῦμε στὴ διάθεση τῶν ΤτΡ στὴν 'Ελλάδα, ἰδιαίτερα στὴν έπαρχία, ἀναγκασμένοι καθὼς εἴμαστε νὰ συνεργαστοῦμε, ἢ σωστότερα νὰ καταφύγουμε στὴν ἀπάνθρωπη ἀγορὰ τοῦ βιβλίου). Τὰ βιβλία αὐτὰ μπορεῖτε νὰ τὰ διαθέσετε μέσω τῆς Σύνταξης σὲ πρόσωπα γνωστὰ καὶ με τιμὴ δική μας, δηλαδὴ χωρὶς τὴν προμήθεια τοῦ βιβλιοπωλείου. Τὰ χρήματα ἀπὸ τὴν πούληση ἀνήκουν στὸ ταμείο τῆς 'Ηπειρωτικῆς 'Εστίας. "Ισως με τὸν τρόπο αὐτὸ Σᾶς βάζουμε σὲ κόπο. Σᾶς παρακαλοῦμε νὰ μᾶς συμπαθᾶτε. Φυσικὰ ἡ ἀνάξια λόγου αὐτὴ προσφορά· δὲ Σᾶς δε-

σμεύει με τίποτε. 'Απλώς έτσι μπορούμε μόνο, να δείχνουμε την αλληλεγγύη μας σε κάθε θετική προσπάθεια που γίνεται στον τόπο μας. Συμβολικά.

Σας παρακαλώ, λάβετε την καλοσύνη, να μᾶς βεβαιώσετε με δυο λόγια τη λήψη του δέματος. ΣΥΧΑΡΙΣΤΩ.

Μ' εξαίρετη τιμή
ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΥΣΤΚΑΙΔΗΣ
«ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΟΣ»

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

«ΤΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ»

Πραγματοποιήθηκαν, ἀπ' τις 15—27 Αὐγούστου, τὰ «'Ηπειρωτικά '78», πού περιλάμβαναν ἕναν κύκλο ἀπὸ πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις (θεατρικὲς παραστάσεις, ἐκθέσεις Λαϊκῆς Τέχνης, Καλλιτεχνικῆς Φωτογραφίας, Βιβλίου, μουσικὲς συναυλίες, φολκλορικοὺς χορούς, δημοτικὰ τραγούδια, ἀθλητικὲς συναντήσεις, λαϊκὰ τραγούδια) πού καθιέρωσε, ἀπὸ πρόπερσι, ὁ Δήμος 'Ιωαννίνων. 'Η ποιοτικὴ στάθμη, ἡ σοβαρότητα καὶ ἡ μεγάλη καὶ θερμὴ συμμετοχὴ τοῦ κοινοῦ ἔδωσαν ξεχωριστὸ βάρος κι' ἕκαμαν τὶς ἐκδηλώσεις αὐτὲς ὑπόθεση τῆς πόλης μὲ πανηπειρωτικὴ ἀνταπόκριση. 'Εδῶ ἐπιβάλλεται νὰ τονίσουμε καὶ τὴν ἀξία τοῦ ὑπαιθρίου θεάτρου τῆς 'Εταιρείας 'Ηπειρωτικῶν Μελετῶν, πού πρόσφερε τὸν κατάλληλο χώρο, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ παραστάσεις κι' οἱ συναυλίες. 'Ετσι, τὰ «'Ηπειρωτικά» πού, στὸ μεταξύ, διευρύνθηκαν, ὡς γεγονὸς μὲ πανελλήνιαν καὶ διεθνὴ ἀκτινοβολία, ἔγιναν ἕνας πολυσήμαντος θεσμὸς στὴν λαμπρὴ παράδοση τῶν 'Ιωαννίνων. Καί, γι' αὐτό, ἀξίζει ἡ ἀναγνώριση καὶ ὁ ἔπαινος στὴ Δημοτικὴ 'Αρχὴ πού, μὲ κόπους, μὲ φαντασία καὶ θυσίες, τὰ ἐδημιούργησε. Εἶναι μιὰ κατάκτηση πού δὲν θὰ πρέπει νὰ χαθεῖ. Γιατί, στὴν ἐποχὴ μας, ἡ πρόνοια τοῦ Δήμου γιὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο, ἐπιβάλλεται νὰ καλύπτει — πρὸ παντὸς — καὶ τὶς ἀνάγκες πού ἔχει πέρα ἀπ' τοὺς δρόμους, τὰ κτίρια καὶ τὶς πλατείες. Ζοῦμε τὴν ἔνταση, τὸν ἀποχρωματισμὸ καὶ τὴν μηχανοποίηση καὶ ἀντιμετωπίζουμε τὴν καταλυτικὴ τους πίεση, ὅσο ποτέ. Καί, γι' αὐτό, κάθε κίνηση πού συμβάλλει στὸν πολιτισμὸ καὶ τὴν πνευματικὴ ἀνύψωση τοῦ λαοῦ, ἀποτελεῖ χρέος ἰδιαίτερης σημασίας.

«ΔΩΔΩΝΑΙΑ»

Καὶ οἱ γιορτὲς τῆς Δωδώνης, πού καθιέρωσε ἡ 'Εταιρεία 'Ηπειρωτικῶν Μελετῶν ὡς πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἐκδήλωση πανηπειρωτικῆς ἀλήχησης, πραγματοποιήθηκαν κι' ἐφέτος, γιὰ 14η χρονιά. Στὸ ἀρχαῖο θέατρο τῆς Δωδώνης, ὅπου διδάχτηκαν ἀπ' τὸ Κρατικὸ Θέατρο Βορείων 'Ελλάδος οἱ «'Ηρώες» τοῦ Αἰσχύλου καὶ οἱ «'Νεφέλες» τοῦ 'Αριστοφάνη, συγκεντρώθηκαν χιλιάδες θεατῆς, τόσο ἀπ' τὴν 'Ηπειρο, ὅσο κι' ἀπὸ ἄλλες πόλεις, δίνοντας ἔτσι τὸν τόνο καὶ τὴν ἔκταση ἑνὸς γεγονότος μεγάλης πολιτιστικῆς σημασίας. Εἰδικότερα, γιὰ τὴν 'Ηπειρο, οἱ γιορτὲς αὐτὲς εἶναι πράγματι ἕνα πολὺ σημαντικό κεφάλαιο, πού ἐδραιώθηκε — εὐτυχῶς — στὴν συνείδηση τῶν 'Ηπειρωτῶν. 'Ετσι, οἱ παραστάσεις ἀρχαίου δράματος στὴν Δωδώνη παίρνουν κι' ἕνα βάρος ἀπὸ μιὰ συνάντηση εὐρύτερης κοινότητας, πράγμα πού ἐντάσσεται ὁργανικὰ στὴν παράδοση τοῦ τόπου. Γι' αὐτό, πιστεύουμε πὼς ἡ προσφορὰ καὶ τῶν ἐφετινῶν Δωδωναίων εἶναι ἐξ ἴσου σημαντικὴ καὶ ἀξίζει, στὴν 'Εταιρεία 'Ηπειρωτικῶν Μελετῶν, ἡ τιμὴ γιὰ τὴν ἐπιτυχία.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ '78»

Οι Έκθεσεις, που προσφέρουν κάθε χρόνο τα «Ηπειρωτικά», αποτελούν γεγονότα πνευματικά και καλλιτεχνικά, που ή σημασία τους έχει ξεχωριστή βαρύτητα. Και δίνουν την μοναδική ευκαιρία στο κοινό της πόλης μας να γνωρίσει από αυτοψία την λαϊκή μας φυσιογνωμία και την καλλιτεχνική έκφραση της εποχής μας, σ' ένα επίπεδο ανώτερης ποιότητας στάθμης, και να προβληματιστεί μέσα σε όριζοντες ευρύτερους.

Έτσι, κοντά στις άλλες εκδηλώσεις, οι εκθέσεις αυτές αποτελούν μια πολυσήμαντη προσφορά, που θα πρέπει να την αξιοποιήσουμε, όσο γίνεται καλύτερα. Γιατί, δίνουν πιο θετικές αφετηρίες και ανοίγουν δρόμους, που, διαφορετικά, θα ήταν αδύνατο να έχουμε. Και, στην εποχή τούτη, όπου ή στίλβη απ' τις ψεύτικες εκπλήξεις και τους άκαρπους αντικαταστάσιμους δημιουργήσαν πλασματικά είδωλα, ο άνθρωπος έχει ανάγκη απ' αυτήν την συναρπαστική με την παράδοση και την αληθινή τέχνη. Γι' αυτό θεωρούμε πως οι εκθέσεις των «Ηπειρωτικών» είναι μια μεγάλη προσφορά.

Όσο ξεκινώντας απ' αυτήν την διαπίστωση, θα θέλαμε να σταθούμε, για μια μικρή αναφορά, στην κάθε μιαν απ' τις εκθέσεις αυτές. Και πρώτα, νομίζουμε πως ή Έκθεση Λαϊκής Τέχνης είναι απ' τις πιο σημαντικές και κρατεί εξαιρετικό ενδιαφέρον. Κρατάει ζωντανόν τον κρότο της παράδοσης, έχει την θέρη απ' την ανθρώπινη παρουσία ενός λαού κι' ενός τόπου που διέστωσε την νεώτερη ιστορία μας και συνεχίζει την μεγάλη μεταβυζαντινή μας κληρονομιά. Άκόμα, πάντα με το κλίμα της και την εθνολογική μας φυσιογνωμία, μιλάει με την μητρική μας γλώσσα και υπάρχει, ως πατρογονικό δώμα, στην καθημερινή μας ζωή. Γι' αυτό, πιστεύουμε πως, ή Έκθεση Ήπειρωτικής Λαϊκής Τέχνης, όχι μονάχα θα έπρεπε να την επισκεφθούμε και να την σπουδάσουμε, αλλά και να φροντίσουμε να γίνει κι' έξω απ' τα δικά μας σύνορα γνωστή. Ίσως, δέν είναι ακατόρθωτο, ένα τέτοιο έγχείρημα, άρκει όδ' αριόδιοι παράγοντες και, πρό παντός, τό Έπουργεί Πολιτισμού και ό Όργανισμός Χειρωνακίας ν' αναλάβουν την πρωτοβουλία. Γιατί, θα έξυπηρετούσε, στον ίδιο βαθμό με τις άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις και μορφωτικές ανταλλαγές, μια παρόμοια έκθεση. Ειδικότερα, μάλιστα, για την έκθεση τούτη, που ήδη είναι έτοιμη και που οι οργανωτές της την κράτησαν σ' ένα υψηλό επίπεδο ποιότητας και την διευθέτησαν κατά τρόπον θαυμάσιο, τα πράγματα να είναι πιο εύκολα, άν γίνονταν μια συνεννόηση και με τους οργανωμένους Ήπειρώτες, πάνω σε μια συγκεκριμένη κατεύθυνση (ή ιδέα αυτή ανήκει στον υπεύθυνο της οργάνωσης χρυσόχοο κ. Παπαδόπουλο). Πάντως, επιβάλλεται να αξιοποιήσουμε την ευκαιρία που παρουσιάζεται.

Έξ ίσου αξιόλογες, ήταν και οι άλλες τρεις εκθέσεις, που, μέσα στά πλαίσια των «Ηπειρωτικών '78», λειτούργησαν έφέτος στο μέγαρο της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Άκαδημίας. Χρειάστηκε προσωπική ειθύνη, αγάπη και μόχθος, που πρέπει να αναγνωρίσουμε στους υπεύθυνους στον τομέα αυτόν. Πρόκειται κι' έδω για μια προσφορά, που δίνει την ευκαιρία για μια ευρύτερη πνευματική και καλλιτεχνική επαφή και που, κοντά στ' άλλα, δημιουργεί και νέες αφετηρίες για την νεολαία και για κάθε προβληματιζόμενον άνθρωπο.

Η Έκθεση Φωτογραφίας, με συμμετοχή καλλιτεχνών φωτογράφων και με θέματα απ' τό ήπειρωτικό τοπίο και την ζωή του τόπου μας, αποτελεί μια σπάνια περιήγηση γνωριμίας με την όμορφιά, τό φως και την έκφραση της καθημερινότητας στην κοινωνία και στην φύση. Χωρίς αντίρρηση, πρόκειται για μεγάλη ευκαιρία να ιδούμε όλ' αυτά με την ευαισθησία και την ποίηση των καλλιτεχνών φωτογράφων, που δίνουν μόν άλλη διάσταση στά πράγματα και στά σχήματα, κρατώντας πάντα την ατμόσφαιρα απ' τον τόπο μας.

Επίσης, ή Έκθεση Βιβλίου, πλούσια και ενδιαφέρουσα, δέν έδωσε μονάχα την ενημέρωση, αλλά και την έξ αυτοψίας επαφή με την πνευματική πορεία, σ' έναν υπερεθνικό χώρο οικουμενικών διαστάσεων, του ανθρώπινου πολιτισμού. Γιατί, σήμερα, ή παγκοσμιότητα της επιστημονικής γνώσης και ή κατάργηση των συνόρων για τις ιδέες και την Τέχνη, προσ-

πρόχεις απειριόριστες δυνατότητες για να ξήσει κανείς και για να ιδεί σφαιρικά την ζωή έξω απ' τις προκαταλήψεις και τους φράχτες επικοινωνίας των λαών. Γι' αυτό η Έκθεση Βιβλίων αποτελεί ένα πολυσήμαντο γεγονός που θα πρέπει να αξιοποιηθεί και να δώσει αφετηρίες για τον καθένα μας.

Τέλος, η Έκθεση Συγχρόνων Κυπρίων Ζωγράφων, πρόσφερε στην πόλη μας την μοναδική ευκαιρία να συνομιλήσουμε ουσιαστικά με τους αδελφούς μας Κυπρίους, να αγγίξουμε από τοπίο με την μεγάλη του ιστορία και να συναντηθούμε με τους ανθρώπους και την ιστορία της. Πρόκειται για μιὰ πνευματική και καλλιτεχνική τοιχογραφία, όπου υπάρχουν αποτυπωμένες, όχι μονάχα οι αξίες αυτού του μεγάλου ελληνισμού του Νότου, αλλά και η συνέχεια ενός κοινού πολιτισμού, που κρατεί απείραχτο το εφέστιο πνεύμα και την αγέρωχη εκείνη ομολογία που ξεχωρίζει την ελληνίδα μεγαλόνησο στις νότιες έσχατιές του Αιγαίου. Άκόμα, παρ' ευρύτερο ιόριζοντες με την γλάνκη αυρα και την ρέουσα ποίηση που διαστρώνεται σ' ολόκληρο τον κορμό του εθνικού μας ιστορικού και πνευματικού βίου, δίνει μιάν άλλη διάσταση και ένα ακαθόριστο φως απ' τις χιλιετίδες, που είναι πιο έντονα αποτυπωμένο στην ζωγραφική των Κυπρίων. Έτσι, οι πίνακές του κρατούν μιὰ μεταβυζαντινή κλίμακα χρωμάτων και μιὰ μεταφυσική σχεδόν ευαισθησία, που δημιουργεί προσβάσεις για κάποια μεταρσίωση σ' έναν χώρο πιο σιωπηλής λυρικής προέκτασης, όπου όλα ενανθρωπίζονται. Ίδιαίτερα, μάλιστα, εδώ θα μπορούσε κανείς να ξεχωρίσει μερικούς απ' τους πίνακες αυτούς, όπως του Τηλέμαχου Κάνθου, με την ποιητική ευαισθησία, την χαριτωμένη λαϊκότητα και την μοναχική αναστήτηση, του Εάνθου Σωτηρίου, με την βυζαντινή αγιότητα και την μεταφυσική ομορφιά σ' έναν έσωτερικό χώρο άσκητικής προσερχής, καθώς και του Φώτου Χατζησωτηρίου, με την απλοϊκότητα της εικόνας απ' την λαϊκή ζωή και τα πρόματα σ' έναν τόπο χωρίς λέξεις και κανένα βάρος εξωραϊσμού. Άνάλογες παρατηρήσεις θα μπορούσε να κάμει κανείς, σε μιὰ γενικώτερη αξιολόγηση, και για τους άλλους Κυπρίους ζωγράφους, που έλαβαν μέρος στην έκθεση τούτη. Γιατί, όλοι μαζί, δίνουν ένα σύνολο που έχει κοινό υπόστρωμα και που φανερώνει την συνέχεια και την ταυτότητα της εθνικής μας υπόστασης. Κι' αυτό παίρνει μεγαλύτερη αξία, τώρα, που ο ελληνισμός έχει ανάγκη απ' τις κοινές του ρίζες και την κοινή του συνείδηση, προ παντός, στην γαλανή Ελλάδα του Αιγαίου.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΟΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ

(Αίσχύλου: «Πέρσες» - Άριστοφίνης: «Νεφέλες»)

Και άλλη μιὰ προσπάθεια, απ' το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος, για να ανοίξει δρόμο έπαφής στον σύγχρονον άνθρωπο προς το αρχαίο δράμα.

Το κακό, όμως, είναι που οι ψεύσεις αυτές, οι σκηνοθετικές αναζητήσεις και τολμηρότητες, όχι μονάχα δεν έδωκαν, ως τώρα, κανένα θετικό αποτέλεσμα, αλλά, κάτω απ' την πίεση που ασκεί το κυνήγημα ενός Ίσκιου, οδήγησαν, πολλές φορές, στην απομάκρυνση και την απώλεια ενός τεκμηριωμένου προσανατολισμού. Έτσι, ύστερ' απ' αποπειρές, που έγιναν μέσα στα τελευταία δέκα χρόνια (Έθνικό Θέατρο, Θίασος «Δεσμολοί»), οι παραστάσεις αρχαίου δράματος, που έδωσε το ΚΟΒΕ στο αρχαίο θέατρο της Δωδώνης (Δωδωνέα 12 και 13 Αυγούστου), μάς προσφέρουν, όχι μονάχα την αφορμή, αλλά και την δυνατότητα να σταθούμε στο θέμα της περιλάλητης αυτής προσπάθειας για την αναζήτηση του αρχαίου θεάτρου στην εποχή μας. Γιατί, τόσο στους «Πέρσες» του Αίσχylου, όσο και στις «Νεφέλες» του Άριστοφάνη — προ παντός σ' αυτές —, οι αναζητήσεις είναι τόσο τολμηρές, που θέτουν ξανά, απ' την αντίθετη πλευρά, το μέγα έρώτημα για την σκηνική περιπέτεια του αρχαίου δράματος.

Ο σκηνοθέτης Σπύρος Ευαγγελάτος, που είναι και Διευθυντής του ΚΟΒΕ, κινήθηκε, απ' αρχή, μέσα στα όρια πλαίσιων της τραγωδίας αυτής, προσπαθώντας να εξοικο-

νομήσει, με την μουσική αφήγηση και την σκηνογραφική κίνηση του χορού, ένα κλίμα και κάποιες προσβάσεις, για να ζυώσει τον χρόνο. Έτσι, κατά την γνώμη μας, έριξε πολύ βάρος σ' αυτόν τον τομέα και η μαγεία του λόγου (που ξεκινάει από υπερατομικές διαστάσεις), αν δεν χάθηκε, τουλάχιστον έπεσε σ' ένα δεύτερο άτονο πλάνο, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα να πάρει, ή λιτή και άπλη στην δομή της αυτή τραγωδία, την μορφή μιας μουσικής όπερας, να ξεφύγει απ' την αυστηρότητα της ακύμαντης ίεροπρέπειας και να διαποτιστεί περισσότερο από μουσικές διασυνδέσεις, που ξεκινούσαν απ' την ανατολή, το Βυζάντιο κι' έφταναν ως τα ήπειρωτικά μοτίβα. Κι' αυτό, μίκραινε ακόμα και τον ρόλο (ως εικόνα και ως θεατρική οντότητα) των κύριων πρωταγωνιστών. Είναι φανερό πως δεν είχαν ούτε έφικτο ούτε αρκετό αυτό το κόρπους για να φέρουμε κάποιο αποτέλεσμα. Τα σκηνικά και τα κοστούμια του Γ. Πατσά είναι πράγματι καλά, κοντά στο κείμενο, ενώ η χορογραφία της Ρεγγίνας Καπετανάκη, παρά την ορθόδοξη μελέτη και την πειθαρχημένη ελευθερία, νομίζουμε πως θαρνύεται με κάποια διατάραξη εξαιτίας της αποσπασματικής παρένθεσης. Για την μουσική, που κυριάρχησε και σκηνοθετική γραμμή της παράστασης, έξω απ' τις αντίρρήσεις που μπορεί να έχει κανείς για την ποσότητα, ομολογούμε πως είναι αξιόλογη επίτευξη, που ενέχει πολλές υποσχέσεις για ένα πιο δικαιωμένο αποτέλεσμα. Η Αντιγόνη Βαλάκου και Ελένη Καρπέτα, στον ρόλο της Άτοσσας, κινήθηκαν σε πολύ κοινά επίπεδα και δεν κατάρθωσαν να αναδειχτούν πάνω απ' την ετεροδύναμη εκείνη ατμόσφαιρα της παράστασης. Ο Άγγελιαφόρος (Δ. Καρέλης) πάσχιζε να κρατήσει ένα μεγάλο βάρος που του άναθεσε η σκηνοθεσία, ενώ ο Μάνος Κατράκης, ευτυχώς, περιέσσωσε την εικόνα και τον λόγο από έναν Δαρείο, ξεκομμένον απ' την όλη ατμόσφαιρα. Το ίδιο, θα πετύχαινε, ίσως, και ο Π. Φυσσούν ως Ξέρξης, αν κατάφερνε να ξεπεράσει κάποιες πολύ συνηθισμένες αδυναμίες που δημιουργεί το κοινό θέατρο, προκειμένου να αξιοποιηθούν τα προσόντα ενός ταλαντούχου για την αρχαία τραγωδία. Η μετάφραση του Τάσου Ρούσου είναι καλή, αν και υπερβολικά ποιητική για θέατρο.

Στις «Νεφέλες», ο σκηνοθέτης και χορογράφος Γιώργος Ρεμούνδος, προχωρώντας πολύ πιο πέρα απ' τα άκραία όρια της αναζήτησης, νομίζουμε πως άτύχησε να μεταλλάξει την θαυμάσιαν αυτή κωμωδία του Άριστοφάνη με την σκηνική και σκηνοθετική φυσιογνωμία μιας ασύνδετης επιθεώρησης. Φτιάχοντας εικόνες και κλίμα απ' την άρχαία τραγωδία και μεταφέροντας τις δεδομένες θεατρικές της οντότητες και τα υπερχρονικά πρόσωπα, που τις ένσαρκωνουν, σε παρωχημένους τύπους, που θύμιζαν το κλίμα του Ψυρρή και της σύγχρονης πολυχρωμίας των χίππυς, έχασε φυσικά τον έλεγχο της ένότητας. Έτσι, με την αντινομία και την διάσπαση, απ' τις «Νεφέλες» δεν απόμεινε, παρά το όνομα περισσότερο, ή δάνεια ακτινοβολία της καταξιωμένης κωμωδίας, λίγο μέρος απ' την διαδχή και, πρό παντός, η διαπίστωση πως τα πειράματα δεν πρέπει να γίνονται πάντα έξω απ' το ατελεί. Ακόμα, θα είχε να παρατηρήσει κανείς, με όλη την καλή προαίρεση και την αναγνώριση του μόχθου που καταβλήθηκεν εδώ, πως οι ελευθεροστομίες για το χοντρό γέλιο και οι χειρονομίες που επιτρέπει το κείμενο, καθώς εδώ ήταν έξω απ' το κλίμα και την αναπαλλοτρίωτη μορφή της αρχαίας κωμωδίας, πήραν άλλη χροιά κι' έγιναν περισσότερο δωμολοχίες απ' ό,τι θα περίμενε ο θεατής. Και το αποτέλεσμα ήταν να γίνει η κωμωδία επιθεώρηση με σύγχρονα σκηνικά, με εικόνες ζένες προς το λόγο και τα περιστατικά (καφενείο με λαμπάκια, τάβλι, ο Σωκράτης με ύφος μάγκα και κομπολόι, ο Άδικος Λόγος σχεδόν κουτσαβάκης και η άκολουθία του με ελευθεριάουσες φιγούρες, ο Δίκαιος Λόγος πρόσκοπος με κωμική πόζα και άκολουθία από έσωτερικό κολλέγιο, ενώ ο Στρεψιάδης φουστανελλοφόρος που θύμιζε εικόνες απ' τον καραγκιόζη), ξεφεύγοντας τελείως απ' το πνεύμα και την εν γένει φυσιογνωμία της αρχαίας αττικής κωμωδίας. Και, μάλιστα, σε μια κωμωδία που, για να συνδεθεί με τον άνθρωπο, οποιασδήποτε εποχής, δεν χρειάζονται αυτές οι αναζητήσεις. Γιατί, η κωμωδία έχει μέσα της την καθημερινότητα του διαιώνιου ανθρώπου της κοινωνικής ζωής, δεν ανάγεται στις μυθολογικές εκείνες πηγές που έχει η τραγωδία και, γι' αυτό, δεν είναι δύσκολο να την φέρουμε κοντά στον σύγχρονο άνθρωπο. Για όλους αυτούς τους λόγους, νομίζουμε πως η παράσταση στις

«Νεφέλες», πού μᾶς ἔδωσε ὁ Γ. Ρεμούνδος ἀπ' τὸ ΚΘΒΕ εἶναι ἀποτυχημένη, ὄχι μονάχα ὡς ἀποτελεσμα, ἀλλὰ καὶ ὡς προσπάθεια. Ξεπερνᾷ τὴν γραμμὴ ἀσφαλείας καὶ παίρνει ἕνα ἄλλο δρόμο, πού τὴν βάζει σὲ διαστάσεις ξένες, ἐνῶ ἡ μετάφραση τοῦ Γ. Σκούρτη, ἐξανεμίζεται καὶ τὸ μήκος τῆς παράστασης, ἀπὸ μιὰ μισητὴ ὥρα, γίνεται περίπου δυόμισυ. Τὰ σκηνικὰ καὶ τὰ κοστούμεια τοῦ Δαμιανοῦ Ζαφεῖρη, ἔντονα καὶ μελετημένα, κρατήθηκαν μέσα στὴν σκηνοθετικὴ ἀντίληψη στὶς «Νεφέλες» καὶ ἡ μουσικὴ τοῦ Γ. Τσαγκάρη, μᾶς ἔδωσε μιὰν ἀνθολογία ἀπὸ λαϊκὰ μοτίβα καὶ σύγχρονο ρεπερτόριο, πιάνοντας ἕναν μεγάλο χῶρο στὴν γενικώτερη σκηνικὴ ἀνάπτυξη. Ἀπ' τοὺς κύριους ρόλους, ὁ Θύμιος Καρακατσάνης ἐνσάρκωσεν ἕνα Στρεψιάδην πότε ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα καὶ πότε ἀπὸ φουστανελλοφόρο μὲ τσαρούχια, ὁ Τάσος Πεζirikianίδης ὡς Φειδιππίδης θὰ εἶταν καλύτερος, ἂν δὲν ἔφερνε τὸ βάρος πού τοῦ ἀνάθεσαν ἐδῶ, ἐνῶ ὁ Στέλιος Καπάτος ἔδωσεν ἕναν θαυμάσιο Δούλο. Οἱ Γ. Φουρνιάδης καὶ Κώστας Ἀποστολοῦδης, ὡς μαθητές, μαζί μὲ τὸν Διονύση Καλὸ στὸ ρόλο τοῦ Σωκράτη, ἀκολούθησαν πιστὰ τὴν νέα ἀντίληψη τοῦ σκηνοθέτη καί, μὲ τὰ ἡμίψηλα καὶ τὰ παπιγιόν, ἐνσάρκωναν τοὺς τύπους πού τοὺς ἔδωσε ἡ νέα μορφὴ ἐρμηνείας — φυσικὰ ἔξω ἀπ' τὰ πρότυπα τῆς ἀρχαίας μορφῆς —, μὲ ἀναντίρρητα προσόντα. Τὸ ἴδιο θὰ μπορούσε νὰ πεί κανεὶς, μὲ κάποιες διαφορές, καὶ γιὰ τοὺς Σίμωνα Ἰωαννίδη στὸν ρόλο τοῦ Δίκαιου Λόγου, τὸν Στέλιο Καπάτο ὡς Ἄδικο Λόγο καὶ τοὺς Γ. Φουρνιάδη καὶ Κ. Ἀποστολοῦδη ὡς Δανειστὲς τοῦ Στρεψιάδην. Πάρα πολὺ καλὸ ἡ ἐν τύπωση ἀπ' τὶς ικανότητες τῶν ἡθοποιῶν πού ὑποδύθηκαν τὶς Νεφέλες.

Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀπόψεις καὶ ἡ κριτικὴ, ἀπ' τὴν σκοπιὰ τῆς ἐπαρχίας, γιὰ τὶς παραστάσεις τοῦ ΚΘΒΕ καὶ γιὰ τὶς ἀναζητήσεις, πού γίνονται ἀπ' τὴν σκηνή του, γιὰ τὴν σύνδεση τοῦ σύγχρονου Ἑλλήνα μὲ τὸ ἀρχαῖο θέατρο. Ἀναγνωρίζουμε τὴν καλὴ πρόθεση καὶ τὸν μόχθο, πάνω στὸ θέμα τοῦτο, ἀλλὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι, ἔστω καὶ μὲ λύπη μας, νὰ γράψουμε τὰ παραπάνω. Γιατί, πέρ' ἀπ' αὐτὰ ὅλα, πού εἶναι ἀνθρώπινα, ὑπάρχει τὸ χρέος νὰ ἀξιολογήσουμε, μὲ τὶς δυνάμεις καὶ τὴν εὐλικρίνεια πού διαθέτουμε, τὰ ἐπιτεύγματα ἢ τὶς ἀποτυχίες πού εἶναι ἀναπόφευκτα πράγματα. Καί, μὲ τὸ χέρι στὴν καρδιά ἐνώπιον τῶν χιλιάδων θεατῶν, πού γεμίζουν, κάθε χρόνο, τὸ ἀρχαῖο θέατρο τῆς Δωδώνης (μεγάλο ἐπίτευγμα πού γιὰ τὸ ὁποῖο ἀξίζει τὸν ἔπαινο ἡ Ἑταιρεία Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν καὶ τὴν ἀναγνώριση τῆς προσφορᾶς της νὰ τὸ κάμει θεσμὸ μὲ πανηπειρωτικὴ ἀνταπόκριση), γράψαμε ὅλ' αὐτά, μὲ τὴν καλύτερη δυνατὴ διάθεση.

ΤΟ ΑΛΒΑΝΙΚΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΛΑΪΚΩΝ ΧΟΡΩΝ

Ἀπ' τὰ δυναμικὰ φολκλορικὰ συγκροτήματα, πού κρατοῦν τὴν ἀρρενωπότητα τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Βορειοηπειρωτικῆς φυσιогνωμίας, πού εἶναι διάχυτη σ' ἕνα κοινὸ ὑπόστρωμα παράδοσης καὶ ἐθνολογικῆς ἐκφρασης, τὸ κρατικὸ συγκροτῆμα τῆς Ἀλβανίας ἐντυπωσίασε, στὶς 15 Αὐγούστου, τὶς χιλιάδες τῶν θεατῶν πού γιόμισαν τὸ ὑπαίθριο θέατρο τῆς Ἑταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν, ὡς πρώτη ἐκδήλωση τῶν «Ἑπειρωτικῶν '78». Καὶ αὐτὸ τὸ γεγονός, πού ἔδωκε τὴν εὐκαιρία γιὰ τὴν γνωριμία τοῦ λαοῦ μας μὲ τὴν λαϊκὴ κουλτούρα καὶ τὴν προσπάθεια τοῦ ἀλβανικοῦ λαοῦ νὰ γίνουμε περισσότερο φίλοι καὶ νὰ βορῶμε τὴν συγγενεία μας μαζί του, εἶταν ἀναντίρρητα μιὰ σημαντικὴ προσφορά. Γιατί, στὴν ἐποχὴ μας, πού οἱ λαοὶ ἔχουν γκρεμίσει τὰ ἄδεια εἰδῶλα καὶ τοὺς φράχτες πού τοὺς χωρίζαν, ἐπὶ αἰῶνες, τὰ συμφέροντα καὶ οἱ φεουδαρχικὲς ἐπιβιώσεις, οἱ ἄνθρωποι ἀναζητοῦν ὁ ἕνας τὸ ξεστὸ χέρι τοῦ ἄλλου, γιὰ νὰ ζήσουν μέσα σ' ἕνα κλίμα ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ κοινῆς μοίρας. Ἔτσι, κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρῶμα, οἱ παρόμοιες ἐπαφές, φέρουν θετικὰ ἀποτελέσματα ἀνυπολόγιστης ἀξίας καὶ δίνουν νέες ἀφετηρίες γιὰ μιὰ συνάντηση.

Γιὰ νὰ ἀξιολογήσει κανεὶς τὴν παρουσία τοῦ ἀλβανικοῦ αὐτοῦ συγκροτήματος, θὰ πρέπει νὰ σταθεῖ, μὲ πολὺ προσοχὴ καὶ εὐθύνη, στὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα: πρῶτα,

μονάχα με την ιδιοσυστασιακή συγγένεια. Είναι μιὰ καλλιτεχνική δημιουργία, πάνω σ' έναν εσωτερικό χώρο, που ἐνέχει την γένεση καὶ τὸν ὀστρο ἀπὸ κάποια χωνεμένη ἐλληνικότητα, ἡ ὁποία, ὅμως, ἀνταποκρίνεται στὸν οἰκουμενικὸν ἄνθρωπο τῆς σύγχρονης ἐποχῆς μας.

Με βάση αὐτὴν τὴν συνοπτικὴ ἀποτίμηση, ἡ ἐκδοσὴ τῶν ποιημάτων τοῦ Γ. Κότσιρα, συγκεντρωμένων σὲ δυὸ ὁγκώδεις τόμους, ποὺ περιλαμβάνουν με χρονικὴ σειρὰ τὶς ποιητικὲς συλλογές τοῦ «Ἡ χώρα τῶν Λωτοφάγων» (1948), «Οἱ φρουροὶ τῆς σιωπῆς» (1949), «Ἡ πολιορκία τοῦ χρόνου» (1955), «Ἡ συνομιλία με τὸν Σίσυφο» (1958), «Αὐτογνωσία» (1959), «Ἀνατομία τοῦ ἐγκλήματος» (1964), «Ἡ μυθολογία τῶν πραγμάτων» (1968), «Ἡρόστρατος» (1970), «Μεταλλαγές» (1974), «Τὸ «Ἄλφα» τοῦ Κενταύρου» (1975), ἀποτελεῖ ἕνα σταθμὸ τῆς πορείας καὶ τῆς προσφορᾶς του στὴν σύγχρονη ποίηση, καὶ δίνει, ὄχι μονάχα τὸ βάρος τῆς ἀξίας του, ἀλλὰ καὶ τὸ μέτρο τῆς οὐσιαστικῆς συμβολῆς του στὴν ἀποταμίευση τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως μέσα στὸν εὐρύτερο ὑπερεθνικὸ χώρο τῶν ἡμερῶν μας. Γιὰ τεκμηρίωση, θὰ παραθέσουμε παρακάτω λίγους στίχους τοῦ ἀπ' τὴν «Ἀνατομία τοῦ ἐγκλήματος», ὅπου ὁ λυρικός λόγος νοτίζεται ἀπὸ ἕνα δραματικὸ μήνυμα ποὺ διαστρώνει τὴν ποίησή του, ἀφήνοντας προεκτάσεις γιὰ μιὰν ἀπεριόριστη ἀναγωγή.

.....
Εἶπα νὰ φτιάξω ἕνα τεφτέρι με τοὺς σκο-

(τωμένους τοῦ 44

χρόνια καὶ χρόνια ἔρχονταν ὁ ἴσκιος τους

(στὸν ὕπνο μου

ἀλλὰ νὰ ξαλαφρώσω δὲν γινότανε — ὁ

(Ἀνδρέας πρῶτα, ὁ Νίκος καὶ ὁ Χρῆ-

(στος ὕστερα

.....

Ἄλλὰ στὸ βάθος τ' ὄνειρο θολὸ κι' ἀνυ-

(περάσπιστοι κι' οἱ φίλοι ποὺ ἔμειναν κι'

(οἱ φίλοι ποὺ χαθῆκανε

μένουν μονάχα στ' ὄνειρο οἱ καπνοὶ ἀπ'

(τὶς πιστολιές κι' ὁ Ἀντρέας πανύψηλος

Μικρὸ παιδί με τὴν καθάρα.

.....

Νὰ ρθεῖς μᾶς εἶχες πεῖ — θυμᾶμαι τὶς

(φραγκοσυκιές τὰ γερασμένα ἄθανάτα

Ἄλλοτινὸς καιρὸς σὲ φτερουγίσματα που-
(λιῶν ποὺ τώρα ἐπιστρέφει με τὴν τσα-
(κισμένη μνήμη

Μόλις καὶ μπόρεσα νὰ φωτογραφίσω ἕνα
(ποῦλι στὸ μπαλκόνι μου.

Ἄ ν θ η Β έ ρ γ η: «ΕΡΗΜΙΑ» (διηγή-
ματα), Ἀθήνα 1978

Ἡ σύγχρονη πεζογραφία, μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν στατικῶν σκηνικῶν τῆς περιγραφῆς καὶ τὴν διεύρυνσή της με τὴν μαγεία τοῦ ποιητικοῦ βάθους, εἶναι μιὰ πραγματικὴ κατάκτηση τῆς λογοτεχνικῆς ἐκφρασεως, ποὺ δάξει ἀπροσδιόριστες ὀριοθετήσεις στὸν χώρο τῶν τωρινῶν γραμμάτων μας. Γι' αὐτό, τὰ διηγήματα τοῦ Ἀνθ. Βέργη, πρὶν ἀκόμα νὰ γίνεи ὁρατὴ αὐτὴ ἡ νέα μυθογονία, ποὺ ἀλλάζει τὴν τροχιά καὶ τὶς διαστάσεις τῆς πεζογραφίας (σὲ ὅλη σχεδὸν τὴν οἰκουμένη), ἔφερεν ἕνα νέο μήνυμα, ποὺ τὸ ἐπισημάναμεν ἐδῶ καὶ 15 χρόνια. Τώρα, ἡ συνομιλία με τὸ ὄνειρο καὶ ἡ ζεύξη του με τὴν ἐνανθρώπιση τῆς ποιητικῆς ὄρασης, ποὺ διαστρώνεται στὴν καθημερινότητα καὶ στοὺς χοϊκοὺς ἥρωες, δίνουν τὴν αἴσθηση ἀπ' τὴν σύμμεκτη τοῦτη ὑπαρξιακὴ ρευστότητα καὶ τὴν ὀνειρικὴ ἀποκάλυψη ποὺ χαρακτηρίζει ἰδιαίτερα τὰ διηγήματα τῆς «Ερημιάς». Ἔτσι, ἡ διηγηματογραφία τοῦ Α.Β., ποὺ ξεχώρισε, ἀπ' τὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν ποιητικὴ πνοὴ καὶ γιὰ τὴν τολμηρὴ μεταφορὰ τῆς μεταφυσικῆς κράσης μέσα στὸ φάσμα τῶν ὑπαρκτῶν σκηνικῶν, ἔδωσε καινούργια μέτρα ἀνθρώπινης ὑπόστασης στὸ λόγο, ποὺ καταξιώνονται εἰδικώτερα στὴν «Ερημιά». Κι' αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμα, κατορθώνεται χωρὶς τὶς πλάσματικὲς ἐκείνες λεξιθρικὲς ἀκροδασίες, ποὺ στέγνωσαν ἕνα μεγάλο μέρος ἀπ' τὴν σύγχρονη πεζογραφία, ἀλλὰ με τὴν θέρμη καὶ τὸν πρωτεϊκὸ σπινθήρα ποὺ περιέχουν οἱ ἀπείραχτες λέξεις. Ἀκόμα, ὁ λόγος τοῦ Α.Β. κρατεῖ πάντα μιὰ παραίσθηση στὴν μετάβαση ἀπ' τὴν συνείδηση στὸ ὄνειρο, πού, καταλύοντας τὸ δεδομένο σχῆμα, ὁδηγεῖ στὴν μουσικὴ ἀπεικόνιση καὶ στὴν ζωγραφικὴ μεταστοιχείωση. Γι' αὐτό, ἡ ἀνάλυσή του στὸν αἰσθητικὸ κώδικα, ξεφεύγει ἀπ' τὴν

δυνατότητα της επιστημονικής ψαύσης και γίνεται ποιητικό κλίμα. Δηλαδή, είναι μιὰ προσφορά ειδικής αξίας που μένει σχεδόν προσωποπαγής και συνιστά ένα αναπαλ-
λοτρίωτο κεφάλαιο.

Στὰ διηγήματα τούτα, ὅπως καὶ στὰ προηγούμενα διβλία του, ὑπάρχει ἔντονα τὸ κοινωνικὸ στοιχεῖο, σύμφυτο μὲ τὸν ἰδρώτα, τὶς ἀδικαίωτες προσδοκίες καὶ τὴν ἐξάρτηση τῆς ἀνθρώπινης μοίρας ἀπ' τὸν καπνὸ τῆς Ἰθάκης του. Κι' ὅλ' αὐτά, δια-
χυμένα μὲ τὴν μέθη ἀπ' τὴν ἐκλυση τῆς ἀκαθόριστης μαγείας, ποὺ κρυσταλλώνε-
ται στὸν δικό του περίγυρο. Γιατί, ὁ συγ-
γραφέας, ποὺ ξεκινάει ἀπ' τὶς μνῆμες καὶ τὰ διώματα τῆς Αἰτωλίας, μένει πάντοτε νὰ εἶναι μιὰ πνοή ἀπ' τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ὄψη τοῦ τόπου του, κάνοντας τὴν ἐνανθρώ-
πιση καὶ τοῦ τόπου καὶ τῆς διαφεύγουσας μνήμης τῆς παράδοσης νὰ ἔχει ἐλληνικὴ καταγωγή. Νομίζουμε πῶς, κάτω ἀπ' αὐ-
τὸ τὸ πρίσμα ἀξιολόγησης, ἡ διηγηματο-
γραφία τοῦ Ἄνθη Βέργη πρέπει νὰ ἀπο-
τιμηθεῖ μὲ κριτήρια ἐιδικῆς εὐαισθησίας, προκειμένου νὰ ἐξαχθεῖ ἡ ἀξία τῆς προσ-
φοράς της.

Χ. Παππά: «ΞΕΚΙΝΩΝΤΑΣ ΜΟΝΟΣ»
(ποιήματα), Ἀθήνα 1977.

Γραμμένα μὲ ἀπλοϊκότητα, χωρὶς κιχμά ἐπιτήδευση, ἀλλὰ μὲ καμὸ καὶ πόνο, ὁ Χ. Παππᾶς κάνει ἔμμετρη ἀφήγηση, γιὰ νὰ ἐκ-
φράσει αὐτὸ ποὺ τοῦ ἔμεινε ἀπ' τὴν τρα-
γισμένη ζωὴ τῶν παιδικῶν του χρόνων.
Εἶναι μιὰ στιχοπλοκία, κατὰ τὸν τρόπο τῶν
παλιῶν ξωμάχων, ποὺ, ἂν δὲν ἔχει ποιητι-
κὲς ἀξιώσεις, κρατεῖ τὴν εὐλιχνεία, τὴν ἀναπόληση τῆς στέρησης, πολλὰ ὑπαρκτὰ
πρόσωπα καί, πρὸ παντός, τὰ σκηναῖα τῶν
περιστατικῶν. Κι' αὐτὴ ἡ διήγηση, ποὺ θέ-
λει νὰ τὴν κάμει τραγοῦδι, ἀποτελεῖ ἓνα
δεῖγμα ἀπ' τὴν παράδοση, ποὺ δημιούργη-
σαν τὰ περίφημα «μπουλούκια» τῶν μαστό-
ρων, σ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ποὺ ξεκινούσαν
ἀπ' τὴν Ἠπειρο, γιὰ μιὰ ὁδύσσεια δίχως
τὸν φωτιστὴν τοῦ ἱστορικοῦ. Μαρτυρία,
λοιπόν, ποὺ γίνεται μ' ἓνα ἀπλοῖζο λόγο,

γιομάτων ἀπὸ συνείδηση καὶ μιὰ στεγνωμέ-
νη δροσοῦλα, ποὺ ἔφεραν καὶ ποὺ κρατοῦν
αὐτοὶ οἱ ἀφανεῖς ἥρωες τῆς πατρίδας μας.
Γι' αὐτό, οἱ στίχοι τοῦ Χ. Παππᾶ, ἀξίζουν
κάθε συμπάθεια.

Κώστα Πηγαδιώτη: «ΑΝΙΣΟ-
ΠΕΔΗ ΔΙΑΒΑΣΗ» (ποιήματα) Ἀθή-
να 1977.

Λυρική πνοή, δεμένη μὲ τὴν ψυχὴ, τὴν ἀν-
θρώπινη συνείδηση καὶ τὴν αἴσθηση ἐνὸς
εὐαίσθητου ποιητῆ, διαστρώνει τὴν ποίη-
ση τοῦ Κώστα Πηγαδιώτη. Εἰδικώτερα,
στὴν «Ἀνισόπεδη διάβαση», ὑπάρχει ἀκό-
μα ἡ ὠριμὴ ἔκφραση, ὁ λόγος μὲ τὶς δυ-
νατὲς εἰκόνες καὶ τὴν γυμνὴ σκηνογραφία
τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας, ποὺ δί-
νει ἓνα βάθος καὶ μιὰ εὐρύτερη προοπτι-
κὴ. Καί, μὲ τὴν εὐαισθησία, ποὺ διαποτί-
ζει ἡ θέρμη ἀπὸ ἓνα ἀνθρώπινο πό-
νο, ὁ ποιητὴς ἀγγίζει τὸν χῶρο
μιᾶς ὑπαρξιακῆς ἀναφοράς καὶ σχηματο-
ποιεῖ ἓνα λόγο λιτό, ἐλλειπτικὸ καὶ ἀνε-
βασμένον ποιοτικά. Ἔτσι, ἡ ποίηση τοῦ
Κ.Π. κερδίζει ἓνα ἐιδικὸ τόνο, ποὺ τῆς
ἀνοίγει τὴν ἐκφραστικὴ δυνατότητα, χω-
ρὶς νὰ χάνει τὶς λεπτὲς συναισθηματικὲς
ἀποχρώσεις, παρ' ὅλο ποῦ, γιὰ νὰ ἀντα-
ποκριθεῖ στὴν ἀνάγκη τῆς ἐσωτερικῆς της
δομῆς, διευρύνεται μὲ κάποια ἀφηρημένα
οὐσιαστικά, ποὺ ὑποχρεώνεται νὰ παίρνει
ὡς σύμβολα. Ἀκόμα, ὁ Κ.Π. διαθέτει πα-
ρατηρητικότητα καὶ ἀναζητεῖ τὴν γοητεία
τοῦ ὀνείρου, μέσα σ' ἓνα ἐσωτερικὸ κρα-
δασμό, πράγμα ποὺ χωνοτίζει τὶς λέξεις
καὶ τὶς εἰκόνες μ' ἓνα ἰδιόρρυθμο καλλι-
τεχνικὸ κανόνα, ἰδίως στὰ ἐπιγραμματικά
τοῦ ποιήματα.

Μὲ πλάγια γραφὴ
δὲ γράφεται ποτὲ
ἡ λέξη «ἐλευθερία»

Σὲ δημοπρασίες ὀνείρων
λάβαμε μέρος
καὶ σὲ παρόδους ἐλπίδας
συγκατοικήσαμε

Κώστα Πετρονικολοῦ: «ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ» (Βουργαρέλι), Ἀθήνα 1977

Μία καλογραμμένη ιστορικολαογραφική καὶ λογοτεχνική μονογραφία γιὰ τὸ ὄμορφο αὐτὸ χωριὸ τῶν Τζουμερκῶν, ποὺ ἔχει καὶ τὴν θέση ἐνὸς ἀστικοῦ ὄρεινου κέντρου, ἡ ἐργασία τούτη τοῦ κ. Πετρονικολοῦ, ἀποτελεῖ ἀνταπόδοση τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλοξενίας ποὺ ἔζησεν ἐκεῖ (στὴν Δροσπηγῇ) ὡς παραθεριστής. Γι' αὐτὸ, πέρα ἀπ' τὴν ἔρευνα, τὴν συλλογὴ καὶ τὴν ἀποθησαύριση τῶν ιστορικῶν μαρτυριῶν τῆς παραδοσης καὶ τὴν καταγραφὴ τῶν λαογραφικῶν στοιχείων, ἡ μονογραφία ἔχει ἀκόμα καὶ τὴν θέρη ἀπ' τὰ αἰσθήματα τοῦ συγγραφέα. Καί, ἔτσι, παίρνει ἓνα εἰδικὸ βάρος, ποὺ τὴν κάνει νὰ εἶναι, μαζί, κι' ἓνα εὐχάριστον ὁδοιπορικό. Γιατί, δὲν εἶναι μονάχα ἡ καταγραφὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ ποιητικὸ ἐκείνο ὑπόστρωμα, ποὺ ἔχουν ὅλ' αὐτὰ τὰ στοιχεῖα μέσα στὸν ἴδιον τὸν χώρο τους, στὸ τοπίο μὲ τὴν ἀρρενωπὴ φυσιογνωμία καὶ τὶς γυμνὲς γραμμὲς τῶν Τζουμερκῶν, ὅταν ὅλ' αὐτὰ δένονται μ' ἓναν καλλιεργημένο λόγο καὶ ποιητικὴ διάθεση. Ὁ Κ.Π. πρόσφερε, λοιπόν, ἓνα βιβλίο ποὺ ἔχει τὶς καλύτερες προσβάσεις γιὰ τὴν πρώτη προσπέλαση σ' ἓνα ἀπ' τὰ ὠραιότερα ὄρεινὰ χωριὰ τῆς Ἀφας κι' ἔδωσε περισσότερα ἀπ' ὅσα ὀφείλει ἓνας παραθεριστής, πράγμα ποὺ τὸν φέρνει ἀκόμα πιὸ κοντὰ σ' αὐτὸν τὸν τόπο καὶ τοὺς ἀνθρώπους του. Ἀκόμα, πρέπει ν' ἀσπαιώσουμε πῶς, μὲ τὸ κῶρος καὶ τὴν θέση του στὴν εὐρύτερη πνευματικὴ μας ζωὴ, ποὺ ἔχει ὁ συγγραφέας ἀπ' τὰ τόσα βιβλία του, ἡ μονογραφία τούτη προσέχθηκε, σχολιάσθηκε καὶ ἀξιολογήθηκε μὲ ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον. Εἶναι μὴ καλὴ ὑπηρεσία, ποῦ, κοντὰ στ' ἄλλα, ἀνοίγει τὸν δρόμο καὶ γιὰ τοὺς λογίους τῆς περιοχῆς.

Μὲ τὴν εὐκαιρία, θέλουμε νὰ τονίσουμε τὴν προσφορὰ γενικότερα ποὺ ἔχει ὁ Κ. Πετρονικολός, τόσο στὰ γράμματα, ὅσο καὶ στὴν ἱστορία. Ἐπὶ δεκαετίες ὁλόκληρες, παρόλληλα μὲ τὴν θητεία του στὴν Μέση Ἐκπαίδευση, ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἓνας ἀκούραστος πνευματικὸς ἄνθρωπος.

Ἀποστόλη Πασσιά: «ΤΑ ΧΑΡΑΜΑΤΑ» (ἀφηγήματα), Γιάννινα 1977

Γεγονότα, περιστατικά, πρόσωπα καὶ περιγραφές, ποὺ ἀποθησαυρίζονται στὴν μορφὴ τῆς λαϊκῆς ἀφήγησης, τὸ διβλίο τοῦτο τοῦ Ἀπ. Πασσιά, εἶναι ἓνα αὐτοσχέδιο συναξάρι μνήμης καὶ προσωπικῆς μαρτυρίας. Καί, γι' αὐτὸ, κρατεῖ μὴν ἀπείραχτη αὐθορμησία κι' ἔχει ἓναν ἰδιάζοντα τόνο ἀπλοϊκότητας (τόσο στὴν γλώσσα, ὅσο καὶ στὴν συλλογὴ τῶν διαφόρων θεμάτων), ποὺ τὸ κάνει ὄχι μονάχα νὰ εἶναι εὐχάριστο ἀνάγνωσμα, ἀλλὰ καὶ αὐτοσχέδια ἀποταμίευση τῆς προσωπικῆς ἐμπειρίας τοῦ συγγραφέα. Μάλιστα, ἡ ὠριμότητα τῆς κρίσης καὶ ἡ κοινωνικὴ συνείδηση, ποὺ εἶναι παντοῦ διάσπαρτη μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἀφηγήματα, δίνουν, ἀκόμα, κι' ἓνα κλίμα ἀνεπιτήδευτης ἐκφρασης, πρᾶγμα ποὺ ἀνεβάζει πολὺ τὴν προσφορὰ τοῦ Α.Π. Ἔτσι, μαζί μὲ τὸ χρῶμα, τὴν λαϊκότητα τῶν λέξεων καὶ τὰ ἀνέκδοτα ἀπ' τὴν ζωὴ καὶ τὶς τοπικὲς ἱστορίες, γίνεται μὴ ἐποπτεία τοῦ συγγραφέα, ποὺ ἐκτείνεται, ἀπ' τὴν ὥριμη τώρα ἡλικία του, σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῶν χρόνων ποὺ ἔζησε ὁ ἴδιος. Εἰσφορά, τέλος, τῆς θύμησης καὶ τῆς κρίσης ἐνὸς ἀπλοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη νὰ γράψει ὅ,τι ἔμεινε ἀπ' τὴν ζωὴ του.

Πέτρος Μπενέκου: «ΑΠΑΝΤΑ ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΩΝ» (ιστορικολαογραφικά - τόμοι δύο), Γιάννινα 1977 καὶ 1978

Εἶναι εὐτύχημα ποὺ ὑπάρχουν ἀκόμα αὐτοὶ οἱ λόγοι δάσκαλοι, ποὺ δὲν ἔδεσαν μονάχα τὴ ζωὴ τους μὲν ἑδαιρία, ἀλλὰ καὶ ποὺ τὴν περισώνουν, ἀποταμιεύοντάς τὴν στὸν κορμὸ τοῦ ἐθνικοῦ μας πολιτισμοῦ. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι καὶ ὁ Πέτρος Μπενέκος, ἀπ' τὸ ὄρεινὸ χωριὸ Χουλιαράδες Ἰωαννίνων, ποὺ ἔδωσε τοὺς δυὸ πολυσέλιδους παραπάνω τόμους. Μαζὶ μὲ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ χρέους του πρὸς τὴ γενέθλια πατρίδα, ὁ ἀκάματος αὐτὸς πνευματικὸς ἄν-

θρονος, πρόσφερε, στην γενικώτερη σχετική βιβλιογραφία μας, μιὰ πολύτιμη καθολική μονογραφία τῶν Χουλιαράδων, ὅπου ἀποθησαυρίζονται ἡ παράδοση, ἡ μνήμη κι' ἡ λαογραφικὴ φυσιογνωμία τους. Καί εἶναι, πράγματι, ἐνδιαφέρουσα ἡ προσφορά τούτη. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν διαύγεια, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν συναισθηματικὴν θέομη τῆς ἀφήγησης, ἔχει καὶ μιὰ δική του ἐσωτερικὴ δόμηση κατανομῆς τῆς προσωπικῆς συμμετοχῆς, πού τὴν κάνει νὰ γίνεται καὶ λογοτεχνικὰ ἀφομοίωσιμη. Ἐτσι, ξεφεύγει ἀπ' τὴν ἀνελαστικὴ ἐπιστημονικὴ καταγραφή καί, μὲ τὸ ξεστό λαϊκὸ στοιχεῖο, τίς βιωμένες ἐμπειρίες καὶ τὰ ὑπαρκτὰ γεγονότα καὶ τὰ βιώματα ἀπὸ μιὰ ζωὴ πού ἀνατρέχει στὸ βάθος τῆς παράδοσης, δίνει τὰ σχηματικά καὶ τίς διαστάσεις ἐνὸς τόπου καὶ μιᾶς ἐποχῆς. Καί, μέσα σ' αὐτὸ τὸ φάσμα τῆς εὐρύτερης θέας, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ὅλες οἱ ἐκφάνσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου, στὴν ἐργασία τοῦ Πέτρου Μπενέκου, διατηροῦν ἕνα ἔντονο χρῶμα καὶ μιὰ ἰδιαιτέρεν ὑπόσταση, κυρίως γιατί ἔχουν τὴν ἴδια τοῦ τὴν ψυχὴ. Μάλιστα, πρέπει νὰ σημειώσουμε πὺς, τὰ δημοτικὰ τραγούδια (ἰδίως τὰ γαμήλια), πού καταγράφει ἐδῶ ὁ συγγραφέας, ἀπ' ὅ,τι γνωρίζουμε, κρατοῦν μιὰ σπάνια καθαρότητα κι' εἶναι ἀθησαύριστα. Γι' αὐτὸ, μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὺς ἡ ἐργασία τούτη, πού δίνεται μὲ τόση ἀπλότητα καὶ αὐθορμητισμό, πέραν ἀπ' τὴν ἀξία της — πού εἶναι σημαντική — στὸν χῶρο τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, ἔχει καὶ τὴν προσωπικὴ μαρτυρία τοῦ συγγραφέα, πρᾶγμα πού ζυγίζει ἀκόμα περισσότερο. Καὶ θὰ εἶταν ὕψιστη προσφορά, γιὰ τὴν διαφύλαξη τῆς ἐθνικῆς μας φυσιογνωμίας, ἂν ὑπῆρχαν, γιὰ τὴν κάθε περιοχὴ, παρόμοιες θυσίες (γιὰ θυσία πρόκειται, πού, μάλιστα, γίνεται μὲ ἀσώτευση τόσο τῶν χρόνων, ὅσο καὶ τῆς σύνταξης ἐνὸς δασκάλου).

Μαρίας Λαγγουρέλη: «ΚΙΡ-
ΚΗ ΚΑΙ ΚΡΙΚΟΣ» (ποιήματα), Ἀθῆνα 1977

Ἡ ποίηση τῆς Μαρίας Λαγγουρέλη,

κρατημένη σ' ἕναν χῶρο τραυματισμένης εὐαισθησίας καὶ κοινωνικῆς συνείδησης, δίνει μιὰ φωνὴ σκληρῆς λυρικῆς ἐκφράσης, πού ξεχωρίζει, τόσο γιὰ τὴν εὐρύτερη ἀσκητικὴ τῆς ὄραση, ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἀθέατο ἀνθρώπινο πόνο. Ἐτσι, μέσα σ' ἕναν ὑπαρξιακὸ λόγο, πού κυριαρχεῖται ἀπ' τὴν αἴσθηση τῆς ἀναζήτησης κι' ἀπ' τὴν ἔνδοθεν κατάφαση, ἀγγίζει τὴν προσωπικὴ μαρτυρία γιὰ κάποια γενικώτερη πρόσβαση, προκειμένου νὰ φτάσει ἕναν εὐρύτερον ὀρίζοντα, πού ἀκουμπάει πάνω στὶς ἀντανάκλασεις ἀπ' τὸ χνώτισμα τῶν συναισθημάτων τῆς ἴδιας. Καί, μὲ αὐτὴν τὴν σχεδὸν φιλοσοφικὴ ρέμβη, κατορθώνει νὰ συζεύξει τὴν συγκίνηση μὲ τὴν λογικὴ στερεότητα τῶν λέξεων, γιὰ νὰ δώσει, μαζὶ μὲ τὴν λεπτὴ ἀπόχρωση τῶν εἰκόνων, κι' ἕναν ὑλικώτερον ἦχο ἀπ' τὴν σύγχρονη καθημερινότητα. Γι' αὐτὸ, ἡ λυρική καταγωγὴ τῆς, παίρνει καὶ τὴν ἐσωτερικὴ διάσταση ἀπὸ κάποιον προσωπικὴ ἀναφορά, πού προκύπτει ἀπ' αὐτὴν τὴν σύμμεικτη δόμηση. Ἀκόμα, στὰ κύρια συστατικὰ τῆς ποίησης τῆς Μ.Λ. ὑπάρχει διάχυτη ἡ ἔντονη συνομιλία μὲ τὸ ὄνειρο, καθὼς καὶ ἡ παρρησία ἐνὸς πυκνοῦ ποιητικοῦ μονόλογου, πρᾶγμα πού προσφέρει, ἐξ ἄλλου, καὶ τὸ μέτρο τοῦ θεληνε-
κοῦς τῆς ποιήτριας.

Νὰ ζήσεις, ὅσο καὶ μιὰ χρυσαλὶδα
νὰ λάμψεις, ὅσο μιὰ πυγολαμπίδα
ν' ἀκουστεῖς ὅσο μιὰ καμπάνα μέσα σ'
(ὄνειρο
νὰ κλάψεις καὶ μόνο δαχτυλίσθῃ νὰ γε-
(μίσει

... ..
Ἔστερα

ὑποταγμένος ν' ἀναβλέψεις
τῆς πορείας σου τοὺς σηματοποῦς
πού ὁδηγοῦν στὴν ὄχθη.

... ..

Νίκου Β. Τυπάλδου: «ΣΤΙΧΗ-
ΡΑ ΠΕΝΤΑΧΟΡΔΑ ΚΑΙ ΑΡΥΒΑΛΟΙ»
(ποιήματα), Ἀθῆναι 1977

Ὁ ποιητὴς Νίκος Τυπάλδος, σ' ἕνα κλίμα χριστιανικῆς λυρικῆς κλίμακας μὲ ὕψος βιβλικῶν αἰῶνων καὶ ἀσκητικῆς ὑπαρξιακῆς

ἀναχώρησης, στὰ «Στιχηρὰ Πεντάχορδα» καὶ στοὺς «Ἀρβύλλους», μᾶς δίνει μιὰ ποίηση διαποτισμένη ἀπ' τὴν μεταφυσικὴ θέρη τῆς πίστης καὶ δεμένη, στὸ κύριο ὑπόστροφμά της, μὲ τὴν δεδομένη ἀκτινοβολία ἀπὸ ρήσεις τῶν ψαλμῶν. Ἔτσι, μέσα σὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα προσευχῆς καὶ συνομιλίας μὲ τὸν Θεό, ποὺ φωτίζεται ἀπὸ χορικά στίγματα λειτουργίας κι' ἀπὸ χαμηλόφωτους ἱριδισμούς, ἡ ἀναχώρηση παίρνει εὐρύτερες ἀφετηρίες, ἐνῶ ἡ αἴσθησις τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς ἀνάγονται σ' ἓνα κλίμα μουσικῆς ἑκφρασης, ποὺ αἶρει τὴν ἀνθρώπινην ὑπόστασις πάνω ἀπ' τὸν χρόνον καὶ τὴν καθημερινότητα. Καί, μὲ αὐτὴν τὴν ἀσκητικὴ συνομιλία, ποὺ χρωτίζεται ἀπ' τὴν ἐντονὴ διάχυση ἐνὸς αἶνου καὶ κάποιας μυθογονικῆς περιστροφῆς, γίνεται ἕνας ποιητὴς μελωδός, ποὺ ἡ φωνὴ του κρατεῖ τὴν ἱεροπρέπεια, τὴν προσευχὴ καὶ τὴν καθαρμένη λυρικὴ ὥδή, μέσα στὸν ὀρίζοντα ἐνὸς ῥίγους θρησκευτικῆς φιλοσόφησης γιὰ τὸν Ἄνθρωπον ἐνώπιον τῆς αἰωνιότητος. Ἀλλωστε, ἡ ποίηση τοῦ Νίκου Τυπάλδου, ποὺ ξεχωρίζει στὰ σύγχρονα γράμματά μας γιὰ τὸν ἀνόθευτο χριστιανικὸ της λόγο μὲ τὸ βάρος τῆς ἀληθείας καὶ τὴν πραότητα τῶν ἀνθρώπων αἰσθημάτων, ἀποτελεῖ ἓνα ἰδιαίτερο κεφάλαιο ἀποταμιευμένο στὴν γραμματεία μας, πού, γιὰ τὴν ἐποχὴ τούτη τῶν ἀναρθρῶν ἀναζητήσεων καὶ τῆς κατάπληξης, εἶναι πάντα μιὰ πολυτιμώτατη καὶ πολυσήμαντη προσφορά. Γι' αὐτὸ, πιστεύουμε, πῶς, γιὰ τὸν Ν. Τ., θὰ πρέπει νὰ γίνει μιὰ πὺρ ἐκτεταμένη μελέτη, γιατί, μαζί μὲ ἄλλους σύγχρονους ποιητὲς τοῦ χριστιανικοῦ κλίματος (Π. Πάσχος, Δ. Σταθόπουλος, Γ. Βερίτης, Μελῆς Νικολαΐδης, Γ. Πεντζίκης, Κ. Τσιρόπουλος, Φ. Κόντογλου, Γιάννης Σακελλίων, Σ. Κόλιας καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἰσοδύναμοι) δίνει ἐκ τῶν ἑνδόν τὴν διάστασις καὶ τὴν ὄρασις ποὺ ψάχνει ὁ ἄνθρωπος τοῦ ταραγμένου αἰῶνα μας.

Σάπια χρυσόφυλλα τοῦ φθινοπώρου.

Τραῖνα σταματημένα σὲ παντέρημους
(σταθμούς).

Δάσος πυρπολημένο.

«Χοῦς ἀποφρωσμένος ἀπ' ἄλωνος».

«οἱ καρδιές ποὺ δὲν ἔσβηναν σ' ἓνα ξέ-
(νο δάκρυ)».

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Γιάννη Α. Σακελλίων: «ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ», Θεσσαλονίκη 1978

Ἐναν «ἄλλον» Παπαδιαμάντη μᾶς παρουσιάζει στὴν καινούργια του ἐργασία ὁ Γιάννης Σακελλίων. Ἄλλον, σὲ σύγκρισή μ' ἐκείνον τὸν Παπαδιαμάντη, ποὺ τόσα χρόνια μᾶς παρουσίαζαν στὰ σχολεῖα: ἀρκούσαν 2—3 διηγήματα, ἦταν ἀρκετὴ ἡ ἐξαγωγή τῶν κύριων σημείων, τῶν καλογικῶν στοιχείων καὶ τῆς κεντρικῆς ιδέας καὶ ὅλα τελείωναν. Τὸ πραγματικὸ μέγαλο τοῦ νόημα ἔμενε ἓνα ἐφτασφράγιστο μυστικόν. Ἀλλὰ μήπως τὸ ἴδιο δὲν συνέβαινε μὲ τὴν ὑπόλοιπη λογοτεχνία μας; Ἡ μελέτη της περιοριζόταν σὲ λίγα ἀναιμικά σχόλια καὶ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς γραμματικῆς ἢ τοῦ συντακτικοῦ. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα σκοτάδι βαθύ...

Ὁ Παπαδιαμάντης ἀνήκει στοὺς δοξασμένους, ἐπεὶδὴ τὸν παρανόησαν καλύτερα: ὅσοι μίλησαν γι' αὐτὸν ἐγκριστικὰ δὲν τὸν κατάλαβαν. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι τὸν ἔκριναν αὐστηρά, πάλι κι' ἐκεῖνοι δὲν τὸν κατάλαβαν. Τὸ μόνο ποὺ προσπάθησαν νὰ κάνουν ἦταν νὰ ἰδοῦν ἂν ἦταν «προοδευτικός» ἢ «συντηρητικός». Ἀφοῦ λοιπὸν ξεκινούσε ἀπὸ τὸν χώρο τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀνῆκε — πῶς νὰ τὸ κάνουμε; — στοὺς «συντηρητικούς». Κάθε «προοδευτικὸς» δὲν μπορεῖ νὰ γράφει γιὰ τοὺς παππάδες...

Αὐτὰ τὰ προκατασκευασμένα κριτήρια μοιάζουν μὲ τοῦ Προκρούστη τὸ κρεβάτι: ἐκεῖνος ποὺ βγαίνει τελικὰ κερδισμένος ἀπ' τὴν ἐφαρμογὴ τους εἶναι τὰ ἴδια τὰ κριτήρια, ἀφοῦ κόβοντας ἐπεὶδὴ περισσεύει ἡ τῶνάντας γιὰ νὰ φθάσει ἀποδεικνύεται ἡ... ἀλήθεια τους!

Ἔτσι τὸ πρῶτο ποὺ κάνει ὁ Σακελλίων εἶναι νὰ ξεκαθαρίσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ ἔδαφος. Ὁ Παπαδιαμάντης θρησκεύεται. Ἀλλὰ πῶς; Μὲ τὸν τρόπο, ποὺ ἤθελε. Μὲ

τὸν τρόπο, ποὺ πήγαζε κατ' εὐθείαν ἀπ' τὸν μεγάλο χώρο τῆς ρωμείικης παράδοσης. Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἀνῆκε στοὺς θρησκόληπτους οὔτε καὶ στοὺς κάπηλους τῆς ἠθικῆς· δὲν ἀνῆκε σ' ἐκείνους, ποὺ σταματοῦσαν στὸ καλὸ ἢ στὸ κακὸ, γιατί ὅπως παρατηρεῖ κι' ὁ Χρ. Γιανναράς, τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ εἶναι κατηγορίες τῆς σκέψης ἐνῶ ἡ σωτηρία κι' ὁ ἀγιασμός εἶναι κατηγορίες τῆς ὑπαρξῆς. Μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε πόση νοθεία ἔχει ὑποστεί αὐτὴ ἡ γνήσια θρησκευτικότητα στὶς μέρες μας. Ὁ Παπαδιαμάντης στάθηκε σαρκαστὴς τῆς θρησκοληψίας καὶ τοῦ εὐσεβισμοῦ. Ὑπῆρξε — ἀντίθετα — ἕνας ἀπὸ τοὺς σπάνιους, ἴσως ὁ μοναδικὸς ὕμνητῆς, τῆς μεταβυζαντινῆς πνευματικῆς παράδοσης, ἀπ' τὴν ὁποία δὲν ἔχει μείνει τίποτε πιά. . .

Ἄν λοιπὸν διάβαζαν τὸ ἔργο του ἐκεῖνοι ποὺ τὸ ὕμνησαν ἐπειδὴ εἶναι ἔργο λατρείας τοῦ Θεοῦ (ἀν τὸ διάβαζαν σὲ βάθος) θὰ διαπίστωναν ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης βλέπει παραπολὺ βαθεῖα καὶ τὴν κοινωνικὴ πραγματικότητα. Δὲν εἶναι τόσο ἀπομονωμένος, οὔτε τόσο ξεκομμένος ἀπ' αὐτὴν, ὅπως ἤθελε ὁ Γιάννης Κορδάτος. Ὁ Παπαδιαμάντης βέβαια δὲν ὑπῆρξε πρωτοπόρος. Σ' αὐτὸ ἔχει δίκιο ὁ Κορδάτος. Ἀλλὰ ἀφοῦ δὲν εἶχε τὴν ἴδια ἀφετηρία μ' ἐκείνη τοῦ Κορδάτου, πῶς μπορεῖ νὰ περάσει γιὰ πρωτοπόρος; Δὲν ἦταν λοιπὸν πρωτοπόρος μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἡγέτη τῆς ἐργατικῆς τάξης. Ὁ Παπαδιαμάντης ὅμως ὑπῆρξε πρωτοπόρος μὲ τὸν δικό του τρόπο, αὐτὸν ποὺ δὲν τὸν κατάλαβε ὁ Κορδάτος, γιατί προσπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν μεθοδολογία του χωρὶς προηγουμένως νὰ ἰδῇ σὲ βάθος τὰ πράγματα.

Ὁ πυρήνας τῆς σκέψης τοῦ Παπαδιαμάντη δρῖσκειται μέσα στὴν παράδοση τοῦ μεταβυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αὐτὸ δὲν σημαίνει καθόλου μὰ καθόλου ὅτι ἔκλεισε τὰ μάτια του μπροστὰ στὰ πολιτικὰ καὶ πολιτιστικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του. Κι' ἀπὸ τὴν παρουσίαση τῶν κειμένων, βλέπουμε καὶ συμφωνοῦμε μὲ τὸν Σακελλίωνα, ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης ὑπῆρξε πολὺ πρὸ προοδευτικὸς, πολὺ πρὸ σύγχρονος ἀπ' ὅ,τι τὸν φαντάστηκαν.

Ὁ Παπαδιαμάντης ἀρνῆθηκε τὴν μί-

μηση. Διότι ἡ μίμηση ἔφερε τὴν ἀλλοίωση τῶν πολιτιστικῶν (καὶ πολιτικῶν) στοιχείων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἄκριτη μεταφύτευση στὸν Τόπο μας σχημάτων σκέψης καὶ τρόπων πράξης, ποὺ δημιουργήθηκαν καὶ ἀπέδωσαν στὴ Δύση, ἔχει προκαλέσει φοβερὲς ἀλλοιώσεις στὴν πολιτικὴ φυσιογνωμία μας. Καὶ σήμερα προσπαθοῦμε νὰ βροῦμε τὴν πολιτιστικὴ μας φυσιογνωμία· σήμερα προσπαθοῦμε νὰ κάνουμε τὴν μεγάλη μας «Ἐξοδο» στὸ διεθνὲς χωρὸ. Ἄν λοιπὸν αὐτὴ ἡ Ἐξοδος δὲν συνδυαστεῖ μὲ μιὰ ἀντίστροφη πορεία, πορεία ἐθνικῆς αὐτογνωσίας, τότε ἡ ἀλλοίωση θὰ εἶναι ὀριστική.

Τὸ βιβλίον τοῦ Γιάννη Σακελλίωνα ἔρχεται σὲ κατάλληλη στιγμή. Ἐρχεται σὲ μιὰ ὥρα ἀγωνίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γιὰ νὰ μᾶς θυμίσει ὅτι ἡ λύση τῶν προβλημάτων ποὺ μᾶς ἀπασχολοῦν βρίσκονται ὅχι στὴν ἄκαιρη κι' ἐπικίνδυνη ἀντιγραφή ξένων προτύπων, ἀλλὰ στὴν γνήσια ἐπιστροφή στὸν ἀνεξάντλητο χωρὸ τῆς Παράδοσης. Παράδοση δὲν εἶναι τὰ ἀνούσια σχόλια γιὰ τὴ χειροτεχνία ἢ γιὰ τὸ δημωτικὸ τραγούδι. Ἡ Παράδοση δὲν εἶναι νοσταλγία. Ἡ Παράδοση δὲν φωλιάζει στὰ νεκροταφεῖα, οὔτε στὰ μουσεῖα. Παράδοση εἶναι δημιουργία, εἶναι βαθύτατη αἴσθηση συνέχειας. Ἡ Παράδοση εἶναι ἡ δραματικὴ μας ἀναμέτρηση μὲ ὅ,τι μεγάλο κι' ἀληθινὸ συντελέστηκε στὸ παρελθὸν καὶ ἡ ἐνεργοποίησή του στὸ Παρόν. Γι' αὐτὸ ἡ Παράδοση ἔχει μέσα της τὴν πρωτοπορία. Πρωτοποριακὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ πηθικίζει. Πρωτοποριακὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μέσα του ζεῖ ἡ συνέχεια κι' αὐτὴ τὴ συνέχεια παθαίνεται νὰ τὴν κάνει παράγοντα ἀνέλιξης στὴν ἐποχὴ του. Ἡ Παράδοση δὲν ἔχει νὰ κάνει τίποτε μὲ τὴν πνευματικὴ μόδα ἐπειδὴ τότε τὸ Πνεῦμα ὑποβιβάζεται σὲ καταναλωτικὸ ἀγαθὸ. Ἡ Παράδοση εἶναι λοιπὸν καὶ πρωτοπορία καὶ πρωτοτυπία· πρέπει νὰ σκάψῃς μέσα στὴ συνέχεια, πρέπει βαθεῖα νὰ νιώσεις μέσα σου τὸν ἀπόηχο τῆς συνέχειας καὶ μετὰ νὰ δημιουργήσεις.

Ὁ Γιάννης Σακελλίων μᾶς ὑπενθυμίζει, ὅτι «χωρὶς περίσκεψη, χωρὶς αἰδῶ» χρόνια τώρα προσπαθοῦμε νὰ καταστρέψουμε κάθε τι ποὺ μᾶς ἔρχεται κατ' εὐθείαν

ἀπ' τὶς πηγὲς τῆς Παράδοσης. Εἶναι κοινὸς τόπος, ἀλλὰ σύντομα θὰ τὸ ξαναπούμε, μὲ πόσο μεγάλη εὐκολία τινάχτηκε κυριολεκτικὰ στὸν ἀέρα καὶ ἡ αὐτοδιοίκηση καὶ οἱ θεσμοὶ καὶ τὸ λαϊκὸ δίκαιο καὶ οἱ κοινότητες καί... καί... "Εφταιξε ἡ φραγκοκρατία; "Εφταιξε ἡ ἄγνοιά μας; "Εφταιξε ἡ εἰσβολὴ τῆς βιομηχανικῆς ἐπανάστασης καὶ ἡ ἰδεολογία τῆς ἀνάπτυξης, ποὺ δὲν «ἀνέχθηκε» ἐμπόδια; Πόσο μπορούμε νὰ πούμε ὅτι ἡ δική μας ἡ εὐθύνη δὲν ὑπάρχει; Ἀλλὰ γιὰ νὰ προχωρήσουμε κάπως βαθύτερα: ποῖα εἶναι τὰ περιθώρια τῆς ἐπιστροφῆς, ποὺ ἀπομένουν; Γιατὶ ἐδῶ βρίσκεται ἀκριβῶς τὸ ἴδιον, τὸ καυτὸ ἐρώτημα: Ὑπάρχουν περιθώρια ἐπιστροφῆς; "Αν ναί, μπορούμε νὰ μιλάμε γιὰ κάποια ἐλπίδα ἐπιβίωσης. "Αν ὄχι, τότε τί γίνεται; Οἱ καιροὶ δὲν μποροῦν νὰ περιμένουν κι' οἱ ἀπαιτήσεις τοῦ παρόντος εἶναι σκληρές...

Νομίζω ὅτι ἕνας συγγραφέας ἀποχτάει ἰδιαιτέρο νημα γιὰ ἕναν Λαό, ὅταν γίνεται ὁ καθρέφτης του. Κι' ὁ Σακελλίων μᾶς ἔδειξε, ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης ὄχι μόνο δὲν ἀνῆκε στοὺς ὀπισθοδρομικοὺς, ἀλλ' ἀντίθετα: μὲ τὸ ἔργο του ἔθεσε μερικὰ ἀ-

μείλικτα ἐρωτηματικὰ στὸν νέον Ἑλληνισμό. Ἀπ' τὴν δύναμή μας ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτὰ, ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιβίωσή μας. Ὁ Παπαδιαμάντης ἀνῆκει σ' ἐκείνους ποὺ πιστεύουν στὸ ἀληθινὸ βάθος καὶ στὴν πραγματικὴ δύναμη τοῦ παρελθόντος. Καὶ τοῦ πνεύματος. Διότι ἀρνήθηκε τὴν πολιτικὴ σὰν τὴν τελευταία διάσταση τῶν ἀνθρώπων προβλημάτων. Ὅπως ἀρνήθηκε τὸν κούφιο καὶ στεῖρο μεγαλοϊδεατισμό, ποὺ μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια ὁδήγησε — σὰν σύλληψη γεωγραφικῆς ἐλεφαντίασης τοῦ Ἑλληνισμοῦ — σὲ πικρὲς πολὺ πικρὲς περιπέτειες...

Ὁ Παπαδιαμάντης γίνεται μὲ τὸν τρόπο του ὁδηγός. Ὁχι μονάχα τῆς ἐποχῆς του ἀλλὰ τῆς δικῆς μας ἐποχῆς. Οἱ δικές μας εὐθύνες βρίσκονται στὸ ὅτι ἡ Παιδεία μας πρέπει νὰ κάνει τὴ μεγάλη στροφὴ πρὸς τὶς πηγές. Γιὰ νὰ σταματήσει ἡ πολιτικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀλλοτρίωση, ὁ κούφιος πιθηκισμὸς τῶν ξένων καὶ νὰ μποῦν οἱ βάσεις γιὰ ἕναν βαθὺ καὶ σωστὸ προβληματισμὸ ἐπάνω στὰ προβλήματα τοῦ χώρου μας καὶ τῶν Ἀνθρώπων.

ΝΙΚΟΣ Θ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

Ἡ εὐγενικὴ πρόσκληση τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» μᾶς πείθει νὰ δώσουμε ἄλλο ἕνα σύντομο κατάλογο συναδέλφων ποὺ δὲν ὑπάρχουν πιά μεταξύ μας. "Ετσι φτάνουμε ὡς τὸ τέλος τοῦ 1977 (τὸ Α' μέρος τοῦ ἀπλοῦ αὐτοῦ καταλόγου δημοσιεύτηκε στὸ τεύχος 309—310 τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» σ. 178 κ.έ.). Μερικὲς ἀπὸ τὶς μορφὲς αὐτὲς ὑπῆρξαν πολὺ ἀγαπητὲς, πολὺ φιλικὲς κι ἔτσι τὶς παρουσιάζουμε μαζί μὲ τὸ δάκρυ μας γιὰ τὸ χαμὸ τους.

ΜΙΧΑΗΛΑ ΑΒΕΡΩΦ: Πεζογράφος - διηγηματογράφος μὲ τὸ βιβλίο της Ὁ Τζὼν καὶ ἄλλα διηγήματα καὶ ἱστορικὸς βιογράφος μὲ τ' ἄλλα της βιβλία, ποὺ δὲν εἶναι λίγα, ἡ συγγραφέας ὑπῆρξε φυσιογνωμία πρόθυμη, αἰκίνητη καὶ ὅταν ἀγαποῦσε πολὺ ἐπικεικῆς. Πιστὴ στὶς φιλίες της, στὶς ἀγάπες της ἀλλὰ καὶ ἀμείλικτη στὶς ἀντιπάθειες, πέθανε ὕστερα ἀπὸ μακριὰ ἀρρώστεια κι ἔμεινε στὸ κρεβάτι ἀκίνητη ὡς τὸν Ὀκτώβρι τοῦ 1977. Ἄφησε ἀνέκδοτη ἐργασία. Μὲ τὴ διαθήκη της ἄφησε τὰ δυὸ διαμερίσματά της στὴν Ἀθήνα στὴν Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, στὴν Ἑθνικὴ Ἑταιρία τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνῶν καὶ στὴ Στέγη Καλῶν Τεχνῶν καὶ Γραμμάτων, ἄφησε ἀκόμη στὴν Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν καὶ τὴν κινητὴ της περιουσία, ποὺ θὰ τὴν χρησιμοποιήσει γιὰ τὴν ἐξύψωση τῶν Γραμμάτων μας. Προσκαλεσμένος, μαζί μὲ ἄλλους ἀξιους συναδέλφους νὰ καταγράψουμε καὶ νὰ διαπιστώσουμε τὴν ἀξία τῶν διαμερισμάτων, βρέθηκα ξανά στὸ τόσο γνωστὸ μου περιβάλλον κι ὅπως ἔλειπε ἐκείνη ἡ εὐγενικὴ γυναίκα, αἰσθάνθηκα νὰ σφίγγει ἡ καρδιά μου. «Δὲν ἔπρεπε ν' ἀναλάβω, σκέφτηκα, τὸ ἄχαρο ἔργο». Γεννήθηκε τὸ 1900 στὴν Ἀθήνα, παντρεύτηκε τὸ ζωγράφο Λυκούργο Κογεβίνα καὶ ἔζησε πολλὰ χρόνια στὸ

έξωτερικό κι εκεί δημοσίευσε έργα της. Στα ελληνικά γράμματα παρουσιάστηκε το 1940 και το τελευταίο της 'Η Δούκισσα της Πλακεντίας 1977.

ΦΩΚΙΩΝ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ: Συγγραφέας και δημοσιογράφος, γεννήθηκε στη Μικρά 'Ασία το 1908. Εργάστηκε σε πολλές αθηναϊκές εφημερίδες και ίδρυσε το πρώτο αθλητικό περιοδικό στη χώρα μας «'Αθλητικός Κόσμος». Έγραψε το βιβλίο «'Εξήντα χρόνια δημοσιογραφικής ζωής» στις σελίδες του οποίου σφύζει ή ζωή της περιόδου που άνασκει. Μνήμες, γεγονότα, ιστορία και αλήθεια συνθέτουν πίνακα αξιο να μελετηθεί. Πέθανε στις 19 Νοεμβρίου 1977.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΒΕΛΛΙΟΥ: Λιγογράφος ποιήτρια αλλά μεγάλη καρδιά ή Βέλλιου, ανάλωσε τη ζωή της για το καλό. Διδασκάλισσα, ζωγράφος και γλύπτρια, φίλη της «'Ηπειρωτικής 'Εστίας». Ουμμαι με πόση αὐταπάρνυση και ζήλο, έμεινε άγρυπνη συνείδηση όσο να πετύχει ή έορτή του περιοδικού στον Παρνασσό (είκοσι χρόνια από την έκδοσή του). 'Η ποίηση της Βέλλιου πατριωτική, αίσθηματική μὰ προπάντων άνθρωπιστική, με με λόγο άπλο και συγκινητικό ήταν ύμνος και αγάπη. 'Ηπειρώτισσα, γεννήθηκε το 1910 και πέθανε το 1977. Στις άρχες του χρόνου στο έντευκτήριο του περ. «'Νέα Σκέψη» της έγινε ώραίο φιλολογικό μνημόσυνο, που έλαβαν μέρος πολλοί συγγραφείς και φίλοι της τέχνης της.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΠΑΡΑΦΕΝΤΙΔΟΥ (Βλ. Χρυσάνθη Ζιτσαία, «'Ηπειρωτική 'Εστία», σ. 186, τ. 309—310): 'Υπήρξε μέλος του Συνδέσμου 'Ελλήνων Λογοτεχνών και της 'Ενώσεως 'Ελλήνων δημοσιογράφων και συγγραφέων Τουρισμού και τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις. Στα όσα έγραψε ή κ. Ζιτσαία δέν θα είναι άσχετο πώς ό ποιητής Κώστας Ζαρούκας μίλησε στην 'Αθήνα για το έργο της στην αίθουσα του περ. «'Νέα Σκέψη».

Με την εύκαιρία άντιγράφω ποίημά της από εκείνα που δίνουν την έκταση της εύαισθησίας της.

«Τό φώς, παιδεμός τρανός
πέρα από των ματιών την αίσθηση.
Τά μάτια δέν είναι στίς κόγχες,
είναι στη λαχτάρα να δείς.
... Αὐτοί που πέρασαν
μου πήρανε τὰ μάτια.

Για νέο ψαχουλεύω τώρα φώς,
με τὰ δάχτυλα του νού,
στής προσμονής τις νύχτες.
Δέν άνασταίνω στην άγρύπνια,
κι άς φεύγουν όλα και γλυστρούν
σαν ίσκιои φύλλων
στ' άγέρα το τρεμούλιασμα.
...
την όρασή μου έχασα
μια καινούργια άναζητώ.

ΦΑΙΔΩΝ ΒΑΣΑΜΑΚΗΣ: Δημοσιογράφος και γλωσσολόγος. 'Υπήρξε συνεργάτης πολλών αθηναϊκών εφημερίδων. Έγραψε τις 'Ελευθεροστομίες στην εφημερίδα «'Ελευθερία», πριν κλείσει. Γενήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1909 και πέθανε την 5 Δεκεμβρίου. Πνευματώδης και γνώστης πολλών πραγμάτων, υπήρξε τίμιος άνθρωπος των γραμμάτων μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ: Νέο, αλλά δυνατό ποιητικό μέταλλο, έγραψε λίγα ποιήματα, έπειδή παρουσιάστηκε μεγάλος στὰ γράμματα τὸ 1970. Φιλοσοφικὴ ἰδιοσυγκρασία ὁ Γ. Βελισσαρίου, ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ μας στὶς 8 Δεκεμβρίου 1977. Κρὺο τὸ μεσημέρι τοῦ Δεκέμβρη καὶ παρόλο γεμάτη ἡ ἐκκλησία στοῦ Ζωγράφου. Ἡ ταφὴ ἔγινε στὴν πατρίδα του τὴ Θήβα κι ἐκεῖ τὸν συνόδεψαν ἄρκετοὶ φίλοι τῆς τέχνης του καὶ τῆς προσωπικότητάς του. Τὴν νεκρώσιμην ἀκολουθία παρακολούθησε καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Πέτρος Χάρης. Τίμησε ὁ πεζογράφος ἀκαδημαϊκὸς ἓνα νέο συνάδελφό του, δείχνοντας καὶ τὸ ἐνιαῖο τῆς λογοτεχνίας καὶ τὸ ἐνιαῖο τῆς ζωῆς καὶ αὐτὲς εἶναι οἱ στιγμὲς πὺ μπορεῖ νὰ ἰδεῖ κανεὶς τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Βελισσαρίου ἔγραψε ποιήματα καὶ φιλοσοφικὰ δοκίμια. Σκέψη καθαρὴ ἔφυγε γρήγορα μὲ σχεδὸν ἀτελείωτο τὸ ἔργο του.

ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΣΙΝΑΝΙΔΗΣ: Ἡμερὸς καὶ ἀγαπημένος ἄνθρωπος ὁ πρόσφυγας αὐτὸς δημοσιογράφος ἐχρημάτισε ἀρχισυντάκτης τῆς ἐφημερίδας «Προσφυγικὸς Κόσμος». Βιβλία δὲν ἔγραψε γιὰ νὰ τοποθετηθεῖ σ' ἓνα εἶδος λόγου, ἀλλὰ ἀγάπησε μὲ πάθος τοὺς ἀνθρώπους πὺ γράφουν καὶ ἡ ἀγάπη του τὸν τοποθετεῖ στὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν ἀνθρώπων πὺ ὀλοένα λιγοστεύει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΙΡΗΣ: Καθηγητὴς τῆς Θεολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθῆνας καὶ σπουδαῖος συγγραφέας. Ὑστερα ἀπὸ τὶς σπουδὲς του στὴν Ἀθήνα, Βερολίνο καὶ Βόννη ἔγραψε πολλὰ ἔργα: «Ὁρθοδοξία καὶ Προτεσταντισμός» (1937), «Δυὸ βυζαντινοὶ ἱεράρχες καὶ τὸ σχίσμα τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας» (1950). «Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας» (1952—53), «Ἡ ἐκκλησία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου» (1958) καὶ πολλὰ ἄλλα. Γεννήθηκε τὸ 1904 καὶ πέθανε τὸ 1977. Εἶναι πατέρας τοῦ Νικολάου Καρμίρη, πὺ τόσα πολλὰ πρόσφερε γιὰ τὴν ὑπόθεση τῶν δικαιωμάτων τῶν λογοτεχνῶν ὅταν ὑπηρετοῦσε στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΗΣ: Δημοσιογράφος καὶ πεζογράφος. Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη τὸ 1899. Σπούδασε στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ καὶ στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀποφοίτησε τὸ 1923. Ἀμέσως μῆκε στὴ δημοσιογραφία καὶ δούλεψε σὲ πολλὲς ἐφημερίδες. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἱστορία καὶ ἔγραψε πολλὰ ἱστορικὰ ἀναγνώσματα πὺ τὰ δημοσίεψε ὡς ἐπιφυλλίδες στὶς ἐφημερίδες καὶ σὲ λαϊκὰ περιοδικὰ. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του: Νέρων, Τραγικὲς Βασίλισσες, Μαρία Στούαρτ, Μὲ αἷμα καὶ μὲ χρυσό, Σικελικὸς Ἑσπερινός, Καζανόβας, Ντόριας καὶ Μπαρμπαρόσσας, Ἀπὸ τὸ Καίσαρα ὡς τὸν Κωνσταντῖνο, Ἀνδρόνικος καὶ πολλὰ ἄλλα. Ὁ λόγος του γιομάτος εὐρήματα, ἦταν ἀπλὸς καὶ ἡ γλῶσσα τῶν ἔργων του ἀπλὴ καθαρεύουσα. Τὰ ἔργα του διαβάζονταν μὲ εὐκολία καὶ ἔθελαν μεγάλο μέρος τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ τῶν περιοδικῶν ἢ ἐφημερίδων πὺ συνεργάστηκε.

Αὐτοὶ γιὰ τὸ 1977. Μακάρι νὰ μὴν ἔχουμε τόσοσους πολλοὺς ταξιδιώτες γιὰ τὴν ἄλλη ζωὴ τὸ 1978.

Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ

ΣΗΜ: Ἦθελα νὰ γράψω λίγα λόγια γιὰ τὸν Σπύρο Κυριαζόπουλο καὶ τὴ σύζυγό του πὺ σκοτώθηκαν σὲ αὐτοκινητιστικὸ δυστύχημα, ἀλλὰ εἶναι πολλὴ πικρὴ αὐτὴ ἡ ἀνιστόρηση, ὅταν τόσα ἔχουνε γραφεῖ γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ καθηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, ὅταν θυμᾶμαι κιόλας πὺς κατὰκριναν τὸ βιβλίο του «Τοῦ Τρίτου Κόσμου», λυποῦμαι πολὺ!

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ

Επραγματοποιήθη την 28ην Ιουνίου εις την αίθουσαν Συνεδρίων του Πολεμικού Μουσείου, η Έτήσια Τακτική Γενική Συνέλευσις των Μετόχων της Γενικής Τραπεζής της Ελλάδος.

Κατ' αὐτήν, ὡμίλησεν ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, Ἀντιστράτηγος ἐ.ἀ. κ. Περικλῆς Παπαθανασίου, ὅστις προέβη εἰς τὴν ἐκθεσὶν τῶν πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1977 καὶ ἀνεφέρθη εἰς ὅλας τὰς δραστηριότητας καὶ ἐπιτεύγματα τῆς Τραπεζῆς, κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος.

Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ὁμιλίας τοῦ κ. Παπαθανασίου, ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Ἐντόνως ἀνοδικὴ ὑπῆρξεν ἡ πορεία τῆς Τραπεζῆς κατὰ τὸ ἔτος 1977, ὡς τοῦτο προκύπτει ἀπὸ τὸν ἰσολογισμόν, ὅστις ὑποβάλλεται ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν σας.

Οὕτω, τὰ ἀκαθάριστα ἔσοδα τῆς Τραπεζῆς, ἐκ τῶν πάσης φύσεως ἐργασιῶν καὶ δραστηριοτήτων τῆς, ἀνῆλθον εἰς 1.095.278.398, ἐνῶ αἱ συνολικαὶ δαπάναι λειτουργίας τῆς, κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, ἀνῆλθον εἰς δρχ. 1.012.827.375, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἀποσβέσεων καὶ λοιπῶν προβλέψεων.

Κατ' ἀκολουθίαν, τὰ καθαρὰ κέρδη τῆς Τραπεζῆς κατὰ τὴν κρινομένην περίοδον ἀνέρχονται εἰς δρχ. 82.451.023, ἔναντι δρχ. 52.317.154 τοῦ ἔτους 1976, ἥτοι ἐμφανίζουν αὐξήσιν κατὰ 57,6%.

Ἡ ἀξιόλογος αὕτη αὐξήσις τῶν κερδῶν τῆς Τραπεζῆς τονίζει ὅλους ἰδιαιτέρως τὴν ἀποδοτικότητα ταύτης καὶ παρέχει τὴν δυνατότητα χορηγήσεως ὑψηλοτέρου μερίσματος εἰς τοὺς κ.κ. Μετόχους ἔναντι τοῦ ἔτους 1976 κατὰ 47,5% ἥτοι, τὸ συνολικῶς διανεμηθὸν μερίσμα, ἐκ δρχ. 80 κατὰ μετοχὴν, θὰ ἀνέλθῃ εἰς 74.579.200, ἔναντι 50.550.962 τοῦ προηγουμένου ἔτους.

Αἱ πάσης φύσεως καταθέσεις εἰς τὴν Τράπεζαν ἀνῆλθον κατὰ τὴν 31.12.77 εἰς 11 δισεκατ. περίπου ἔναντι 8.728 ἐκατομμύρια τοῦ 1976, σημειώσασαι αὐξήσιν 2.236 ἑκατομμ. ἢ ποσοστὸν 25,6%.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι, ὁ μέσος ἐτήσιος ρυθμὸς αὐξήσεως τῶν καταθέσεων τῆς Γενικῆς Τραπεζῆς κατὰ τὴν 5ετίαν 1973 - 1977 ἀνῆλθεν εἰς 29,64%, ἐνῶ ὁ ρυθμὸς αὐτὸς τὴν ἰδίαν περίοδον, εἰς τὰς λοιπὰς Ἐμπορικὰς Τραπεζὰς ἔφθασεν τὸ 24,54%.

Αἱ χορηγήσεις τῆς Τραπεζῆς, πρὸς τοὺς κλάδους τῆς Οἰκονομίας, διεμορφώθησαν εἰς τὸ τέλος τοῦ 1977 εἰς 6.921.903.000, ἔναντι 4.664.533.000 τοῦ 1976, ἥτοι ἐσημείωσαν λίαν ἐντυπωσιακὴν αὐξήσιν κατὰ 48,4% ποσοστὸν ὑπερδιπλάσιον τοῦ 1976.

Ἐδηλώθη σαφῶς, ὅτι, εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Γενικῆς Τραπεζῆς γενομένας χορηγήσεις, πρὸς τοὺς κλάδους τῆς Οἰκονομίας, ἐτηρήθησαν ἐπακριβῶς ἅπαντες οἱ νομισματοπιστωτικοὶ κανόνες καὶ διηρηυνήθησαν ἀπολύτως τὰ προβλεπόμενα οἰκονομικὰ κριτήρια τῶν δανειοδότηθεισῶν ἐπιχειρήσεων, ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἀπόλυτος ἀρμονία καὶ πρὸς τὴν γενικωτέραν Κυβερνητικὴν Οἰκονομικὴν Πολιτικὴν.

Ἐκτεταμένη ἐπίσης ὑπῆρξεν ἡ μέριμνα τῆς Διοικήσεως, διὰ τὴν ἐκσυγχρονισμόν καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Τραπεζῆς.

Εἰς τὸν τομέα τοῦτον, ἡ Τράπεζα ἀπέδωκε εἰς μίαν σύντονον προσπάθειαν, μετὴν συνεπικουρίαν ὁλοκλήρου τοῦ Προσωπικοῦ καὶ μετὰ στόχον τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγικότητος, τὴν μείωσιν τοῦ κόστους, τὴν βελτίωσιν προσφορᾶς τῶν παρεχομένων ὑπηρεσιῶν πρὸς τὴν πελατεῖαν καὶ τὴν ἐν γένει εἰσαγωγὴν νέων μεθόδων καὶ διαδικασιῶν πού θὰ καταστήσουν τὴν Τράπεζαν ἀνταγωνιστικὴν.

Ἰδιαιτέρα προσπάθεια ἀπεδόθη εἰς τὴν ἐπιμόρφωσιν τοῦ Προσωπικοῦ, ὥστε αὕτη προητοιμασμένη μετὰ ἐδραίαν ὀργανωτικὴν δομὴν δυνηθῇ καὶ ἀντιμετώπισῃ ἐπιτυχῶς τὰς ἀνταγωνιστικὰς ἐπιπτώσεις πού θὰ δημιουργηθοῦν εἰς τὸν τραπεζικὸν χώρον ἐκ τῆς ἀναμενομένης ἐντάξεώς μας εἰς τὴν Ε.Ο.Κ.

Βασικὸν ἐπίτευγμα, περὶ τὸ τέλος τοῦ 1977, ὑπῆρξεν ἡ ἴδρυσις καὶ λειτουργία συγχρόνου καὶ ἰσχυροῦ Μηχανογραφικοῦ Κέντρου τὸ ὁποῖον θὰ συμβάλῃ ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν αὐτοματοποίησιν τῶν ἐν τῇ Τραπεζῇ διεξαγομένων ἐργασιῶν, βάσει συγχρόνων ὀργανωτικῶν ἀρχῶν καὶ ἀντιλήψεων.

Τὸ τραπεζικὸν δίκτυον τῆς Τραπεζῆς διηρυνήθη κατὰ τὸ λήξαν ἔτος, μὲ τὴν ἴδρυσιν νέων Καταστημάτων, ἐντὸς δὲ τοῦ τρέχοντος ἔτους θὰ τεθοῦν εἰς λειτουργίαν καὶ ἕτερα.

Εἰς τὴν τοιαύτην ἀνοδικὴν ἐξέλιξιν τῆς Τραπεζῆς συνέβαλεν καὶ τὸ Προσωπικὸν αὐτῆς, πρὸς τὸ ὁποῖον παρακαλεῖται ἡ Γενικὴ Συνέλευσις ὅπως ἐκφράσῃ τὴν εὐαρέσκεϊάν της.

Ἡ Διοίκησις εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ἐνδιαφέροντός της διὰ τὸ Προσωπικόν, πέραν

τῆς ἐξομοιώσεώς του πρὸς τὸ μισθολόγιον τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν μισθῶν, βάσει Διαιτητικῶν ἀποφάσεων κλπ., προσέφερε τὴν ἀρωγὴν της καὶ εἰς περιπτώσεις πού ἐπεσημάνθησαν σοβαραὶ καὶ ἑκτακτοὶ ἀνάγκαι τῶν ὑπαλλήλων.

Ἡ ἀναμενομένη ἔνταξις μας εἰς τὴν Ε. Ο.Κ., μᾶς ἐπιτάσσει τὴν ἐφαρμογὴν ὅλων ἐκείνων τῶν διαρθρωτικῶν μεταβολῶν πού θὰ μᾶς παράσχουν τὰς δυνατότητας νὰ εὐρεθώμεν τὸ συντομώτερον, εἰς ἅμσον λειτουργικὴν σχέσιν μὲ τοὺς θεσμοὺς τῆς Κοινότητος.

Τέλος, ἀνεφέρθη εἰς τὸ γεγονὸς τῆς τεσσαρακονταετοῦς λειτουργίας τῆς Γενικῆς Τραπεζῆς καὶ ἐξῆρε τὴν δυναμικὴν ἀνέλιξίν της, ὥστε αὕτη σήμερον μὲ ὑπερηφάνειαν νὰ εὕρισκεται μεταξύ τῶν 5 πρώτων Τραπεζῶν τῆς Ἑλλάδος.

**τα ομολογα
ΕΤΒΑ**

Και ανατοκίζονται

Και ρευστοποιούνται

Και μεταβιβάζονται

Και ανωνυμα

Και αφορολογητα

Και τοκος ο μεγαλυτερος

13^ο%

όποιος όλα τά μετρά

παίρνει ομόλογα ΕΤΒΑ

ΖΗΤΕΙΣΤΕ ΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΒΑ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΚΑΙ

ΤΟ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΗΡΙΟ